A POLGÁRHÁBORU A SZOVJETUNIÓBAN

1918—1922

(RÖVID TÖRTÉNET)

A POLGÁRHÁBORÚ A SZOVJETUNIÓBAN 1918–1922

(RÖVID TÖRTÉNET)

KOSSUTH KÖNYVKIADÓ
1964

A mű orosz címe:

КРАТКАЯ ИСТОРИЯ ГРАЖДАНСКОЙ ВОЙНЫ В СССР

Fordította

HOLLÓS ALFRÉD

SZEPESI GYULA

Második, bővített kiadás

A SZOVJET KIADÁS ELŐSZAVA

A Vörös Hadsereg katonái, a szovjetország munkásai és parasztjai a nemzetközi imperializmussal és a belső ellenforradalommal vívott egyenlőtlen harcban megvédték a Nagy Októberi Szocialista Forradalom vívmányait és hazánk függetlenségét. A nép mindig emlékezni fog a harcosok hőstetteire.

Sokan voltak a világ minden táján, akik csodának tartották, hogy a háborúban tönkrement, blokád által sújtott szovjetköztársaság legyőzte a hatalmas seregekkel, tapasztalt tábornokokkal, korszerű fegyverzettel és technikával rendelkező, nagyszámú ellenséget.

De ez nem volt csoda. A győzelmet a dolgozó tömegek fronton és hátországban tanúsított hősiessége, s a nagy Lenin vezette kommunista párt bölcs irányítása tette lehetővé.

Ez a könyv az új, igazságos életért, a kommunizmus nagyszerű eszményeiért harcra kelt munkások és parasztok határtalan bátorságáról, kitartásáról, forradalmi lelkesedéséről és hősiességéről szól.

A könyv propagandisták, tanárok, diákok és általában mindazok számára készült, akik hazánk és pártunk történetét tanulmányozzák.

A művet szerzői munkaközösség írta. Tagjai: G. G. Alaxberdov, N. F. Kuzmin, M. V. Ribakov, L. M. Szpirin, N. I. Satagin. A munkaközösség vezetője N. I. Satagin, a történettudományok doktora.

Este van, 1917. október 26-a (november 8-a)...

Petrográd felett győzelmesen leng a szocialista forradalom vörös zászlaja.

Mindössze néhány órája annak, hogy új korszak kezdődött az emberiség történetében: a szocializmus és a kommunizmus diadalának korszaka.

A volt Szmolnij Intézet épületében, az oszlopokkal szegélyezett fehér teremben megnyílt a legfelsőbb államhatalmat átvevő II. szovjetkongresszus záróülése. A kongresszus résztvevői óriási lelkesedéssel üdvözölték Lenint, a proletárforradalom nagy vezérét.

S feszült csendben ércesen hangzanak a békéről szóló lenini beszámoló első szavai:

„A béke kérdése égető kérdés, napjaink fájó kérdése."[1]

Sokat beszéltünk és írtunk a békéről — itt az ideje, hogy cselekedjünk! — mondotta Lenin a kongresszuson. Az egyetemes békére való felhívás volt az 1917 októberében megszületett szovjetköztársaság első külpolitikai lépése.

Egyetlen tőkés kormány, egyetlen kormányzó párt sem gondolt arra, hogy gyakorlati lépést tegyen a világégés megszüntetésére. Csak a kommunista párt, csak az Októberi Forradalom által létrehozott, a munkás-, katona- és parasztküldöttek szovjetjeire támaszkodó oroszországi munkás-paraszt kormány kezdett haladéktalanul béketárgyalásokba, mert a világ népeinek létérdekeit tartotta szem előtt.

A II. szovjetkongresszus elfogadta a lenini békedekrétumot. Ebben azt javasolta a hadviselő népeknek és kormá-

[1] *Lenin* Művei. 26. köt. Szikra 1952. 247. old.

nyaiknak, hogy azonnal kezdjenek tárgyalásokat olyan igazságos, demokratikus békéről, amely kizárja idegen földek meghódítását, más nepek leigázását, a hadisarcokat.

S hogyan reagáltak a hadviselő országok kormányai? Mélységes hallgatásba burkolóztak, és Szovjet-Oroszország ismételt felhívására sem adtak választ. Az orosz birodalom volt háborús szövetségesei — a francia, az angol és az amerikai imperialisták —, valamint ellenfeleik — a német és az osztrák tőkések — nem akarták a békét. A háború tette gazdagabbá őket. Tízmillió halott, húszmillió sebesült, nyomorékká zúzott, gázzal mérgezett, éhínségtől és nyomortól fojtogatott munkáscsaládok végtelen sokasága — ez volt az ára annak a sok milliárd dollárnak, font sterlingnek, franknak és márkának, amely a New York-i, a londoni, a párizsi és a berlini bankárok páncélszekrényeiben lapult.

Az antant imperialistái az orosz katonák millióinak feláldozásával akarták megnyerni a háborút Németországgal szemben. Egyúttal arra számítottak, hogy megdönthetik Oroszországban a szovjethatalmat, és elfojthatják országaikban a forradalmi mozgalmat.

Mivel nyilvánvaló volt, hogy az antanthatalmak nem óhajtják a háború befejezését, lehetetlenné vált az egyetemes béke megkötése. Ilyen körülmények között a szovjet kormány, amelyet az a szilárd elhatározás töltött el, hogy teljesíti a forradalmi nép akaratát és kiválik a háborúból, kénytelen volt béketárgyalásokat kezdeni az osztrák—német blokkal. Ez nehéz dolog volt.

A gőgös német tábornokok — Oroszország gyengeségére számítva — egyik megalázó követelést a másik után terjesztették a szovjet küldöttség elé Breszt-Litovszkban. Ilyen helyzetben a tárgyalások folytatásához a kommunista párt óriási energiájára és céltudatosságára volt szükség.

A különböző színárnyalatú ellenforradalmár csoportok — monarchisták, kadetok, eszerek, mensevikek — minden erővel arra törekedtek, hogy aljas provokációkkal meghiúsítsák a szovjet—német tárgyalásokat. Dühödt agitációt fejtettek ki a háború folytatása mellett. A szovjethatalom ellenségei ezzel az aknamunkával azt akarták elérni, hogy a német imperialisták hadseregének segítségével megfojt-

sák a forradalmat, és visszaállítsák Oroszországban a burzsoá-földesúri rendszert.

Súlyosbította a helyzetet, hogy a kommunista pártban Buharin vezetésével kialakult a „baloldali kommunisták" csoportja, amely a „forradalmi háború" hangzatos frázisával takarózva fordult szembe Leninnek azzal a javaslatával, hogy haladéktalanul meg kell kötni a békeszerződést Németországgal. A lenini politika ellen lépett fel Trockij is hírhedt javaslatával: — „se békét, se háborút".

A „baloldali kommunisták" és Trockij nem hittek abban, hogy a szocializmus győzhet egyetlen országban. Úgy vélték, hogy a szovjethatalomra elkerülhetetlenül pusztulás vár, ha nem tör ki a forradalom Európa többi országában. Szerintük az európai forradalmak kirobbantásának egyik eszköze a német imperializmus elleni háború folytatása lett volna. Lenin leleplezte a „baloldali kommunistákat" és Trockijt, mint a német imperializmus és az oroszországi ellenforradalom szekértolóit

Lenin elutasította a „baloldali kommunistáknak" és Trockijnak azt az álláspontját, hogy a háború folytatásával kell felszítani a világforradalmat. Rámutatott, hogy a forradalmat nem lehet szuronyokkal kierőszakolni egyetlen országban sem, s hogy a forradalom kitörése a kapitalista országokban a helyzet megérlelődésétől függ. Meggyőzően bebizonyította, hogy Oroszország munkásosztálya úgy teljesíti legjobban nemzetközi kötelességét, ha a szovjethatalom megőrzésével és megszilárdításával — még egy súlyos és lealázó béke megkötése árán is — megvédi a forradalom vívmányait, és felépíti a szocializmust. Ezzel kapcsolatban így írt: „A gyökeres változás most az Oroszországi Szovjet Köztársaság megteremtésében rejlik, hogy mind számunkra, *mind pedig nemzetközi szocialista szempontból* mindennél előbbre való ennek a köztársaságnak, a már megkezdődött szocialista forradalomnak megóvása, hogy ebben a pillanatban a forradalmi háború jelszava Oroszország részéről vagy frázist és puszta tüntetést jelentene, vagy egyértelmű volna azzal, hogy objektíve beleestünk abba a csapdába, amelyet az imperialisták állítottak nekünk, akik be szeretnének minket *rántani,* mint egyelőre még gyenge

kis résztvevő félt, az *imperialista* háború folytatásába, és lehetőleg minél olcsóbban, *szét* szeretnék *zúzni* a fiatal szovjetköztársaságot."[2]

A „baloldali kommunisták" azt állították, hogy a szovjethatalomnak „nem illik" semmilyen szerződést kötni a tőkésállamokkal. Kereken tagadták a szocialista köztársaság és a környező tőkésállamok békés egymás mellett élésének lehetőségét.

Ezekkel a politikusokkal vitázva írta Lenin 1918 februárjában:

„... Az ilyen nézetek szerint az imperialista hatalmak közé beékelt szocialista köztársaság nem köthetne semmiféle gazdasági szerződést, nem létezhetne, hacsak el nem repülne a holdba."[3]

Amikor a béketárgyaláson Németország ultimátumot terjesztett elő, Trockij, Lenin utasításai ellenére, megtagadta a békeszerződés aláírását, egyben kinyilvánította a hadsereg leszerelését. Felhasználva Trockij nyilatkozatát, Németország megszegte a fegyverszüneti feltételeket, és 1918. február 18-án az egész fronton támadást indított. A német imperialisták közvetlen célul tűzték ki a szovjethatalom megdöntését, a burzsoá-földesúri rendszer visszaállítását és Oroszország gyarmatosítását.

A kommunista párt és a szovjet kormány a fenyegető helyzetben kinyilvánította, hogy veszélyben a szocialista haza, és háborúra hívta fel a dolgozókat a német imperializmus ellen. A munkások és a dolgozó parasztok tízezrei álltak be önként a Vörös Hadseregbe. A fiatal Vörös Hadsereg kiképzetlen, de forradalmi elszántsággal küzdő csapatai újra meg újra visszaverték az ellenség támadását. Közben a párt elvetette a „baloldali kommunisták" és Trockij végzetes politikáját, és Lenin köré tömörült. Létrejött a békeszerződés Németországgal.

A VII. pártkongresszus helyeselte a lenini politikát, szükségesnek tartotta a Németországgal kötött breszti békeszerződés jóváhagyását. A kongresszus ugyanakkor hangsúlyozta, hogy meg kell erősíteni az ország védelmi képes-

[2] Ugyanott, 468 old.

[3] *Lenin* Művei 27 köt Szikra 1952 57. old

ségét. „... Mind pártunknak, mind az öntudatos proletariátus egész élgárdájának, mind a szovjethatalomnak legelsőrendű és legfőbb feladata az, hogy tegye meg a legerélyesebb, kíméletlenül határozott és drákói intézkedéseket az oroszországi munkások és parasztok önfegyelmének és fegyelmének megszilárdítása érdekében, annak megmagyarázása érdekében, hogy Oroszország történelmileg kikerülhetetlenül közeledik a felszabadító, honvédő, szocialista háborúhoz, annak érdekében, hogy mindenütt megteremtse a legszigorúbban egybekovácsolt és egységes vasakarattal egybeforrasztott tömegszervezeteket — amelyek egységesen és önfeláldozóan tudnak cselekedni mind a hétköznapokon, mind pedig különösen a nép életének válságos pillanataiban —, végül annak érdekében, hogy sokoldalúan, rendszeresen, általánosan megtanítsák a felnőtt lakosságot — nemre való tekintet nélkül — a katonai ismeretekre és a katonai műveletekre."[4]

A szovjetköztársaság drága áron kötötte meg Németországgal a békét. Ez a béke, Lenin kifejezése szerint, „mérhetetlenül súlyos" volt. De mindenképpen szükséges volt, mert lehetővé tette, hogy a fiatal szovjet állam hozzálásson a szocializmus építéséhez, államrendjének megszilárdításához, s rendkívül fontos forradalmi átalakításokat hajtson végre az ország gazdasági és politikai életében. A békés lélegzetvétel időszakában a szovjetköztársaság megerősíthette védelmi képességét a proletárdiktatúra új fegyveres erejének tervszerű megteremtésével. A munkások és a parasztok a kommunista párt vezetésével általános támadást indítottak a kizsákmányoló rendszer súlyos öröksége, a pusztulás, az éhínség, a műveletlenség ellen.

A Nagy Októberi Szocialista Forradalom győzelme megfosztotta a tőkéseket a gazdasági élet parancsnoki posztjaitól. Államosították a bankokat, az ipart, a közlekedést. A gyárak és a vasutak a nép tulajdonába kerültek. A szovjethatalom a földesúri birtokok megszüntetése és a földek állami tulajdonba vétele révén 150 millió hektár földet

[4] Az SZKP kongresszusainak, konferenciáinak és központi bizottsági plénumainak határozatai I. rész. Szikra 1954. 471. old.

adott a parasztok kezébe. Most arra volt szükség, hogy megszervezze a szocialista népgazdaságot, kivezesse az országot a romlásból és az elmaradottságból. Ez volt a proletárforradalom nagy teremtő feladata. S a kommunista párt és a munkásosztály harcot indított a szocialista gazdaság alapjainak megteremtéséért.

A párt és a szovjethatalom rövid idő alatt igen sokat tett azért, hogy rendbe hozza az ipari termelést, fellendítse a mezőgazdaságot, megjavítsa a dolgozók helyzetét. A termelést és az elosztást munkásellenőrzés alá helyezték, s 1917 decemberében megalakult a népgazdaság szabályozásával foglalkozó szerv, a Legfelsőbb Népgazdasági Tanács (VSZNH). A szovjethatalomnak a pattanásig feszült politikai helyzet ellenére is sikerült szervezettebbé tennie az ország gazdasági életét.

Ámde a lélegzetvétel időszaka túlságosan rövid volt ahhoz, hogy megszüntessük a népgazdaság katasztrofális helyzetét, amelyet a négyéves imperialista háború és a burzsoázia rablógazdálkodása váltott ki.

1918 nyarán ismét a háború sötét árnya ereszkedett Oroszországra. Pusztító tüzek lángja festette vörösre az égboltot, lövedékek robbanása lyuggatta keresztül-kasul a szántóföldeket. A vasutakon újból végeláthatatlan szerelvények zakatoltak a határvidék felé, ahol hihetetlen gyorsasággal keletkeztek egymás után az arcvonalak.

Megkezdődött a polgárháború, az az időszak, amely próbára tette a fiatal szovjet rendszer szilárdságát; megkezdődött a szabadságának, forradalmi hazájának védelmére kelt nép soha nem látott hősiességének korszaka.

A világ kizsákmányolói hadüzenet nélkül Szovjet-Oroszország ellen indították fegyveres erőiket, s megkezdték a katonai beavatkozást, az intervenciót; egyidejűleg minden eszközzel támogatták a belső ellenforradalmat. Angol, francia, amerikai, japán és olasz csapatok szálltak partra hadihajókról Murmanszkban, Arhangelszkban és Vlagyivosztokban. Volt cári tábornokok parancsnoksága alatt fehérgárdista seregek indultak támadásra. Itt is, ott is kulákfelkelések törtek ki. Az országot a frontok gyűrűje szorongatta.

Hogyan történhetett meg, hogy a szovjetköztársaság, amely békét hirdetett, s fennállásának első napjától kezdve békében akart élni, újból három teljes évre háborúba keveredett? Ki volt a felelős ezért a hosszú és pusztító háborúért?

Lássuk, mit írt erről Lenin:

„Mindenki tudja, hogy ezt a háborút ránk erőszakolták; mi 1918 elején a régi háborút befejeztük, és nem kezdtünk új háborút; mindenki tudja, hogy a fehérgárdisták nyugaton, délen és keleten csak az antant támogatása következtében vonultak ellenünk, amely jobbra-balra szórta a milliókat, s hogy a vezető országokban az imperialista háborúból visszamaradt óriási felszerelés- és hadianyagkészleteket összegyűjtötték és a fehérgárdisták támogatására fordították . . ."[5]

Az amerikai, a francia, az angol és más nemzetiségű imperialisták nem tudtak belenyugodni abba, hogy a földkerekség egyhatodán a munkások és a parasztok vették kezükbe a hatalmat. Rádöbbentek, hogy a győzelmes orosz forradalomnak a nemzetközi proletariátusra, az elnyomott gyarmati népekre gyakorolt óriási hatása halálos veszedelemmel fenyegeti őket — hiszen az Októberi Forradalom a gyakorlatban bizonyította be, hogy meg lehet dönteni a régi, kizsákmányoló rendszert. A szovjethatalom békés külpolitikája nagy riadalmat keltett az imperialisták soraiban: féltek, hogy népeik orosz mintára véget akarnak vetni a gyűlöletes háborúnak. S az imperialisták a szovjetköztársasággal szemben táplált vad gyűlölettől hajtva számlálták össze a károkat, amelyeket az orosz forradalom okozott nekik azzal, hogy megfosztotta őket a cárnak, majd az Ideiglenes Kormánynak uzsorafeltételek mellett kölcsönzött pénztől, elvette jövedelmező oroszországi vállalataikat. Ezért határozták el a külföldi tőkések, hogy fegyveres erővel döntik meg a szovjethatalmat.

Az a tartós és kegyetlen polgárháború, amelyet a szovjet népnek át kellett élnie, nem volt szükségszerű következménye a szocialista forradalomnak. A háborút a külföldi

[5] *Lenin* Művei. 29. köt Szikra 1953. 53—54. old

imperialisták robbantották ki A kizsákmányolók nem engedik át önként a hatalmat a kizsákmányoltaknak. Így a forradalom által hatalmuktól megfosztott oroszországi tőkések és földbirtokosok is megpróbálták az októberi fordulat utáni első hónapokban helyreállítani uralmukat. Ám ellenállásuk hamarosan megtört. Ekkor más országok tőkéseihez fordultak segítségért, kérték őket, hogy küldjenek csapatokat Oroszországba, s busás fizetséget ígértek nekik, átengedve az országot szabad rablásra, örökös elnyomásra.

A polgárháborút bizonyos körülmények alapján több szakaszra lehet felosztani. Az egyes szakaszok a következők szerint különböztethetők meg egymástól: a szovjetellenes intervencióban részt vevők összetételének alakulása; a szovjetállam forradalmi erőinek egyre szorosabb tömörülése; a kapitalista országok dolgozói részéről nyújtott egyre hatékonyabb támogatás, az imperialista államok közötti ellentétek fokozódása. Ezek az államok kénytelenek voltak beletörődni abba, hogy sötét terveik egymás után hiúsulnak meg.

A külföldi katonai intervenció és a polgárháború kezdetét (1918 nyarát) az jellemzi, hogy az antant imperialistái, akik csak kis létszámú csapatokat küldtek Északra, Távol-Keletre, Turkesztánba és a Kaukázuson túlra, a félrevezetett csehszlovák hadifoglyokból alakult hadtestet, a Don, a Kubany és az Amur menti fehérkozákokat, Oroszország határvidékeinek nacionalista ellenforradalmi mozgalmait használták fel rohamcsapatként, egyre-másra szervezték az összeesküvéseket és a kuláklázadásokat. A német imperialisták viszont elnyomták a felszabadító mozgalmat Ukrajnában, Belorusszijában, a Baltikumban és a Kaukázusban. Az antant és az osztrák—német blokk között dúló imperialista háború megakadályozta a szemben álló feleket abban, hogy közösen harcoljanak Szovjet-Oroszország ellen. Másrészt ebben az időszakban még nem lángoltak fel nyílt forradalmi harcok a kapitalista országokban, és így a szovjetország nem kaphatott reális támogatást a nemzetközi proletariátus részéről.

Ebben az időben a Vörös Hadsereg nagy győzelmeket aratott a külső és a belső ellenforradalom erői fölött. A

Volgánál szétzúzta a fehércseheket, a fehérgárdistákat, és az Uralig szorította vissza őket. Délen a szovjet csapatok visszaverték Caricinnál Krasznov támadását és lekötötték Gyenyikin „önkéntes" hadseregének legjobb erőit. Északon a Vörös Hadsereg egységei meghiúsították az intervenciósok próbálkozásait, hogy kiszélesítsék az elfoglalt felvonulási területet, és nyomuljanak Petrográd és Moszkva felé.

Az osztrák—német blokk veresége után a győztes antantimperialisták lehetőséget kaptak arra, hogy fokozzák a katonai intervenciót, jelentős csapaterősítéseket küldjenek Szovjet-Oroszország ellen, több fegyvert és lőszert szállítsanak a fehérgárdista seregeknek. Ez azt eredményezte, hogy az intervenciósok és szövetségeseik, a fehérgárdisták nagyobb erőkkel indíthattak újabb rohamot a szovjetország ellen.

De Szovjet-Oroszország helyzete ebben az időszakban jelentősen megszilárdult. A középparasztság, mely addig ingadozott, sőt 1918 nyarán egyes vidékeken részt is vett a kuláklázadásokban, most a szovjethatalom oldalára állt. Ez a szovjetállam megerősödésének igen fontos feltétele volt. A Vörös Hadsereget kezdetben az önkéntesség alapján töltötték fel, most áttértek az általános hadkötelezettségre; a Vörös Hadsereg reguláris tömeghadsereg lett. Az intervenciósok hátországában partizánmozgalom bontakozott ki. A Németországban, Ausztria—Magyarországon 1918 novemberében kitört forradalom erősítette a forradalmi mozgalmat a tőkésországokban is, mozgalom indult Szovjet-Oroszország megvédésére. Ez jelentősen megkönnyítette a külső és belső ellenforradalmi erők ellen küzdő szovjetállam harcát.

A szovjetállam nemcsak állta az intervenciósok és a fehérgárdisták csapásait, hanem súlyos vereséget is mért rájuk. A dolgozók az ellenség hátában nagyszabású felszabadító harcot indítottak, s ezzel lehetővé tették, hogy a Vörös Hadsereg kisöpörje az osztrák—német megszállókat Ukrajna, Belorusszija és a Baltikum területéről. A Vörös Hadsereg ezután vereséget mért az antant intervenciós csapataira és a fehérgárdista seregekre a Donnál, Ukrajnában és a keleti fronton.

1918—1919 telén már világosan látszott, hogy kudarcba fullad az antantnak az a kísérlete, hogy elsősorban a saját seregeivel verje le a szovjethatalmat.

Az antant saját seregei nem tudtak ellenállni a Vörös Hadseregnek. A külföldi seregek katonái nem voltak hajlandók harcolni Szovjet-Oroszország munkásai és parasztjai ellen, követelték, hogy vigyék őket haza, felkeléseket szerveztek.

Idézzük Lenin szavait: „az antant kísérlete, hogy a saját seregeivel győzzön le bennünket, a mi győzelmünkkel végződött", „az antanttól elhódítottuk saját munkásait és parasztjait".[6]

1919 márciusában megkezdődött a polgárháború döntő ütközeteinek időszaka, amelynek során a Vörös Hadsereg sorozatosan fényes győzelmeket aratott az antant és a belső ellenforradalom egyesült erői fölött.

Az antant által felfegyverzett fehérgárdista hadsereg kétszer közelítette meg a köztársaság létfontosságú központjait, és halálos veszéllyel fenyegette a szovjetállamot. Ennek ellenére véglegesen és visszavonhatatlanul meghiúsult az antantnak az a kísérlete is, hogy Kolcsak, Gyenyikin, Jugyenyics, Miller fehérgárdista seregeinek, az úgynevezett kis országok seregeinek és az intervenciósok saját seregeinek együttes erejével semmisítsék meg a szovjethatalmat. Szovjet-Oroszország kivívta a lélegzetvételnyi szünetet, áttörte a blokádot, és kijutott a diplomáciai elszigeteltségből. Véglegesen meghiúsult az antantnak az a kísérlete is, hogy a kis államok — Finnország, Észtország, Lettország, Litvánia, Románia — seregeit vesse harcba Szovjet-Oroszország ellen. Néhányukkal a szovjetország már a polgárháború folyamán tárgyalásokat kezdett, igazságos demokratikus alapon békét kötött velük, s ezzel megszilárdította saját nemzetközi tekintélyét. „A kis országok révén — mondotta Lenin — megnyertük a föld minden népének, száz- és százmillióknak a rokonszenvét."[7] A szovjetországot a tőkésországok milliós munkástömegei támogatták, ezzel a jelszóval: „El a kezekkel Oroszországtól!"

[6] *Lenin* Művei. 30. köt. Szikra 1953. 145., 208 old.
[7] Ugyanott, 391. old.

1920 áprilisában, a rövid ideig tartó lélegzetvételnyi szünet után, amit a szovjet kormány a tönkrement népgazdaság újjáépítésére használt fel, megkezdődött a külföldi katonai intervenció és a polgárháború végső szakasza. A Vörös Hadsereg vereséget mért a fehérlengyelekre, megsemmisítette Vrangel fehérgárdista hadseregét, amely a Krímbe fészkelte be magát.

A külföldi intervenció nélkül nem lett volna hároméves polgárháború. A világimperializmus — mondotta Lenin — „e polgárháborúnak és a polgárháború elhúzódásának tulajdonképpeni okozója"[8]. Láthatjuk, kit terhel a legnagyobb felelősség azokért az áldozatokért és szenvedésekért, amelyeket népünktől az 1918—1920-as évek küzdelmei követeltek.

A külföldi intervenciósok és a fehérgárdisták katonai szempontból sokkal erősebbek voltak a szovjet államnál. Seregeik a legfejlettebb tőkésországok óriási gazdasági erőforrásaira támaszkodtak, bőséges háborús tapasztalattal, elsőrendű fegyverzettel rendelkeztek, jól el voltak látva ruházattal és élelemmel. A szovjetországnak viszont hallatlan nehézségekkel kellett megkuzdenie: a Vörös Hadseregnek nem volt elég fegyvere, lőszere és műszaki felszerelése. A frontkatonáknak nem jutott elég kenyér és ruházat. A köztársaság, amelyet az ellenség elvágott a nyersanyagforrásoktól és a gabonatermő vidékektől, hihetetlenül szegényes készletekkel rendelkezett.

Ámde a szovjetország dolgozói és a Vörös Hadsereg harcosai vitézül átvészelték a bajokat és a nélkülözéseket. Sem pusztulás, sem éhség, sem járványok — semmi sem törte meg harci szellemüket. A külső és a belső ellenség legyőzésének bölcs irányítója és szervezője a kommunista párt volt, élén Leninnel. A párt mélységes hazafisága, a munkások és a parasztok érdekeit önzetlenül szolgáló politikája kivívta a néptömegek szeretetét és megbecsülését. A tömegek hittek a kommunistáknak. tanultak tőlük és követték őket. A párt vezetésével megerősödött a szovjet állam, kialakult és megszilárdult a munkások és a parasztok katonai

[8] *Lenin* Művei. 30. köt. Szikra 1953. 159 old

és politikai szövetsége, kikovácsolódott országunk népeinek baráti együttműködése. S ez győzelemhez vezetett.

A polgárháború zord évei, amelyeknek dicsősége soha nem halványul el, ragyogó fejezetei lettek hazánk történetének.

I. FEJEZET

FRONTOK GYŰRŰJÉBEN

AZ INTERVENCIÓ ELŐESTÉJÉN

A petrográdi és a moszkvai győzelem után a szocialista forradalom hihetetlen gyorsasággal terjedt Oroszország végtelen térségein. Mint hatalmas hullám, úgy söpörte el a kizsákmányolók hatalmát Revalban[1], Ogyesszában, Arhangelszkban, Bakuban, Minszkben, Vlagyivosztokban és hazánk más vidékein. A szovjethatalom diadalmenetben vonult végig az országon. Az oroszországi munkásosztály — a szegényparasztsággal és a katonatömegekkel együtt — kérges kezébe ragadta a történelem kormánykerekét.

Az élet igazolta Lenin látnoki szavait:

„Mától fogva új szakasz kezdődik Oroszország történetében, és ennek a harmadik orosz forradalomnak végeredményben el kell vezetnie a szocializmus győzelméhez."[2]

A hatalmát vesztett burzsoázia és földbirtokos osztály ellene szegült a forradalomnak. Azok a politikai pártok — a kadetok, az eszerek, a mensevikek, az anarchisták —, amelyek 1917 októbere előtt híven szolgálták a burzsoáziát, most sem lettek hűtlenek múltjukhoz. S kikre számíthattak a régi világ erői a szovjet rendszer megdöntésére irányuló kísérleteik során? A tisztikar és az értelmiség egy részére, a gyároscsemetékre, a földbirtokos- és kulákivadékokra, s minden rendű-rangú deklasszált népségre.

A néptömegek a kommunistákat követték. A szovjethatalom két történelmi jelentőségű dekrétuma — a földről és a békéről szóló dekrétum —, amelyet a II. szovjetkongresszus 1917. október 26-án elfogadott, a városi és a falusi dolgozók millióit állította a proletariátus és a párt mellé.

[1] Mostani neve Tallin, Észtország fővárosa.

[2] *Lenin* Művei. 26. köt. 237. old.

A szovjet kormány dekrétumai az oroszországi néptömegeket nyugtalanító, legfájóbb kérdéseket oldotta meg. Ez az oka annak, hogy a nép elismerte a szovjethatalmat, és védelmére kelt.

A dolgozókat csak ott sikerült félrevezetni és az ellenforradalom pártjára állítani, ahol kevés volt az ipari munkás, és még nem mutatkozhatott meg a bolsevik szó mindennél erősebb igazsága, a kommunisták szervező hatása.

A kizsákmányolók ellenállását rendszerint rövid idő alatt elfojtották. Összeomlott a kalandor Krasznov tábornoknak, valamint Kerenszkijnek, az Ideiglenes Kormány szökevény elnökének a lázadása. Meghiúsult Duhonyin ellenforradalmi összeesküvése a hadsereg főparancsnokságának főhadiszállásán. Kalegyin atamán, a doni kozákfalvakban szított fehérgárdista lázadást; miután kudarcot vallott, kétségbeesésében agyonlőtte magát. A Turgaj-sztyeppék mélyén pánikszerűen menekült Dutov atamán, a szovjethatalom ellen felkelő orenburgi kozák vezető réteg feje. A munkások, a dolgozó parasztok és kozákok, a forradalmi katonák osztagai elsöpörték a föld színéről a fehérgárdista salakot.

„Megkezdődött a polgárháború, és ebben a polgárháborúban a szovjethatalom ellenfeleinek erői, a dolgozó és kizsákmányolt tömegek ellenségeinek erői elenyészően csekélyeknek bizonyultak; a polgárháború a szovjethatalom szakadatlan diadalmenete volt, mert ellenségeinek, a kizsákmányolóknak, a földbirtokosoknak és a burzsoáziának, nem volt semmilyen, sem politikai, sem gazdasági támasza, és támadásuk meghiúsult"[3] — így jellemezte Lenin ezeket az eseményeket.

Az oroszországi proletariátus 1917 októberi győzelme és első lépései az új, szocialista társadalomhoz vezető úton óriási hatással voltak a nemzetközi munkásmozgalomra. Az Októberi Forradalom hatására számos tőkésországon a forradalmi megmozdulások hulláma vonult keresztül. Az anyaországok forradalmi mozgalmának növekedésével egyidejűleg megélénkült a nemzeti felszabadító harc a gyar-

[3] *Lenin* Művei. 27. köt. 166—167. old.

mati és a függő országokban, amelyeknek népei elszántan szembefordultak imperialista elnyomóikkal.

A világ imperialistái élénk figyelemmel kísérték az Oroszországban kibontakozó harcot. Az októberi fordulatról szóló első hírek hallatára az imperialista nagyhatalmak kormányai nem hittek a szovjethatalom szilárdságában, és ellenségesen, gúnyos várakozással tekintettek a „bolsevik kísérlet" elé. Ezt a magatartást most annak az erőnek a lázas kutatása váltotta fel, amely képes lenne megszüntetni az „orosz frontáttörést", és visszafelé fordítani az események menetét.

A szovjet állam megalakulásának első percétől kezdve az ellene folytatott harc kezdeményezője és legfőbb szervezője a legerősebb imperialista nagyhatalmi csoportosulás, az antant volt, élén az Egyesült Államokkal.

Az antant-imperialisták nem sokkal az Októberi Forradalom győzelme után kidolgozták az oroszországi fegyveres intervenció tervét. Ám az antant nem tudott annyi katonát bevetni, amennyi szükséges lett volna a szovjethatalom megdöntéséhez és az oroszországi forradalom teljes leveréséhez. Még folyt a világháború. Az imperialista hatalmak két, egymással halálos küzdelemben álló csoportra szakadtak szét: az antanthatalmakra és az osztrák—német blokkra. 1917 végéig Németország szilárdan megvetette lábát a Balti-tenger mentén. Az osztrák—német blokk csapatai nagy területeket szálltak meg Franciaországban, Belgiumban, Oroszországban, Romániában, Szerbiában, és hosszú időre harcképtelenné tették az olasz hadsereget. Törökország, Németország közel-keleti szövetségese csapatösszevonásokat hajtott végre az angolok ellen Mezopotámiában és Palesztínában. Ilyen körülmények között az antant nem gyengíthette meg Németország elleni frontját. Eleinte — 1917 novemberétől 1918 márciusáig — az intervenció „rejtett" formában valósult meg.

Ilyen „rejtett" formában harcolt például az antant a szovjetország ellen azzal, hogy a szovjet kormány diplomáciai elszigetelésére törekedett. R. Lansing amerikai külügyminiszter Wilson elnök utasítására 1917 decemberében az alábbi táviratot intézte az Egyesült Államok külföldi

diplomáciai képviselőihez: „... Ne tartsanak fenn hivatalos kapcsolatokat Oroszországnak azokkal a diplomáciai képviselőivel, akiket a bolsevik kormány nevezett ki, vagy akik elismerik ezt a kormányt."[4]

A többi imperialista ország is azt a politikát követte, hogy kereken megtagadta a szovjethatalom elismerését. A petrográdi brit nagykövetség már 1917. november 29-én kijelentette, hogy Nagy-Britannia kormánya nem ismerheti el az új orosz kormányt. Ugyanakkor az angol burzsoá sajtó dühödt rágalomhadjáratot indított a szovjethatalom ellen, s mindenképpen azt akarta bebizonyítani, hogy a szovjethatalom nem lesz hosszú életű. „Akár sikerül a bolsevikoknak hatalmon maradni, akár nem — írta egy angol újság, a »Morning Post« 1917. november 9-én —, kétségtelen, hogy nyílt ellenségei az antanthatalmaknak... Éppen ezért nem tarthatunk fenn velük semmilyen kapcsolatot."

Franciaország burzsoá körei is éles hangon tiltakoztak a szovjet kormány elismerése ellen. Clemenceau 1917 november végén Bertheld tábornoknak, az oroszországi francia katonai misszió főnökének táviratot küldött, amelyben azt írta, hogy Franciaország sohasem fogja elismerni kormányként a Népbiztosok Tanácsát. A francia burzsoá sajtó hatékony akciókat követelt a bolsevikokkal szemben. Így például a „Journal de Débat" 1917. november 10-én azt javasolta, hogy Oroszországon „radikális műtétet" hajtsanak végre. Az „Excelsior" folyóirat 1917. november 13-án azt követelte, hogy „tűzzel-vassal" pusztítani kell a bolsevikokat.[5]

De az antant imperialistái nem elégedtek meg a szovjetország diplomáciai elszigetelésével, hanem elhatározták, hogy az éhség csontkezével fojtják meg a fiatal proletárállamot. Különösen tevékeny részt vett a szovjetköztársaság gazdasági blokádjának megvalósításában az Egyesült Államok. Jadson tábornok, az Egyesült Államok oroszor-

[4] Papers Relating to the Foreign Relations of the United States. (továbbiakban: FRUS) 1918. Russia. I. köt. Washington 1931. 317 old.

[5] Lásd *R. D. Warth:* The Allies and the Russian Revolution. Durham, 1954. 164. old.

szági katonai missziójának a vezetője már 1917. november 25-én az amerikai kormány nevében olyan értelmű nyilatkozatot tett, hogy az Amerikai Egyesült Államok mindaddig megtiltja az élelmiszer-szállítást Oroszországba, amíg nem alakul meg egy olyan kormány, amelyet „az Egyesült Államok elismerhet". „Ha azonban a bolsevikok maradnak hatalmon — hangsúlyozta a nyilatkozat —, és tovább folytatják a Németországgal való békekötésre irányuló politikájukat, akkor nem oldjuk fel a jelenlegi szállítási tilalmat."[6]

1917 végén és 1918 elején az amerikai, az angol és a francia imperialisták a szovjet—német béketárgyalások meghiúsulásában reménykedtek. Ez esetben az „orosz kérdés" önmagától is megoldódott volna. A német hadigépezet eltiporja a szocialista forradalmat, az antant pedig három legyet üt egy csapásra: nincs többé szükség arra, hogy katonáit Oroszországba küldje, megbízhatóan elfojtják a forradalom tűzfészkét, s a keleti front bizonyos időre továbbra is leköti a német hadsereg jelentős részét.

Az antant uralkodó körei mindenáron meg akarták hiúsítani a szovjet kormány és Németország béketárgyalásait, s ellenőrzésük alá igyekeztek vonni az orosz hadsereget. Ebből a célból az antantnak az orosz főhadiszálláson tartózkodó katonai képviselői 1917 november végén a szovjet kormány háta mögött arra biztatták a főparancsnoki tisztségtől akkor már megfosztott Duhonyin tábornokot, hogy ne vegye figyelembe a szovjet kormány utasítását a béketárgyalások megkezdésére. „A szövetségesek — írta Warth amerikai burzsoá történész — akkor még azt hitték, hogy Duhonyin tábornok olyan erőt képvisel, amely képes szembeszállni a bolsevikok béketárgyalási terveivel."[7]

De nem így történt. A szovjethatalom bátor küzdelmét az imperialista háborúból való kiválásért siker koronázta. A Németországgal megkötött breszt-litovszki béke szertefoszlatta az antant elképzeléseit, és megadta Szovjet-Oroszországnak a szükséges lélegzetvételt.

A francia, az angol, az amerikai és a japán imperialisták

[6] FRUS 1918. Russia, Washinton. I. köt. 266. old.

[7] *R. D. Warth:* Id. mű. 176. old.

kezdettől fogva erősen szították a polgárháborút Oroszországban azzal, hogy minden lehető segítséget megadtak az ellenforradalmi politikai szervezeteknek és a fehérgárdista katonai alakulatoknak a szovjethatalom elleni fegyveres akciókhoz.

Különösen támogatták az imperialisták 1917 októberétől 1918 januárjáig Kalegyint. Lansing amerikai külügyminiszter 1917. december 10-én Wilson elnökhöz intézett levelében azt írta, hogy véleménye szerint a Kalegyin-lázadás „az egyetlen szervezett erő, amely képes arra, hogy végezzen a bolsevizmussal . . .”[8]

Lansing javaslatára az amerikai kormány 1917. december 11-én elhatározta, hogy anyagi támogatásban részesíti Kalegyint. Lansing értesítette erről a Szövetséges Gazdasági Tanács amerikai képviselőjét, s azt javasolta neki, tájékoztassa az angol és a francia kormányköröket, hogy azok kezdjék meg Kalegyin támogatását; s egyúttal megígérte, hogy az Egyesült Államok megadja ehhez a szükséges pénzt.

Röviddel ezután Wilson elnök felszólítására az egyik New York-i bank úgy döntött, hogy az angolok és a franciák közvetítésével haladéktalanul 500 000 dollárt folyósít Kalegyinnek.

Az angol kormány azonnal több mint 20 millió font sterlinget folyósított a déli ellenforradalom szükségleteire. A francia kormány sem maradt el: közölte Alekszejev tábornokkal, aki Oroszország déli részén önkéntes és fehérgárdista sereget szervezett, hogy hajlandó 100 millió rubel kölcsönt juttatni neki. Az antant imperialistáinak tervei szerint ezen a pénzen 1918 elejéig egy 48 gyalogsági zászlóaljból és 21 tüzérségi ütegből álló fehérgárdista hadsereget kellett volna szervezni. Ugyanakkor az oroszországi francia katonai misszió főnöke, Nissel tábornok, Franciaországból több százezer dollárt kapott, hogy ellenforradalmi propagandát folytasson Kalegyin érdekében, akivel állandó kapcsolatot tartott.

[8] FRUS The Lansing Papers. 1914—1920 II. köt. Washington 1940. 343—344. old.

Segítséget kapott a külföldi imperialistáktól Dutov is, csakúgy mint a földalatti ellenforradalmi mozgalom, amelyben volt cári tábornokokkal és csendőrökkel együtt vezérkedtek a „demokratikus" eszer és mensevik párt vezetői.

Mindannyian nagy hálálkodással fogadták a pénzt, a fegyvert, teljesítették az antant-ügynökök utasításait, világosan számot vetve azzal, milyen árat követelnek tőlük majd utólag az „önzetlen" szövetségesek a segítségért. A szenvedélyes monarchisták, az állami duma hívei és azok, akik az alkotmányozó gyűlés mellett törtek lándzsát, valamennyien szövetkeztek a szocialista forradalom ellen. Egyesítette őket az, hogy a szovjethatalom megdöntéséért hajlandók voltak lemondani a haza becsületéről és függetlenségéről. A népüktől elszakadt s vele szembefordult fehérgárdista főkolomposok és burzsoá pártvezérek bűnös alkuba bocsátkoztak a külföldi tőkésekkel, kiárusították nekik az ország kincseit, s egyre-másra biztatták őket a forradalmi néppel való véres leszámolásra.

1918 elején sorra vereség érte az ellenforradalmi lázadásokat, kudarcba fulladtak a szovjetellenes összeesküvések. Ez a körülmény megerősítette az antant kormányköreiben azt az elhatározást, hogy megkezdik a fegyveres intervenciót.

Az intervenció előkészítésének egyik legfontosabb mozzanata az 1917. december 22-én Párizsban megkötött angol—francia egyezmény volt. Ez nyíltan kimondta, hogy a szövetségesek kapcsolatot szándékoznak teremteni Ukrajnával, a kozák vidékekkel, Finnországgal, Szibériával, a Kaukázussal és egyéb „félautonóm" orosz területekkel, abból a célból, hogy kellő segítséget nyújtsanak az említett területek ellenforradalmi „kormányainak". Ugyancsak hangsúlyozta a megállapodás, hogy „mindez a legnagyobb csendben történjék, hogy lehetőség szerint elkerüljük a bolsevikok elleni háború előkészítésének vádját"[9].

[9] FRUS 1918. Russia. I. kot. 330—331 old.

Másnap az angol és a francia kormány egy másik titkos egyezményt kötött az Oroszország európai részén létrejövő „befolyási övezetek" felosztásáról és „a szövetséges csapatok eljövendő hadműveleti körzeteiről". Ezt az egyezményt a szövetséges országok gazdasági érdekeire alapozták.

Az angol „övezetet" a Kaukázus, a Don-vidék, a Kubany, a franciát pedig Ukrajna, Besszarábia és a Krím alkotta. Valójában ez nemcsak a katonai beavatkozás terve volt, hanem a még ki nem vívott hódításokon való osztozkodás is.

Az antant későbbi szovjetellenes katonai intervenciójának terve az 1917. december 22-én és 23-án megkötött párizsi egyezményeken alapult. „A szövetségeseknek az intervenció során végrehajtott hadműveletei az 1917 végén kidolgozott tervhez igazodtak"[10] — írja Warth, fent idézett amerikai burzsoá történész.

Az Egyesült Államok hivatalosan nem vett részt a párizsi tárgyalásokon, azonban az egyezmények az ő tudtával és beleegyezésével jöttek létre. Csak az ő részvételével valósulhatott meg az intervenció, minthogy Amerika az első világháború végére a szövetséges hatalmak legfőbb hitelezője lett.

Az Egyesült Államok kormánya kezdettől fogva vállalta a szovjetellenes intervenció finanszírozását. Az Egyesült Államoknak az az elhatározása, hogy Anglia és Franciaország közvetítésével pénzt juttat az orosz ellenforradalomnak (főképpen Kalegyinnek), alapja lett az oroszországi „befolyási övezetek" felosztásáról szóló párizsi megállapodásnak.

A párizsi egyezmény, amelynek több pontja még nem került nyilvánosságra, abból indult ki, hogy az Egyesült Államok az intervencióban való részvételével ellenőrzési jogot nyer Szibéria és a Távol-Kelet kiterjedt részei felett. „Az amerikai megfigyelők előtt nem volt kétséges — ismeri be White amerikai történész —, hogy Franciaország és Nagy-Britannia olyan övezetnek tekintette Oroszország távol-keleti részét, amelyre vonatkozóan Japánnak és az

[10] *R. D. Warth:* Id. mű. 190 old.

Egyesült Államoknak — ottani érdekeikből kiindulva — megegyezésre kell jutniuk... Az is nyilvánvaló volt, hogy a transzszibériai vasút ellenőrzését átengedték az Egyesült Államoknak."[11]

Az antanthatalmak tehát már 1917 végén lényegében felosztották egymás között az eljövendő intervencióban rájuk háruló kötelezettségeket. Oroszország volt szövetségesei elhatározták, hogy a breszt-litovszki szovjet—német békeszerződés megkötését használják fel ürügyül a nyílt hadműveletekre.

1918. március 15-én az antantországok miniszterelnökei és külügyminiszterei konferenciát tartottak Londonban. A szövetségesek elhatározták, hogy nem ismerik el a breszt-litovszki szerződést, és haladéktalanul megkezdik a szovjet területre való behatolást.

Megtörtént az, amiről Lenin a békéről tartott beszámolójában, a II. szovjetkongresszuson beszélt:

„A kormányok és a burzsoázia minden erejüket latba fogják vetni, hogy egyesüljenek és vérbe fojtsák a munkás- és parasztforradalmat."[12]

A szovjetország megtámadásával a nemzetközi imperializmus újabb szégyenteljes lapot nyitott véres történetében.

A TÁMADÁS

A szovjetország területére való fegyveres behatolást az antant-imperialisták azzal kezdték, hogy csapatokat szállítottak partra Észak-Oroszországban és a Távol-Keleten. Az intervenciósok nem véletlenül választották ezeket a vidékeket első csapásaik színhelyéül. Csapataikat csak tengeri úton tudták eljuttatni Oroszországba, minthogy a szárazföldön a német arcvonal választotta el őket a szovjetországtól. A tengeri utak közül viszont az északi tengereken és a Csendes-óceánon keresztül vezető utak voltak a leghozzáférhetőbbek; itt a szövetségesek közlekedését nem ve-

[11] *J. A. White:* The Siberian Intervention. Princeton 1950. 215—216 old.

[12] *Lenin* Művei. 26. köt. 251. old.

szélyeztette a német flotta támadása. Ezenkívül azonban más okok is közrejátszottak.

A háborút viselő antant-imperialisták nem küldhettek mindjárt nagyszámú sereget. Ezért olyan vidékeket kellett kiválasztaniuk az első csapatok partraszállásához, ahol a szovjethatalomnak még nem volt elég védelmi ereje. Tetejébe még az északi területek és a Távol-Kelet elfoglalása nem csekély haszonnal kecsegtetett. Fontos kikötők voltak itt: Murmanszk, Arhangelszk, Vlagyivosztok. S távol-keleti partraszállásuk révén az intervenciósok mérhetetlen természeti kincsekkel gazdagodhattak volna.

Katonai szempontból is nagy előnyöket biztosított ez a partraszállás. Murmanszkból és Arhangelszkből megnyílt az út Petrográd és Moszkva felé. Az intervenciósok arra számítottak, hogy a csendes-óceáni partvidék felől támadva elfoglalják Szibéria hatalmas térségeit, s a meghódított vidéket felvonulási területül használják fel a Szovjet-Oroszország elleni további támadáshoz.

A külföldi imperialisták ügynökei, hogy megkönnyítsék a szövetséges csapatoknak e tervek végrehajtását és belülről gyengítsék a szovjet állam védelmét, újult erővel szervezték az ellenforradalmi lázadásokat az országban. A nemzetközi imperializmus többek között nagy reményeket fűzött ahhoz, hogy sikerül lázadást provokálnia a volt hadifoglyok, az osztrák—magyar hadsereg volt katonái és tisztjei körében, akiknek a szovjet kormány engedélyezte a hazatérést.

Az intervenció előkészítésében nagy szerepük volt az antanthatalmak oroszországi diplomáciai képviselőinek, akik arcátlanul sárba tiporták a nemzetközi jogot, s helyzetüket az ország belügyeibe való közvetlen beavatkozásra használták fel. Ezek a „diplomaták" — elsősorban az amerikai, a francia és az angol követ — aljas intrikákat szőttek a szovjethatalom ellen, összeesküvéseket, lázadásokat szerveztek, pénzzel és hamis iratokkal láttak el aktív ellenforradalmárokat, kémkedtek, szovjetellenes agitációt folytattak.

Az első intervenciós osztag 1918. március 9-én szállt partra a murmanszki kikötőben az angol „Glory" cirkálóról. Ezt az egységet nyomban újabb szövetséges osztagok

követték, amelyek az „Admiral Aube" nevű francia cirkáló, az „Olympia" amerikai cirkáló és más hajók fedélzetén tették meg az utat a szovjet partokig. Így kezdődött az antant nyílt katonai intervenciója Szovjet-Oroszország ellen.

Segítette az intervenciósok északi behatolását az a kis ellenforradalmár csoport, amely befészkelte magát a murmanszki szovjet vezetőségébe és a helyi fegyveres erők parancsnokságába (Jurjev, Veszelago, Zvegincev és mások). A hazaárulók 1918. március 2-án úgynevezett „szóbeli megállapodást" kötöttek az intervenciósok képviselőivel, s ennek értelmében a tényleges hatalom Murmanszkban az antant kezébe került.

A megállapodáshoz ürügyül szolgált a Murmanszkot fenyegető német támadás veszélyére való hivatkozás. A valóságban viszont Németországnak semmiféle csapatai nem voltak északon. Az árulók arcátlansága Trockij elnéző magatartásában leli magyarázatát.

Midőn a szövetséges csapatok a németek elleni harc ürügyével partra szálltak Murmanszkban, alkalmat adtak a breszt-litovszki béke megszegésére, és a német csapatok újabb támadását provokálták Szovjet-Oroszország ellen. S ez a legnagyobb megelégedésére szolgált mind az antantnak, mind Trockijnak, aki már a Németországgal folytatott tárgyalások idején is a párttól és a szovjet kormánytól kapott, s a békekötés feltétlen szükségességéről szóló útmutatásokkal ellentétben cselekedett. Az antant kellőképpen értékelte Trockijnak a murmanszki árulókkal szemben tanúsított elnéző magatartását. Nemhiába írta Lockhart oroszországi angol diplomáciai képviselő: Trockij „kimutatta azt az óhaját, hogy együtt akar működni a szövetségesekkel... mindig előzékenyen fogadta törekvéseiket, és minden segítséget megadott a szövetségeseknek Murmanszk körzetében."[13]

Az antant-csapatok murmanszki partraszállása csak kezdete volt az imperialista hódító célok megvalósításának. 1918. május 28-án Balfour angol külügyminiszter a wa-

[13] *W P. Coates—Z. K. Coates:* Armed Intervention in Russia 1918—1922. London 1935 84—85. old.

shingtoni angol nagykövethez intézett táviratában ezt írta: „Fölöttébb kívánatos az amerikai segítség Murmanszk körzetében... Tartanunk kell Murmanszkot, ha meg akarjuk őrizni annak lehetőségét, hogy behatoljunk Oroszországba."[14]

Az intervenciósok — Murmanszk körzetében erőt gyűjtve — készültek az ország belsejébe irányuló, további támadásra. A soron következő feladat Arhangelszk, majd Vologda és Petrozavodszk elfoglalása volt. Lássuk, mit írt ezzel kapcsolatban Cole arhangelszki amerikai konzul Francisnek, az Egyesült Államok oroszországi nagykövetének 1918 júniusban: „Az intervenció kis méretekben kezdődik, de lépésről lépésre szélesedni fog. Ennek megfelelően egyre több hajóra, emberre, pénzre és anyagra lesz szükség. Ahhoz, hogy Arhangelszket tartani tudjuk, el kell foglalnunk az arhangelszk—vologdai vasútvonal egy részét. S minthogy a Dvina folyó a vasútvonaltól keletre tér el, a folyó egy szakaszát is ellenőrzésünk alá kell majd vonnunk. Ugyancsak szükség lesz arra, hogy megerősítsük a jobbszárnyat Petrozavodszk irányában... Mindez nem pusztán Arhangelszk elfoglalását jelenti, hanem egyszersmind az Oroszország belsejébe indított expedíciót is..." Az intervenció legfőbb célja északon, Cole szavai szerint, olyan új „orosz front" megteremtése, amelynek „valahol Moszkvától északra, Petrográdtól keletre és az Urál-hegység déli nyúlványaitól nyugatra" kellene húzódnia. A konzul hangsúlyozta, hogy ezt a frontot esetleg „Oroszország nagyobb részének aktív vagy passzív ellenállásával szemben" kell tartani.[15]

1918. június 3-án az antant katonai képviselői értekezletet tartottak Párizsban. Itt elhatározták, hogy kiterjesztik Oroszország északi részén az intervenciót, és újabb osztagokat — angol, amerikai, francia, olasz és szerb csapatokat — tesznek partra. A szövetségesek északi haderőinek főparancsnokává Poole angol tábornokot nevezték ki.

A szovjet kormány mindent elkövetett, hogy idejekorán

[14] FRUS 1918. Russia. II. köt. Washington 1932. 477—479 old.

[15] Ugyanott.

véget vessen az antant intervenciójának. Mihelyt Moszkvában ismeretessé vált, hogy a murmanszki vezetők egy része áruló módon lepaktált az intervenciósokkal, Lenin a szovjet kormány nevében haladéktalan, határozott intézkedéseket követelt a külföldi hódítók ténykedéseivel szemben. Jurjevet, a murmanszki szovjet áruló vezetőjét a nép ellenségének nyilvánították, miután megtagadta a szovjethatalom utasításainak végrehajtását.

1918. június 6-án a szovjet kormány Lockhart angol diplomatának átnyújtott jegyzékében tiltakozott az angol csapatok partraszállása ellen. Június 14-én a külügyi népbiztosság jegyzéket intézett az amerikai, az angol és a francia kormányhoz, követelve, hogy haladéktalanul vonják ki a szovjet kikötőkből a külföldi hadihajókat. Két jegyzéket — amelyekben a szovjet kormány tiltakozott Angliának és szövetségeseinek agressziója és a szovjetország belügyeibe való beavatkozása ellen — június 27-én és 29-én adott át a külügyi népbiztosság Lockhartnak.

Ámde az antant-imperialisták nem voltak hajlandók figyelembe venni a szovjet kormány tiltakozását. Továbbra is hazudoztak és köntörfalaztak a hazai közvélemény előtt, a „német veszéllyel" magyarázva a szövetséges hatalmak oroszországi tevékenységét. Az intervenció vezetői természetesen jól tudták, milyen gyenge lábon áll ez a magyarázat. Ironside angol tábornok, az intervenció egyik legaktívabb részvevője, emlékirataiban megállapította, hogy „a fegyveres erők partra szállításával a párizsi legfelsőbb tanács beavatkozott Oroszország belügyeibe"[16].

Már Murmanszk megszállásának első napjai megmutatták, hogy az intervenciósok szándéka az elfoglalt hídfő kiszélesítése. Hamarosan támadásba lendültek a murmanszki vasútvonal mentén, és július elején elfoglalták Kem városát, majd egy kisebb szovjet csapategységet visszaszorítva bevették Szoroka vasútállomást.

Az antant-haderők parancsnokságának képviselői a murmanszki határterületi szovjet elnökségében tevékenykedő árulókkal megkötötték az úgynevezett „ideiglenes, rend-

[16] *E. Ironside:* Archangel 1918—1919. London 1953. 194. old.

kívüli egyezményt". „Az egyezmény célja az — írta Francis Lansingnak —, hogy a szövetséges csapatok akadálytalanul partra szállhassanak és rábírják a helyi szovjetet, hogy pártoljon el a moszkvai központi szovjettől."[17] Ez az egyezmény lényegében az angol, amerikai és francia intervenciósok kezére juttatta a murmanszki határterületet. Lehetővé tette nekik, hogy felkészüljenek az Arhangelszk elleni támadásra.

Arhangelszket elárasztották a külföldi ügynökök, akik minden eszközzel támogatták a szovjetellenes fordulatot előkészítő fehérgárdista elemeket. Még június 23-án brit katonai misszió érkezett Murmanszkba, 70 tiszttel és 500 egyéb rendfokozatú katonával. Ez a misszió Arhangelszkba készült, hogy ott segítse az ellenforradalmi erők szervezkedését.

Az összeesküvésnek fontos láncszemei voltak azok az antant-diplomaták, akik 1918 július vége felé Vologdából Kandalaksába költöztek, s július 30-án külön táviratban értesítették a szövetséges parancsnokságot, hogy megteremtődtek Arhangelszk azonnali megszállásának feltételei.

A tenger felől szövetséges hajóraj támadt Arhangelszkra. A partraszállással egy időben a szárazföldön Szoroka körzetéből Thornhill angol ezredes parancsnoksága alatt egy fehérgárdista osztagnak az arhangelszk—vologdai vasútvonal mentén fekvő Obozerszkaja vasútállomás felé kellett előrenyomulnia. Az intervenciósok ily módon el akarták vágni a szovjet csapatoknak Arhangelszkből dél felé vezető visszavonulási útját. Magában a városban a hajóraj közeledtére ellenforradalmi lázadás kitörését tervezték.

Július 31-én Francis amerikai nagykövet a következőket írta Lansing amerikai külügyminiszternek: „Az antibolsevista akciót mára tervezzük, s ha — mint várható — sikeresen végződik, a szövetséges csapatok augusztus 2-án ellenállás nélkül partra szállhatnak Arhangelszkban."[18]

Augusztus 1-én az intervenciós hajóraj mintegy 2000 főnyi partra szálló egységgel elérte Mugyjug szigetét, az Ar-

[17] FRUS. 1918 Russia. II. köt. 520 old.
[18] FRUS 1918. Russia. I. köt. 624. old.

hangelszk felé vezető tengeri utak egyik fontos védelmi pontját. A mugyjugi ütegek ellenőrzésük alatt tartották a fő hajóutat. Ám Arhangelszk védelmének irányításába volt cári tisztek áruló csoportja férkőzött be. Az árulók már jó előre kinevezték embereiket az egyes mugyjugi parancsnoki posztokra, s úgy intézkedtek, hogy mire az intervenciós hajóraj megérkezett, a mugyjugi ütegeknél mindössze harminc katona maradt; a többit elengedték a városba. Amikor az ellenséges hajók a Fehér-tenger ólomszürke hullámait átszelve elérték a szigetet, a szovjet tüzérségnek nem volt ereje a hódítók megállításához. A katonák maroknyi csoportja mégis hősies ellenállást tanúsított.

Fennhéjázóan lobogott a szélben az „Attentive" cirkálón a tarka brit zászló, annak a nagyhatalomnak a zászlaja, amely „a tengerek urának" nevezte magát, s vértengerbe fojtotta sok nép szabadságát. Halált okádó ágyúcsövek meredtek a kis orosz szigetre. A cirkáló tüzet nyitott. Az angolok biztos célokra tüzeltek. Jól ismerték a mugyjugi szovjet ütegek koordinátáit, pontosan tájékoztatták őket a fehérgárdista ügynökök. És ekkor a lövedékek becsapódásának helyéről, onnan, ahol szökőkútszerűen röppentek a föld- és kőtömegek a zord északi égnek — hirtelen válaszlövések hangzottak fel: a mugyjugi ütegek felvették a harcot.

A vöröskatonák helyzete kétségbeejtő volt. Mindjárt az ütközet elején észrevették, hogy parancsnokaik áruló módon elmenekultek. Erre a közkatonák — a proletárforradalom iránti hűség és a katonai kötelesség érzésétől áthatva — öntevékenyen kezdtek cselekedni. Eleinte volt is eredmény. A parti ágyúk tüze láthatólag célt ért: az angol cirkáló sietve eltávolodott, és megszakította a Mugyjugra adott tüzet.

Ám a sziget felett ellenséges repülőgépek tűntek fel, s az ütegek fölött körözve bombákat dobtak le. Majd nyomban ezután hatalmas csapategység szállt partra. Az ellenség a levegőből, a tengerről és a szárazföldről támadta a szovjet harcosokat. Egyenlőtlen küzdelem bontakozott ki.

„Hol vannak a hajóink? Miért nem jönnek segítségünkre?" — tűnődtek a sziget védői, miközben visszaverték az

ellenséges támadásokat. S a segítség csak nem jött meg. Ennek oka az Arhangelszk védelmének előkészítését irányító Vikkorszt és Potapov árulása volt. A mugyjugi tüzérek többsége hősi halált halt, csak egy kis csoportnak sikerült megmenekülnie. Visszavonulásuk előtt azonban a harcosok tönkretették a tüzérségi felszerelést, nehogy az ellenség kezébe kerüljön.

Mugyjug eleste után az intervenciósok akadálytalanul nyomultak előre az Északi-Dvina torkolata felé, Arhangelszk irányába.

Közben a fehérgárdisták — a mindössze 800 főt számláló szovjet helyőrség gyengeségét kihasználva — lázadást robbantottak ki a városban. Az akció élére bizonyos Chaplin nevezetű volt haditengerészeti tiszt állt, akinek Thompson angol állampolgár nevére szóló útlevél lapult a zsebében. Ez a Chaplin Thompson elsősorban a szovjet intézmények szétrombolására vetette be a lázadó erőket. A lázadóknak a partra szállt szövetséges egység segítségével sikerült kegyetlenül eltiporniuk az arhangelszki munkások, katonák és tengerészek ellenállását.

A város utcáit elárasztották a különböző nyelven beszélő külföldi katonák és az élelmes spekulánsok, akik azért jöttek ide a földkerekség legkülönbözőbb tájairól, hogy „kiaknázzák" az észak-orosz föld kincseit. Az ünnepi harangzúgástól hangos templomokban hálaadó istentiszteleteket tartottak a „dicsőséges szövetségesek" tiszteletére. A fehérgárdista tisztek előszedték elrejtett aranyváll-lapos egyenruhájukat, s a győztesek szerepében tetszelegve lépkedtek az utcán. Megalakult egy korcs helyi „ideiglenes kormány", élén Nyikolaj Csajkovszkijjal, egy hétpróbás eszer vezetővel, aki nem sokkal előbb érkezett illegálisan Arhangelszkbe.

Ez a „kormány" nem élvezte a nép támogatását, s teljesen a külföldi szuronyoktól függött, a spanyolfal szerepét töltötte be az intervenciósok hódító terveiben. Ironside tábornok később elismerte emlékirataiban, hogy a Csajkovszkij-„kormány" miniszterei „nem bíztak önmagukban, s egyikükön sem látszott az a győzelembe vetett hazafias hit, amely a bolsevik vezetőket áthatotta. Egy sem volt

köztük, aki legalább ellátogatott volna a kerületekbe, és megpróbált volna kapcsolatot teremteni a parasztsággal. Ezek a miniszterek gyáva bürokraták benyomását keltették bennem."[19]

Arhangelszk a Kotlasz és Vologda elleni támadás kiindulópontjaként szerepelt az intervenciósok terveiben. Az antant sietve jelentős katonai erőket vont össze Murmanszkban és Arhangelszkban. Már 1918. szeptember 4-én 4800 amerikai katona érkezett Arhangelszkba, Stewart ezredes parancsnoksága alatt. Szeptember 20-án újabb intervenciós osztag szállt partra: 500 amerikai, 500 angol és 700 francia katona. Murmanszkban is folytatódott a csapatok partraszállása. Francisnek Lansinghez intézett levele szerint szeptember 30-án öt angol zászlóalj érkezett a városba. „Értesüléseim szerint — írta Francis — hamarosan még öt zászlóalj érkezik. Poole arra számít, hogy ... le tudja verni a bolsevikokat, s elfoglalja Vologdát és Kotlaszt."[20]

Poole tábornok — csakúgy mint annyi más külföldi hadfi, aki hiába ábrándozott „Oroszország meghódítójának" dicsőségéről — megdöbbentő hetykeséggel számlálgatta, hány szurony segítségével kényszeríthetné rövid idő alatt térdre az orosz népet. Akárcsak a szovjetellenes intervenció többi szervezőjének és vezetőjének, neki is rendkívül sürgős volt, hogy csapatai élén végigmasírozzon a Nyevszkij proszpekten és a Vörös téren.

Francis amerikai diplomata is erről ábrándozott. 1918. október 10-én azt írta Lansingnak, hogy a bolsevizmussal való leszámolás egyedüli eszköze „Petrográd és Moszkva azonnali elfoglalása, ami úgy érhető el, hogy a szövetségesek késedelem nélkül kellő létszámú haderőt vezényelnek Murmanszkba és Arhangelszkba. 50 000 katona elég lenne erre a célra — hangsúlyozta —, 100 000 pedig több mint elég. Poole azt tartja, hogy még 10 000 katonával is be tudná venni Petrográdot..."

Francis azonban ott élt a forradalmi Oroszországban, és meggyőződhetett arról, hogy a szovjethatalom szilárd, a

[19] *E. Ironside:* Id. mű 105. old.

[20] FRUS 1918. Russia. II. köt. 551—552. old.

nép akaratára támaszkodó és a nép legteljesebb támogatását élvező hatalom. Ezért levelében Poole tábornok optimista számításainak említése mellett a szocialista forradalomtól való félelmét sem rejtette véka alá: „Ha nem verjük le rövid időn belül a bolsevikokat — írta — ... minden országot a radikális társadalmi forradalom veszélye fenyeget."[21]

A külföldi hódítók a Fehér-tenger partjaitól az Északi-Dvina és az arhangelszk—vologdai vasútvonal mentén déli irányban nyomultak előre. De már az offenzíva első napjaiban a munkások, a vöröskatonák és a tengerészek acélos szilárdságú osztagaiba ütköztek. Ezek az osztagok, Mugyjug védőihez hasonlóan, életre-halálra védelmeztek minden talpalatnyi szovjet földet. Iszakogorka faluban az utolsó töltényig önfeláldozóan küzdöttek Zenkovics arhangelszki kormányzósági politikai biztos osztagának harcosai, akiket az intervenciósok körülzártak. Többségük elesett az egyenlőtlen harcban; a politikai biztost egy áruló orgyilkos golyója ölte meg. Az ellenség által elfoglalt Onyega város közelében az intervenciósokat egy munkásokból és szegényparasztokból álló partizánosztag tüze fogadta; az osztag parancsnoka Goncsarik, az Összoroszországi Központi Végrehajtó Bizottság instruktora volt. Ilyen osztagok mindenütt alakultak. Arhangelszk kormányzóság parasztjai a kommunisták és a munkások vezetésével fegyvert fogtak szülőföldjük védelmére.

A párt Központi Bizottsága és a szovjet kormány rendelkezésére létrejött az északi front és a 6. hadsereg. Ennek az igen fontos feladatnak a végrehajtásával Kedrov népbiztost, a régi pártmunkást és tapasztalt tömegszervezőt bízták meg. Az Északi-Dvinán az elbizakodott ellenséggel vívott csatákban alakult ki az észak-dvinai hadiflottilla. Ennek szervezője és parancsnoka Vinogradov tekintélyes arhangelszki szovjet funkcionárius volt. A szovjet flottilla már egy héttel Arhangelszk eleste után harcba bocsátkozott. Még csak négy sebtében felfegyverzett folyami hajó-

[21] Ugyanott, 555—556. old.

ból állt, de a Bereznyik község mellett lezajlott első ütközetet máris megnyerte, és zsákmányul ejtette a Zárja nevű ellenséges hajót.

Ámde 1918 augusztusában—szeptemberében a szovjethatalomnak még nem volt elég ereje északon ahhoz, hogy leverje a külföldi intervenciósokat. Az ellenség Kotlasz felé igyekezett. A város bevételével egyesítette volna erőit az ez idő tájt Szibériában keletkezett nagy ellenforradalmi tűzfészekkel. Augusztusban elesett Senkurszk, a Vaga folyó mentén elterülő kis járási székhely, s az angol—amerikai parancsnokság úgy döntött, hogy Senkurszkot a Kotlasz elleni további offenzíva támaszpontjává építi ki.

Így kezdődött, így lángolt fel napról napra nagyobb erővel az imperialista nagyhatalmak hódító, rabló jellegű háborúja Szovjet-Oroszország munkásai és parasztjai ellen.

A TŰZBE BORULT TÁVOL-KELET

Az antant nyílt fegyveres intervenciójának első felvonása Murmanszk meghódítása volt. S nem egészen egy hónap múlva mérték az imperialisták a második csapást Szovjet-Oroszországra: 1918. április 5-én japán, majd angol csapatok szálltak partra Vlagyivosztokban. Az északi tragédia megismétlődött az ország távol-keleti határvidékein.

Az antant-imperialisták hosszú ideig és gondosan készültek az orosz Távol-Keletre való behatolásra. Hivatalos indoklásul itt is azt a hazug verziót használták fel, hogy biztosítani kell a hadviselő szövetséges hatalmak érdekeit. Igaz, ezúttal nem emlegették a közvetlen „német veszélyt", mivel Vlagyivosztok vonatkozásában ez ugyancsak ostobán hangzott volna. De az antanthatalmak kormányzó körei és a burzsoá sajtó — ha már a német hadsereg támadása nem volt mumusnak felhasználható — nem átallották kijelenteni, hogy a német hadifoglyok részéről veszély fenyegeti a távol-keleti hadianyagkészleteket és a transzszibériai vasutat. Ezenkívül egy másik, nem kevésbé lehetetlen magyarázattal is előálltak: a távol-keleti intervenciót eszerint az ott élő külföldi állampolgárok élet- és vagyonbiztonságának megvédése tette szükségessé. Világos, hogy

a külföldi állampolgárokat senki sem fenyegette, ami pedig a hadianyagkészleteket és a transzszibériai vasutat illeti, az antant csupán arra törekedett, hogy ezek ne kerüljenek a szovjethatalom birtokába.

Erről teljes tervszerűséggel írt Lansingnak Jusserand washingtoni francia nagykövet 1918. január 8-án. „Mint Excellenciád előtt ismeretes — írta Jusserand, amikor a közös szibériai hadműveletek tervének megvitatását javasolta —, a legutóbbi párizsi értekezleten a szövetségesek figyelme az együttes fellépés szükségességére irányult, hogy a lehetőség szerint megóvjuk Szibériát a bolsevista mételytől, biztosítsuk Dél-Oroszországnak a transzszibériai vasút, a szövetségeseknek az orosz vasutak használatát. Vlagyivosztok elszigetelése révén — ha még nem késő — megőrizzük a városban felhalmozott készleteket."[22]

A szövetséges hatalmak ügynökei már jóval a nyílt fegyveres beavatkozás előtt hozzáláttak Távol-Keleten a helyi ellenforradalmi erők megszervezéséhez. Nagy létszámú fehérgárdista bandák alakultak az amerikai, a japán és az angol imperialisták segítségével: Szemjonov atamán bandája a Bajkálontúlon, Gamové és Kuznyecové az Amuri területen, Kalmikové a Tengermelléken garázdálkodott. Így alakultak ki ezeken a vidékeken imperialista támogatással a polgárháborús frontok.

1917 decemberében titkos tárgyalások kezdődtek angol és japán diplomaták között a transzszibériai vasút és a vlagyivosztoki katonai raktárak „védelmével" kapcsolatos intézkedésekről.

Már 1917 novemberében Vlagyivosztok kikötőjében horgonyzott a „Brooklyn" amerikai cirkáló, fedélzetén Austin Knight tengernaggyal, az Egyesült Államok ázsiai flottájának parancsnokával. Az intervenciósoknak az volt az elgondolásuk, hogy a cirkáló puszta jelenléte megakadályozza Vlagyivosztokban a szovjethatalom megteremtését, és felbátorítja a helyi ellenforradalmi erőket. A vlagyivosztoki szovjet követelésére az amerikai kormány 1917 decemberében kénytelen volt egy időre kivonni a cirkálót a kikö-

[22] Ugyanott, 20—21. old.

tőből. De 1918 januárjában Vlagyivosztokba érkezett az „Ivami" és az „Aszahi" nevű japán, valamint a „Suffolk" nevű angol cirkáló. S március 1-én a „Brooklyn" is visszatért a vlagyivosztoki kikötőbe.

Ám az intervenciósok, midőn hadihajókat küldtek a szovjet partokhoz, még nem szánták rá magukat a Távol-Kelet megszállására. Abban az időben folytak a breszt-litovszki béketárgyalások, s az antant kormányzó körei attól tartottak, hogy csapataik vlagyivosztoki partraszállása meggyorsítaná a szovjet—német tárgyalások sikeres befejezését. Ez volt a legfőbb oka annak, hogy az antant kissé elodázta a nyílt hadműveletek megkezdését. Voltak azonban más okok is. Többek között bizonyos szerepük volt azoknak az ellentéteknek, amelyek egyfelől az Egyesült Államok, másfelől az angolok és a franciák között fennállottak. Ez utóbbiak úgy gondolták, hogy a szovjetország elleni távol-keleti háborút a legcélszerűbb a japán fegyveres erőkre bízni. 1918. február 20-án az antant főtanácsa amellett foglalt állást, hogy Japán szállja meg a transzszibériai vasutat Vlagyivosztoktól Cseljabinszkig.

Az angol és francia kormány álláspontját tükrözte a „Daily Chronicle" angol újság, amikor 1918. március 2-án ezt írta: „Reméljük, hogy a szövetségesek nem fognak sokat vitatkozni a japán intervenció formájáról és jellegéről. A helyzet teljesen világos: a japán hadsereg gyorsan meg tudja teremteni az ellenőrzést a transzszibériai vasút felett. A szövetségesek közül erre senki más nem képes."

Az Egyesült Államok kormányzó körei más álláspontón voltak. Ők sem ellenezték a japán katonaság fokozott felhasználását a szovjethatalom megdöntéséért folytatott harcban. Lansing ezzel kapcsolatban nyíltan megírta, hogy a csapatok, amelyek Szibériában tevékenykedni fognak, „elkerülhetetlenül főleg japán csapatok lesznek". De az Egyesült Államok, Angliától és Franciaországtól eltérően, ellenezte az egyoldalú japán intervenciót, mert félt, hogy Japán — az Egyesült Államok legnagyobb távol-keleti konkurrense — uralkodó helyzetbe kerül Szibériában.

Ezért ragaszkodott az Egyesült Államok ahhoz, hogy a távol-keleti és a szibériai intervenció ne egyoldalú, hanem

szövetséges jellegű legyen, amerikai, angol és francia csapatok részvételével. S az Egyesult Államok nyomására az angol, a francia és a japán kormány kénytelen volt beleegyezni az amerikai tervbe. Ezek után az Egyesült Államok nem ellenezte, hogy elsőnek Japán szállítsa csapatait a szovjet partokra.

„Anglia is, Franciaország is megpróbálta, hogy ilyen módon legyűrje Oroszországot. Szerződést kötöttek Japánnal, amely alig vett részt az imperialista háborúban és amely százezernyi katonát adott, hogy a Távol-Kelet felől megfojtsák a szovjetköztársaságot..." — így értékelte Lenin később ezeket az eseményeket.[23]

A japán hódítók kedvelt módszerükkel, a provokációval kezdték sötét uzelmeiket. 1918. április 4-én ugynökeik megszervezték Vlagyivosztokban két japán állampolgár meggyilkolását. Másnap reggel a japán intervenciósok, állampolgáraik biztonságának védelme ürügyével, a városba vezényelték az első partra szálló egységet. Este angol csapatok is érkeztek. Megkezdődött az antant nyílt katonai intervenciója a Távol-Keleten.

A japán egység partraszállásával egy időben Szemjonov csapatai újabb támadásba kezdtek a Bajkálontúl. 1918 májusa és júliusa között azonban a bajkálontúli front csapatai Lazónak, a polgárháború legendás hírű hősének parancsnoksága alatt Mandzsuria határáig vetették vissza Szemjonov bandáit.

A szovjetköztársaság dolgozó népe haraggal és felháborodással fogadta az angol—japán hódítók távol-keleti behatolásának hírét. Április 6-án a szovjet kormány nyilatkozatban leplezte le a két japán állampolgár meggyilkolásának provokációs jellegét, megállapítva, hogy ez nélkülözhetetlen része volt az imperialista agresszió előkészítésének, s követelte a japán és az angol csapatok haladéktalan kivonását Vlagyivosztokból.

De a hódítók nem akarták kiengedni kezükből a zsákmányt. Az antantországok diplomáciai képviselői nyilatkozataikban azzal próbálták félrevezetni a szovjet kor-

[23] *Lenin* Művei 30. kot 384. old.

mányt, hogy a partraszállás „ideiglenes" és „korlátozott" rendészeti intézkedés, amelynek célja a külföldi állampolgárok élet- és vagyonbiztonságának megóvása.

A kommunista párt és a szovjet kormány megértette a helyzet komolyságát, világosan látta, hogy ez nem helyi konfliktus, hanem olyan fegyveres intervenció kezdete, amelyet az antant-imperialisták régóta előkészítettek és alaposan átgondoltak. Lenin 1918. április 5-én a következőket írta a Szibériai Központi Végrehajtó Bizottságnak küldött táviratában: „Világos, hogy most semmiféle nyilatkozatoknak nem adhatunk hitelt, s az egyetlen komoly garancia az alapos katonai felkészülés a mi részünkről."[24] Lenin ismételten felhívta a szibériai pártmunkások és állami vezetők figyelmét arra, hogy szívós és hosszú küzdelemre kell felkészülni. Április 7-i táviratában a vlagyivosztoki szovjetet is figyelmeztette, hogy az antant nem éri majd be a partraszállással, és támadást fog indítani Szibéria belseje felé. Követelte, hogy késedelem nélkül készítsék elő az értékes készletek hátraszállítását, az utak és a hidak felrobbantását. Szibériát hadműveleti területté nyilvánították. Valamennyi szibériai kormányzóságban rövid idő alatt megalakultak a forradalmi katonai vezérkarok, hogy élére álljanak területükön az ellenállás szervezésének.

Lenin előrelátása tökéletesen beigazolódott. Az antant-imperialisták további nagyszabású hadműveletekre készültek keleten. Miközben az intervenció „korlátozott" és „helyi" jellegéről szóló frázisok mögé rejtőztek, kitervelték a Szibéria belsejébe irányuló támadást. Nagy titokban rendkívül veszélyes összeesküvést készítettek elő a szovjethatalom ellen azzal a céllal, hogy váratlanul hátba támadják a forradalmi munkásosztályt és parasztságot. Az intervenciósoknak sikerült is elérniük céljukat: orvul csapást mértek a szovjetköztársaságra a csehszlovák hadtest ellenforradalmi lázadásával, amelynek nem csekély szerepe volt a polgárháború kirobbantásában és az intervenció kiterjesztésében.

[24] Lenin-gyűjtemény. XXXIV. 22. old. (oroszul).

Hogyan jött létre a csehszlovák hadtest? És miért lehetett eszköz az antant kezében?

Az első világháború idején sok cseh és szlovák vonult be az osztrák—magyar hadseregbe; Csehország és Szlovákia akkor az Osztrák—Magyar Monarchiához tartozott. Ezek a katonák, akiket erőszakkal soroztak be Ferenc József császár hadseregébe, nem akartak harcolni a nemzeti szabadságukat eltipró állam érdekeiért. Mintegy 300 000 cseh és szlovák adta meg magát az orosz hadseregnek. Az antant — amelyhez a cári Oroszország is tartozott — elhatározta, hogy felhasználja őket a Németország elleni háborúban. Az orosz hadsereg keretében csehszlovák hadtest alakult. A katonák és a tisztek többsége fenyegetések és erőszak hatására lépett a hadtest kötelékébe. 1918 nyarán a hadtest teljes létszáma több mint 60 000 fő volt.

Az antant-parancsnokság eredetileg Franciaországba szándékozta vezényelni a csehszlovák hadtestet. De az oroszországi forradalmi események gyors érlelődése arra késztette, hogy megváltoztassa ezt a döntést, és visszatartsa a csehszlovák egységek nyugatra indítását. 1917 októbere Oroszországban érte a hadtestet, s az antant-imperialisták elhatározták, hogy az ellenforradalom egyik rohamcsapatává szervezik.

A szovjet kormány minden eszközzel igyekezett elősegíteni a csehek és a szlovákok hazatérését. S miután a csehszlovák parancsnokság ragaszkodott hozzá, hogy a hadtestet Franciaországba vezényeljék, ezt sem ellenezte. Engedélyt adott az ez idő tájt Penza vidékén összevont hadtestnek, hogy Vlagyivosztokon keresztül elhagyja Oroszországot.

A szovjet kormány azonban azt is számításba vette, hogy a csehszlovák hadtest egységeiben fokozott ellenforradalmi propaganda folyik, s a tisztikar jelentős része szovjetellenes érzelmű. Ezért a szovjetköztársaság kormánya követelte a hadtest egységeinek lefegyverzését, és az orosz tisztekből álló ellenforradalmi parancsnoki kar eltávolítását. A csehszlovák parancsnokság színleg elfogadta ezeket a feltéte-

leket, de az antant utasításai alapján már akkor előkészítette a szovjethatalom elleni fegyveres akciót.

A szovjetellenes összeesküvésben tevékenyen részt vettek Masaryk és Beneš csehszlovák burzsoá nacionalisták, akik szoros kapcsolatban álltak az antanthatalmak uralkodó köreivel, és akaratuk végrehajtói voltak. Beneš már 1918. február 28-án értesítette Masarykot arról a csehszlovák csapatoknak adott utasításról, hogy „várják ki az oroszországi katonai akcióra alkalmas pillanatot"[25].

1918 április elején az antant képviselői titkos tanácskozásra ültek össze Moszkvában, s a földalatti fehérgárdista szervezetek tagjaival együtt kidolgozták a csehszlovák hadtest ellenforradalmi akciójának tervét. Noulens oroszországi francia nagykövet pedig már május 18-án felhatalmazta Guinet őrnagyot, a hadtesthez delegált francia megbízottat, közölje a csehszlovák parancsnoksággal, hogy „a szövetségesek július végére tervezik az intervenció megkezdését, s a cseh hadsereget a hozzá vezényelt francia misszióval együtt a szövetséges seregek elővédjének tekintik"[26].

A lázadók főkolomposai óriási pénzösszegeket kaptak az antanttól.

Az Összoroszországi Központi Végrehajtó Bizottság, a moszkvai szovjet, a moszkvai üzemi bizottságok és szakszervezetek együttes ülésén Lenin egy részletet olvasott fel abból a cikkből, amely a Csehszlovák Kommunista Párt központi lapjában („Prukopnik Svobody") jelent meg. A cikk érdekes adatokat tartalmazott arra vonatkozólag, hogy milyen pénzügyi segítséget nyújtottak a francia és angol imperialisták a lázadó csehszlovák hadtestnek. „A francia konzul — írja a cikk — március 7-én kifizette a Nemzeti Tanács Szekciójának az első részletet, 3 millió rubel összegben.

Ezt a pénzt egy Šip nevű úrnak adta át, aki a Nemzeti Tanács Szekciójának munkatársa volt.

Március 9-én ugyanennek a Šipnek kifizettek további 2

[25] Dokumentumok Masaryk nép- és nemzetellenes politikájáról. Moszkva 1954. 17. old.

[26] C. W. *Ackerman:* Trailing the Bolsheviki, Twelve Thousand Miles with the Allies in Siberia. New York 1919. 134. old.

milliót, március 25-én Šip 1 milliót kapott, március 26-án Bohumil Čermak úr, a Nemzeti Tanács elnökhelyettese 1 milliót kapott, április 3-án pedig ismét Šip úr kapott 1 milliót.

A francia konzul a Nemzeti Tanács Szekciójának március 7-e és április 4-e között összesen 8 milliót fizetett ki.

A dátum megjelölése nélkül kifizettek: Šip úrnak 1 milliót, Bohumil Čermak úrnak 1 milliót, Šip úrnak ismét 1 milliót.

Ezenkívül ismeretlen személynek kifizettek 188 000 rubelt. Összesen 3 188 000. A fent említett 8 millióval együtt összesen 11 millió 188 000-et tesz ki az az összeg, amelyet a francia kormány a Nemzeti Tanács Szekciójának kifizetett.

Az angol konzultól a Szekció 80 000 font sterlinget vett fel. Így tehát március 7-től az akció megindításának napjáig a Cseh Nemzeti Tanács vezetői a francia és az angol kormánytól mintegy 15 milliót kaptak, és ezért a pénzért eladták a csehszlovák hadsereget a francia és az angol imperialistáknak."[27] Nagy összeget áldozott a lázadás megszervezésére az Egyesült Államok is. Wilson elnök 1918-ban csupán az elnöki alapból mintegy 8 millió dollárt juttatott a cseh hadtest szükségleteire.

A cseh hadtest parancsnoksága az antant-megbízottak segítségével titkos kapcsolatokat létesített a földalatti fehérgárdista szervezetekkel. Az eszerek és mensevikek is minden eszközzel támogatták a lázadás előkészítését.

Az összeesküvőknek provokációkkal, rágalmak terjesztésével és megfélemlítéssel sikerült bizalmatlanná tenni a katonák jelentős részét a szovjethatalommal szemben. Az uszító kampányban részt vettek a hadtesthez vezényelt francia tisztek is. A katonáknak naphosszat azt prédikálták, hogy csak úgy kerülhetnek haza Oroszországból, ha fegyverrel törnek utat maguknak, mivel a szovjet kormánynak az a szándéka, hogy lefegyverzi a hadtestet, és gyűjtőtáborokba szállítja a csehszlovák légionistákat. Sok katona felismerte ezeknek az állításoknak a provokatív jel-

[27] *Lenin* Művei. 28. kot. Szikra 1952. 2. old.

legét, és nem volt hajlandó a szovjethatalom ellen fordulni. Ezeket a katonákat a hadtestparancsnokság elszigetelte a többiektől, letartóztatta és agyonlövette.

A lázadás időpontjára a kelet felé tartó csehszlovák hadtest egységei széles sávban helyezkedtek el a Volgamelléket, az Urált, Szibériát és a Távol-Keletet átszelő utak mentén. Penza vidékén mintegy 8000 fő tartózkodott Čeček tábornok parancsnoksága alatt. Körülbelül ugyanennyien állomásoztak Cseljabinszktól keletre Vojciechovski tábornok vezényletével. Szibéria középső vidékein mintegy 4500 fő ütött tábort, élén Gajda ezredessel. Vlagyivosztok vidékén egy 12—14 000 főnyi csoportot vontak össze. Ennek élén Dietrichs tábornok állt. A csehszlovák hadtest többi részét a transzszibériai vasút mentén osztották el.

Május 25-én több volgamelléki és szibériai városban megkezdődtek a csehszlovák légionisták egybehangolt fegyveres akciói. Másnapra elfoglalták Cseljabinszkot. Hamarosan a lázadóké lett Penza, Szizrany, Szamára, Omszk, Tomszk és több más város. Ahol a csehszlovák lázadók felülkerekedtek, mindenütt előbújtak a régi világ maradványai; a helyi társadalmi „előkelőségek" — a tőkések és a földbirtokosok —, valamint biztos támaszaik, a volt hivatalnokok, rendőrök, katonatisztek, akiket a szocialista forradalom illegalitásba kergetett. Feléledtek és működni kezdtek a régi államhatalmi szervek és a helyi „kormányok", amelyekben kadetok, eszerek, mensevikek, az állami dumák, a zemsztvók és a dicstelen múltú alkotmányozó gyűlés volt politikusai vettek részt. Ezek csehszlovák szuronyok védelme alatt szétrobbantották a szovjeteket és a munkásszervezeteket, kommunistákat és állami funkcionáriusokat lövettek agyon. Fehérgárdista alakulatok keltek életre. A járásokban dühödt kulák-ellenforradalom robbant ki a csehszlovák lázadók segítésére.

Az antant-imperialisták igyekeztek felhasználni a helyzetet az egész transzszibériai vasút birtokbavételére, s fegyveres akciókra sürgették a csehszlovák hadtest Vlagyivosztokban állomásozó egységét. A csehszlovákok Caldwell vlagyivosztoki amerikai konzulnak és Knightnak, az Egyesült Államok ázsiai flotta-parancsnokának utasításai alapján jú-

nius 29-én megdöntötték a szovjethatalmat a városban. Ugyanaznap újabb intervenciós csapatok szálltak partra. 1918. július elejére a transzszibériai vasút nagy része a lázadók kezére került. A lázadás egyre nagyobb méreteket öltött.

A szovjet kormány nyomban a lázadás kitörése után követelte a csehszlovák hadtest parancsnokságától, hogy haladéktalanul szüntesse meg a szovjethatalom elleni fegyveres akciót. Podvojszkij hadügyi népbiztos május 30-i napiparancsában megállapította, hogy a lázadással a cseh ellenforradalmi erők „a köztársaság legnagyobb ellenségeivé" váltak.

Június 13-án a külügyi népbiztosság jegyzéket intézett az Egyesült Államok, Nagy-Britannia, Franciaország és Olaszország kormányához a csehszlovák lázadással kapcsolatban. A jegyzékben rámutatott arra, hogy a csehszlovák hadtest akciója közvetlenül a szovjethatalom ellen irányul. A csehszlovák csapatok, amelyeknél nem kis számban találhatók francia tisztek, együttműködnek a fehérgárdistákkal, és mindenütt újjáélesztik a nép által megszüntetett intézményeket. Végezetül a szovjet kormány kifejezte azt a reményét, hogy a szövetséges kormányok intézkedéseket tesznek a lázadás megszüntetésére.

Az amerikai, az angol és a francia kormány természetesen nem próbált véget vetni a lázadásnak, sőt, most már nyíltan támogatta a csehszlovák hadtest akcióit. Summers moszkvai amerikai főkonzul a külügyminisztérium megbízásából táviratot intézett a szamárai amerikai konzulhoz, s ebben kifejtette: „Ön titokban tájékoztathatja a csehszlovák vezetőket, hogy a szövetségesek politikai szempontból örülnének, ha nekik (a csehszlovákoknak. — *Szerk.*) sikerülne jelenlegi pozícióikat megtartaniuk... Mindenekelőtt kívánatos, hogy a transzszibériai vasút ellenőrzése megmaradjon a csehszlovákok kezében, azután pedig, mihelyt lehetségesnek tartják, ellenőrzésük alá vonják az egész általuk elfoglalt területet."[28] Lansing amerikai külügyminiszter egyenesen „a transzszibériai vasút katonai megszállásá-

[28] *C. W. Ackerman:* Id mű. 134—135. old.

hoz szükséges magnak"[29] nevezte a csehszlovák hadtestet. Ugyanilyen szellemben értékelték a hadtest jelentőségét az angol és francia kormánykörök.

Április elején Masaryk Washingtonba érkezett, s a lázadás tetőfokán élénk tárgyalásokat folytatott az amerikai külügyminisztériummal a csehszlovák csapatok hadműveleteinek kiterjesztéséről és a szövetségesek részéről várható katonai és anyagi segítségről. Közös megegyezés alapján úgy döntöttek, hogy a csehszlovák hadtest — a szövetséges csapatok támogatásával — mindenekelőtt tartsa a Volga menti arcvonalat, és foglalja el Szibériát egészen Vlagyivosztokig. A hadtest egy részét az antant-imperialisták arra akarták felhasználni, hogy egyesítsék a szibériai ellenforradalmat észak-oroszországi csapataikkal. Az antant katonai főtanácsa úgy döntött, hogy 20 000 csehszlovák katonát vezényel Arhangelszk és Murmanszk körzetébe.

Tasker Bliss tábornok, aki az antant katonai főtanácsában foglalt helyet mint az Egyesült Államok képviselője, már 1918. június 18-án, vagyis közvetlenül a lázadás kitörése után, ezt írta N. Baker amerikai hadügyminiszternek: „A katonai képviselők közös elhatározása (31. sz.), amelyet a katonai főtanács jóváhagyott, azon a feltételezésen alapszik, hogy Arhangelszkbe és Murmanszkba 20 000 főnyi cseh katonaság érkezik. Ez a hadsereg a 6 szövetséges zászlóaljjal együtt elegendő lesz a kitűzött célok elérésére."[30]

Az antant-imperialisták azonban szemlátomást elszámították magukat, amikor nagy reményeket fűztek a csehszlovák lázadáshoz; ez a lázadás korántsem érte el a várt eredményt. A csehszlovákok jelentős része nem volt hajlandó fegyvert fogni a szovjethatalom ellen: már a nyílt lázadás kezdete előtt, március és május között mintegy 6000 cseh katona hagyta el a hadtestet, és belépett a Vörös Hadseregbe. A lázadók soraiban levő légionisták pedig korántsem mindig engedelmeskedtek az antantnak. Sok katona csakhamar ráébredt, hogy félrevezették, véres nép-

[29] FRUS, The Lansing Papers 1919—1920 II köt. 364. old.

[30] *P. C. March:* The Nation at War. New York 1932. 136—137. old.

ellenes kalandba sodorták bele. Ezek arra törekedtek, hogy minél előbb eljussanak Vlagyivosztokig, s nem óhajtották átvágni magukat Arhangelszk felé, miként a szövetségesek követelték.

„... Jól tudjuk — mondotta Lenin 1918. június 27-én —, milyen erők mozgatják ezt a lázadást, jól tudjuk, hogy a csehszlovák katonák kijelentik csapataink, munkásaink és parasztjaink képviselőinek, hogy ők nem akarnak harcolni Oroszország ellen és az orosz szovjethatalom ellen, ők csak fegyverrel a kézben akarnak eljutni a határig, élükön pedig ugyanazok a régi tábornokok, földbirtokosok, kapitalisták állnak, akik angol—francia pénzen dolgoznak, s élvezik azoknak az oroszországi szociálárulóknak a támogatását, akik átálltak a burzsoázia oldalára."[31]

A kommunista párt segítette a csehszlovák katonákat abban, hogy tisztán lássák a lázadás ellenforradalmi jellegét, megértsék a lázadás szervezőinek igazi céljait. A párt és a szovjet kormány, miközben a tömegeket a lázadók elleni harcra mozgósította, állandóan szem előtt tartotta, hogy a katonák zömét csalással vonták be a lázadásba, tudatosan csak a burzsoá elemek fordultak szembe a szovjethatalommal. „A szovjethatalom ellen nem a csehszlovákok akarnak harcolni — állapította meg Lenin —, hanem a csehszlovákok ellenforradalmi tisztikara."[32]

A lázadó hadtest katonái körében nagyszabású agitációt folytatott az oroszországi csehszlovák kommunista csoport. A csoport tagjai illegális kommunista sejteket alakítottak a hadtestnél, politikai irodalmat nyomtattak ki és terjesztettek a légionisták között. Az 1918 júniusában Vlagyivosztokban megalakult Csehszlovák Kommunista Bizottság cseh nyelvű lapjának, az „Igazság"-nak óriási szerepe volt a katonák politikai nevelésében. Már a lázadás első napjaiban mintegy 3000 cseh és szlovák pártolt át a Vörös Hadsereghez, és csakhamar egész cseh—szlovák alegységek harcoltak a hadsereg soraiban. Így például Dél-Oroszországban a 16. szovjet lövészhadosztály keretén belül egy egész csehszlo-

[31] *Lenin* Művei. 27. köt. 475. old.

[32] Ugyanott, 460. old.

vák ezred vett részt a harcokban. Több csehszlovák alegység csatlakozott Penzánál a Vörös Hadsereghez. A lázadás idején Vlagyivosztokban a csehszlovák hadtest két ezrede megtagadta a szovjetellenes akciókban való részvételt. 1918 nyarán mintegy 12 000 cseh és szlovák katona küzdött a szovjet csapatok soraiban.

A csehszlovák hadtest lázadása rendkívül bonyolult helyzetet teremtett az országban. A szovjetköztársaság súlyos időszakot élt át. Ebben az időben minden sikerére azzal válaszolt a nemzetközi imperializmus és a belső ellenforradalom, hogy újra meg újra megkísérelte a proletárdiktatúra megdöntését és a burzsoá-földesúri hatalom visszaállítását. Az északi és a távol-keleti intervenció, az ellenforradalmi lázadások hulláma (s ezen belül a legnagyobb: a csehszlovák lázadás), a breszti békeszerződés megszegésére és Szovjet-Oroszország megtámadására bármely pillanatban hajlandó német megszállók kardcsörtető tevékenysége Ukrajnában és Belorusszijában — így festett a hadi helyzet 1918 nyarán.

Egy újabb szörnyű ellenség támadt: az éhínség. Az ország gabonatermő vidékei a breszti szerződés szabta demarkációs vonal túlsó oldalán maradtak. A gabonában gazdag Szibériát is elvágta a csehszlovák arcvonal. S egyszersmind fokozódott az intervenciós veszély.

AZ INTERVENCIÓ MIND NAGYOBB MÉRETEKET ÖLT

1918. július 2-án az antant Párizsban ülésező katonai főtanácsa tüzetesen megvizsgálta a Szovjet-Oroszország elleni további hadműveletek terveit. Az általános vélemény az volt, hogy a megkezdett intervenciót nem szabad az északi és a távol-keleti orosz határvidékre korlátozni. Észak kedvező felvonulási terület volt az ország központi része elleni gyors támadáshoz, a Távol-Kelet meghódítása pedig lehetővé tette, hogy a szövetségesek kiterjesszék ellenőrzésüket Szibériára, egészen az Urálig. A pillanat kedvező volt, s az imperialista rablók nem szerették volna elszalasztani. „Ké-

sőbb talán már nem adódik ilyen lehetőség" — jegyezték meg határozatukban az ülés részvevői.[33]

Néhány nap múlva az Egyesült Államok kormányköreinek beleegyezése szentesítette az antant katonai főtanácsának véleményét. A Fehér Házban Wilson elnökletével külön tanácskozást folytatott ezzel kapcsolatban Lansing külügyminiszter, Baker hadügyminiszter, Daniels haditengerészeti miniszter, March tábornok, az amerikai hadsereg vezérkari főnöke és Benson tengernagy. Akárcsak nyugateurópai kollégáik, ők is állást foglaltak amellett, hogy újabb egységek szálljanak partra Vlagyivosztokban a város végleges birtokbavétele és a csehszlovákokkal való együttműködés céljából.

Ugyanaznap, amikor a Fehér Házban ez a tanácskozás folyt, Vlagyivosztokban közzétették a szövetséges katonai megbízottak deklarációját, amely kimondta, hogy Vlagyivosztokot és környékét nemzetközi ellenőrzés alá helyezik.

Az intervenciósok sietve építették ki a várost legfőbb távol-keleti stratégiai bázisukká. A hadihajók egyre-másra szállították a szövetséges csapategységeket. A legtöbb partra szálló egység japán volt. 1918 novemberére a japán intervenciós csapatok létszáma elérte a 70 000 főt. Nagy erőket vont össze Vlagyivosztokban Anglia és Franciaország is.

Az Egyesült Államok sem maradt el tőlük.

Augusztus 7-én útnak indultak Manilából Vlagyivosztok felé a 27. amerikai gyalogezred kötelékei Stigher ezredes parancsnoksága alatt, augusztus 15—16-án partra szálltak a városban. És augusztus 21-én Vlagyivosztokba érkezett az amerikai hadsereg 31. ezrede Sargant ezredessel az élén.

Ugyanebben a hónapban az amerikai hadügyminisztérium parancsot adott a kaliforniai Fremontban állomásozó 8. hadosztálynak, hogy állítson össze 5000 főnyi alakulatot „szibériai szolgálatra". Szeptember végéig az amerikai hadseregnek összesen 253 tisztje és 8699 katonája szállt partra a Távol-Keleten.

A Szibériában működő amerikai expedíciós hadtest pa-

[33] FRUS 1918. Russia. II. köt. 241—246. old.

rancsnokává Grawes tábornokot, a 8. amerikai hadosztály parancsnokát nevezték ki.

Az angol, a francia és az amerikai kormány egyre újabb csapatokat küldött Oroszországba, miközben az imperialista politikusok továbbra is félrevezették népüket, elhallgatva előttük az intervenció igazi céljait. És legalább annyira igyekeztek elaltatni a megszállt szovjet területek lakosságának éberségét. Egymás után tették közzé az amerikai, a japán, az angol és a francia intervenciósok deklarációikat, s ezekben úgy tüntették fel a külföldi csapatok távol-keleti partraszállását, mintha célja csupán a csehszlovák hadtest „szabad elvonulásának" biztosítása volna.

Ugyanakkor azonban, amikor Vlagyivosztok lakói ezeket a „megnyugtató" kijelentéseket olvasták, az antant vezérkara a legnagyobb titokban lázasan szőtte a szovjetköztársaság elleni intervenció kiszélesítésének terveit.

Az antant vezetői egyáltalán nem gondoltak a csehszlovák hadtest kivonására. Ellenkezőleg, a szovjetország ellen irányuló nagyszabású terveikben igen jelentős szerepet szántak a cseheknek. Cáfolhatatlanul bizonyítja ezt „Az antanthatalmak oroszországi katonai intervenciójának kiterjesztésére" vonatkozó titkos terv, amelyet 1918 augusztusában juttattak el Janin tábornoknak Szibériába. „A szövetséges intervenciós csapatokkal együttműködő csehszlovák csapatok feladata az — szögezte le a dokumentum —, hogy közvetlen kapcsolatot teremtsenek Szibéria... az Északi-Jeges-tenger vidékén létesített szövetséges támaszpontok és a velünk rokonszenvező dél-oroszországi csoportosulások között. Ezenkívül különleges feladatuk az, hogy biztosítsák a transzszibériai vasútvonalat, s minél több stratégiai támaszpontot építsenek ki a Fehér-tengertől a Fekete-tengerig."

A terv így foglalta össze az intervenció elsőrendű feladatait: „Először is Irkutszk körzetét kell elfoglalni, hogy könnyebben megteremthessük a kapcsolatot a vlagyivosztoki cseh alakulatok és a Bajkál-tó nyugati részén tartózkodó egységek között. Azután... tovább folytatjuk a támadást az Urál irányában és Oroszország központi részei felé. Fontos azonban, hogy a Közép- és Nyugat-Szibériá-

ban működő cseh csapatokat rábírjuk: haladéktalanul létesítsenek kapcsolatot a vlagyivosztoki csoporttal és az északi jeges-tengeri támaszpontokkal... Jekatyerinburgon, Vjatkán, a Dvinán, később Szamarán és Vologdán keresztül. Rendkívül fontos, hogy még a tél beállta előtt megteremtsék ezeket a kapcsolatokat."[34]

Washington, Párizs, London és Tokió között élénk eszmecsere folyt arról, mi történjék Oroszországgal, ha majd felszámolták a szovjeteket. Eltervezték, hogyan darabolják majd fel és teszik a nemzetközi tőke óriási gyarmatává az országot.

Nagyszabású programot dolgozott ki az amerikai kormány, amely Oroszország feldarabolását összekapcsolta a háború utáni általános rendezésre kidolgozott tervével. Az Egyesült Államok kormánya — szövetségeseihez hasonlóan — már 1918 elején kedvező ürügyet keresett ahhoz, hogy befejezze az osztrák—német blokk elleni háborút. Az amerikai monopóliumoknak e kérdésben elfoglalt álláspontját fejezte ki Wilson elnöknek az Egyesült Államok kongresszusához intézett deklarációja, a nevezetes 14 pont. Az egyik pont — a hatodik — az „orosz kérdéssel" foglalkozik. A deklaráció itt homályosan kifejti, hogy segíteni kell Oroszországot „a politikai fejlődésének és nemzeti politikájának önálló megoldására kínálkozó kedvező lehetőségek akadálytalan és semmivel sem korlátozott kihasználásában".

De a Wilson-féle 14 ponthoz titkos „kommentár" is tartozott. S ez a dokumentum fölöttébb nyíltan megmagyarázta, miként kell értelmezni a 14 pontot. A demokratikus szólamok mögött az imperialista világ hódítási programja rejlett. Az „orosz kérdésről" szóló 6. ponthoz fűzött kommentár például leszögezi, hogy Ukrajnát, a Kaukázust, Közép-Ázsiát, a Baltikumot és több más területet el kell szakítani Oroszországtól. Szibériát az Egyesült Államok leendő gyarmatának tekintette.

A japán imperialisták ugyancsak elkészítették tervüket

[34] *J. Bunyan:* Intervention, Civil War and Communism in Russia. April-December, 1918. Documents and Materials. Baltimore 1936. 111. old.

Oroszország feldarabolására. A japán hadsereg vezérkarának már térképe is volt az „új" Japánról, amelynek határai Irkutszkig terjedtek.

Így hát az imperialisták előre ittak a medve bőrére.

S miközben Szovjet-Oroszország északi és keleti részén partra szállították csapataikat, délen is intervenciót készítettek elő.

Az imperialista hatalmak terveiben fontos helyet foglalt el a Kaukázusontúl. Már az oroszországi „befolyási övezetek" elosztásáról szóló 1917 decemberi egyezmény Nagy-Britannia „érdekszférájához" csatolta a Kaukázusontúlt; az angol imperialisták ugyanis régóta fenték fogukat a bakui olajra. Ugyancsak fokozott érdeklődést tanúsítottak a Kaukázusontúl iránt az Egyesült Államok monopóliumai. Az amerikai kormány Örményországot védnökségi területévé akarta tenni.

A szövetségesek megállapodtak abban, hogy a kaukázusontúli intervenciót elsősorban az angol fegyveres erőkre bízzák. 1918 januárjában Dunsterville tábornok parancsnoksága alatt egy angol csapategység indult Bagdadból Észak-Iránba. Az egység februárban Enzeli perzsa kikötőbe érkezett, s megkezdte Baku elfoglalásának előkészítését. „Baku jelentősége óriási volt — jegyzi meg emlékiratában Dunsterville —, s az elfoglalásáért vállalt bármiféle kockázat feltétlenül igazoltnak látszott."[35]

Az angol intervenciósok és belső ellenforradalmár cinkosaik kihasználták a török—német hódítók behatolásától fenyegetett Kaukázusontúl súlyos politikai helyzetét.

Dunsterville tábornok, minthogy nem volt elég katonája, szoros kapcsolatot teremtett a helyi ellenforradalmi burzsoá nacionalista szervezetekkel, amelyeknek szovjetellenes lázadást kellett kirobbantaniuk, hogy ezzel megkönnyítsék az angol csapatoknak Baku elfoglalását. Az összeesküvés élén MacDonald angol konzul állt.

Az angol ügynökök a mensevikek, az eszerek, a muszavatisták és a dasnakok (örmény ellenforradalmi burzsoá na-

[35] *Dunsterville:* A brit imperializmus Bakuban és Perzsiában 1917—1918. Tiflisz 1925 123. old. (oroszul).

cionalista párt tagjai) támogatásával belülről igyekeztek aláaknázni Bakuban a szovjethatalmat. A lakosság körében szovjetellenes nacionalista propaganda folyt, szabotálták az állami szervek intézkedéseit, meghiúsították a Bakui Népbiztosok Tanácsának élelmezési politikáját. A burzsoázia és pártjai agitációt folytattak azért, hogy hívják be Azerbajdzsánba az angol csapatokat, s ezek majd segítenek a török veszély elhárításában.

Az angol intervenciósok Irán területén fehérgárdista osztagot alakítottak a Tyerek menti kozákokból, élén Bicserahov ezredessel. Ennek az osztagnak a kozákjai az iráni területen állomásozó orosz expedíciós hadtest kötelékében szolgáltak. 1918 július elején Bicserahov, a szovjethatalom hívének álcázva magát, átlépte osztagával a határt, és felajánlotta a bakui szovjetnek, hogy részt vesz a törökök elleni harcban. Bicserahovnak sikerült a szovjet bizalmába férkőznie, s az osztagot besorolták a Kaukázusi Vörös Hadsereg állományába. De július végén, amikor a török csapatok támadása a várost fenyegette, Bicserahov áruló módon visszavonta osztagát a frontról, s ezzel megnyitotta az utat a törökök előtt. A dasnak nacionalista osztagok is megszüntették az ellenállást.

A szovjethatalomhoz hű csapatok érzékeny veszteségeket szenvedtek. A városi lakosságot éhínség gyötörte. Noha a szovjet kormány erősítéseket küldött a központból, Baku rendkívül súlyos helyzetben volt. Ezt gyorsan kihasználták a helyi ellenforradalmi erők — a muszavatisták, a dasnakok, az eszerek és a mensevikek —, akiknek képviselői akkor bent ültek a bakui szovjetben. Kezdeményezésükre a szovjet — a Lenin szilárd harcostársa, Saumjan vezette kommunista frakció tiltakozása ellenére — június 25-én jelentéktelen szótöbbséggel (259 szavazattal 236 ellenében) határozatot hozott az angol csapatok behívásáról. Néhány nap múlva, július 31-én a Bakui Népbiztosok Tanácsa visszaadta megbízását, mivel értelmetlennek találta a további ellenállást. A szocialista forradalomhoz hű katonai egységeket Asztrahanyba vezényelték, hogy ott egyesüljenek a Vörös Hadsereggel.

Az azerbajdzsáni népre a legsúlyosabb megpróbáltatások

időszaka várt. A mensevikek, az eszerek, a muszavatisták és a dasnakok, miután Bakuban magukhoz ragadták a hatalmat, Dunsterville-hez fordultak „segítségért". Az angol intervenciósok már türelmetlenül várták ezt a pillanatot, s augusztus 4-én partra szállították csapataikat Bakuban.

A Kaukázusontúl legnagyobb proletárközpontját kegyetlen ellenforradalmi terror sújtotta. Az angol gyarmatosítók uralmát bitófák, tömeges agyonlövetések, kínzások jelezték. 1918. szeptember 20-án a Kaspi-tengeren túli homokpusztán az intervenciósok bestiális módon meggyilkolták az azerbajdzsáni dolgozók vezetőit. Huszonhat bakui népbiztost lőttek agyon; köztük volt Azizbekov, Dzsaparidze, Zevin, Korganov, Maligin, Petrov, Fioletov és Saumjan. Ez a véres leszámolás az intervenciósok egyik legocsmányabb bűntette volt.

A Kaukázusontúl elfoglalásával egy időben az angol imperialisták megkezdték Turkesztán meghódítását. A közép-ázsiai gyapot — akárcsak a bakui olaj — már régóta vonzotta kapzsi tekintetüket. No meg azért is siettek a turkesztáni szovjethatalom megdöntésével, hogy elszigeteljék a közép-keleti gyarmati országokat és legfőképpen Indiát a szocialista forradalom befolyásától.

Az angol imperialisták behatolásukat ellenforradalmi lázadás szervezésével kezdték. A turkesztáni lázadást Baily őrnagy, a közép-ázsiai brit kémszolgálat megbízottja és Macartney kasgari angol főkonzul készítette elő. Vezetésükkel az eszerek, a mensevikek, a türkmén nacionalisták és a fehérgárdisták 1918. július 11-én és 12-én egyszerre több helyen akcióba léptek a szovjethatalom ellen. Sikerült megkaparintaniuk a hatalmat Ashabadban, Kizil-Arvatban és a Kaspi-tengeren túli vidék más központjaiban. Ashabadban megalakult a Kaspi-tengeren túli ellenforradalmi „kormány", s augusztus 19-én az új „kormány" megállapodást kötött Malleson tábornokkal, az egyik iráni angol hadseregcsoport parancsnokával, brit fegyveres erők turkesztáni bevonulásáról. E megállapodással Turkesztánt lényegében kiszolgáltatták az intervenciósok fosztogatásának.

Malleson sem kérette magát, s akárcsak kollégája, Dunsterville, ő is késedelem nélkül átlépte csapataival a

szovjet határt. Heves harcok lángoltak fel a külföldi hódítók és a Vörös Hadsereg alakulatai között. Lássuk, miként jellemezte az intervenciósok hadműveleteit a Turkesztáni Központi Végrehajtó Bizottság a szovjet kormányhoz intézett feliratában: „Hadd említsük meg a barbár hadvezetés felháborító példáit. Az imperialisták robbanó golyókat használnak, egészségügyi vonatokat tesznek tönkre, kegyetlenül irtják a frontmenti békés lakosságot, halomra öldösik a gyermekeket, a nőket — európaiakat és helybelieket egyaránt."[36]

Az intervenciósoknak és a fehérgárdistáknak sikerült elfoglalniuk csaknem az egész Kaspi-tengeren túli területet. Ezután minden erejüket arra összpontosították, hogy betörjenek Turkesztán központi vidékeire. Így alakult ki a Kaspi-tengeren túli arcvonal.

Az antanttal egy időben Németország és szövetségesei is támadást kezdtek a szovjetország ellen. S noha még folyt a világháború, Oroszországban az ellenfelek egy célért, a szovjethatalom megdöntéséért harcoltak. A két ellenségeskedő imperialista csoportosulást egyesítette a proletárforradalommal szemben táplált gyűlölet.

A breszti béke Szovjet-Oroszország belügyeibe való be nem avatkozásra kötelezte Németországot. De a német imperialisták — a szovjetország súlyos helyzetét kihasználva — 1918 tavaszán mégis megszállták Ukrajnát, Belorusszijját, a Baltikumot és Grúziát. Törökország — Németország szövetségese — Örményországban basáskodott. A német, az osztrák és a török megszállók mindent megsemmisítettek az általuk elfoglalt területeken, ami a szovjethatalomra emlékeztetett. Védőszárnyaik alatt a fehérgárdisták és a burzsoá nacionalisták ellenforradalmi hadseregeket alakítottak. A breszti békét nyíltan megszegve a német csapatok behatoltak az Oroszországi Szovjet Szövetséges Szocialista Köztársaság területére — a Don-vidékre —, s május elején elfoglalták Taganrogot és a Don menti Rosztovot. Júniusban német hadihajók vetettek horgonyt a novorosszijszki kikö-

[36] A polgárháború története dokumentumokban. I. köt. OGIZ 1940. 303. old. (oroszul).

ДЕКРЕТЪ О МИРѢ,

принятый единогласно на засѣданіи Всероссійскаго Съѣзда Совѣтовъ Рабочихъ, Солдатскихъ и Крестьянскихъ Депутатовъ 26 октября 1917 г.

Рабочее и крестьянское Правительство, созданное революціей 24—25 октября и опирающееся на Совѣты Рабочихъ, Солдатскихъ и Крестьянскихъ Депутатовъ, предлагаетъ всѣмъ воюющимъ народамъ и ихъ правительствамъ начать немедленно переговоры о справедливомъ демократическомъ мирѣ.

Справедливымъ или демократическимъ миромъ, котораго жаждетъ подавляющее большинство истощенныхъ, измученныхъ и истерзанныхъ войной рабочихъ и трудящихся классовъ всѣхъ воюющихъ странъ — миромъ, котораго самымъ опредѣленнымъ и настойчивымъ образомъ требовали русскіе рабочіе и крестьяне послѣ сверженія царской монархіи, — такимъ миромъ Правительство считаетъ немедленный миръ безъ аннексій (т. е. безъ захвата чужихъ земель, безъ насильственнаго присоединенія чужихъ народностей) и безъ контрибуцій.

Такой миръ предлагаетъ Правительство Россіи заключить всѣмъ воюющимъ народамъ немедленно, выражая готовность сдѣлать безъ малѣйшей оттяжки тотчасъ-же всѣ рѣшительные шаги впредь до окончательнаго утвержденія всѣхъ условій такого мира полномочными собраніями народныхъ представителей всѣхъ странъ и всѣхъ націй.

Подъ аннексіей или захватомъ чужихъ земель Правительство понимаетъ, сообразно правовому сознанію демократіи вообще и трудящихся классовъ въ особенности, всякое присоединеніе къ большому или сильному государству малой или слабой народности безъ точно, ясно и добровольно выраженнаго согласія и желанія этой народности, независимо отъ того, когда это насильственное присоединеніе совершено, независимо также отъ того, насколько развитой или отсталой является насильственно присоединяемая или насильственно удерживаемая въ границахъ даннаго государства нація. Независимо, наконецъ, отъ того, въ Европѣ или въ далекихъ заокеанскихъ странахъ эта нація живетъ.

Если какая бы то ни была нація удерживается въ границахъ даннаго государства насиліемъ, если ей, вопреки выраженному съ ея стороны желанію — все равно, выражено ли это желаніе въ печати, въ народныхъ собраніяхъ, въ рѣшеніяхъ партій или возмущеніяхъ и возстаніяхъ противъ національнаго гнета — не предоставляется права свободнымъ голосованіемъ при полномъ выводѣ войска присоединяющей или вообще болѣе сильной націи, рѣшить безъ малѣйшаго принужденія вопросъ о формахъ государственнаго существованія этой націи, то присоединеніе ея является аннексіей, т. е. захватомъ и насиліемъ.

Продолжать эту войну изъ-за того, какъ раздѣлить между сильными и богатыми націями захваченныя ими слабыя народности, Правительство считаетъ величайшимъ преступленіемъ противъ человѣчества и торжественно заявляетъ свою рѣшимость немедленно подписать условія мира, прекращающаго эту войну на указанныхъ, равно справедливыхъ для всѣхъ безъ изъятія народностей, условіяхъ.

Вмѣстѣ съ тѣмъ Правительство заявляетъ, что оно отнюдь не считаетъ вышеуказанныхъ условій мира ультимативными, т. е. соглашается разсмотрѣть и всякія другія условія мира, настаивая лишь на возможно болѣе быстромъ предложеніи ихъ какой бы то ни было воюющей страной и на полнѣйшей ясности, на безусловномъ исключеніи всякой двусмысленности и всякой тайны при предложеніи условій мира.

Тайную дипломатію Правительство отмѣняетъ, со своей стороны выражая твердое намѣреніе вести всѣ переговоры совершенно открыто передъ всѣмъ народомъ, приступая немедленно къ полному опубликованію тайныхъ договоровъ, подтвержденныхъ или заключенныхъ правительствомъ помѣщиковъ и капиталистовъ съ февраля по 25 октября 1917 года. Все содержаніе этихъ тайныхъ договоровъ, поскольку оно направлено, какъ это въ большинствѣ случаевъ бывало къ доставленію выгодъ и привилегій русскимъ помѣщикамъ и капиталистамъ, къ удержанію или увеличенію аннексій великороссовъ, Правительство объявляетъ безусловно и немедленно отмѣненнымъ.

Обращаясь съ предложеніемъ къ правительствамъ и народамъ всѣхъ странъ начать немедленно открытые переговоры о заключеніи мира, Правительство выражаетъ съ своей стороны готовность вести эти переговоры, какъ посредствомъ письменныхъ сношеній, по телеграфу, такъ и путемъ переговоровъ между представителями разныхъ странъ или на конференціи таковыхъ представителей. Для облегченія такихъ переговоровъ Правительство назначаетъ своего полномочнаго представителя въ нейтральныя страны.

Правительство предлагаетъ всѣмъ правительствамъ и народамъ всѣхъ воюющихъ странъ немедленно заключить перемиріе, причемъ, со своей стороны, считаетъ желательнымъ, чтобы это перемиріе было заключено не меньше, какъ на три мѣсяца, т. е. на такой срокъ, въ теченіе котораго вполнѣ возможно, какъ завершеніе переговоровъ о мирѣ съ участіемъ представителей всѣхъ безъ изъятія народностей, или націй, втянутыхъ въ войну или вынужденныхъ къ участію въ ней, такъ равно и созыва полномочныхъ собраній народныхъ представителей всѣхъ странъ для окончательнаго утвержденія условій мира.

Обращаясь съ этимъ предложеніемъ мира къ правительствамъ и народамъ всѣхъ воюющихъ странъ, временное рабочее и крестьянское Правительство Россіи обращается также въ особенности къ сознательнымъ рабочимъ трехъ самыхъ передовыхъ націй человѣчества и самыхъ крупныхъ участвующихъ въ настоящей войнѣ государствъ, Англіи, Франціи и Германіи. Рабочіе этихъ странъ оказали наибольшія услуги дѣлу прогресса и соціализма и великіе образцы чартистскаго движенія въ Англіи, рядъ революцій, имѣвшихъ всемірно-историческое значеніе, совершенныхъ французскимъ пролетаріатомъ, наконецъ, въ геройской борьбѣ противъ исключительнаго закона въ Германіи и образцовой, для рабочихъ всего міра длительной, упорной дисциплинированной работѣ созданія массовыхъ пролетарскихъ организацій Германіи. Всѣ эти образцы пролетарскаго героизма и историческаго творчества служатъ намъ порукой за то, что рабочіе названныхъ странъ поймутъ лежащія на нихъ теперь задачи освобожденія человѣчества отъ ужасовъ войны и ея послѣдствій, ибо эти рабочіе всесторонней рѣшительной и беззавѣтно энергичной дѣятельностью своей помогутъ намъ успѣшно довести до конца дѣло мира и вмѣстѣ съ тѣмъ дѣло освобожденія трудящихся и эксплоатируемыхъ массъ населенія отъ всякаго рабства и всякой эксплоатаціи.

[illegible]

A békéről szóló dekrétum

Külföldi intervenciós csapatok Arhangelszkben (1918)

Japán intervenciós csapatok szállnak partra Vlagyivosztokban (1918)

Amerikai intervenciós csapatok a vlagyivosztoki utcán (1918)

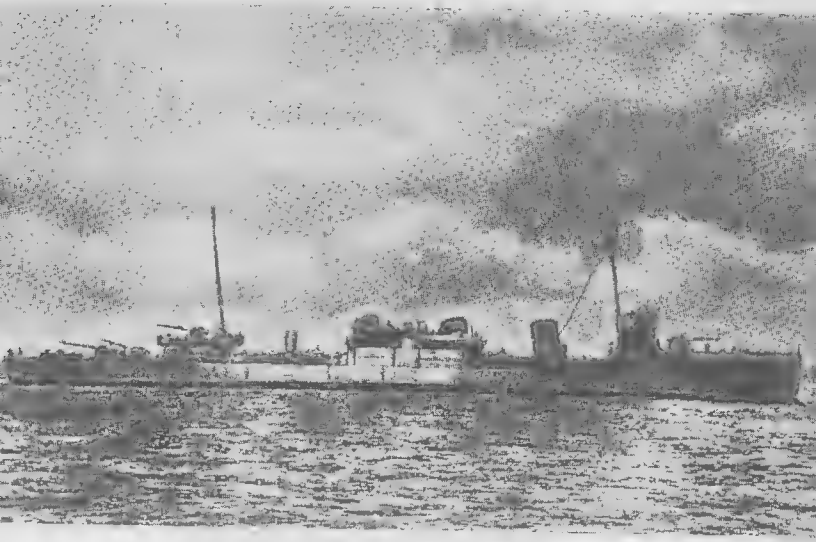

A „Kercs" torpedóromboló

Önkéntesek besorozása a Vörös Hadseregbe (Jaroszlavl, 1918)

A reguláris Vörös Hadsereg első ezredeinek egyike
a frontra indulás előtt (1918)

tőben. A doni területre való behatolással csaknem egy időben a német megszállók offenzívát indítottak a Krím elfoglalásáért. A Vörös Hadsereg, a fekete-tengeri matrózok és munkások osztagai megpróbálták feltartóztatni az ellenséget. Hősies ellenállásukat azonban megtörték a sokszoros túlerőben levő hódítók.

A megszállók a Krím-félszigeten sietve birtokukba vették a szevasztopoli kikötőt, az orosz fekete-tengeri flotta bázisát. A szovjet kormány már korábban utasította a flotta parancsnokságát, hogy vezényelje a hadihajókat Novorosszijszkba. Az utasítást azonban nem hajtották végre idejében. A fekete-tengeri flotta áruló parancsnokai — az eszerekből, menszevikekből és ukrajnai kulákivadékokból álló, szovjetellenes érzelmű tisztek és matrózok csoportjára támaszkodva — előkészítették a flotta átadását a német megszállóknak. De az árulóknak csak részben sikerült valóra váltaniuk bűnös tervüket. A „Volja" és a „Szvobodnaja Rosszija" sorhajók, a „Kercs" torpedóromboló, a „Pilkij", a „Sztremityelnij" és a „Sesztakov hadnagy" torpedónaszádok, valamint más hajók, amelyeknek személyzete a végsőkig kitartott a szocialista forradalom mellett, elhagyták Szevasztopolt és szerencsésen befutottak Novorosszijszkba.

A német parancsnokság azonban követelte a szovjet kormánytól ezeknek a hajóknak a kiadását, azzal a hazug ürüggyel, hogy részt vettek az ukrajnai német megszálló csapatok elleni harcokban. Nyilvánvaló volt, hogy az ellenség semmitől sem riad vissza.

A novorosszijszki kikötőben nem talált jó bázisra a hadiflotta. A fűtőanyaghiányban szenvedő hajók nem tudták volna elhagyni Novorosszijszkot abban az esetben, ha az ellenség elfoglalja a várost. Nem is volt hova eltávozniuk, mivel a többi fekete-tengeri kikötő már ellenséges kézben volt. A szovjet kormány elhatározta: el kell süllyeszteni a flottát, hogy ne kerüljön a német imperialisták kezére.

Sok tengerész eleinte nem értette meg a parancsot. Az ellenforradalmárok kihasználva a helyzetet, megpróbálták rávenni a legénységet, hogy térjenek vissza Szevasztopolba. Néhány hajó, köztük a „Volja" sorhajó is, felszedte a

horgonyt, és elhagyta Novorosszijszkot. E hajókon hamarosan német császári zászlót lengetett a szél. Azok a hajók pedig, amelyeken a kommunistáknak sikerült meggyőzniük a tengerészeket a szovjet kormány határozatának helyességéről, Novorosszijszkban maradtak, hogy teljesítsék a haza parancsát.

A legénység partra szállt. Az elnéptelenedett hajók várták sorsukat. A „Kercs" torpedórombolónak jutott az a szomorú feladat, hogy elsüllyessze őket. S amikor végzett feladatával, a „Kercs"-et legénysége Tuapszeba vitte, s ott elsüllyesztette. „Mindenkinek, mindenkinek! Elpusztulok, miután megsemmisítettem a fekete-tengeri flottának azokat a hajóit, amelyek inkább a pusztulást választották, semhogy szégyenteljesen megadják magukat a németeknek."[37] — ez volt a „Kercs" torpedóromboló utolsó jelentése.

... Zord nyár köszöntött ránk 1918-ban! A legnagyobb, gazdaságilag és katonailag legerősebb tőkés hatalmak törtek négy irányból az épp hogy megszületett szabad szovjetköztársaságra.

1918 augusztusában Lenin így jellemezte a helyzetet a munkásoknak: „Az Oroszországi Szovjet Szocialista Köztársaság külső ellensége jelenleg az angol—francia és a japán—amerikai imperializmus. Ez az ellenség most Oroszországra támad, fosztogatja földjeinket... Ez az ellenség megvásárolta a csehszlovák hadtest tábornokait és tisztjeit...

Az angol—japán tőkések vissza akarják állítani a földbirtokosok és tőkések hatalmát Oroszországban, hogy a háborúban összeharácsolt zsákmányon közösen osztozkodjanak, hogy az orosz munkásokat és parasztokat alávessék az angol—francia tőkének,... hogy eloltsák a szocialista forradalom tüzét, amely nálunk lobbant fel és egyre inkább azzal fenyeget, hogy átcsap az egész világra."[38]

Mint Lenin mondotta, nekünk jutott osztályrészül az a nagy megtiszteltetés és súlyos feladat, hogy az első szocialista osztag legyünk a világimperializmus elleni harcban.

[37] A polgárháború története. 3. köt. Moszkva 1957. 140. old. (oroszul).

[38] *Lenin* Művei. 28. köt. 41—42. old.

A külföldi intervenciótól szárnyakat kapott belső ellenforradalmi erők feléledtek, és újra aktív működésbe kezdtek. Az oroszországi tőkések és földbirtokosok úgy vélték, hogy ezúttal leszámolnak a forradalmi néppel.

1918 nyarán kuláklázadások hulláma söpört végig a Volga menti, az uráli, a szibériai falvakon, valamint egyes központi kormányzóságok, így a tulai, a rjazani, a szmolenszki és az orjoli kormányzóság területén. Leginkább azokon a helyeken tomboltak a kuláklázadások, ahol a csehszlovák hadtest egységei működtek. A lázadók gyilkos terrort alkalmaztak a kommunistákkal és a szovjethatalomhoz hű dolgozókkal szemben. A kulákok féktelenül gyűlölték a szovjethatalmat. Az antant-imperialisták számítottak rájuk, és nem is tévedtek. A kulákság szívesen bocsátkozott alkuba a külföldi tőkésekkel. Ez a réteg volt az ellenforradalom legfőbb támasza és a fehérgárdista seregek legfőbb emberanyagforrása.

A kuláklázadások közvetlen szervezői a mensevikek, az eszerek és az anarchisták voltak. Csalással és hazug ígérgetésekkel sikerült a középparasztság egy részét is bevonniuk a szovjethatalom elleni harcba. De azok a középparasztok, akik eleinte a szovjetellenes propaganda hálójába kerültek, később saját keserves tapasztalatuk árán győződtek meg arról, hogy a „szabadság" és a „demokrácia" eszer-mensevik prédikátorai mögött a tőkés és a földbirtokos áll. Minél jobban tombolt a fehérterror, annál jobban megismerték a középparasztok a kulákság eszer-mensevik ideológusainak igazi arcát, s annál inkább közeledtek a szovjethatalom felé.

A csehszlovák lázadás tetőfokán Moszkvában, Jaroszlavlban, Ribinszkben, Muromban és más helyeken ellenforradalmi akciók hulláma söpört végig. Ezeket az akciókat a „baloldali" eszerek pártja szervezte.

A moszkvai lázadás július 6-án Mirbach német nagykövet provokatív meggyilkolásával kezdődött. Az ellenforradalomnak e bűntettel az volt a célja, hogy felrúgja a breszti békét, és ismét egy Németország elleni háborúba sodorja

a szovjetköztársaságot. A szovjetországot hajszál választotta el a háborútól.

A nagykövet meggyilkolása jeladás volt a „baloldali" eszerek fegyveres lázadására. Az akciót a Pokrovszki Kapu közelében elhelyezkedő osztaguk kezdte meg. A lázadók megpróbálták ágyúval lőni a Kremlt, és a város középpontja felé törtek. De elszámították magukat. A kommunista párt hívó szavára a főváros proletariátusa a szovjethatalom védelmére kelt. A Vörös Hadsereg alakulatai és a fegyveres munkás- és parasztosztagok együttes erőfeszítéssel véget vetettek a „baloldali" eszerek zendülésének. Július 7-én a szovjet kormány bejelentette a moszkvai lázadás teljes felszámolását.

Moszkvával egy időben Jaroszlavlban is megmozdultak az ellenforradalmi erők. Ezt a lázadást Borisz Szavinkov, az eszerpárt vezetője szervezte. Az akció megkezdésére vonatkozó utasításokat és az előkészítéshez szükséges eszközöket Szavinkov közvetlenül az antant képviselőitől kapta. Különösen nagy szerepük volt ebben az oroszországi francia diplomáciai képviselet tagjainak, élükön Noulens nagykövettel. Hat évvel később Szavinkov a következőket vallotta erről a szovjet bíróság előtt: „Eleinte a franciáktól kis összegek, 40—100 000-es tételek futottak be. De mihelyt napirendre került a felkelés, egyszeriben nagy összeget, ha nem tévedek, 2 milliót adtak.

... Szervezetünk kezdettől fogva szoros kapcsolatban állt a franciákkal, akik igen nagy figyelemmel kísérték a szervezet működését, és támogattak bennünket."[39]

Milyen feltétellel adtak pénzt a külföldi intervenciósok a lázadás szervezőinek? Mit kértek cserébe? Erre a kérdésre Szavinkov így válaszolt: „Kijelentették, hogy szeretnék, ha ezeket a pénzösszegeket terrorisztikus harcra fordítanánk."[40]

A jaroszlavli lázadásban az eszereken kívül a mensevikek is részt vettek. A lázadók harci erejét fehérgárdista tisztek alkották, akik titokban érkeztek a városba. Július 6-án az

[39] A Borisz Szavinkov-per. Moszkva 1924. 57. és 61 old (oroszul).
[40] Ugyanott.

összeesküvők elfoglalták a fegyverraktárt, a postát és a távirdát. Sok kommunistát és szovjet funkcionáriust bestiális módon meggyilkoltak.

A Vörös Hadsereg egységei és a helyi pártszervezetek által vezetett munkásosztagok harcba szálltak a szovjethatalom ellenségeivel. Segítségükre siettek a vologdai, a kosztromai és a ribinszki munkások. Július 21-re a lázadást leverték. Főkolomposai elmenekültek, zsebükben az állami bankból elrabolt pénzzel és értékekkel.

Az eszerek, a mensevikek és a fehérgárdisták az antant támogatásával Ribinszkben, Muromban és más városokban is megpróbáltak lázadást szítani. Ezeket a kísérleteket azonban a szovjethatalom csírájukban elfojtotta.

A legnagyobb veszélyt azok az ellenforradalmi összeesküvések és lázadások jelentették, amelyek a keleti front körzetében, a csehszlovák hadtest és a fehérgárdista seregek elleni harc színhelyén robbantak ki.

Az egyik lázadási kísérletre Szimbirszkben került sor a „baloldali" eszer Muravjovnak, a cári hadsereg volt ezredesének vezetésével. Ennek a kalandornak sikerült a szovjet katonai szervek bizalmába férkőznie és frontparancsnoki kinevezéshez jutnia a keleti fronton. De a harc egyik legsúlyosabb pillanatában, amikor az országban megkezdődtek az ellenforradalmi erők fegyveres akciói, Muravjov nyíltan szembefordult a szovjethatalommal. Mihelyt július 10-én Szimbirszkbe érkezett, fokozott agitációba kezdett, hogy bebizonyítsa: fel kell bontani a breszti békeszerződést, és hadat üzenni Németországnak. Sikerült is csalárd úton néhány alakulatot maga mellé állítania. A város legfontosabb pontjai és hírközlési eszközei a lázadók kezén voltak. Muravjov nyomban segítségért fordult a külföldi intervenciósokhoz és a fehérgárdistákhoz, s felszólította őket, hogy indítsanak együttes támadást Moszkva ellen. A „Muravjov-kaland" a szimbirszki kommunisták erőteljes forradalmi munkája következtében hamarosan kudarcba fulladt, a kommunisták mozgósították a munkásokat és a katonákat a lázadás elfojtására.

Ámde a szimbirszki események igen bonyolulttá tették a helyzetet a keleti fronton. A szovjet csapatok irányítása

ideiglenesen megszakadt, egyes alakulatoknál szervezetlenség uralkodott. Muravjov árulása sok-sok munkás és paraszt életébe került.

A szovjethatalom ellenségei a továbbiakban is makacsul próbálták bomlasztani a keleti frontot. Az 1918 augusztusi, súlyos harcok idején lázadás tört ki az izsevszki és a votkinszki üzemekben. A mensevikeknek és az eszereknek provokációkkal és a szovjethatalomra szórt rágalmakkal sikerült a munkások egy részét maguk mellé állítaniuk. Ezekben az üzemekben még sok volt az olyan kulákcsemete, kereskedő és más kispolgár, aki az imperialista háború éveiben hadiüzembe lépett, hogy megmeneküljön a frontszolgálattól. Az ilyen osztályidegen elemek készségesen követték a mensevikeket és az eszereket. S az ellenségnek egyes elmaradott munkások fejében is sikerült zavart keltenie.

Izsevszkben a lázadás augusztus 8-án robbant ki, s hamarosan Votkinszkban is kibontakozott a harc. Az erőfölény az ellenforradalom oldalán volt. A helyi kommunisták túlnyomo többsége ebben az időben a fronton küzdött a csehszlovákok ellen. Nem volt elegendő erő ahhoz, hogy idejében megszervezzék a munkásokat az ellenforradalmi lázadás elfojtására. Izsevszkben és Votkinszkban elbukott a szovjethatalom. Megkezdődött a gyilkos terror a dolgozókkal és családtagjaikkal szemben. Az eszerek és a mensevikek, akik éjjel-nappal „demokráciáról" és „humanizmusról" szavaltak, megmutatták igazi arcukat: a dolgozó nép árulóinak és hóhérainak arcát.

Az antant-imperialisták, miközben ellenforradalmi lázadásokat szerveztek a szovjet hátországban, valóságos fehérgárdista hadseregeket alakítottak, főleg az ország határvidékein. Ilyen nagy fehérgárdista alakulat volt délen Gyenyikin tábornok „önkéntes hadserege". A sereg katonai magvát volt cári tisztek alkották, akik az Októberi Forradalom után menekültek oda Oroszország minden tájáról. Augusztus közepén Gyenyikin csapatai a Don-vidék déli részéből kiindulva elfoglalták Tyihoreckaja, Jekatyerinodar (Krasznodar) és Novorosszijszk vasútállomásokat. Csatlakoztak hozzájuk Skuro ezredes fehérgárdista-kulák bandái

és más alakulatok is. Az orenburgi sztyeppéken ismét kegyetlenkedtek Dutov atamán kozák századai. Ferganában felbukkantak az angolok által felfegyverzett baszmacs (közép-ázsiai nacionalista ellenforradalmi mozgalom) bandák.

A külföldi intervenciósok védőszárnyai és a csehszlovák lázadók szuronyainak oltalma alatt gomba módra szaporodtak a Csajkovszkij „északi kormányához" hasonló bábkormányok. Szamárában (a mai Kujbisevben) az alkotmányozó gyűlés volt eszer tagjai alkotmányozó gyűlési tagok bizottsága (Komucs) címmel összetákoltak egy népellenes kormányt. E torzszülött szerv működésében jelentős szerepe volt Williamsnek, az Egyesült Államok szamárái alkonzuljának. A nép megvetően „szamárái alkotmányosdinak" nevezte az eszer-kormány tevékenységét. Az antant-megbízottak és a cseh-ellenforradalmi erők jóvoltából Jekatyerinburgban megalakult a kadet-mensevik-eszer „uráli területi kormány". Ugyanerre a mintára szabtak még egy „kormányt": a szibériait, amely székhelyéül Omszkot választotta. E „kormány" legfőbb követelése az volt, hogy Szibéria szakadjon el a szovjetköztársaságtól, és alakuljon burzsoá állammá az amerikai, az angol és a francia imperialisták gyámsága alatt.

Minden ilyen „kormány" arra számított, hogy idővel egész Oroszország kormánya lesz.

Természetesen nem az egész belső ellenforradalom orientálódott az antant felé. Erőinek egy része Németországhoz húzott. Az osztrák—német csapatok által megszállt területeken is alakítottak a kizsákmányoló osztályok népellenes „kormányok"-at. Ukrajnában a német hódítók Szkoropadszkij hetman ukrajnai nagybirtokost, II. Miklós cár volt udvaroncát állították a burzsoá-földesúri diktatúrát megvalósító kormány élére. A német és a török megszállók támogatásával Grúziában, Örményországban és Azerbajdzsánban is burzsoá nacionalista kormány alakult; ezekben a mensevik, a dasnak, illetve a muszavatista párté volt a fő szerep. A burzsoázia és pártjai ugyancsak tevékenyen együttműködtek a német megszállókkal Belorusszijában és a Baltikumban.

A Don mentén a német imperialisták segítségével nagy

fehérgárdista hadsereg alakult; magvát az ellenforradalmi érzelmű kozák felső réteg és a tisztikar alkotta. Ennek a hadseregnek az élén Krasznov cári tábornok állt, aki már kirobbantott egy lázadást a szovjethatalom fennállásának első hónapjaiban. Krasznov fehérkozák seregénél jelentős befolyása volt Mamontov ezredesnek. 1918 nyarán Krasznov nagy területet foglalt el a Don mentén, és gazdáinak, a német imperialistáknak utasítása szerint Caricin (Volgográd) felé nyomult előre, hogy birtokba vegye ezt a fontos stratégiai pontot. A tábornok remélte, hogy egyesítheti erőit az Ukrajnában és az asztrahanyi kormányzóságban működő ellenforradalmi kozák csapatokkal.

Krasznov ugyan a német imperializmus segítségére támaszkodott, de azért megteremtette az együttműködést Gyenyikinnel is, akit az antant támogatott. A fehérgárdista főkolomposokat nem zavarta, hogy imperialista gazdáik háborúskodnak egymással. Miként uraikat, úgy őket is egyesítette a szocialista forradalom iránti gyűlölet, az a törekvés, hogy mindenáron végezzenek a szovjethatalommal.

Így fogtak össze 1918 első felében a szocializmus belső és külső ellenségei. Az oroszországi burzsoáziának és földbirtokos osztálynak voltak katonai káderei és volt emberanyaga: a régi hadsereg szovjetellenes tisztikara, a kulákság, a jómódú kozákság stb. De elvették tőlük vagyonukat, a gyárakat és a fegyvert. A külföldi imperialistáknak bőségesen volt fegyverük és pénzük, de hadseregeiket lekötötték a világháború frontjai, tehát csak viszonylag kevés katonát tudtak az intervencióra felhasználni. E két erő külön-külön nem harcolhatott volna sokáig a szovjethatalom ellen, amely a nép többségének támogatását élvezte.

A külföldi intervencióra támaszkodó belső ellenforradalom erőt gyűjtött, a szovjet nép elleni hosszú és szívós harcra. Szamárában, Jekatyerinburgban, Orenburgban, Omszkban, a Don és a Kubany mentén összesereglett mindenki, akinek a szovjethatalom gyűlöletes volt: földbirtokosok, tőkések, burzsoá értelmiségiek, kulákok, volt tisztek, tábornokok, csendőrök, rendőrök. A volt kizsákmányolók szentül hitték, hogy a polgárháború tomboló tüze nem őket fogja elemészteni, hanem a szovjethatalmat.

A HARCTÉRI HELYZET
A SZOVJETKÖZTÁRSASÁGBAN
1918 februárjától 1919 februárjáig
Az arcvonal a breszt-litovszki béketárgyalások kezdetén (1917 decemberében)
A német-osztrák és a török intervenciós csapatok támadásának főbb irányai
A német-osztrák és a török intervenciós csapatok által megszállt terület
Besszarábia román megszállása (1918 januárjában)
Az antantcsapatok és a fehérgárdisták támadásának főbb irányai
Az ellenforradalmi lázadások körzetei
A szovjetköztársaság arcvonala 1918 augusztusában
A Vörös Hadsereg csapásainak iránya
A vörös partizánok működési körzetei
A szovjetköztársaság arcvonala 1919 február végén
Barents-tenger
Vajgacs
Kolgujev
Murmanszk
Kandalaksa
Angol-amerikai-francia intervenciósok
ANGOL-AMERIKAI-FRANCIA INTERVENCIÓSOK ÉS FEHÉRGÁRDISTÁK
Mezeny
Arhangelszk
Pinyega
Onyega
Kem
Szoroka
Oulu
Umea
SVÉDORSZÁG
FINNORSZÁG
NORVÉGIA
STOCKHOLM
HELSINKI
Tallinn
Kronstadt
Viborg
Olonyec
Petrozavodszk
Pleszeckaja
6. HDS.
Sz. Dvina
Senkurszk
ÉSZAKI FRONT
Kotlasz
7. HDS.
PETROGRAD
Narva
Vologda
Novgorod
Pszkov
Porhov
Valk
Riga
Mitava
Balti-tenger
Königsberg
Kovno
Dvinszk
Vilnius
NÉMETORSZÁG
Grodno
Bialystok
Breszt Litovszk
Varsó
Lublin
Minszk
Polocki
Vityebszk
Orsa
Mogiljov
Bobrujszk
Gomel
Szmolenszk
MOSZKVA
Kaluga
Tula
Tver
Jaroszlavl
Kosztroma
Ribinszk
Ivanovo-Voznyeszenszk
Vlagyimir
Nyizs. Novgorod
Murom
Arzamasz
Rjazany
Penza
Tambov
Kozlov
Orjol
Kurszk
Voronyezs
Belgorod
Harkov
Poltava
Kijev
Csernyigov
Zsitomir
Rovno
Lvov
Kamenyec Podolszk
Jekatyerinoszlav
Krivoj Rog
Luganszk
Mariupol
Taganrog
Rosztov
Novocserkasszk
Nyikolajev
Odessza
Herszon
Kisinyov
OSZTRÁK-MAGYAR MONARCHIA
ROMÁNIA
BUCUREŞTI
Duna
BULGÁRIA
Szimferopol
Szevasztopol
Kercs
Azovi-tenger
Fekete-tenger
Novorosszijszk
Tuapsze
Jekatyerinodar
Tyihoreck
Sztavropol
Majkop
GYENYIKIN ÖNKÉNTES HADSEREGE
Német intervenciósok
Angol intervenciósok
Angol-francia intervenciósok
KONSTANTINÁPOLY
Sinop
Ankara
Trabzon
Szuhumi
Poti
Batumi
Kutaiszi
Tbiliszi
Zakatali
Karsz
Erzerum
Jerevan
Jelizavetpol
Baku
TÖRÖKORSZÁG
PERZSIA
Tabriz
Resht
Angol intervenciósok
Vlagyikavkaz
Groznij
Mozdok
Kizljar
Petrovszk
Minyeralnije Vodi
Fort Alekszandrovszkij
Kaszpi-tenger
Gurjev
Asztrahany
Kotyelnyikovo
Caricin
Volga
Don
10. HDS.
KRASZNOV KOZÁK SEREGE
Povorino
Szaratov
9.
4. HDS.
Kamisin
Volszk
Szamara
Szizrany
Szimbirszk
1. HDS.
CSEHSZLOVÁK ELLENF. EGYSÉGEK
DÉLI FRONT
UKRÁN FRONT
NYUGATI FRONT
KELETI FRONT
5. HDS.
2. HDS.
3. HDS.
LETT HDS.
Kazany
Vjatka
Glazov
Perm
Kungur
Votkinszk
Izsevszk
Csisztopol
Bugulma
Belebej
Ufa
Buguruszlan
Buzuluk
Orenburg
Uralszk
Lbiscsenszk
Aktyubinszk
Orszk
KOZÁK FEHÉRGÁRDISTÁK
Cserdyin
Kama
Nyizs. Tagil
Jekatyerinburg
Krasznoufimszk
Zlatouszt
Cseljabinszk
Troick
Verhnyeuralszk
Szterlitamak
CSEHSZLOVÁK ÉS FEHÉRGÁRDISTA EGYSÉGEK
Tobolszk
Tyumeny
Isim
Omszk
Kurgan
Petropavlovszk
Kusztanaj
Atbaszar
Turgaj
Tengiz-tó
Cselkar
Kazalinszk
Szir-Darja
Aral-tó
Petro Alekszandrovszk
Hiva
Buhara
Szamarkand
Amu-Darja
Krasznovodszk
Ahcsa Kujma
Kizil Arvat
Ashabad
Mari
Atrek
A KASZPI-TENGEREN TÚLI FRONT
AFGANISZTÁN
Pecsora
Ob
Irtis
Tavda
Usza
200 0 200 400 km

A párt Központi Bizottsága és a kormány határozott intézkedéseket tett, hogy megszervezze az intervenciós és fehérgárdista roham visszaverését. Az ország központi kerületeiből a keleti frontra küldték a Vörös Hadsereg egyes alakulatait, továbbá fegyverzetet és lőszert. A szovjet hadsereg harci szellemének erősítésére kommunistákat küldtek a hadseregbe.

A Volga mentén, az Urálban, Szibériában, a Távol-Keleten, eszakon és a Kaukázusban a Vörös Gárda és a Vörös Hadsereg helyi osztagai harcra keltek az intervenciósok és a fehérgárdisták ellen. Ezek az osztagok, amelyek a városokban és a járásokban, munkásokból és parasztokból alakultak, felfogták az első ellenséges csapások teljes súlyát.

Az ellenállás közvetlen szervezői, a dolgozó tömegek fegyveres harcának vezetői a helyi pártszervezetek, szovjetek és szakszervezetek voltak. Az Uráli Területi Pártbizottság felszólította az uráli pártszervezeteket, hogy álljanak az intervenció elleni harc élére.

A permi pártbizottság 1918 nyarán az alábbi felhívással fordult a munkásokhoz és parasztokhoz:

„Veszélyben a forradalom!...

Keljetek harcra, Urál szabadságszerető fiai! Álljatok mindnyájan a Vörös Hadsereg soraiba! Váljanak völgyeitek és szakadékaitok az árulók és az ellenforradalmárok temetőivé!

Veszélyben a Vörös Urál! Mindnyájan fegyverbe!"

A felhívásra az uráli kommunistáknak csaknem kétharmada; a minyári, a sziszertyi, a nyizsnyijtagili, az alapajevszki, az irbiti és más üzemek csaknem valamennyi munkása a frontra ment. A szegényparasztság számos fegyveres osztaga ugyancsak beolvadt a Vörös Hadseregbe.

Mihelyt Szamárában veszélyes helyzet alakult ki, a forradalmi bizottság, amelynek elnöke Kujbisev volt, kihirdette a városban az ostromállapotot. Minden fegyvert fogható kommunistát mozgósítottak. A vas- és fémmunkások és a bőripari munkások szakszervezete három-négy nap alatt több mint kétezer főből álló fegyveres munkásosztagokat alakított.

Munkásosztagok alakultak Omszkban, Novonyikola-

jevszkben és más szibériai ipari központokban. A Bajkálontúlon és a Távol-Keleten partizánosztagok és katonai alakulatok jöttek létre, és tanúsítottak heves ellenállást az intervenciósokkal és Szemjonov fehérgárdista bandáival szemben. Az intervenciósok mögöttes területein egyre nagyobb méreteket öltött a partizánmozgalom, amelynek élén az illegális pártszervezetek álltak.

Mind a külföldi intervenciósok, mind pedig gyámoltjaik — a belső ellenforradalmárok — véres terrorral sújtották a szovjet népet. A burzsoá-földesúri diktatúrát legvadabb formájában állították vissza mindenütt, ahol az ellenforradalmi erők átmeneti győzelmet arattak. Az üzemekbe, a bányákba visszatértek a régi tulajdonosok, hogy külföldi és fehérgárdista szuronyok segítségével igyekezzenek pótolni a mulasztottakat. A munkásokat a legleplezetlenebb és legkegyetlenebb módon kizsákmányolták. A földeket és a learatott termést elvették a parasztoktól, s átadták az 1917 októbere előtti birtokosoknak. Büntető osztagok, bitófa, golyó, testi fenyítés — így festett az a „szabadság", amelyet az eszer-mensevik „kormányok" és az angol—francia—amerikai intervenciósok hoztak.

Az ellenség által elfoglalt vidékeken tízezreket vetettek börtönbe. A Volga és a Káma vizén „haláluszályok" siklottak, amelyeknek bűzös börtöneiben százával szorongtak a meztelenre vetkőztetett, éhségtől és szomjúságtól gyötört, szörnyű halálra ítélt emberek. Szamárából 2700 munkást és parasztot indítottak „halálvonattal" kelet felé. Közülük mintegy kétezret agyonlőttek.

Az intervenciósok északon is sötét emlékeket hagytak hátra. A külföldi megszállás idején minden hatodik északi lakos foglya volt a murmanszki vagy az arhangelszki börtönnek, illetve gyűjtőtáboroknak. Csupán az arhangelszki börtönben egy év alatt 38 000 ember fordult meg. Közülük több mint kilencezret vadállati módon meggyilkoltak. Mugyjug szigetén és Jokanygében, a Kola-félsziget egy lakatlan részén az intervenciósok gyűjtőtábort létesítettek, ahol az emberek tömegestől pusztultak a kibírhatatlan nehéz munkától, az éhezéstől, a hidegtől, a betegségektől és a kínzásoktól.

Különösen bestiális módon bántak az intervenciósok a fogoly vöroskatonákkal. Ralph Albertson, az északi intervenció egyik amerikai részvevője később ezt írta: „Nemegyszer hallottam, amint a tisztek megparancsolták katonáiknak, hogy ne ejtsenek foglyokat, hanem öljék meg az ellenfél katonáit még akkor is, ha fegyvertelenek... Gázlövedékeket használtunk a bolsevikok ellen, de véleményem szerint még nem is ez volt a legnagyobb kegyetlenség... Egy ízben több mint harminc foglyot lőttünk agyon, hogy három gyilkos tettét megtoroljuk. És amikor elfogtuk Borok népbiztosát, holttestét pőrén az utcán hagytuk, tizenhat bajonettszúrásból eredő sebbel."[41]

Ilyen rendet honosítottak meg az intervenciósok és a fehérgárdisták az általuk elfoglalt területeken. Mindezeken a helyeken a fehérterror legnyíltabb, legféktelenebb formája uralkodott.

De a nemzetközi imperializmus terrorpolitikája jelentősen túlment a megszállt területek határain. A szovjetország legnagyobb politikai és gazdasági központjaiban — Moszkvában és Petrográdban — földalatti ellenforradalmi mozgalom tevékenykedett, s az amerikai, a francia és az angol diplomaták irányításával rendkívül veszélyes szovjetellenes összeesküvés érlelődött. Moszkvában az összeesküvés lelke Lockhart angol „diplomata" és Poole amerikai konzul volt. Petrográdban az összeesküvők élén Cromie brit tengerészeti attasé állt.

Az Összoroszországi Rendkívüli Bizottság (VCSK) szervei azonban keresztülhúzták az ellenség aljas számításait. Az összeesküvők bíróság elé kerültek. Mint kiderült, legfőbb céljuk az volt, hogy ellenforradalmi fordulatot idézzenek elő Moszkvában és Petrográdban, s fizikailag megsemmisítsék a kommunista párt és a szovjet kormány vezetőit. Az összeesküvők elsősorban Lenin életére törtek.

1918 nyarán az antant-ügynökök több galád terrorakciót bonyolítottak le. Júniusban orvul meggyilkolták Volodarszkijt, a petrográdi pártszervezet tekintélyes vezetőjét.

[41] *R. Albertson:* Fighting without a war. New York 1920. 86—90. old.

Augusztus 30-án halt meg árulók golyójától Urickij, a petrográdi rendkívüli bizottság elnöke, a párt hű fia.

Ugyanezen a napon szenvedett súlyos sebesülést Lenin. ... Augusztus 30-án este a proletariátus nagy vezére beszédet mondott a moszkvai Michelson-gyár (ma: Vlagyimir Iljics Művek) munkásainak gyűlésén. A dolgozók viharos lelkesedéssel fogadták Lenint, s lélegzetüket visszafojtva hallgatták izzó, szenvedélyes hangú beszédét, amelyben megmagyarázta, mi a proletárdiktatúra és mi jellemzi a burzsoá diktatúrát.

Lenin egyszerű és minden munkás számára érthető szavakkal világította meg, miért hazugok a demokratikus jelszavak, amelyekkel a burzsoá és a kispolgári pártok bűvészkednek. Ezek a pártok szabadságról és egyenlőségről szavalnak, s közben a földbirtokosok és a tőkések vagyonának megőrzéséért harcolnak. S vajon létezhet-e szabadság és egyenlőség ott, ahol a paloták, az üzemek, a bankok a kizsákmányolók kezén maradnak?

„Nekünk viszont egyetlen jelszavunk, egyetlen jelmondatunk van: mindenkinek, aki dolgozik, joga van az élet javaihoz. A semmittevőket, a parazitákat, akik a dolgozó nép vérét szívják, meg kell fosztani ezektől a javaktól. És mi ezt hirdetjük: mindent — a munkásoknak, mindent — a dolgozóknak!"[42]

Mindezt nehéz lesz érvényesíteni a gyakorlatban — mondotta Lenin —, hiszen a burzsoázia veszett ellenállást tanúsít. De a proletariátusnak feltétlenül győznie kell ebben a harcban: mindenütt tömörülnek köréje a népi erők, növekszik a külföldi munkások osztályöntudata. Most az a feladat — hangsúlyozta —, hogy megvédjük a szocialista forradalmat, visszaverjük az intervenciósok és a fehérgárdisták támadását, „hogy eltiporjuk ezt a bandát, amely a szabadság és egyenlőség jelszava mögé bújva, százával és ezrével lövi főbe a munkásokat és a parasztokat.

Választanunk kell: győzelem — vagy halál!"[43]

Amikor Lenin befejezte beszédét, a föllelkesült munkás-

[42] *Lenin* Művei. 28. köt. Szikra 1952. 82. old.
[43] Ugyanott, 83 old.

tömeg elindult, hogy kikísérje. S ekkor az üzem udvarán hirtelen néhány pisztolylövés dörrent egymás után. A lövéseket Fánya Kaplan, egy eszer terrorszervezet tagja adta le, a jobboldali eszerek vezető szervének utasítására. Lenin súlyosan megsebesült.

A borzalmas hír futótűzként terjedt el az országban. A dolgozó milliók — akik szívükbe zárták Leninet — követelték a forradalom ellenségeinek igazságos és szigorú megbüntetését.

„Beszélni sem érdemes arról, hogyan vélekedünk erről a merényletről, amely meg akart fosztani minket az Ön irányításától — írta Leninnek az OK(b)P moszkvai városi konferenciája. — Ígéretet teszünk Önnek és saját magunknak, hogy minden rendelkezésre álló eszközzel ártalmatlanná tesszük azokat a gazembereket, akik a proletariátus szemében annyira értékes emberek életére törnek."[44]

A vlagyimiri szervezet kommunistáinak gyűlése az alábbi táviratot küldte Krupszkajának:

„Kedves elvtársnő, a vlagyimiri kommunisták Önnel együtt mélységesen aggódnak a proletárforradalom szeretett tanítójának és vezérének végtelenül drága életéért. Valamennyi szervezetünkben óriási riadalmat keltett a merénylet híre, amely az ellen irányult, aki zseniális elmével előre látta a fejleményeket és pontosan megjelölte mindenkinek a teendőjét az orosz forradalom rendkívül bonyolult történelmi pillanatában. Ez a riadalom felébresztette az alvókat, felrázta az elfáradtakat."[45]

A rjazani kormányzóság szegényparaszt-bizottságainak kongresszusán hozott határozat így szólt:

„Mélyen megrendített minket a Lenin elvtárs ellen elkövetett merénylet, s egyhangúlag kijelentjük, hogy a társadalmilag és politikailag felszabadult proletariátus és szegény nép véglegesen szétzúzza, eltiporja az ellenforradalmat."[46]

[44] A polgárháború története. Dokumentumok és anyagok gyűjteménye három kötetben. 1918—1922. I. köt. Szovjetszkaja Rosszija kiadása. 1960. 204. old.

[45] Ugyanott, 205. old.

[46] Ugyanott, 209. old.

„Vlagyimir Iljics sebei — a mi sebeink — írta felhívásában a Keleti Front Forradalmi Katonai Tanácsa. — Az ő fájdalma jobban égeti a szívünket, mint az ellenséges golyó. Ettől a perctől fogva még kíméletlenebbül, még könyörtelenebbül harcolunk a galád ellenséggel szemben."[47]

A déli front csapatai a Leninnek írt levelükben így foglalták össze érzéseiket:

„A hadsereg felháborodva értesült a köztársaság szeretett vezetője ellen elkövetett gaztettről. A hadsereg még keményebben markolta meg a puskát, még elszántabban állt oda a géppuskákhoz és az ágyúkhoz, szoros gyűrűt vonva vezére, Lenin körül... A sebeiből szivárgó vér elfelejteti velünk bajainkat, nélkülözéseinket, megszenteli zászlóinkat, hogy győzelmesen lobogjanak a szocialista forradalom élén, amikor Moszkvába visszük őket győzelmes szuronyainkon."[48]

A nép követelte, hogy hirdessék ki a vörösterrort a köztársaságban. Az Összoroszországi Központi Végrehajtó Bizottság szeptember 2-án elhatározta:

„A munkás-paraszt hatalom ellenségeinek fehérterrorjára a munkások és a parasztok a burzsoázia és ügynökei ellen irányuló tömeges vörösterrorral fognak válaszolni."[49]

A munkások és a parasztok — válaszul a Lenin életére törő galád merényletre — még szorosabban tömörültek a kommunista párt és a szovjethatalom köré.

*

Zord idők voltak ezek! Ellenforradalmi lázadások tűzvésze, az intervenciósok elleni súlyos harcok — ezt hozta a viharos 1918-as esztendő a világ első szovjetköztársasága számára.

Az antant-imperialisták katonai támadása és a belső ellenforradalom megélénkülése a szovjethatalom létét fenyegette. Ukrajnában, Belorusszijában és a Baltikumban

[47] Ugyanott, 206. old.

[48] Ugyanott.

[49] A polgárháború története. 3. köt. 217. old.

német megszállók; Murmanszkban és Arhangelszkban angol—amerikai—francia intervenciósok, Vlagyivosztokban és a Tengermelléken japán, amerikai és angol csapatok; Szibériában, az Urálban, a Volgamellék középső részein a lázadó csehszlovák hadtest és eszer-mensevik fehérgárdista bandák; a Kaukázus északi részén Gyenyikin fehérgárdista „önkéntes hadserege"; a Don mentén Krasznov fehérkozák serege; Közép-Ázsiában angol intervenciósok, a Kaukázusontúlon német—török és angol bitorlók, valamint burzsoá nacionalista bandák garázdálkodtak. A hátországot pedig összeesküvések és kuláklázadások fojtogatták.

A szovjetköztársaság a frontok gyűrűjébe került; az ellenség elvágta legfőbb nyersanyagforrásaitól, fűtőanyagbázisaitól és gabonatermő vidékeitől.

Halálos veszedelem fenyegette a szovjetországot. Véget ért a rövid ideig tartó békés lélegzetvételi szünet, az a békés munka, amellyel a munkások és a parasztok „A szovjethatalom soron levő feladatai" című híres Lenin-műben vázolt terv szerint hozzáláttak a szocializmus építéséhez.

1918 nyarán hazánk új korszakba, a külföldi katonai intervenció és a polgárháború korszakába lépett.

Az intervenciósok és a fehérgárdisták súlyosan tévedtek, amikor gyors győzelemre és Moszkva elfoglalására számítottak. Az egész dolgozó nép, élén a kommunista párttal, elszánt harcra kelt a szovjetköztársaság védelmében. A szovjet fegyveres alakulatok önfeláldozó, hősies harcukkal meghiúsították az Urálban, Szibériában, a Volgamelléken és a Távol-Keleten az ellenség elképzeléseit. A hátország bomlasztására irányuló kísérletek sem váltak be. Már az intervenciósokkal és a belső ellenforradalommal vívott első csaták megmutatták a világnak a fiatal szocialista állam nagy erejét.

De a frontgyűrű széttöréséhez, az ellenforradalom leveréséhez, a szovjethatalom megvédéséhez óriási erőfeszítésre volt szükség. Milliók fogadták el a lenini szavak könyörtelen igazságát:

„Választanunk kell: győzelem — vagy halál!"

II. FEJEZET

HÍV A SZOCIALISTA HAZA!

A SZOVJETKÖZTÁRSASÁG VÉDELME A FORRADALOM ÉLETKÉRDÉSE

1918. július 29-én fontos értekezlet zajlott le Moszkvában: az Összoroszországi Központi Végrehajtó Bizottság megtárgyalta a moszkvai szovjetek, valamint a város üzemeinek és szakszervezeteinek képviselőivel a szovjetköztársaság súlyos helyzetéből adódó szükséges rendszabályokat.

Az értekezleten Lenin nagy beszédet mondott: „Újra háborúba keveredtünk — állapította meg —, benne vagyunk a háborúban, és ez nemcsak polgárháború — a kulákokkal, a földbirtokosokkal, a tőkésekkel, akik most egyesültek ellenünk —, most már az angol—francia imperializmus áll szemben velünk; ... Az ország ismét háborúba keveredett, és a forradalom kimenetele most teljes egészében attól függ, hogy ki fog győzni ebben a háborúban ... Az Oroszországi Szocialista Föderatív Szovjet Köztársaság létének kérdése, az oroszországi szocialista forradalom kérdése lényegében katonai kérdéssé vált."[1]

Lenin nyomatékosan hangsúlyozta az intervenciósok és a fehérgárdisták elleni háború igazságos, felszabadító jellegét, s a szovjethatalom győzelmének elkerülhetetlenségét, egyben mindenféle agitációnk, egész politikai, forradalmi és átalakító tevékenységünk elsőrendű feladatává tűzte ki, hogy a dolgozókat honvédő háborúra mozgósítsuk a külső és belső ellenforradalom ellen.

A köztársaság védelme a forradalom életkérdése lett.

A Nagy Októberi Szocialista Forradalom győzelmének eredményeképpen az elnyomott, kizsákmányolt munkásosztály és parasztság a történelem folyamán először jutott

[1] *Lenin* Művei 28. köt. 15 old.

hatalomra, először vette kezébe az állam igazgatását. Lehullottak a kapitalista rabszolgaság, a nemzeti és gyarmati elnyomás láncai. A dolgozók országuk igazi gazdái, hazájuk sorsának tényleges irányítói lettek. Nemcsak a politikai hatalmat vívták ki, hanem ők rendelkeztek a földdel, a föld méhének gazdag kincseivel, a hatalmas iparvállalatokkal, a vasutakkal, a bankokkal és az ország egyéb erőforrásaival. Oroszország valamennyi nemzetiségének dolgozói egyenlő politikai és szabadságjogokat kaptak. Megvalósult a dolgozó milliók évszázados álma, hogy olyan társadalmi és politikai rendszerben éljenek, amely biztosítja az igazi demokráciát és politikai szabadságjogokat, megtisztítja a talajt minden alkotóerő és tehetség kibontakozásához a kommunista társadalom felépítése érdekében.

És most mindezt sötét viharfelhő fenyegette, az a halálos veszély, amelyet az intervenciósok és fehérgárdisták támadása idézett elő. Mindaz, amiért a munkásosztály évtizedeken át harcolt, s amit 1917 októberében kivívott, semmivé válhatott a külső és belső ellenforradalmi erők csapásai alatt. Ilyen körülmények között a kommunista párt fő feladata az volt, hogy megszervezze a szocialista haza védelmét, és fokozza az ország védelmi képességét.

A kommunista párt kezdettől fogva törhetetlenül ápolta és erősítette a néptömegek legnemesebb hazafias érzéseit, s harcukat a nép leigázására törő külföldi imperialisták ellen szervesen összekapcsolta az orosz földesurakkal és tőkésekkel — a haza leggonoszabb ellenségeivel — vívott harccal. A párt a Nagy Októberi Szocialista Forradalom győzelmének első napján kinyilvánította, hogy joga és szent kötelessége bátran és állhatatosan védelmezni a munkások és parasztok igazi hazáját — a szocialista hazát. „Mi most... ettől a naptól kezdve — írta Lenin — a honvédelem mellett vagyunk. Mert mi *tettekkel* bizonyítottuk be, hogy szakítottunk az imperializmussal. Mi felbontottuk és nyilvánosságra hoztuk a szennyes, véres imperialista összeesküvés-szerződéseket. Mi megdöntöttük *saját* burzsoáziánkat. Mi szabadságot adtunk az *általunk* elnyomott népeknek. Mi földet adtunk a népnek és munkásellenőr-

zést hoztunk létre. Mi — az Oroszországi Szovjet Szocialista Köztársaság védelme mellett vagyunk."[2]

Amikor az antant intervenciós csapatai és segítőtársaik — a fehérgárdisták — rátörtek Szovjet-Oroszországra, a kommunista párt Leninnel az élén kinyilvánította, hogy veszélyben a szocialista haza, felhívta a népet, hogy szálljon szembe az ellenséggel, honvédő háborúra mozgósította a munkásosztályt és a dolgozó parasztságot a külföldi intervenciósok, az oroszországi burzsoá-földbirtokosi fehérgárda ellen. A kommunista párt megmagyarázta a dolgozóknak, hogy milyen nagy veszély tornyosul az ország fölött. Rámutatott arra, hogy a forradalom sorsa, a szovjet-köztársaság léte halálos veszedelemben forog, s hogy rövid ideig tartó lélegzetvétel után ismét fegyveresen kell szembeszállni a forradalom ellenségeivel.

A munkásosztálynak és a dolgozó parasztságnak a történelem folyamán először kellett megvédenie saját hatalmát, saját államát. Az oroszországi munkások és parasztok polgárháborúja honvédő háború volt a külföldi hódítók és leigázók ellen. A Szovjetország néptömegei, a szocialista haza lánglelkű fiai, a szocializmusért harcoló forradalmi proletariátus világméretű seregének élcsapatát alkották.

Az intervenciósok és a fehérgárdisták elleni felszabadító háború egyszersmind osztályháború is volt, s folytatása a földbirtokosok és a tőkések hatalmának megdöntését célzó politikának. Ez a háború hazafias lelkesedést keltett a tömegekben, az ország belső megerősödéséhez vezetett, s legfőképpen azt eredményezte, hogy megszilárdultak a városi és a falusi dolgozó rétegek kapcsolatai a harcot vezető proletariátussal. A kommunista párt és a szovjethatalom éppen ezért határozottan és erős kézzel cselekedhetett, midőn nekilátott, hogy megszervezze a köztársaság védelmét, hatalmas munkás-paraszt hadsereget teremtsen, és szilárd, megbízható hátországot biztosítson a hadseregnek.

Ám e feladatok végrehajtásához óriási nehézségek leküzdésére volt szükség.

A gazdasági összeomlás továbbra is erősen éreztette hatá-

[2] *Lenin* Művei. 27. köt. 49. old.

sát. Az üzemekben nem volt elég nyersanyag és felszerelés; fűtőanyag hiányában a vasúti szerelvények tétlenül vesztegeltek a nyílt pályán. A lakosság nélkülözte a legszükségesebb iparcikkeket. S mindezek a hiányok és fogyatékosságok megtízszereződtek, amikor az intervenciósok elvágták az ország központi kormányzóságait a fűtőanyag-, nyersanyag- és gabonaszállító vidékektől.

1918 nyarán újabb szörnyű ellenség tört a szovjetköztársaságra: az éhínség.

A gabonában szegény vidékeken nem futotta az új termésig, s a gabonában gazdag vidékek — Ukrajna, a Don és a Kubany vidéke, Szibéria — az intervenciósok és a fehérgárdisták kezén voltak. A városokba irányuló gabonaszállítás hónapról hónapra katasztrofális mértékben csökkent. Különösen súlyos volt az élelmezési helyzet a nagy ipari központokban, elsősorban Moszkvában és Petrográdban. A kenyér-fejadag minimálisra csökkent. A munkások kétnaponként kaptak egynyolcad font (kb. 50 gramm) kenyeret, ezt is nem ritkán olajpogácsával vegyesen. S megesett, hogy hetekig nem osztottak kenyeret.

Pedig Szovjet-Oroszországban nem fogyott ki a gabona. Nagy része azonban a proletárdiktatúra ellen harcoló kulákok kezén volt, s ezek mindent elkövettek, csakhogy a gabona el ne jusson a dolgozókhoz: spekuláltak, feketéztek, pálinkát főztek a gabonából, elrothasztották a földben vagy föletették a háziállatokkal. A kulákság az éhség csontos kezével akarta megfojtani a szovjethatalmat.

„A kulákok — Lenin kifejezése szerint — a legállatibb, legdurvább, legvadabb kizsákmányolók . . .”[3] Többen vannak, mint a földbirtokosok és a tőkések, a legnagyobb számú kizsákmányoló osztályt alkotják. A forradalom előtti Oroszországban a kulákság versengett a földbirtokosokkal és a tőkésekkel a nyereséghajhászásban és a dolgozók kiszipolyozásában, s ezért gyakran ellentétbe került a cárral, a nemességgel és a nagyburzsoáziával. De nem volt nehéz elérni, hogy a kulák megbéküljön mind a cárral, mind a földbirtokossal. Más viszonyban volt a falusi burzsoázia a

[3] *Lenin* Művei. 28. köt. 43 old.

proletariátussal. A kulák és a munkás érdekei homlokegyenest ellentétesek voltak. Ezért fordult szembe a kulákság a proletárdiktatúrával. S ebben a harcban szövetségeseket keresett magának a közép- és a szegényparasztok közül, arra törekedett, hogy őket is elszakítsa a szovjethatalomtól, és szembe fordítsa vele. A kulákok, a szegényparasztság nélkülözését, tudatlanságát és szétforgácsoltságát kihasználva, könyöradományokkal próbálták megvásárolni ezt a réteget. Könnyen adhattak a dolgozó parasztoknak valamicskét abból, amit tőlük elraboltak, s ezzel a módszerrel néha el is érték céljukat. Megtörtént, hogy középparasztok, sőt szegényparasztok is részt vettek a szovjetellenes lázadásokban, középparasztok is elrejtették a gabonafölösleget, pálinkát főztek — szóval ugyanúgy jártak el, mint a kulákok.

A kibontakozó polgárháború és intervenció viszonyai között az ország védelme viszont megkövetelte a munkások és a Vörös Hadsereg sürgős kenyérellátását.

Az éhínség elleni harc nem pusztán gazdasági feladata volt a szovjet államnak; politikai harc volt ez. Az éhínség a kizsákmányoló osztályok hű szövetségese, a szocialista forradalom elleni harcuk eszköze volt. Nemhiába hangoztatta Lenin, hogy a harc a gabonáért — harc a szocializmusért.

Ahhoz viszont, hogy a szovjethatalom gabonához jusson, szükséges volt, hogy erősítse a proletariátus befolyását falun, a tömegek megszervezésével és a párt köré tömörülésével megszilárdítsa a munkásosztály és a szegényparasztság szövetségét. A szovjethatalom célul tűzte ki a középparasztsággal való megegyezést is.

„A legszorosabb szövetség és teljes egyesülés a falusi szegényekkel; engedmények a középparasztnak és megegyezés vele; irgalmatlan elnyomása a kulákoknak, ezeknek a vérszopóknak, vámpíroknak, a nép fosztogatóinak, ezeknek a spekulánsoknak, akik az éhségen szedik meg magukat — ez az öntudatos munkás programja. Ez a munkásosztály politikája”[4] — írta Lenin.

[4] Ugyanott, 45. old.

1918. május 31-én a Népbiztosok Tanácsa felszólította a munkásságot és a parasztságot, Szovjet-Oroszország valamennyi dolgozóját, hogy harcoljon minden erejével az ellenforradalom és az éhínség ellen.

A szovjethatalom bevezette az állami gabona-monopóliumot, és szívós küzdelmet folytatott az élelmiszer-spekuláció ellen. 1918 tavaszán a kommunista párt tömegével küldte falura a legöntudatosabb munkásokat. Május 21-én Lenin — a párt nevében a petrográdi munkásokhoz fordulva — ezt írta:

„Munkás elvtársak! Gondoljatok arra, hogy a forradalom válságos helyzetben van. Gondoljatok arra, hogy a forradalmat *csak ti* menthetitek meg; senki más.

Tízezrével kellenek nekünk válogatott, élenjáró, a szocializmushoz hű munkások, akik megvesztegethetetlenek, akik képtelenek fosztogatásra, akik acélos erővel tudnak fellépni a kulákok, spekulánsok, feketézők, korrupt és bomlasztó elemek ellen."[5]

Petrográd, Moszkva, Ivanovo és más városok munkásainak ezrei, a munkásosztály legjobbjai indultak el falura, hogy megszervezzék az ipari központok és a Vörös Hadsereg kenyérellátását. A párt a legtapasztaltabb szervezőket irányította a gabonafrontra, köztük Badajevet, Lunacsarszkijt, Szeredát, Sztálint, Slihtert stb.

A gabonáért és a szovjethatalom megszilárdításáért vívott harcban nagy szerepük volt falun a szegényparasztbizottságoknak. A szegényparaszt-bizottságok 1918 júniusában létesültek a szovjet kormány külön dekrétuma alapján, és a proletárdiktatúra támaszpontjai, a proletárbefolyás fontos közvetítői voltak falun. Egyesítették a parasztság forradalmi részét, s a szovjethatalom és a párt politikájának megvilágításával sokban hozzájárultak a falusi szegények politikai aktivitásának és öntudatának növeléséhez. A bizottságok határozottan, erős kézzel féken tartották a kulákságot, meghiúsították a gabona-spekulációt, elszigetelték a kulákot a dolgozó paraszti tömegektől. Nekik kö-

[5] *Lenin* Művei 27. köt. 393. old.

szönhető, hogy a középparasztság megszabadult a kulákbefolyástól.

A szegényparaszt-bizottságok felbecsülhetetlen segítséget nyújtottak a falura küldött munkásbrigádoknak a gabonakészletek összeírásában, a kulákok élelmiszerfölöslegeinek elkobzásában. E bizottságok révén, az ő segítségükkel alakult meg 1918-ban a Vörös Hadsereg számos egysége.

A szegényparaszt-bizottságok erős csapást mértek a falusi burzsoáziára. Tevékenységük nyomán mintegy 50 millió hektár kulákföld került szegény- és középparasztok kezébe. A szegényparasztság megkapta a kulákgazdaságok kisajátított mezőgazdasági felszerelésének és állatállományának jelentős részét. A szegényparaszt-bizottságok kezdeményezésére több helyen megalakultak az első kollektív gazdaságok: mezőgazdasági kommunák, artyelek és a föld együttes megművelésére létesült társulások.

A gabonáért, a szegényparasztság tömörítéséért és a kulákság elnyomásáért folytatott harc 1918-ban elválaszthatatlan része volt annak a munkának, amelyet a kommunista párt a szovjethatalom megszilárdítása és a szocialista haza védelmének megszervezése céljából végzett. S ezzel párhuzamosan a párt megoldotta ennek az időszaknak másik igen fontos és halaszthatatlan feladatát: rövid idő alatt életre hívta az ellenség visszaverésére képes regurális Vörös Hadsereget. Ugyanis 1918 elején, amikor az intervenció kibontakozott és a belső ellenforradalom akciói fokozódtak, a szovjetországnak még nem volt regurális hadserege.

A hadseregszervezés a párt és a szovjethatalom egyik legnehezebb feladata volt. A történelem folyamán először alakult hadsereg proletárállamban. Milyen legyen ez a hadsereg? Hogyan szervezzék: önkéntesekből vagy a dolgozók hadkötelezettsége alapján? Miliciaként vagy reguláris hadseregként? Honnan vegyék a parancsnoki káderekt? Ezek a kérdések még nem voltak elméletben kidolgozva, s a pártnak és a szovjet kormánynak nyomban a Nagy Októberi Szocialista Forradalom győzelme után a gyakorlatban mégis ki kellett építenie az ország védelmét.

A pártnak gazdag tapasztalatai voltak a forradalmi harcban és a harci erők szervezésében. E tapasztalatokra a cá-

rizmus, a földbirtokosok és a tőkések elleni harc során tett szert. 1905—1907-ben létrejöttek a munkások harci osztagai; a Nagy Októberi Szocialista Forradalom előkészítésének időszakában megalakult a Vörös Gárda. De egy szocialista állam tömegméretű hadseregének megteremtésében a pártnak nem volt tapasztalata. Az új hadsereg kiépítésénél, csakúgy, mint az államépítés és a szocialista építőmunka más területein, járatlan utakon kellett haladnia.

A szovjet fegyveres erők szervezési elveinek kidolgozásában óriási érdemei vannak Leninnek.

Marx és Engels, akik a kapitalizmus nem monopolista korszakában éltek, amikor a kapitalizmus többé-kevésbé egyenletesen, felfelé haladó vonalon fejlődött, s az egyenlőtlen fejlődés törvénye még nem hathatott teljes erővel, úgy vélekedtek, hogy a forradalom csak egy általános támadás eredményeképpen győzhet, mégpedig egyszerre valamennyi civilizált országban, vagy legalábbis azok többségében. Éppen ezért Engels arra a következtetésre jutott, hogy a szocialista forradalom győzelme után az állam elhal, s vele együtt megszűnik az állandó hadsereg is — az erőszakszervezet egyik legfontosabb szerve.

Természetesen Engels akkor még nem láthatta előre, hogy a kapitalizmus egyenlőtlen fejlődése folytán lehetséges a szocializmus győzelme kezdetben csak egy egymagában vett kapitalista országban is, mint ahogy az valóban bekövetkezett. Oroszország volt 1917-ben és a következő majdnem három évtizedben az egyetlen ország, ahol győzött a szocialista forradalom és egyedül állt szemtől szembe a leghatalmasabb imperialista országokkal.

Nem adott világos választ arra a kérdésre, hogy milyen legyen a hadsereg a szocializmusban, az OSZDMP II. kongresszusán elfogadott pártprogram sem, amely azt követelte, hogy „az állandó hadsereget a nép általános felfegyverzésével" kell helyettesíteni. A pártprogramnak ez a követelése azonban a burzsoá demokratikus köztársaságra vonatkozott, a burzsoá társadalom hadseregének demokratizálását, a hadsereg és a forradalmi nép közeledését tűzte ki célul, hogy ezzel is biztosítsa a szocialista forradalomba való átmenet feltételeit.

Lenin, aki alkotóan tovább fejlesztette a marxizmust, az imperializmus és a proletárforradalmak korának új, történelmi viszonyaira alkalmazta a marxizmus sarkalatos tételeit, kidolgozta a szocialista forradalom új elméletét, kifejtette elgondolásait a proletárdiktatúra államáról és fegyveres erőiről.

Lenin a kapitalizmus egyenlőtlen fejlődésének általa felfedezett törvényéből indult ki, amely szerint a proletárforradalom különböző időben érik meg a különböző országokban, s arra a kétségbevonhatatlan következtetésre jutott, hogy a szocializmus győzhet egy, egymagában vett országban is, sőt, a szocialista forradalom nem győzhet egyidejűleg minden országban vagy a civilizált országok többségében. Lenin előre látta, hogy a megdöntött kizsákmányoló osztályok az imperialista országokkal szövetkezve elkerülhetetlenül megkísérlik majd a szocialista állam megsemmisítését. A proletárdiktatúra államának tehát ütőképes fegyveres erőkkel kell rendelkeznie, hogy visszaverje ezt a támadást.

Az „Állam és forradalom" című klasszikus művében hangsúlyozza, hogy a proletariátusnak meg kell törnie a burzsoázia elkerülhetetlen, kétségbeesett ellenállását. A proletárdiktatúrának tehát közvetlenül a tömegek fegyveres erejére kell támaszkodnia.

A szocialista haza védelmét az imperialista országok és a belső ellenforradalmi erők támadásával szemben csak erős hadsereg létrehozásával lehetett megvalósítani, amely képes arra, hogy megvédje a proletárforradalom nagy vívmányait, biztosítsa a szocializmust építő munkások és parasztok békés alkotó munkájának feltételeit. Lenin 1918 januárban ezt írta: Az új, szocialista hadseregnek az „a hivatása, hogy megoltalmazza a forradalom vívmányait, népi hatalmunkat, a katona-, munkás- és parasztküldöttek szovjetjeit, az egész új, igazán demokratikus rendet a nép valamennyi ellenségével szemben, akik most minden eszközt igénybe vesznek, hogy megássák a forradalom sírját"[6].

Lenin szerint a szovjet társadalmi és államrendszer, a

[6] *Lenin* Művei. 26 kot. 436. old.

világ leghaladóbb rendszere, képes és köteles létrehozni a legkorszerűbb katonai szervezetet, amelynek felül kell múlnia a burzsoá társadalom katonai szervezetét.

„... Az uralkodó osztálynak, a proletariátusnak — mondotta Lenin —, ha valóban uralkodni akar és uralkodni fog, ezt katonai szervezetével is be kell bizonyítania."[7]

Lenin kidolgozta a Vörös Hadsereg — a munkásokból és parasztokból álló reguláris hadsereg — megszervezésének, a szovjet csapatok irányításának és vezetésének, a katonák politikai nevelésének elveit, a politikai szervek és a pártszervezetek szerepét és helyét a hadseregben. Lenin ismételten leszögezte, hogy a felszabadult munkások és parasztok hadseregét a proletariátusnak és élcsapatának, a kommunista pártnak kell irányítania. A hadsereggel szemben támasztott fő követelményeket a következőkben jelölte meg: katonai vasfegyelem, központosított vezetés, jól megszervezett pártpolitikai munka, a parancsnokok és a vöröskatonák politikai nevelésének rendszeres biztosítása.

A Vörös Hadseregnek, mutatott rá Lenin, szigorúan osztályjellegű hadseregnek kell lennie, mind összetételét, mindpedig azokat a célokat tekintve, amelyeket a szocialista forradalom tűzött ki számára. A szovjetállam fennállásának első éveiben hadseregünknek az volt a feladata, hogy megvédje a proletárdiktatúrát a külföldi imperialista országok és a megdöntött kizsákmányoló osztályok támadásával szemben. Éppen ezért a külföldi katonai intervenció és a polgárháború időszakában a hadsereget kizárólag munkásokból és dolgozó parasztokból, vagyis olyan emberekből kellett megszervezni, akik nem zsákmányolnak ki idegen munkát. Azt a megtisztelő kötelességet és jogot, hogy fegyveresen védjék meg a proletárdiktatúra államát az imperialista intervenciósok és segítőtársaik — a fehérgárdisták — ellen, *csak a dolgozó tömegekre lehetett ráruházni*, akiknek érdekükben állt államuk fennmaradása és megszilárdítása, szocialista vívmányaik megvédése.

A mensevikek és az eszerek nemegyszer próbálták meghiúsítani a szigorúan osztályjellegű munkás-paraszt hadse-

[7] *Lenin* Művei. 29. köt 147. old.

reg létrehozását, és „osztályokon kívüli", úgynevezett „össznépi hadsereget" követeltek. Az „össznépi hadsereg" megteremtésének jelszavával a mensevikek és az eszerek azt a törekvésüket leplezték, hogy gyengítsék a fiatal Vörös Hadsereget, megfosszák a szovjetköztársaságot az osztályjellegű megbízható fegyveres erőktől, segítsenek a fehérgárdista tábornokoknak visszaállítani a régi hadsereget és annak közreműködésével megdönteni a szovjethatalmat. Az „osztálynélküliség" jelszavával alakultak meg a polgárháború időszakában a népellenes fehérgárdista hadseregek.

Lenin leleplezte a II. Internacionáléhoz csatlakozott orosz mensevikek és opportunisták aljas rágalmát: azzal vádolták a kommunista pártot, hogy elveti a régi programot, amely szerint az állandó hadsereget a nép általános felfegyverzésével kell helyettesíteni. Az új viszonyok között, amikor a külső és a belső ellenforradalom támadásával szemben kellett megvédeni a proletárállamot, a „népi" vagy „össznépi hadsereg" jelszava, akárcsak a demokratikus parlamentarizmus jelszava, a reakció fegyvere volt.

A katonai szervekben vezető tisztségeket betöltő katonai szakértők között is akadtak olyanok, akik ragaszkodtak az „osztályokon kívüli, össznépi hadsereg" létrehozásához. Ezek azt követelték, hogy az új hadsereget ne Vörös Hadseregnek, hanem néphadseregnek nevezzék el, mindenkit vegyenek be a hadseregbe vagyoni helyzetre és társadalmi hovatartozásra való tekintet nélkül. Követelték, hogy a hadsereg ne vegyen részt a belső frontokon dúló polgárháborúban, a belső ellenforradalom elfojtásában. Ezek a „katonai szakértők" a szovjethatalom ellen fegyveres harcot folytató, szétvert földbirtokosi és tőkésosztály érdekeit képviselték.

Trockij és hívei hol titokban, de néha nyíltan is támogatták a szigorúan osztályjellegű hadsereg megteremtése ellen berzenkedő „katonai szakértőket". A Haditengerészeti Népbiztosság és a Forradalmi Katonai Tanács élén álló Trockij kesztyűs kézzel bánt ezekkel az összoroszországi vezérkarban és helyi hadügyi népbiztosságokban ülő „katonai szakértőkkel", akik semmibe vették a szovjet kormány katonai vonatkozású dekrétumait, s osztályidegen

elemekkel, a városi burzsoázia és a kulákság képviselőivel tűzdelték meg a Vörös Hadsereget.

A Buharin vezette „baloldali kommunisták" is ellenezték az *osztályjellegű* munkás-paraszt hadsereg megteremtését. Azt követelték, hogy a munkásokon és a dolgozó parasztokon kívül a kizsákmányoló osztályok tagjait is vegyék be a Vörös Hadseregbe.

A kommunista párt határozottan szembefordult a mensevikekkel, eszerekkel, trockistákkal és buharinistákkal, s megalkuvás nélkül valósította meg azt a lenini politikát, amely a felszabadult munkásokból és parasztokból álló, szigorúan osztályjellegű hadsereg megszervezésére irányult.

A szovjet haderő életre hívásának alapját a szovjet kormány 1918. január 15-i (28-i) dekrétuma („A Munkás Paraszt Vörös Hadsereg megszervezéséről.") vetette meg. Csak a dolgozóknak jutott osztályrészül az a megtisztelő jog és kötelesség, hogy fegyverrel védjék a proletárdiktatúra államát az imperialista intervenciósokkal és a fehérgárdistákkal szemben. Annak a hadseregnek, amelyre a szocialista haza rábízza Október vívmányainak védelmét, osztályhadseregnek kell lennie — szögezte le a dekrétum.

Eleinte a Vörös Hadsereg úgy alakult, hogy a legöntudatosabb munkások és dolgozó parasztok önként léptek soraiba. Az önkéntes haderő azonban nem volt és nem is lehetett tömegméretű. A szovjet állam fegyveres erői (a Vörös Hadsereg, a Vörös Gárda megmaradt osztagai és a partizánosztagok) 1918 nyarán csupán mintegy 450 000 főt számláltak. A Vörös Hadsereg első, önkéntes alakulatait a harcosok rendkívüli szilárdsága, kiváló harci szelleme és forradalmi öntudata jellemezte. De ezek a tulajdonságok nem pótolhatták azt a hiányosságot, hogy a hadsereg kis létszámú, rosszul szervezett, vezetése pedig többnyire decentralizált volt. Az egyes alakulatok nemegyszer elszigetelten működtek, és nem mindig vetették alá magukat feljebbvalóik parancsainak. Nem volt jól működő utánpótlási rendszer, sem zökkenőmentesen megszervezett ellátás. Ezért az önkéntes Vörös Hadsereg nem tudott volna sokáig ellenállni a reguláris, jól kiképzett és állig felfegyverzett intervenciós és fehérgárdista seregeknek.

A polgárháború első csatáiban az önkéntes alakulatok mégis több erőteljes csapást mértek az ellenségre. Önfeláldozó harcukkal jelentős ellenséges erőt kötöttek le, s az ő érdemük, hogy a szovjetköztársaság időt nyerhetett a reguláris hadsereg megteremtéséhez.

Az intervenciósok és a fehérgárdisták szakadatlan támadása közepette nem volt könnyű az elszigetelt osztagokból erős, harcképes hadsereget teremteni. De a párt és a kormány, Leninnel az élén, bámulatosan rövid idő alatt megbirkózott ezzel a nehéz feladattal. A polgárháború harcainak tüzében a tegnapi kovácsok, bányászok, lakatosok, földművelők tehetséges katonai szervezőkké, parancsnokokká, katonai biztosokká, vöröskatonákká, a szocialista haza megbízható védelmezőivé edződtek.

A párt és a kormány már 1918 áprilisában megkezdte az előkészületeket arra, hogy az önkéntes hadsereg szervezéséről áttérjen a dolgozók hadkötelezettsége révén kiegészülő reguláris Vörös Hadsereg kiépítésére. E célból bevezette az általános katonai kiképzést, s a parancsnokok választhatóságát új rendszerrel, a parancsnokok kinevezésével helyettesítette; meghatározta a katonai szolgálat időtartamát és feltételeit, s meghonosította a katonai eskütételt. Helyi katonai biztosságok alakultak, s a központi katonai irányító szerveket is megerősítették.

1918. május 29-én az Összoroszországi Központi Végrehajtó Bizottság kiadta első dekrétumát a katonai behívásokról. Vonatkozott ez a központi iparvidékekre és azokra a kormányzóságokra, ahol különösen feszült helyzet alakult ki. A dekrétum alapján a Népbiztosok Tanácsa júniusban elrendelte a dolgozók mozgósítását Moszkvában, Petrográdban, valamint a Volga menti, az uráli és a nyugatszibériai katonai körzet több járásában. 1918 tavaszán tehát megkezdődött a tömegméretű reguláris Vörös Hadsereg szervezése a hadkötelezettség alapján.

Az első mozgósítások azt mutatták, hogy a dolgozó tömegek szívügyüknek tekintik a szocialista haza védelmét, s elsőrendű kötelességüknek tartják a szolgálatot a Vörös Hadseregben. Különösen érezhető volt ez a nagy ipari központokban. A munkások zárt rendben vörös zászlókkal, for-

radalmi dalokat énekelve vonultak a kiegészítő parancsnokságokra. 1918 nyarán és őszén a mozgósítással több mint 800 000 ember lépett be a Vörös Hadseregbe, s a hadsereg létszáma hamarosan elérte az egymilliót.

A július elején lezajlott V. szovjetkongresszus jóváhagyta a pártnak és a kormánynak a honvédelem megszervezése és a reguláris Vörös Hadsereg megteremtése céljából végzett tevékenységét.

A kongresszus elfogadta az első szovjet alkotmányt, amely törvényerőre emelte a szocialista forradalom vívmányait. Az alkotmányban testet öltöttek az államberendezés leninl elvei, a munkásosztály és a dolgozó parasztság szövetsége, a nemzetiségek teljes egyenjogúsága. Az alkotmány megerősítette a munkások és a dolgozó parasztok hatalmának szilárd alapjait. A történelem még nem ismert ilyen demokratikus alkotmányt. „Amit a szovjet alkotmány nyújt — mondotta Lenin —, azt más állam 200 év alatt sem volt képes nyújtani."[8]

Az 1918-as alkotmány leszögezte, hogy a szocialista haza védelme a szovjetköztársaság minden állampolgárának kötelessége, meghatározta, hogy az állampolgárok általános hadkötelezettsége 18 éves kortól 40 éves korig terjed, s emellett hangsúlyozta a Vörös Hadsereg osztályjellegét.

Az V. szovjetkongresszus ünnepélyesen kimondta: minden dolgozónak kötelessége, hogy a szovjetköztársaság hívó szavára a köztársaság védelmére keljen a külső és a belső ellenséggel szemben. A kongresszus jóváhagyta a reguláris Vörös Hadsereg szervezésére való áttérést, és úgy döntött, hogy a legrövidebb időn belül mozgósítani kell több korosztályt az ország egész területén.

A szovjetkongresszus nyomatékosan hangsúlyozta, menynyire fontos a hadseregben a forradalmi harci fegyelem. „A munkás-paraszt Vörös Hadseregnek — így szól a kongresszusi határozat — forradalmi vasfegyelmen kell alapulnia. Az az állampolgár, aki fegyvert kapott a szovjethatalomtól a dolgozó tömegek érdekeinek megvédésére, köteles feltétel nélkül alávetni magát a szovjethatalom által kine-

[8] *Lenin* Művei. 30. köt. 520. old.

vezett parancsnokok követelményeinek és parancsainak." A hadügyi népbiztosságnak feladatává tették, hogy felelősségre vonja azokat a katonai biztosokat és parancsnokokat, akik megtűrik a kötelességmulasztást.

A kongresszus jóváhagyta a helyi katonai közigazgatási szervek — a körzeti, a kormányzósági és a járási katonai biztosságok — létrehozását célzó kormányintézkedéseket, s hangsúlyozta, hogy következetesen alkalmazni kell a katonai közigazgatásban a centralizmus elvét, amelynek értelmében az alsóbb szervek feltétel nélkül alá vannak rendelve a felsőbb szerveknek.

A kongresszus felhívta a szakszervezeteket, az üzemi bizottságokat és a többi társadalmi szervezetet, hogy minden erővel támogassák a katonai hatóságokat a munkások és a dolgozó parasztok kötelező katonai kiképzésében.

Az V. szovjetkongresszus határozatai jelentősen hozzájárultak a hadseregszervezés feladatainak gyakorlati megoldásához.

Az új típusú hadsereg megalakításához a szovjethatalomnak új parancsnoki káderekre is ki kellett képeznie a munkások és a dolgozó parasztok közül. Sürgős szükség volt olyan parancsnokokra, akik hűek a szocialista forradalomhoz, és képesek arra, hogy az intervenciós és a fehérgárdista csapatok elleni harc élére álljanak. Erre a célra a szovjethatalomnak akkor még nem sok proletárkáder állt rendelkezésére. A meglevő parancsnokok főként olyan munkások voltak, akik még az 1905-ös harci osztagok kötelékében, majd az 1917—1918-as vörösgárdista osztagokban szereztek katonai ismereteket és hadvezetési tapasztalatot. Ezek a parancsnokok a barikádokon, a forradalmak tüzében estek át a tűzkeresztségen. Ők voltak a legértékesebb parancsnoki káderek, legfőképpen rájuk nehezedett a Vörös Hadsereg megteremtésének és vezetésének terhe.

Bizonyos számú egység- és alegységparancsnokot a szovjet-köztársaság átvett a régi hadseregből is. Ezek többnyire olyan katonák voltak, akik az Októberi Forradalom előkészítése és végrehajtása során a katona-bizottságok tagjaként tettek szert forradalmi harci tapasztalatokra. Ők is értékes parancsnokok voltak a Vörös Hadsereg számára.

Ámde ezek a káderek kevesen voltak ahhoz, hogy kielégítsek a napról napra növekvő szükségleteket. Ezért már 1918 elején megkezdődött az új, munkás- és dolgozó paraszt származású vörösparancsnokok kiképzése. Lenin javaslatára a kormány úgy döntött, hogy kiépíti a parancsnoki tanfolyamok széles hálózatát. Szakadatlanul nőtt a katonai tanintézetek száma: 1918 márciusában 13, az év végén 63 ilyen tanintézet működött.

A párt és a kormány egyidejűleg elhatározta, hogy a Vörös Hadsereg szervezésébe katonai szakértőket von be a régi hadsereg tisztjei és tábornokai közül. Ezek az emberek olyan katonai ismeretekkel rendelkeztek, amelyek nélkül sem a Vörös Hadsereg kiépítése, sem hadműveleteinek irányítása nem volt lehetséges. A hadseregben és a dolgozók általános katonai kiképzésénél rengeteg oktatóra volt szükség. Ők is csak a régi katonai szakértők közül kerülhettek ki.

A régi hadsereg parancsnoki kara túlnyomó részben a kizsákmányoló osztályok tagjaiból, földbirtokosokból és a burzsoáziából állt. Ezért sok tábornok és tiszt dühödt ellensége volt a szovjethatalomnak, s az ilyenek rendszerint csatlakoztak a fehérgárdista táborhoz. A régi tisztikarnak csupán bizonyos hányada volt haladó szellemű, és állt viszonylag közel a néphez, a katonatömegekhez. Ezek a tisztek — akiknek zöme az értelmiség és a kispolgárság köréből származott — hamarosan a proletárforradalom mellé álltak. A tisztikar hangulatában végbemenő fordulat különösen megmutatkozott 1918 elején, amikor a német imperializmus hitszegően megtámadta a szovjetköztársaságot. A támadás hírére a még kialakulóban levő szovjetrendszerrel szembeni bizalmatlanságot háttérbe szorította a haza becsületének és függetlenségének megvédését sugalló hazafias fellángolás. Sok tiszt győződött meg akkoriban saját szemével arról, hogy a szovjethatalom nagy néptömegek támogatását élvezi, és képes harcba vezetni ezeket a tömegeket a német veszedelem ellen, s a bolsevikok nem „Németország ügynökei", miként a burzsoázia állította, hanem igazi hazafiak. Ezt megértve, a régi hadsereg katonai szakértőinek és volt tisztjeinek legjobbjai önként léptek a Vö-

rös Hadsereg soraiba. A hadsereg szervezésének első napjaiban mintegy 8000 volt tiszt és katonai szakértő jelentkezett szolgálattételre. S további tízezreket hívtak be a mozgósítás során.

A párt bölcsen felhasználta a régi hadsereg katonai szakértőinek és tisztjeinek ismereteit és tapasztalatait a szovjetország védelmének megerősítése és az erős Vörös Hadsereg megteremtése érdekében. Ennek igen nagy jelentősége volt a szovjet állam fegyveres erőinek kiépítése szempontjából. A régi hadsereg több katonai szakértője — így például V. M. Altfater, M. D. Boncs-Brujevics, D. M. Karbisev, A. P. Nyikolajev, Sz. Sz. Kamenyev, B. M. Saposnyikov — becsülettel szolgált a Vörös Hadseregben, és jelentősen hozzájárult győzelmeihez.

A burzsoá katonai szakértők ismereteinek és tapasztalatainak felhasználásához elengedhetetlenül szükséges feltétel volt a katonai biztosoknak és a hadsereg pártszervezeteinek ellenőrző munkája. Csakis így vehették elejét annak, hogy nemegy katonai szakértő, aki kedve ellenére lépett a Vörös Hadseregbe és titokban a szovjethatalom megsemmisülését kívánta, árulást kövessen el. Tetejébe még a burzsoá ideológia szellemében nevelt volt tisztek és tábornokok nehezen is igazodtak el az új helyzetben, nem tudták megérteni és értékelni a Vörös Hadsereg történelmi hivatását, s nem mindig volt meg bennük a képesség az új harci formák és módszerek alkalmazására, azoknak a lehetőségeknek a kihasználására, amelyek az új forradalmi hadsereg természetében rejlettek. A vöröskatonák sokszor nem bíztak a katonai szakértőkben és nem mindig vetették alá magukat parancsaiknak. Ezért volt szükség a katonai szakértők mellett egy bolsevik katonai biztosra, aki ellenőrizte, irányította és szükség esetén tekintélyével támogatta a katonai szakértőt.

A katonai biztosok a szovjet kormány és a kommunista párt közvetlen képviselői voltak a Vörös Hadseregben.

Sok esetben már az első osztagok megalakulásakor kinevezték a biztosokat is az elvhű kommunisták közül. 1918 tavaszán a katonai biztosok intézményét bevezették a hadsereg valamennyi kötelékénél, a törzseknél, a hivatalokban

és a katonai tanintézetekben. Ugyanakkor alakult meg az intézmény központi szerve, a Katonai Biztosok Összoroszországi Irodája. A katonai biztosok intézményét az V. szovjetkongresszus a Vörös Hadsereg szervezéséről szóló, 1918. július 10-i határozatával törvénybe iktatta. „A katonai biztosok — így szólt a kongresszusi határozat — a Vörös Hadsereg és az egész munkás-paraszt rendszer szoros és megbonthatatlan belső kapcsolatának őrei."[9] A kongresszus hangsúlyozta, hogy a szovjethatalom „a katonai biztosok kezébe teszi le a hadsereg sorsát". Ezért ezt a magas tisztséget „csak feddhetetlen forradalmárok, a proletariátus és a falusi szegények ügyének szilárd harcosai tölthetik be"[10].

A katonai biztosok (rendszerint a munkásosztály legjobbjai, régi párttagok, kipróbált pártkáderek) a katonai egységek és intézmények személyi állományának politikai vezetői, nevelői és szervezői voltak. Politikailag felvilágosították a vöröskatonák tömegeit, példájukkal és önzetlen forradalmiságukkal egybeforrasztották, hőstettekre lelkesítették őket, erősítették a katonai fegyelmet.

A katonai biztosok tevékenységükben mindenekelőtt a csapatok kommunista sejtjeire támaszkodtak. Segítségükkel végezték a politikai nevelő munkát, növelték a hadsereg sorainak egységét, meghiúsították, illetve megelőzték a katonai szakértők árulását, támogatták a forradalomhoz hű parancsnokok hatalmát és tekintélyét. A katonai biztosok viselték a Vörös Hadsereg szervezésének legfőbb terhét, óriási szerepet töltöttek be a forradalom fegyveres erőinek megteremtésében.

Annak a halálos veszélynek láttán, amellyel a legerősebb tőkés hatalmak és az oroszországi burzsoá-földesúri ellenforradalom támadása a szovjetköztársaságot fenyegette, a kommunista párt és a szovjet kormány többfrontos harc közepette, megszámlálhatatlan nehézség leküzdésével megalkotta a munkások és a parasztok hadseregét, a világ első szocialista államának haderejét. S az erős és veszedelmes ellenséggel vívott harcban ez a hadsereg beváltotta a párt

[9] Az országos szovjetkongresszusok rendeletei és határozatai. Moszkva 1935. 75. old. (oroszul).

[10] Ugyanott.

és a nép által hozzá fűzött reményeket. Lenin így értékelte a Vörös Hadsereget:

„A Vörös Hadsereg erős, mert tudatosan és egy emberként indul harcba a parasztok földjéért, a munkások és parasztok hatalmáért, a szovjethatalomért.

A Vörös Hadsereg legyőzhetetlen, mert egyesítette a dolgozó parasztok millióit a munkásokkal, akik most megtanultak harcolni, megtanulták a bajtársi fegyelmet, nem csüggednek, megedződnek a kis vereségek után, s egyre bátrabban és bátrabban szállnak szembe az ellenséggel, mert tudják, hogy közel van annak teljes veresége."[11]

1918 nyarán a szovjetország dolgozó népe örömmel fogadta a Vörös Hadsereg első győzelmeiről szóló híreket.

A KELETI FRONT — A KÖZTÁRSASÁG FŐ ARCVONALA

1918 nyarán a legnagyobb veszély kelet felől fenyegette a szovjetországot. Az ellenség Szibéria, az Urál és a Volga-mellék elfoglalására vetette be legnagyobb erőit. Ezek az erők antant-csapatokból, a csehszlovák hadtest egységeiből, a fehérgárdista alakulatokból és lázadó kulákbandákból álltak. Jelentős részük aránylag közel került Moszkvához és a köztársaság más életbevágóan fontos központjaihoz. Óriási értékek, fontos vasútvonalak és vízi utak, ipari városok, gabonakészletek kerültek az ellenség birtokába. Ez nagy előnyöket biztosított számára.

A sokszoros számbeli túlerőben levő fehérgárdisták és cseh ellenforradalmi erők 1918. július 22-én elfoglalták Szimbirszket, nagy tölténygyárával és lőszerraktáraival, s augusztus 7-én betörtek Kazányba, ahol a köztársaság aranykészletét őrizték. Az ellenség arra számított, hogy a Közép-Volga vidékét a Moszkva elleni támadás legfőbb felvonulási területévé teszi. Sokat jelentett a Volgának, ennek a fontos vízi útnak a birtokbavétele is. A Volga vizén jutott el a központi iparvidékre az uráli bányák és gyárak terméke, a Volga menti gabona, a bakui ásványolaj. A Volga középső vidékének elfoglalása révén az intervenciósok-

[11] *Lenin* Művei. 29. köt. 244. old.

nak lehetőségük nyílt az ellenforradalom keleti, déli és északi frontjának egyesítésére.

A Volga mentén és az Urál vidékén kibontakozó harc döntő jelentőségűvé vált a szocialista forradalom sorsa szempontjából. A volgamelléki és az uráli, majd a szibériai területek felszabadítása a párt és a kormány elsőrendű feladata lett. E feladat megoldásához viszont mindenekelőtt arra volt szükség, hogy szervezetileg megerősítsék a keleten működő szovjet csapatokat.

A Penza—Szizrany—Szimbirszk—Szamára körzetben harcoló szovjet alakulatokat már a csehszlovák lázadás első napjaiban az úgynevezett csehszlovák frontban egyesítették. 1918 július közepén azonban a szovjet kormány elhatározta, hogy szélesebb arcvonalon egyesíti a csapatokat, és megteremti a keleti frontot. Ide tartoztak mindazok a szovjet csapatok, amelyek a Volgánál, az Urálban és Szibériában harcoltak az intervenciósok és a fehérgárdisták ellen. Ezeket a csapatokat egységes parancsnokságnak, a front forradalmi katonai tanácsának rendelték alá, amely a parancsnokból és két politikai biztosból állt. Ez volt az első szovjet arcvonal, amely az alakulatok operatív-stratégiai egyesítése révén, nagy katonai feladatok megoldására keletkezett.

A keleti front létrejöttével a szétszórt osztagok a Vörös Hadsereg reguláris kötelékeivé egyesültek. Rövid idő alatt több mint tíz lövészhadosztály alakult. A Volgamelléken és az Urálban két-három hónap alatt életre kelt öt szovjet hadsereg és a volgai katonai flottilla. Ezek az erők később felszabadították az Urált, Szibériát, s a Csendes-óceán partjain fejezték be hadjáratukat.

A Penza—Szizrany—Szimbirszk—Szamára körzetben megalakult a keleti front 1. hadserege. A keleti front reguláris alakulatainak, ezen belül az 1. hadseregnek a megszervezésében nagy érdemei vannak Kujbisevnek, aki politikai biztos és a hadsereg forradalmi katonai tanácsának tagja lett. Az ő irányításával jött létre a híres szimbirszki „vashadosztály". A szizranyi szakaszon született meg a dicső inzai hadosztály. A penzai kormányzóság munkásaiból és parasztjaiból teremtették meg a penzai hadosztályt.

Alatirban megkezdte pályafutását az önálló alatiri csoport. Augusztus elején az 1. hadsereget kiegészítették a vityebszki ezreddel, a karacsajevi lovasszázaddal, majd a kurszki dandárral. Ezekből tevődött össze a szimbirszki „vashadosztály" 2. dandárja. A szamárai és a szimbirszki pártszervezetek több mint 200 kommunistát küldtek politikai és parancsnoki munkára az 1. hadsereg egységeihez.

Június végén, az 1. hadsereg kialakulásával csaknem egy időben szervezték meg a keleti front 2. hadseregét. E hadsereg magvát azok az uráli munkásosztagok alkották, amelyek Ufa, Szamára és Cseljabinszk körzetét védték. Közülük kerül ki a kétezer főnyi osztag, amelynek parancsnoka Csevirjov uráli munkás volt. E kiváló kommunista vasakaratát sem a cári börtönök, sem a száműzetések nem tudták megtörni. A munkások szeretetük jeléül „uráli sasnak" nevezték. Csevirjov osztaga ezreddé alakult át, őt magát pedig kinevezték az ezred parancsnokává. Csakhamar dandárparancsnok, majd hadosztályparancsnok lett. A párt Központi Bizottsága tapasztalt pártmunkásokat küldött a 2. hadsereg forradalmi katonai tanácsába: Guszevet, a kiváló szervezőt és Sternberget, a moszkvai egyetem csillagász-professzorát, aki 1905-től kezdve részt vett a forradalmi harcban. A hadsereg politikai osztályának vezetőjévé Kuckint, az 1905—1907-es forradalmi harcok aktív részvevőjét nevezték ki.

1918 júliusában a 2. hadseregtől északra életre hívták a 3. hadsereget. Ide tartoztak az úgynevezett észak-uráli—szibériai front csapatai, amelyek a Perm—Jekatyerinburg—Isim körzetben harcoltak. Ennek a hadseregnek a magvát is — akárcsak a 2. hadseregét — az uráli üzemek, érc- és szénbányák munkásai alkották. Voltak ezredek — például a kamislovi és az alapajevszki ezred —, amelyek kizárólag uráli munkásokból álltak. Amikor júliusban a Vörös Hadsereg egyik kisebb alakulata visszavonult a sziszerti üzemből, több mint háromezer munkás lépett önként soraiba. Belőlük teremtették meg a 3. hadsereg 29. hadosztályának 1. munkás-paraszt ezredét. A kistimi és az ufaleji üzem munkásosztagaiból alakult ki e hadsereg másik ezrede, a 30. hadosztály 2. hegyi ezrede. A dél-uráli munkás, paraszt-

és szegénykozák-osztagok alkották a 30. hadosztály több ezredének, a belorecki, a bogojavlenszki, az arhangelszki, a Sztyepan Razin nevét viselő 1. és a 2. verhnye—uralszki ezrednek a magvát. Később megalakult a 3. hadsereg 5. uráli hadosztálya. A hadsereg parancsnoka a kommunista Berzin, a polgárháború tekintélyes katonai vezetője lett.

Júniusban Szarátov vidékén megkezdődött a 4. hadsereg kialakítása. E hadsereg magva az úgynevezett különleges hadsereg volt, amely az uráli ellenforradalmár kozákok ellen harcolt. Egyes alakulataiból tevődött össze az 1. és 2. nyikolajevszki hadosztály. Az 1. nyikolajevszki hadosztályhoz tartozott az a dicső dandár, amelynek parancsnoka a hős Csapajev volt. A 2. nyikolajevszki hadosztályhoz csatlakozott a penzai osztag (ebből lett később a 190. penzai lövészezred), a balasovi osztag (amely a 191. balasovi lövészezred alapját vetette meg) és még néhány más osztag. A szarátovi munkásokkal együtt a volgamelléki falusi szegényparasztok is a 4. hadsereg soraiba áramlottak.

Augusztus közepén a kazányi frontszakaszon működő csapatokat a keleti front 5. hadseregébe tömörítették. Ide főleg a Kazányból visszavonult egységek tartoztak, továbbá a hátországból érkezett 1. és 2. moszkvai forradalmi ezred, 6. petrográdi ezred, a minszki forradalmi ezred, kurszki, tveri ezred és más egységek.

Ugyancsak 1918 nyarán alakult ki a volgai katonai flottilla. Szervezője Markin kommunista matróz volt, aki egy csapat fekete-tengeri és balti tengerész élén érkezett Nyizsnyij Novgorodba (a mai Gorkijba). A szormovói és egyéb üzemek munkásai közönséges folyami vontatógőzösöket hadihajókká alakítottak át, lövegekkel és géppuskákkal. Nyizsnyij Novgorodban hadikikötőt létesítettek, és kiépítették a flottilla ellátási bázisát.

A Központi Bizottság és a kormány utasítása értelmében a keleti front hadseregeihez szakadatlanul áramlott az utánpótlás. Egymást követték a fegyverrel és lőszerrel megrakott szerelvények, s egyre újabb ezredek vonultak kelet felé Moszkvából, Petrográdból, Kurszkból, Vityebszkből, Minszkből, Novgorodból, Tverből, Tambovból és más városokból. A Balti-tengerről négy torpedónaszád — a „Procs-

nij", a „Pritkij", a „Retyivij" és a „Porazsajuscsij" — sietett a keleti front segítségére a Máriinszki csatornarendszeren át. Augusztus végén érkeztek Nyizsnyij Novgorodba, és csatlakoztak a volgai katonai flottillához.

Az utánpótlás felvillanyozta a csapatokat, fölkeltette bennük a győzelembe vetett hitet.

A keleti front helyzetét nagy figyelemmel kísérő Lenin felszólította a köztársaság legfelsőbb katonai tanácsát, hogy minden jelentős katonai erőt erre a frontra összpontosítson. 1918. augusztus 10-én ezt írta: „Szükségesnek tartom, hogy minden eszközzel megerősítsük a keleti frontot. Javasolom a legfelsőbb katonai tanácsnak, dolgozzon ki tervet az egységek *legnagyobb* részének a nyugati frontról való elvonására. Ezt a tervet a legrövidebb időn belül végre kell hajtani."[12]

A keleti fronton folyó harc a Központi Bizottság figyelmének középpontjában állt. Július végén külön határozatban tárta fel azoknak a balsikereknek az okait, amelyek a szovjet csapatokat az első volgai és uráli ütközetek során érték, s megjelölte a keleti fronton küzdő erők harckészségének fokozásához szükséges rendszabályokat. A Központi Bizottság mindenekelőtt megkövetelte a kommunisták tömeges mozgósítását a keleti frontra. Ez lehetővé tette a parancsnoki karnak, a katonai biztosok állományának megerősítését, a sorkatonák és a parancsnokok politikai nevelésének és harci kiképzésének megszervezését. A Központi Bizottság határozata kimondta, hogy a Vörös Hadsereg valamennyi egységénél — kivétel nélkül — meg kell alakítani a pártsejteket, s a köztársaság legfőbb arcvonalára a legfelkészültebb, legmegbízhatóbb ezredeket kell vezényelni.

A Központi Bizottság utasította a helyi pártszervezeteket, hogy világosítsák meg a dolgozóknak, mekkora veszéllyel fenyeget a fehérgárdista—csehszlovák lázadás.

A Központi Bizottság felhívása lelkes visszhangra talált a helyi szervezetekben.

[12] Lenin katonai jellegű üzenetváltásai (1917—1920), Vojenizdat 1957. 63—64 old. (oroszul).

Az 1918. július 30-i moszkvai városi pártkonferencia a következő határozatot hozta:

„... A moszkvai városi konferencia, elismerve annak a szükségességét, hogy a párt minden erejét a csehszlovák felkelés leverésére összpontosította, a Központi Bizottság javaslata értelmében a következőket határozza:

1. Három napon belül, legkésőbb augusztus 3-ra a moszkvai pártszervezet számba veszi mindazokat a pártmunkásokat, akiknek a múltból valamilyen parancsnoki tapasztalatuk van, s a hadügyi népbiztosság rendelkezésére bocsátja őket frontszolgálat céljából.

2. Frontszolgálat céljából a pártszervezet legkésőbb egy héten belül a katonai biztosság rendelkezésére bocsátja tagjainak egyötödét, köztük mindazokat, akik a múltban katonai szolgálatot teljesítettek.

3. A pártszervezet haladéktalanul határozott intézkedéseket tesz annak érdekében, hogy a hadsereg valamennyi egységénél megalakuljanak a pártsejtek, s a legerőteljesebb pártmunkát fejti ki a katonák körében, összhangba hozva e sejtek munkáját a helyi kerületi és egyéb pártszervezetek munkájával.

4. A pártszervezet egész agitációs munkájának alapgondolatává teszi annak szükségességét, hogy a Volgamelléket, az Urált és Szibériát megtisztítsuk az ellenforradalomtól, s általában mindenütt elfojtsuk az ellenforradalmi akciókat és biztosítsuk a szovjet hátországot."[13]

Augusztus 2-án Moszkvában népes gyűlések zajlottak le a szocialista haza védelmének jegyében, munkások és vöröskatonák részvételével. A gyűléseken Lenin, valamint a párt és a kormány más tekintélyes vezetői mondtak beszédet.

A varsói forradalmi ezred gyűlésén Lenin kifejtette: „Vagy a kulákok, a tőkések és a cár hatalma, amint ezt a Nyugat elvetélt forradalmaiban láttuk, vagy a proletariátus hatalma. Az elvtársak feladata, amikor a frontra mennek, az, hogy mindenekelőtt és elsősorban arra gondoljanak, hogy ez az elnyomottak és kizsákmányoltak egyedül jogos,

[13] Pravda, 1918. augusztus 2.

igazságos, szent háborúja a bitorlók és a fosztogatók ellen."[14]

A vörös főváros pártszervezeteiben sokkal többen kívántak a frontra menni, mint amennyi jelentkezőre szükség volt. S a moszkvai kommunisták első mozgósítását követte szeptemberben a második, novemberben pedig a harmadik mozgósítás. Június végétől október közepéig Moszkvából csupán az operatív osztály révén mintegy 1500 agitátor és hadseregszervező került a frontra.

Petrográdban a kommunisták mozgósításáról hozott központi bizottsági határozat Zinovjevnek, a petrográdi szovjet akkori elnökének és híveinek ellenállásába ütközött. Zinovjev már több ízben jelét adta annak, hogy nem kívánja alávetni magát a Központi Bizottság kollektív akaratának, s több fontos és sürgős megoldásra váró kérdésben ellenzékbe vonult, felelős beosztásában szűk helyi érdekeket próbált védelmezni az egyetemes állami és pártérdekek rovására. Így történt ez a mozgósítás esetében is. Noha tisztában volt a köztársaság hadihelyzetével és a keleti front fontosságával, mégis gátlás nélkül kijelentette, hogy a Központi Bizottság által követelt mozgósítás meggyengítheti a petrográdi pártszervezetet.

A Központi Bizottság, Leninnel az élén, felháborodva utasította vissza Zinovjev szabotáló célzatú érveit. Lenin és Szverdlov a Központi Bizottság megbízásából a következőket írta a petrográdi pártbizottságnak:

„Alaptalan az a petrográdi panasz, hogy elnéptelenítjük Petrográdot. Honnan vegyük a legjobb agitátorokat és szervezőket az országos feladatok megoldására, ha nem Petrográdból? Moszkva már mintegy 200 agitátor-biztost adott a csehszlovák frontra. Petrográdnak is legalább ugyanennyit kell adnia."[15]

Zinovjev ténykedése felháborította a petrográdi kommunistákat és munkásokat. Ők azt tartották, hogy forradalmi hagyományairól nevezetes városuk hathatósabb segítséget nyújthat a frontnak. Erről a petrográdi munkások

[14] *Lenin* Művei. 28. köt. 25—26 old

[15] Lenin-Gyűjtemény. XXXIV. 28. old. (oroszul).

Moszkvába érkezett képviselői tájékoztatták Lenint. Ő pedig — azoknak az értesüléseknek alapján, amelyeket ily módon a mozgósítás lehetséges mértékéről szerzett — július 27-en az alábbi követelést juttatta el közvetlen távirati úton Petrográdba:

„... Kategorikusan és megfellebbezhetetlenül követelem, hogy szüntessenek be minden ellenkezést és tízszerannyi munkást küldjenek Petrográdból. Ez a párt Központi Bizottságának követelése."[16]

A párt Központi Bizottsága és a petrográdi kommunisták megtörték Zinovjev ellenállását, s a petrográdi kerületek mindegyike 25—30 felelős pártmunkást irányított a keleti frontra. Augusztus 2-án a mozgósított petrográdi kommunisták és munkások első csoportjai útnak indultak a frontra.

Ugyancsak mozgósította a kommunistákat Tula, Ivanovo-Voznyeszenszk, Nyizsnyij Novgorod, Tver, Kaluga, Kazány, Szarátov és más szovjet-oroszországi városok pártszervezete. Kommunisták ezrei álltak be a Vörös Hadsereg soraiba. Csupán a Katonai Biztosok Összoroszországi Irodája révén mintegy 3500 kommunista került 1918. június 21-től november 28-ig a Vörös Hadseregbe. Ezenkívül nagy számban irányítottak kommunistákat a keleti frontra közvetlenül a helyi pártszervezetek. 1918 végén már mintegy 25 000 kommunista harcolt a front csapatainak kötelékében.

A friss erők beáramlása következtében a keleti front csapatai, amelyeket eleinte balsikerek értek, egyre harcképesebbé váltak. Az utánpótlásként érkezett párttagok és munkások lelkesedést, acélos szilárdságot és győzelembe vetett hitet hoztak magukkal a hadseregbe.

„... Már vannak híreink arról — mondotta Lenin 1918 augusztus végén —, hogy az a hadsereg, amelyet állandóan elárultak a tábornokok, az a hadsereg, amely végtelenül kimerült, ez a hadsereg — amióta elvtársaink, a kommunisták, a munkások, megérkeztek — immár győzelmeket

[16] *Lenin* Művei. 27. köt. 570. old.

arat, immár forradalmi lelkesedéssel folytatja a világburzsoázia elleni küzdelmet."[17]

A köztársaság legfőbb arcvonala megerősödött. A könnyű győzelmekben reménykedő ellenséget súlyos vereségek fenyegették.

AZ ELSŐ GYŐZELMEK

1918 augusztus közepén a keleti front szovjet csapatai támadást indítottak a Volgamelléken. Ezek a csapatok még nem voltak a reguláris hadsereg véglegesen kialakult egységei. A keleti front kötelékeinek állapota még korántsem volt kielégítő, de az idő sürgetett. Az új hadsereg a szó szoros értelmében tűzben, a harcok során született. De azért a Vörös Hadsereg szervezése keleten már annyira előrehaladt, és az erőviszonyok a fronton annyira megváltoztak, hogy jelentős sikerekre volt kilátás.

A Vörös Hadseregnek a keleti fronton harcoló egységei 63 000 gyalogos és lovas katonából s több mint 200 tüzérségi lövegből álltak. Az ellenség 50—58 000 gyalogos és lovas katonát s mintegy 220 tüzérségi löveget vethetett harcba. Az arcvonal nem volt tömör, s a csapatok rendszerint egy vonalban helyezkedtek el a front mentén. De a fronton tartózkodó alakulatok mögött mindkét oldalon jelentős erők voltak a hátországban. A fehérgárdisták erős szibériai hadsereget alakítottak ki, amelynek hadoszfályai bármely időben harcba szállhattak. S a szovjet hátországban is fokozott ütemben szervezték az új ezredeket.

Augusztusban a kazányi körzet lett a keleti front legfontosabb szakasza. Az ellenség itt nyomult a legmesszebbre nyugat felé, az ország létfontosságú központjait fenyegette. A párt azt a megbízást adta a Vörös Hadseregnek, hogy foglalja vissza Kazányt.

Kazány a Volga folyó bal partján terül el, azon a helyen, ahol a Volga élesen déli irányba fordul. Jelenleg a Volga a város határában folyik, akkoriban néhány kilométerre

[17] *Lenin* Művei. 28. köt. 73. old.

folyt Kazánytól. Az ellenség, miután elfoglalta a várost, szilárdan megvetette lábát a Volga mindkét partján, és északkeleti irányban védelmi állásokat épített ki. Mind a szovjet, mind az ellenséges szárazföldi csapatok tevékenységét katonai flottilla támogatta.

A Kazány elleni támadás kezdetekor a szovjet erők létszáma a Volga jobb és bal partján 3700 gyalogos és lovas katona, 15 tüzérségi löveg és egy páncélvonat volt. Az ellenség erőit 2100 gyalogos, hat löveg és egy páncélvonat alkotta. A szovjet csapatokat a folyó mindkét partján a 2. hadsereg egységei támogatták, Azinnak, a polgárháború hősének vezetésével. Ezek az egységek északkelet felől támadtak Kazányra. A szovjet volgai katonai flottillához tartozott három tengeri torpedónaszád — ezeket a Baltikumból irányították át — és mintegy tizenöt felfegyverzett hajó, 32 löveggel és 58 géppuskával. A Vörös Hadsereg egységei tehát szárazon és vízen számbeli fölényben voltak az ellenséggel szemben.

A Vörös Hadsereg támadása augusztus 12-én kezdődött. Ugyanaznap adott parancsot a szovjet parancsnokság arra, hogy a kazányi frontszakasz csapataiból alakítsák meg az 5. hadsereget. Augusztus 13-án és 14-én az 5. hadsereg alakulatai heves harcokat vívtak Szlaven vezetésével. Ezekben a napokban a Jan Jugyin parancsnoksága alatt harcoló bal parti csoport a Kazanka folyón túlra vetette vissza az ellenséget, míg a jobb parti csoport Verhnyij Uszlon irányában késztette visszavonulásra a fehérgárdistákat. Ámde ezt az eredményt nem sikerült teljesen kiaknázni; az ellenség ellentámadásba ment át, és visszaállította az eredeti helyzetet. A Kazányért folyó harc elhúzódott.

A fehérgárdisták elhatározták, hogy megsemmisítik az 5. szovjet hadsereget. A jobb parti csoport háta mögé bevetették Kappel ezredes dandárját más ellenforradalmi egységekkel együtt. Az ellenségnek az volt a célja, hogy elfoglalja Szvijazsszk városát és vasútállomását (itt volt beszállásolva az 5. hadsereg vezérkara és a keleti front forradalmi katonai tanácsának tábori törzse), majd birtokába veszi a Volgán átvezető hidat.

A fehérgárdisták betörtek Szvijazsszkba, és már megkö-

zelítették a vasútállomást, és megtámadták az 5. hadsereg vezérkarát. Ekkor a vezérkar és a hadtápparancsnokság tagjai puskát ragadtak, és együtt küzdöttek a sorkatonákkal. Segítségükre siettek a volgai flottilla partraszállt osztagai. A védelmi harc heves volt; az ellenség nem tudta elfoglalni Szvijazsszk állomását. Míg ez az ütközet folyt, a szovjet alakulatok csapást mértek a fehérek fő erőire. Az ellenség megingott, és sietve visszavonult. Ugyanakkor a vörös flottilla betört Kazány körzetébe, elsüllyesztett néhány gőzöst és uszályt, s megsemmisített egy tüzérségi üteget.

A fehérek szvijazsszki vereségével az 5. hadsereg fordulatot ért el a Kazányért folyó harcban. A Vörös Hadsereg támadásától fellelkesült kazányi munkások szeptember 3-án felkelést robbantottak ki a városban. Ez arra kényszerítette a fehérgárdistákat, hogy erőik egy részét elvonják a frontról, és a felkelők ellen vessék be. A munkások hősiesen küzdöttek, ezzel nagy segítséget nyújtottak az 5. hadsereg csapatainak, de a Vörös Hadsereg nem tudott idejében a kazányi munkások segítségére sietni, s így a felkelést leverték. A felszabadulás órája azonban közeledett.

Ezekben a napokban jutott el a frontra a Lenin ellen elkövetett galád merénylet híre. Az ellenforradalom orvtámadása a felháborodás és a gyűlölet viharát keltette az egységekben.

„A Lenin elvtárs elleni merénylet után — így szólt az egyik tudósítás a keleti frontról — a vöröskatonákat alig lehetett visszatartani. A katonai biztosok jelentései szerint mindannyian türelmetlenül várták, hogy harcba vethessék magukat."[18]

Szeptember 5-én a szovjet csapatok újra támadásba lendültek. A „Retyivij" és a „Pritkij" torpedónaszádok a katonai flottilla hét felfegyverzett gőzhajója kíséretében előretörtek a Kazány felett uralkodó Verhnyij Uszlon magaslat felé. Megsemmisítettek két ellenséges parti üteget, és visszavonulásra késztették az ellenséges flottillát. A folyami egységek partra szálltak, s a vlagyimiri ezred vörös-

[18] Krasznaja Armija, 1918. szeptember 13.

katonáival együtt közelharcban elfoglalták Verhnyij Uszlon községet. A magaslaton elhelyezett tizenöt ágyú tüzet nyitott Kazányra.

A bal parti csoport a volgai katonai flottilla támogatásával átkelt a Kazanka folyón, és a város közvetlen közelébe ért. A jobb parti csoport egységei a flottilla hajóin átjutottak a bal partra, és a tengerészekkel együtt partra szálltak a város közelében. Északkelet felől a 2. hadsereg ezredei közeledtek. September 10-én reggelre Kazányt három oldalról körülvették. Megkezdődött a roham. A Vörös Hadsereg katonái az Internacionálét énekelve indultak rohamra.

Elsőnek a 2. hadsereg alakulatai törtek be Kazányba Aziny vezetésével. Őket követték az 5. hadsereg harcosai és a katonai flottilla tengerészei. September 10-én délután 2 órára Kazányt teljesen megtisztították az ellenségtől. A dicső volgai város felett vörös zászló lengett.

A fehérgárdisták kazányi veresége fordulópont volt a keleti front harcaiban. Amikor a súlyos sebesüléséből még fel nem gyógyult Lenin tudomást szerzett erről a fontos eseményről, az alábbi üdvözletet küldte a Vörös Hadseregnek:

„Elragadtatással üdvözlöm a vörösseregek fényes győzelmét.

Legyen ez a győzelem záloga annak, hogy a munkások és a forradalmi parasztok szövetsége végleg leveri a burzsoáziát, megtöri a kizsákmányolók mindennemű ellenállását, és biztosítja a szocializmus győzelmét az egész világon."[19]

A Kazányért folyó harcok arról tanúskodtak, hogy a szovjet parancsnokok, katonák és tengerészek megtanulták az ellenség legyőzésének tudományát. A volgai flottilla parancsnoka így írt erről: „Kudarcaink is javunkra váltak, felbőszültünk és megtanultuk, hogyan kell harcolni, hogyan kell győzni. A Kazány környéki hadműveletekben kaptuk a harci kiképzést és jól elsajátítottuk a tudnivalókat. Kazány eleste után a fehérgárdista flottilla összeroppant, megrendült az önbizalma, mert jelentős mértékben elvesztette harcképességét."

[19] Lenin katonai jellegű üzenetváltásai (1917—1920). 72. old

Az ellenség megpróbálta menteni a helyzetet, és más frontszakaszokról csapatokat vezényelt az 5. hadsereg körzetébe. Ez kedvezően hatott a szomszédos 1. hadsereg alakulatainak hadműveleteire. Az 1. hadsereg támadásra készült a Szimbirszk—Szizrany—Szamára háromszögben. A hadműveletbe még két hadsereget vontak be: észak felől déli és délkeleti irányban az 5. hadsereg, nyugat felől az 1. hadsereg, dél felől pedig a 4. hadsereg támadott. A közvetlen feladat Szimbirszk felszabadítása volt.

A 4. hadsereg egységei, amelyek szintén részt vettek a Szimbirszkért vívott harcokban, ekkor már számottevő eredményeket értek el. Csapajevnek, a polgárháború hősének ezredei, amelyek a hadsereg kötelékébe tartoztak, Nyikolajevszk (Pugacsov) városnál teljesen szétverték a csehszlovákok jelentős erőit. Ez így történt. Augusztus 20-án a fehércsehek elfoglalták Nyikolajevszket. Ostromállapotot hirdettek ki a városban, és a szovjethatalomhoz hű emberek kiadását követelték. Sok embert agyonlőttek, és rabolni kezdték a lakosságot.

A Csapajev parancsnoksága alatt álló dandár ekkor már 40 kilométerre közelítette meg a várost kelet felől. Sz. P. Zaharov hadosztályparancsnok parancsot adott a dandárnak, hogy nyomuljon előre, és támadja meg az ellenséget. Hadműveleti terve azonban nem vette figyelembe a helyzetet. Ekkor Csapajev egy másik tervet készített. Augusztus 21-én a dandár két ezrede átkaroló mozdulatot hajtott végre, és a város közelében megsemmisítette az ellenséges alakulatot. Ezután Csapajev katonái támadást indítottak Nyikolajevszk ellen.

Éjjel a várostól néhány kilométerre egy újabb ellenséges ezredet vertek szét, és nagy zsákmányt ejtettek. A harcban különösen I. K. Bubenyec, a rjazanszki ezred egyik zászlóaljparancsnoka tüntette ki magát. Az ő zászlóalja volt legközelebb a Nyikolajevszkbe vezető országúthoz. Ekkor hirtelen egy vonatosztag tűnt fel az úton. Bubenyec néhány katonával elébe ment, s megállította az osztagot. Érdeklődésére a vonatparancsnok tört orosz nyelven így válaszolt:

— Cseh ezredes vagyok. Ezredemmel Nyikolajevszkbe igyekszem.

Bubenyec rövid gondolkodás után összecsapta a bokáját, tisztelgett és katonásan jelentette:

— Ezredes úr, engedje meg, hogy azonnal jelentést tegyek ezredesünknek, az egyik önkéntes osztag parancsnokának a szövetséges csapatok megérkezéséről.

— Tessék, — mondta a cseh tiszt.

Bubenyec elküldte az egyik vöröskatonát Csapajevhez, ő maga ott maradt és mesélni kezdett a bolsevikok fölött aratott állítólagos győzelmekről.

Csapajev először nem akarta elhinni a hírt, de amikor meglátta a sötétben felvillanó cigarettákat és meghallotta az idegen beszédet, megértette: gyorsan és határozottan kell cselekednie.

Két zászlóalj csöndben odalopódzott a vonatosztaghoz. A vöröskatonák adott jelre sortüzet nyitottak. Az ellenséges ezredből rövid idő alatt hírmondó sem maradt.

Amikor a Nyikolajevszkban levő csehek tudomást szereztek az ezred pusztulásáról, nem vették fel a harcot, hanem északi irányban sietve kitakarodtak a városból. Augusztus 22-én Csapajev csapatai bevonultak Nyikolajevszkbe, amelyet Csapajev javaslatára Pugacsovnak neveztek el. Zorin, a 4. hadsereg biztosa néhány nap múlva ezt írta Moszkvába: „A 2. nyikolajevszki ezred harci lelkesedéstől fűtött vöröskatonái, Csapajev parancsnok vezetésével, különösen kitüntették magukat a Nyikolajevszkért vívott legutóbbi csatában, teljesen szétverték a cseh és kozák bandákat. Elfogtak egy nagy ellenséges vonatosztagot, 2000 lövedéket, 4 ágyút és 6 géppuskát zsákmányoltak." A hadsereg biztosa javasolta, hogy forradalmi vörös hadizászlóval tüntessék ki a 2. nyikolajevszki ezredet.

Csapajev dandárjának győzelme azért volt olyan nagy jelentőségű, mert a nyikolajevszki harcok után a cseh legionáriusok többé nem merészkedtek Szamárától előrenyomulni déli irányban. Kudarcot szenvedett az a törekvésük, hogy egyesüljenek az uráli lázadó kozákokkal.

Ezután a 4. hadsereg egységei észak felé fordultak, hogy közös hadműveleteket hajtsanak végre Tuhacsevszkij hadseregparancsnok ezredeivel, amelyek már augusztus közepén Szimbirszkért harcoltak.

Az 1. hadsereg már augusztus közepén megkezdte a harcot Szimbirszkért. Akkor ez a hadsereg csak mintegy 10 000 gyalogos katonát számlált; az ellenség kétszeres túlerőben volt. De a szovjet katonák bátorsága kiegyenlítette az ellenség számbeli fölényét. Szeptember elején az 1. hadsereg támadásba kezdett Szimbirszk ellen. A fő csapást a szimbirszki hadosztály mérte, amelynek parancsnoka Gaja, a polgárháború hőse volt. Ez a hadosztály példamutató helytállásáért a „vashadosztály" nevet kapta.

Az 1. hadsereg egységei Tuhacsevszkij parancsnoksága alatt nagy győzelmeket arattak. A 26 éves hadseregparancsnok, Tuhacsevszkij utasítására Szimbirszk körzetében használták fel a polgárháború idején először tömegméretekben csapatszállításra a gépkocsikat. Egy egész ezredet csoportosítottak át gépkocsin nagy távolságra. Ez lehetővé tette, hogy rövid idő alatt ütőképes erőt teremtsenek a fehérgárdista csapatok oldalában. Az ellenség nem számított a szovjet parancsnokság ilyenfajta intézkedéseire, és kénytelen volt gyorsan visszavonulni kelet felé.

Szeptember 9-én megkezdődött a csapatok általános támadása Szimbirszk ellen. A vörösezredek három nap alatt 70 kilométert nyomultak előre, és szeptember 11-én estére három oldalról körülfogták a várost. Szeptember 12-én reggel a vöröskatonák rohamra indultak. Az ellenség a Volga túlsó partjára vonult vissza. Ebben az ütközetben az 1. és a 2. szimbirszki ezred harcosai tűntek ki bátorságukkal.

Mihelyt a Vörös Hadsereg bevonult a városba, azonnal kiszabadította a szovjethatalom híveit, akiket a fehérgárdisták fogva tartottak. Kalnyin, az 1. hadsereg politikai biztosa később így írta le ezt az eseményt:

„Megható jelenet volt ezen a napon a vörösgárdistáknak és a szovjethatalom híveinek kiszabadítása a kormányzósági börtönből. Mintegy másfélezer emberünket szabadítottuk ki. Lerongyolódott, mosdatlan, sápadt elvtársak tömege vett körül bennünket. A kiszabadultak csókoltak minket, sírtak az örömtől. Hangos győzelmi örömkiáltásaiktól és hurrázásuktól szinte izzott a levegő.

Az elvtársaktól körülvett Gaja hadosztályparancsnok elvtárs beszédet mond. Gaja elvtárs örmény nemzetiségű.

Jól beszél oroszul, de az izgalomtól és az érzések áradatától megzavarodik, hadonászni kezd a kezével, s a szavak többségét anyanyelvén mondja... De mi azért mindnyájan hallgattuk és kitűnően megértettük egymást... Ez volt hadseregünk első örömteli napja a vereségek után."[20]

Kujbisev még aznap táviratban közölte Leninnel, hogy a szovjet csapatok elfoglalták Szimbirszket. A vöröskatonák köszöntésüket küldték Vlagyimir Iljicsnek szülővárosa felszabadítása alkalmából. Válaszában Lenin melegen üdvözölte a Szimbirszket felszabadító katonákat. A Szimbirszkért vívott harcok a Vörös Hadsereg növekvő erejéről tanúskodtak.

Ámde a fehérgárdisták és a csehek váltig remélték, hogy újból elfoglalják a várost. Az ellenség, miután megerősítette állásait a Volgán túl, erős tüzérségi tűz fedezete alatt megkísérelte, hogy az épségben maradt hídon átkeljen a folyón. A híd védelmével a szimbirszki hadosztályhoz tartozó nemzetközi ezredet bízták meg. Az ezred teljes egészében magyarokból, németekből, csehekből, lengyelekből és szerbekből állt. A proletár nemzetköziségnek, a különböző országokbeli dolgozók osztályszolidaritásának fényes megnyilvánulása volt ez.

A fehérek támadásait erős géppuskatűz támogatta, de az internacionalista harcosok szilárdan tartották magukat. Varga Dezső, a nemzetközi ezred magyar parancsnoka egy kisebb csoporttal átkelt a Volga bal partjára, és két ellenséges géppuskát zsákmányolt.

Hogy az ellenség meg ne vethesse lábát a Volga partján, a szovjet csapatok parancsot kaptak, hogy kelet felé szorítsák vissza a fehérgárdistákat. Szeptember 13-án, a vaksötét éjszakában a Volga jobb partjáról egy mozdony robogott át a hídon az ellenséges állások irányába. A mozdonyon egyetlen ember sem tartózkodott. A fehérgárdisták a sötétben páncélvonatnak nézték és hátrább húzódtak. A mozdony mögött a hídon az 1. hadsereg ezredei támadásra indultak. Reggelre a Volga-vidék egész körzetét megtisz-

[20] A szimbirszki kormányzóság 1918—1920-ban. Visszaemlékezések gyűjteménye. Uljanovszk 1958. 46—47. old. (oroszul).

tították az ellenségtől. Ekkor a Kazányból visszavonuló Kappel ezredes sietett a fehérgárdisták segítségére. Alakulatai oldalba támadták a szovjet csapatokat és megközelítették a Volga hídját. Kappel el akarta vágni a 4. hadseregnek azokat az ezredeit, amelyek Szimbirszktől keletre nyomultak előre. Mivel erősítés nem érkezett, a Vörös Hadsereg alakulatai ismét a folyó jobb partjára vonultak vissza.

A Szimbirszkért folyó ütközet sorsát az 5. hadsereg gőzhajókon érkező egységei döntötték el. Ezek az egységek a 4. hadsereg alakulataival karöltve szeptember 24-én támadásba lendültek, és keleti irányban visszaszorították az ellenséget. Ettől kezdve Szimbirszk biztonságban volt.

Nem sokkal utóbb felszabadult a Szimbirszk és Szizrany között fekvő Volszk és Hvalinszk. A Szizrany és Szamára körzetében levő ellenséges csapatok helyzete veszélyessé vált. Csakhamar megingott az egész cseh és fehérgárdista arcvonal, a Vörös Hadsereg egyre-másra érkező megsemmisítő csapásai alatt.

Az antant-imperialisták sietve megerősítették a Volga menti ellenforradalmi erőket. Intézkedéseket tettek a fehérgárdisták anyagi ellátásának fokozására, s megkísérelték a fehérgárdista erők szervezeti tömörítését. A szövetségesek követelésére az ország keleti részén alakult különböző színezetű fehérgárdista „kormányok" helyett koalíciós eszer-kadet uralom, úgynevezett direktórium jött létre. A direktóriumot „ideiglenes összoroszországi kormánynak" nyilvánították. Megalakítása nyílt lépés volt a fehérgárdista katonai diktatúra bevezetése felé, s valamennyi belső ellenforradalmi erő egyesítését célozta.

A direktórium azonban nem tudta megváltoztatni a helyzetet a fronton. A fehérgárdista csapatok — különösen a szamárai „kormány" hadserege — a veréségek hatására felbomlottak. A cseh hadtest katonái sem kívántak harcolni, és egyre határozottabban követelték, hogy vonják őket vissza a frontról, s indítsák útnak hazafelé. A buzuluki fehér hadseregcsoport parancsnoka októberben jelentette feletteseinek, hogy „a mozgósítottak szinte egy szálig eltávoztak az egységekből; a szizranyiak és a hvalinszkiak a Volga

jobb partjára, a buguruslániak és a buzulukiak a Kinyelen túlra"[21]. Egyetlen hét alatt, szeptember 10-től 17-ig a szamárai hadosztályból ezer ember szökött meg. S ugyanez volt a helyzet a többi fehérgárdista csapatnál.

Az ellenséges hátországban is nyugtalanság uralkodott. A Volgamelléken, az Urálban és Szibériában sztrájkoltak a munkások, népfelkelések törtek ki. 1918 őszén fegyvert fogtak az altájvidéki szlavgorodi járás és a jenyiszeji kormányzóságban levő minuszinszki járás parasztjai. A frontövezetben vörös partizánosztagok alakultak, a szó szoros értelmében a fehérgárdista csapatok háta mögött. Az eszerektől és a mensevikektől félrevezetett középparasztság, miután belekóstolt a fehérgárdista „demokrácia" gyönyöreibe, kezdett átpártolni a szovjethatalomhoz.

Az ellenséges csapatok bomlása és a népi erők harcának fellángolása megkönnyítette a volgamelléki fehér seregek szétzúzását. Szeptemberben megkezdődött a Vörös Hadsereg alakulatainak támadása az utolsó fehérgárdista támaszpontok, Szizrany és Szamára ellen.

A szovjet parancsnokság elhatározta, hogy bekeríti és megsemmisíti a Szizrany körzetében levő ellenséges erőket. E célból a 4. hadsereg egyik dandárja azt a feladatot kapta, hogy vágja el a szizrany—szamárai vasútvonalat, s akadályozza meg a fehérgárdisták és a csehek visszavonulását kelet felé. Október elején a 4. hadsereg szamárai hadosztályának nemzetközi ezrede a Szizrany és Szamára között fekvő ivascsenkovói üzem körzetében behatolt az ellenség mögöttes területére. Az ivascsenkovói munkások a kommunisták vezetésével felkelést robbantottak ki, és delegációt küldtek a vöröskatonákhoz, hogy segítséget kérjenek. Az internacionalisták és a munkások közös erőfeszítéssel vereséget mértek a fehérekre Ivascsenkovo körzetében. A szovjet csapatok felrobbantottak két vasúti hidat, és elvágták a szizranyi ellenséges hadseregcsoport kelet felé vezető visszavonulási útját. Bezencsuk állomáson csehszlovák szerelvények rekedtek meg. Parancsnokságuk elhatározta,

[21] A polgárháború története dokumentumokban. I. köt. 380. old

hogy áttör kelet felé. Súlyos harc bontakozott ki. Az összecsapás egyik részvevője később ezt írta:

„Az internacionalista ezred a helybeli munkásokkal együtt felvette a harcot. Vasziljevszkaja falva és Bezencsuk állomása kézről kézre járt, szuronyrohamok egész sorozata mellett. Az internacionalista ezred és a munkások lelkesültsége folytán a harc sikeresen végződött a túlnyomó ellenség ellen."[22]

Az elszigetelt ellenséges hadseregcsoportot nyugat felől az 1. hadsereg egységei támadták. Az ellenség Szamárából kért segítseget. Kelet és dél felől csakhamar friss fehérgárdista erők érkeztek, s körülzárták a nemzetközi ezredet és az ivascsenkovói felkelőket. A fehérek túlerőben voltak. A szovjet ezred elkeseredett harcok és hatalmas veszteségek árán kitört a gyűrűből. 1200 katonájából alig több mint 400 maradt meg. Az ellenség kíméletlenül leszámolt az ivascsenkovói munkásokkal: a felkelésnek csaknem valamennyi részvevőjét agyonlőtték.

Ámde időközben az 1. hadsereg csapatai már elérték Szizranyt. Jól összehangolt támadással megtörték az alekszandrovkai Volga-hidat makacsul védő ellenség ellenállását. A fehérgárdisták fejvesztettségükben a Volgába vetették magukat, hogy úszva meneküljenek, s ott érte őket a halál. Az ellenség — bekerítéstől tartva — október 3-án menekülésszerűen elhagyta Szizranyt. A Vörös Hadsereg ezredei bevonultak a városba.

Szizranyból a fehérgárdisták és a csehek Szamárába vonultak vissza. De már nyilvánvaló volt, hogy ott sem tudják tartani magukat; a szovjet csapatok támadása túlságosan erős volt.

A burzsoázia fejvesztetten menekült a városból kelet felé. A menekülés már jóval előbb megkezdődött. Legelőször a francia, az angol és az amerikai diplomáciai és katonai képviseletek igyekeztek kereket oldani. Hamarosan követték őket a fehérgárdisták, köztük a „kormány" tagjai, akik már senkit sem képviseltek és hadsereggel sem rendelkeztek. Amikor a miniszterek egy cseh tiszttől mozdonyt kértek a vonatjukhoz, az utóbbi gúnyosan kérdezte tőlük:

[22] Sarló és Kalapács, 1932. 8—9. sz. 95. old.

— Hol van a hadseregük? Mondják meg, hol van a hadseregük?

A miniszterek azt válaszolták, hogy nem vitatkozni jöttek, hanem mozdonyt kérnek a kormányvonathoz. A cseh tiszt a „kormány" szó hallatára nevetni kezdett:

— Kormány! — hahotázott. — Önök kormánynak nevezik magukat?

Valóban szánalmasak voltak ezek a kormányzó urak. Szégyenletesen mentették a bőrüket, mert rettegtek a szovjethatalomtól.

A város elhagyása előtt a fehérgárdisták különösen vadul kegyetlenkedtek. A letartóztatottak egy részét kivégezték, a többit „halálvonatokon" Szibériába szállították. A városparancsnok elrendelte, hogy haladéktalanul lőjék agyon „mindazokat a személyeket, akik felkelésben vettek részt, lázadást és zendülést szítanak, kivonják magukat a katonai szolgálat alól, a katonai hatóságok parancsait és rendelkezéseit semmibe véve nem hajlandók közreműködni a hadműveletekben, rosszindulatúan és szándékosan olyan kósza híreket és különféle hazugságokat terjesztenek, amelyek pánikot kelthetnek, zavargásokat és riadalmat idézhetnek elő a lakosság között".

De a fehérgárdisták napjai Szamárában meg voltak számlálva. Október 6-án a 4. hadsereg előretolt egységei elérték Szamárát, másnap pedig bevonultak a városba. Nem tartóztatta fel őket sem a Volga hídjának felrobbantása, sem a pontonhíd felgyújtása. Segítették a támadó Vörös Hadsereget a szamárai munkások, akik felkelést robbantottak ki a fehérgárdisták ellen. Szamára felszabadulásával a nagy vízi út, a Volga is szabaddá vált.

A Vörös Hadsereg támadásba lendült az Urál ellen. Egyik város a másik után került szovjet kézre. Októberben felszabadult Buguruszlan, Buzuluk, Bugulma. A munkások és a parasztok örömmel fogadták felszabadítójukat, a Vörös Hadsereget. A szovjethatalom hamarosan helyreállt. A felszabadított területek dolgozói, miután már ismerték a fehérgárdista iga súlyát, igyekeztek minden segítséget megadni a Vörös Hadseregnek, nehogy megismétlődjenek az ellenséges betörés szörnyű napjai.

A középparasztok, akik tavasszal inkább spekuláltak a gabonával, semhogy az államnak adják, most szívesen tettek eleget a szovjethatalom követeléseinek. Az ország központi kormányzóságaiba élelmiszervonatok indultak a Volgamellékről A Volga vizén hajókaraván ok haladtak fölfelé gabonával, hússal, hallal, sóval megrakva. A szovjetköztársaság élelemben gazdag vidéket szerzett vissza.

A Volgamellék felszabadításával párhuzamosan megkezdődött a Káma vidékének megtisztítása az ellenségtől. Ezt a feladatot a 2. hadsereg hajtotta végre, Sorin parancsnoksága alatt. Nagy segítséget nyújtott a csapatoknak a volgai katonai flottilla. A 2. hadsereg egységei, miután szeptember végén — október elején felszabadították Csisztopolt, Jelabugát és Szarápult, támadásra készültek Izsevszk és Votkinszk ellen.

Izsevszk a lőfegyvergyártás második központja volt Tula után. Ebben a körzetben a fehérgárdisták mélyen beékelődtek a szovjet csapatok védelmi vonalába. Olyan „féregnyúlvány"-féle keletkezett, amelynek minél gyorsabb likvidálása égetően szükséges volt. A párt Központi Bizottsága és Lenin személyesen is nagy figyelmet fordított a 2. hadsereg hadműveleteire, és sürgette Izsevszk mielőbbi felszabadítását. A hadsereg részére külön parancsot adtak ki, amely egyebek közt így szólt:

„Lenin elvtárs megkérte Guszev elvtársat, a 2. hadsereg forradalmi katonatanácsának Moszkvából visszatérő tagját annak közlésére, hogy az oroszországi munkás-paraszt hatalom évfordulójának ünnepére várja a jelentést Izsevszk bevételéről.

A forradalmi katonatanács bizonyos abban, hogy a vöröskatonák valóra váltják Lenin elvtárs reményeit, és lehetővé teszik, hogy a hadsereg november 7-én soron kívüli táviratot küldjön Izsevszk bevételéről a szovjetkongresszus ünnepi ülésére."[23]

Ezt a parancsot a hadsereg minden egyes katonájával ismertették.

Az ellenség közben nagy erőket, mintegy 25 000 főnyi

[23] A polgárháború története. 3. köt. 247. old.

sereget összpontosított Izsevszk és Votkinszk körzetében, míg a Vörös Hadsereg egységei mindössze 17 000 harcost számláltak. Az ellenség alaposan megerősítette állásait, és tartós védelemre rendezkedett be.

A szovjet parancsnokság titokban öt nap alatt 4 új ezredet dobott át vasúton Kazány térségéből Izsevszk alá. A csapatösszevonást rendkívül gyorsan hajtották végre, bár akkoriban a vasútvonalak igen rossz állapotban voltak. Tetejébe nem állt rendelkezésre elég mozdony. Önfeláldozóan dolgoztak a vasutasok, nem kímélve időt és fáradságot.

A szovjet parancsnokság terve szerint a fő irányban rohamcsapatot vontak össze. November 3-án a 2. hadsereg parancsnoksága parancsot adott az egységeknek, hogy rohammal vegyék be Izsevszket. November 7-én a Vörös Hadsereg ezredei, miután megközelítették a várost, tüzérségi előkészítés után megkezdték a rohamot. Egyes helyeken az ellenség makacs ellenállást tanúsított. A fehérgárdista tiszti rohamszázadok néhányszor ellentámadásba lendültek. A „rohamkatonák", hogy kellő lélektani hatást érjenek el, kimért léptekkel, kiegyenesedve, zenekar hangjai mellett támadtak. Ezzel a csellel akarták elérni, hogy a szovjet harcosokat eltöltse a fehérek rendkívüli „bátorságától" és „sebezhetetlenségétől" való félelem. A vöröskatonák azonban szuronyokkal fogadták őket, s az ellenséges rohamosztagok észrevehetően megritkultak, harci szellemük alábbhagyott. Közelharc keletkezett, és az ellenség egyre jobban hátrált. A 2. összesített hadosztály több drótakadály és sánc leküzdése után, Azin vezényletével még aznap betört Izsevszkbe.

A Vörös Hadsereg ezredei olyan lendületesen törtek előre, hogy az ellenségnek nem sikerült elszállítania az üzemek értékes felszerelését. Mi több, a híres izsevszki gátat sem tudták levegőbe röpíteni. Ha ez sikerült volna, akkor az elárasztott Izs völgye nagyon megnehezítette volna a szovjet hadsereg támadó hadműveleteit.

A harcokban különösen kitűnt a 3. és a 4. összesített ezred, valamint a szmolenszki ezred. Ezeket az ezredeket vörös díszzászlóval tüntették ki. A vöröskatonák és a mun-

kások a felszabadult városban ünnepelték a Nagy Október évfordulóját. November 7-én a 2. hadsereg parancsnoksága a következő táviratot kapta Moszkvából:

„Üdvözlöm a Vörös Hadsereg dicső csapatait Izsevszk bevétele alkalmából. Köszöntésemet küldöm a forradalom évfordulóján. Éljen a Szocialista Vörös Hadsereg!

Lenin"[24]

Az üdvözlet új erőt öntött a Vörös Hadsereg harcosaiba. Egy hét múlva a 2. hadsereg alakulatai felszabadították Votkinszkot.

Ilyenformán a keleti front csapatai 1918 őszén nagy győzelmeket értek el: felszabadították az ellenség uralma alól a Volgamelléket és a Káma vidékét.

Csupán a front bal szárnyán, a permi szakaszon került kedvezőtlen helyzetbe az ott működő 3. hadsereg. Ősszel fontos események zajlottak le ennek a hadseregnek az arcvonalán. Az egyik ilyen esemény egy dél-uráli munkás- és szegénykozák-osztagnak a hadsereghez való csatlakozása volt; az osztag a fehérgárdisták gyűrűjéből tört ki. Ennek története a következő:

1918 nyarán a Vörös Hadsereg egyes alakulatai és az Urál déli részén harcoló vörösgárdista osztagok a kozák ellenforradalom gyűrűjébe kerültek. Az elszigetelt kötelékek július közepén Beloreckben, a dél-uráli munkások fellegvárában gyülekeztek. Itt találkoztak a katav-ivanovszki, a tyirljanszkiji, a szimi, az uzjaki üzem és más üzemek osztagai. Ugyanide érkezett a troicki és a verhnye-uralszki osztag. S ide vonultak az orenburgi sztyeppéről Vaszilij Bljuher és Nyikolaj Kasirin parancsnoksága alatt azok a harcosok, akik Dutov atamán ellen küzdöttek. Az alakulatok élén volt frontharcosok — munkások és forradalmi érzelmű kozákok — álltak. Július 16-án ezek a parancsnokok értekezletre gyűltek össze Beloreckben, hogy megválasszák maguk közül a főparancsnokot, és kidolgozzák az általános haditervet.

E dicső események egyik részvevője ilyen képet fest az alakulatok parancsnokairól:

[24] Lenin katonai jellegű uzenetváltásai (1917—1920). 81. old.

„Vaszilij Konsztantyinovics Bljuhert szinte már hozzánőtt kopott bőrkabátjában, ellenzős katonasapkában, poros csizmában szoktuk látni. Közepes termetű, erős, gesztenyebarna ember volt. Állát ritkán borotvált szőrzet lepte el. Szürke, éber szeme időnként — erről mindenki meggyőződött — acélszínűbe játszott. Arca és álla kemény, határozott természetet árult el. Az elmaradhatatlan, fatokba zárt Mauser-pisztoly, távcső és harctéri táska egészítette ki szerény viseletét...

A vakmerősége és találékonysága folytán népszerű Ivan Kasirin, a szegénykozákok kedvence, merő ellentéte volt Bljuhernek. Magas és karcsú, elragadó egyszerűséggel s mégis színpompásan öltözködött. Kék kozáktiszti nadrágját magasszárú krómbőrcsizmába bújtatta. Nyáron a hőségben Iván Dmitrijevics egyszerű oldalt gombolós inget vagy zubbonyt viselt, amelyen jól mutatott az ezüst színű öv. A görbe kozákkard szintén ezüstözött volt. Oldalán Naguan-rendszerű forgópisztoly. Kasirin rőt szakállt növesztett, de fejét gyakran borotválta. Még harmincéves sem volt, külső megjelenésére vérbeli lovas, kitűnő vívó és nagy tréfacsináló.

Iván mellett elhalványult Nyikolaj, az idősebb Kasirin. Közepes termetű, barna, sötét szemű volt, tűnődő, szigorú arccal. Még nem épült fel sebesüléséből, mankóra vagy fémhüvelyes huszárkardjára támaszkodva járt, a szokásos kozáktiszti öltözetben.

A Kasirin-testvérek verhnye-uralszki születésűek voltak. Mindketten kozáktisztek... Nyikolaj kemény bolsevik, szerény, határozott, állhatatos, kipróbált marxista. Az egész Kasirin-család elhagyta Verhnye-Uralszkot. Apjuk tipikus kiöregedett kozák törzsőrmester volt, hallgatag, kissé töpörödött apóka, óriási ellenzőjű kék kozáksapkában. Az öreg Kasirin az egész hadjáratot végigcsinálta két fiának osztagaival. Valahol Kungur mellett temették el.

A többi parancsnok közül a legnépszerűbb Nyikolaj Tomin volt kozákőrmester, a troicki dandár parancsnoka volt. Magas, tagbaszakadt ember volt, kis szőke szakállal és felkötözött karral. Tevékeny, nyugodt, félelmet nem ismerő harcos, mindig a front előretolt osztagai közelében tartóz-

kodott. Senki sem tudta, mikor pihen, mindig ébren látták."[25]

Az értekezleten Nyikolaj Kasirint választották meg valamennyi alakulat parancsnokává, s elhatározták, hogy Verhnye-Uralszkon keresztül áttörnek Jekatyerinburg felé, és ott csatlakoznak a Vörös Hadsereg egységeihez.

A szovjet alakulatok tíznapos heves harc és a város fölé magasodo Izvoz-hegy hősies megrohamozása után július végén elfoglalták Verhnye-Uralszkot, ám a városban megtudták, hogy Jekatyerinburg július 25-én elesett. Így a további előretörés értelmetlenné vált. Az alakulatok visszatértek Beloreckbe, s a parancsnoki értekezleten új tervet dolgoztak ki. Eszerint az Ala-Tau gerincén keresztül nyugat, majd észak felé szándékoztak előrenyomulni a szovjet csapatok által megszállt vidékre. A sebesült Nyikolaj Kasirin helyett Bljuhert választották meg főparancsnokká. Augusztus elején az alakulatok ismét elhagyták Belorecket, és Ufának vették útjukat.

Megkezdődött a partizánsereg hősies menetelése a déluráli hegyekben. Több kilométer hosszú menetoszlopban vonult Bljuher serege. Egymást követték a kozák lovasok hagyományos egyenruhájukban, széles sáv a buggyos nadrágjukon, kard az oldalukon. Mentek a gyalogos munkások, puskával felfegyverkezve, ki katonai zubbonyban és ellenzós sapkában, ki zakóban és sportsapkában, gyaloglás közben szétvált és zsineggel, szíjjal átkötött csizmában, cipőben. Taposták az utat a szegényparasztok, háziszőttes ruházatban és bocskorban. A harcosok és a parancsnokok között akadt orosz, ukrán, tatár, baskir, mari és még sokféle nemzetiségű. S velük együtt meneteltek az internacionalista osztagok: magyarok, németek, osztrákok, kínaiak. Középütt hatalmas hadtáp-oszlop: a legkülönbözőbb szekerek, tarantászok, kocsik, bricskák, hintók, sőt, még egy személygepkocsi is, amelyet két ló vontatott. Mindez nagy zajjal haladt előre. A szekerek hihetetlenül nyikorogtak, gőzölögtek a tengelysúrlódástól — nem volt mivel megkenni a

[25] *Ivan Nyedolin:* Bljuher hadjárata. 2. kiadás. Ufa 1932. 24—25. old. (oroszul).

kerekeket, nem volt sem kátrány, sem kocsikenőcs. Néha mézet használtak helyette, de ebből sem volt elég, s általában csak szűkös élelmiszeradagokat oszthattak. A hadtáp-oszlop közepén vonult az egészségügyi részleg. A kocsikon szalmán feküdtek a sebesültek, akiket nem gézzel kötöztek (géz nem volt), hanem főleg ingekből hasított vászoncsíkokkal.

A seregben mindennel takarékoskodtak, a kenyérrel csak úgy, mint a lőszerrel. Különösen rosszul álltak tölténnyel. Minden egyes töltényt úgy számon tartottak, mintha színaranyból lett volna. Az első ütközetig egymástól kéregették kölcsön a töltényeket, majd az ellenségtől szereztek szuronnyal a mindennapos kemény összecsapásokban. A vörösalakulatokat szorosan nyomon követték a fehérkozák századok, s az utat nemegyszer ellenséges oldalvédek állták el. A csapat mindenfelől körülvéve, a fehérgárdista rajtaütéseket visszaverve, az ellenséges biztosítóőrsöket elsöpörve haladt előre az uráli hegyi utakon. Sok partizánsereggel ellentétben nem volt sem csüggedés, sem pánik, sem fegyelmezetlenség.

A csapat gerincét orosz munkások alkották, akik a kíméletlen osztályharcok bonyolult, hosszú útját járták végig, szilárdak, a szovjethatalomhoz hűek voltak, s maguk köré tömörítették a szegényparasztokat és az Oroszországban tartózkodó külföldi dolgozókat. Mindannyiukat egyesítette a közös osztályérdek. A sereg a proletár nemzetköziség, a népek közötti nagy barátság eszméjének eleven megtestesítője volt. A külföldi munkások és parasztok fegyvert fogtak a szovjethatalomért, mivel benne látták a zálogát annak, hogy a világ dolgozói megszabadulnak a kapitalizmus bilincseitől. A sereg ereje abban rejlett, hogy élén olyan bolsevikok álltak, akik nem ismertek félelmet a harcban. A kommunisták egybekovácsolták, fellelkesítették a sereget, hőstettekre serkentették a harcosokat.

Bljuher serege, miután útközben újabb alakulatokkal egészült ki és leküzdötte az ellenség elkeseredett ellenállását, augusztus vegére Ufa körzetébe érkezett, és a várostól keletre, Iglino állomás mellett gyülekezett. Ekkor a seregnek már mintegy 10 000 harcosa volt, fegyverzetéhez

több mint 100 géppuska és 13 tábori ágyú tartozott. A fehérgárdisták nagy erőket vontak össze, és elhatározták, hogy harcra késztetik Bljuheréket. A partizánok is készültek az ütközetre. A kommunisták minden ezrednél és osztagnál taggyűlést tartottak, és elbeszélgettek a harcosokkal a küszöbönálló ütközet fontosságáról.

Augusztus 29-én megkezdődött a csata. Mindkét fél elkeseredetten küzdött. A szovjet harcosok számos hőstettet vittek végbe. Így például Kaltimanovo falu mellett egy vörös géppuskás, a szibériai Jefim Krucsinyin fedezte osztagának visszavonulását. A fehérgárdista csatárláncok sokáig nem tudtak felemelkedni, Krucsinyin géppuskája valósággal a földhöz szegezte őket. De fogytán volt a töltény, s a géppuskás hátraküldte beosztottját segítségért. Ő a géppuskánál maradt, és tovább tüzelt. Ekkor hirtelen elhallgatott a géppuska: megszorult a töltény. Az ellenség azonnal kihasználta a helyzetet, és körülzárta a bátor géppuskást. Krucsinyinnak nem sikerült megjavítania fegyverét. Egyre szorosabbá zárult körülötte a fehérgárdista gyűrű. De amint a fehérek rávetették magukat, Krucsinyin felugrott, megragadott egy kézigránátot, és futásnak eredt. A fehérek először a géppuskához rohantak, s a kézigránát azon nyomban közéjük repült. A robbanástól sokan elpusztultak és megsebesültek. A felbőszült fehérgárdisták szuronnyal támadtak Krucsinyinra. A géppuskás hősi halált halt, de megtette kötelességét: feltartóztatta a fehérek előretörését. A partizánok csakhamar ismét támadásba mentek át, és visszavetették az ellenséget.

A szovjet alakulatok Iglino állomás elfoglalása után észak felé nyomultak előre. Át kellett kelniük az Ufa folyón — ez pedig nem volt könnyű. Bljuher egy Krasznij Jar falu határában fekvő partrészt jelölt ki az átkelésre. A folyó mély, s ezen a helyen mintegy 200 méter széles volt. Gyorsan hidat kellett verni, de ehhez fára volt szükség, s ez nem termett a környéken. Ekkor lebontás céljára pajtákat és lakhatatlan házakat vásároltak a baskíroktól. A falu lakói szívesen segítettek a partizánoknak. Huszonnégy óra alatt elkészült a híd, s már megindult az átkelés, amikor nagy fehérgárdista csapat bukkant elő. A küzdelem

sorsát a vöröskozákok döntötték el, akik tömör lavinaként törtek be az ellenség soraiba.

„... Noha az ellenállás heves volt, megvertük a fehéreket. Kétszáz foglyot ejtettünk. A többieket lekaszaboltuk, illetve a folyóba fojtottuk. Zsákmányunk három ágyú és hat géppuska. A veszteségek megállapítása folyamatban van"[26] — jelentette augusztus 3-án Bljuhernek Iván Kasirin, a verhnye-uralszki egység parancsnoka.

Az átkelésen túl voltak. A híd lángolva égett; felgyújtották, hogy akadályozzák az üldözést. Az egységek észak felé haladtak tovább. Szeptember közepén Bljuher serege másfélezer kilométeres út után, sok-sok harc árán elérte Kungur körzetét, és egyesült a keleti front 3. szovjet hadseregének kötelékeivel.

Az eseményről Bljuher szeptember 13-án az alábbi táviratban tett jelentést:

„A Népbiztosok Tanácsának, Moszkva. Az OK(b)P Területi Bizottságának, Perm. A 3. hadsereg parancsnokának.

Üdvözlöm Önöket a dél-uráli csapatok kötelékébe tartozó verhnye-uralszki ezred, belorecki ezred, 1. uráli lövészezred, arhangelszki ezred, bogojavlenszki ezred, 17. uráli lövészezred, Sztyepan Razinról elnevezett 1. orenburgi kozák ezred, verhnye-uralszki kozák ezred, önálló lovasszázadok és tüzerosztály nevében.

Üdvözlöm az Önök személyében az Oroszországi Munkás-Paraszt Szovjetköztársaságot és dicső vörösseregeit.

Miután példa nélkül álló másfélezer kilométeres menetet hajtottunk végre az uráli hegyekben és a kozák-fehérgárdista felkelés által érintett területen, alakulattá fejlődtünk, és megvertük az ellenséget, ideérkeztünk, hogy uráli csapatainkkal szoros egységben tovább harcoljunk az ellenforradalom ellen. Szilárdan hisszük, hogy nincs messze az a nap, amikor az Urál fölött a kommunizmus vörös zászlaja fog lengeni.

Bljuher,
a dél-uráli csapatok parancsnoka"[27]

[26] A dél-uráli hegyekben. (A polgárháború részvevőinek visszaemlékezései.) Moszkva 1958. 164. old. (oroszul).

[27] Krasznaja Zvezda, 1957. augusztus 10.

Négy nap múlva, szeptember 18-án, a bolsevikok uráli területi bizottsága már jelentést tett Leninnek a dél-uráli osztagok portyázásáról. A dél-uráli csapatok és a 3. hadsereg egyesülésével nagy csapás érte a fehérgárdistákat és az intervenciosokat. Szeptember 15-én Harris irkutszki amerikai főkonzul táviratban számolt be külügyminiszterének azokról az újabb nehézségekről, amelyek a dél-uráli bolsevik csapatok érkezése folytán keletkeztek. Hangsúlyozta, hogy a csapatok jól szervezettek, és kitűnően tudnak manőverezni; néhány napja északra indultak, most pedig Krasznoufimszk felé tartanak, hogy ott gyalogsági és tüzérségi lövedéket vételezzenek. Ezekkel az erőkkel szemben az intervenciósoknak arrafelé nem voltak megbízható csapataik.

1918. szeptember 30-án az Összoroszországi Központi Végrehajtó Bizottság a Vörös Zászló Érdemrenddel tüntette ki Bljuhert. Ő volt a szovjet katonai rendjel első kitüntetettje.

A dél-uráli ezredek rövid pihenő után beolvadtak a 3. hadseregbe, a szovjethatalom szilárd harcosaival növelték a hadsereg állományát.

A 3. hadsereg arcvonalán csakhamar (1918 szeptember-októberben) véres harcok indultak meg Nyizsnyij Tagil és Kusva körzetében. Az ellenség számbeli fölényben volt. A vöröskatonák — többségükben uráli munkások, akik önként léptek a Vörös Hadseregbe — hősiesen védték az uráli bánya- és iparvidéket. Ovszjannyikov, a kamenszkiji üzem munkása, a Vörös Sasok nevű kommunista parasztezred zászlóvivője októberben a Laja állomás melletti harcokban élete kockáztatásával megmentette az ezred zászlaját. Súlyosan megsebesült, de amikor a fehérgárdisták megkerülték a szovjet állásokat, Ovszjannyikov utolsó erejét összeszedve teste köré csavarta a zászlót, és eltakarta zubbonyával. Amikor a harc elcsendesedett, súlyosan vérezve eljutott az ezredéhez. Hőstettéért a szovjethatalom a Vörös Zászló Érdemrenddel tüntette ki Ovszjannyikovot.

S ez az eset nem volt egyedülálló. A katonák tömegestől vittek véghez hőstetteket.

Golikov, a Vörös Sasok ezred politikai munkatársa a

következőképpen számolt be naplójában a Kin állomás körzetében harcolo egyik ezred haditetteiről:

„Azokról a harci sikerekről szeretnék írni, amelyeket a kamislovi ezred az Októberi Forradalom évfordulóján elért. Ebben az ezredben mindnyájunknak vannak barátai és ismerősei. Örömmel halljuk, amikor azt mondják: »Derék fiúk vagytok, kamisloviak!«

A parancsnokság kihasználta azt a körülményt, hogy a Vörös Sasok ezred megvetette lábát a barancsinszkiji üzem és Laja mellett, s a kamisloviakat a szomszéd hadosztály segítésére vetette be; ez a hadosztály nehéz helyzetben volt, a fehérek visszavonulásra késztették Liszva felé.

A kamislovi ezred (amelynek parancsnoka Bronyiszlav Svelnyisz, a járási végrehajtó bizottság volt titkára) észrevétlenül elérte az üzemet, heves küzdelem után kiverte onnan és tovább űzte az ellenséget, s elfoglalta Kin állomást. Az ütközet november 8-án és 9-én zajlott le. A kamislovi ezred két nap alatt több mint háromszáz katonát, két ezredest és kilenc más tisztet ejtett foglyul.

A foglyokat keskeny vágányú vasúton Kusvába szállították. Amíg a szerelvény állt, beszélgettem velük. Jól öltözöttek, mindannyiukon jó minőségű köpeny, egyforma kucsma, rénszarvasbőr csizma. Többségük fiatal; nemrég hívták be őket Sadrinszk, Kamislov, Irbit, Tyumeny környékéről és részben Szibériából. Idősebb ember viszonylag keves volt.

De az idősebbek és a fiatalok egyforma benyomást keltenek. Megrémített, megfélemlített, tudatlan emberek. Ha megkérdezzük tőlük: »Miért harcoltok?«, mindnyájan ugyanazt válaszolják: »Nem önszántunkból«, »Kényszerítettek minket«, »Hadkötelesek vagyunk«. A foglyok inkább sajnálatot ébresztettek bennem, mint haragot. A fehérek kinasználják a tudatlanságot és az elmaradottságot. Ha az ember foglyul ejtett katonákkal beszél, nemegyszer hallhatja, hogy felvételüket kérik a Vörös Hadseregbe. Bízom benne, hogy sok fogoly becsülettel fog harcolni a szovjethatalomért.

Tegnap a kamisloviak Kinből visszatértek Kusvába. Örömmel fogadtuk az elvtársakat, a nagy győzelem után.

Az ezred katonái mesélnek a harcokról, hőseikről. De mint ilyenkor mindig, az örömbe üröm is vegyül. A győzelmet nem egykönnyen érték el. Az ezred sok dicső harcost és parancsnokot vesztett el."[28]

A permi szakaszon orosz testvéreikkel vállvetve hősiesen küzdöttek a kínai zászlóalj harcosai Zseng Fu-cseng vezényletével, valamint a főleg magyarokból álló nemzetközi zászlóalj katonái, Münnich Ferenc parancsnoksága alatt. Sokan áldozták közülük életüket a világ dolgozóinak szabadságáért.

Az elkeseredett harcok legfőbb terhét a kommunisták vállalták. Nemhiába volt gyakran hallható abban az időben a harcmezőn az a vezényszó, amely a világ egyetlen hadseregének szolgálati szabályzatában sem szerepelt: „Kommunisták, előre!" S erre a vezényszóra az orosz, az ukrán, a belorusz és más szovjet-oroszországi népek legjobb fiai vetették magukat a küzdelembe. Külsőleg semmiben sem különböztek a többiektől. Golyóktól átlyuggatott, ócska köpenyt viseltek, lábukon csizma helyett többnyire csak lábszártekercs, fejükön élénk, vörös csillaggal ellátott sapka, kérges kezükben puska. De micsoda erő lakozott bennük! Amikor felhangzott kiáltásuk: „A szovjethatalomért! Előre!" — akkor a vöröskatonák százai és ezrei indultak rohamra, s jaj volt az ellenségnek! Hervadhatatlan dicsőséget szereztek az uráli bolsevikok, akik ott küzdöttek az első sorokban. Az uráli pártszervezet 1918 nyarától 1919 elejéig 10 000 kommunistát vesztett a szovjethatalomért vívott csatákban.

A 3. hadsereg szeptember-októberi heves harcaival jelentős fehérgárdista és cseh erőket kötött le, s ezzel nagy segítséget nyújtott a keleti front többi hadseregének.

Az első győzelmek, amelyeket a Vörös Hadsereg a keleti fronton 1918 nyarán elért, a többi harci szakaszon is éreztették hatásukat. A szovjetköztársaság védelme egyre szilárdabb lett.

[23] *F. I. Golikov:* A Vörös Sasok. (Az 1918—1923-as évek naplójegyzeteiből.) Moszkva 1959. 81—83. old. (oroszul).

Mialatt az ország keleti részén heves harcok dúltak, a deli sztyeppéken is terjedt a polgárháború tüze. Itt Krasznov doni hadseregének ellenforradalmi kozák ezredei és a Gyenyikin-féle „önkéntesek" tevékenykedtek. Kezükön voltak a gabonában gazdag doni vidékek. A német megszállók ágyúval, lőszerrel, puskával látták el Krasznovékat, s a hozzájuk került német „ajándékokból" Gyenyikinnek is jutott.

1918 nyarán Caricin elfoglalása lett Krasznovnak és német gazdáinak legfőbb gondja. A déli ellenforradalom arról ábrándozott, hogy az egész Volgamelléket, az Urált és Oroszország déli részét összefüggő fehérgárdista arcvonallal fogja át. De amíg Caricin szovjet kézen volt, nem egyesülhettek a keleti és a déli fehérgárdista erők. Caricin birtokbavételével fontos vasúti és folyami közlekedési csomópont, a déli sztyeppéket átszelő számos országút gócpontja cserelt volna gazdát. Krasznov kozákjai rövid idő alatt kétszer is megpróbálták bevenni a várost. Az első kísérletre augusztus elején került sor.

A caracini frontszakaszt védelmező szovjet csapatokat júniusban feltöltötték: Ukrajnából érkeztek újabb egységek. Kötelékükben sok donyeci bányász és luganszki kohász harcolt: valamennyien a proletárforradalom szilárd, öntudatos katonái. És júliusban megalakult a városban a déli szovjet csapattestek egységes vezető szerve, az észak-kaukázusi hadműveleti körzet katonai tanácsa. A tanács tagjai voltak: Sztálin, Vorosilov és Minyin. Itt, Caricin körzetében alakultak ki a vöröslovasság első nagyobb egységei. Az ezredek és a hadosztályok élén tapasztalt, a harcokban kitűnt parancsnokok — Bugyonnij, Gorodovikov, Parhomenko — és Rudnyevhez hasonló aktív pártmunkások álltak. A hadseregbe szakadatlanul áramlottak a mozgósított munkások és parasztok. A pártszervezetek a legjobb kommunistákat küldték. Az ő segítségükkel nagyarányú politikai munka indult meg a csapatoknál és a lakosság körében.

Caricinban kihirdették az ostromállapotot. Az állami szervek és a pártszervezetek fokozták az éberséget. A helyi

rendkívüli bizottság leleplezett egy készülő összeesküvést, amelynek élén a katonai körzet törzskarának parancsnoka, a cári hadsereg volt tisztje állt.

Július 25-én a caricini szovjet végrehajtó bizottsága felhívást intézett a dolgozókhoz, hogy önfeláldozóan védelmezzék a várost. „Ezekben a napokban, amikor a világimperializmus szuronyaival minden oldalról körülvett szocialista haza veszélyben van — hangzott a helyi szovjet határozata —, amikor a caricini vörös proletariátust és a falusi szegényparasztokat szolgasors fenyegeti... ezekben a pillanatokban mindenkinek, aki szívén viseli a nagy oroszországi és a világforradalom érdekeit, le kell mondania egyéni érdekeiről, kispolgári kényelméről."[29]

Augusztus elején a caricini frontszakasz csapatai mintegy 34 000 harcost számláltak. Ez volt a legnagyobb létszámú és a legerősebb déli szovjet hadseregcsoport, éppen ezért erre várt a feladat, hogy felfogja Krasznov kozák seregének csapásait.

Az ellenség hatalmas fölényben volt lovasság tekintetében, s ez nagy előnyöket biztosított számára, mivel azokban az időkben a lovasság volt a legjelentősebb fegyvernem a beláthatatlan sztyeppéken.

Június-júliusban Krasznovnak sikerült erőit Caricin ostromára összevonnia, miután elvágta a várost az Észak-Kaukázusban harcoló szovjet csapatoktól.

Augusztusban az ellenség nyugat, észak és dél felől egyszerre kezdte meg a támadást Caricin ellen. A legnagyobb veszélyt nyugat felől a Mamontov ezredes parancsnoksága alatt álló egységek jelentették, s ezek augusztus 11-én már csak 15 kilométernyire álltak a várostól.

Augusztus 15-én az észak-kaukázusi hadműveleti körzet katonai tanácsa felhívással fordult a város munkásaihoz, hogy nyújtsanak segítséget a Vörös Hadsereg csapatainak. Hangsúlyozta, hogy a város veszélyben van, s a harcok a város közelében váltakozó sikerrel folynak. A felhívásra legelőször a caricini bolsevikok reagáltak. Legjobb embereiket küldték a csapatokhoz. Az augusztus 19-én kezdődő

[29] A polgárháború története. 1. köt. 479. old.

pártkonferencián a kommunisták megesküdtek, hogy megvédik a várost az ellenségtől. Megfogadták, hogy csúfos vereséget mérnek az ellenforradalomra, bárhol üti is fel a fejét. Erről Caricin dicsőséges története kezeskedett, amelyet a város munkásosztálya formált a parasztok és a kozákok forradalmi rétegeivel együtt. Az 1. luganszki kommunista ezred hamarosan megállította a fehérek további előrenyomulását. Rendkívül heves harcok folytak. Az ellenség súlyos veszteségeket szenvedett.

A vörösezredek az ellenséges támadás leszerelése után augusztus 23-án ellentámadásba mentek át a középső frontszakaszon, és visszaűzték a fehéreket. Éppígy visszaverték északon is a támadást, noha az ellenségnek eleinte sikerült elfoglalnia néhány helységet és megközelítenie a várost.

Krasznov csapatainak első támadása kudarcot vallott. A vöröskatonák és a caricini dolgozók örültek a kivívott győzelemnek. De mindenki számára világos volt, hogy a harc csak épphogy elkezdődött, s a döntő ütközetek még hátra vannak.

A Caricin elleni augusztusi támadás kudarca arra kényszerítette a fehérgárdistákat, hogy más irányú támadásaikat leállítsák. A caricini támadással egy időben Krasznov — a város gyors elfoglalásának reményében — erőinek egy részét a Don-vidékről északra, a voronyezsi kormányzóságba irányította. A legfőbb támadást az ellenség a balasov-kamisini szakaszon indította; Bogucsar-Kalacs, valamint Povorino irányában pedig kiegészítő hadműveleteket folytatott. Augusztus közepén a fehérek elfoglalták Bogucsar városát, de tovább nem tudtak előrenyomulni, mivel az Oroszország központi kormányzóságaiba vezető utat eltorlaszolták a voronyezsi kormányzóság déli részén állomásozó szovjet csapatok. Ezeknek a csapattesteknek a kötelékében sok helyi kommunista, munkás és szegényparaszt harcolt. Hogy ellenállásukat megtörje, Krasznovnak újabb erőkre volt szüksége. A caricini vereség miatt azonban nem irányíthatta tartalékait északra: mivel ezekre az egysegekre ott is nagy szükség volt, hogy megpróbálják rendbe hozni a fehérek szénáját a caricini frontszakaszon.

Így a voronyezsi kormányzóságban az arcvonal egy időre megszilárdult.

Az ország déli részén folytatott hadműveletek kiterjedése szükségessé tette a szovjet csapatok szervezeti megerősítését.

A Köztársaság Forradalmi Katonai Tanácsa 1918. szeptember 11-i parancsával létrehozta a déli frontot. Hat nap múlva az új front forradalmi katonai tanácsa is megalakult. Megkezdődött a csapatok hadseregekké szervezése. A brjanszki, a kurszki és a voronyezsi frontszakaszon, valamint a kalacsi térségben állomásozó egységekből tevődött össze a 8. hadsereg. A balasovi és a povorinói térségben működő csapatokat a 9. hadseregbe tömörítették. A kamasini és a caricini térség egységei alkották a 10. hadsereget. Az Észak-Kaukázus nyugati részén harcoló alakulatokat pedig a 11. hadsereg keretében vonták össze.

Ezek az intézkedések lehetővé tették a déli szovjet fegyveres erők irányításának megjavítását. De a reguláris hadsereg szervezése itt elhúzódott. Még hosszú ideig kiütköztek a partizánkodás jellegzetes vonásai, amelyek egyes katonai vezetőkre is ráragadtak. Bizonyos időre és nagyarányú politikai munkára volt szükség ahhoz, hogy be tudják fejezni a Vörös Hadsereg déli reguláris alakulatainak megteremtését. Ezt a feladatot állandó harcok közepette kellett megoldani.

Szeptemberben a Doni Körnek, a fehérkozák terület legfelsőbb hatalmi szervének utasítására újabb támadás indult Caricin ellen és északi irányban.

Erre az időre Krasznov seregét jelentős mértékben feltöltötték. A sereg már mintegy 45 000 gyalogos és 40 000 lovas katonát számlált. A fehérkozákokkal szemben álló vörösegységek létszáma 93 000 gyalogos és 15 000 lovas katona volt. Az ellenség — lovassági fölényét kihasználva — célul tűzte ki a délen harcoló szovjet csapatok fő erőinek megsemmisítését, hogy a továbbiakban nagyobb szabású hadműveleteket készíthessen elő.

Szeptember 22-én a fehérek átkeltek a Donon, áttörték az arcvonalat és nyugat felől Caricin irányában nyomultak előre. A városhoz vezető felvonulási utak mentén ismét

fellángoltak a harcok. S bár a Krasznov-egységeket a szovjet csapatok a Don túlsó partjára vetették vissza, a helyzet Caricin körzetében és más szakaszokon is igen bizonytalan volt. Jöttek ugyan erősítések délre is, de nem volt elég puska, lőszer és felszerelés. Elérkezett az október és katonáinknak nem volt megfelelő ruházatuk. Válságosra fordult a helyzet Asztrahany körzetében, de a Köztársaság Forradalmi Katonai Tanácsa még mindig nem küldte el a Kaspi-tengerhez a megígért tengeralattjárókat. Még rosszabb körülmények között harcoltak az észak-kaukázusi szovjet csapatok.

Amikor Lenin és Szverdlov értesültek Caricin súlyos helyzetéről, utasították a Köztársaság Forradalmi Katonai Tanácsát, hogy „haladéktalanul tegyen intézkedéseket Caricin megsegítésére". Az OK(b)P moszkvai körzeti bizottságának vezetősége úgy rendelkezett, hogy valamennyi kerületi pártszervezet minden tizedik párttagot sürgősen küldje el a Vörös Hadsereg déli csapataihoz. A voronyezsi bolsevikok pártszervezetük minden ötödik tagját a frontra irányították. Október 24-én Caricinbe érkezett Moszkvából a 38. rogozsiszimonovszki ezred, amelyet a fővárosi proletariátus tagjaiból szerveztek.

Október 12-én a fehérek erejüket összeszedve újból támadásba mentek át. Elfoglalták Karpovka állomást, amely alig 25 kilométerre van a várostól. Az ellenségnek azonban ezúttal sem sikerült áttörnie. Legjobb ezredei felmorzsolódtak a lövészalakulatok, a páncélvonatok és a volgai katonai flottilla pusztító tüzében. S végül megsemmisítő csapást zúdítottak a fehérekre a caricini frontszakasz csapatai október 15-i ellentámadásuk során. Velük együtt küzdöttek az acélhadosztály ezredei, amelyeket Zsloba vezetésével Észak-Kaukázusból érkeztek az ütközet színhelyére. A fehérek nem bírták ki a kettős csapást, és megfutamodtak.

Így hiúsult meg Krasznov csapatainak második támadása Ez a szovjet csapatok nagy sikere volt. De a csapatok a Caricinért vívott harcokban óriási veszteségeket szenvedtek részben a parancsnokság súlyos hibái, részben a még mindig gyakori partizánkodás miatt. Ezt Lenin is megállapította az OK(b)P VIII. kongresszusán.

A második caricini támadás balsikere után Krasznov serege ismét fokozta nyomását északi irányban, ahol akkor már a 8. és a 9. szovjet hadsereg működött. A déli front középső szakaszán heves harcok indultak meg.

A szovjet csapatok túlerőben voltak: a 8. és a 9. hadsereg erősítéseket kapott Moszkvából és a keleti frontról. Ennek ellenére nem sikerült messzire visszavetni az ellenséget. Sok szovjet ezrednek sem a kiképzése, sem az ellátása nem volt megfelelő, a front törzskarában pedig árulás történt. Noszovics, a déli front parancsnokának hadsegédje, a cári hadsereg volt tisztje a szovjet ellentámadások előestéjén átszökött a fehérekhez, és közölte velük a parancsnokság tervét. A fehérgárdisták így felkészülhettek az ellencsapásra. Áttörték a 9. hadsereg arcvonalát, és észak felé nyomultak. November végén a fehérek elfoglalták Novohoperszket.

A novohoperszki ütközetben hősiesen küzdöttek a központi kormányzóságokból érkezett kommunisták. Tizennégyet közülük a szerdobszki ezredbe soroztak be. Ez az ezred rendkívül súlyos helyzetbe került, mivel ötszörös túlerőben levő ellenséges egységekkel állt szemben. A kommunistákat mint egyszerű sorkatonákat a legfelelősségteljesebb szakaszokra vezényelték. Az utolsó csepp vérig küzdöttek, s peldájukkal lelkesítették a többi vöröskatonát. A krasznyenyszki harcokban a tizennégy bolsevik közül kilenc elesett. Különösen kitűnt bátorságával a petrográdi Mojszejev, az uszmanyi Tyulenyev és a karacsevi Hurgin. Hamarosan még három kommunista esett el a harcokban, s mindössze ketten maradtak életben.

A vöröskatonák egyes csoportjainak hősiessége azonban nem menthette meg a helyzetet a fronton. A 8. hadsereg súlyos vereséget szenvedett. Az ellenség — a hadsereg egyes ezredeinek gyenge harci szellemét kihasználva — elfoglalta a voronyezsi kormányzóság déli részén fekvő Bobrov városát, majd Liszki állomását, az egyik fontos gócpontot. A déli fronton veszélyes helyzet alakult ki.

A front mögötti sáv pártszervezetei nagy erőfeszítéseket tettek, hogy megerősítsék a Vörös Hadsereg közvetlen mögöttes területét. Így például az OK(b)P voronyezsi kor-

mányzósági bizottsága három front mögötti területszakaszt szervezett: Anna-Liszki térségében Mozsajszkoje falu központtal; Liszki-Jevsztratovka térségében Jevdakovo központtal, Jevsztratovka-Valujki térségében Nyikitovka központtal. Az első körzetbe 25, a másodikba 20, a harmadikba 19 kommunistát osztott be agitátornak. A kommunisták új pártsejteket, szegényparaszt-bizottságokat szerveztek és ezek közreműködésével segítséget nyújtottak a frontnak. A Vörös Hadsereg újabb harcokra készült.

Míg a déli front szovjet csapatai kiegészültek és megerősödtek, addig az ellenségnél fokozódott a bomlás folyamata. Ezzel kapcsolatban jellemző Krasznov atamán 1918. október 24-i parancsa, amely szerint a taganrogi körzet újoncai nemcsak hogy nem hajlandók szolgálni a „dicsőséges doni seregben", hanem meg vannak fertőzve bolsevizmussal. Tömegesen szöknek meg, magukkal viszik a fegyvereket, agitációt folytatnak. Ezért Krasznov a taganrogi bevándoroltakat mentesítette a katonai szolgálat alól, s ehelyett a katonaköteles bevándoroltakra 250 rubel hadiadót vetett ki. Elrendelte, hogy ezt az adót kíméletlen szigorúsággal kell behajtani. Krasznov figyelmeztette a taganrogi körzet lakóit, hogy ha „a legközelebbi sorozásig nem gyógyulnak ki a bolsevizmusból, s nem adnak a hadseregnek elegendő egészséges és becsületes újoncot, akkor azokat a családokat, amelyeknél katonaköteles sorban levő naplopókat találnak, vagy amelyek nem hajlandók újoncokat állítani, azokat megfosztják a földtulajdon jogától. Meglevő földjüket és vagyonukat a Don védelmezőinek adják, őket pedig koldusszegényen kergetik ki erről a vidékről."[30] Krasznov csapatainak bomlását elősegítette, hogy az illegális bolsevik szervezetek 1918 őszén fokozták tevékenységüket az ellenség hátországában.

A párt Központi Bizottsága számításba vette ennek az arcvonalnak a növekvő jelentőségét, és utasította a katonai szerveket, hogy utánpótlásképpen újabb egységeket, fegyvert, páncélvonatokat küldjenek délre.

[30] Harc a szovjethatalomért a Donnál 1917—1920-ban. 1957. 377—378. old. (oroszul).

Krasznov csapatain kívül azonban egy másik fehérgárdista hadsereg is működött délen: a Gyenyikin-féle sereg.

A Gyenyikin-féle „önkéntes hadsereg" 1918 nyarán minden erejét a Kubany, a fekete-tengeri partvidék, a Tyerek vidéke és Sztavropol elfoglalására összpontosította. Az Észak-Kaukázusban harcoló szovjet csapatok heves ellenállást tanúsítottak a fehérgárdistákkal szemben. Csakhogy a szovjet csapatok akkor el voltak vágva Caricintól, legfőbb ellátási bázisuktól. Tetejébe még rosszul szervezett egységek is voltak, tapasztalt parancsnokok nélkül. Így végül kénytelenek voltak visszavonulni. Júliusban és augusztusban Gyenyikinék elfoglalták Tyihoreckaját, Jekatyerinodart és Novorosszijszkot. A szovjet csapatok harcolva vonultak vissza, és súlyos veszteségeket okoztak az ellenségnek. A vöröskatonáknak sikerült megtizedelniük az „önkéntes hadsereg" legjobb ezredeit.

Legendás hírű menetelést hajtott végre az észak-kaukázusi fő erőktől elvágott tamanyi hadsereg. A 16 000 főnyi tamanyi hadsereg parancsnoka Matvejev volt; az élővédet Kovtyuh vezette. A hadsereggel nagyszámú menekült haladt együtt. Ezt a menetelést nagyszerűen írta le Szerafimovics „Vasáradat" című könyvében. A tamanyiaknak úgyszólván kifogyott a lőszerük. Legfőbb fegyverük a szurony volt. A lerongyolódott, kiéhezett, a perzselő déli naptól elbágyadt sereg először a Fekete-tenger partvidékén haladt, majd a hegyekben folytatta útját. Az emberek összeroskadtak a fáradtságtól, megbetegedtek, sorra pusztultak. Szeptember 11-én a tamanyi hadsereg Belorecsenszkájánál Pokrovszkij tábornok 15 000 főnyi seregébe ütközött. Az ellenfeleket egy hegyi folyó választotta el egymástól. A fehérgárdisták jól megerősítették állásaikat, s arra számítottak, hogy sikerül feltartóztatniuk a tamanyi hadsereg előrenyomulását. Az éj folyamán azonban a tamanyiak áttörték az ellenséges hadállásokat.

A. Sz. Szerafimovics irodalmi formában és teljes történelmi hűséggel írta meg azt a harcot, amelyet a tamanyi hadsereg élővédje vívott a Pokrovszkij tábornok parancsnoksága alatt álló fehérkozákok több ezer főnyi seregével.

„Bal felől két híd ívelt át a folyón: egy vasúti híd meg

egy fahíd. Most egyiket sem lehetett látni. A kozákok egyik ütegük ágyúinak csövét a hidakra irányították, és egy géppuskát állítottak a hídfőhöz — ezt sem lehetett látni.

Az éj sötétjében, amelyet szüntelenül betölt a folyó zúgása, Kozsuh[31] parancsára egy lovas- meg egy gyalogezred áll mozdulatlanul a hidakkal szemközt.

Lassan múlik ez a csillagtalan éjszaka; minden csendes és mozdulatlan, csak a láthatatlanul hömpölygő folyó egyhangú zúgása tölti be ezt a végtelen űrt.

A kozákok ott kuporogtak lövészárkaikban, és hallgatták a tovahömpölygő folyó zúgását. Görcsösen szorongatták puskájukat, noha egy pillanatig sem kételkedtek abban, hogy a mezítlábasok nem fognak éjszaka átmerészkedni a folyón; hiszen már épp eléggé megritkította soraikat a kozákok golyózápora. A kozákok tehát nyugodtan vártak sáncaikban.

A katonák úgy feküdtek a parti szakadék szélén, mint a borzok; fejüket a sötét mélység fölé hajtva, a kozákokkal együtt hallgatták a megáradt folyó zúgását, és ők is vártak. Már úgy látszott, sohasem fog bekövetkezni az, amire várnak, de mégis bekövetkezett: lassan, tétovázva, sejtelmesen derengeni kezdett a hajnal.

Egyelőre még semmit sem lehetett látni — sem a színeket, sem pedig a tárgyak és alakok körvonalait. De a sötétség itt is, ott is sebeket kapott, egyre áttetszőbb lett. Ez a bágyadt, sápadt derengés már a pirkadat előhírnöke.

Valami alig érzékelhető mozgás rezdült a folyó bal partján — talán elektromos szikra futott végig a parton, vagy egy fecskeraj suhant el nesztelenül?

A hat ölnyi magasságból katonák zuhantak a mélységbe, egyszerre, mintha valami óriási zsákból öntötték volna őket ki, az aláhulló agyaggal, homokkal és kaviccsal együtt... Zúg a folyó...

Ezer meg ezer test ugrott a folyóba, ezer meg ezer csobbanással... De a csobbanást túlharsogja a folyó zúgása..., Zúg a folyó, egyhangúan, fülsiketítően zúg...

A párás hajnali szürkületben egyszerre csak szuronyerdő

[31] Kozsuh személyében Szerafimovics Kovtyuhót ábrázolta.

meredezett az álmélkodó, megdöbbent kozákok szeme előtt — és hajrá!... Megindult a munka! Ordítozás, bombölés, hörgés, szitkozódás... nem voltak itt emberek — fenevadak kavargó, egymásba gabalyodó, véres tömege hullámzott fel-alá. A kozákok tucatjával kaszabolták támadóikat, de ők maguk százával hullottak el. Megint legázolta őket ez az ördögi erő, ez a rejtélyes erő, amely mintha a föld alól tört volna váratlanul rájuk. Lehetséges-e, hogy ezek ugyanazok a bolsevikok, akiket ők végigkergettek egész Kubányon? Nem, ez lehetetlen, ezek más emberek. Hiába mezteleneK, rongyosak, hiába cserzette bőrüket feketére a nap — mégis más emberek.

Mihelyt felhangzott a folyó jobb partján a vad üvöltés, Kozsuhék ágyúi és gépfegyverei saját embereik feje felett gránátok és golyók záporával árasztották el a kozák falut, a lovasezred pedig mint a szélvész száguldott át a hídon; nyomában rohamlépésben a gyalogság. Zsákmányul ejtették a kozákok ütegeit és gépfegyvereit, s az egész falut elözönlötték a lovasszázadok. Látták, amint az egyik házból egy fehér alak ront ki, felpattan egy nyergeletlen lóra és bámulatos gyorsasággal eltűnik a hajnali ködben.

Egyre világosabban bontakoztak ki a házikók, a nyárfák és a fehérlő templom körvonalai. A kertek mögött elöntötte az égboltot a hajnal pírja.

A paplakból arany váll-lapos, hamuszürke arcú embereket vezetnek ki: elfogták a törzs egy részét. A paplak istállója mellett lefejezték őket, vérüket felitta a trágya."[32]

Szerafimovics nemcsak két hadsereg összecsapását ábrázolta, hanem a polgárháborúban reszt vevő társadalmi osztályok küzdelmét is. Az egyik oldalon álltak a munkások és a szegényparasztok (bevándoroltak), akik a tamanyi hadsereg magvát képezték. A másik oldalon a kulákok, a kozák gazdag parasztok: a katonailag megszervezett falusi burzsoázia. A két erő harca egyre kíméletlenebbül folyt.

Pokrovszkij seregét tönkreverték, a fehéreknek csupán egy része tudott elmenekülni.

[32] *Szerafimovics:* Vasáradat. Új Magyar Könyvkiadó 1955 149. old.

Szeptember közepén a tamanyiak egyesültek az észak-kaukázusi hadsereg fő egységeivel. Októberben ezek a csapatok alakították meg a déli front 11. hadseregét.

Ám a hadsereg élére áruló került az eszer Szorokin, volt kozáktiszt személyében. Szorokin maga köré gyűjtött egy csapat ellenforradalmár kapcabetyárt, s rájuk támaszkodva próbálta megdönteni Észak-Kaukázusban a szovjethatalmat. Október 21-én Szorokin parancsára tekintélyes észak-kaukázusi szovjet funkcionáriusokat és pártmunkásokat lőttek agyon. Matvejev, a tamanyi hadsereg parancsnoka is az áruló kezétől pusztult el. De a kalandor Szorokin sem kerülte el a megérdemelt büntetést. Az észak-kaukázusi rendkívüli szovjetkongresszus leváltotta parancsnoki tisztségéből, s csakhamar agyonlőtték mint árulót.

A Szorokin-féle kalandot súlyosan megsínylette a 11. hadsereg. A tél beköszöntével a csapatok helyzete katasztrofálissá vált. A sereg megfogyatkozott a harcokban, éhségtől, hidegtől és betegségektől szenvedett. Nem volt gyógyszer, 50 000 harcost a kiütéses tífusz döntött le a lábáról, mintegy 20 000 pedig megsebesült. A csapatok maradványai a sztyeppén keresztül Asztrahany felé vonultak vissza.

A temérdek áldozat és szenvedés, amely a 11. hadseregnek osztályrészül jutott, nem volt hiábavaló. Katonái hősies harcukkal nagyszámú fehérgárdista hadosztályt kötöttek le a Kaukázus északi részén, és csapásaitól megritkultak Gyenyikin legjobb önkéntes ezredeinek sorai.

1918 nyarán és őszén a déli front alakulatai jelentős sikereket értek el. Megakadályozták a déli ellenforradalmi erők egyesülését a keleti fehérgárdista és cseh csapatokkal. A szovjethatalom ellenségeire erőteljes csapások zúdultak az ország déli részén csakúgy, mint a keleti fronton. Füstbe mentek a nemzetközi imperializmusnak a könnyű és gyors győzelemhez fűzött reményei. A külföldi imperialisták által felfegyverzett Krasznov- és Gyenyikin-féle seregek gyengének bizonyultak ahhoz, hogy megtörjék délen a szovjet védelmet. A súlyos harcok közepette létrejött és megszilárdult a polgárháború további alakulásában nagy szerepet betöltő déli front.

Volt még egy hatalmas kiterjedésű arcvonal: a német megszállók elleni népi harc frontja Ukrajnában, Beloruszszijában, a Baltikumban és Pszkov vidékén. A dolgozók milliói fogtak fegyvert, hogy felszabadító honvédő háborút viseljenek a német imperializmus ellen, amely rákényszerítette az országra a rabló breszti békét, s agresszív hódító ténykedésével még jobban fokozta a béke rabló jellegét. A nép harca, amely a német megszállás első napjaiban kezdődött, napról napra terjedt.

Mit hoztak a népnek a német császár és az osztrák—magyar uralkodó megszálló seregei? Visszaállították a földesúri földtulajdont. Visszatértek a földbirtokosok, a német szuronyok segítségével elvették a parasztoktól a szovjethatalom által 1917-ben kisajátított birtokaik élő és holt felszerelését. A tőkések visszakapták a gyárakat és a bányákat. S természetesen különleges pártfogásban részesültek a német telepesek.

A dolgozókat megfosztották mindazoktól a demokratikus jogoktól, amelyeket a szovjethatalom biztosított nekik. A gyárakban napi 8 óráról 10—12 órára emelték a munkaidőt. Munkanélküliség keletkezett, mivel sok tulajdonos bezárta üzemét. 1918 júniusában még a Szkoropadszkij-kormány hivatalos és nyilvánvalóan szépített adatai szerint is több mint 180 000 munkanélküli volt Ukrajnában. Ismét életbe lépett az egyik legreakciósabb cári törvény, az 1905. január 2-i törvény, amelynek alapján a sztrájkban való részvételért vagy a sztrájkra buzdításért börtönbüntetés járt. A parasztok sem éltek jobban, hiszen vissza kellett téríteniük azokat a veszteségeket, amelyek a földbirtokosokat az Októberi Forradalom utáni birtokfelosztás következtében érték. A hadbíróságok egymás után hozták a halálos ítéleteket a hatóságokkal szemben tanúsított engedetlenségért, a szovjethatalommal való együttérzésért, bolsevik agitációért stb.

A megszállók rabolták a lakosságot. Ezzel kapcsolatban az ukrán központi tanács kijevi megyei biztosa ezt írta egyik jelentésében: „Kijev megyében, a Kijev környéki

járásokban a német csapatok lovakat, marhát, élelmiszert rekvirálnak anélkül, hogy összeköttetésbe lépnének a rekvirálást és az élelmezést intéző szervekkel, vagy felmutatnák valamilyen ukrán hatóság rendelkezését. És nemcsak a tejelő jószágot viszik el, a helyi lakosság egyetlen megélhetési forrását, hanem az összes vetőmagot, sőt, a kenyeret is, úgyhogy a gazdaságban semmi sem marad...

Ezenkívül a német katonák nap mint nap, gyakran éjszaka is, sokszor parancsok nélkül portyáznak és valóságos rablást visznek véghez: feltörik a ládákat, szekrényeket, elviszik a pénzt, az aranytárgyakat, a férfi és női ruhákat, s a házban található egyéb holmit. Megtámadják a nőket, akik rémülten menekülnek a faluból és elbújnak az erdőkben. Az ilyen csúfságok miatt végsőkig felháborodott lakosság szembefordul az ukrán hatóságokkal és fegyveres ellenállást szervez."[33]

A megszállt területre csak úgy özönlöttek Németországból és Ausztriából a spekulánsok, a kufárok és a gyarmati rablás egyéb mesterei. Ukrajnából, Belorusszijából, a Baltikumból gabonával, élő állattal, fával, ércel megrakott szerelvények haladtak nyugat felé. A hódítók étvágya nem is naponként, hanem óránként nőtt. Már kiszámították, hány millió márkát hoz majd nekik az új gyarmatok kizsákmányolása. A megszállók persze mindenekelőtt azért törekedtek a szovjet területek kirablására, hogy ellássák hadseregüket és megjavítsák hátországuk helyzetét. Németország és az Osztrák—Magyar Monarchia területén a világháború negyedik évében éhínség ütötte fel a fejét. Ez visszatükröződött a nép és a hadsereg hangulatán. A német imperialisták úgy vélték, hogy a megszállt területekről kivitt élelmiszerrel betömik ezt a hézagot.

Ámde a hódítók elszámították magukat: nem sikerült megszerezniük a várt élelmiszermennyiséget. Gabonából a tervezett mennyiségnek mindössze egyhetedét tudták kiszállítani. Mi volt ennek az oka? Erre a kérdésre elég pontosan válaszol a német megszálló hadsereg egyik tisztje, aki 1918 márciusában a következőket jelentette parancsnokságának:

[33] A polgárháború története. 1. köt. 608. old.

„Nőttön-nő a paraszti lakosság ellenséges hangulata; gabona- és takarmányrekvirálás alkalmával a lakosság a fegyveres ellenállástól sem riad vissza csapatainkkal szemben... A további hadműveletek során számítanunk kell arra, hogy az előállott helyzet folytán bármely percben nyílt katonai összetűzésekre kerülhet sor, akár partizánháború formájában is."[34]

Nem segített a németeken az sem, hogy április végén Szkoropadszkij hetman kormánya révén nyílt burzsoá-földesúri katonai diktatúrát létesítettek Ukrajnában.

Az 1918-as esztendő közepétől fogva a hódítók elleni harc egyre tömegméretűbbé vált, és mind határozottabb jelleget öltött. Sztrájkokon és szabotázsokon kívül fegyveres partizánakciók is kibontakoztak. A partizánosztagok megtámadták a német helyőrségeket, hidakat és vasúti pályatesteket robbantottak fel, akadályozták a rablott javak elszállítását.

A dolgozó nép küzdelmét vezető kommunisták nemcsak az osztrák—német megszállók ellen harcoltak, hanem a burzsoá nacionalisták ellen is, akik megpróbáltak egyenetlenséget szítani a harcosok soraiban, meg akarták ingatni az oroszok, az ukránok, a beloruszok és a balti népek barátságát. A dolgozók tapasztalatból győződtek meg arról, hogy az orosz nép segítsége nélkül nem küzdhetik le az ellenséget, s mind gyakrabban tekintettek várakozóan kelet felé, ahol a szovjetköztársaság vörös zászlaja lengett. Az ukrán, a belorusz, a balti munkások tudták és hitték, hogy orosz testvéreik előbb-utóbb segítségükre jönnek.

Augusztusban összeült a litván és a belorusz kommunista pártszervezetek I. konferenciája. A konferencia felhívásában a többi között ez olvasható:

„Paraszt- és munkástestvérek!... Tudjuk, hogy reménykedve és a szocialista orosz föld segítségébe vetett hittel néztek a szovjethatalomra; tudjuk, hogy türelmetlenül várjátok azt a boldog napot, amikor egyesült erőink hatalmas

[34] Az ukrajnai német megszállás csődje. (A megszállók dokumentumai alapján.) Moszkva 1936. 23. old. (oroszul).

nyomásával megszabadítunk benneteket, s megszabadítjuk önmagunkat is a rátok telepedett ellenségtől."[35]

Hatékony erőt képviselt a megszállt területen működő bolsevik földalatti mozgalom. 1918 nyarának végén a harkovi szervezetben mintegy 1000, a kijeviben 750, a poltavaiban több mint 500, Volhiniában több mint 300 kommunista dolgozott. Belorusszijában az illegális kommunista szervezetek mintegy 1500 párttagot és ugyanannyi rokonszenvezőt tömörítettek. A néptömegek szabadságharcát szervező bátor illegális pártmunkásoknak óriási segítséget nyújtott az OK(b)P Központi Bizottsága. Vezetésével az ukrán, a belorusz és a balti pártszervezetek megerősítették kapcsolatukat a néppel, kijárták az illegális munka nehéz és veszélyes iskoláját, felkészültek a döntő ütközetekre.

Az ukrán népnek a külföldi hódítók elleni harca szempontjából jelentős esemény volt Ukrajna Kommunista (bolsevik) Pártjának megalakulása. Az UK(b)P 1918. július 5-e és 12-e között Moszkvában lezajlott I. kongresszusa rámutatott arra, hogy a párt legfontosabb feladata Ukrajna és Oroszország forradalmi egyesítése. A kongresszus úgy határozott, hogy az ukrán bolsevikok minden erejükkel fegyveres felkelésre készítik elő a dolgozókat. Ugyancsak fejlődtek és erősödtek a belorusz és a balti földalatti bolsevik szervezetek.

Az osztrák—német csapatok által megszállt területen már 1918 nyarán gyülekeztek a partizánháború viharfelhői. Különösen magasra csapott a népi szabadságmozgalom hulláma Ukrajnában és Belorusszijában.

1918. július 23-án a mariupoli munkások a Jejszkből érkezett fegyveres alakulat segítségével megtámadták az osztrák csapatokat, kiűzték őket a kikötőből és a város egyes kerületeiből. Az egész mariupoli dolgozó lakosság támogatta a munkásokat. A megszállók nagy erőket vontak össze a felkelés leverésére. A munkások bátran küzdöttek, minden utcát elszántan védelmeztek. Az ellenség azonban sokkal jobban fel volt fegyverezve, s a felkelők végül is kénytelenek voltak kivonulni a városból.

[35] A Belorusz Kommunista (bolsevik) Párt határozatai. I. köt. (1903—1921) Minszk 1934. 93. old. (oroszul).

Júliusban megkezdődött az ukrán vasutasok általános sztrájkja. Sok vonalon leállt a forgalom. A sztrájkban több mint 200 000 ember vett részt. Az ukrajnai bolsevikok központi bizottsága azzal a felhívással fordult a vasutasokhoz, hogy egységesen lépjenek fel és tartsanak ki.

Kiszélesedett a partizánmozgalom. 1918 nyarán Ukrajnában a kijevi, csernyigovi, jekatyerinoszlavi, herszoni, poltavai kormányzóságra, Belorusszijában a minszki, vityebszki, mogiljovi kormányzóságra terjedt ki. Ukrajnában a kijevi kormányzóság zvenyigorodi és tarascsani megyéjében voltak a legnagyobb felkelések. A kijevi kormányzóság vezető tisztviselője júliusban erről a következőket jelentette:

„A rendelkezésre álló adatok szerint a felkelők magvát 2000 főnyi kitűnően szervezett és jól felfegyverzett osztag képezi. A bolsevik alakulatok nincsenek körülkerítve és szabad közlekedésük van Umany, Zvenyigorod, Lipovec és Kanyev járás felé. A német csapatok egyelőre védekezésre kényszerülnek... a felkelők jelentős területet tartanak ellenőrzésük alatt, teljesen akadálytalanul szervezkednek, fegyverkeznek és gondoskodnak az utánpótlásról..."[36] A partizánok elviselhetetlenné tették a megszállók életét. A hódítók hadserege súlyos veszteségeket szenvedett.

Ugyanakkor az osztrák és a német hadseregben bomlás és lazulás folyamata indult meg. A katonák érintkezése a szovjetország forradalmi munkásaival és parasztjaival nem maradt hatás nélkül; a frontra küldött német és osztrák katonák mindinkább felfogták az oroszországi események értelmét. A szocialista forradalom, a béke eszméje megtette hatását.

A megszálló hadsereg bomlását fejezte ki, hogy gyakoribbá vált a parancsmegtagadás, a katonák szemlátomást el akarták kerülni, hogy a frontra küldjék őket. Ukrajnában több mint 40 000 osztrák—német katona megtagadta azt a parancsot, hogy a nyugati frontra induljon. Minthogy azonban a német parancsnokság kénytelen volt átdobni csapatainak egy részét keletről a nyugati hadszíntérre, ez

[36] A polgárháború története. 3. köt. 270 old.

maga után vonta a „forradalmi ragály" terjedését. A német parancsnokság kénytelen volt csapatainak egy részét keletről a nyugati hadszíntérre vezényelni. Ez azonban a „forradalmi métely" terjedését eredményezte, mivel a nyugatra átdobott katonák forradalmasították az ott tartózkodó egységeket. A nyugati katonai balsikerek még jobban kiélezték a helyzetet. A gazdaságilag kimerült és erkölcsileg megtépázott Németország és Ausztria—Magyarország 1918 őszén nemzeti katasztrófa szélén állott. Németország és szövetségesei súlyos vereséget szenvedtek az imperialista háborúban, s ez siettette a forradalom már érlelődő kitörését. A novemberi forradalom megdöntötte a császárságot Németországban. A roskatag Osztrák—Magyar Monarchia is megszűnt; romjain több önálló nemzeti állam alakult.

A történelmi események folytán talaját vesztette a breszti rablóbéke, amelyet a német imperializmus rákényszerített a szovjetországra. Lehullott a béklyó, amelyet e szerződés feltételei jelentettek a szovjetköztársaság számára. Az orosz munkások és parasztok most már nyíltan segítségére jöhettek Ukrajna, Belorusszija, a Baltikum népeinek, hogy véget vessenek a megszállásnak, és visszaadják szabadságukat. 1918. november 13-án az Összoroszországi Központi Végrehajtó Bizottság határozatában érvénytelenítette a breszti békét.

Ezzel új szakasz kezdődött az ukrán, a belorusz, a litván, a lett és az észt nép szabadságharcában. Megkezdődött a megszállók kiűzése és a szovjethatalom helyreállítása az ország nyugati részében.

Az ukrán, a belorusz és a balti burzsoá nacionalistáknak az volt a szándékuk, hogy a népi szabadságmozgalmat a maguk céljaira használják ki. Ők a szovjethatalom helyreállításától és a népek testvéri kapcsolatainak megerősödésétől, elsősorban pedig az orosz néppel való kapcsolattól féltek a legjobban.

Ukrajnában Petljurával és Vinnyicsenkóval, a kispolgári nacionalista pártok vezéreivel az élén ellenforradalmi „kormány" jött létre, amely kulák banditacsapatokra támaszkodott.

A Baltikumban ugyancsak feléledtek a burzsoá nacionalista szervezetek, s megkezdték népellenes hatalmi szerveik és haderőik kiépítését. A demagóg nacionalista propaganda bizonyos időre megzavarta a középrétegek, különösen a parasztság egy részét.

Tovább bonyolította a helyzetet az a körülmény, hogy az angol—francia—amerikai intervenciósok már készen álltak, hogy felváltsák az osztrák—német hódítókat. Mindez parancsolóan szükségessé tette Ukrajna, Belorusszija és a Baltikum sürgős felszabadítását, s így újabb erőfeszítéseket követelt a szovjet-oroszországi proletariátustól és parasztságtól.

Már szeptember elején ukrán felkelő egységek alakultak az OSZSZSZK és a német megszállt területek közötti úgynevezett „semleges övezetben". A Szurázs—Unyecsa—Novgorod—Szeverszkij és Gluhov körzetében szeptemberben megkezdődött az 1. szovjet—ukrán hadosztály szervezése. A hadosztály boguni ezredének parancsnoka Scsorsz, a polgárháború hőse, a tarascsáni ezred parancsnoka pedig Bozsenko kijevi bolsevik asztalos volt. Novemberben az 1. hadosztály létszáma meghaladta a 7000 főt. Fegyverzetéhez 14 löveg és 54 géppuska tartozott.

Gluhov, Kolatajevka és Belenyihino körzetében megalakult a 2. szovjet—ukrán felkelő hadosztály, amelynek létszáma ugyancsak mintegy 7000 fő volt.

Ugyanígy alakultak belorusz és litván egységek, kiegészültek a harcokban már kitűnt lett lövészezredek, folyt a szovjet—észt kötelékek kialakítása.

November végén lényegében befejeződtek a csapatok előkészületei Ukrajna felszabadítására. November 28-án megalakult Ukrajna ideiglenes munkás-paraszt kormánya, Artyom (Szergejev), Zatonszkij és mások részvételével. A kormány kiáltványban közölte a néppel, hogy megfosztja hatalmától a németbérenc Szkoropadszkij hetmant, és helyreállítja az Októberi Forradalom minden vívmányát. November második felében megkezdődött az ukrajnai csapatok támadása. 1919 januárjában ezek a csapatok kialakították az ukrán frontot, amelynek parancsnokává Antonov-Ovszejenkót nevezték ki.

A szovjet csapatok támadását aktív partizán-hadműveletek támogatták.

A harkovi szakaszon sikeresen haladt előre a 2. szovjet—ukrán hadosztály, csapásokat mérve a Vörös Hadsereg ellen együtt küzdő németekre és petljuristákra. Ez utóbbiak hatalmas erőket vontak össze Harkovnál, hogy itt harcra késztessék a szovjet egységeket. Az ütközet Kazacsja Lopany kozák falunál zajlott le, és az ellenség vereségével végződött. A városban ezalatt munkásfelkelés tört ki, s a megalakult forradalmi bizottság 1919. január 2-án kihirdette, hogy a szovjetek vették át a hatalmat. Másnap a Vörös Hadsereg reguláris egységei bevonultak Harkovba, s ez lett Ukrajna ideiglenes fővárosa.

Két héttel később a petljuristákat több órás harc után kiverték Poltavából. 1919. február 1-én a felkelő munkások segítségével szovjet kézre került Kremencsug. Délen felszabadult Bohmut és Jekatyerinoszlav.

A kijevi szakaszon az 1. szovjet—ukrán hadosztály felszabadította a csernyigovi kormányzóság nagy részét, s január 12-én a boguni ezred bevette Csernyigovot. „A hadsereg zászlókkal, sóval meg kenyérrel és lelkes hurrá kiáltásokkal köszöntötte a munkásokat" jelentette Scsorsz, a polgárháború hőse, a bogunszki ezred parancsnoka. A hadosztály támadásra készült Kijev ellen, ahol a petljuristák voltak az urak.

Szkoropadszkij hetman még 1918 december közepén lemondott, s a németek titokban, sebesült német tisztnek álcázva Berlinbe szállították. A német parancsnokság engedélyezte a petljuristáknak, hogy bevonuljanak Kijevbe. Az ukrán burzsoá nacionalisták, akik szavakban ellenségei voltak a német hódítóknak, a valóságban fölöttébb gyakran kötöttek egyezséget a megszállókkal. Ez nem is csoda. A szocializmus elleni harcban a burzsoázia nem riad vissza semmiféle szövetségtől vagy alkutól, ami a nép rovására megy.

Kijev előterében a petljuristák negyvenezres hadsereget vontak össze, és heves ellenállást tanúsítottak a szovjet csapatokkal szemben. A harcok néhány napig tartottak, s az ellenség vereségével végződtek. A szétszórt petljurista

bandák nyugat felé menekültek. „Kormányuk", amely a büszke direktórium nevet viselte, Vinnyicában sáncolta körül magát.

Február 5-én a dicső boguni és tarascsani ezred bevonult Kijevbe. A város körzetében a szovjet csapatok 18 000 puskát, több mint 100 löveget, sok géppuskát, több mint 500 gépkocsit és nagy mennyiségű lőszert zsákmányoltak.

Ukrajna ideiglenes munkás-paraszt kormánya a két ezredet vörös díszzászlóval tüntette ki, parancsnokaiknak, Scsorsznak és Bozsenkónak pedig arany díszfegyvert adományozott.

Ukrajnának a Dnyepertől keletre eső része rövid idő alatt felszabadult. Az előrenyomult Vörös Hadsereg mindenütt érezte az ukrán dolgozó tömegek támogatását. A partizánok elpusztították, elsöpörték a föld színéről a konotopi német helyőrséget, részt vettek a németek elleni poltavai hadműveletekben, felszabadították Pavlograd városát és Jekatyerinoszlav vidékének nagy részét.

Pavlograd körzetében a partizánok vereséget mértek a németekre, és megsemmisítettek egy petljurista osztagot, amely együttműködött a megszállókkal. Ennek története a következő:

A német parancsnokság még 1918 végén megállapodott a petljuristákkal, hogy egyesült erővel likvidálják a Pavlograd körzetében működő felkelő osztagokat. Az osztagok ellen két — ágyúkkal és géppuskákkal felszerelt — német zászlóaljat s egy nagyobb petljurista egységet vetettek be. A felkelők létszáma mintegy ezer fő volt. Minthogy nem tudták egyszerre felvenni a harcot a németekkel és a petljuristákkal, elhatározták, hogy egymás után számolják fel őket. Először körülzárták a németeket, s ezalatt a petljuristákkal egy kisebb osztag szállt szembe, hogy megakadályozza a megszállókkal való egyesülésüket. December 10-én heves összecsapás zajlott le a németekkel. A két német zászlóaljból 400 katona menekült meg, ezek is csak úgy maradtak életben, hogy idejekorán megadták magukat. Másnap a partizánok megtámadták és megsemmisítették a petljurista osztagot.

1919 februárjában már nem voltak német csapatok Uk-

rajnában. A háromszázezres megszálló hadsereg hazatakarodott. De a Vörös Hadseregnek még meg kellett szabadítania Ukrajnát a petljuristáktól és a Fekete-tengernél partra szálló antant-csapatoktól.

A szovjet csapatok nyomban a breszti békeszerződés érvénytelenítése után támadást indítottak Belorusszijában, ahol ugyancsak sok partizán-tűzfészek volt. A partizánok a polocki járásban, Minszk és Roszlavl körzetében a Poleszje vidéken és sok más helyen tevékenykedtek. A szovjet nyugati hadsereg már a támadás első napjaiban felszabadította Polockot és Zslobint. November 25-én a hadsereg alakulatai bevonultak Bobrujszkba, december elején pedig Boriszovba és Szluckba.

A német hódítók, akik még nemrégen a helyzet urainak érezték magukat, a támadó Vörös Hadsereggel szemben már jóval szerényebb magatartást tanúsítottak. Hol volt már a császári hadak régi gőgje! A megváltozott viszonyokat jól mutatja az akkori idők egy jellegzetes epizódja. A bobrujszki földalatti bolsevik szervezet a Vörös Hadsereg bevonulása előtt ultimátumban követelte a német parancsnokságtól, hogy a németek hagyják érintetlenül a városban levő értékeket és élelmiszerkészleteket, bocsássák szabadon a politikai foglyokat, s adják át a város őrizetét a fegyveres kommunista osztagnak. A németek elfogadták ezeket a követeléseket, s amikor a szovjet alakulatok bevonultak Bobrujszkba, a város már egy 500 főnyi fegyveres osztag ellenőrzése alatt állott; az osztag felét helyi kommunisták alkották.

Közeledett Minszk felszabadításának órája. Három nappal korábban, mintsem a szovjet 17. hadosztály egységei megközelítették a várost, az addig illegálisan működő városi szovjet az egyedüli hatalomnak nyilvánította magát Minszkben. A német csapatok december 10-én reggel elhagyták a várost, majd bevonultak a Vörös Hadsereg egységei, s a dolgozók nagy lelkesedéssel fogadták őket.

„Elvtársak! Valóra vált, amiről álmodtunk, amire törekedtünk, amiért harcoltunk a tőke szemérmetlen uralmának, az imperializmus fékevesztett, ocsmány diktatúrájának eme sötét napjaiban; újra szabadok vagyunk, újra az

oroszországi proletariátus nagy forradalmi családjához tartozunk"[37] — olvasható a minszki szovjetnek a város felszabadulása alkalmából kibocsátott felhívásában.

1918. december 30-án megnyílt a bolsevikok VI. északnyugati területi konferenciája, s Belorusszija Kommunista (bolsevik) Pártja I. kongresszusának nyilvánította magát. 1919 január végére csaknem egész Belorusszija felszabadult a német hódítók uralma alól. 1919. január 1-én kikiáltották a Belorusz Szovjet Köztársaságot. A köztársaság ideiglenes munkás-paraszt kormányának elnöke Mjasznyikov lett.

Az Ukrajnában és Belorusszijában indított offenzívával egy időben megkezdődött a Baltikum felszabadítása. Az észt proletariátus már 1918 november elején nyíltan harcra kelt a német megszállók ellen. A Revalban (a mai Tallinban) megalakult munkásküldöttek szovjetje november 19-én felhívta a népet, hogy szálljon szembe a Päts-féle hatalombitorló burzsoá nacionalista kormánnyal, s kérte az OSZSZSZK dolgozóit, hogy nyújtsanak katonai segítséget az észt népnek.

November utolsó harmadában a 7. szovjet hadsereg egységei támadásba lendültek, s november 25-én a felkelő munkások segítségével felszabadították Pszkovot. November 29-én a hadsereg alakulatai és a balti flotta tengerészei kiverték a németeket Narvából. A narvai észt forradalmi bizottság kimondta az Észt Szovjet Köztársaság — akkori nevén Észt Munkakommuna — megalakulását. A Népbiztosok Tanácsának élére Anvelt került.

1918 decemberében megkezdődött Lettország felszabadítása. Az ország területére szovjet—lett lövészezredek nyomultak be. December 10-én felszabadult Kreuzburg (Krustpils), 11-én pedig Jakobstadt (Jekabpils). A Lettország felszabadításáért vívott harcokban különösen kitüntette magát a 2. lett dandár, amelynek parancsnoka Fabriciusz, a polgárháború hőse volt. A vendeni és henzenbergi harcokban a Fabriciusz-dandár tönkrevert egy egész német önkéntes hadosztályt (az úgynevezett „vashadosztályt").

[37] Bednyak, 1918. december 13. (Szmolenszk).

Az 1918 végén kialakult balti helyzet komoly aggodalmat keltett az antanthatalmak kormányköreiben. A német hadsereg visszavonulása kedvező feltételeket teremtett a szovjethatalom lettországi és litvániai győzelméhez, hiszen a német megszálló csapatokon kívül nem volt ezen a vidéken semmilyen számottevő fegyveres ellenforradalmi erő. Erre gondoltak az első világháborúban győztes nyugati hatalmak kormányai és katonai parancsnokai, amikor az 1918 novemberében megkötött compiègne-i fegyverszüneti szerződésben többek közt azt a feltételt szabták a legyőzött Németországnak, hogy megszálló csapatait továbbra is tartsa ott a Baltikumban „a rend fenntartása" végett. Azt tervezték, hogy a német csapatokat hamarosan szövetséges alakulatok váltják majd fel.

Így próbálták az amerikai, az angol és a francia imperialisták német szuronyok felhasználásával fokozni az intervenciót a szovjetországban. De a német csapatokhoz fűzött remények nem váltak be. A Vörös Hadsereg az észt, a lett és a litván munkásokra és parasztokra támaszkodva kiűzte a hódítókat.

Az arcvonal Riga felé közeledett. Az antant megpróbálta saját erőit harcba vetni. Az angol flotta behatolt a libaui (liepajai) és a rigai kikötőbe, hogy a hajóágyúk támogathassák e városok német helyőrségét. Az intervenciósok sürgősen helyi fehérgárdista osztagokat alakítottak.

Ám mindez hiábavaló volt. A rigai munkások a kommunisták vezetésével fegyvert ragadtak. A német helyőrség elmenekült, s az angol intervenciósok hajói is jobbnak látták elhagyni a rigai kikötőt. Az antant-bérenc Ulmanis burzsoá nacionalista kormánya hanyatt-homlok menekült Libaúba. 1919. január 3-án vöröslovasság jelent meg a lett nép ősi fővárosának utcáin.

Január végére csaknem egész Lettország felszabadult. A Lett Szovjet Köztársaság munkás-paraszt kormánya, élén Sztucskával, hozzálátott az ország szocialista átalakításához, védelmének megszilárdításához.

1918 decemberének második felében a szovjet nyugati hadsereg csapatai, amelyek Belorussziját felszabadították, megkezdték a harcot Litvánia területén. Ekkor alakult meg

a litván ideiglenes forradalmi kormány Mickjavicsjusz-Kapszukasszal az élén.

A litván dolgozó nép nyíltan szembefordult a „tariba" burzsoá nacionalista kormányával és a német megszállókkal. December közepén a litván és a belorusz kommunista párt központi bizottságának felhívására megkezdődött a dolgozók általános politikai sztrájkja a szovjethatalom megteremtésének jelszavával. Különösen nagyszabású volt a vilnai munkástüntetés. A városokban és a járásokban szovjetek alakultak.

Az antant-imperialisták, hogy megakadályozzák a szovjethatalom győzelmét Litvániában, elhatározták, hogy a német csapatokon kívül felhasználják a burzsoá-földesúri lengyel állam fegyveres erőit. A szövetséges hatalmak útmutatása alapján a német parancsnokság segítette a lengyel intervenciósokat Vilna elfoglalásában. 1919. január 1-én a lengyel alakulatok betörtek a városba, és elűzték a vilnai szovjetet. Az intervenciósok azonban nem sokáig garázdálkodhattak a litván fővárosban. A Vörös Hadsereg a forradalmi litván nép segítségére sietett. Január 5-én a szovjet—vilnai ezred a pszkovi hadosztály egységeivel megkezdte a város ostromát, s január 6-án Vilna szovjet kézre került.

Észtország, Lettország és Litvánia dolgozói kifejezésre juttatták kívánságukat, hogy egyesülni akarnak az Oroszországi Föderációval. Így például Riga, Valga és más városok szovjetjei az alábbi nyilatkozatot bocsátották ki: „Szovjet-Oroszország felé tekintünk, amellyel vállvetve vívtuk hosszan tartó közös harcunkat a szocializmusért, elsősorban tőle várunk erkölcsi és anyagi támogatást."[38]

1918. december 23-án az Összoroszországi Központi Végrehajtó Bizottság dekrétumot adott ki az Észt, a Lett és a Litván Szovjet Köztársaság elismeréséről. Az OSZSZSZK kormánya, a népek egyenjogúságának lenini elvét követve, elismerte az újonnan alakult szovjetköztársaságok teljes függetlenségét.

1919 elején tehát a Vörös Hadsereg a dolgozók segítségével megszabadította Ukrajnát, Belorussziját és a Balti-

[38] A polgárháború története. 3. köt. 295. old.

kum egy részét a német hódítóktól és a szolgálatukban álló belső ellenforradalmi seregektől. Az újonnan alakult szovjetköztársaságok kezdettől fogva célul tűzték ki az orosz néppel való egyesülést, a szovjetország területén élő népek államszövetségének megteremtését. Ez volt a szovjet állam egyik erőforrása, eljövendő teljes győzelmének záloga.

*

1918 nyarán és őszén a nagy számú és erős ellenség által megtámadott szovjetország hatalmas győzelmeket aratott. Az oroszországi munkások és dolgozó parasztok a kommunista párt vezetésével szocialista hazájuk védelmére keltek. A párt és a forradalmi dolgozó tömegek akaratából létrejött Vörös Hadsereg heves harcokban kivívta első győzelmeit az intervenciósokkal és a fehérgárdistákkal szemben. Felszabadította a Volgamelléket, megvédte a vörös Caricint, feltartóztatta az ország központi vidékei felé törő fehérgárdistákat. A Vörös Hadsereg és az ukrán, a belorusz, az észt, a lett, a litván dolgozók együttes erőfeszítéssel véget vetettek a német megszállásnak. A rabló jellegű breszti békeszerződés érvényét vesztette. A szovjetország óriási eredményeket ért el.

Ámde a legnagyobb, a döntő harcok még hátra voltak. Az antant-imperialisták Németország veresége után a szovjet-oroszországi intervenció fokozására vethették be felszabadult seregeiket. Az antant most szabadon felhasználhatta az imperialista háborúból megmaradt nagy mennyiségű fegyverzetet, lőszert és egyéb felszerelést a szovjet munkások és parasztok elleni harcra.

„A forradalomnak a legkomolyabb próbát kell kiállania a gyakorlatban, a harcban, a tűzben — tanította Lenin. Ha elnyomott, kizsákmányolt vagy és arra gondolsz, hogy lerázd a kizsákmányolók hatalmát, ha elhatároztad, hogy végigviszed a kizsákmányolók megdöntésének ügyét, akkor tudnod kell, hogy ki kell bírnod az egész világ kizsákmányolóinak rohamát; s ha kész vagy arra, hogy ellenállj ennek a rohamnak, és hajlandó vagy újabb áldozatokra

azért, hogy helytállj a harcban, akkor forradalmár vagy; ellenkező esetben eltipornak.

Így tette fel a kérdést minden forradalom története."[39]

A szovjetország dolgozói, élükön a kommunista párttal, hajlandók voltak újabb áldozatokat hozni, elviselni minden nehézséget és nélkülözést, csakhogy megvédjék a Nagy Október vívmányait.

[39] *Lenin* Művei. 29. köt 54—55 old.

III. FEJEZET

ELVETTÜK AZ ANTANT KATONÁIT

ELLENSÉGES ERŐK FORGATAGÁBAN

1918. november 11-én reggel a compiègne-i erdőben, Párizstól északkeletre, a kevéssé ismert Rethondes vasútállomáson a német parancsnokság képviselői beszálltak Foch marsallnak, az antant-seregek főparancsnokának vezérkari szalonkocsijába, hogy aláírják a fegyverszüneti feltételeket. Letelt a hetvenkét óra, amelyet a győztesek a németeknek a gyötrő gondolkodásra adtak, s úgy látszott, hogy beköszöntött a várva várt béke első órája. Nyugat-Európa harcmezőin elhallgattak a fegyverek. A katonák elhagyták a végsőkig megunt lövészárkokat.

Milliók hittek a béke beköszöntésében. Ám ebben az időben egy maroknyi politikus gazdáinak, az imperialista monopóliumoknak akaratát képviselve újabb nagy háború terveit vitatta meg. Céljuk az volt, hogy végre leszámoljanak Szovjet-Oroszországgal, a bolsevikokkal és a tőkésországok határain belül fenyegető „vörös veszedelemmel". Az imperialisták erőfeszítései arra irányultak, hogy a nyugaton felszabadult antant-seregek bevetésével kiterjesszék az oroszországi intervenció frontját, odahaza pedig elfojtsák munkásaik forradalmi mozgalmát. Az antantországok munkásai ugyanis torkig voltak a háborúval, és csalódottan fogadták a számukra semmi jót nem hozó imperialista békét.

„Az imperialisták egymással voltak elfoglalva. És most az egyik csoportosulást elseperte az angol—francia—amerikai csoport. Ezek fő feladatuknak azt tekintik, hogy megfojtsák a világbolsevizmust, megfojtsák fő sejtjét, az Oroszországi Szovjet Köztársaságot"[1] — így értékelte Lenin az 1918 végén kialakult helyzetet.

[1] *Lenin* Művei. 28. köt. 158. old.

A compiègne-i fegyverszünet megkötése után az antant hozzálátott az oroszországi intervenció kiterjesztésére irányuló terveinek végrehajtásához. Ezúttal a szovjetország déli része állt az antant-tervek középpontjában. A világháború befejezése után a Fekete-tenger hozzáférhetővé vált az antant hadihajói számára. A szövetséges hajók csapatokat és hadfelszerelést szállíthattak Dél-Ukrajnába, a Krímbe, a Fekete-tenger kaukázusi partvidékére.

Lenin már 1918. október 22-én, az Összoroszországi Központi Végrehajtó Bizottság, a moszkvai szovjet, az üzemi bizottságok és a szakszervezetek együttes ülésén kifejtette, hogy az antanthatalmak északi és keleti balsikereik folytán kénytelenek lesznek erőfeszítéseiket elsősorban arra összpontosítani, hogy „délről támadjanak Oroszországra vagy a Dardanellák felől, vagy a Fekete-tenger felől, vagy szárazföldi úton Bulgárián és Románián keresztül"[2].

Ez a támadási irány az északihoz és a keletihez képest több fontos előnyt biztosított az ellenségnek. Délről mintegy „főbejárat" nyílt a szovjetország központi vidékei felé. Az intervenciósok úgy tervezték, hogy elfoglalják Ukrajnát, s ezzel megfosztják a szovjetköztársaságot legfontosabb ipari és nyersanyagbázisától, majd a támadást tovább fejlesztve, hamarosan birtokba veszik Moszkvát. Elképzelésük szerint a kedvező közlekedési utak lehetővé tették volna a csapatok zavartalan ellátását. Tetejébe délen jelentős belső ellenforradalmi erők is működtek: Krasznov és Gyenyikin serege, valamint a petljuristák.

Mekkora erőt képviseltek ezek az alakulatok 1918 őszén? Krasznov kozák seregének létszáma több mint 50 000 fő volt. Ereje lovasságában rejlett. Gyenyikin „önkéntes hadserege" létszámban valamivel elmaradt Krasznov csapatai mögött, de csaknem teljes egészében tisztekből állt, kiváló képzettségével és mintaszerű fegyelmével tűnt ki. Krasznov és Gyenyikin seregét a doni, a kubányi és a tyereki módos kozákság támogatta; ez a kozákság volt állandó utánpótlási forrásuk is.

Az intervenciósok nagy reményeket fűztek az ukrán

[2] Ugyanott, 113. old.

burzsoá nacionalistákhoz; úgy tervezték, hogy segítségükkel hatalmas ellenforradalmi hadsereget alakítanak. Az antant-imperialistákat rendkívül aggasztotta az ukrajnai szovjethatalom helyreállításának perspektívája. Ezzel kapcsolatban Sharp, az Egyesült Államok franciaországi nagykövete a következőket írta Lansingnak 1918. november 25-én: „A bolsevik csapatok különösen Ukrajna északi határát fenyegetik, s ez később az Ukrajna és a Don közötti összeköttetés megszakadásához vezethet. Ha ez a veszély valóra válik, a Donyec-medence szénlelőhelyei és kohászati üzemei, valamint jelentős katonai raktárak a bolsevikok kezére jutnak, s ennek következtében egész Ukrajna a bolsevikok ellenőrzése alá kerülhet." Sharp hangsúlyozta táviratában, hogy ennek elkerülése végett — a szövetséges diplomaták véleménye szerint — „haladéktalanul szövetséges csapatokat kell vezényelni Ogyesszába... és azonnal meg kell kezdeni Kijev és Harkov megszállását"[3].

November 12-én, vagyis már a compiègne-i fegyverszünet megkötésének másnapján a szövetséges parancsnokság főhadiszállásán értekezletet tartottak az orosz kérdésről. Az értekezleten a következőket határozták el: megerősítik a szovjetország keleti részén a szövetséges seregek pozícióit, meggyorsítják a Petrográd irányában északról és a Kaspi-tenger vidékén a Volga irányában indított hadműveleteket, nagyarányú intervenciót kezdenek Oroszország déli részén egyszerre két irányban — a Fekete-tengeren és Románián keresztül. Az értekezleten hozott határozat nyomatékosan hangsúlyozta, hogy a dél-oroszországi hadműveletek során „együtt kell működni... a Krasznov és Gyenyikin tábornok parancsnoksága alatt már egyesített csapatokkal". Az antant parancsnoksága úgy tervezte, hogy ezeknek a hadműveleteknek a végrehajtását részben Berthelot tábornok hadseregére bízza, amelynek egységeit Románia felől kellett volna támadásra indítani Kijev irányába, részben a szövetséges csapatoknak arra a csoportjára, amely a keleten és Palesztinában állomásozó antant-sere-

[3] FRUS 1918. Russia. II. köt. 699—700. old.

gek kötelékébe tartozott. Ezt a csoportot Ogyessza körzetében kellett volna partra szállítani.

Foch marsall az 1918. november 20-án Clemenceau-nak írt levelében megjelölte e terv fő feladatait: „Ennek az intervenciónak a következő hadicéljai vannak:

1. Kijev és Harkov elfoglalásával fedezni akarjuk Ukrajnát az Oroszország központi területein szervezett bolsevik erők támadásaival szemben.

2. Ennek megvalósításával az a célkitűzésünk, hogy fenntartsuk Ukrajnában a rendet, és hozzáfogjunk az ottani fegyveres erők megszervezéséhez.

3. Biztosítani akarjuk az összeköttetést és az együttműködést: keleten Krasznov és Gyenyikin alakulataival, északnyugaton a lengyel haderőkkel és az északon harcoló orosz bolsevikellenes alakulatokkal."[4]

A dél-oroszországi nagyszabású intervencióra készülő antant-kormányok tájékoztatták a fehérgárdista parancsnokságot a szövetséges csapatok küszöbönálló partraszállásáról. 1918. november 16-án az önkéntes hadseregnek az antant-csapatok parancsnokságához beosztott katonai megbízottja, Scserbacsov tábornok azt írta Gyenyikinnek, hogy a szövetségesek 12 hadosztályt szándékoznak bevetni Dél-Oroszország megszállására. Scserbacsov hangsúlyozta, hogy Ogyesszába, a szövetségesek fő támaszpontjára óriási mennyiségű különféle hadfelszerelési anyagot szállítanak: fegyvert, lőszert, harckocsikat, ruházatot, vasúti közlekedési eszközöket, repülőgépeket, élelmiszert stb.

Az antant az orosz burzsoáziát használta fel arra a célra, hogy a „törvényesség" látszatát kölcsönözze az intervenciónak. 1918 végén a szövetségesek és az oroszországi ellenforradalom képviselői értekezletet tartottak Iasiban. A fehérgárdisták (az Ideiglenes Kormány volt miniszterei és a különböző ellenforradalmi burzsoá-földesúri szervezetek tagjai) szíves örömest összetákoltak egy „felhívást" az antant-országokhoz, kérve, hogy a szövetséges hatalmak küldjenek csapatokat Oroszországba.

Így hát megtartották az illemszabályokat. Oroszország

[4] A polgárháború története. 1 köt. 61—62. old.

„képviselői" segítséget kértek, s az antant kegyesen hozzájárult kérésük teljesítéséhez. Hogy a „felhívást" aláíró személyek nem képviselték Oroszország népét? Hogy ők éppoly ellenségei voltak ennek a népnek, mint a nemzetközi imperializmus? Ez mellékes volt. Az antantnak csupán az volt a fontos, hogy az imperialisták ily módon félrevezethessék országaik közvéleményét, és fölöttébb „nemes" cselekedetnek tüntethessék fel újabb bűnüket.

November 23-án az „Ernest Renan" nevű francia és a „Liverpool" nevű brit cirkáló egy hajóraj kíséretében befutott a novorosszijszki kikötőbe, néhány nap múlva az intervenciósok már partra szálltak Szevasztopolban és Ogyesszában, s 1919 februárjáig elfoglalták Herszont és Nyikolajevet. Az első időben összesen 6000 francia, 2000 görög és 4000 lengyel katona szállt partra, de csakhamar jelentős mértékben megnőtt az intervenciós csapatok létszáma — csupán Ogyessza körzetében elérte a 40—45 000 főt.[5] Az alighogy kiűzött német megszállókat tehát az antant fegyveres erői váltották fel.

Krasznov és Gyenyikin törzsénél megjelentek a szövetséges katonai missziók. Legfőbb céljuk az volt, hogy előkészítsék a déli fehérgárdistákat a külföldi csapatokkal karöltve indítandó támadásra. „Februárban megindultak az angol hadianyag-szállítások — jegyzi meg emlékirataiban Gyenyikin. — Attól kezdve ritkán szenvedtünk hiányt hadifelszerelésben."[6]

A petljurista direktóriumhoz külön francia missziót vezényeltek valamennyi szövetséges hatalom nevében. A Vinnyicában folytatott tárgyalások eredményeként a direktórium uzsoraszerződést kötött Franciaországgal. Ez utóbbi vállalta, hogy segíti a petljuristákat egy 300 000 főnyi hadsereg megalakításában, a direktórium pedig hozzájárult, hogy Ukrajna francia védnökségi terület legyen, „A direktórium — így szólt a megállapodás — Franciaor-

[5] Lásd *W. H. Chamberlin:* The Russian Revolution 1917—1921. II. köt. New York 1935. 165. old.

[6] *A. I. Gyenyikin:* Adalékok az orosz felkelés történetéhez. IV. köt. Berlin 1925. 86. old.

ság pártfogása alá helyezi magát, és arra kéri Franciaország képviselőit, vállalják Ukrajna kormányzását katonai, diplomáciai, politikai, pénzügyi, gazdasági és igazságügyi vonatkozásban mindaddig, amíg a bolsevikok elleni háború tart..."[7] A francia imperialisták megkapták 50 évre az ukrán vasutakat, továbbá a fekete-tengeri vámjövedelmet, a gabonafölösleget és a széntermelés háromnegyedét.

Az antant képviselőinek sürgetésére a Gyenyikin-sereg parancsnoksága és az ukrán direktórium egyezményt kötött egymással arról, hogy egységfrontot alkot a háborúban a szovjethatalommal szemben és — mint az egyezmény kifejti — „a bolsevikok elleni hadműveletek az antant által kinevezett egységes parancsnokság irányításával mennek végbe".[8]

A déli kikötőkben ezalatt folytatódott a külföldi csapatok partraszállása. Létszámuk 1919 elejére már elérte a 130 000-et. A nyugat-európai országokban és a Balkánon pedig újabb csapattestek készültek a partraszállásra.

Az antant csapatai jól fel voltak szerelve, nagy erejű tüzérséggel, valamint tankokkal és repülőgépekkel érkeztek. A Fekete-tenger teljesen a szövetséges hatalmak haditengerészeti erőinek ellenőrzése alatt állott.

Az angol, a francia és az amerikai imperialisták elhatározták, hogy a Szovjet-Oroszország elleni háborúban korábbi ellenfeleik, Németország és Ausztria hadseregeit is felhasználják. A compiègne-i fegyverszünet feltételei értelmében a legyőzött Németország csapatai „rendfenntartás" és a bolsevizmussal szembeni védelem ürügyével lényegében továbbra is kötelesek voltak fenntartani az általuk elfoglalt oroszországi területek megszállását. Enneaux ogyesszai francia konzul 1918. december 16-án a szövetségesek megbízásából azzal az utasítással fordult az ukrajnai német csapatok parancsnokságához, hogy továbbra is maradjon a helyén. „A fegyverszüneti feltételek értelmé-

[7] Az Ukrán Szociálforradalmár Párt vezetőségi tagjainak pere. (Gyorsírási jegyzőkönyv) — Az Ukrajnai Rendkívüli Bizottság Kiadója. Harkov 1921. 264. old.

[8] Pravda, 1919 március 7.

A Vörös Hadsereg egységei az októberi forradalom első évfordulóján rendezett moszkvai felvonuláson (1918. november 7.)

ben — így szól az utasítás — Önök a szövetséges hatalmak irányában fennálló kötelezettségeiknek megfelelően kötelesek biztosítani és fenntartani a rendet a csapataik által elfoglalt oroszországi területeken."[9]

1919 elején az intervenciósoknak sikerült birtokba venniük Dél-Ukrajna jelentős részét és a Krím-félszigetet. Az általuk elfoglalt övezet határa Tyiraszpoltól Birzulun keresztül Nyikolajevig és Herszonig húzódott.

De az Ukrajnába való behatolás csupán része volt az antant-imperialisták általános elgondolásának. Az imperialisták egyidejűleg folytatták kaukázusontúli pozícióik megszilárdítását. Már 1918. november 17-én angol csapatok érkeztek Bakuba, hogy felváltsák a török—német hódítókat. Néhány nappal később az angolok partra szálltak Batumiban, majd Tifliszbe is bevonultak.

1919 elejére már több mint 20 000 főnyi angol sereg állomásozott a Kaukázusontúlon. Az intervenciósok kiterjesztették ellenőrzésüket a Kaukázusontúl egész politikai és gazdasági életére.

Az angol intervenció legfőbb kaukázusontúli támasza a muszavatista, a dasnak és a grúz mensevik bábkormány volt. Ezek a kormányok a néptömegek legcsekélyebb támogatását sem élvezték, s ezért külföldi szuronyok segítségével akarták megtartani a hatalmat.

Különösen örültek az intervenciósok Baku megszállásának, azt hivén, hogy hosszú időre megkaparintották a rendkívül jelentős olajtelepeket.

A Kaukázusontúl angol megszállása megszilárdította a dél-oroszországi fehérgárdista seregek helyzetét, minthogy nem kellett nyugtalankodniuk hátországuk miatt. Ezzel kapcsolatban Winston Churchill — aki akkor hadügyminiszter volt — a következőket mondotta 1919. március 2-án az angol alsóházban: „Jelenleg bizonyos csapatkontingenst tartunk a baku—batumi vasútvonal mentén. E csapatok törzse Tifliszben székel. Az admiralitás hadiflottillával rendelkezik a Kaspi-tengeren, s ez lehetővé teszi számunk-

[9] Az Októberi Forradalom Központi Állami Levéltára (CGAOR). 200. fólia 4. opus. 44. ügyir. 9. old.

ra, hogy uralkodó helyzetet foglaljunk el ezen a nagy beltengeren. Csapataink nem vesznek részt az ellenség elleni hadműveletekben. S noha még csak nem is érintkeznek az ellenséggel, mégis bizonyos erőforrást és támogatást jelentenek Gyenyikin tábornok hadserege számára, amely tőlük mintegy 100 mérföldnyire északra küzd a bolsevikok ellen."[10]

Az antant — miközben az ország déli részén erőket vont össze a fő csapáshoz — a szovjetköztársaság területén szerzett többi pozícióját is tovább erősítette. Változatlanul nagy jelentőséget tulajdonítottak az imperialisták az északi hídfőnek. A Németországgal kötött fegyverszünet után már nem magyarázhatták Murmanszk és Arhangelszk megszállását a vidéket fenyegető „német veszéllyel". S az „északi expedíció" ismételten felkeltette az intervencióban részt vevő országok közvéleményének elégedetlenségét. Az intervenciós csapatok katonái a kemény és szokatlan északi tél hatására maguk is zúgolódni kezdtek, és haza akartak menni. A közvélemény megnyugtatása végett a szövetséges parancsnokság cselhez folyamodott: közhírré tette, hogy a csapatok ki fogják üríteni Észak-Oroszországot, de a kiürítést egy időre elhalasztják az éghajlati viszonyok miatt, minthogy az arhangelszki kikötőt jég borítja.

A valóságban az intervenciósok korántsem gondoltak kiürítésre.

„... Az Egyesült Államok kormánya — írta Lansing 1917. november 27-én Berkeley washingtoni brit ügyvivőnek — közölni szándékozik az arhangelszki amerikai ügyvivővel, hogy a (Németországgal való) fegyverszünet aláírása egyáltalán nem érinti az észak-oroszországi amerikai csapatok ott-tartózkodását."[11]

Nem kevésbé jellemző Ironside tábornok beismerése.

„Engem egyszer sem hívtak, hogy tárgyaljuk meg a fegyverszünet utáni kiürítést — írja ezzel kapcsolatban Ironside. — Arhangelszk elhagyása halálos csapás lett volna a másutt harcoló fehérseregek számára, s én tudtam, hogy

[10] *W. P. Coates and Z. K. Coates:* Id. mű, 250—251. old.
[11] FRUS 1918. Russia. II. köt. 572. old.

ez ellenkezik a szövetségeseknek az orosz polgárháborúban követett általános stratégiájával."[12]

A szövetséges parancsnokság nem kiürítésre, hanem épp ellenkezőleg, észak-oroszországi erőinek további megszilárdítására gondolt. Az angol vezérkar adatai szerint 1919 január elején Murmanszk körzetében 14 475, Arhangelszk körzetében pedig 15 897 katona állomásozott.[13]

A csapatutánpótláson kívül egyidejűleg nagy mennyiségű anyagszállítmány is érkezett Észak-Oroszországba. Az Egyesült Államok haditengerészeti minisztériumának hozzávetőleges adatai szerint a hajózás megindulása óta az alábbi felszerelést szállították Észak-Oroszországba: Arhangelszkbe 73 600 tonna hadianyagot, 15 000 tonna általános jellegű rakományt, 6300 tonna rakományt a flotta számára és 52 000 tonna szenet. Ugyanakkor Murmanszkba 10 800 tonna hadianyagot, 3700 tonna haditengerészeti felszerelést és 15 000 tonna szenet szállítottak.

De az intervenciósok még ennél is nagyobb arányú csapatkiegészítést és hadianyag-szállítást terveztek. 1919 elején Churchill az alsóházban bejelentette, hogy az északoroszországi szövetséges csapatokat tovább szándékoznak erősíteni és mindennel ellátják őket, amire szükségük van.

Az antant terveiben továbbra is jelentős helyet foglalt el a Távol-Kelet és Szibéria. A szovjetellenes intervenció szervezői célul tűzték ki, hogy ezeken a területeken közös parancsnokság által irányított nagy belső ellenforradalmi haderőt hoznak létre. Kísérletképpen a sok helyi fehérgárdista „kormányzat" és katonai szerv egységes koalíciós kormánnyá, direktóriummá olvadt össze. Ez a megoldás azonban nem elégítette ki az intervenciósokat. Nekik nyílt ellenforradalmi katonai diktatúrára volt szükségük, nem pedig parlamenti szócséplésre. Az antant s a monarchista érzelmű fehérgárdista tisztikar úgy vélte, hogy céljainak az alkotmányozó gyűlésnél és a burzsoá demokratikus rendszerért folytatott agitációnál sokkal inkább megfelel, ha a

[12] *E. Ironside:* Id. mű, 56. old.
[13] Lásd *W. P. Coates and Z. K Coates:* Id. mű, 161. old.

fehérgárdista diktatúra központosított ereje nyíltan elnyomja a dolgozókat.

Kolcsak volt cári tengernagy személyében jelöltet is találtak az „összorosz" diktátor posztjára. A legreakciósabb burzsoá-földesúri és katonai körök nagy buzgalommal kezdeményezték ezt a jelölést, s elgondolásuk a szövetségeseknél kedvező fogadtatásra talált. Kolcsakot igen jól ismerte sok angol és amerikai politikus és katonai személyiség. Még 1917 nyarán történt, hogy Glennon tengernagy, a Root volt külügyminiszter vezetésével Oroszországban tartozkodó amerikai diplomáciai küldöttség tagja meghívta Kolcsakot, látogasson el az Egyesült Államokba. A tengernagy szívesen tett eleget a meghívásnak. Abban az időben éppen „munka nélkül" volt, mivel a fekete-tengeri flotta forradalmi tengerészei nem voltak hajlandók megtűrni ilyen dühödt ellenforradalmárt a parancsnoki poszton, és elkergették. Útban Amerika felé Kolcsak látogatást tett Angliában, onnan pedig angol cirkáló vitte az Egyesült Államokba. Akkoriban az orosz tengernagy mint kiváló haditengerészeti aknaszakértő érdekelte a szövetségeseket. 1917 októberében Wilson elnök fogadta, s meghívták az amerikai flotta atlanti partvidéki hadgyakorlatainak megtekintésére.

Az Októberi Szocialista Forradalom után az angol—amerikai kormánykörök másfajta érdeklődést kezdtek tanúsítani Kolcsak személye iránt. A tengerészeti aknaszakértő akkor a szovjethatalom egyik legmeggyőződésesebb és legengesztelhetetlenebb ellenségeként vált jelentőssé. A szövetséges intervenció kezdetén az angol szolgálatba szegődött Kolcsak tengernagy a Távol-Keleten bukkant fel. A direktóriumi kormányban hadügyminiszter lett. Amidőn pedig a szövetségesek úgy találták, hogy a direktórium már elavult, s legfőbb ideje, hogy felszámolják, Kolcsak élére állt a direktórium ellen szervezett összeesküvésnek és az 1918. november 18-ról 19-re virradó éjszakán „államcsínyt" hajtott végre. A direktóriumot megfosztották hatalmától, Kolcsakot pedig kikiáltották „Oroszország főkormányzójává". Az antant egyszemélyi diktátori hatalommal ruházta fel. S a „főkormányzó", uralma első napjaitól

kezdve angol—amerikai gazdáinak nagymérvű és sokoldalú támogatását élvezte.

„Kolcsak tengernagy — állapította meg később emlékirataiban Word ezredes — sohasem került volna Szibériába, sohasem állhatott volna az alkotmányos (értsd: ellenforradalmi — *Szerk.*) mozgalom és a kormány élére, ha nem követte volna a szövetségesek utasításait és tanácsait."[14]

A szövetségesek továbbra is nagy segítséget nyújtottak a cseh ellenforradalmároknak, a Kolcsak-féle hadsereg leendő harcostársainak. 1918 november végéig — korántsem teljes adatok szerint — csupán az Egyesült Államok 200 000 puskát, 220 000 tüzérségi lőszert, 350 000 pár csizmát, sok ágyút, géppuskát és egyéb hadfelszerelést szállított Kolcsaknak és a cseheknek. Harris irkutszki amerikai főkonzul az amerikai kormányhoz intézett 1919. január 2-i emlékiratában hangsúlyozta, hogy Kolcsak segítése a bolsevizmus elleni harc legjobb eszköze.

Az amerikai kormány teljes mértékben osztotta Harris és a hozzá hasonlók álláspontját. Nem meglepő tehát, hogy az amerikaiak napról napra egyre jobban segítették a keleti ellenforradalmat. Grawes tábornok, a Szibériába vezényelt amerikai expedíciós hadtest parancsnoka később azt írta emlékirataiban, hogy ő voltaképpen „Kolcsak hadseregének fegyver- és lőszerszállító ügynöke volt".

Az angol imperialisták is sokat tettek Kolcsak hatalmának megszilárdításáért. „Rövid idő alatt új szibériai hadsereg alakult — jegyzi meg emlékirataiban Churchill. — Ez a hadsereg csupán brit forrásokból 100 000 puskát és 20 géppuskát kapott."[15] Franciaország sem maradt el társai mögött. 1918 decemberétől kezdve havonként 50 millió frankot fordított a Kolcsak-rendszer támogatására.

Az antant-imperialisták segítségével Kolcsaknak már 1918 november végére sikerült mintegy 250 000 főnyi hadsereget kiépítenie.

[14] *D. Word:* Szövetséges intervenció Szibériában 1918—1919 Moszkva—Petrográd, 1923. 25. old.

[15] *W. Churchill:* Világvalság. Moszkva—Leningrád 1932. 104. old.

A „főkormányzó" népellenes diktatúráját a külföldi imperialisták — a kimondottan katonai célok mellett — arra is felhasználták, hogy kiterjesszék uralmukat Szibéria gazdasági életére. Különösen törekedett e cél elérésére az Egyesült Államok. Berle, a párizsi békekonferencián[16] részt vett amerikai küldöttség egyik munkatársa a következőket írta 1918 decemberi emlékiratában: „Wilson elnök kijelentette, hogy az Egyesült Államok gazdasági intervenciót próbál megvalósítani (Szibériában. — *Szerk.*), s ezt alapvető politikájának tekinti. Az ilyen jellegű intervenciót katonai intervenciónak kell kísérnie, enélkül nem valósulhat meg..." Befejezésül Berle hangsúlyozta: „Az intervenció logikus következménye az lesz, hogy az orosz ügyek intézésében az Egyesült Államok kormányán nyugszik majd a legfőbb felelősség."[17]

A gazdasági intervenció megvalósítása teljesen a katonai intervenció sikerétől függött. Ezért az amerikai, az angol, a francia és a japán imperialisták, miközben megteremtették Kolcsak fehérgárdista seregét, jelentős erőket összpontosítottak a szovjetország keleti részén. Az intervenciós csapatok zömét Japán adta. 1918 november közepén Japánnak mintegy 70 000 katonája állomásozott Oroszország keleti térségében, s december elejére ez a létszám meghaladta a 100 000 főt. A japán csapatokon kívül abban az időben 55 000 csehszlovák, 12 000 lengyel, mintegy 10 000 amerikai, 4000 kanadai, 4000—4000 szerb és román, 2000 olasz, 1600 brit és 760 francia katona, tehát összesen mintegy 200 000 főnyi külföldi sereg tartózkodott Szibériában és a Távol-Keleten.[18] Az intervenciós csapatok azzal, hogy katonai büntető funkciót töltöttek be Kolcsak hátországában, szabad kezet biztosítottak a fehérgárdistáknak az aktív hadműveletekhez a keleti fronton.

[16] A párizsi konferenciát, amely 1919 január 18-tól 1920 január 21-ig tartott, az első világháborúban győztes hatalmak hívták össze, hogy kidolgozzák a legyőzött országokkal kötendő békeszerződéseket.

[17] FRUS 1919 The Paris Peace Conference. II. köt. 471—475. old.

[18] Lásd *W. P. Coates and Z. K. Coates:* Id. mű, 207. old.

A Kolcsak-sereg hadműveleteinek operatív vezetésében is közvetlenül részt vettek az intervenciósok képviselői. A szövetséges parancsnokság és a Kolcsak-kormány között létrejött 1919. január 16-i egyezmény értelmében valamennyi Kelet-Oroszországban levő szövetséges csapattest az 1918 végén Omszkba érkezett Janin francia tábornok parancsnoksága alá került. Janin közvetlen helyettese az angol Knox tábornok lett; ő a hátország kérdéseivel és az ellenforradalmi erők ellátásával foglalkozott. A fehérgárdista hadseregnek forma szerint Kolcsak volt a parancsnoka, de valójában a csapatok feltöltése, ellátása és vezetése az intervenciósok ellenőrzése alatt ment végbe. Nemhiába mutatott rá a január 16-i egyezmény arra, hogy az orosz főparancsnokság a hadműveletek irányításában köteles alkalmazkodni Janin tábornok általános irányelveihez, s a tábornoknak joga lesz az általános ellenőrzéshez mind a fronton, mind pedig a hátországban.

Így jött létre 1918 végén és 1919 elején a keleti fronton az egyik legnagyobb fehérgárdista hadsereg: Kolcsak serege, amely az amerikai, az angol és a francia imperialistáknak volt alárendelve, s amelyet mögöttes területein az imperialisták saját fegyveres erőikkel támogattak.

Ugyancsak veszélyes ellenforradalmi tűzfészket teremtett az antant abban az időben északnyugaton, a Balti-tenger körzetében. Már 1918 novemberében behatolt egy angol hajóraj a Balti-tengerre, Sinclair tengernagy parancsnoksága alatt. Mint már említettük, az angol hadihajók befutottak a libaui kikötőbe, és megpróbálták támogatni a rigai ellenforradalmi erőket. December 12-én az angolok Revalba érkeztek, s a kapott parancs értelmében Sinclair hajóraja hadműveleteket kezdett a szovjet balti flotta ellen.

Az antant-imperialisták minden eszközzel támogatták az észt, a lett és a litván burzsoá nacionalista elemeket, s még Finnországot is bevonták a szovjetköztársaság elleni háborúba. Finnországot ugyanis a balti köztársaságokkal együtt a Petrográd elleni támadás fontos felvonulási területének tekintették. Morris, svédországi amerikai követ a következőket írta 1918 decemberében Lansing külügyminiszternek: „A bolsevikok elleni hadműveletek számára a Balti-

tenger környéke és Finnország lesz a legalkalmasabb hely. E térségek kiváló földrajzi helyzete, kikötőik, vasutaik, Petrográdhoz való közelségük ... az a körülmény, hogy a fővároshoz vezető utakon nincsenek erődítések ... s a nehézségek, amelyekkel a bolsevikok ezeken az immár elpusztított vidékeken az ellátás megszervezése terén küzdenek — mindez a hadműveletek mellett szól. A szövetséges csapatoknak meg kell szállniuk a Baltikum legfontosabb kikötőit és városait ..."[19]

1919 januárjában a szövetségesek aktív közreműködésével mintegy 3000 finn katonát vezényeltek át Észtországba. Ugyanakkor Libauban német önkéntes egységek alakultak. Az egységek katonáinak és tisztjeinek az antant földet ígért a Baltikumban arra az esetre, ha „leverik a bolsevikokat". A volt német megszálló sereg alakulataiból hívták életre az úgynevezett „vashadosztályt". Mindezen ellenforradalmi erők élére az antant tudtával és jóváhagyásával von der Goltz német tábornok, a finnországi forradalom eltiprója került. Német tisztek vezetésével sebtében orosz fehérgárdista osztagokat is alakítottak, Lieven herceg és a cégéres kalandor Bermondt-Avalov parancsnoksága alatt. S megkezdődött az észt, a lett és a litván burzsoá kormány haderőinek kialakítása. Ez azonban nem volt könnyű, mivel a dolgozók mindent megtettek, hogy kibújjanak az ellenforradalmi seregekben teljesítendő szolgálat alól. A kötelező sorozással alakított egységek megbízhatatlannak bizonyultak, s így 1919 első felében csak jelentéktelen erők álltak az Ulmanis-kormány és a litván „tariba" rendelkezésére. Ezek az erők a városi burzsoázia és a falusi kulákok fiaiból tevődtek össze. Nagyobb sereget csak az észt burzsoáziának sikerült létrehoznia. Ezenkívül Észtország területén állomásozott az orosz fehérgárdista északi hadtest, amely később Jugyenyics fehér hadseregének magvát alkotta.

Az antant-imperialisták, hogy a szovjetellenes intervenciót nyugat felől kiterjesszék, más, Oroszországgal határos államokat is be akartak vonni az akcióba. A szövetségesek

[19] A polgárháború története. 3. köt. 335. old.

elgondolása szerint a balti országokon kívül lengyel, cseh, román, sőt, görög csapatoknak is részt kellett venniük a szovjetellenes hadjáratban. A párizsi békekonferencián, amely a gyakorlatban az intervenciósok politikai vezérkara lett, Foch tábornagy, a szövetséges csapatok főparancsnoka a következőket mondta: „A szükséges csapatlétszámot (a bolsevizmus elleni harchoz. — *Szerk.*) finnek, lengyelek, csehek, románok és görögök, valamint a szövetségesekkel rokonszenvező legkülönbözőbb orosz elemek mozgósításával biztosíthatnánk. Ezek a fiatal kötelékek alkothatnák — egységes parancsnokság alatt — azokat az erőket, amelyek a bolsevikok legyőzéséhez és területeik megszállásához szükségesek. Ha ez megtörténik — kiáltott fel a tábornok nagy önhitten —, akkor 1919-ben megérjük a bolsevizmus végét."[20]

A polgárháború frontjain elért ideiglenes sikerek láttán az antant imperialistái már nem is kételkedtek a gyors és végleges győzelemben. 1919 elején az antant katonai főtanácsa részletes tervet dolgozott ki abból a célból, hogy hatalmas koncentrált támadást intézzen a szovjetország ellen.

1919 januárjában a szövetséges seregek főparancsnokságának vezérkara megvitatta a szövetségesek oroszországi intervenciójának kiszélesítésével kapcsolatos teendőket. Ennek a vitának az anyaga, amely csak nemrég került nyilvánosságra, megvilágítja az országunkra törő antant katonai és politikai elgondolásait. Igen érdekes ebben a tekintetben a szövetséges seregek vezérkarának 1919. január 18-i dokumentuma, amely nyomatékosan hangsúlyozza, hogy a központi hatalmak veresége után az antant fő feladata „a bolsevizmus megsemmisítése". „Az intervenció, amely ezt tűzi ki célul — állapítja meg a dokumentum — életszükséglet számunkra (az antant számára. — *Szerk.*), a vele járó politikai nehézségek pedig nem lehetnek olyan döntő jelentőségűek, hogy lemondjunk az intervencióról vagy elhalasszuk annak megvalósítását."

[20] FRUS 1919. The Paris Peace Conference. IV. köt. Washington 1943. 122—123. old.

A szövetségesek katonai parancsnoksága, miután arra a következtetésre jutott, hogy a lehető leggyorsabban ki kell szélesíteni a szovjetellenes intervenció méreteit, rögtön sürgetni kezdte az intervenció tervének kidolgozását. Az amerikai, angol és francia imperialisták továbbra is nagy reményeket fűztek Kolcsak, Gyenyikin, Krasznov fehérgárdista seregeihez és más orosz ellenforradalmár alakulatokhoz. „A szövetségesek kötelessége — szögezte le az antant vezérkara —, hogy támogassák a fehérgárdistákat, elősegítsék egyesülésüket, lehetővé tegyék nekik, hogy megindítsák és sikerrel folytassák a harcot... Ennek érdekében az a feladatunk, hogy *a)* a jelenleg kialakult frontokon feltartóztassuk, majd bekerítsük a bolsevik seregeket, megbénítsuk hadműveleteiket, teljesen elszigeteljük őket minden irányban, elragadjuk tőlük a fő ipari és mezőgazdasági központokat; *b)* hatékony anyagi és erkölcsi támogatásban részesítsük az orosz nemzeti erőket, és szilárd kiinduló bázist biztosítsunk nekik."

Az imperialista országok katonai stratégái három fő célt tűztek maguk elé: Szovjet-Oroszország teljes körülkerítését, Ukrajna elfoglalását és az orosz ellenforradalmi erők megerősítését. A körülkerítést úgy vélték megvalósítani, hogy kapcsolatot teremtenek az uráli front és Gyenyikin csapatai között. Ennek a műveletnek a végrehajtását Angliára bízták. Az angolok a Szalonikiből Batumiba szállított csapatokkal, továbbá a Kaspi-tenger körzetében összevont és Törökországban állomásozó csapatokkal szándékoztak megoldani ezt a feladatot.

Az antant-imperialisták gondosan előkészítették Lengyelországot a Szovjet-Oroszország elleni harcra. A lengyel hadsereg megszervezését a francia parancsnokságra bízták, amely hat vegyes francia—lengyel gyaloghadosztályt irányított Lengyelországba Haller tábornok vezetésével. A szövetségesek egyben azt tervezték, hogy „a lengyel hadsereg Danzig és Thorn közötti összeköttetési vonalainak biztosítása érdekében legalább két szövetséges gyaloghadosztállyal meg kell szállni az alsó Visztula vidékét, lehetőleg amerikai parancsnokság alatt a következő összetételben: egy amerikai gyaloghadosztály, egy francia ezred, egy

angol ezred, egy olasz ezred". Úgy döntöttek, hogy az Egyesült Államokra bízzák a szövetségesek lengyelországi hadműveleteinek irányítását. A szövetségesek terve szerint a balti tengerpart blokádját és a Petrográd elleni előnyomulást a brit flottának és az angol parancsnokság alatt álló észak-oroszországi szövetséges haderőnek kellett megvalósítani.

Az antant-imperialisták nagy súlyt helyeztek Ukrajna elfoglalására. Erre a célra francia, görög, olasz és román csapatokat szándékoztak szervezni Berthelot francia tábornok parancsnoksága alatt. „A francia és olasz hadosztályok mögött elhelyezett támaszpont- és összeköttetés-biztosító görög és román csapatok — részletezte a szövetségesek haditerve — lehetővé tennék a gyors előnyomulást, Ukrajna központjainak, Kijev és Harkov vidékének elfoglalását."

Végül az antant parancsnoksága, amely az Egyesült Államok, Anglia és Franciaország képviselőiből állt, magára vállalta az összes fehérgárdista haderők megszervezését és felszerelését. A szövetségesek határozottan leszögezték, hogy az antanthatalmak számára „életszükséglet a bolsevizmus mielőbbi megsemmisítése"[21].

Így hát az antant-imperialisták, alighogy befejezték az egyik háborút, fokozott erővel szították az új háború tüzét. A Nyugat-Európában beköszöntő békét csak kedvező alkalomnak tekintették újabb rablásokra és erőszakra, a nemzetközi forradalmi munkásmozgalom elfojtására és mindenekelőtt az oroszországi szovjethatalom megsemmisítésére.

MINDENT A FRONTNAK!

A szovjetköztársaság helyzete 1918 őszén rendkívül súlyos volt. De azért az ellenség visszaveréséhez már nagyobb erő állt rendelkezésre, mint néhány hónappal előbb, amikor az antant intervenciója még csak kibontakozóban volt.

Németországban, Ausztriában és Magyarországon kitört a forradalom, s ezt követően más európai tőkésországokban

[21] A polgárháború története. 1. köt. 86—87. old.

is megkezdődött a forradalmi tömegmozgalom fellendülése. A szovjet-orosz munkások és parasztok megérezték, hogy a nemzetközi imperializmus elleni harcukban nincsenek egyedül, hogy más országok proletariátusában szövetségesre lelnek.

A köztársaság belső helyzete is szilárdabbá vált.

Döntő jelentőségű volt a munkásosztály és a dolgozó parasztság szövetségének megerősödése. A földről szóló dekrétum végrehajtása mélyreható változásokat idézett elő falun. Megnőtt a középparasztság aránya. Midőn a szegényparasztok földhöz és állathoz jutottak, a szegényparaszti gazdaságoknak több mint fele (s az Októberi Forradalom előtt ezek a gazdaságok voltak túlsúlyban) középparaszti színvonalra emelkedett. A középparaszt lett a falu központi alakja. Már 1919 elején a középparasztok alkották a falusi lakosságnak több mint 60 százalékát. S a középparaszt magatartása ingadozó volt.

Kihez pártol a középparasztság a polgárháború folyamán: a proletariátushoz-e vagy a burzsoáziához? Ettől függött az oroszországi szocialista forradalom sorsa.

A középparaszt egyfelől mint dolgozó, aki nem zsákmányol ki idegen munkaerőt, ellenségesen állt szemben a kulákkal, a tőkéssel, a földbirtokossal. A szovjethatalom földet adott a parasztnak, megszabadította az örökös félelemtől, hogy tönkremegy és nyomorúságos sorsra jut. A paraszt ura lett sorsának, teljes jogú állampolgára az országnak, hatalmas segítséget és támogatást kapott attól az államtól, amelyben a hatalom csakis a dolgozóké. Egyetlen hatalom sem nyújthatott annyit a dolgozó parasztságnak, mint a szovjethatalom. Ezért a dolgozó paraszt rokonszenvét nyilvánította a szovjethatalom iránt, hajlandó volt támogatni a proletariátust.

Ez azonban csak az érem egyik oldala volt. Másik oldala abban rejlett, hogy ugyanez a középparaszt tulajdonos volt, még ha kistulajdonos is. És mint gazda elsősorban azt kívánta, hogy a háború elkerülje portáját, s ne ártson jólétének. A középparasztnak ezt a hangulatát használták ki a kulákok és az eszerek. Provokatív agitációjuk hatására a középparasztok jelentős része nemegyszer megtagadta a

segítséget a munkásosztálytól a harc súlyos pillanataiban, megszökött a Vörös Hadseregből, sőt, ellenforradalmi lázadásokban vett részt. Nagyrészt ezzel magyarázható, hogy az intervenciósok és a fehérgárdisták 1918 nyarán meg tudták dönteni a szovjethatalmat a Volgamelléken, az Urálban, Szibériában és az ország több más vidékén.

De vajon mit kapott a középparaszt a fehérgárdistáktól? Igaz, a fehérgárdisták nem akadályozták a parasztot a gabona-spekulációban. Ezzel szemben elvették tőle a földet, és visszaadták a földbirtokosoknak. Megjelent a nagykereskedő, és ismét bevezette gabonakereskedelmi monopóliumát. A falusi burzsoá — a kulák — uzsorakölcsönökkel szolgaságba kergette, fojtogatta a parasztot, zsarnokoskodott vele, tönkretette gazdaságát.

Az eszerek és a mensevikek demokráciát, alkotmányozó gyűlést, parlamentet ígértek a parasztnak. S amikor megalakultak a helyi kormányok, amelyekben ugyanezek az eszerek és mensevikek viselték a miniszterelnöki és a miniszteri rangot, falun megjelentek az e kormányok által odavezényelt csendőrök és rendőrök. A parasztok hátán sűrűn csattant a lovaglóostor és a puskavessző, midőn a felügyelők adókat és egyéb szolgáltatásokat sajtoltak ki a fehér hadsereg céljaira. Az utak mentén, a távirópóznákon megcsonkított holttestek himbálóztak kötélen, azoknak a muzsikoknak a holttestei, akik nem akarták visszaadni a földbirtokosnak és a kuláknak a verejtékükkel öntözött, a szovjethatalom által juttatott földet.

„Le a testvérgyilkos polgárháborúval!" — üvöltötték a gyűléseken az eszer-mensevik árulók. De ím, eljött a hatalmuk — s a parasztot erőszakosan, golyóval és kötéllel fenyegetőzve beterelték a fehér hadseregbe, a számára gyűlöletes tiszt urak parancsoksága alá. Arra kényszerítették, hogy ne saját földjéért és szabadságáért, hanem a földbirtokosok földjéért, a gazdagok szabadságáért harcoljon.

Maga az élet győzte meg a középparasztot arról, hogy csakis a szovjethatalom mellett a helye, csakis a munkásosztály és a kommunista párt vezetheti a szabadság, a béke és a jólét útjára.

A középparasztság látta, hogy a Vörös Hadsereg nagy

győzelmeket arat a dolgozó nép ellenségei felett, s a szovjethatalom hónapról hónapra erősödik. 1918 őszén világosan észlelhető volt a középparaszt átpártolása a szovjethatalomhoz.

A dolgozó parasztok megértették, hogy a szovjethatalom igazságos, felszabadító háborút folytat a külföldi imperialisták és a belső ellenforradalom ellen, Október nagy vívmányainak védelmében. „Sokára és nehezen tört magának utat ez a felismerés — mondotta Lenin az 1918. november 6-án megnyílt VI. összoroszországi rendkívüli szovjet kongresszuson. — De ez év nyarán mindenki előtt teljesen világossá vált, hogy végül is utat tört magának, hogy bekövetkezett a fordulat . . .”[22]

Ez a fordulat megváltoztatta az osztály-erőviszonyokat az országban. A párt, Leninnel az élén, idejében észrevette a középparaszt magatartásának megváltozását, és levonta belőle a szükséges következtetéseket.

Közvetlenül a forradalom után, amikor a szovjethatalomnak létjogosultságát kellett megvédenie, a legfőbb feladat falun a szegényparasztság és a földmunkások megszervezése volt. Enélkül lehetetlen lett volna a burzsoázia legyőzése, a kulák ellenforradalom elfojtása. A középparasztság irányában, minthogy ennek jelentős része még ingadozott, a párt és a szovjethatalom továbbra is a semlegesítés politikáját folytatta. Ezt a politikát a párt a szocialista forradalomra való áttérés idején kezdte megvalósítani. Célja az volt, hogy a középparasztságot olyan réteggé tegye, amely, ha nem is válik a proletárforradalom aktív segítőjévé, legalább nem pártol a szovjethatalom ellenségeihez. Ez volt az egyedüli helyes megoldás.

Ámde az 1919 elején kialakult helyzetben a középparaszt semlegesítésének politikája már elégtelennek bizonyult. A szovjethatalom, amely kivívta első győzelmét a polgárháborús frontokon, megszilárdította létét, és bebizonyította a világnak, hogy tartós és szilárd — ez a szovjethatalom a semlegesítés politikájáról már áttérhetett a középparaszttal való tartós szövetség megteremtésére.

[22] *Lenin* Művei. 28. köt 139. old.

1918 novemberében Lenin megfogalmazta a párt középparaszt-politikájának új alapelvét: „Megegyezésre kell jutni a középparaszttal — egyetlen pillanatra sem mondva le a kulák elleni harcról és szilárdan csak a szegényparasztságra támaszkodva . . .”[23]

A középparasztság állásfoglalásának megváltozása kedvező feltételeket teremtett a szovjetköztársaság védelmének megerősítéséhez, ennek pedig döntő jelentősége volt 1918 őszén. Az intervenciósok és a fehérgárdisták nyomása napról napra fokozódott. Szükséges volt, hogy az ország egész életét háborús vágányra tereljék. A helyzet a Vörös Hadsereg létszámának növelését, a hátország megerősítését követelte.

Október 3-án az Összoroszországi Központi Végrehajtó Bizottságnak, a moszkvai szovjetnek, valamint az üzemi bizottságok és a szakszervezetek képviselőinek együttes ülésén felolvasták Lenin levelét. Lenin hangsúlyozta, hogy a szovjethatalomnak meg kell tízszereznie erőfeszítéseit a gabonabegyűjtés terén, s fokozottan kell törekednie a munkás-paraszt szövetség megszilárdítására, hogy segíthesse a dolgozó parasztságot és győzelmet arasson a kulákság felett.

Lenin fokozni kívánta a Vörös Hadsereg szervezését és megerősítését. Ehhez megvoltak a feltételek: bekövetkezett a fordulat, a dolgozó parasztok megértették és tapasztalatból felismerték a forradalmi vívmányok és a szovjethatalom megvédésének szükségességét. A hadsereg a csehszlovákok és a fehérgárdisták elleni ütközetekben edződik és erősödik — írta Vlagyimir Iljics —, az alapot szilárdan leraktuk, siessünk hát, hogy magát az épületet tető alá hozzuk.

„Mi elhatároztuk, hogy tavaszra egymillió főnyi hadseregünk lesz, most hárommillió főnyi hadseregre van szükségünk. Lehet ekkora hadseregünk. *És lesz is.*”[24]

Leninnek ezt a célkitűzését szem előtt tartva a Munkás-Paraszt Honvédelmi Tanács az ország erőforrásainak meg-

[23] Ugyanott, 189. old.
[24] Ugyanott, 94. old.

felelően 1918 decemberében jóváhagyta egy másfél millió főnyi hadsereg mielőbbi felállításának tervét. Egyben gyakorlati intézkedéseket tett arra vonatkozólag, hogy biztosítsák az újonnan szervezendő alakulatoknak a szükséges parancsnoki és politikai káderekét, lássák el őket fegyverrel, lőszerrel, ruházattal és egyéb hadfelszereléssel.

A párt, a munkásosztály és dolgozó parasztság hősi erőfeszítései nyomán a Vörös Hadsereg szervezése rendkívül gyors ütemben haladt, 1919 márciusában már több mint másfél millió főből állt. Soraiban küzdöttek az ukrán, a belorusz, a litván, a lett, az észt szovjetköztársaság csapatai és egyéb nemzetiségi egységek. Megalakult a nemzetközi hadtest, amelynek kötelékében lengyelek, csehszlovákok, magyarok, szerbek, bolgárok, románok, németek, osztrákok, koreaiak és kínaiak harcoltak.

Az a körülmény, hogy a nemzetközi proletariátus képviselői részt vettek az intervenciósok és a fehérgárdisták elleni harcban, megmutatta, mennyire közel állnak Szovjet-Oroszország érdekei a világ dolgozóihoz.

1918 őszén végleg kialakult a hátországban és a fronton működő központi és helyi katonai szervek felépítése. A kormányzóságokban és a járásokban katonai biztosságot hoztak létre. Kidolgozták és jóváhagyták a Vörös Hadsereg egyes kötelékeinek létszámkeretét. A különféle osztagokból ezredeket, dandárokat, hadosztályokat szerveztek. A hadosztályok tábori hadseregeket alkottak, több tábori hadsereget pedig a front vezérkara egyesített.

A front élén a Forradalmi Katonai Tanács állt, amelynek három tagja volt: egy parancsnok (katonai szakértő) és rendszerint két politikai biztos. Ugyanígy minden hadsereg vezetése a hadsereg forradalmi katonai tanácsának kezében összpontosult.

Valamennyi front és katonai intézmény tevékenységét a Köztársasági Forradalmi Katonai Tanács (RVSZR) fogta össze, a párt Központi Bizottságának, az Összoroszországi Központi Végrehajtó Bizottságnak és a Népbiztosok Tanácsának irányelvei alapján.

A szovjetország védelmének és fegyveres erőinek legfelsőbb irányító szerve a Munkás-Paraszt Honvédelmi Tanács volt, élén Leninnel. A Honvédelmi Tanácsot az Összoroszországi Központi Végrehajtó Bizottság 1918. november 30-i határozata alapján hívták életre azzal a feladattal, hogy irányítsa az egész honvédelmi munkát a fronton és a hátországban. Ez a szerv korlátlan jogot nyert ahhoz, hogy mozgósítsa az erőket és az anyagi eszközöket a szocialista haza védelmére. A Honvédelmi Tanács határozatai minden központi és helyi hivatalra és intézményre, minden állampolgárra nézve feltétlenül kötelezőek voltak.

1918 őszén létesült és lépett működésbe a katonai tartalékok kiképzési rendszere, amely az általános katonai kiképzés, valamint a Vörös Hadsereg tartalék-egységei révén valósult meg. Az általános katonai kiképzés több mint 675 000 dolgozóra terjedt ki.

A Vörös Hadsereg életében, harckészségének nevelésében és fegyelmének megszilárdításában óriási szerepük volt az első szovjet szolgálati szabályzatoknak. A Vörös Hadsereg szolgálati szabályzatai visszatükrözték az új típusú hadseregnek, a proletárdiktatúra hadseregének alapvető sajátosságait. Ez a hadsereg elvben különbözött a burzsoá államok hadseregeitől.

A Vörös Hadsereg szolgálati szabályzatai hangsúlyozták, hogy a vöröskatonáknak és a parancsnokoknak az a magasztos hivatás jutott osztályrészül, hogy védjék a szovjetköztársaságot, minden tevékenységükkel a dolgozók felszabadulását szolgálják.

A történelem folyamán először alakult olyan hadsereg, amely sajátszerű iskolája volt nemcsak a katonai kiképzésnek, hanem a dolgozók politikai felvilágosításának is. A szabályzatok tág teret biztosítottak a katonai szolgálatot teljesítőknek arra, hogy a parancsok végrehajtásánál érvényesítsék a szükséges kezdeményező készséget. A Vörös Hadseregben a fegyelem nem a büntetéstől való félelem, hanem a forradalmi kötelességérzeten alapult. „A Vörös Hadsereg — mondotta Lenin — soha nem látott kemény fegyelmet teremtett, mégpedig nem kényszerrel, hanem

maguknak a munkásoknak és parasztoknak a tudatossága, odaadása és önfeláldozása alapján."[25]

A hadsereg szervezésével, vezetésével és irányításával, a vöröskatonák politikai nevelésével és felvilágosításával, a fegyelem megszilárdításával, a hadsereg harckészségének növelésével, a front és a hátország megerősítésével, a csapatok fegyver-, lőszer- és ruházati ellátásával kapcsolatos kérdéseket a szovjet kormány és a katonai hatóságok a kommunista párt Központi Bizottságának útmutatásai alapján oldották meg. A Központi Bizottság 1918 decemberi határozatában hangsúlyozta, hogy a katonai hatóságok politikájának „pontos alapjául szolgálnak azok az általános irányelvek, amelyeket Központi Bizottsága útján és annak közvetlen ellenőrzésével a párt kiad"[26].

A hadsereg pártirányítása az egységek kommunista sejtjeire támaszkodó biztosok és politikai osztályok révén érvényesült. A párt forradalmi kötelességtudásra nevelte a katonákat. A régi orosz hadsereget, csakúgy mint valamennyi kizsákmányoló állam hadseregét, a botfegyelem, a kaszárnya-drill tartotta fenn. Az volt a jó katona, aki „nem gondolkodott" és „nem elmélkedett", hanem vakon engedelmeskedett a parancsnak. A „gondolkodás" joga csak a „feljebbvalókat" illette meg.

Másképp nevelkedett a Vörös Hadsereg harcosa. Számára a parancs törvény volt, de meg kellett értenie célját és jelentőségét, s úgy kellett eleget tennie a parancsnak, mint a szocialista haza iránti kötelességének.

„Szerintünk az állam ereje a tömegek tudatosságában rejlik. Az állam akkor erős, ha a tömegek mindent tudnak, mindenről véleményt tudnak alkotni, és mindent tudatosan tesznek"[27] — mondotta Lenin.

A Vörös Hadsereget nagyfokú hazafias kötelességtudás és nem mindennapi harci tulajdonságok különböztették meg valamennyi burzsoá hadseregtől. „Kiderült, hogy lehet egyszerűen, mondhatni formálisan harcolni — így volt ez

[25] *Lenin* Művei. 29. köt. 250. old.
[26] Pravda, 1918. december 26.
[27] *Lenin* Művei. 26. köt. 255. old.

az imperialista háborúban —, s lehet valóban küzdeni a győzelemért — erre tanított engem Vlagyimir Iljics vezetése. A Vlagyimir Iljics vezette bolsevik párt milliókban tette tudatossá a háború céljait és feladatait, s a fáradt, az imperialista háborútól agyoncsigázott tömegekbe új erőt öntött a polgárháborúban elért győzelmekhez"[28] — állapította meg visszaemlékezéseiben Kamenyev, a régi hadsereg egyik tekintélyes katonai szakértője, aki hűségesen és áldozatkészen szolgálta a szocialista forradalmat a Vörös Hadsereg felelős parancsnoki posztjain.

A vöröskatonák nevelése, forradalmi öntudatuk és katonai vasfegyelmük kialakítása fölöttébb bonyolult volt.

A hadsereg többségét parasztok alkották. Sokan közülük az agrár jellegű kormányzóságok isten háta mögötti járásaiból vonultak be a mozgósításkor, s ezekben a járásokban nemigen érvényesült az ipari proletariátus befolyása. A paraszt-katonák között bőven akadt írástudatlan, elmaradott, különböző előítéletektől megzavart ember. Mindennapos, fáradságos politikai nevelő munkára volt szükség ahhoz, hogy az ilyen harcosok a szocialista haza öntudatos védelmezőivé, a forradalmi munkás-paraszt hadsereg igaz katonáivá váljanak.

Ki hajthatta volna végre ezt a feladatot, ha nem a hadseregbeli kommunisták — sorkatonák, politikai munkatársak és parancsnokok? S a kommunisták becsülettel teljesítették a feladatot, a katonai biztosok és a pártsejtek vezetésével. Kik voltak a hadseregbeli kommunisták? Többségükben volt munkások. Jól ismerték és megértették a dolgozó embert, könnyen megtalálták a közös nyelvet a parasztból lett vöröskatonával. A hadseregbeli kommunisták a lövészárokban, a laktanyában vagy a katonai szerelveny melegedőjében állandóan a harcosok között voltak, megosztották velük a katonaélet nehézségeit és bajait, s eközben beszélgetések során élesztették öntudatukat és osztályösztönüket, megtanították őket arra, hogy eligazodjanak az eseményekben és megértsék a világ dolgait, beléjük plán-

[28] Emlékezés Vlagyimir Iljics Leninre. 2. rész. Moszkva 1957. 296—297. old.

tálták a forradalom győzelmébe vetett szilárd hitet. Szavukból sok ezren értették meg Marx és Lenin tanításainak nagy igazságát, a kommunista párt céljait és feladatait. Meneteléskor és harc közben tanúsított magatartásukkal, szilárdságukkal és bátorságukkal a kommunisták csorbítatlan tekintélyre tettek szert. Becsülték őket, hallgattak rájuk. A kommunisták példát mutattak a forradalom önzetlen szolgálatában. *Majakovszkij* így írt erről:

Ötágú csillagot
sütöttek hátunkra
a vajdák és a pánok,
Mamontov bandái
elevenen ástak el
s fejünkig földet hánytak,
Mozdonykazánban
égettek minket a japánok,
ónnal, ólommal öntötték tele a szánkat.
— Tagadd meg! — bömbölték,
de izzó
torkunk mégsem kiált más szót,
mint e hármat:
„Éljen a kommunizmus!"

Radó György fordítása

A Vörös Hadsereg pártszervezetei létszámban szüntelenül gyarapodtak, s nőtt a politikai befolyásuk is. Különösen sokat fejlődtek a hadseregbeli pártszervezetek 1918 nyarán és őszén, a kommunisták mozgósításakor. 1919 februárjában már több mint 1500 pártsejt működött a Vörös Hadsereg egységeinél. Az 1919 márciusában lezajlott VIII. pártkongresszus mandátumvizsgáló bizottsága megállapította, hogy a frontról érkezett küldöttek 29 706 kommunistát képviselnek. S ebben a számban még nem voltak benne a 10. hadseregnek, a hátországi és a tartalék-egységeknek, valamint a különböző parancsnoki tanfolyamoknak a kommunistái.

Az 1918-as esztendő nyári és őszi harcai idején a hadseregbeli és a helyi pártszervezetek sok tapasztalatra tet-

tek szert a hadseregbeli pártpolitikai munkában. A párt Központi Bizottsága e tapasztalatok tanulmányozása és általánosítása után 1919 januárjában jóváhagyta a front és a hátország katonai egységeinek pártsejtjei számára kiadott útmutatót. Az útmutató meghatározta a hadseregbeli pártszervezetek egységes felépítését, és pontosan megállapította kötelességeiket.

A pártsejteknek az volt a feladatuk, hogy a gyakorlatban érvényesítsék a vezető pártszervek határozatait, megszervezzék az egységeknél a politikai felvilágosító munkát, együttműködjenek a politikai biztossal és a parancsnokkal a katonai fegyelem megszilárdításában. A kommunistáknak példát kellett mutatniuk önzetlen bátorságban és kitartásban, türelemben és szívósságban.

A kommunista sejt nem szólt bele a parancsnok tevékenységébe és rendelkezéseibe, minden eszközzel támogatta és szilárdította a politikai biztosnak mint politikai vezetőnek és a parancsnoknak mint katonai vezetőnek a tekintélyét.

A párt vezetésével a fiatal Vörös Hadsereg ily módon félelmetes erővé nőtt, amely képes volt visszaverni az egyesült antant és fehérgárdista seregeket.

Ámde egyetlen hadsereg sem viselhet hosszú háborút erős ellenséggel szemben, ha nincs szilárd és megbízható hátországa, amely fenntartja kiváló erkölcsi szellemét és ellátja minden szükségessel.

„A *komoly* hadviseléshez — tanította Lenin — erős, szervezett hátország szükséges. A legjobb hadsereget, a forradalom legodaadóbb híveit is azonnal elpusztítja az ellenség, ha nincsenek eléggé felfegyverezve, ha nincsenek kielégítően ellátva élelmiszerrel és nincsenek megfelelően kiképezve."[29]

A párt és a kormány a munkásosztály és a dolgozó parasztság minden forradalmi energiáját a front és a hátország szilárd egységének megteremtésére fordította. „Mindent a frontnak, mindent az ellenség legyőzésére!" — adta ki a párt a jelszót a tömegeknek.

[29] *Lenin* Művei. 27. köt. 62. old.

A külföldi intervenció és a polgárháború megszakította a békés alkotó munkát, amelyhez a szovjetköztársaság 1918 tavaszán hozzálátott. Most a párt és az egész munkásosztály minden erejét a frontnak szentelte. Az ország gazdaságát háborús vágányra terelték. A legfőbb gazdasági feladat az volt, hogy minden anyagi erőforrást a győzelem elérésére összpontosítsanak. Ehhez pedig a gazdasági irányítás centralizálására, a legszigorúbb számvitelre és ellenőrzésre, a termelésben vasfegyelemre, az élelmiszerkészletek megteremtésénél pedig hatalmas szervező munkára volt szükség. Másképp az állam nem láthatta volna el a hadsereget fegyverrel, ruhával, cipővel, nem élelmezhette volna a katonákat és a munkásokat.

Könnyű elképzelni, milyen bonyolult volt ez a feladat a polgárháború idején. A szocialista népgazdasági szektor akkor még igen gyenge lábon állt. Állami kézben voltak az ipari nagyüzemek, valamint a közlekedés. De ezeket a vállalatokat fájdalmasan érintette a tőkés időkből örökségül visszamaradt pusztulás, amelyet még fokozott a burzsoá ügynökök szabotázsa és kártevése. A közép- és a kisipar lényegében a magánkapitalista szektorhoz tartozott. Így álltak a dolgozók a városban. Még bonyolultabb volt a helyzet falun, ahol túlnyomó részben kisárutermelés uralkodott. A kisárutermelő parasztgazdaságok óceánjában kicsiny, gyér szigeteket alkottak az éppenhogy életre kelt kollektív gazdaságok és szovhozok. De ezek még igen gyengén dolgoztak, nem volt gépük, nem voltak tapasztalt szervezőik, sőt, híján voltak a legegyszerűbb gazdasági felszerelésnek és az igaerőnek is.

Ilyen körülmények között rendkívül nehéz volt nemcsak a népgazdaság fejlesztési terveinek elkészítése, de még annak számbavétele is, hogy mit termelnek, mi van tartalékban, s mi fordítható azonnal a legsürgősebb védelmi szükségletek kielégítésére.

A háború lángja pedig egyre terjedt. A front ágyút, lövedéket, puskát, köpenyt, kenyeret követelt. Az üzemeknek fémre, fűtőanyagra volt szükségük. A nehézipari központok munkásait elhagyta az erejük az állandó hiányos táplálkozás miatt.

Mindezek a körülmények több rendkívüli intézkedésre kényszerítették a pártot és a kormányt. Ezek az intézkedések együttesen a hadikommunizmus politikája néven ismertek.

Melyek voltak ezek az intézkedések?

A kormány mindenekelőtt államosította nemcsak a nagyipart, hanem a középüzemeket, sőt a kisipart is. Az ipari termelés irányítását szigorúan centralizálta, s a szovjethatalom gazdasági szerveinek kezében összpontosította. Ez lehetővé tette, hogy az ipari termelés összes eszközeit tervszerűen, a védelem szükségleteire használják fel.

A hadikommunizmus politikájának másik fontos összetevője a gabona-monopólium következetes megvalósítása, a gabonával folytatott magánkereskedelem eltiltása és a gabonafölöslegek kisajátítása volt. 1919 januárjában a szovjet kormány dekrétumot adott ki az állam javára elidegenítendő gabona- és takarmánymennyiségnek a termelő kormányzóságok közötti elosztásáról. A dekrétummal a következő rendszer lépett életbe: az állam meghatározta az ország céljaira szükséges gabona- és takarmánymennyiséget, s ezt szétosztva kirótta a termelő kormányzóságokra. Ezek pedig úgy szedték össze a rájuk eső részt, hogy szabott árakon kisajátították a parasztok gabonafölöslegét. Persze, a körülmények néha megkövetelték, hogy ne csak a fölösleget, hanem a gazdaságban szükséges készletek egy részét is elvegyék a parasztoktól. De erre — Lenin szavaival — azért volt szükség, hogy „megóvjuk a hadsereg harcképességét és megakadályozzuk az ipar teljes összeomlását"[30].

Végül pedig a szovjet kormány bevezette az általános munkakötelezettséget. „Aki nem dolgozik, ne is egyék" — ennek az igazságos törvénynek a hatálya kivétel nélkül minden társadalmi osztályra kiterjedt. A burzsoázia bevonása a kötelező fizikai munkába lehetővé tette, hogy a munkásosztály tehermentesüljön számos másodrendű munkától, s erejét a front szükségleteinek közvetlen kielégítésére összpontosítsa.

[30] *Lenin* Művei. 32. köt. Szikra 1953. 307. old.

A hadikommunizmus politikája nem következett szükségszerűen a szocialista forradalom és a szovjet állam jellegéből. Ez a politika átmeneti, rendkívüli intézkedés volt, amelyet az antant támadása kényszerített ki.

„A proletariátus helyes politikája — ha kisparaszti országban valósítja meg diktatúráját — a gabona becserélése a paraszt számára szükséges iparcikkekre"[31] — mutatott rá Lenin.

Az intervenció által teremtett hadihelyzet azonban megfosztotta a szovjet államot attól a lehetőségtől, hogy ilyen áruforgalmat fejlesszen ki a város és a falu között. Ezért a polgárháború és a külföldi intervenció súlyos viszonyai között a hadikommunizmus politikája volt az egyedüli célszerű politika, mivel ez biztosította az ország szűkös anyagi erőforrásainak mozgósítását és helyes felhasználását. A hadikommunizmus politikája révén a szovjethatalom leküzdhetetlen frontot és szilárd hátországot tudott teremteni.

Lenin leleplezte a mensevikeket és eszereket, akik provokációs kirohanásaikban hibául rótták fel a bolsevikoknak a hadikommunizmus politikáját, és kijelentette, hogy ezt a politikát érdemnek kell tekinteni. „Nem kevésbé fontos azonban — mutatott rá Lenin —, hogy tisztában legyünk ennek az érdemnek igazi mértékével. A »hadikommunizmust« a háború és a pusztulás kényszerítette ránk. A »hadikommunizmus« nem volt és nem is lehetett a proletariátus gazdasági feladatainak megfelelő politika. Ideiglenes rendszabály volt."[32]

A polgárháború időszakára alakult Munkás-Paraszt Honvédelmi Tanács állandóan napirenden tartotta a hadigazdálkodás megszervezésével, a hátország megszilárdításával, a front ellátásával összefüggő kérdéseket. 1918 őszén a Honvédelmi Tanács több fontos határozatban jelölte meg a hadiipar fejlesztésének útjait és eszközeit. A honvédelmi jelentőségű üzemeket például külön csoportba sorolták, s elsősorban ezt az üzemcsoportot látták el nyersanyaggal, fűtőanyaggal és felszereléssel. Ezeknek az üzemeknek a

[31] Ugyanott, 366. old.
[32] Ugyanott.

munkásai rendszerint mentesültek a katonai szolgálat alól, s felemelt élelmiszer-fejadagot kaptak.

1918 novemberében a vasútnál hadiállapotot léptettek életbe. A vasúti közlekedés munkája elsősorban a front által igényelt szállítások biztosítására irányult. Minden vasutast katonai szolgálatra behívott és beosztásában meghagyott személynek tekintettek. A közlekedési dolgozók minden egyes körzetben felelősséggel tartoztak a katonai szerelvények és szállítmányok legcsekélyebb késéséért, a mozdonyok és vasúti kocsik késedelmes átadásáért, a közlekedési balesetekért stb.

A vasút munkájának megjavításában nagy szerepük volt az ott létesített különleges politikai szerveknek.

A szovjet államvasutak a pályatestek rossz állapota és a gördülőanyag nagyfokú elhasználtsága ellenére is becsülettel végrehajtották harci feladataikat. Míg a napi teherforgalom 1919 januárjában 6679 vagon volt, márciusban elérte a napi 7585 vagont. A katonai teherszállítmányok mennyisége már 1919 januárjában napi 1686 vagont tett ki — ami akkoriban óriási eredménynek számított. A felszabadult területeken rendkívül gyorsan helyreállították a stratégiai szempontból fontos vasúti hidakat, így a szizranyi és a szimbirszki Volga-hidat stb.

1918 végén a szovjetköztársaság súlyos fűtőanyagválsággal küzdött. A bakui és a grozniji olajtelepek, valamint a Donyec-medence szénbányái az ellenség kezén voltak. Az arcvonal elvágta az embai olajtelepeket. Az üzemek és a közlekedés leállásának megelőzéséhez szigorú fűtőanyagtakarékosságra és új fűtőanyagforrások feltárására volt szükség. A kormány utasítása értelmében az üzemek tűzifával és tőzeggel való fűtésre rendezkedtek be. Minden üzemnek meg kellett szerveznie az önálló tűzifa-, illetve tőzegbeszerzést. Erre a célra külön erdőrészeket és tőzegbányákat bocsátottak az üzemek rendelkezésére. A munkások nekiláttak a fűtőanyag-beszerzésnek, s hősi erőfeszítéssel elérték, hogy az üzemek zavartalanul folytatták munkájukat.

Az ipari termelés valamennyi fajtája közül a legfontosabb a háború időszakában a fegyverek, lőszerek és külön-

böző hadfelszerelési tárgyak előállítása volt. A szovjetköztársaság félig rombadőlt hadiipart kapott örökségül, elavult, elkopott berendezésekkel. Az ország fegyverkészlete kicsiny volt, ennek is jelentős részére az intervenciósok és a fehérgárdisták tették rá kezüket. Sok katonai felszerelést széthordtak a régi hadsereg felbomlása idején.

1918 elején, a német imperialisták támadásának időszakában a petrográdi hadiipar egy részét át kellett költöztetni az ország belsejébe. (Petrográdban állították elő az első világháború éveiben az orosz hadsereg tüzérségi fegyverzetének mintegy 85 százalékát.) Az oroszországi hadiüzemeknek több mint fele az intervenciósok által megszállt területen volt. A fehérgárdisták elpusztították a szamárai, a szimbirszki és a kazányi robbanóanyag- és tölténygyárat, valamint az izsevszki fegyvergyárat.

Az üzemek felélesztése, termelékenységük emelése, az ellenség által elpusztított üzemek helyreállítása rendkívüli intézkedéseket követelt. A Honvédelmi Tanács határozata értelmében a hadiüzemekbe különleges felhatalmazással politikai biztosokat neveztek ki, s megerősítették a pártszervezeteket. Az üzemekben javult a pártpolitikai munka. A termelékenység emelése céljából bevezették a darabbérezést és a prémiumot, ezen belül a természetbeni juttatásokat is. Lenin javaslatára Petrográdból és más ipari központokból szakmunkásokat küldtek az izsevszki és a szimbirszki hadiüzem mielőbbi helyreállítására.

A párt szervező munkájának és a munkásosztály hősi erőfeszítéseinek eredményei csakhamar megmutatkoztak. Míg például a tulai üzemben 1918 júliusában alig több mint 8000 puskát gyártottak, 1919 februárjában a termelés elérte a 24 000 darabot. Felszabadulása után hamarosan helyreállították az izsevszki üzemet; 1919 januárjában itt 19 215, februárban 26 183, márciusban pedig már 27 667 puskát állítottak elő. A tulai üzem havi átlagos tölténytermelése 1918 novemberétől 1919-ig 13 200 000-ről 20 300 000 darabra emelkedett. 1918 végén a szimbirszki üzem is újra megkezdte a tölténygyártást. Innen 1919 januárjában 2,8 millió, februárban 3,2 millió töltény került ki, majd a továbbiakban a havi átlagtermelés 13,3 millióig emelkedett.

Lassan, de fokozatosan fejlődött a tüzérségi fegyverek termelése is. A szormovói, a permi, az izsori üzemben és a Putyilov-gyárban megszervezték a páncélvonatok és a páncélgépkocsik előállítását és javítását. A repülőgépgyárakban és műhelyekben ismét folyt a repülőgépek és a motorok szerelése és javítása.

A haditermelés megszervezésével párhuzamosan a szovjetköztársaságban a legszigorúbban számba vették a fegyvereket. 1918. december 10-én a Népbiztosok Tanácsa rendeletet adott ki a lakosságnál fellelhető fegyverek elkobzásáról. Ez 1919 március elejére mintegy 150 000 puskát, 8600 pisztolyt, 280 géppuskát és 70 millió töltényt eredményezett.

A szovjetország tehát óriási nehézségek leküzdése árán megszervezte haditermelését, és minden szükségessel ellátta a frontot a külső és a belső ellenforradalom legyőzése céljából.

A cári Oroszország az imperialista háború éveiben milliárdos kölcsönöket kapott a szövetségesektől hadseregének felfegyverzésére. Az angol, az amerikai és a francia tőkések segítették a cárt, hogy seregeit felszerelhesse, ruhával és cipővel elláthassa. Ennek ellenére az orosz katonák olykor puska helyett bottal mentek a frontra, kevés volt a fegyver és a lőszer.

A szovjetország egyetlen rubel kölcsönt, egyetlen puskát, egyetlen töltényt sem kapott külföldről. Azzal fegyverezte fel Vörös Hadseregét, amit maga elő tudott teremteni a párt és a kormány ügyes szervező munkája és annak a sokmillió munkásnak a titáni erőfeszítése jóvoltából, aki nem kímélte erejét, hogy a szocialista hazát bevehetetlen erőddé tegye. A szovjetországban megvolt az, ami nem volt és nem is lehetett meg egyetlen tőkésországban sem: a front és a hátország megbonthatatlan egysége.

Ez volt az oka annak, hogy a Vörös Hadsereg — minden hiány és fogyatkozás, a rettenetes gazdasági romlás ellenére — már 1919 elején sem volt rosszabbul felszerelve a volt cári orosz hadseregnél.

Így például a Vörös Hadsereg minden egyes lövészhadosztályának fegyverzetéhez a puskákon kívül átlagosan

mintegy 200 géppuska és 46 tüzérségi löveg tartozott Ez a szükségesnél jóval kevesebb volt, de a szovjet lövészhadosztályok legtöbbje még így is több géppuskával harcolt, mint a cári hadosztályok az első világháború elején. A hadsereg felszereléséhez tartozott több mint 1000 erődítménytüzérségi löveg és 138 különleges rendeltetésű nehéztüzérségi löveg. 1918 végére 59 repülőköteléke volt mintegy 350 repülőgéppel, valamint 29 léghajóköteléke. 1919. március 15-i adatok szerint a harcoló alakulatoknál 45 páncélos kötelék működött 116 páncélgépkocsival s 60 páncélozott, bombabiztos vonattal és páncélkocsira szerelt lövegállással. Megkezdődött a lovassági kötelékek felállítása, egészen lovashadosztályi szintig. S a Vörös Hadsereg néhány műszaki és egyéb különleges alakulattal is rendelkezett.

A szovjetköztársaság döntő ütközetekre készült. A nép életének háborús vágányra terelése, a front és a hátország erőfeszítéseinek egyesítése biztos záloga volt az elkövetkező győzelmeknek.

AZ ANTANT DÉLI TERVEINEK KUDARCA

Az ország déli részén fokozódott a veszély. Még ki sem gördültek Ukrajnából a volt császári német hadsereg katonáinak utolsó szerelvényei, s a fekete-tengeri kikötőkben, Novorosszijszkban, Szevasztopolban, Ogyesszában és Nyikolajevban már egyre újabb antant-csapatokat szállítottak partra angol és francia hadihajók. Az intervenciótól bátorítva egyre arcátlanabbul és kihívóbban viselkedtek az ukrán burzsoá nacionalisták.

A bolsevik párt minden erőt a déli front megerősítésére összpontosított.

1918. november 26-án a Központi Bizottság külön határozatot hozott a déli front csapatainak megerősítéséről. Felsorolt több balsikert, amely a fronton, különösen a Don vidékén — a 9. és a 8. hadsereg hadműveleti területén — bekövetkezett, s felhívta a kommunista frontkatonákat, hogy a legközelebbi hetekben indítsanak mindent elsöprő támadást. A határozat megállapította, hogy ez a támadási

energia nem érhető el a déli front valamennyi párttagjának felelősségteljes, koncentrált, önfeláldozó munkája nélkül.

A Vörös Hadsereg legfőbb feladata Gyenyikin és Krasznov csapatainak gyors és teljes megsemmisítése volt. A Központi Bizottság határozatában különösen nagy figyelmet fordított a szigorú forradalmi fegyelem megteremtésére és a csapatok harci szellemének fokozására. Utasítása értelmében rövid időn belül több mint 2500 kommunistát küldtek pártmozgósítással a déli front egységeihez. Közülük sokan felelősségteljes politikai munkát végeztek a hadseregben. Így például a déli frontra vezényelt egyik csoportból, amely 492 kommunistából állt, 13-at hadosztálybiztosnak, 30-at dandárbiztosnak, 59-et ezredbiztosnak, 140-et századpolitikai megbízottnak neveztek ki.

A déli frontra küldött kommunisták között sok vezető párt- és szovjetfunkcionárius volt, például Szamojlova-Zemljacska régi bolsevik, az OK(b)P moszkvai bizottságának titkára, Barisnyikov, az Összoroszországi Központi Végrehajtóbizottság tagja, Mezslauk és mások.

A hadseregeknél és a hadosztályoknál politikai osztály alakult. Az egységeknél megnőtt a pártsejtek száma. Így például 1918 november végén a 8. hadseregnek mindössze 8 pártsejtje volt, s 1919. január 1-re ez a szám már 88-ra emelkedett. A 8. hadseregben akkor összesen 1883 párttag és 2621 szimpatizáns harcolt. A kommunisták bátorságukkal, önfeláldozásukkal, önzetlen forradalmi magatartásukkal javították a csapatok erkölcsi szellemét. A déli front hadseregeinél jelentős mértékben megjavult a politikai munka.

Csapaterősítések is érkeztek délre. 1918 november végén és december elején több más alakulattal együtt ide vezényelték a moszkvai munkáshadosztályt, az inzeni és az uráli hadosztályt, a különleges lovassági „vashadosztályt" és az 1. moszkvai szocialista hadtápezredet.

Elhatározták továbbá, hogy a déli frontra irányítják azt a partizán sereget, amely a keleti fronton működött az intervenciósok és a fehérgárdisták hátában. Ez a sereg mintegy 20 000 edzett partizánból állt, akik a fehérgárdisták

gyűrűjében kijárták a súlyos körülmények között vívott harcok nehéz iskoláját. A kiegészített és újjászervezett sereg 1919 január elején érkezett meg a déli frontra, ahol a donyeci hadseregcsoport, később pedig a 13. hadsereg nevet kapta.

A párt Központi Bizottsága a déli front megerősítésével egyidejűleg hatékony intézkedéseket tett, hogy a földalatti bolsevik szervezetek még eredményesebb tevékenységet fejtsenek ki az ellenséges csapatok között és a front mögötti területen. A fehérkozákok hátában folytatott illegális munkát a doni bizottság irányította, amely szorosan együttműködött a déli front politikai osztályával és közvetlenül a Központi Bizottságnak volt alárendelve.

1919 januárjában a doni bizottság felhívta a fehérkozákok hátában működő párttagokat, hogy még elszántabban küzdjenek a fehérgárdisták ellen. A felhívás így szólt: „A kommunista sejtek és szervezetek fonják be hálózatukkal a Krasznov által elfoglalt gyárakat, városokat, bányásztelepeket, járásokat, falvakat, tanyákat és gazdaságokat, férkőzzenek be a fehérgárdista csapatokba; a kommunisták parancsot nem várva habozás nélkül folytassanak egyenként és együttesen széles körű kommunista agitációt és propagandát. A kommunizmus éltető eszméi tömörítsék még szorosabban egy táborba a Don-vidék munkástömegeit, parasztságát és szegénykozákjait: A kommunista szervezettség és összeforrottság segítse őket, hogy mielőbb hozzáfoghassanak a szovjethatalomnak, a dolgozók egyetlen hatalmának visszaállításához."[33]

A doni politikai bizottság vezetésével egyre nagyobb területen — a Donyec-medencében, a Don, a Kubany, a Tyerek és Sztavropol vidékén — bontakozott ki az illegális kommunista szervezetek tevékenysége. A kommunisták sztrájkokat és tüntetéseket szerveztek, katonai forradalmi bizottságokat, fegyveres munkáscsapatokat alakítottak, nagyszabású propagandát folytattak az ellenséges csapatok között.

A Központi Bizottság intézkedései, a déli front megerő-

[33] A polgárháború története 3 köt. 340. old.

sítésére és a fehérgárdista csapatok bomlasztására irányuló erőfeszítései azt eredményezték, hogy a Vörös Hadsereg aktív támadó hadműveleteket indított a Krasznov-hadsereg felmorzsolása céljából. 1918. december 19-én a szovjet főparancsnokság az OK(b)P Központi Bizottságának utasítására az alábbi parancsot küldte a déli frontra: „A helyzet parancsolóan megköveteli, hogy a legrövidebb időn belül döntő vereséget mérjünk a déli front csapatai ellen összpontosított ellenségre, mielőtt még erősítéseket kapna a Krímből és Ukrajnából."[34]

1919. január 4-én a 8. és 9. hadsereg erőteljes támadásba lendült, s az ellenség heves ellenállását leküzdve a hónap végéig több mint 100 kilométert nyomult előre; csapatai január 21-én elfoglalták Luganszkot, a Donyec-medence fontos ipari központját, s a támadást tovább fejlesztve február végére elérték a Juzovka—Jenakijevo-vonalat, Millerovótól délre és Belaja Kalitvától keletre.

A déli front középső szakaszán bekövetkezett gyors szovjet előrenyomulás kihatott a caricini helyzetre. Krasznov kénytelen volt visszavonni a várost fenyegető csapattesteit. A visszavonuló ellenség üldözésével februárban a 10. szovjet hadsereg is megkezdte a támadást.

Mozgásba jött tehát a déli front valamennyi hadserege.

Az elszenvedett vereségek csüggedést és pánikot keltettek a fehérgárdisták között. Krasznov seregében érvényesülni kezdett a bolsevik agitáció hatása. A fegyelem meglazult, bomlás vette kezdetét. 1918 decemberében a Mihajlovszkij faluban állomásozó két fehérgárdista lovasezred nem volt hajlandó támadásba menni. A 21. lovasezredben is zavargások kezdődtek. A 28. kozák ezred megtagadta a harcot. A 31. és a 34. meskovói ezred önkényesen elhagyta a frontot, és a hátországba vonult. Egyes kozák körzetekben — Vesenszkaja, Kazanszkaja, Migulinszkaja, Meskovszkaja stb. kozák telepein — nagyméretű lázongások ütötték fel a fejüket. A fehérgárdista parancsnokság a lázongások elfojtása céljából kénytelen volt jelentős erőket

[34] A Szovjet Hadsereg Központi Állami Levéltára (CGASZA). 100 fólió. 3. opus. 11. ügyir. 2. old.

— összesen mintegy 14 000 katonát — elvonni a déli frontról.

Az antant és fehérgárdista fullajtárjai, hogy a helyzetet valamiképpen mentsék, elhatározták, hogy leváltják a kozák csapatok parancsnokságát. Az áldozat maga Krasznov atamán lett, aki így kénytelen volt lemondani. Ám az új parancsnok, Bogajevszkij tábornok is képtelennek bizonyult arra, hogy rendbehozza a doni ellenforradalom szénáját.

Krasznov fő erőinek megsemmisülésével és a Vörös Hadsereg ukrajnai győzelmével meghiúsult az antantnak az a terve, hogy döntő vereséget mér a szovjethatalomra délen. S az 1919-es esztendő a katonai vereségeken kívül egyéb rettegést és riadalmat is hozott az imperialista kormányköröknek. Nőttön nőtt a forradalmi hangulat a szövetséges csapatok körében, különösen Szovjet-Oroszország déli részén. Az intervenciós hadsereghez és flottához mindinkább utat tört az igazság a szovjetköztársaságról, a szocialista forradalomról, a munkás-paraszt hatalom sikereiről.

Amikor a külföldi katonákat és tengerészeket Oroszországba vezényelték, igyekeztek meggyűlöltetni velük a kommunistákat és a szovjethatalmat. Úgy tüntették fel a dolgot, mintha a szövetséges csapatok lennének hivatottak „felszabadítani" Oroszország népét a „bolsevik iga" alól. S a katonák és a tengerészek most egyszeriben észrevették, hogy a valóságban mindez koránt sincs így: az orosz és ukrán nép kivívta szabadságát, kezébe vette a hatalmat, de megpróbálják erővel rákényszeríteni a burzsoá-földesúri igát, s éppen a szövetséges sereg az az erő, amelyre az igazi elnyomók támaszkodnak.

Az egyenruhába bujtatott és a forradalmi Oroszországba irányított angol, francia és más nemzetiségű munkásemberek hamarosan felismerték, osztályösztönük segítségével megértették a proletárforradalom nagy igazságát; meglátták a tőke igája alól felszabadult nép erejét. Az angol bányászok és gépipari munkások, a francia kohászok és szőlőtermesztők számára érthetővé vált a donyeci bányászok, a nyikolajevi hajóépítők, az ogyesszai munkások és az ukrajnai dolgozó parasztok forradalmi lelkesedése,

hősiessége és önfeláldozása. Az antant katonái megértették, hol az igazság, s felismerték, mennyire bűnös háborút folytatnak Szovjet-Oroszország ellen.

Meg kell mondanunk, a szövetséges parancsnokság részben számított is arra, hogy a csapatok körében forradalmi hangulat ütheti fel a fejét, s ezért minden eszközzel igyekezett elszigetelni a katonákat és a tengerészeket a helyi lakosságtól. A kémelhárító is fokozta tevékenységét. Franchet d'Esperey francia tábornok még az intervenció elején kiadott szigorúan titkos parancsában ezt írta: „Számítanunk kell arra, hogy mihelyt hadseregünk orosz területen folytatott hadműveletei során érintkezésbe kerül a bolsevik lakossággal, a forradalmi propaganda nagymértékben elterjedhet a csapatok körében. Nyomatékosan elrendelem, hogy minden csapatparancsnok vegye fel a harcot az ilyen propaganda ellen... A parancsnoki karnak kötelességévé teszem, hogy figyelemmel kísérje a legénység szellemét, a legcsekélyebb fegyelemsértést is kíméletlenül megtorolja, és minden ilyen esetet nekem haladéktalanul jelentsen."[35]

De még a legelőrelátóbb antant-parancsnokok sem várták, hogy a „forradalmi métely" ilyen gyorsan és ilyen nagy arányokban fog terjedni katonáik közt. A külföldi csapatoknál rögtön partraszállásuk után megindult a forradalmi erjedés. Amètte tengernagy, a fekete-tengeri francia hajóraj parancsnoka a szó szoros értelmében néhány nappal az intervenció megkezdése után már a következő parancsot adta ki: „A flotta-parancsnok felhívja beosztott parancsnokainak figyelmét a Franchet d'Esperey tábornok által kiadott parancs feltétlen végrehajtásának szükségességére. A flottánál áruló propaganda jelei kezdenek mutatkozni... A flotta-parancsnok felhívja a hajóparancsnokok figyelmét azokra a súlyos következményekre, amelyeket egy fekete-tengeri hadihajón kitörő lázadás maga után von."[36] Ám a szövetséges parancsnokság semmiféle rendszabálya nem tudta feltartóztatni a megindult bomlást.

[35] A Krím-félsziget felszabadítása az angol—francia megszállás alól. 1918—1919. Goszkrimizdat 1940. 132. old. (oroszul).

[36] Ugyanott, 132. old.

A katonák politikai öntudatának kialakulására nagy hatással volt az illegális bolsevik pártmunkások agitációs tevékenysége. Már 1918 nyarán megalakult Moszkvában a külföldi internacionalisták francia csoportja. A csoport, melynek munkájában részt vett Jeanne Labourbe, Inessza Armand, Jacques Sadoul és több más elvtárs, „Troisième Internationale" címmel francia nyelvű lapott adott ki az antant-katonák részére.

1919 elején Ogyesszában az illegális pártbizottság mellett 11 tagú külföldi kollégium alakult a megszálló csapatok körében végzendő munkára. A kollégium élén szilárd, kipróbált forradalmárok álltak: Szmirnov (Lasztocskin) és Jeanne Labourbe, aki a francia csoport megbízottjaként érkezett Moszkvából Ogyesszába 1919 januárjában. A francia elvtársnő minden erejét és energiáját a katonák közötti forradalmi munkának szentelte. A külföldi kollégiumban vele együtt dolgozó Szokolovszkaja később így emlékezett meg róla: „Jeanne mit sem törődve a veszéllyel végezte munkáját. Abban a szilárd meggyőződésben, hogy igaz és győzelmes ügyért harcol, beszédbe elegyedett a francia katonákkal, rácáfolt azokra, akik még hitték, hogy a »francia demokráciának« tisztességes szándékai vannak a forradalmi Oroszországgal, leleplezte az imperialista intervenció valódi mivoltát, s megmagyarázta, milyen súlyos megpróbáltatásokat zúdít ez az intervenció az orosz munkásokra és parasztokra.

Nem csoda, hogy Jeanne szavai nyomán a katonák gyakran még ott, a kávéházban letépték és széttaposták kitüntetéseiket, s kijelentették, szégyellik, hogy franciák."[37] A kollégium a legkegyetlenebb fehérterror közepette folytatta agitációját a külföldi katonák körében. „Communiste" címmel francia nyelvű lapot adott ki, röpiratokat és felhívásokat terjesztett, szoros kapcsolatot tartott a francia forradalmárokkal.

A bolsevik agitációs munka eredményei igen gyorsan megmutatkoztak. 1918. december 18-án a Szevasztopolban

[37] Együtt a világ dolgozóival. Kossuth Könyvkiadó 1959 166—167. old.

horgonyzó „Nadezsda" bolgár cirkálón felkelés robbant ki. A tengerészek eltették az útból parancsnokukat, és elérték, hogy a cirkáló Várna bolgár kikötőbe távozzék. 1919 februárjában az 58. francia ezredben tört ki felkelés. Az ezred nem volt hajlandó támadásra indulni Tyiraszpol ellen, amelyet nem sokkal előbb foglaltak el vörösfelkelők. A parancs teljesítését megtagadó katonákhoz csatlakoztak a 2. hegyi tüzérzászlóalj tüzérei. A francia parancsnokság lefegyverezte az ezredet, a katonákat büntetőszázadokba osztotta be, és Marokkóba vezényelte.

Az intervenciós és a fehérgárdista kémelhárítók tomboltak. Pénzt nem sajnálva ügynököket toboroztak a helyi burzsoá lakosság és a különféle bűnöző elemek köréből. 1919 márciusában az intervenciósoknak besúgás alapján sikerült letartóztatniuk a külföldi kollégium tagjait. Gyötrelmes kínzások után agyonlőtték a kollégium 11 tagját, köztük Szmirnovot és Jeanne Labourbe-ot. De a terror nem érte el célját. Az elpusztult hősök helyébe a forradalom újabb harcosai léptek.

Az intervenciósok és a fehérkozákság helyzete egyre ingatagabbá vált. A Vörös Hadsereg az ukrán dolgozó tömegek erőteljes támogatásával tántoríthatatlanul nyomult előre, s napról napra fokozta csapásait. 1919 március elejére teljesen felszabadult a kijevi kormányzóság. Sikeresen bontakozott ki a harkovi szovjet hadseregcsoport támadása. A Vörös Hadsereg megközelítette Herszont, amelyet francia és görög csapatok tartottak megszállva. S az intervenciósok minden kísérlete, amely Herszon védelmének megszervezésére irányult, teljes kudarcot vallott. Az antant-katonák nem voltak hajlandók harcolni a Vörös Hadsereg ellen. A Herszonban állomásozó 176. francia ezred nem akart kivonulni a frontra. A katonákat a „Justice" francia sorhajó tengerészei támogatták: a hajó legénysége megtagadta a Vörös Hadsereg egységei elleni harcot, s még a politikai foglyokat is kiszabadította a herszoni börtönből.

Március 10-én a szovjet csapatok bevonultak Herszonba. S két nap múlva a Vörös Hadsereg egységei már Nyikolajev utcáin meneteltek; a várost az intervenciósok harc nélkül ürítették ki.

Az ogyesszai szakaszon is sikeresen haladtak előre a szovjet seregek. Miután március közepén nagy intervenciós és fehérgárdista erőket vertek le Berezovka vasútállomásnál, elérték az Ogyesszához vezető felvonulási utakat.

Az intervenciós seregek bomlása ekkor már általánossá vált. Marcel Cachin a következőket írta a „l'Humanité" hasábjain: „A cselekedeteket (a francia katonák és tengerészek cselekedeteit. — *Szerk.*) igazi forradalmi proletárösztön diktálta. Az 58. és a 17. gyalogezred, valamint a 7. és a 8. utászezred katonái, a 301. hadtest páncélosai és a 2. tüzérezred, valamint a 4. és a 37. gyarmati ezred harcosai — anélkül, hogy bármiféle kapcsolatban álltak volna egymással — határozottan megtagadták a szovjet emberek öldöklését."[38]

Az intervenciós parancsnokság egyre-másra küldözgette Párizsba a vésztjósló táviratokat azzal a figyelmeztetéssel, hogy a csapatoknál általános felkelés törhet ki. 1919 márciusában a francia kormány kénytelen volt különbizottságot kiküldeni Querguezeque és Chénier parlamenti képviselők vezetésével, hogy megvizsgálja a keleten harcoló francia csapatok helyzetét. A bizottság a következőket írta beszámolójában: „A főbb pontoknak (az oroszországi francia erők helyzetének. — *Szerk.*) gondos megvizsgálása — ideértve Szevasztopolt és Ogyesszát —, s a helyszínen megállapított tények azt mutatták, hogy keleti hadseregünk lényegében nem létezik többé, s a francia csapatok személyi állományának erkölcsi szelleme olyan, hogy a csapatok teljes kicserélésére van szükség."[39]

Az antant-parancsnokság meggyőződött arról, hogy az Ukrajna déli részén állomásozó csapatok további ott-tartózkodása súlyos következményekkel fenyeget. Április 2-án kiürítési parancs érkezett Ogyesszába. Két nap múlva az ogyesszai fegyveres munkásosztagok a kommunisták vezetésével átvették a hatalmat, s április 6-án a Vörös Hadsereg egységei bevonultak a városba.

A szovjet haderő csapásai alatt csakhamar összeomlott

[38] l'Humanité, 1929 április 24.
[39] Ugyanott, április 13.

az intervenciósok utolsó krími támaszpontja. A szovjet csapatok, miután áttörték a csongar-félszigeti jól megerősített védelmi vonalat, április 4-én birtokba vették Perekopot. Április 11-én a Vörös Hadsereg bevonult Jevpatorijába és Szimferopolba.

Az intervenciós parancsnokság még egy utolsó kísérletet tett, hogy megtartsa krími állásait. Április 10-én Prousson ezredes, az intervenciósok expedíciós hadtestjének parancsnoka kijelentette, hogy „védekezni fog a Krímbe benyomult, támadó Vörös Hadsereg ellen", s ebben minden eszközzel támogatni fogja a fehérgárdistákat.[40] Ez a kijelentés hamarosan a francia tengerészek tudomására jutott. S április 16-án, amikor a Vörös Hadsereg támadást indított Szevasztopol ellen, a „France" sorhajó tengerészei megtagadták a tüzelést. A tengerészek illegális forradalmi csoportjuk vezetésével követelték, hogy a hajó térjen vissza Franciaországba. Csatlakozott hozzájuk a „Jean Bart" sorhajó legénysége. Április 20-án a „France" és a „Jean Bart" fedélzetén felvonták a vörös zászlót. A tengerészek gyűléseket tartottak, amelyek rendszerint az Internacionálé eléneklésével értek véget. A felkelés hamarosan átterjedt a „Justice" és a „Vergniaud" sorhajókra, a „Du Chailax" páncélos hajóra és több más hajóra. A felkelő tengerészek partra szálltak Szevasztopolban, és csatlakoztak a tüntető munkásokhoz. A francia hajók legénysége küldöttséget menesztett Amètte tengernagyhoz, és kicsikarták belőle azt az írásbeli ígéretet, hogy legkésőbb április 26-án valamennyi hajót Franciaországba vezényli. A „France" sorhajó azonban az „Escaut" ágyúnaszáddal együtt már április 23-án önkényesen elhagyta a Fekete-tengert.

A felkelés hamarosan elérte az ogyesszai kikötőben horgonyzó francia hajókat. Zavargások kezdődtek a „Waldeck-Rousseau" és a „Bruix" cirkálókon, a „Mameluk", a „Mangin" és a „Fauconneau" torpedónaszádokon, valamint más hajókon. A tengerészek követelésére az intervenciós parancsnokság kénytelen volt sürgősen elvinni ezeket a hajókat Ogyesszából.

[40] Ugyanott, április 10.

Április 29-én elesett Szevasztopol, az intervenciósok utolsó krími támaszpontja.

Ilyen dicstelen véget ért az intervenció délen. A szovjethatalom óriási katonai, politikai és erkölcsi diadala volt ez. A nemzetközi imperializmus tanulságos politikai leckében részesült. Azok az imperialista seregek, amelyek legyőzték a német—osztrák blokk fegyveres erőit, alkalmatlannak bizonyultak Oroszországban a forradalmi nép elleni háborúra. A szövetségeseknek megvolt mindenük a győzelemhez: katonák milliói, repülőgépek, harckocsik és ágyúk ezrei, hatalmas anyagi fölény. Úgy vélték, könnyű lesz megdönteni a szovjethatalmat, megsemmisíteni a „bolsevik összeesküvőket". És mi történt a valóságban? A hadsereg nem volt hajlandó harcolni a forradalmi nép ellen. S amikor Wilson elnök javasolta a párizsi konferencián, hogy küldjenek újabb nagy szövetséges csapatkontingenseket a szovjetországba, Lloyd-George angol miniszterelnök kénytelen volt azt válaszolni, hogy „ha parancsot adna a brit katonáknak, hogy induljanak Oroszországba, azok nem csupán tiltakoznának, hanem egyszerűen megtagadnák az engedelmességet"[41]. Ugyanilyen választ kapott az amerikai elnök Clemenceau francia kormányfőtől is. Noha az intervenciósok anyagi és haditechnikai fölényben voltak, mégis erőtlennek bizonyultak a szovjethatalommal és a Vörös Hadsereggel szemben. Winston Churchill, a Szovjet-Oroszország elleni hadjáratok egyik legaktívabb szervezője később a következőképpen ítélte meg emlékirataiban ezeket az eseményeket:

„Az engedelmes eszköz (az antant-sereg. — *Szerk.*), amely szinte fennakadás nélkül működött az egymás ellen harcoló nemzetek leghevesebb összecsapásai során, most váratlanul tehetetlenné vált azoknak a kezében, akik új feladatra vezényelték."[42]

A szocialista forradalom eszméi erősebbnek bizonyultak az ágyúknál és a tankoknál.

[41] *Louis Fischer:* The Soviets in World Affairs I köt London 1930 165 old.

[42] *W. Churchill:* Id mű, 106—107. old.

A többi oroszországi fronton is egyre rosszabbul állt az intervenciósok szénája.

Az antant 1918 végén és 1919 elején, a déli offenzívával egy időben kelet és észak felől is megpróbált támadást szervezni a szovjetország ellen. Ennek egyik legfőbb célja az volt, hogy az Arhangelszk körzetében harcoló intervenciós csapatok egyesüljenek a szibériai ellenforradalommal, Kolcsak seregével. Az intervenciósok azt remélték, hogy ily módon az Urál déli részétől Murmanszkig terjedő egységes arcvonalat hozhatnak létre a Moszkva és Petrográd elleni támadáshoz.

1918 novémber végén a keleti arcvonal Alekszandrov Gajnál, Buzuluktól keletre, Oszától délre, Krasznoufimszktól északra, Kungurtól keletre és tovább, Verhoturjén át húzódott. Az arcvonal jobb szárnyán, Uralszk körzetében a Baltyijszkij vezette 4. hadsereg állt mintegy 13 000 gyalogos és lovas katonával. Az ellenfélnek mintegy 8000 gyalogos és lovas katonát számláló uráli kozák csapategységei sorakoztak fel vele szemben. A 4. hadseregtől északra, Orenburg és részben Ufa irányában az 1. hadsereg tartotta a frontot Tuhacsevszkij parancsnoksága alatt. Létszáma 11 500 főnyi gyalogos és lovas katona volt, s a vele szemben álló kozák egységekben — Dutov atamán egységeiben és az úgynevezett „Bakics-csoportban" — mintegy 10 000 gyalogos és lovas katona harcolt. A keleti front középső szakaszán, Ufa irányában az 5. hadsereg folytatta hadműveleteit Bljumberg parancsnoksága alatt, mintegy 11 500 katonával. Vele szemben a fehérek 15 000-es Volga menti csoportja állt. Az 5. hadseregtől északra, Szarápul körzetében a 15 000 főnyi 2. hadsereg helyezkedett el Sorin parancsnoksága alatt. Vele szemben pedig a fehérek Káma menti csoportja állt — mintegy 10 000 katona. A keleti front bal szárnyán (északi szárnyán) a 3. hadsereg tevékenykedett. Ez volt a front legnagyobb létszámú serege, szám szerint mintegy 35 000 gyalogos és lovas katona. Mögöttes területéhez tartozott Perm, Ohanszk és Kungur városa. A 3. hadsereggel a legerősebb fehér hadseregcsoport

vette fel a harcot; ennek létszáma mintegy 42 000 gyalogos és lovas katona volt.

1918 november végén a keleti front szovjet seregei parancsot kaptak a támadásra. Az offenzíva célja Jekatyerinburg, Ufa, Orenburg és Uralszk felszabadítása volt. E fontos városok birtokbavétele után a Vörös Hadseregnek folytatnia kellett előrenyomulását kelet felé.

A Vörös Hadsereg támadása a keleti front középső és déli szakaszán sikeresen alakult. A 2. hadsereg egységei a fehérek ellenállását megtörve átkeltek a Káma folyó bal partjára, és megkezdték előrenyomulásukat.

Heves harcok bontakoztak ki a középső frontszakaszon. December elején a fehérgárdistáknak nagy veszteségek árán sikerült elfoglalniuk Belebejt. Támadásuk azonban csakhamar megrekedt, s a kezdeményezést a Vörös Hadsereg ragadta magához. Belebejből kiverték az ellenséget. A fehérgárdista arcvonal Ufa felé hátrált. December 31-én az 5. szovjet hadsereg egységei elfoglalták Ufát, néhány nappal később pedig Birszket.

A fehérgárdista csapatoknál egyre jobban megnyilvánult az a törekvés, hogy véget vessenek a Vörös Hadsereg elleni harcnak. A Kolcsak-hadseregbe erőszakkal behívott katonák tömegesen szöktek át fegyveresen a szovjet csapatokhoz. Az 5. hadsereg ufai szakaszán néhány nap alatt mintegy 8000 katona adta meg magát.

A keleti fronton az 1. és a 4. hadsereg is sikeresen folytatta hadműveleteit. Az 1. hadsereg egységei és az Aktyubinszk felől támadó turkesztáni osztagok 1919. január 22-én együttes erőfeszítéssel felszabadították Orenburgot. Az OSZSZSZK és Turkesztán között helyreállt a kapcsolat, s az uráli fehérkozákokat elvágták Kolcsak seregeitől.

A Turkesztán és Szovjet-Oroszország közötti összeköttetés helyreállítása azt eredményezte, hogy a Kaspi-tengeren túl a dolgozók erőteljesebben szállhattak szembe az angol intervenciósokkal és bérenceikkel. 1919 januárjában Malleson angol tábornok a Kaspi-tengeren túli területen feloszlatta az eszer Funtyikov kormányát, mert nem tudta letörni a néptömegek növekvő ellenállását. Helyette nyílt katonai diktatúrát vezetett be, s ennek megvalósítására egy

úgynevezett „társadalomvédelmi bizottságot" szervezett, amelynek tagjai monarchisták és türkmén burzsoá nacionalisták voltak. De ez sem tudta megmenteni az intervenciósokat. A csapatoknál a bomlás jelei mutatkoztak. A katonák nem akartak harcolni a szovjethatalom ellen és hazaszállításukat követelték. Az angol parancsnokság nem tehetett egyebet, kivonta csapatait a Káspi-tengerentúli vidékről és csak egy kis helyőrséget hagyott Krasznovodszkban. A turkesztáni angol intervenció tehát teljes kudarccal végződött.

Ugyanebben az időben a 4. szovjet hadsereg egységei elérték és rohammal bevették Uralszkot. Ebben a 25. hadosztályé volt a legfőbb érdem.

1919 január végén Frunzét nevezték ki a 4. hadsereg parancsnokává. E kiváló hadvezér irányításával a hadsereg folytatta támadását, és felszabadította az Urál-vidék jelentős részét. Ezzel meghiúsult az intervenciósoknak az a terve, hogy Krasznov és Gyenyikin seregeit egyesítik az uráli fehérkozákokkal.

Másképp alakultak az események a keleti front északi szárnyán, ahol a 3. hadsereg harcolt. A fehérgárdisták már 1918 ősze óta lázasan készültek Perm elfoglalására, s e célból nagy erőket vontak össze. A fehérgárdista parancsnokság arra számított, hogy csapatai gyorsan elfoglalják Permet, majd a vasútvonal mentén Glazov és Vjatka felé törnek előre, hogy egyesüljenek az északi arcvonalon küzdő intervenciós csapatokkal. E tervről így emlékezik meg John Ward ezredes, a szibériai angol expedíciós haderő parancsnoka: „... Tudtuk, hogy angol—amerikai csapatok szálltak partra Arhangelszkben; feltételeztük, hogy jól el vannak látva téli felszereléssel, s ha sikerül egyesülni ezzel a hadsereggel, csatornát létesíthetünk az Európából érkező segítség és utánpótlás számára. Minden egyes töltényt, ágyút, puskát és ruházati cikket hajón kellett szállítanunk a világ végéről, majd a többé-kevésbé tönkretett vasúton, a kikötőtől több mint hatezer mérföldnyi távolságra. Kolcsaknak voltak emberei, de semmilyen eszközzel nem tudta volna őket harcképessé tenni, ha nem kap hadianyagot külföldről. Határozottan érezhető volt, hogy ha Kolcsak seregei

utat tudnak törni Permen keresztül, s valahol Perm és Vjatka között, a petrográdi és az arhangelszki vasútvonal találkozásánál építenek ki állást, az arhangelszki expedíciós hadtest legcsekélyebb megmozdulása együttes előrenyomulást eredményez Petrográd felé, és felszabadítja Észak-Oroszországot..."[43]

Abban az időben a keleti front többi csapatához hasonlóan a 3. szovjet hadsereg is támadásra készült. Ám éppen egy nappal a támadásra kijelölt időpont előtt Kolcsakék hirtelen erős csapást mértek a hadsereg balszárnyára. Egyes szakaszokon a fehérgárdisták nagy számbeli fölényben voltak; így sikerült meghiúsítaniuk a készülő szovjet támadást. A 3. hadsereg kénytelen volt súlyos védelmi harcokba bocsátkozni. A fő csapást a fehérgárdisták az 1. középszibériai hadtest erőivel mérték a szovjet hadsereg balszárnyán elhelyezkedő 29. hadosztályra és a permi utat fedező különleges dandárra.

A szovjet csapatok súlyos helyzetbe kerültek. Zord tél volt, 30 fokos fagyokkal, s magas hóbuckák, hótorlaszok nehezítették a mozgást. A kopott köpeny, a meneteléstől ronggyá szakadt lábbeli csekély védelmet nyújtott a hideg ellen. De azokban a súlyos időkben az ország nem tudott jobb ruházatot biztosítani harcosainak. Tetejébe még a 3. hadsereget rendkívüli élelemhiány is sújtotta. Az ellátmány szűkös volt, s a helyi lakosság sem segíthetett, mivel a hadsereg hadműveleti területén kevés volt az élelmiszer. Megesett, hogy a katonák egész nap nem kaptak ennivalót. S a hadsereg mégis hősiesen küzdött. Csak azok estek ki a harcból, akiket betegség vagy az éhezés okozta végelgyengülés döntött le a lábukról. Az ellenség nagy árat fizetett minden talpalatnyi földért, amit sikerült elfoglalnia.

Az 1. munkás-paraszt ezredet egy alkalommal körülzárták. A harcosok elhatározták, hogy az utolsó töltényig kitartanak. S amikor a lőszer elfogyott, a kommunistáktól lelkesített ezred elkeseredett szuronyrohammal szétfeszítette az ellenséges gyűrűt. A vijai vasútállomás körzetében a

[43] *J. Ward:* Az 1918—1919-es szibériai szövetséges intervenció. Moszkva—Petrográd 1923. 96. old (oroszul).

túlerőben levő kolcsakisták körülzártak két vörösezredet. Az ellenség azt várta, hogy a vörösök nem tartanak ki, megadják magukat. A fehérgárdisták azonban nem tudták, milyen óriási erkölcsi erő lakozik a proletárforradalom katonáiban. A két szovjet ezred az utolsó emberig elpusztult az egyenlőtlen harcban — senki sem adta meg magát.

A 3. hadsereg súlyos veszteségeket szenvedett: rövid idő alatt mintegy 18 000 sorkatonát és parancsnokot vesztett halottakban, sebesültekben és fagysérültekben. A hadsereg létszáma felére csökkent. Fokozták a nehézségeket a hadseregparancsnokság súlyos hibái. A hadsereg parancsnoka Lasevics, Trockij egyik talpnyalója volt, aki kétes értékű katonai szakemberekkel és haszonlesőkkel vette magát körül, együtt részegeskedett velük, és szétzüllesztette a törzset. Senki sem tudta pontosan a törzsnél, mi történik a fronton, vannak-e tartalékok, van-e fegyver- és lőszerkészlet. Rossz volt a felderítés, rosszul szervezték meg a csapatok ellátását. A politikai munkát elhanyagolták.

A harcokban kipróbált, de vezetés nélkül maradt 3. hadsereg rohamosan gyengült, s gyors ütemben vonult vissza Perm felé. December 25-én a fehérek már Permben voltak. A 3. hadsereg a Káma túlsó partjára húzódott vissza.

Ezek az események örömujjongást keltettek az antant táborában. A Kolcsak-seregek már készültek a szövetséges csapatokkal való közeli találkozás megünneplésére. S az ellenség remélte, hogy helyzete a keleti front többi szakaszán is megjavul. „... Perm elfoglalása után — írta Irkutszkból Harris amerikai főkonzul Lansingnak — a harctéri helyzet Ufánál lényegesen megjavul, s néhány hét múlva támadás várható Szamára ellen."[44]

Ámde korai volt a diadalmámor. Való igaz, hogy Permnél súlyos helyzet alakult ki. De ez nem volt olyan katasztrofális, hogy az egész keleti frontra kihatott volna. A fehérgárdista csapatok is annyira szétzilálódtak és oly nagy vérveszteséget szenvedtek, hogy Perm elfoglalása után már nem tudták folytatni a támadást. S a keleti front nagyobb részén a kezdeményezés változatlanul a szovjet csapatok

[44] FRUS 1918. Russia. II. köt. 458. old.

kezében maradt. A 2., az 5., az 1. és a 4. hadsereg folytatta sikeres támadását. Kolcsakék permi győzelme csupán helyi jelentőségű volt.

A 3. hadsereg harcképessége is hamarosan helyreállt. Ebben a párt és a kormány beavatkozása játszotta a legfontosabb szerepet. Lenin már 1918. december 13-i táviratában utasította a Köztársasági Forradalmi Katonai Tanácsot, hogy fokozott ütemben küldjön erősítést a 3. hadsereg hadműveleti területére. S Perm eleste után a Központi Bizottság és a Honvédelmi Tanács a párton belül vizsgálóbizottságot hozott létre a 3. hadsereg balsikereit előidéző okok megállapitására. E bizottság tagjai Dzerzsinszkij, Sztálin és más tekintélyes párt- és állami funkcionáriusok voltak.

1919. január 5-én a bizottság Vjatkába érkezett, s az Uráli Területi Pártbizottság, valamint a hadseregbeli pártszervezetek segítségével azonnal hozzálátott a csapatok harcképességének helyreállításához és az ellentámadás előkészítéséhez. A párt Központi Bizottsága és személyesen Lenin feszült figyelemmel kísérték a 3. hadsereg hadműveleteit, és intézkedéseket tettek a hadsereg megerősítésére. A hadsereg sorait kommunistákkal töltötték fel. Jelentős mértékben javult az ellátás. Felfrissítették a katonai biztosok és politikai munkatársak állományát, megszervezték a pártpolitikai munkát.

A 3. hadsereg már január végén megtorpanásra késztette Kolcsak egységeit, sőt, egyes szakaszokon ellentámadásba lendült; februárban pedig bekapcsolódott a keleti front általános offenzívájába.

Kolcsak tehát nem tudott áttörni északi irányban, hogy találkozzon az antant-csapatokkal.

Ugyancsak kudarccal végződött a Kolcsakkal egyesülni igyekvő intervenciósok támadása. Az intervenciós parancsnokság e célból nagy csapást akart mérni az Északi-Dvina mentén harcoló szovjet erőkre, hogy elérje Kotlaszt.

Az északi-dvinai szakasz Arhangelszk megszállása óta az északi front egyik legfontosabb szakasza volt. Lenin nagy figyelemmel kísérte az ott lejátszódó eseményeket, s 1918. augusztus 12-én Kedrovhoz intézett titkos táviratában kü-

lönös hangsúllyal mutatott rá annak szükségességére, hogy „bármi áron megszervezzék Kotlasz védelmét"[45].

Az intervenciósok már 1918 szeptemberben megpróbáltak felfelé törni az Északi-Dvina mentén, de a szovjet parancsnokság a párt Központi Bizottságának utasítása alapján megtette a szükséges intézkedéseket, hogy feltartóztassa az ellenség előrenyomulását. 1918 őszén egy 400 főnyi „vaszászlóaljat" és a petrográdi Rozsgyesztvenszkij kerület munkásaiból alakult századot vezényeltek Petrográdból az északi-dvinai frontszakaszra. S a 6. hadsereg parancsnoksága 10 tábori löveget és néhány, a „Rjurik" cirkálóról leszerelt nehézágyút adott át tartalékából. Az északi-dvinai flottilla folyamőrei, a Vörös Hadsereg egységei és az északi pártszervezetek által alakított helyi osztagok hősi erőfeszítéssel megállították az intervenciósok előretörését. Októberben a szovjet csapatok offenzívába mentek át, és 50 kilométert nyomultak előre, novemberben pedig elérték a jól megerősített tulgaszi körzetet. Itt súlyos harcok indultak meg.

Az intervenciósok akkoriban az északi front többi szakaszán sem értek el semmiféle számottevő eredményt.

1919 elején az ellenséges arcvonal helyzete a következő volt: az északi-dvinai szakaszon az intervenciósok állásai a Topsza folyó mentén — Tulgasznál — és a Vaga folyó mentén, Senkurszktól 15 kilométernyire északra húzódtak; a vasútvonal Obozerszkaja és Jemca vasútállomások közötti részét tartották kezükben a külföldi csapatok; az Onyega partján az ellenség megvetette a lábát Turgaszov községben; a Pleszeck—Szeleckoje szakaszon az intervenciós egységek a Kadis-tónál, a Jemca folyó partján helyezkedtek el.

Az ellenséges erők létszáma az északi fronton ebben az időben így alakult: a murmanszki szakaszon 6832 angol, 731 francia, 1251 olasz, 1220 szerb katona és tiszt, és körülbelül 4500 orosz fehérgárdista; az arhangelszki szakaszon 6293 angol, 1686 francia, 5203 amerikai katona és 2715 orosz fehérgárdista. Az intervenciós csapatok létszáma az állandó erősítések révén tovább növekedett. Az Északi-Dvi-

[45] Lenin katonai jellegű üzenetváltásai (1917—1920). 65. old.

nán a szövetségesek egy folyami flottillával rendelkeztek, amely 5 monitorból, néhány ágyúnaszádból és segédhajókból állt. Az intervenciósoknak ezenkívül repülőgépeik is voltak.

Az északi fronton az angol parancsnokság irányította a szövetségesek aktív támadó hadműveleteit. 1919. március 27-én a brit hadügyminisztérium megvitatta és jóváhagyta Radcliff-nek, az angol hadsereg vezérkarához beosztott hadműveleti osztály főnökének külön jelentését az észak-oroszországi helyzetről. A jelentés többek között kiemelte, hogy a szövetségeseknek az arhangelszki frontszakaszon át kell venniük a kezdeményezést, s hatékony támogatást kell nyújtaniuk „Kolcsak tengernagy szibériai hadseregének, amely nemrég biztató sikereket ért el Perm—Ufa térségében, s amelynek további előnyomulása befolyásolhatja az arhangelszki helyzetet".

A brit hadügyminisztérium rövidesen ismét részletesen megvitatta az észak-oroszországi helyzettel kapcsolatos kérdéseket. Ezúttal Wilson, az angol hadsereg vezérkari főnöke nyújtott be egy kimerítő jelentést. Jelentése teljes egészében azzal foglalkozott, hogy milyen intézkedésekkel biztosíthatnák az intervenciósok északon a támadó hadműveletek gyors megkezdését. Wilson elsőrendű feladatként olyan feltételek biztosítását jelölte meg, amelyek lehetővé teszik, hogy a szövetséges csapatok a lehető legnagyobb erőkkel vegyenek részt az észak-oroszországi hadműveletekben. Ebből a célból, írta Wilson, a szövetséges parancsnokság 10 000 brit katonából sürgősen két dandárt szervez, amelynek Észak-Oroszországba való átszállítása valószínűleg a közeljövőben megtörténik. Az angol vezérkar továbbá azt javasolta, hogy az orosz fehérgárdisták megerősítésére küldjenek északra 800, Angliában tartózkodó, orosz tisztet.

Wilson tábornok ezenkívül részletes programot dolgozott ki az Arhangelszk és Murmanszk térségében állomásozó antant-csapatok és fehérgárdisták anyagi ellátására.

A szövetséges parancsnokság a Petrográd térségében felvonult szövetséges erők hadműveleteinek aktivizálását tervezte, de továbbra is nagy figyelmet fordított arra, hogy döntő támadást készítsen elő az északi-dvinai szakaszon a

Kolcsakékkal való egyesülés céljából. Éppen ezért Wilson azokra az intézkedésekre helyezte jelentésében a hangsúlyt, amelyek „megszilárdítanák Kolcsak tengernagy kormányának helyzetét". Többek között az alábbi intézkedéseket javasolta:

a) a transzszibériai vasút energikus védelme és a zavartalan közlekedés biztosítása;

b) bizonyos létszámú szövetséges hadsereg további közreműködése a szibériai hadsereg bátorítása céljából;

c) a Kolcsak-tengernagynak szükséges anyagok leszállítása (pótlásul a már eddig leszállított anyagokhoz).[46]

A legfontosabb frontszakasz 1919 telén, mint a fentiekből látható, továbbra is az északi-dvinai volt. Különösen válságosra fordult a helyzet Senkurszk körzetében, ahol az ellenséges arcvonal mélyen beékelődött a szovjet állásokba. Ez állandó veszélyt jelentett a szovjet csapatok számára, mivel az ellenség oldalba támadhatta őket. Emellett a senkurszki ék azt is lehetővé tette, hogy az intervenciósok keleti irányú — a Kolcsakkal való egyesülést célzó — előretörésre számítsanak. Ez a körülmény különösen Perm elestekor vált fontossá.

Ezért az északi front legfőbb feladata 1918—1919 telén a senkurszki ellenséges hadseregcsoport felszámolása lett. Ez a feladat nem lesz könnyű. Az intervenciósok görcsösen ragaszkodtak a senkurszki felvonulási területhez, s ott nagy erőket vontak össze. A senkurszki szakaszon a védelmet amerikai és fehérgárdista egységek látták el, mintegy 3500 főnyi gyalogos és lovas katonával, 30 löveggel és 60 géppuskával. Senkurszk városát több vonalban húzódó drótsövényes lövészárok-rendszer övezte, tábori erődökkel, géppuskafészkekkel, föld alatti fedezékekkel és futóárkokkal megtűzdelve. Az amerikai hódítók igyekeztek hosszú időre szilárd biztonságba helyezni magukat.

A senkurszki szakaszon küzdő szovjet csapatok létszáma nem érte el az ellenségét. A szovjet erők 3000 harcost számláltak, 14 löveggel. Ilyen körülmények között a sikerhez

[46] Army. The Evacuation of North Russia, 1919. London 1920. 25—26. old.

jól átgondolt tervre és a szovjet katona kiváló harci tulajdonságaira volt szükség. A szovjet parancsnokság úgy döntött, hogy három irányból mér csapást Senkurszkra: a Vaga folyó mentén, a nyandomai vasútállomás felől és Kogyem felől. A fő csapást a vagai csoport mérte. E csoport január 19-én 40 fokos hidegben támadásba lendült, s bár a harc heves volt, a vörösegységek január 24-re mégis Senkurszk közvetlen közelébe értek. A Nyandoma, illetve Kogyem felől támadó egységek hatalmas hóban ugyancsak elérték Senkurszkot. A támadásnál rendkívüli bátorságot és hősiességet tanúsított a legfontosabb szakaszokon bevetett 156. ezred. A szovjet kormány vörös díszzászlóval tüntette ki az ezredet.

Az ellenség nem bírta a nyomást: január 25-én Senkurszk ismét szovjet kézen volt. Az intervenciósok annyira siettek, hogy 15 ágyút, 2000 puskát, 60 géppuskát és sok egyéb katonai felszerelést hagytak a városban. A következő hat nap folyamán a szovjet csapatok Senkurszktól több mint 100 kilométerre vetették vissza az ellenséget.

Alby tábornok, a francia hadsereg vezérkari főnöke 1919. február 15-én, a párizsi konferencián tartott beszámolójában így értékelte az észak-oroszországi helyzetet: „Az erőteljesen támadó bolsevik csapatok jelentős visszavonulásra kényszerítették a szövetséges egységeket a Vologda felé vezető vasútvonal és a Dvina közötti térségben. Noha Ironside tábornok, a brit főparancsnok azt mondja, hogy ura a helyzetnek, a szituáció továbbra is meglehetősen aggasztó."[47]

Az intervenciósok komoly aggodalmát az okozta, hogy csapataik északon elszigetelődtek. Teljes kudarcot vallott a szövetséges parancsnokságnak az a kísérlete, hogy erős fehérgárdista hadsereget alakítson és megnyerje a helyi lakosság támogatását. A szovjetország északi részének dolgozói egységesen fordultak szembe a külföldi hódítókkal. A népi mozgalom élén a kommunisták álltak.

Erőteljes propagandát fejtett ki az ellenséges csapatok között az arhangelszki illegális bolsevik szervezet. Az 1919

[47] FRUS 1919 The Paris Peace Conference. IV · köt 10 old.

februárjában létesített arhangelszki titkos nyomdában nagy mennyiségű röplapot és felhívást nyomtattak ki az orosz és külföldi katonák részére. Felszólították őket, hogy szüntessék be az oroszországi dolgozók elleni harcot. Az olonyecki, északi-dvinai és vologdai kormányzóság illegális bolsevik szervezetei is terjesztettek röplapokat és felhívásokat az intervenciós katonák és a fehérgárdisták között. A fehérgárdista hadsereg katonáihoz szóló egyik röplap ezt írta: „Kik vezetnek benneteket? Azok a tábornokok és tisztek, akik évszázadokon át senyvesztettek minket rozzant viskókban, füstös gyárakban, nedves bányákban, akik minden megkeresett rubelből csak egy petákot nyomtak a markunkba, hogy éhen ne vesszünk... Most pedig a ti fegyvereitekkel akarják visszaszerezni vagyonukat, amelyet Szovjet-Oroszország valamennyi polgárának tulajdonává tettünk. A ti véretek árán akarják kipréselni a munkásokból és a parasztokból annak a tőkének a kamatait, amelyet a háború alatt spekulációval szereztek..."[48]

Egy másik röplap, amelyet a bolsevikok egyik illegális csoportja Kemiben nyomtatott ki, ezzel a felhívással fordult a brit katonákhoz: „A brit munkások tiltakoznak itttartózkodástok ellen, követelik a harc beszüntetését és hazatérésteket. Miért nem mentek haza? Senkinek sincs joga visszatartani benneteket... Brit katonák! Hagyjátok abba a harcot, ne segítsetek továbbra is fenntartani ezt a gyalázatos blokádot, amely annyi gyötrelmet hoz asszonyainknak és gyermekeinknek! Követeljétek azonnali hazaszállításotokat."[49]

A szovjet propaganda, amely igaz szavakkal cáfolta meg a szovjethatalomról terjesztett hazug rágalmakat, nagy hatást gyakorolt az intervenciósok katonáira. Egyre jobban meggyőzte őket arról, hogy a háború, amelyet az imperialista kormányok robbantottak ki, osztálytestvéreik — az oroszországi munkások és parasztok — ellen, a tőkések és a földesurak érdekeiért folyik.

Az északi bolsevik szervezetek irányításával alakult par-

[48] Voproszi isztorii, 1960. 7. sz. 125. old.
[49] Ugyanott.

tizánosztagok érzékeny csapásokat mértek az ellenség hadtápterületére. A partizánok együttműködtek a 6. hadsereg egységeivel.

Az intervenciós és a fehérgárdista kémelhárító szervek mindent elkövettek, hogy szétzúzzák a bolsevik földalatti mozgalmat. Megtörtént, hogy az ellenségnek sikerült nyomra bukkannia. 1919 márciusában agyonlőtték az arhangelszki illegális bolsevik katonai szervezet tíz tagját (Puhovot, Seremetyevet, Szivorotkint és másokat). Ugyanez a sors érte az arhangelszki városi földalatti szervezet egyik csoportját: Tyesznanovot, Eliznyinát, Prokusevet és sok más elvtársat. Pusztulásuk súlyosan kihatott a kommunisták földalatti munkájára, de nem rettentette meg a bátor északi bolsevikokat, nem akadályozta meg őket a harc folytatásában.

A bolsevik propaganda erős erjedést indított meg az ellenség katonái közt. 1918. december 11-én az 1. arhangelszki ezredben felkelés tört ki, két század nem engedelmeskedett a frontra vezénylő parancsnak. A katonák kitűztek a laktanyákra a vörös zászlót. A felkelés leverésében angol csapatok vettek részt, s az intervenciósok kíméletlenül leszámoltak a felkelőkkel.

1918—1919 telén egyre világosabban mutatkoztak a fehérgárdista seregek bomlásának jelei. Ironside tábornok következőképpen emlékszik vissza erre az időszakra: „Sokáig és izgatottan gondolkoztam azon, milyen helyzetbe kerülünk, ha az oroszok erkölcsi szelleme meglazul vagy teljesen lezüllik. Arra a következtetésre jutottam, hogy amennyiben általános felkelés törne ki, a katonák tüstént hazaszaladnának."[50]

Fokozódott a nyugtalanság az intervenciós csapatok körében is. Az 1918. november 11-i fegyverszünet megkötése után a katonák remélték, hogy mindennemű hadművelet megszűnik. Hiszen annak idején, amikor Észak-Oroszországba vezényelték őket, azt mondották, hogy csupán a németek ellen kell harcolniuk. S íme, véget ért a németek

[50] *E. Ironside:* Id. mű, 131. old.

elleni háború, de a vörösoroszok elleni háború folytatódott. A katonák zúgolódni kezdtek.

1918 novemberében vörös zászlók alatt hagyta ott a frontot egy francia alakulat. Az intervenciós parancsnokság kíméletlen megtorlást alkalmazott a katonákkal szemben. Decemberben Kadis falunál (a Pleszeck—Szeleckoje szakaszon) a 339. amerikai ezred katonái barátkozni kezdtek a 159. szovjet ezred katonáival. Az egyik amerikai altiszt a baráti beszélgetés során kijelentette: „Az amerikaiak elismerik az orosz forradalmi kormányt és nem fognak háborút viselni a bolsevikok ellen... A fehérgárdista söpredékhez (az altiszt eredeti szavai) semmi közük, és nem is akarnak róla hallani."[51]

A szovjetellenes intervenció ellen egyre határozottabban fellépő egyszerű amerikai, angol és francia emberek hangja megdöbbentette a szovjetköztársaság elleni harc szervezőit.

December 2-án Lansing aggódva írta House ezredesnek, az Egyesült Államok elnöke tanácsadójának: „Arhangelszk: a helyzet változatlan. Az amerikai és francia csapatok szelleme, nemhogy javult volna, hanem még inkább rosszabbodott..."[52]

1919 elején több zendülés tört ki az antant-katonák körében. „A február rosszul végződött — írja Ironside az akkori eseményekről. — 26-án Levy[53] táviratban közölte, hogy a nemrég érkezett zászlóalj[54] megtagadta a Szeleckojéba indulást elrendelő parancs végrehajtását. Életemben egyszer sem tapasztaltam, hogy brit katonák fellázadtak volna. Szörnyű volt arra gondolni, hogy a fegyelmezetlenség első jelei a szövetséges seregeknél éppen a brit katonák között mutatkoztak... De a fegyelmezetlenség hamarosan a francia katonák körében is megnyilvánult... A francia attasétól olyan értesülést kaptam, hogy egy francia zászlóalj nem volt hajlandó harcbaindulni Arhangelszkből... Amikor az attasé felszólította a katonákat, gondoljanak

[51] Pravda, 1918. december 24.

[52] FRUS 1919. The Paris Peace Conference. II. köt. 465. old.

[53] Levy angol ezredes 1919 február közepén vette át a Szeleckoje körzetében állomásozó szövetséges csapatok parancsnokságát.

[54] A yorkshire-i ezred zászlóalja, amely Murmanszkból érkezett.

hazájuk becsületére, amelyet meggyaláznak azzal, hogy megtagadják az engedelmességet... az egyik káplár ezt válaszolta: »Le a bolsevikok elleni háborúval!...«"[55]

1919 tavaszán és nyarán az antant-seregek bomlása veszélyes méreteket öltött. Megtörtént az, amitől az imperialisták halálosan féltek: „a forradalom bacilusai" megfertőzték hadseregüket, katonáik a bolsevik eszmék befolyása alá kerültek. Az 1918—1919-es téli hadjárat a szövetségesek nagy anyagi és technikai fölénye ellenére északon is — csakúgy mint délen — az antant terveinek teljes csődjével végződött.

Mint az 1918 végén és 1919 elején lezajlott harctéri események mutatták, dugába dőlt az antantnak az a kísérlete, hogy a szovjethatalmat expedíciós seregeinek szuronyaival megdöntse.

„Az angolok és franciák arra irányuló kísérlete, hogy saját csapataikkal tiporják el Szovjet-Oroszországot, az a kísérlet, amelynek gyors és könnyű sikerében biztosak voltak, kudarcot vallott — állapította meg Lenin... Valójában kiderült, hogy bármily elmaradottak vagyunk is, bármily nehézségeket kell is leküzdenünk, az angol és francia munkások nem képesek arra, hogy a mi talajunkon ellenünk harcoljanak. A mi javunkra dőlt el a dolog. Az első alkalommal, amikor megpróbálták, hogy nagy katonai erőket vessenek be ellenünk — márpedig enélkül lehetetlen győzni —, ez csak arra vezetett, hogy a francia és az angol katonák, helyes osztályösztönüktől vezéreltetve, magukkal vitték Oroszországból ugyanazt a bolsevik fekélyt, amely ellen a német imperialisták harcoltak... Arra kényszerítettük az antantot, hogy vonja ki az angol és francia csapatokat. Ez volt a legnagyobb győzelmünk, amelyet az antanton aratlunk. Elvettük a katonáit. Mérhetetlen katonai és technikai fölényére azzal válaszoltunk, hogy a dolgozók segítségével, akik szolidárisak velünk az imperialista kormányokkal szemben, megfosztottuk ettől a fölényétől."[56]

[55] *E. Ironside:* Id. mű, 112—114. old.
[56] *Lenin* Művei. 30. köt. 200—201. old.

A Vörös Hadsereg 1918—1919-es nagy győzelmei a szovjet állam belső helyzetének megszilárdulásával együtt kedvezően befolyásolták a szovjetköztársaság nemzetközi helyzetét. Nagy szerepe volt ebben a szovjethatalom békés külpolitikájának. A szovjethatalom sikerei cáfolhatatlanul bizonyították e hatalom szilárdságát és tartósságát. A burzsoá rágalmak ködfüggönye már nem tudta elrejteni a világ népei elől az igazságot, s a tőkésországok dolgozó millióit egyre nagyobb rokonszenv hatotta át a távoli Oroszország szabadságáért küzdő népe iránt.

„ÓRIÁSI GYŐZELMEKET ARATTUNK"

A NEMZETKÖZI KÜZDŐTÉREN

Ha rápillantunk a szovjetországot 1918 nyarán ábrázoló térképre, és összehasonlítjuk az 1919 tavaszival, világossá válik, mily nagyok voltak a munkás-paraszt hatalom győzelmei. 1918 nyarán a német császári seregek megszállva tartották Ukrajnát, Belorussziját, a Baltikumot és a pszkovi kormányzóság egy részét. Keleten Kazányig és Szimbirszkig terjedt az antant által megvásárolt fehércsehek uralma. Délen kozáklázadások lángja lobogott. Arhangelszkben angol—francia intervenciósok szálltak partra, s nehéz volt akkoriban megmondani, milyen méretet ölthet a harc északon.

1919 márciusára a helyzet teljesen megváltozott. Ukrajna, Belorusszija, Lettország és javarészben Litvánia városai és falvai felett győzelmesen lengett a vörös zászló. Keleten az ellenséget messzire űzték a Volgától. Súlyos vereségeket szenvedtek délen Krasznov és Gyenyikin fehér seregei, északon pedig az intervenciós csapatok.

„A szocialista köztársaság hallatlan erőfeszítéseket tesz, áldozatokat hoz és győzelmeket arat... hallatlanul kiterjeszkedtünk, óriási győzelmeket arattunk"[1] — mondotta Lenin 1919 áprilisában.

Az ország belső helyzete is megszilárdult. 1918 nyarán a középparasztság még ingadozott a szovjethatalom és a burzsoázia között. Azóta megváltozott a helyzet. A középparaszt, aki nehéz és gyötrelmes politikai iskolát járt ki, a szovjethatalom felé fordult, tevékenyen támogatta azt, és védelmére kelt. A szovjethatalom ereje mérhetetlenül megnőtt.

[1] *Lenin* Művei. 29 köt. 54 old

1918 nyarán a Vörös Hadsereg még csak kialakulóban volt. A csapatok állapotára erősen rányomták bélyegüket az önkéntesség időszakának negatív vonásai, még erősen hatottak a partizánkodás maradványai. S a szovjet csapatok létszámban is gyengék voltak. 1919 tavaszára a szovjetköztársaság erős reguláris hadsereget szervezett, amely egyik vereséget a másik után mérte a német megszállókra, az antant-intervenciósokra és a fehérgárdista tábornokokra.

1919 tavaszára a szovjet hatóságok háborús vágányra terelték az ország életét. Megszervezték a haditermelést, megszilárdult a fegyelem az iparban, emelkedett a munka termelékenysége. A hadikommunizmus politikája meghozta első eredményeit. A szovjetköztársaságot harci készültségbe helyezték.

S jóllehet a világ imperialistái igyekeztek politikailag elszigetelni Szovjet-Oroszországot, és a szocialista állam akkoriban csaknem valamennyi tőkés hatalommal hadiállapotban volt, a szovjet kormány aktív békepolitikát folytatott, s nemegyszer fordult békeajánlattal az antant-országok kormányaihoz és népeihez. „... Figyelmünk és minden erőfeszítésünk arra irányult — mutatott rá Lenin —, hogy a tőkésországokkal való háború állapotáról áttérjünk a békés kapcsolatokra, a kereskedelmi kapcsolatokra."[2]

1918. augusztus 6-án az OSZSZSZK kormánya békeajánlattal fordult Poole moszkvai amerikai konzulhoz, október 24-én pedig Wilson elnökhöz. Novemberben többször is ajánlott békét a szovjet kormány: november 3-án valamennyi antant-kormánynak, 6-án pedig a Szovjet-Oroszország ellen hadat viselő országok kormányainak. 1919. január 12-én a szovjethatalom ismét az amerikai kormányhoz fordult, majd január 17-én az angol, a francia, az amerikai, a japán és az olasz kormányhoz juttatott el békejavaslatokat. Az antant-imperialisták sem ezekre, sem a későbbi békeajánlatokra nem válaszoltak. Ez érthető is. Az amerikai, az angol, a francia, az olasz és a japán kormánykörök korántsem törekedtek békére Szovjet-Oroszországgal. Ellenkezőleg, hadüzenet nélkül hadműveleteket indítottak

[2] *Lenin* Művei. 32. köt. 184. old.

ellene, és nem szándékoztak megszüntetni a harcot, amíg a szovjethatalom fennáll.

A szovjet békejavaslatok azonban nagy hatással voltak a néptömegekre. Ezért az imperialista kormányok különféle politikai cselfogásokhoz folyamodtak, hogy gyengítsék a szovjet állam békepolitikájának forradalmasító hatását és igazolják az intervenciót. Az imperialista államfők úgy tettek, mintha buzgó hívei lennének a békének és az „orosz kérdés" „igazságos" megoldásának. Erről sok hamis, képmutató beszéd hangzott el, és ugyanannyi hasonló fajta dokumentum látott napvilágot. S közben a demagógia leple alatt újabb tervek születtek Oroszország leigázására.

Egy évvel azután, hogy Wilson meghirdette nevezetes 14 pontját, az általa vezetett amerikai küldöttség már Oroszország felosztásának kész tervével érkezett a párizsi békekonferenciára. E terv értelmében az egész Baltikumot, Belorusszíját, Ukrajnát, a Kaukázust, Szibériát és a középázsiai területeket elszakították volna Oroszországtól. „Oroszország — állapítja meg az amerikaiak terve — nagy, természettől határolt térségekre osztható fel, s minden ilyen térségnek megvan a sajátos gazdasági élete, de egyik sem elég önálló ahhoz, hogy erős államot alkosson... Ha a bolsevik kormány hatalmon marad és jelenlegi politikáját folytatja, amikor az oroszországi területi kérdések a békekonferencián megoldódnak, nem marad más hátra, mint a nem orosz nemzetiségek függetlenségének elismerése és a köztük levő határok megállapítása."[3]

A többi nagyhatalom küldöttsége támogatta Párizsban Oroszország szétdarabolásának amerikai tervét. Lloyd-George angol miniszterelnök például azt írta, hogy „... az egységes Oroszország fenyegeti Európát... Grúziának, Azerbajdzsánnak, Besszarábiának, Ukrajnának, a balti államoknak, Finnországnak és talán Szibériának is függetlennek kell lennie"[4].

Ez rejlett hát a wilsoni 14 pont és a párizsi konferencián elhangzott beszédek „demokratikus" felszíne alatt.

[3] *D. N. Miller:* My Diary at the Conference of Paris. IV. köt. New York 1924—1926. 219—220. old.

[4] FRUS 1919. Russia. Washington 1937. 126. old.

Az antant-vezetőknek álcázniuk kellett azt a szándékukat, hogy tovább folytatják az intervenciót és szítják a polgárháborút Oroszországban. Evégből ravasz politikai cselfogásokhoz folyamodtak. Ilyen cselfogás volt az a javaslat, hogy üljön össze egy külön konferencia az oroszországi polgárháború megszüntetése ügyében. Néhány nappal a párizsi konferencia megnyitása után Wilson a szövetségesek nevében javasolta valamennyi oroszországi „ellenségeskedő csoportnak", hogy kössenek fegyverszünetet és küldjék el képviselőiket a márvány-tengeri Herceg-szigeteken tartandó értekezletre, hogy ott „az oroszországi béke megteremtéséről" tárgyaljanak a szövetségesekkel. Ez a javaslat személytelen volt, s nem közvetlenül a szovjet kormányhoz intézték.

Vajon miért volt szüksége Wilsonnak és az imperialistáknak a herceg-szigeti konferenciára? Remélték, hogy a szovjet kormány nem fogadja el a meghívást, s ez esetben reá háríthatják a felelősséget a hadműveletek folytatásáért, azt állíthatják, hogy a bolsevikok szítják a háborút. De az imperialisták azt a lehetőséget is számításba vették, hogy a szovjet kormány beleegyezik a tárgyalásokba. Ebben az esetben előzetes fegyverszünetet követeltek volna az oroszországi fronton, s ezt arra használták volna fel, hogy a fehérgárdista seregeket nagyobb szabású hadműveletekre készítsék elő.

Ez volt Wilson „békejavaslatainak" valódi célja.

Az Egyesült Államok és a többi imperialista ország nem a béketárgyalások, hanem a szovjetköztársaság elleni engesztelhetetlen harc politikáját folytatta. Jellemző erre az a nyilatkozat, amelyet Wilson 1918. december 10-én, vagyis három nappal a párizsi konferenciára való elutazása előtt tett. „Ha ügyünk balsikerrel jár — mondotta az elnök —, megvalósulásra kényszerítjük... A bolsevizmus mérge csak azért terjedt el ilyen gyorsan, mert tiltakozás a világot kormányzó rendszer ellen. Most az a kötelességünk, hogy megvédjük a konferencián az új rendet, lehetőleg jóval, de ha szükséges — rosszal."[5] Ami a „jót" illeti, erre kezdettől

[5] *R. S. Baker.* Woodrow Wilson, a világháború és a versailles-i béke. Moszkva—Petrográd 1923. 42. old.

fogva nem számított sem Wilson, sem Lloyd-George, sem Clemenceau. Az ő szándékuk az volt, hogy továbbra is rosszal, azaz intervencióval, terrorral, háború szításával védelmezzék a kapitalizmust.

A szovjet kormány világosan látta a herceg-szigeti konferencia összehívásáról szóló javaslat igazi célját, mégis hajlandó volt részt venni a konferencián, hogy nemzetközi szószékül használhassa fel az intervenciósok leleplezésére. Ám a herceg-szigeti konferencia tervének kiagyalói sietve visszavonták saját javaslatukat. Ráébredtek, hogy ez a fegyver visszafelé is elsülhet.

A szovjet állam aktív békeharca, a szocialista társadalom építésében elért első sikerei és a polgárháború arcvonalain aratott győzelmei óriási hatással voltak a nemzetközi munkásmozgalomra.

Az imperialista táborban nagy változások történtek 1918 végén és 1919 elején. Az antant-katonák lázongtak az oroszországi frontokon. Az imperialista hadsereg megbízhatatlannak bizonyult. S az imperialista hátország is erősen recsegett-ropogott.

Az 1918-as év a forradalmi megrázkódtatások esztendeje volt a tőkés Európában. Így nyilvánult meg legközvetlenebbül az oroszországi proletárforradalom győzelmének hatása. Novemberben polgári demokratikus forradalom ment végbe Németországban, a Hohenzollern-monarchia megbukott. A német forradalom történetének dicsőséges lapja volt a bajorországi tanácshatalom megteremtése és több mint fél hónapos fennállása.

Az Osztrák—Magyar Birodalmat is hatalmas forradalmi események rázkódtatták meg. 1918 végén összeomlott a Habsburg-császárság, az egyik legrégibb európai monarchia. Helyén önálló burzsoá köztársaságok alakultak: Ausztria, Magyarország és Csehszlovákia. 1919. március 21-én Budapesten a munkások és a katonák a kommunisták vezetésével megdöntötték a burzsoá hatalmat, és kikiáltották a Magyar Tanácsköztársaságot.

A forradalmi mozgalom nőttön-nőtt, hullámai az antantországokra is kiterjedtek. 1918. december 6-án a „The Call", a Brit Szocialista Párt lapja a brit munkásokhoz intézett

felhívásában a következőket írta: „Az oroszországi munkások és parasztok ... megszabadultak az elhájasodott, aranyban fürdő élősködőktől, akik emberemlékezet óta fosztogatták és elnyomták őket. Ugyanezt kell tenniük a brit munkásoknak is ... Kockáztatnunk, kockáztatnunk és ismét csak kockáztatnuk kell. Kockáztatnunk kell azért, hogy felvonjuk a vörös zászlót, az emberiség felszabadításának zászlaját."[6]

Az angliai népmozgalom egyik legfőbb jelszava ez volt: „El a kezekkel Oroszországtól!" A munkásosztállyal együtt az értelmiség haladó rétege, sőt, a kispolgárság egy része is küzdött a szovjet-oroszországi intervenció ellen. Az „El a kezekkel Oroszországtól!" jelszóval megindult mozgalom csakhamar szervezett formát öltött. 1919 januárjában összeült Londonban a mozgalom első országos konferenciája, s megválasztotta az országos vezetőséget, amelynek tagjai Albert Inkpin, Sylvia Pankhurst és Harry Pollitt lettek. Január 18-án egy londoni tömeggyűlésen, amelyen sok más város képviselői is részt vettek, a dolgozók általános sztrájkkal fenyegetőzve követelték, hogy haladéktalanul szüntessék meg a szovjetköztársaság elleni harcot.

A kormány szovjetellenes politikája nyomán támadt felháborodás a Szovjet-Oroszország határain kívül állomásozó brit fegyveres erőket is magával ragadta. 1919 januárjában zendülés tört ki az angol hadiflotta „Queen Elisabeth" nevű vezérhajóján. A zendülés csakhamar átterjedt egy másik hajóra — a „Keelnside"-re — is. A hajó legénysége kitűzte a vörös zászlót és kereken megtagadta az engedelmességet, amikor parancsot kapott, hogy fusson ki a Baltitengerre. Sok angol város — Glasgow, Dover, Brighton stb. — helyőrségeinek katonái is elégedetlenkedni kezdtek.

Az angol proletariátus mozgalmát hamarosan más országok közvéleménye is átvette. Az eszmét, amelyért az orosz forradalom harcolt, magukévá tették a világ dolgozói.

Franciaországban is forradalmi mozgalom bontakozott ki. A munkások országszerte gyűléseken és tüntetéseken követelték, hogy szüntessék meg az orosz nép ügyeibe való be-

[6] The Call, 1918. december 6.

avatkozást. Jacques Sadoul, az ismert francia kommunista, 1918 novemberében a francia néphez intézett egyik felhívásában így írt: „... A dicsőséges francia proletariátus méltó lesz nagy múltjához. Nem engedi meg, hogy a nép kizsákmányolói és a megalkuvók feltartóztassák a forradalmi mozgalmat. Elvtársak! Le a kompromisszumokkal! A forradalmat győzelemre kell vinnünk a kapitalista burzsoáziával szemben. A burzsoáziával nem haladhatunk egy úton. A francia munkások és parasztok vegyék kezükbe az egész politikai és gazdasági hatalmat."[7] A sztrájkok és a tüntetések során a dolgozóknak ez volt a jelszavuk: „Le a szovjet-oroszországi intervencióval!", „Le a Clemenceau-kormánnyal!", „Éljen Lenin!" A francia munkások között növekedett a szocialista párt forradalmi szárnyának befolyása. (Később ebből alakult ki a Francia Kommunista Párt.) A baloldali szocialistákon kívül forradalmi álláspontot képviselt a Francia Hadviseltek Köztársasági Szövetsége, amely harcolt a békéért és védelmére kelt Szovjet-Oroszországnak. A szövetség élén Henri Barbusse, Paul Vaillant-Couturier és Raymond Lefebvre, tekintélyes forradalmár írók álltak.

Tevékenyen támogatta Szovjet-Oroszországot az olasz proletariátus is. Az olasz dolgozók tömeggyűlésekről küldték üdvözletüket az orosz munkásoknak és parasztoknak, s követelték a szovjetország elleni intervenció haladéktalan megszüntetését. Az észak-olaszországi szocialisták 1918. december 29-i értekezletének határozata, amely „A csapatoknak Oroszországból való haladéktalan kivonásáért, a proletárdiktatúráért" címet viseli, leszögezte: „... A megmozdulások mindig arra irányuljanak, hogy minél hamarabb elérjük »Szocialista köztársaság, proletárdiktatúra« elnevezésű mozgalmunk legfőbb céljait."[8]

Az Egyesült Államokban is kibontakozott az „El a kezekkel Szovjet-Oroszországtól!" mozgalom. Élén baloldali szocialista szervezetek — a Szocialista Propaganda-Szövetség és Szovjet-Oroszország Barátainak Szövetsége — állottak. Különösen Seattle-ben, Portlandben, Baltimore-ban és

[7] Pravda, 1918. november 16.

[8] Voproszi isztoriji KPSZSZ, 1957. 2. sz. 120—121. old.

még sok más amerikai nagyvárosban zajlottak le hatalmas intervenció-ellenes megmozdulások. A mozgalom lendülete alaposan ráijesztett a sok fehérgárdista megbízottra és ügynökre, akik bőséges adományokat kaptak a Wall-Street-i „amerikai nagybácsiktól" Kolcsak, Gyenyikin és Jugyenyics seregei számára. Bogojavlenszkij, a Kolcsak-kormány „főkonzulja" például ilyen rémült hangon számolt be 1919 februárjában a seattle-i eseményekről: „A munkások sztrájkmozgalma Seattle-ben és az Egyesült Államok északnyugati részének más városaiban kifejezetten bolsevik jellegű, s ahogy maguk az amerikaiak mondják, nem egyéb, mint forradalom, vagy legalábbis egy forradalom kezdete... Az utóbbi időben a munkások itt egytől egyig bolsevikká váltak... A bolsevikok Amerikában is legalább úgy megmutatkoznak majd, mint Oroszországban. S már kezdenek is mutatkozni, mint ezt Seattle-ben, Montanában és másutt látjuk."[9]

Egy másik amerikai fehérgárdista ügynök, az úgynevezett „északi területek kormányának" megbízottja a következőket jelentette: „A szocialista párt (az amerikai. — *Szerk.*) kezdettől fogva ellenzi, hogy csapatokat küldjenek Oroszországba, s a már Oroszországban levő csapatok haladéktalan visszavonását követeli. A párt abból a feltevésből indul ki, hogy Oroszország ma szocialista állam, s így az a segítség, amelyet az amerikaiak és a szövetségesek Oroszország egyes részeinek nyújtanak, az »ellenforradalmárok« malmára hajtja a vizet... A napokban megalakult Munkáspárt első szervezési kongresszusán szintén az Oroszországban harcoló amerikai csapatok visszavonása mellett foglalt állást. A Munkáspárt hangja különösen figyelemre méltó, mert ez a párt annak eredményeképpen jött létre, hogy bomlás indult meg az amerikai szocialista pártban, amelynek többsége az orosz bolsevizmus elveit vallja."[10]

A Szovjet-Oroszország támogatására megindult, s az egész tőkés világot átfogó nagyszabású mozgalom fényes megnyilvánulása volt a proletár nemzetköziségnek és a

[9] CGAOR. 200 fólió. 7. opus. 147. ügyir. 55—59. old.
[10] Együtt a világ dolgozóival. 155 old.

dolgozók erősödő nemzetközi szolidaritásának. „Az orosz munkásnak az adott erkölcsi erőt — mondotta Lenin —, hogy ebben a harcban felismerte, érezte, érzékelte valamennyi fejlett európai ország proletariátusának segítségét, támogatását."[11]

A tőkés világ dolgozóinak Szovjet-Oroszország támogatásáért elindított mozgalma és saját burzsoáziája ellen irányuló forradalmi megmozdulásai ingataggá és megbízhatatlanná tették az antant hátországát. Az arcátlan, leplezetlen intervenció politikájának mindinkább bealkonyult.

A nemzetközi forradalmi munkásmozgalom nagy jelentőségű eseménye volt a III. Kommunista Internacionálé megalakulása. 1919 márciusában harminc európai, amerikai és ázsiai fiatal kommunista és baloldali szocialista párt és csoport képviselői egybegyűltek Moszkvában, s a Szovjetország fővárosában Lenin elnökletével megnyílt a Kommunista Internacionálé alakuló kongresszusa. Így jött létre a Komintern, amelynek nagy szerepe volt a világ különböző nemzetiségű proletárjainak egybekovácsolásában, abban, hogy a munkásosztály szervezett erővé vált az opportunizmus elleni nemzetközi méretű harcban. A Komintern megalakulása a nemzetközi proletártömegek nagy vívmánya volt.

Az imperialisták mindent megtettek, hogy elfojtsák a forradalmi proletármozgalmat. Minden eszközt felhasználtak a forradalom elleni harcra, a rendőrterrortól kezdve a körmönfont provokációkig és a munkásosztály egységének megbontására irányuló demagóg propagandáig. A jobboldali szocialista vezetők lázas tevékenységet fejtettek ki. A különböző proletárszervezetek vezetésébe beférkőzve, belülről bomlasztották a munkásmozgalmat. A burzsoázia ügynökei elferdítették a marxista—leninista elmélet alaptételeit, hogy ily módon eltérítsék a munkásosztályt a forradalmi harctól, meggyőzzék a tőkés rend örökkévalóságáról. De minden igyekezetük meddő volt. A forradalmi megmozdulások hulláma, amelyet a Nagy Október idézett elő, tovább terjedt.

[11] *Lenin* Művei. 32. kot. 291. old

„Mindenki tudta — sőt: mindenki látta, érezte, érzékelte, ki-ki saját országa tapasztalatain —, hogy erős lendülettel megindult egy új, a világon eddig példátlan erejű és mélységű proletármozgalom, hogy ezt a mozgalmat nem lehet beszorítani semmiféle régi keretbe, hogy ezt a mozgalmat nem képesek feltartóztatni sem a szűklátókörű zugpolitika nagymesterei, sem az angol—amerikai »demokratikus« kapitalizmus olyan világpolitikai tapasztalatokkal rendelkező vén rókái, mint Lloyd-George és Wilson, sem a minden hájjal megkent Hendersonok, Renaudelek, Brantingok és a szociálsovinizmus többi lovagja."[12]

A néptömegek nagyszabású forradalmi mozgalma, az európai és az amerikai haladó közvéleménynek Szovjet-Oroszország támogatására irányuló akciói aláásták az imperializmus erejét, és megszilárdították a szovjet állam nemzetközi pozícióit.

NAGY ELHATÁROZÁSOK

1919 márciusában olyan esemény zajlott le, amelynek a polgárháború korszakán túlmenő történelmi jelentősége volt. Ez az esemény az Oroszországi Kommunista (bolsevik) Párt VIII. kongresszusa.

A kongresszus március 18-tól 23-ig ülésezett Moszkvában. Első összejövetelét Lenin nyitotta meg. A párt gondosan készült a kongresszusra, amelynek feladata volt, hogy megvitassa a legfőbb, leglényegesebb kérdéseket, és olyan határozatokat hozzon, amelyek helyes, megalapozott akcióprogramot jelölnek meg hosszú időszakra. Az előkészületek idején valamennyi pártszervezetben — a messzi hátországban és a frontokon — konferenciák, taggyűlések zajlottak le, viták, heves szócsaták dúltak.

S midőn elérkezett a megnyitás napja, a küldöttek — helyi pártmunkások, parasztok, katonai biztosok, kommunista frontharcosok — feszült figyelemmel hallgatták Lenint.

[12] *Lenin* Művei. 28. köt. 503. old.

„Az Október utáni első időkben a párt és a szovjethatalom erőit majdnem teljes egészében a közvetlen védelem, a közvetlen ellenállás feladata vette igénybe az ellenséggel, a külső és belső burzsoáziával szemben, amely a szocialista köztársaság valamelyest tartós fennállásának még a gondolatát is elutasította — állapította meg Vlagyimir Iljics. — Fokozatosan azonban mégis kezdtünk erősödni és előtérbe léptek az építés feladatai, a szervezési feladatok. Úgy gondolom, hogy kongresszusunknak teljesen ennek az építőmunkának és szervezési munkának jegyében kell lezajlania."[13]

A kongresszus egyik legfőbb kérdése a párt új programja volt. A Nagy Októberi Szocialista Forradalom győzelmével teljesültek azok a főbb feladatok, amelyeket az OSZDMP II. kongresszusa által 1903-ban elfogadott régi pártprogram megszabott. A párt előtt most új feladatok álltak: a proletárdiktatúra államának megszilárdítása és a szocializmus építése.

A VIII. pártkongresszus új programot fogadott el, amely meghatározta a párt feladatait a kapitalizmusból a szocializmusba való átmenet időszakára. Ez a program az új, szocialista társadalom megteremtésének konkrét harci programja volt. Behatóan jellemezte a szovjet demokráciát mint a demokrácia magasabb rendű típusát, feltárta a szovjet és a burzsoá demokrácia közötti gyökeres különbséget. Mivel a burzsoá köztársaságban — fejti ki a program — megmarad a föld és minden más termelési eszköz magántulajdona, valójában még a legdemokratikusabb polgári köztársaság is burzsoá diktatúra, eszköz arra, hogy egy maroknyi tőkés kizsákmányolja és elnyomja az óriási többséget — a dolgozókat. A burzsoá demokrácia a kisebbség hatalma, amely a kizsákmányoló osztály érdekében jön létre. Ez a demokrácia csak formálisan hirdet szabadságjogokat, mivel nem nyújt lehetőséget a dolgozóknak arra, hogy éljenek ezekkel a jogokkal. Ezzel szemben a proletárdemokrácia a proletariátusnak és a parasztságnak, tehát

[13] *Lenin* Művei. 29. köt. 135. old.

azoknak az osztályoknak biztosít jogokat és szabadságot, amelyeket a kapitalizmus elnyomott.

„Nincs egyetlen ország sem a világon — mondotta Lenin —, amely akár a tizedrészét is megtette volna annak, amit a Szovjet Köztársaság az elmúlt hónapokban a munkások és szegényparasztok érdekében tett abban a tekintetben, hogy bevonja őket az állam igazgatásába."[14]

A kongresszus által elfogadott pártprogram Lenin javaslatára átfogóan jellemezte a kapitalizmust és legfelsőbb fokát, az imperializmust. Buharin és hívei szembeszálltak Leninnek ezzel a javaslatával. Követelték, hogy maradjon ki az új programból mindaz, ami a premonopolista kapitalizmusról, a kisárutermelésről, a középparaszti gazdaságról és a többi ehhez tartozó kérdésről szól, és csupán az imperializmus leírása szerepeljen benne. Ezzel az úgynevezett „tiszta imperializmus" álláspontjára helyezkedtek; ez az álláspont tagadta a dolgozó parasztság forradalmi szerepét, a munkásosztály és a parasztság szövetségének döntő jelentőségét, s ily módon a gyakorlatban tagadta a proletariátus hegemóniáját a forradalomban, megfosztotta a proletariátust szövetségesétől, a középparaszttól, végső fokon elvetette magát a proletárdiktatúrát. Buharin javaslata egyszersmind elködösítette azt a tényt, hogy a kisárutermelő gazdaság szüli a kulákságot, s így azzal fenyegetett, hogy lefegyverzi a pártot, a munkásosztályt és a dolgozó parasztságot a kulákság elleni harcban. Buharinnak és híveinek álláspontja közel állt a mensevizmushoz, és szellemében nem különbözött attól, amit Trockij prédikált.

Lenin a leghatározottabban szembefordult Buharinnal és híveivel, s bebizonyította, hogy nézeteik elméletileg helytelenek és politikailag károsak. Felhívta a kongresszus figyelmét annak szükségességére, hogy a program tekintetbe vegye a szovjet népgazdaság bonyolult szerkezetét, azt a tényt, hogy a szovjet államban a születő új, szocialista szektor mellett továbbra is megmaradtak a premonopolista kapitalizmus és az egyszerű árutermelés elemei. Mert csakis

[14] Ugyanott, 180. old.

a valóság figyelembevételével oldhatja meg a párt egyebek közt a középparasztsághoz való viszony kérdését.

„Valóban, honnan kerülhetett elő a középparaszt a színtiszta imperialista kapitalizmus korszakában? Hiszen még az egyszerű kapitalista országokban sem volt középparaszt. Ha mi kizárólag az imperializmus és a proletárdiktatúra szemszögéből fogjuk eldönteni azt a kérdést, hogy milyen legyen a viszonyunk ehhez a csaknem középkori jelenséghez (a középparasztsághoz), akkor sehogyan sem fogunk zöldágra vergődni, és csak alaposan beverjük a fejünket. Ha viszont a középparasztsághoz való viszonyunkon változtatnunk kell, akkor tessék az elméleti részben is megmondani, hogy honnan került elő és mi is tulajdonképpen a középparaszt. A középparaszt kisárutermelő"[15] — mutatott rá Lenin.

S a kongresszus teljes egészében támogatta Vlagyimir Iljicset. A küldöttek határozottan visszautasították a nemzetiségi kérdésben felvetődött nagyhatalmi soviniszta nézeteket is. Buharin és Pjatakov ellenezte, hogy a programba belefoglalják a nemzetiségeknek az állami különválásig terjedő önrendelkezési jogát. Javaslatuk valójában az orosz proletariátus és a szovjetország különböző nemzetiségű dolgozó parasztsága közötti szövetség felbomlásához vezetett volna, s alapjaiban ásta alá a proletár nemzetköziség elvét. A VIII. kongresszus ízekre szedte Buharinnak, Pjatakovnak és híveinek antileninista nézeteit, s a nemzetiségi kérdésről szóló programpontok lenini megfogalmazását fogadta el.

A Kommunista Párt, amikor az állami különválást is magában foglaló önrendelkezési jogot követelt, távolról sem szánta azt a feltétlen különválásra vonatkozó felhívásnak. Mindig következetesen védelmezte azt az elvet, hogy a dolgozóknak internacionalista alapon tömörülve, közösen kell harcolniuk a cár, a földbirtokosok és a burzsoázia ellen, közös harcot kell folytatniuk az osztály- és a nemzeti elnyomás ellen. Az orosz proletariátus csak akkor tudja megvalósítani a különböző nemzetek dolgozóinak testvéri

[15] Ugyanott, 164. old

együttműködését, ha következetesen és elszántan szembefordul a nemzeti elnyomással. A lenini nemzetiségi politika megvalósításával a szovjethatalom nemcsak Oroszország különböző nemzetiségű dolgozóit nyerte meg, hanem az egész világ elnyomott népeinek rokonszenvét is kivívta.

A kongresszus által elfogadott program kimondta:

„1. Legfontosabb feladatul kell kitűzni a különböző nemzetiségű proletárok és félproletárok közeledésének politikáját avégből, hogy közös forradalmi harccal megdöntsék a földbirtokosokat és a burzsoáziát.

2. Avégből, hogy leküzdhessük az elnyomott országok dolgozó tömegeinek bizalmatlanságát, azon államok proletariátusával szemben, amelyek az illető országokat elnyomták, meg kell szüntetni mindenféle nemzetiségi csoport minden néven nevezendő kiváltságát, meg kell valósítani a nemzetek teljes egyenjogúságát, el kell ismerni a gyarmatok és a nem egyenjogú nemzetek jogát az állami különválásra."[16]

A program gazdasági téren is meghatározta a párt főbb feladatait. Célul tűzte ki, hogy a párt minden eszközzel fokozza és fejlessze az ország termelőerőit, egységes állami terv alapján irányítsa a gazdasági munkát, fejlessze és hozza közel a termeléshez a tudományt, emelje a parasztgazdaságok termelékenységét és gondoskodjék a nagyüzemi szocialista mezőgazdaság megszervezéséről.

A program ezenkívül előirányozta az ingyenes és kötelező oktatás, valamint a politechnikai oktatás bevezetését, s konkrét intézkedéseket jelölt meg a munkavédelem, a társadalombiztosítás, a lakáskérdés és a néptömegek kulturális színvonalának emelése terén.

Az új pártprogram összegezte annak a világtörténelmi jelentőségű győzelemnek az eredményeit, amelyet a proletariátus az Októberi Szocialista Forradalomban aratott.

„Biztosak vagyunk benne — mondotta Lenin —, hogy egész sor országban, amelyekben sokkal több szövetségesünk és barátunk van, mint amennyiről tudunk, progra-

[16] Az SZKP kongresszusainak, konferenciáinak és központi bizottsági plénumainak határozatai. I. rész. 485. old.

munk egyszerű lefordítása lesz a legjobb válasz arra a kérdésre, hogy mit végzett az Oroszországi Kommunista Párt, amely a világproletariátus egyik osztaga. A mi programunk lesz a leghatásosabb anyag a propaganda és az agitáció számára, az a dokumentum lesz, amelynek alapján a munkások azt mondják majd: »Ezek a mi elvtársaink, ezek a mi testvéreink, ott a mi közös ügyünkön munkálkodnak.«"[17]

A VIII. kongresszus munkájában különleges helyet foglalt el a középparasztsághoz való viszony kérdése.

A falusi munkáról tartott beszámolójában Lenin megindokolta a közepparaszthoz való viszony felülvizsgálatának szükségességét, és meghatározta a párt új irányvonalát ebben a kérdésben. A középparasztság és a proletariátus tartós szövetségének megteremtése a kommunista építőmunka egyik legnehezebb feladata olyan országban, ahol a kisparasztság a lakosság többségét alkotja. A szovjetköztársaság fennállásának kezdetén a falusi burzsoáziával, a kulákokkal vívott kemény küzdelem előtérbe helyezte a falusi proletariátus és félproletariátus erőinek megszervezését. Amíg a burzsoázia megdöntése folyt, amíg a szovjethatalom még nem állt szilárdan a lábán, addig a középparaszt ingadozott a forradalom és az ellenforradalom között. Most viszont a középparaszt már a szovjethatalom felé fordult. Számos jel tanúskodott erről: a parasztoknak az egész gabonafölösleg kötelező beszolgáltatásával és a katonai behívásokkal kapcsolatos magatartása csakúgy, mint a paraszti lakosság önálló kezdeményezései, amelyekkel a szovjethatalmat, a munkásosztályt, a frontot mind gyakrabban segítette. Mindinkább szaporodtak az olyan példák, amilyenről Lenint a tulai kormányzóság panykovszki járásának parasztjai 1918. december 4-i gyűlésükön kelt levelükben értesítették. „Hogy a forradalom éhen ne pusztuljon — írták a parasztok —, rákényszerítettük a kulákokat, hogy a gabonát az állomásra szállítsák, s holnap útnak indítunk 400 pud rozsot."[18] Ilyen körülmények között a közép-

[17] *Lenin* Művei 29 köt 220 old
[18] Pravda, 1960 január 13.

paraszt semlegesítésének politikája már kevésnek bizonyult, túlhaladottá vált.

„... A további lépés az olyan párt számára — mondotta Lenin a kongresszuson —, amely a kommunista társadalom szilárd alapjait akarja megteremteni — a középparasztsághoz való viszonyunk kérdésének helyes megoldása ... A szocialista építés olyan szakaszába értünk, amikor konkrétan, részletesen ki kell dolgozni azokat a falusi munka tapasztalatai alapján kipróbált irányelveket és utasításokat, amelyeknek vezérfonalul kell szolgálniuk nekünk ahhoz, hogy a középparaszthoz való viszonyunkban *a tartós szövetség talajára álljunk*, hogy kizárjuk a lehetőségét azoknak az ismételten előforduló elhajlásoknak és helytelenségeknek, amelyek eltaszították tőlünk a középparasztot ugyanakkor, amikor a valóságban mi mint vezető kommunista párt, amely elsőként segített az orosz parasztnak teljesen lerázni a földbirtokosok igáját és megalapozni számára az igazi demokráciát — teljes mértékben számíthattunk volna a középparaszt teljes bizalmára."[19]

A kongresszus elfogadta a Lenin által javasolt határozatot a középparasztsághoz való viszonyról. Ez a határozat kimondta, hogy a párt a szegényparasztságra támaszkodva, tartós szövetségre lép a középparasztsággal a kulákok és a szovjethatalom valamennyi osztályellensége elleni harc, valamint a szocialista építőmunka folytatása céljából. Ebben a szövetségben a vezető szerep osztatlanul a proletariátusé.

A külföldi katonai intervenció és a polgárháború éveiben a munkásosztály és a középparasztság szövetsége katonai és politikai szövetség volt. Gazdasági alapját az alkotta, hogy a paraszt földet kapott a munkásállamtól, valamint védelmet a földbirtokossal és a kulákkal szemben, a munkások viszont élelmet kaptak a parasztoktól kölcsönbe — a nagyipar helyreállításáig.

A kongresszus utasította a helyi párt- és állami szerveket, hogy tanúsítsanak kellő figyelmet a középparaszt szükségletei iránt. Megtörtént, hogy egyes túlbuzgó helyi köz-

[19] *Lenin* Művei. 29. köt. 136—137. old.

tisztviselők a különböző adónemek behajtása alkalmával ugyanolyan mértékkel mérték a középparaszti gazdaságokat, mint a kulákgazdaságokat. Ez jogos elégedetlenséget keltett a dolgozó parasztok körében. A párt mindig a leghatározottabban fellépett az ilyen tényekedések ellen. Így például nem sokkal a kongresszus előtt, 1918 decemberében a jaroszlavli kormányzóságbeli Bugyilov parasztjai táviratban panaszt tettek Leninnél a helyi hatóságok törvénytelen cselekedetei miatt. Az illetékes szegényparasztbizottság elnöke ugyanis elvette a parasztoktól a gabonát, noha nem volt fölöslegük. Amikor Lenin megkapta a táviratot — utasítást adott a „LEGSZIGORÚBB vizsgálat AZONNALI elrendelésére"[20]. S valahányszor a párt Központi Bizottsága, a Népbiztosok Tanácsa vagy az Összoroszországi Központi Végrehajtó Bizottság, tudomást szerzett valamely felelős beosztottnak a középparasztokkal szemben elkövetett helytelen cselekedeteiről, azonnal intézkedések történtek az önkény megszüntetésére.

A kongresszusi határozat gazdasági segítségnyújtást is előírt a dolgozó parasztság számára.

„A szocialista államnak — mondja a határozat — a legmesszebbmenően támogatnia kell a parasztságot, főleg azzal, hogy ellátja a középparasztokat a városi ipar termékeivel, különösen pedig tökéletesített mezőgazdasági szerszámokkal, vetőmaggal és különféle anyagokkal a mezőgazdasági kultúra fellendítése és a parasztok munkájának és megélhetésének biztosítása érdekében."[21]

A kongresszus határozatában fokozott figyelmet szentelt a nagyüzemi szocialista mezőgazdaság megszervezésének. Tervbe vette a föld közös megművelésére alakult, különböző társulások sokoldalú támogatását, szovhozok létrehozását, a bevetetlenül maradt földek állami közreműködéssel való bevetését és szakképzett agronómusok munkába állítását a mezőgazdasági termelés kultúrájának emelése végett. A küldöttek állást foglaltak a mezőgazdasági kom-

[20] Pravda, 1960. január 13

[21] Az SZKP kongresszusainak, konferenciáinak és kozponti bizottsági plénumainak határozatai I. rész. 521. old.

munáknak, mint a közös nagyüzemi gazdálkodás céljából alakult önkéntes földművesszövetkezeteknek a támogatása mellett.

A párt azonban az ország gazdasági helyzetéből kiindulva számításba vette, hogy a kisparaszti gazdaság még hosszú ideig fennmarad, s lehetőségei korántsem merültek ki. Ezért a nagyüzemi társasgazdálkodás haladéktalan bevezetésére irányuló bármilyen elsietett és óvatlan adminisztratív intézkedés csak kárt okozhatott. A kongresszus hangsúlyozta, hogy a falusi szocialista gazdálkodás megszervezéséhez a legnagyobb óvatosságra van szükség. Nem a kényszer, hanem csakis a paraszti tömegek körében végzett hosszas nevelő munka biztosíthatta a parasztság bevonását a szocializmus építésébe. A kongresszus viharos tapssal fogadta Lenin szenvedélyes szavait: *„Nincs ostobább dolog, mint akárcsak gondolni is arra, hogy a középparaszttal szemben a gazdasági viszonyok terén erőszakot alkalmazzunk... ne merészeljünk neki parancsokat osztogatni!* Ez az a szabály, amelyet magunk elé állítottunk."[22]

A kongresszus e lenini tétel szellemében megjelölte a falusi politikai nevelő munka és művelődési munka fokozása, az általános műveltséghez tartozó ismereteknek a parasztság körében való terjesztése céljából szükséges rendszabályokat.

A parasztságot a szocializmus építésébe legfőképpen a szövetkezet útján lehetett bevonni. A VIII. kongresszus éppen ezért feladatul tűzte ki a szövetkezetek megszilárdítását, a párt befolyásának erősítését a szövetkezetekben, az osztályidegen elemek kiűzését a szövetkezetek vezető szerveiből.

A kongresszusnak a parasztkérdésben hozott határozata óriási jelentőségű az oroszországi forradalom szempontjából. Annak az irányvonalnak, amelyet a kongresszus a parasztság zömével való viszony tekintetében megszabott, döntő szerepe volt a külföldi intervenciósok és a fehérgárdisták felett aratott győzelemben, a szocialista építőmunka megszervezésében. Lenin a kongresszus munkájá-

[22] *Lenin* Művei. 29. köt. 209. old.

nak eredményeit összegezve a következőket mondotta: „... a kongresszus egyhangúlag és gyorsan meghozott határozatával kijelöltük az irányvonalat egy különösen égető és különösen nehéz kérdésben, amely más országokban egyenesen megoldhatatlannak számít — a burzsoáziát megdöntött proletariátus és a sokmilliós középparasztság viszonyának kérdésében. Mi valamennyien biztosak vagyunk benne, hogy a kongresszusnak ez a határozata megszilárdítja hatalmunkat."[23]

A VIII. kongresszus egyik legfőbb kérdése a katonai helyzet volt. A Központi Bizottság beszámolójában Lenin hangsúlyozta, milyen hatalmas nehézségeket küzdött le a párt, amikor megteremtette — a történelem folyamán először — a proletárállam hadseregét, az új típusú hadsereget. Vlagyimir Iljics rámutatott arra, hogy a Vörös Hadsereg megszervezése merőben új feladat volt, amely azelőtt még elméletileg sem vetődött fel.

„Egyik kísérletet a másik után hajtottuk végre — mondotta Lenin —, megpróbálkoztunk azzal, hogy önkéntes hadsereget hozzunk létre, tapogatózva haladtunk előre, keresgéltünk, próbálgattuk, milyen úton-módon lehet a feladatot az adott körülmények között megoldani. A feladat azonban világos volt. A szocialista köztársaság fegyveres védelme nélkül nem lehettünk meg. Az uralkodó osztály sohasem adja át hatalmát az elnyomott osztálynak. De az elnyomott osztálynak tettekkel kell bebizonyítania, hogy nemcsak meg tudja dönteni a kizsákmányolókat, hanem szervezkedni is tud az önvédelemre, hogy mindent fel tud tenni egy lapra."[24]

A párt célul tűzte ki a reguláris, szigorúan központosított és fegyelmezett Vörös Hadsereg megszervezését. De ezzel az irányvonallal szembeszállt a kongresszuson a „katonai ellenzék". Álláspontja annak a „baloldali kommunizmusnak" az utóhangja volt, amelyet a párt még a VII. kongresszuson, a breszti békéről folyó viták idején szétzúzott. A „katonai ellenzékhez" emellett olyan pártmunkások is

[23] Ugyanott, 221. old.
[24] Ugyanott, 146. old.

csatlakoztak, akik azelőtt soha, semmilyen kérdésben nem fordultak szembe a párt irányvonalával. Ezúttal a katonai hatóságok és különösen Trockij ténykedései miatt érzett elégedetlenség vitte őket az ellenzékiek táborába.

Ezek a „katonai ellenzékhez" tartozó pártmunkások és katonai beosztottak jogosan bírálták Trockijnak, a Köztársasági Forradalmi Katonai Tanács akkori elnökének a tevékenységét. Trockij hajbókolt a burzsoá szakemberek, a cári hadsereg volt tisztjei, tábornokai és tengernagyai előtt, akiket a szovjethatalom bevont a Vörös Hadsereg munkájába. A párt Központi Bizottsága nemegyszer rámutatott arra, hogy a régi katonai szakemberek csak úgy használhatók fel, ha a katonai biztosok és a politikai szervek lankadatlanul ellenőrzik őket. Hiszen korántsem valamennyi katonai szakember szolgálta becsületesen a szovjethatalmat. Akadtak köztük szép számban hétpróbás ellenforradalmárok is, akik csak a kedvező alkalomra vártak, hogy átszökjenek az ellenséghez. Trockij viszont olyan állapotokat igyekezett teremteni, amelyek elzárták a katonai szakembereket mindennemű ellenőrzéstől, s gyakran a nyilvánvaló árulókat is védelmébe vette. Emellett tüntető megvetéssel viseltetett a proletárszármazású parancsnokokkal szemben, figyelmen kívül hagyta a katonai biztosok és a politikai szervek véleményét. Előfordult, hogy parancsára becsületes vörösparancsnokokat és politikai beosztottakat lőttek agyon. A felelős parancsnoki posztokra Trockij saját talpnyalóit csempészte be, akik magatartásukkal szégyent hoztak a hadseregre. A Köztársasági Forradalmi Katonai Tanács gyakran közömbösséget tanúsított a front szükségletei iránt, nem gondoskodott kellően tartalékokról és utánpótlásról. Mindez súlyos elferdítése volt annak a politikának, amelyet a párt a katonai kérdésben folytatott.

A „katonai ellenzék" képviselői a kongresszus többségével együtt helyesen tették, hogy határozottan elítélték Trockij ténykedéseit. De a „katonai ellenzék" egyszersmind mélységesen téves nézeteket is hangoztatott. Így például az ellenzék tagjai felszólalásaikban védelmezték a partizán módszerek hadseregbeli maradványait, állást foglaltak a régi katonai szakemberek bárminemű felhaszná-

lásával és a katonai vasfegyelemmel szemben. Nem ismerték el, hogy következetes centralizmusra van szükség a fegyveres erők irányításában, s igazságtalan, indokolatlan követeléseket támasztottak a Központi Bizottsággal szemben. Általában a „katonai ellenzék" szembeszállt az erős, reguláris, fegyelmezett Munkás-Paraszt Vörös Hadsereg megteremtésének irányvonalával. Az ellenzékiek azokat a választott parancsnokok vezetése alatt álló félpartizán-osztagokat tartották eszményüknek, amelyek 1918 első felében működtek.

Lenin szenvedélyes beszédben szállt szembe a „katonai ellenzék" káros, a pártot a helyes útról eltérítő nézeteivel. Élesen és határozottan kifejtette, hogy vasfegyelem nélkül nincs erős hadsereg. „Most — mondotta Lenin — a reguláris hadseregnek kell előtérben lennie."[25] Vlagyimir Iljics kíméletlen harcot hirdetett a partizán módszerek maradványai ellen, és rámutatott annak szükségességére, hogy a katonai szakembereket bevonják a Vörös Hadsereg szervezésébe.

Kongresszusi felszólalásában Lenin kitartóan hangoztatta, hogy a régi, burzsoá szakemberek bevonása mind gazdasági, mind katonai téren fontos és szükséges. „A kapitalista kultúra öröksége nélkül — mondotta — nem építhetjük fel a szocializmust. Nem építhetjük másból a kommunizmust, mint abból, amit a kapitalizmus hagyott ránk."[26] A párt és a szovjethatalom feladata rákényszeríteni a burzsoá szakembereket, hogy a proletariátus soraiban haladjanak, bármennyire is ellenükre van ez a megoldás.

Lenin nagy figyelmet szentelt a hadseregbeli pártirányítás kérdésének, fontosnak tartotta, hogy a proletármag, a katonai biztosok, a pártpolitikai apparátus és a hadseregbeli kommunista sejtek nagyobb szerephez jussanak a szovjet haderő nevelésében, kiképzésében és harckészségének fokozásában. Rámutatott arra, hogy a párt Központi Bizottsága rendszeresen irányítja a katonai hatóságokat, s a katonai szervező munka kérdései a szó szoros értelmében

[25] *Lenin* Művei. XXIV. köt. 3. kiadás. 749. old. (oroszul).
[26] *Lenin* Művei. 29. köt. 150. old.

minden egyes ülésének napirendjén szerepelnek. Nem volt olyan stratégiai kérdés, amelyben a Központi Bizottság ne alakította volna ki véleményét, és ne szerzett volna ennek érvényt a gyakorlatban.

A kongresszus határozatában összegezte a hadseregszervezés több mint egyéves tapasztalatait, s jóváhagyta a leninni irányvonalat a katonai kérdésben. Meghatározta a Vörös Hadsereg történelmi hivatását és szerepét, a Vörös Hadseregnek mint új típusú hadseregnek jellegét és sajátosságait, a hadsereg szervezésének és irányításának alapelveit, a katonák nevelésével kapcsolatos feladatokat, a hadsereg kommunista szervezeteinek helyét és szerepét.

A kongresszus különös megelégedéssel állapította meg, hogy a Vörös Hadsereg, amely a külföldi intervenció és a polgárháború rendkívül súlyos körülményei között alakult meg, a gyakorlatban bebizonyította, hogy erős és tapasztalt ellenségre is vereséget tud mérni, s határozottan visszautasította azt a próbálkozást, hogy egyesek szembeállítsák a partizánosztagokat a reguláris centralizált hadsereggel.

A határozat rámutat arra, hogy a proletariátus az államhatalom birtokában lehetőséget nyert fegyveres erőinek tervszerű kiépítésére. A Vörös Hadsereg csak úgy érheti el a legkisebb veszteséggel a legnagyobb eredményeket, ha egységes központ által, egy akarattal irányított, egységes, összeforrott szervezetet alkot. „A partizánkodást mint katonai programot hirdetni — mondja a kongresszusi határozat — ugyanazt jelenti, mint a nagyiparról a kézműiparra való visszatérést tanácsolni."[27]

A kongresszus állást foglalt a reguláris hadsereg megerősítése és a katonai szakértők további bevonása mellett. De egyszersmind elítélte a Trockij vezette katonai hatóságokat, amiért felelőtlenül bevonták a volt tiszteket a hadseregbe anélkül, hogy gondosan ellenőrizték volna megbízhatóságukat, s vakon bíztak a katonai szakértőkben.

A kongresszus a munkás- és parasztszármazású vörös-

[27] Az SZKP kongresszusainak, konferenciáinak és központi bizottsági plénumainak határozatai. I. rész. 503. old.

parancsnokok képzésének megjavítására is rendszabályokat jelölt meg. A párt célul tűzte ki az új parancsnoki káderek képző katonai tanintézetek számának növelését.

A kongresszusi határozat kimondta, hogy a legszigorúbban érvényesíteni kell a kizárólag dolgozókra szorítkozó osztálymozgósítás elvét. A Vörös Hadseregbe csak dolgozókat szabad behívni; az osztályidegen elemek külön munkazászlóaljakban teljesítsenek szolgálatot. A kongresszus határozottan elítélte a Trockij vezette katonai szerveket, amiért semmibe vették az osztályok szerinti kiválasztás elvét.

A kongresszus nagy figyelmet szentelt a hadseregbeli pártmunka megszervezésének. Hangsúlyozta a hadseregben működő kommunista sejtek fontos szerepét, és szükségesnek tartotta, hogy még jobban növeljék a sejtek tekintélyét a vöröskatonák körében. Arra kell ügyelnünk — mutat rá a határozat —, „hogy vélt jogokat és kiváltságokat hajhászó állhatatlan elemek ne kerülhessenek be a sejtekbe. A kommunista sejtek iránti tisztelet annál nagyobb és annál megrendíthetetlenebb lesz, mennél világosabban megérti minden katona, és saját tapasztalatai alapján is meggyőződik arról, hogy a kommunista sejthez való tartozás nem biztosít a katonának semmiféle külön jogot, hanem csak kötelezettséget ró rá, azt, hogy a lehető legönfeláldozóbb és legbátrabb harcos legyen."[28]

A kongresszus felhatalmazta a Központi Bizottságot, hogy szervezze meg a kommunisták tervszerű elosztását a haditengerészet és a hadsereg egységeiben.

A csapatoknál végzendő politikai munka helyes megszervezése céljából szükség volt a politikai szervek tevékenységének gyökeres megjavítására. A kongresszus rámutatott arra, hogy a politikai káderek zömét a közvetlenül a fronton működő egységeknél kell összpontosítani.

A kongresszus újra meg újra hangsúlyozta a katonai biztosok sajátos szerepét. A katonai biztosok a kommunista párt képviselői a hadseregben, a párt szellemének, fegyelmének, szilárdságának és bátorságának hordozói. Munká-

[28] Ugyanott, 507. old.

juk — szögezte le a kongresszus — csak abban az esetben vezethet kellő eredményre, ha a kommunista sejtek közvetlen támogatását élvezik.

A kongresszus határozatában megszüntette a Katonai Biztosok Összoroszországi Irodáját. Helyette megalakult a Köztársasági Forradalmi Katonai Tanács Politikai Osztálya, élén a Központi Bizottság egyik tagjával, akit a Forradalmi Katonai Tanács tagjának jogkörével ruháztak fel.

Az OK(b)P VIII. kongresszusa tehát kidolgozta egy olyan tömegméretű, szigorúan centralizált, a proletárfegyelem szellemétől áthatott hadsereg kiépítésének világos programját, amely jól szervezett politikai irányítással és utánpótlási rendszerrel, valamint hatalmas mennyiségű hadianyag-tartalékkal rendelkezik. Csakis ilyen hadsereg győzhette le a külső és a belső ellenforradalom egyesült erőit.

Ugyancsak rendkívül fontosak voltak a párt- és államépítést érintő kongresszusi határozatok, amelyek arra irányultak, hogy növeljék a párt vezető szerepét a szovjetekben.

A kongresszus a leghatározottabban elítélte a Szapronov—Oszinszkij csoport mensevik nézeteit. Ez a csoport szembefordult a Kommunista Pártnak a proletárdiktatúra rendszerében betöltött vezető szerepével. A kongresszus világosan meghatározta a párt és a szovjetek közti kölcsönös viszonyt. A szovjetek jobb irányításának biztosítására a kongresszus határozatban mondta ki, hogy az összes szovjetszervezetben pártfunkciókat kell alakítani, hogy a párt ezeken keresztül irányíthassa az állami szervek tevékenységét. A kongresszus azonban óva intett attól, hogy a szovjetszerveket megpróbálják felcserélni a pártszervekkel. „A pártnak — mondja a kongresszusi határozat — a szovjetszerveken keresztül, *a szovjetalkotmány keretében* kell megvalósítania a határozatait. A párt arra törekszik, hogy *irányítsa* a szovjetek tevékenységét, de nem arra, hogy helyettesítse őket."[29]

A kongresszus előírta a kommunista szovjettagoknak. hogy rendszeresen számoljanak be választóiknak. A szov-

[29] Ugyanott, 519. old

jetapparátusban dolgozó párttagokat pedig arra kötelezte, hogy végezzenek pártmunkát, lépjenek be a szakszervezetbe, s aktívan vegyenek részt tevékenységében.

Az új párttagok nagymérvű beáramlására való tekintettel a kongresszus határozatot hozott a párt szociális összetételének megjavításáról, mivel a párt számszerű növekedése semmiképpen sem járhatott összetételének romlásával. A szervezeti kérdésről hozott kongresszusi határozat kimondta, hogy a pártnak szélesre kell tárnia kapuit a munkás- és a parasztifjúság előtt, de egyúttal állandó figyelemmel kell kísérnie a szociális összetételében végbemenő változásokat. A nem munkás és nem paraszt jelentkezők felvételét tüzetes vizsgálatnak kell megelőznie. A kongresszus elhatározta az egész tagság felülvizsgálatát azzal a céllal, hogy megtisztítsa a pártot a különböző idegen elemektől, akik befurakodtak soraiba, amióta kormánypárt lett. Ez volt az első tisztogatás a pártban.

A VIII. kongresszus hatalmas mérföldkő volt a Szovjetunió Kommunista Pártjának történetében. A kongresszusi határozatok megerősítették a szovjet államot, a munkásosztály és a parasztság szövetségét. Lenin irányításával a párt új győzelmek felé vezette az országot.

KOLCSAK ELLEN!

AZ ANTANT KOMBINÁLT HADJÁRATA

A VIII. pártkongresszus ülései közben újból riasztó hírek érkeztek Moszkvába a frontokról.

1919 március elején Kolcsak offenzívát indított a keleti fronton. A nyugati arcvonalon a burzsoá-földesúri lengyel állam seregei betörtek Belorusszijába, s ezzel egy időben a von der Goltz-féle német egységek Riga felé nyomultak. És miként már nemegyszer megtörtént, az ellenségnek a fronton indított támadásával párhuzamosan megélénkült a belső ellenforradalom a hátországban. Egyre-másra robbantak ki a fehérgárdista kuláklázadások Gomelban, a szimbirszki és a szamárai kormányzóságban. A vasútvonalakon az ellenséges ügynököknek sikerült néhány nagyobb diverziós cselekményt végrehajtaniuk.

Világos volt, hogy ezek az események szorosan összefüggenek egymással, s az antant-kormányok és vezérkarok által kidolgozott egységes terv láncszemei.

Március 23-án, a pártkongresszus záróülésén Lenin ezeket mondotta:

„Az a perc, amelyben összegyűltünk, különösen nehéz azért is, mert a nemzetközi imperializmus — most ebben már egyáltalán nem lehet kételkedni — egy utolsó, különösen erőteljes kísérletet tesz arra, hogy eltiporja a szovjetköztársaságot. Számunkra nem kétséges, hogy az erősödő támadás nyugatról és keletről, egész sor fehérgárdista felkeléssel, néhány helyen a vasúti sínek felszedésére irányuló kísérletekkel egyidejűleg — hogy mindez az antant imperialistáinak egészen világosan átgondolt és nyilvánvalóan Párizsban elhatározott lépését jelenti."[1]

[1] *Lenin* Művei. 29. köt. 219. old.

Az OK(b)P VIII. kongresszusa a pártszervezetekhez intézett felhívásában rámutatott arra, hogy az ellenforradalmi erők egyszerre több fronton és a hátországban is csapást akarnak mérni a szovjetországra.

Így is történt. Párizsban a „béketárgyalások" leple alatt Wilson elnök, Lloyd-George, Clemenceau és a konferencia más részvevői újabb tervet dolgoztak ki Szovjet-Oroszország szétzúzására.

Minthogy azonban a nyugati népek elég határozottan állást foglaltak az intervenció ellen, a kormányok gondosan álcázták elgondolásaikat. Afféle békeangyaloknak tettettek magukat, akik felvetik a lakatlan Herceg-szigeten tartandó konferencia gondolatát, s elküldik Bullittot[2] Moszkvába, fölöttébb bizonytalan felhatalmazással. Megígérik, hogy hazahozzák (az Egyesült Államokba, Angliába, Franciaországba) Észak-Oroszországból, a Távol-Keletről és Ukrajnából az egyenruhába bujtatott legényeket. A lapok ezzel kapcsolatban terjedelmes interjúkat készítenek a miniszterelnökkel, miniszterekkel, tábornokokkal. Az emberek bíznak. Hátuk mögött pedig ugyanakkor titkos tárgyalások folynak az oroszországi háború arcvonalának kiszélesítéséről.

Az antant katonái megbízhatatlanok voltak, megtagadták a forradalmi Oroszország elleni harcot.

Kik folytathatták hát ez esetben a szovjetellenes háborút? Világos, hogy elsősorban azok, akiknek különös okuk volt gyűlölni a szovjethatalmat, a bolsevikokat, a forradal-

[2] William Bullittot, a párizsi konferencia amerikai küldöttségének munkatársát Wilson elnök Lloyd-George tudtával és beleegyezésével 1919 februárjában Moszkvába küldte azzal a megbízatással, hogy tisztázza, milyen feltételekkel hajlandó a szovjet kormány tárgyalásokat kezdeni a hadműveletek megszüntetéséről. Moszkvában Bullitt megbeszéléseket folytatott a szovjet kormány képviselőivel, és találkozott Leninnel. Bullitt küldetése azonban nem járt eredménnyel. Párizsba visszatérve márciusban átadta Wilsonnak Lenin válaszát, de addigra az antant-kormányok már elvetették a béketárgyalások gondolatát. Ennek egyik legfőbb oka az volt, hogy Kolcsak offenzívát indított a keleti fronton, s az antant-imperialisták remélték, hogy ez a szovjethatalom gyors bukását fogja eredményezni.

Запомни это Красноармеец!

За что сражаются враги народа?

За то, чтобы власть осталась в руках царей, помещиков и банкиров, земля в руках помещиков, фабрики, заводы, рудники, шахты, жел. дороги в руках капиталистов, а рабочие и крестьяне продолжали бы жить по-прежнему в нищете, рабстве и невежестве, работали бы на богачей, воевали бы за интересы царей и капиталистов так, как они воевали четыре с половиной года.

За что сражаешься ты, товарищ, красноармеец?

За то, чтобы трудящиеся массы, рабочие и крестьяне сами управляли своим трудовым государством, чтобы заводы, фабрики и железные дороги обслуживали всех трудящихся, а не были бы собственностью капиталистов; чтобы земля принадлежала трудящимся, чтобы не проливали рабочие и крестьяне свою кровь за корыстные и хищные интересы капиталистов, чтобы не было войн и чтобы всему трудовому человечеству легко, свободно и радостно жилось на земле.

Издание Агитационно-Просветительного Отдела Вятского Губвоенкома.

Röpirat 1918-ból

mi munkásokat és parasztokat: az orosz fehérgárdisták, földbirtokosok, az ország burzsoáziája, kulákjai. Nekik nem volt vesztenivalójuk. Ellenkezőleg, hajlandók voltak lemondani orosz területekről, hazájuk érdekeiről, a nemzeti vagyonról és népük becsületéről, csak hogy visszakapják a szovjethatalom által elvett gyáraikat, bankjaikat, birtokaikat.

Az Egyesült Államokból, Angliából, Franciaországból és Japánból gőzhajók haladtak Vlagyivosztok, Novorosszijszk, Arhangelszk és Reval felé. Gyomrukban puskákkal és lőszerrel megrakott ládák. A fedélzeten ágyúk, páncélautók, harckocsik. Nosza, fegyverkezzetek csak, orosz tábornok urak! A szövetségesek nem hagynak cserben benneteket, végezzétek csak a dolgotokat!

Volt még a szovjethatalomnak ellensége, amelyre az antant támaszkodhatott: azoknak a kis országoknak a burzsoáziája és földbirtokosai, amelyek azelőtt az orosz birodalomhoz tartoztak, és az Októberi Forradalom után lettek önállóak. Ezeknek az országoknak a dolgozóit régi, a történelem során kialakult baráti és testvéri szálak fűzték az orosz munkásokhoz és parasztokhoz. Az Októberi Forradalomig együtt tűrték a cári elnyomást, együtt harcoltak ellene, együtt hullatták vérüket 1905-ben a barikádokon. A lengyel, a finn, a lett, a litván és az észt munkás, földmunkás és szegényparaszt követendő példát látott az orosz proletariátus 1917 októberi győzelmében. S ezek a dolgozók készen álltak arra, hogy alkalmas időpontban hasznosítsák orosz testvéreik tapasztalatait.

Mindezt jól tudták az illető országok kizsákmányoló osztályai. A lengyel, a finn, az észt, a lett, és a litván földbirtokosok, tőkések és kulákok halálosan gyűlölték a szovjet államot. Ezért üdvözölték az antantnak azt a törekvését, hogy végez az oroszországi forradalommal, s még az sem volt ellenükre, hogy részt vegyenek a szovjetellenes hadjáratokban, mivel remélték, hogy így majd szovjet területekkel gazdagodnak. Varsóban egyesek arról álmodoztak, hogy uralmuk alá hajtják a Fehér-tengertől a Fekete-tengerig terjedő területeket (egyebek közt Belorussziját és Ukrajnát); Helsingforsban Karélia és a Kola-félsziget be-

kebelezését emlegették; Revalban a petrográdi kormányzóság nyugati részét és Pszkov vidékét szemelték ki zsákmányul.

A lengyel, a finn és a baltikumi burzsoázia és földbirtokosok nacionalista propagandával, Szovjet-Oroszországról terjesztett rágalmazó koholmányokkal, az orosz-gyűlölet szításával mérgezték országaik dolgozóinak öntudatát, s ezzel erkölcsileg előkészítették őket a szovjetellenes háborúban való részvételre.

Ezekre az erőkre — a fehérgárdista hadseregekre és a kis országok burzsoá nacionalista kormányainak csapataira — építettek az antant-imperialisták, miután meggyőződtek katonáik megbízhatatlanságáról. Kolcsak keleten, Gyenyikin délen, Jugyenyics Petrográdnál, Miller északon, Lengyelország, Finnország és a balti országok nyugaton és északnyugaton — ezzel a lánccal kívánta megfojtani a nemzetközi imperializmus a szovjetországot. Ami pedig az Oroszország keleti részén, északon és Közép-Ázsiában maradt antant-csapatokat illeti, ezek már nem töltöttek be olyan szerepet a Vörös Hadsereggel folyó fegyveres harcban, mint azelőtt.

1919 márciusára a szovjetellenes erők lényegében készen álltak a cselekvésre. Az amerikai, az angol és a francia imperialisták mindent megtettek tömörítésük, megszervezésük és felfegyverzésük érdekében. Így készítették elő mindezen erők egységes terv szerint kibontakozó kombinált offenzíváját, amely 1919 tavaszán indult meg.

Ebben a hadjáratban Kolcsak fehérgárdista hadserege töltötte be a legfőbb szerepet, mivel akkor ez a hadsereg volt leginkább alkalmas rá, hogy fölvegye a harcot a szovjethatalommal. Kolcsak volt az egész oroszországi ellenforradalom feje. Az ő kezében volt az ország aranykészlete, nagy emberanyag-tartalékokkal, anyagi erőforrásokkal és a legnagyobb létszámú hadsereggel rendelkezett, és csapatai közelebb álltak Moszkvához a többi fehérgárdista seregnél. Az angol, az amerikai, a francia és a japán kormány több mint 700 000 puskát, több mint 3000 géppuskát, mintegy 600 ágyút, több tucat repülőgépet, nagy mennyiségű lőszert és több százezer teljes ruházati felszerelést

bocsátott Kolcsak rendelkezésére. Az intervenciósoknak japán, amerikai, francia, angol, cseh, lengyel. olasz es egyéb csapatokból álló hatalmas hadseregük volt Kolcsak mögöttes területein. E csapatok létszáma 1919 tavaszán elérte a 150 000 főt. Szuronyaikra támaszkodott az Urálban, Szibériában és a Távol-Keleten létesült burzsoá-földesúri rendszer.

Az antant-imperialisták segítségével Kolcsaknak sikerült 1919 tavaszára 400 000 főnyi fehérgárdista sereget összetákolnia. Márciusra befejeződtek az offenzíva előkészületei. A támadás tervét februárban dolgozták ki a cseljabinszki haditanácson; fő irányául a Perm—Vjatka—Vologda útvonalat választották. Kolcsakék azt remélték, hogy egyesülhetnek az északi intervenciósokkal, majd délnek fordulhatnak, Moszkva felé.

A támadás időpontjára Kolcsak több mint 130 000 gyalogos és lovas katonát, 1300 géppuskát és 210 löveget vont össze a fronton. A fehérgárdista csapatokat négy hadseregre osztották. Északon a szibériai hadsereg sorakozott fel a Kolcsak szolgálatába szegődött Gajda cseh tábornok vezetésével. A középső frontszakaszon a nyugati hadsereg indult támadásra Hanzsin tábornok parancsnoksága alatt; ez volt a legerősebb hadsereg, több mint 45 000 gyalogos és lovas katonával. Délen az orenburgi és az uráli hadsereg helyezkedett el, élén Dutov, illetve Tolsztov tábornokkal.

A fehérgárdista csapatokkal hat szovjet hadsereg állt szemben egy 1800 kilométer hosszú fronton. Létszámuk 100 000 gyalogos és lovas katona volt, 1800 géppuskával és 365 ágyúval. A keleti front hadműveleteit Sz. Sz. Kamenyev irányította.

A 4. és a turkesztáni hadsereg parancsnoka Frunze, az 1. hadseregé Gája, az 5-é Bljumberg, majd Tuhacsevszkij, a 2-é Sorin és a 3-é Mezsenyinov volt. Az arcvonal Alekszandrov Gajtól kiindulva Uralszktól délre, Aktyubinszknál es Orszknál, majd tovább északi irányban, Ufától keletre, Oszán keresztül, Permtől nyugatra Cserdiny felé húzódott.

Az ellenség — mint láttuk — jelentős számbeli fölényben volt a szovjet seregekkel szemben, bár fegyverzetben

elmaradt tőlük. Kolcsakék legfőbb erőiket középen az 5., valamint északon a 2. és 3. hadsereg arcvonalán vonták össze. Az ellenség itt, különösen a középső szakaszon nagy számbeli fölényben volt. A fő csapás a szibériai hadsereg feladata lett volna. A helyzet azonban úgy alakult, hogy Kolcsak a harcok folyamán megváltoztatta a haditervet, és északról a Volgához, Szamára körzetébe helyezte át a csapást.

Elsőnek a szibériai hadsereg támadott. Március 4-én Pepeljajev tábornok hadtestének csapatai Osza és Ohanszk körzetében átkeltek a Káma folyó jegén, és csapást mértek a 2. és a 3. hadsereg érintkezési pontjára. Délebbre Verzsbickij tábornok egységei mentek át támadásba a 2. hadsereg ellen. Néhány nappal később az ellenség elfoglalta Ohanszkot és Oszát. A 2. hadsereg csapatai harcolva visszavonultak; április 7-én kénytelenek voltak kiüríteni Votkinszkot, 13-án pedig Izsevszket. Április második felében a 2. hadsereg alakulatai a Vjatka folyóig húzódtak vissza. Így veszély fenyegette Kazányt.

Északabbra a 3. hadsereg heves harcok közepette vonult vissza. Kolcsakéknak itt nehéz dolguk volt, csak lassan nyomultak előre. Április közepére ezen a szakaszon csaknem stabilizálódott az arcvonal. A 3. hadsereg csapatai nem engedték áttörni az ellenséget Vjatka felé.

Két nappal a szibériai hadsereg támadásának kezdete után Hanzsin tábornok csapatai is megindultak nyugat felé. A velük szemben álló 5. szovjet hadsereg létszámban negyedrésze volt az ellenségnek. A fehérgárdisták Ufától északra, a szovjet csapatokat átkarolva mérték a fő csapást, s hatalmas erőfölényüket, valamint a támadás váratlanságát kihasználva már az első napokban nagy sikereket értek el. Március 10-én elfoglalták Birszket, 14-én pedig Ufát. Az 5. hadsereg csapatai az ellenség csapásai nyomán gyors ütemben vonultak vissza. Az alakulatok vezetése megbomlott, az ezredek nagy veszteségeket szenvedtek. De az 5. hadsereg egyes egységei csakhamar elszakadtak az ellenségtől, és Ufától 40 kilométerre délre védőállásokat foglaltak el. Itt több mint két héten át visszaverték az

ellenséges támadásokat. Kolcsakék súlyos veszteségeket szenvedtek.

Március végén azonban a szovjet csapatok mégis kénytelenek voltak újból elkezdeni a visszavonulást. Két, egymástól eltérő irányban haladtak, fedezve az Ufa—Szimbirszk és az Ufa—Szamára vasútvonalat. Még bonyolultabbá tették a csapatok helyzetét a hátországi kuláklázadások. A lázadók megszakították az alakulatok összeköttetését a hadsereggel, rongálták az utakat.

Április első napjaiban Kolcsakék elérték az Ik folyó vonalát. Itt a már kidolgozott terv szerint meg kellett volna várniuk, míg az utak járhatatlanná válnak. De az ellenségnek az a benyomása támadt, hogy a szovjet seregek a középső szakaszon teljes vereséget szenvedtek. A fehérgárdista parancsnokság, amely nem számított ilyen eredményre, parancsot adott a csapatoknak, hogy folytassák a támadást a Volga irányában. Ekkor támadt az az ötlet, hogy a fő csapást Szamárára mérik, s ott egyesülnek Gyenyikin seregével.

A fehérgárdisták tehát az offenzíva folyamán elvetették tervük északi variációját. Az ellenséges erők csoportosítása azonban változatlan maradt. A szibériai hadsereg megmaradt régi összetételében; hadosztályait nem vezényelték délre, a nyugati hadsereghez. A fehérgárdisták drága árat fizettek súlyos stratégiai tévedésükért, amelynek gyökere az antant-államok, elsősorban pedig az angliai és franciaországi monopolista csoportok közti éles ellentétekben rejlett.

De ez később történt. Egyelőre Kolcsakék sikeresen folytatták előrenyomulásukat a Volga felé. Április 7-én elfoglalták Belebejt, 10-én Bugulmát, 15-én Buguruszlant. Az 5. hadsereg 26. és 27. hadosztálya addigra végképp harcképtelenné vált. Az ellenségnek sikerült áttörnie a keleti frontot és 150 kilométer szélességű rést ütnie rajta. Az ellenséges csapatok elérték a Volgát.

A keleti fronton veszélyes helyzet alakult ki. A forradalom sorsa ismét keleten dőlt el, akárcsak 1918 nyarán. A meghódított területen Kolcsakék ugyanolyan rémural-

mat vezettek be, mint az Urálban és Szibériában. A seregekkel együtt visszatértek a tőkések és a földbirtokosok. Napirenden volt a parasztok testi fenyítése, mint a cári uralom alatt, ismét folytak a kínzások, az agyonlövetések, a nyilvános akasztások.

A Belebej megyei Ivanovszkoje faluba visszatért a régi földesúr, és egész vagyonának visszaadását követelte. A parasztok erre nem voltak hajlandók. Ekkor a fehérgárdisták kímélet nélkül tartóztatták le és lőtték agyon az embereket. Csaknem az egész falut felégették. A Voronov-család ugyanebben a megyében fekvő volt földbirtokaira tisztek érkeztek a Kappel-hadtestből — a volt földbirtokos fiai. Amikor megtudták, hogy házukat iskola céljára használják, a kolcsakisták erőszakot követtek el a tanítónőn, felkoncolták a gyerekeket, a 18 és 45 év közötti parasztokat pedig „törvényen kívül" helyezték.

A fehérgárdisták ténykedéseiről az ufai földalatti szervezet által kibocsátott proklamáció a következőket mondja, a lakosság ama részéhez intézve szavait, amely elégedetlen volt a szovjethatalommal, és várta a fehérek megérkezését:

„Hát kivártátok? Vártatok Kolcsakra? Nos hát megjött, kitüntetésekkel, parolikkal és korbáccsal.

Most megfagy a vér az ember ereiben! Hány embert lőttek agyon tegnap a vágóhidakon? Hányat mészároltak le a tisztek ma hajnali 5 órakor?

Menjetek, nézzétek a piactér mögött tornyosuló hullahegyeket! Nézzétek meg, kik vannak ezekben a kupacokban: vajon mind bolsevikok? Hány egyszerű, tanulatlan munkás és ártatlan városi lakó van köztük!

Tegnap Ganyevics főhadnagy agyonlőtt két gimnazista lányt a Morozov-házban, mert írnokok voltak a szakszervezetben...

S nézzétek azt a csőcseléket, amely idetódult hozzánk Ufába! Kinek a pénzén isszák a »tekintetes urak« a pezsgőt, hogy aztán ittasan vesszőzzék a behívott katonákat? Menjetek el a 3. lövészezredhez! Kérdezzétek meg, hogyan

vesszőzték meg a zászlós urak a 6 század behívott katonáit!"[3]

Ugyanígy garázdálkodtak Kolcsakék másutt is. Véres, népellenes rendszer volt ez, amelynek előbb-utóbb pusztulnia kellett.

„LE TUDJUK GYŐZNI KOLCSAKOT"

1919 tavaszának viharos napjaiban a bolsevik párt kiadta a jelszót: „Mind egy szálig harcra Kolcsak ellen!"

A párt a dolgozókat mozgósította a belső és a külső ellenforradalom újabb hadjárata ellen. E mozgósítás harci programjaként 1919. április 12-én közzé tették az Oroszországi Kommunista (bolsevik) Párt Központi Bizottságának irányelveit a keleti front helyzetével kapcsolatban. Az irányelvek, amelyeket Lenin fogalmazott meg, leszögezték, hogy Kolcsak keleti sikerei nagy veszéllyel fenyegetik a szovjetországot. E veszély elhárítása céljából a legnagyobb erőfeszítésre van szükség. A Központi Bizottság felhívta a pártszervezeteket és a szakszervezeteket, hogy mozgósítsák legjobb tagjaikat, és küldjék őket a frontra, tömegével vonják be a szovjetköztársaság védelmébe a munkásokat. A lenini „Irányelvek" megállapították:

„Le tudjuk győzni Kolcsakot...

Meg kell feszíteni minden erőnket, fokozni kell forradalmi energiánkat, s akkor Kolcsakot mihamar szét fogjuk zúzni. A Volgát, az Urált, Szibériát meg tudjuk védeni és vissza tudjuk hódítani, s ezt meg is kell tennünk."[4]

Az országban hatalmas munka indult meg, hogy megszervezzék az erőket az ellenség visszaverésére. A párt mindenekelőtt a kommunistákat mozgósította. Az OK(b)P Központi Bizottságának április 13-i plénumán hozott határozat értelmében a mozgósítás végrehajtásának támogatása céljából a kormányzóságokba felelős pártmunkásokat küldtek. Ezek között voltak: Lunacsarszkij, Szemasko, Kri-

[3] A szizranyi járási és városi szovjet- és pártszervezet kommunistáinak közleménye 1919 április 26.

[4] *Lenin* Művei 29. köt 281 old.

lenko, Jaroszlavszkij, Podbelszkij, Lander, Nyevszkij. Jeremejev és mások. Ezek az emberek hatalmas munkát végeztek. Sok helyütt a pártszervezetek tagjainak 20—30 százaléka vonult be a hadseregbe. Petrográd Pétervár-Narva kerületének pártbizottsága jelentette: „Tekintettel a keleti fronton előállott helyzetre, a gyűlés egyhangúlag jóváhagyta a párttagok 20 százalékának mozgósítását, s elhatározta, hogy a tagság nagyszabású agitációt fejt ki a lakosság körében az általános mozgósítással és a jelenlegi helyzettel kapcsolatban. Az összeírás kollektívák szerint megy végbe, sok önkéntes jelentkezett..."[5] A front menti kormányzóságokban a pártszervezetek tagságuk felét mozgósították. Összesen több mint 20 000 kommunistát hívtak be, s mintegy 15 000-et a keleti frontra küldtek.

A szakszervezeti tagokat is mozgósították. Ezzel az akcióval 60 000 katonát nyert a hadsereg. A falu 25 000 szegényparasztot küldött a Vörös Hadseregbe. És százezrek vonultak be az újabb behívások folytán. Mindez lehetővé tette a munkás-paraszt állam fegyveres erőinek, mindenekelőtt a Kolcsak ellen küzdő seregeknek a megerősítését. Két és fél hónap alatt 110 000 főnyi utánpótlást indítottak útnak a keleti frontra, nem számítva az újonnan alakult egységeket.

Az emberanyagon kívül a front sok fegyvert, lőszert és felszerelést kapott. A munkások — noha abban az időben óriási nélkülözéseket kellett elszenvedniük — minden erejüket megfeszítették, hogy ellássák a frontot. A párt felhívta a munkásosztályt, hogy dolgozzon forradalmi módon. A munkásosztály erre az első kommunista szombatokon végzett hősi munkával válaszolt. Május 7-én a kazányi vasúti alkörzet kommunistái és szimpatizánsai elhatározták, hogy minden szombaton munkabér nélkül túlóráznak, amíg Kolcsak vereséget nem szenved. Május 10-én rendezték az első szombati rohammunkát 205 ember részvételével. A munkások 4 mozdonyt és 16 vasúti kocsit javítottak meg, s mintegy 10 000 pud különböző anyagot rakodtak át. A részvevők munkáját rendkívül magas termelé-

[5] Petrográdszkaja Pravda, 1919. március 11.

kenység jellemezte. A moszkvai vasutasok kezdeményezését másutt is felkarolták. Attól kezdve a kommunista szombatok száma hónapról hónapra növekedett, a kezdeményezésből csakhamar országos tömegmozgalom lett. Lenin nagy kezdeményezésnek nevezte a kommunista szombatokat, meglátta bennük a munkához való új, kommunista viszony csíráit.

A dolgozók, elsősorban a munkásosztály jóvoltából a keleti front rövid idő alatt minden szükségeset megkapott ahhoz, hogy csapást mérjen az ellenségre. Megkezdődtek a szovjet seregek keleti ellenoffenzívájának előkészületei.

A Köztársasági Forradalmi Katonai Tanács és a Vörös Hadsereg Főparancsnoksága a párt Központi Bizottságának útmutatása értelmében a keleti frontnak szentelte a legnagyobb figyelmet. Április 10-én a Köztársasági Forradalmi Katonai Tanács és a Keleti Front Forradalmi Katonai Tanácsa együttes ülést tartott Szimbirszkben. A csapatok operatív vezetésének megjavítása céljából az ülésen úgy döntöttek, hogy az arcvonalon küzdő seregeket két csoportra osztják: déli és északi csoportra. A két csoport között a határ a Káma folyó volt. A déli csoporthoz tartozott a 4. a turkesztáni, az 1. és az 5. hadsereg. Ennek a hadseregcsoportnak a parancsnokává Frunzét nevezték ki. A 2. és a 3. hadsereg alkotta az északi csoportot Sorin parancsnoksága alatt. A keleti frontnak rendelték alá a volgai katonai flottillát, valamint az uráli és a Volga menti katonai körzetet. A Volga mentén védelmi övezet létesült a kazányi, a szimbirszki, a szamárai és a szarátovi megerősített körzetből.

A Kolcsak elleni harcban a déli hadseregcsoport kapta a főszerepet. Ebből kiindulva a keleti front parancsnoksága megbízta Frunzét, hogy dolgozza ki a kolcsakista főerők megsemmisítésének tervét. Frunze a reá jellemző energiával látott munkához. Segítségére volt a Forradalmi Katonai Tanács két tagja, Kujbisev és Novickij (ez utóbbi a régi hadseregben tábornoki rangot viselt, s a forradalom után becsülettel és odaadással szolgálta a szovjethatalmat). Frunze elgondolásának az volt a lényege, hogy Buzuluk körzetében vonja össze a legnagyobb erőket, és északi irá-

nyú csapással, a beékelődött nyugati hadsereget oldalba és hátba támadva, megsemmisíti ezt a Kolcsak-féle hadsereget. A parancsnokság úgy tervezte, hogy a rohamcsapatba bevonja az 1., a 4. és a turkesztáni hadsereg gyalogságának és tüzérségének kétharmadát, valamint egész lovasságát. Még mielőtt a nagy létszámú déli hadseregcsoport megalakult volna, Frunze a fronton előállt helyzetből kiindulva, saját kezdeményezésére erős tartalékot hozott létre Szamára körzetében és átcsoportosította a csapatokat.

Elgondolásainak megvalósítása közben Frunze nagy nehézségekbe ütközött. Eredeti tervét több ízben módosítania kellett a fronthelyzetnek megfelelően. Végül is április 23-án és 24-én a kolcsakista főerők megsemmisítésének terve végleges formát öltött.

A terv végrehajtása óriási erőfeszítést követelt. A csapatokat idejében össze kellett vonni, s ez akkoriban nem volt könnyű, mivel a közlekedés erősen akadozott. Egyetlen dandár átirányítása 300—500 kilométerre heteket vett igénybe. A tartalékok késtek. S tetejébe még több kérdésben — így például az offenzíva időpontját illetően — nézeteltérések merültek fel Frunze és a frontparancsnokság között.

Ámde Frunze és segítőtársai fáradhatatlan energiájukkal a front menti körzetek, különösen a szamárai és a szaratovi körzet párt- és szovjetszerveinek aktív segítségével leküzdötték az akadályokat. Mielőtt még a tartalékok zöme a központi kormányzóságokból megérkezett volna, a Volga menti városok több ezer munkást, köztük sok kommunistát küldtek a frontra. Az újonnan jöttek beáramlottak az ezredekbe, fokozták harci szellemüket, támadó kedvük magával ragadta a vöröskatonák tömegeit. A csapatoknál aktív politikai munka folyt. A biztosok, a politikai munkatársak, az agitátorok és általában a párttagok arról beszéltek a vöröskatonáknak, milyen a szovjethatalom viszonya a középparaszthoz, mi jellemzi a szovjethatalom nemzetiségi politikáját, mivel jár a Kolcsak-uralom, miképpen fejlődik a forradalmi mozgalom a többi országban. Az ezredeknél gyűléseket tartottak, összejöveteleket, csoportos beszélgetéseket bonyolítottak le. Agitátorok ezrei olvasták fel a

vöröskatonáknak a legidőszerűbb kérdésekről szóló felhívásokat, újságcikkeket, brosúrákat. Hogy milyen nagyszabású propaganda és agitáció folyt a csapatoknál, ezt jól jellemzi az a tény, hogy a déli hadseregcsoportnál 1919 áprilisában és májusában mintegy 3 millió újságot és 2 millió röpiratot, plakátot és brosúrát juttattak el a katonákhoz. Nagyarányú felvilágosító munka folyt a lakosság, különösen a Volga menti és az Urál-vidéki nem orosz nemzetiségű dolgozók körében. Ennek igen nagy jelentősége volt a Kolcsak elleni harcban. A tatár, a baskír és a csuvas dolgozók, miután 1918-ban saját bőrükön tapasztalták már a fehérgárdista uralmat, szilárdan a szovjethatalom mellé álltak.

Ugyancsak nagyarányú szervező és politikai munka bontakozott ki az északi hadseregcsoportnál. A keleti front 2. és 3. hadseregének felbecsülhetetlen segítséget nyújtottak a kazányi, a Nyizsnyij Novgorod-i és a vjatkai munkások.

Április végén a szovjet csapatok készen álltak arra, hogy megtámadják Kolcsakot.

Frunze tervének megfelelően a fő csapást a 31. hadosztály és a 25. hadosztály egyik dandárja mérte; ezek alkották a rohamcsapatot. A kijelölt egységek Buzuluktól 50 kilométerre északra gyülekeztek, s a 3. és a 6. fehérgárdista hadtest alakulatainak érintkezési pontjánál, a buguruszlan—szaraj—giri frontszakasz irányában támadtak. Nyomban bekapcsolódott a támadásba a jobb oldalt álló 24. hadosztály, s egyidejűleg előre lendültek az 5. hadseregnek a rohamcsapattól balra tartózkodó egységei.

A déli hadseregcsoport ellenoffenzívájának megkönnyítették az 1. hadsereg arcvonalán történt események. Itt néhány nappal a támadás előtt a 20. hadosztály egységei, amelyek Orenburgtól északra a Szalmis folyó mentén kiépített vonalat védték, súlyos vereséget mértek Bakics tábornok fehérgárdista hadtestére, amelynek Dutovot kellett volna segítenie Orenburg elfoglalásában. A szovjet csapatok egyetlen napon, április 26-án 2000 foglyot ejtettek. Ezzel egy időben az 1. hadsereg arcvonalának egyéb szakaszain is győzelmeket aratott.

Április 28-án a déli hadseregcsoport csapatai az ellenség oldalba- és hátbatámadásával megindították az ellenoffen-

zívát, s ezzel kezdetét vette a Kolcsak-seregek leverése. A támadás mintegy 300 kilométeres arcvonalon indult meg, Szergijevszk városa és a Szalmis folyó közt. Az akcióban részt vett a turkesztáni és az 5. hadsereg, valamint az 1. és a 4. hadsereg csapatainak egy része. A harcok súlypontja eleinte a Buzuluktól északra összevont fő rohamcsapatra és az 5. hadsereg jobbszárnyára esett. A támadás általános irányául Buguruszlant jelölték ki. A buguruszlani hadművelet április 28-tól május 13-ig tartott.

A támadás, az utak tavaszi járhatatlansága és az áradások ellenére, kezdettől fogva sikeresen haladt. A katonák égtek a vágytól, hogy mielőbb győzelmeket érjenek el.

Iván Kutyakov, Csapajev hadosztályának huszonkét éves dandárparancsnoka, hetven lovas katonával behatolt az ellenség mögöttes területére. Útközben észrevettek egy ellenséges üteget. A dandárparancsnok kettéosztotta csapatát és ő maga, egy kis csoport élén, rajtaütött a kolcsakistákon. Az ellenséges tisztek ellenállást fejtettek ki, de rövid idő alatt sikerült őket ártalmatlanná tenni. A vöröskatonák a zsákmányolt fegyverekkel tüzet nyitottak a fehérgárdisták ezredére, amely, látva a kilátástalan helyzetet, megadta magát a rátörő szovjet katonáknak.

Az üteg megkaparintása után Kutyakov húsz lovas katonával folytatta útját a mögöttes területen, és benyomult egy faluba, amelyben a 11. Kolcsak-hadosztály vezérkara állomásozott. Rettenetes riadalom támadt. A hadosztályparancsnok a pópával együtt hintóba szállt és megpróbált elmenekülni. Kutyakov lován üldözőbe vette őket. Már éppen kardot ragadott, amikor a pópa tüzelni kezdett és megsebesítette lovát. A ló a második lövéstől összerogyott. Kutyakov elrejtőzött a közeli berekben. Egy idő múlva észrevett egy parasztot, aki egy kétlovas szekeret hajtott. Kutyakov felpattant az egyik lóra, elvágta az istrángot és a faluba vágtatott, ahol hátrahagyta társait.

De a helyzet közben megváltozott. A fehérgárdisták rendezték soraikat és kiűzték a faluból a vöröskatonákat. Kutyakov elvágtatott a kolcsakisták mellett, egyesült bajtársainak csapatával és hamarosan visszatért az előretolt szovjet ezredhez. Útmutatása nyomán az ezred lovasfelderítő

osztaga előretört, utolérte és elfogta az ellenséges vonatosztagot.

Hősiesen verekedtek más katonák és parancsnokok is.

A visszavonuló fehérgárdisták Piljugino (Nyikolszkoje) község mellett felgyújtották a Malij Kinyel folyón át vezető hidat, és megállapodtak a folyó bal partján. A híd leégése hosszú időre feltartóztatta volna a buzuluk—buguruszlani országúton előrenyomuló szovjet csapatokat. Ezt meg kellett akadályozni. Andrej Csernov, a 225. ezred parancsnokának küldönce és Németh Lajos magyar kommunista, az ezred lovas felderítőinek parancsnoka, mihelyt meglátta, hogy a híd lángba borult, az átkelőhelyre rohant és oltani kezdte a tüzet. A harcosok rendkívüli életveszélyben, nem törődve a rájuk szüntelenül sorozatokat ontó ellenséges géppuskákkal, elfojtották a lángokat. Ekkor ért a folyóhoz egy szovjet lovasszázad, s átvágtatott a megmentett hídon a bal partra. Az ellenség kénytelen volt menekülni.

A fehérgárdista hadosztályok meghátráltak, Kolcsak főhadiszállása azonban, nem is gyanítva a fenyegető veszélyt, május 2-án a következő hadparancsot adta ki: „... a Szamára, Orenburg, Uralszk körzetében gyülekező összes bolsevista csapatokat be kell keríteni és meg kell semmisíteni."[6] De nem így történt. A szovjet csapatok, az ellenség ellenállását megtörve, előrenyomultak.

Május 4-én a Vörös Hadsereg egységei felszabadították Buguruszlant, 5-én pedig Szergijevszket. Ezzel egy időben a volgai katonai flottilla partra szálló egysége birtokba vette Csisztopol városát. Teljes egészében a szovjet csapatok vették át a kezdeményezést.

Kolcsakék súlyos veszteségeket szenvedtek. Az ellenség uráli hadteste és 6. hadteste, amelyekre a fő csapás irányult, már a harcok első hetében csaknem 16 000 katonát és tisztet veszített. S a fehérseregben már az első balsikerek után megkezdődött a bomlás. A Sevcsenko-ezred fellázadt és átállt a Vörös Hadsereghez. A 23. miasszi és a 24. szatkai ezredben is zendülés tört ki. A hadseregbe kényszerített parasztok tömegestől dobálták el fegyvereiket, és szétfutottak.

[6] A polgárháború története. 4. köt. 107. old.

A szovjet seregek ereje pedig nőttön-nőtt. Segítették őket a hadműveleti övezetbe tartozó falvak és városok lakói. A munkások és a parasztok tőrbe csalták a visszavonuló fehéreket, a fehérgárdista seregek háta mögé vezették a vöröskatonákat, kenyeret, tejet, ruhát hoztak, lovat és kocsit adtak nekik.

Dmitrij Furmanov, a 25. hadosztály politikai biztosa leírt egy ilyen esetet. Egyszer harc közben egy falu határától nem messze megpillantott egy feléje szaladó, már nem fiatal asszonyt. Amint közelebb ért, az asszony sebtében kihúzott valamit köténye alól és a kezébe nyomta:

— Nesze, fogd csak gyorsan, te ...

Nézem, s látom, egy tojás, de nem értem, mit akar vele, s tágra nyílt szemmel, értetlenül bámulok rá:

— Mennyit fizessek érte?

— Ugyan, ugyan, édes fiam — sértődött meg az asszony. — Látom, elfáradtál ... Nincs itt szó pénzről, váljék egészségedre.

Sietett. Beszéde, mozgása elárulta, mennyire fél, hogy a falusiak észreveszik, és feljelentik, ha visszajönnek a fehérek, s akkor aztán jön a baj csőstül ...

— Miért jöttél ide? — kérdezem.

— Az édes testvérem, a bátyám veletek együtt harcol ... Az is a Vörös Hadseregben van ... Azt mondogatják, hogy a fehérek tönkrevertek benneteket, állítólag Szamárát is elfoglalták, igaz?

— Nem igaz, jóasszony, egy szó sem igaz belőle — válaszolok. — Hiszen magad is láthatod, ki az, akit tönkrevernek.

— Látom én, látom ... No, élj boldogul, bogaram ...

Szaporán szedte a lábát, leosont a dombról, lopakodva körülnézett, és eltűnt a házak között. Különös, boldog érzéssel ültem ott. Néztem a tojást, magam elé mosolyogtam, és láttam ennek a kedves, egyszerű asszonynak a képet. Úgy gondoltam, hogy mindenütt, még az ilyen aprócska faluban is, mint ez a Szkobelevo, vannak nekünk embereink, s bár sok mindent nem értenek, ösztönösen érzik, ki merre tart. Lám ez az asszony is: várt, kivárta, most

boldog, és azt sem tudja, hogyan mutassa ki örömét... Hát egy tojást nyomott a markomba...[7]

Noha a kolcsakistákat már az első héten súlyos csapások érték, nem adták fel a reményt, hogy feltartóztatják a Vörös Hadsereg egységeinek támadását. Hanzsin tábornok, mivel nem voltak tartalékai, sürgősen újabb csapattesteket igényelt Kolcsaktól. Ebben az időben folyt Nyugat-Szibériában Kappel tábornok hadtestének megalakítása. A szervezés még nem fejeződött be, de Kolcsak mégis kénytelen volt parancsot adni a hadtest harcbavetésére. Hanzsin, be sem várva az erősítések megérkezését, átcsoportosította seregeinek egy részét, és május 9-én ellentámadást indított Bugulmától délre és nyugatra. Három napig véres harcok folytak. A Csapajev parancsnoksága alatt álló legendás hírű 25. hadosztály tönkreverte a legjobb fehérgárdista egységeket, és nagy zsákmányra tett szert. Május 13-án az 5. hadsereg ezredei felszabadították Bugulmát. Az ellenség az Ik folyó túlsó partjára vonult vissza.

A Kolcsak-seregek fő erői Belebej körzetében gyülekeztek, és itt szervezték meg védelmüket. Ugyancsak ide érkezett a Kappel-hadtest 10 000 főnyi gyalogos és lovas katonával. A hadtest katonái vadonatúj angol egyenruhát viseltek.

Megkezdődött a szovjet csapatok újabb hadművelete, az úgynevezett belebeji hadművelet, amely május 15-től 19-ig tartott.

Belebej városát a Kolcsak-haderő három ezrede védte két páncélvonat támogatásával. A fehérgárdisták elsáncolták magukat, és erős állásokat építettek ki. Május 17-én reggel a Vörös Hadsereg egységei elérték a várost. A csata egész napon át tartott. Az ellenség többször is ellentámadásba lendült, de energiája hamarosan kimerült. A harc kimenetelét a szovjet lovasság támadása döntötte el. Május 17-én este a Sztyepan Razinról elnevezett 13. kozák ezred lovasai betörtek a városba és felszabadították. Az ellenség a Belaja folyó felé vonult vissza.

A déli hadseregcsoport nagy sikereket ért el támadása

[7] *Furmanov:* Csapajev. Magyar Helikon 1961. 147. old.

során a belebeji hadművelet meghiúsulása ellenére (az ellenség, kihasználva azt a helyzetet, hogy a Vörös Hadsereg egységei átmenetileg szüneteltették támadásaikat, elszakadó mozdulatokat végzett, és a Belaja folyón túlra vonult vissza). Három héttel előbb Kolcsakék mindössze 50—60 kilométernyire voltak a Volgától, most pedig Ufa felé menekültek. A szovjet csapatok több mint 200 kilométert nyomultak előre. A fehérgárdista nyugati hadsereg három hadteste teljesen megsemmisült, s Kappel volgai hadteste is súlyos veszteségeket szenvedett. A Vörös Hadsereg a keleti front középső szakaszán elérte az Urál felé vezető felvonulási utakat.

Ám a keleti front többi szakaszán másképp alakult a helyzet: a fehérgárdisták még több helyütt támadtak. A hadihelyzet délen, Uralszk és Orenburg körzetében volt a legveszélyesebb. Május elején az uráli fehérkozákok nagy mennyiségű fegyvert és lőszert kaptak Gyenyikintől. Ostrom alá vették Uralszkot, és május 6-án bezárták az ostromgyűrűt, majd támadást indítottak Uralszktól északra, s ezzel a déli hadseregcsoport mögöttes területét fenyegették.

Az 1. hadsereg Orenburgot védő egységei súlyos helyzetbe kerültek. Dutov kozákjai elérték és szakadatlanul rohamozták a várost. Az Orenburgot védő ezredek, amelyek főképpen a város munkásaiból álltak, hősiesen küzdöttek, és súlyos veszteségeket okoztak az ellenségnek. De a veszély nem csökkent. Májusban Dutov csapatai egyesültek az uráli fehérkozákokkal. Az uralszki és az orenburgi térségben szaporodtak a kuláklázadások. A helyzet annyira veszélyessé vált, hogy az 1. hadsereg parancsnoka Orenburg kiürítését javasolta. Frunze kategorikusan elvetette ezt a megoldást, s megparancsolta, hogy a végsőkig védjék a várost.

A keleti front északi szárnyán a 2. és 3. hadsereg csapatai továbbra is védelmi harcokat folytattak, kimerítve és felőrölve ezzel az ellenséget.

Májusban erősen rosszabbodott a helyzet a többi arcvonalon. Súlyos helyzet alakult ki délen, ahol a Vörös Hadsereg Gyenyikin ellen küzdött; s Jugyenyics egyre közelebb nyomult Petrográdhoz.

A körülmények azt követelték, hogy a keleti front déli hadseregcsoportja folytassa a Kolcsak elleni támadást, s ne adjon az ellenségnek lehetőséget új védelmi vonalak kiépítésére.

A frontparancsnokság utasítást adott az újabb, május végén indítandó támadásra. A főszerep most is Frunze csapatainak jutott. A déli hadseregcsoport azt a feladatot kapta, hogy szabadítsa fel Ufa körzetét, s fojtsa el a lázadásokat délen, az uralszki és az orenburgi területen.

Május 25-én a turkesztáni hadsereg megindította támadását Ufa ellen. Észak felől az 5. hadsereg segítette Frunze csapatait. Megkezdődött az ufai hadművelet, amely május 25-től június 19-ig tartott.

A támadás előestéjén Frunze szenvedélyes hangú felhívással fordult a turkesztáni hadsereg csapataihoz. A felhívás a többi között így szólt:

„Ideje, hogy a munka Oroszországa befejezze harcát a makacs ellenséggel szemben. Itt az ideje, hogy egyetlen félelmetes csapással megöljük mindazokat a reményeket, amelyeket a tőke és az elnyomás világának kiszolgálói a régi rend visszaállításához fűznek. Az alapot — mégpedig jó alapot — már leraktátok. Most már csak be kell tetőznünk művünket. Kolcsak arcvonala minden eresztékében megingott. Most, amikor újra támadásba küldelek benneteket, hadd emlékeztessek arra, hogy ezzel a támadással végleg eldöntitek a munka és a tőke, az úr és a szolga, az egyenlőség és igazság világa s az elnyomás és kizsákmányolás világa közötti évszázados pert. Ebben a nagy, szent harcban a munkás-paraszt Oroszország méltán követeli minden egyes fiától, hogy híven teljesítse kötelességét. És mi teljesítjük kötelességünket!

Első állomásunk — Ufa, s az utolsó — a Kolcsaktól megszabadított Szibéria. Bátran előre!"[8]

Az ellenség pedig, miután a Belaja folyó túlsó partjára vonult vissza, elhatározta, hogy kihasználja ezt a jelentős vízi akadályt. Felrobbantotta az Ufához vezető vasúti hidat,

[8] M. V. Frunze a polgárháború arcvonalain. Dokumentumgyűjtemény. Moszkva 1941. 164—165. old. (oroszul).

és megsemmisítette a folyó valamennyi átkelőhelyét. A fehérgárdista parancsnokság — hogy megkönnyítse csapatai helyzetét — elhatározta, hogy részleges támadást indít a Belaja alsó folyásának vidékén, ahol az 5. szovjet hadsereg folytatta hadműveleteit, valamint Sztyerlitamak körzetében. Az 5. hadsereget a Jekatyerinburgból érkezett fehérgárdista hadtestnek kellett volna oldalba támadnia, a turkesztáni hadsereggel szemben pedig, Ufától délre, Kappel volgai csoportjának támadását tervezték. A fehérgárdisták azonban nem tudták valóra váltani elgondolásukat. Május végén az 5. hadsereg egységei teljesen felmorzsolták a jekatyerinburgi hadtestet, az 1. hadsereg ezredei felszabadították Sztyerlitamakot, s itt is a Belaja folyón túlra űzték a kolcsakistákat.

Június elején a turkesztáni hadsereg csapatai Ufa körzetében elérték a Belaja folyót, és átkelésre készültek. Az 5. hadsereg akkor már Ufától északra átkelt a folyón, és a kolcsakisták oldalába került.

Az Ufáért vívott harcok legfőbb terhét a 25. hadosztály viselte. A június 7-éről 8-ára virradó éjszakán Csapajev alakulata a várostól 20 kilométernyire északra, Krasznij Jarnál megkezdte az átkelést a Belaján. A folyó itt nagy hurkot képez, s félszigetet alkot. Ezt használták ki Csapajevék. A félszigetet sűrű bozót és erdő borította. Mögötte húzódtak az ellenség sáncai drótakadályokkal. Korábban két kisebb hajót zsákmányoltak a fehérgárdistáktól, s ezeket felhasználták az átkeléshez. Amikor Frunze megtudta, hogy Csapajev két zászlóalja átkelt a Belaján, Krasznij Jar körzetébe utazott, és Csapajevvel együtt megszervezte a csapatok további átkelését. Június 8-án Frunze is átment a folyó keleti partjára, és személyesen vezette támadásba a 217. Pugacsov-ezredet, valamint a 220. ivanovo-voznyeszenszki ezredet. A kolcsakisták nagy erőket vetettek be a vörösök ellen, és csaknem egész légierejüket harcba küldték. A repülőgépek lőtték a csapatokat, és bombázták az átkelőhelyeket. Az egyik bomba Frunze lovának lábánál robbant. A lovat cafatokra tépte, a parancsnokot pedig messze félrehajította. Csapajev egy repülőgép géppuska-

tüzétől fejsebet kapott. Június 9-én hajnalban a kolcsakisták megtámadták az átkelő ezredeket. A hadosztályparancsnokságot azonban már értesítette az ellenség szándékairól egy ufai munkás, aki élete kockáztatásával átlépte a frontvonalat — s a fehérgárdistákat géppuskatűz fogadta. Az ellenség nagy árat fizetett azért, mert a Belajába akarta fojtani a szovjet ezredeket. 3000 emberük halt meg. Ám a vöröskatonák sem jutottak könnyen a győzelemhez.

Miközben a 25. hadosztály egyes ezredei Ufától északra viaskodtak, más ezredei a várost támadták. Június 9-én Ufa felszabadult. A város dolgozó lakossága örömmel üdvözölte felszabadítóit. Az asszonyok örömkönnyeket sírtak Csapajev katonáinak láttán. Sok asszonynak férje, fivére, fia szolgált a Vörös Hadseregben.

A keleti front középső szakaszán elért sikerek megkönnyítették a 2. és a 3. hadsereg helyzetét. Ezek a seregek addig nagy kolcsakista erőket kötöttek le, s így a maguk részéről is nagy segítséget nyújtottak a déli hadseregcsoport támadó egységeinek. Május végére a 2. és a 3. hadsereg alakulatai jelentős mértékben megerősödtek. Ebben nagy szerepük volt a kazányi és a vjatkai kormányzóság párt- és szovjetszerveinek. A front és a közvetlen hátország között szilárd kapcsolat létesült. S bármilyen nehéz volt a helyzet a hátországban, a dolgozók szünet nélkül küldték az első vonalba szerény ajándékaikat, hogy legalább valami csekélységgel kifejezzék a néphadsereg iránt érzett szeretetüket. A 2. hadsereg vöröskatonái a következőket írták a kazányi kormányzóság munkásaihoz és parasztjaihoz intézett levelükben:

„Elvtársak! Semminek sem örülünk itt a fronton úgy, mint az olyan eseménynek, amely szemmel láthatóan bizonyítja, hogy valaki szívébe zárt bennünket, hogy nem feledkeznek meg rólunk, törődnek velünk. Valahányszor ajándékokat kapunk, szinte ünnep számunkra az a nap. Mindenki örül, mindenkinek ragyog az arca. Érezzük azokat a láthatatlan szálakat, amelyek egybefűznek bennünket munkás elvtársainkkal, és arról tanúskodnak, hogy egye-

sült erővel harcolunk szívügyünkért: azért, hogy a dolgozók felszabaduljanak a tőke igája alól."[9]

Május végén a 2. hadsereg támadásba lendült a Káma irányában. A fő csapást a 28. hadosztály mérte Azin parancsnoksága alatt. Május 26-án felszabadult Jelabuga, június 2-án pedig Szarápul. Kolcsakék Szarápulhoz irányították katonai flottillájuk nagyobb részét, a szovjet tüzérek azonban bátran harcba szálltak az ellenséges hajókkal, és visszavonulásra kényszerítették őket. Június 7-én a 2. hadsereg egységei bevonultak Izsevszkbe.

Az izsevszki üzemek ötezer munkása június 11-én megtartott gyűlésén a következő határozatot hozta: „... Mi, üzemi munkások, felszabadítóink iránti hálánk jeléül mostantól fogva kettőzött energiával gyártjuk a puskákat, mert tudjuk, hogy csak a felfegyverzett nép lehet szabad. A nép csak fegyverrel vívhatja ki a munka végső diadalát a tőke felett."[10]

Sajátságosan alakult a helyzet a keleti front északi szárnyán. Mihelyt az antant-imperialisták felismerték, hogy Kolcsak nem tud egyesülni Gyenyikinnel, ismét visszatértek tervük északi variációjához, amely a fehérgárdisták Vjatka és Vologda felé irányuló támadását írta elő az északon működő intervenciósokkal való egyesülés céljából. Május végén Gajda parancsot kapott a támadásra, s ugyanakkor az angolok is fokozott ütemben készültek a Kotlasz felé való előretörésre. Májusban az angol hadügyminisztérium a következőket közölte Ironside tábornokkal, az arhangelszki hadseregcsoport parancsnokával: „Ön teljes felhatalmazást kap arra, hogy a rendelkezésére álló erőforrások kihasználásával minden szükséges előkészületet megtegyen annak érdekében, hogy Kotlasz körzetében döntő csapást mérjen a bolsevikokra. A hadművelet sikeres megvalósítása esetén itt egyesüljön Guide csapataival."[11]

Június elején Kolcsak szibériai hadserege támadásba kezdett, és június 2-án elfoglalta Glazovot. Amikor Lenin ezt

[9] Znamja Revoljuciji, 1919. május 27. (Kazány.)

[10] Krasznij Nabat, 1919. június 18.

[11] Great Britain War Office. The Evacuation of North Russia, 1919. London 1920. 35. old.

megtudta, tüstént érdeklődött, milyen intézkedéseket tesznek az ellenség visszaverésére. Június 6-án újra ezt írta: „Rendkívül veszélyesnek tartom Kolcsak esetleges előrenyomulását Vjatka felé a Petrográd irányában való előretörés céljából. Fordítsák erre a legnagyobb figyelmet, értesítsenek gyakrabban a glazovi arcvonal eseményeiről. Mi Szkljanszkijjal utánpótlást indítunk oda, noha Muralov különös módon hallgat, és nem kér utánpótlást."[12] A szovjet parancsnokság Lenin utasítására megerősítette a 3. hadsereget, s a fehérgárdisták előrenyomulását megállították. A 3. hadsereg csapatai támadásra készültek; és június közepén a vörösezredek már Perm felé törtek előre.

Ilyenformán a déli hadseregcsoport ellentámadása az egész keleti front ellenoffenzívájává fejlődött. A szovjet csapatok másfél hónap alatt nagy területet szabadítottak fel a Volga és az Urál között. A kolcsakisták legfőbb csoportosulása, a nyugati hadsereg megsemmisítő csapást szenvedett. A fehérgárdisták csupán a Kámától délre 25 000 embert vesztettek. Az ellenséges seregek demoralizálódtak.

KOLCSAK HÁTORSZÁGÁBAN

Nem volt különb a helyzet a Kolcsak-hadsereg hátországában sem, ahol napról napra terjedt az uráli, a szibériai, a távol-keleti munkások és parasztok partizánháborúja. A párt Központi Bizottsága és személyesen Lenin óriási jelentőséget tulajdonított ennek a mozgalomnak. Nagy érdemeket szerzett a Kolcsak hátországában folyó harc megszervezésében Szverdlov.

1918. december 17-én megalakult a Központi Bizottság Szibériai Bizottsága, hogy segítse a keleti országrészek illegális bolsevik szervezeteit. A Szibériai Bizottság tagjai voltak: Goloscsekin, Maszlennyikov, Nejbut, Szmirnov, Szuhoverhov (Szicsov). A bizottság Ufában működött, a front közvetlen közelében. Vjatkában, a 3. hadsereg körzetében, ügyosztályt létesített az északi és középső Urállal való összeköttetés megteremtése céljából.

[12] Lenin katonai jellegű üzenetváltásai (1917—1920). 146. old.

Az OK(b)P Központi Bizottságának Szibériai Bizottsága rendkívül fontos feladatokat oldott meg. Utasításokkal látta el a szibériai és uráli bolsevikok földalatti szervezeteit a pártmunka összes kérdéseiben. Megmutatta, mi a helyes magatartás az adott körülmények között, és meghatározta a harc leghatékonyabb formáit. Utat mutatott a legfontosabb szervezeti kérdések megoldására. Kádereket képezett ki és küldött az Urál vidékére és Szibériába, pénzzel és fegyverrel támogatta a kommunistákat.

Kolcsakék kémelhárító szervezete tudott a Szibériai Bizottság létezéséről. Kolcsak vezérkarának különleges részlege az egyik jelentésében közölte, hogy „egész Szibériában és az Urál vidékén működnek a kommunista párt Központi Bizottsága által létesített Szibériai Bizottság szervezetei"[13]. A fehérgárdisták éberen figyelték a Szibériai Bizottság megbízottait, igyekeztek elfogni a hátországba küldött embereit. Néha ez sikerült is nekik. Így 1919 májusában letartóztatták Permben a bizottság vjatkai ügyosztályának két tagját, akik az Urálból tértek vissza. Elvették a náluk levő levelet, és hamisított okmányokkal saját ügynöküket küldték Vjatkába. A kolcsakista ügynököt azonban leleplezték.[14]

A Szibériai Bizottság 1918 végétől 1919 végéig több mint 200 embert képezett ki és irányított az ellenség hátországába, az Urál vidékére és Szibériába.

1919 januárjában a Szibériai Bizottság Omszkba vezényelte Boriszovot (Ovetkovot), hogy a Szibériai Bizottság utasításait és bizalmas levelét átadja a szibériai bolsevik illegális mozgalom vezetőinek. Ugyanakkor egy-egy megbízottat küldtek Blagovescsenszkbe és Cseljabinszkba. Ugyanebben a hónapban a Szibériai Bizottság bolsevik munkáscsoportot irányított a déli és középső Urál gyáraiba. A Szibériai Bizottság megbízottainak élén Tumanov és Fatyejev állt. Februárban az 5. hadsereg körzetében Lobkov,

[13] Az SZKP novoszibirszki területi pártbizottságának levéltára. f. 5., op. 2., ed. hr. 584. 1. 48.

[14] Az SZKP novoszibirszki területi pártbizottságának levéltára. op. 6., ed. hr. 120. 11. 69. 77.

a kiváló omszki pártmunkás átment a frontvonalon túlra. A Szibériai Bizottság utasításának végrehajtása után a cseljabinszki illegális bolsevik bizottság élére állt, amely az ellenség mögöttes területén aktív munkát végzett a fegyveres felkelés előkészítésében.

A Szibériai Bizottság a kiváló pártmunkások mellett szép számmal küldött az Urálba és Szibériába egyszerű párttagokat is — szervezőket, agitátorokat, összekötő futárokat stb. Ezek az Urál-hegység eldugott ösvényein keresztül hatoltak az ellenség hátországába; bolsevik irodalmi termékeket, fegyvert, pénzt vittek magukkal az illegális szervezetek részére. A levéltárak sok kérdőívét, jelentését, beszámolóját és levelét őrzik ezeknek a hősöknek. Kik voltak ezek az emberek? Például a 25 éves Entalcevet — aki 1917 óta bolsevik párttag és foglalkozásra ácsmester — Minyarba küldték, hogy megszervezze a harci törzset, bolsevik irodalmi műveket vigyen magával és földerítést végezzen. Zaikin, 1918 óta párttag, minyári munkás. Többször küldték a déli Urál-vidék üzemeibe, hogy megszervezze a harci törzset és az irodalommal való ellátást. Az Ufából való Antonov, 1918 óta párttag, az 5. hadsereg pártmunkása. Február 18-án Zlatousztba irányították a pártmunka megszervezésére.[15] Antonov hat hónapig tartózkodott az ellenség mögöttes területén és jelentős segítséget nyújtott a zlatouszti bolsevikoknak.

1919 tavaszán a Szibériai Bizottságnak sikerült kapcsolatot létesíteni az Urál és Szibéria sok jelentős pontjával. A bolsevikok legerősebb földalatti szervezetei ebben az időben Cseljabinszkban, Omszkban, Novonyikolajevszkben, Tomszkban, Krasznojarszkban működtek.

A Szibériai Bizottság saját megbízottain és a szibériai helyi bolsevik szervezetek küldöttein keresztül értékes információkat szerzett Kolcsak hátországának életéről. A Szibériai Bizottság ezt az anyagot az OK(b)P Központi Bizottságához továbbította. Lenin mindig megfelelően tájékozódva volt a keleti eseményekről: „... A Kolcsak hátországából kapott hírek arról tanúskodnak, hogy ott kétségtelen a

[15] Ugyanott.

bomlás, a lakosság, sőt, még a jómódú parasztság is, egy emberként kél fel ellene"[16]. Az a körülmény, hogy az OK(b)P Központi Bizottsága, és személy szerint Lenin, ismerte az uráli és szibériai eseményeket, lehetővé tette az ellenség hátországában kialakult helyzet helyes értékelését. Elősegítette továbbá azt, hogy idejében megtegyék a szükséges intézkedéseket a földalatti bolsevik szervezetek irányítására, az ország keleti részén kibontakozó partizánmozgalom fejlesztésére.

A keleti front hadseregeinek politikai szervei kellőképpen hasznosították az ellenséges hátország helyzetéről kapott tájékoztatást. Ennek alapján helyesen szervezték az agitációt és a propagandát mind a Vörös Hadseregben és a frontövezet lakossága körében, mind az ellenséges hadsereg katonái között.

Az OK(b)P Központi Bizottságának Szibériai Bizottsága rendkívül nagy segítséget nyújtott a bolsevikok illegális mozgalmának a pártszervezetek taktikájának meghatározásában, a leghatékonyabb harci formák kiválasztásában. Szibéria számára különleges jelentőséggel bírt az a körülmény, hogy a bolsevikok helyes taktikát alkalmaztak az eszerek és mensevikek kispolgári pártjaival kapcsolatban. Ezek a pártok 1918 nyarán aktív szervezői és részvevői voltak a szovjethatalom ellen szított zendülésnek. Demagóg szólamokkal megnyerték a középparasztság egy részét. Az eszerek és a mensevikek szép szólamokat hangoztattak a „tiszta demokrácia" államának megteremtéséről, a „szabadságról", az „egyenlőségről", az alkotmányozó gyűlésről stb. Hamis jelszavakkal félrevezették a munkásokat és parasztokat, saját külön, „harmadik útról" prédikáltak, szembe állították a proletárdiktatúrát a „tiszta demokráciával".

Pedig a kérdés ez volt: vagy proletárdiktatúra, vagy burzsoá diktatúra. „A legfontosabb — mondotta Lenin —, amit nem értenek meg a szocialisták — és ebben megnyilvánul az, hogy elméletileg rövidlátók, a polgári előítéletek rabjai és a proletariátus politikai árulói —, a legfontosabb az, hogy a kapitalista társadalomban, az ettől a társada-

[16] *Lenin* Művei 30. köt. 63. old.

lomtól elválaszthatatlan osztályharc valamennyire komoly kiélesedése idején, nem lehetséges semmiféle közbülső dolog, nem lehetséges más, mint a burzsoázia diktatúrája vagy a proletariátus diktatúrája. Minden ábránd valami harmadikról — reakciós kispolgári sopánkodás."[17] Később a fehérgárdista eszer-mensevik kormányoknak úgyis át kellene adniuk a helyet vagy a nyílt burzsoá-földesúri diktatúrának, vagy újra a szovjethatalomnak, azaz a proletárdiktatúrának.

Az élet teljes mértékben beigazolta a marxizmus—leninizmusnak ezt a tételét. Kolcsak szétkergette az eszer direktóriumot és megteremtette a burzsoá-földesúri katonai diktatúrát. Lenin ezzel kapcsolatban azt mondta, hogy az eszerek és mensevikek hozták létre a kolcsakizmus uralmát.

De Kolcsak és kamarillája könyörtelenül elbánt az eszerek és mensevikek többségével. Csupán azok, akik végleg szakítottak pártjukkal és határozottan a nyílt burzsoá-földbirtokos diktatúra oldalára álltak, nyerték el a bocsánatot „forradalmi" bűneikért és kaptak jó állásokat. Az eszerek és mensevikek többsége azonban nem sokra vitte. Egy részük kíméletlen üldözéseket szenvedett. Ilyen körülmények között az eszereknek és menseviekeknek nem maradt más hátra, mint a bolsevikokhoz pártolni. Igyekeztek rábeszélni a bolsevikokat arra, hogy alkossanak közös frontot velük a kolcsakistákkal folytatott harcban, bár ugyanakkor nem mondtak le a „tiszta demokrácia" jelszaváról.

A szibériai bolsevik szervezetek túlnyomó többsége helyes álláspontot foglalt el az eszerek és mensevikek pártjával kapcsolatban. A bolsevikok határozottan elutasították a munkásosztály árulóival való megegyezés gondolatát, és még fokozottabban törekedtek a burzsoázia bérenceinek leleplezésére. Mégis akadtak egyes vezetők, akik szem elől tévesztették a perspektívát és azt hirdették, hogy szövetkezni kell az eszerekkel és mensevikekkel. Ilyen körülmények között a Központi Bizottság és a Szibériai Bizottság segítsége különösen értékes volt. A szibériai bolsevikok levelet kaptak, amely megvilágította mindezeket a kérdé-

[17] *Lenin* Művei. 28. köt. 488. old.

seket, a „Pravda" hasábjain közölt cikk pedig leleplezte azokat a megalkuvókat, akik egyezkedni akartak az eszerekkel és mensevikekkel. Mindez nagy jelentőségű volt a kolcsakista hadsereg hátországában tevékenykedő kommunista szervezetek további tevékenysége szempontjából.

A Szibériai Bizottság támogatást nyújtott az uráli és szibériai illegális bolsevik mozgalomnak abban, hogy a helyzet változásának megfelelően, idejében módosítsa az ellenséggel vívott harc formáit. Az OK(b)P 1919 márciusában tartott 3. szibériai konferenciája a Szibériai Bizottság útmutatásait követte. Felhívta az illegális bolsevik szervezeteket, hogy irányítsák a parasztok spontán mozgalmát és álljanak a partizánok élére. A súlypontot nem az egyes városi munkásfelkelésekre helyezték (ilyen felkelés volt 1918 végén és 1919 elején Omszkban, Kanszkban, Bodajbóban, Jenyiszejszkben, Kolcsuginóban és másutt), hanem a tömegmeretű partizánmozgalomra, amelyben nemcsak munkások, hanem parasztok is részt vesznek.

A Szibériai Bizottság tevékenysége világosan mutatja, hogy milyen konkrét módon irányította a bolsevik párt Központi Bizottsága a dolgozók felszabadító harcát az ellenség hátországában a külföldi katonai intervenció és a polgárháború időszakában. A bizottság tevékenysége nagyszerű példája annak, hogy a párt, a marxizmus—leninizmus elméletére támaszkodva, milyen eredményesen használta fel, a mindenkori helyzetnek megfelelően, a tömegszervezés különböző formáit és módszereit arra, hogy győzelmet arasson az ellenség felett.

A kolcsakisták megpróbálták véres terrorral megtörni a munkások és a parasztok ellenállási szellemét. Elfogták és agyonlőtték az OK(b)P Szibériai Bizottságának csaknem valamennyi tagját: Maszlennyikovot, Vavilovot, Rabinovicsot és másokat. Sorra lőtték agyon a partizánokat, egész járások lakosságát ütötték-verték, falvakat gyújtottak fel. De az elpusztultak helyébe új harcosok léptek. A népi háború lángja hónapról hónapra terjedt.

Márciusban hatalmas parasztfelkelések robbantak ki a turgaji és az akmolinszki területen. A turgaji terület kusztanaji járásában a bolsevikokkal (Inozemcevvel, Letunov-

val, Miljajevvel) együtt szegényparasztok és katonák is részt vettek a felkelés előkészítésében. Április 5-én a felkelők — mintegy kétezren — harcban elfoglalták Kusztanaj városát; a kolcsakisták csak néhány nap múlva vették vissza nagy erőfeszítések árán. A felkelők hősiesen küzdöttek, noha kevés volt a fegyverük (három emberre jutott egy puska). A nők és a gyermekek segítették a férfiakat. Az ellenség nagy erőfölényben volt, s ez eldöntötte a harc kimenetelét. A felkelők Kusztanajból a Turgaj felé, majd Cselkar vasútállomásra vonultak vissza. Itt egyesültek a Vörös Hadsereggel.

Kolcsakék kegyetlenül leszámoltak a kusztanaji járás lakosságával, nemcsak a férfiakkal, hanem a nőkkel is. A kusztanaji fehérgárdista helyőrség vezetőjének parancsa a többi között így szólt: „Személyesen meggyőződtem arról, hogy Kusztanaj városában, valamint a kusztanaji járás falvaiban a bolsevista bandák felkelésében nemcsak férfiak vettek ténylegesen részt, hanem nők is, nem átallván sarkok mögül, ablakokból, háztetőkről és padlásokról lövöldözni dicső védőinkre. Semmiképpen sem tartom helyénvalónak, s túlságosan megtisztelőnek vélem az ilyenfajta bűnözők számára az agyonlövetést és az akasztást, ezért felhívom a figyelmet arra, hogy a nevezett személyek tekintetében kizárólag botozást fogunk alkalmazni, s a bűnösök agyonveréséig is elmegyünk."[18] Így írtak a fehérgárdisták, s így is cselekedtek. A férfiakat agyonlőtték, a nőket halálra verték.

1919 tavaszán indult meg az altaji partizánmozgalom, élén a bolsevik Gromovval, a kamenyi járási szovjet volt elnökével és E. M. Mamontov volt frontharcossal. Három partizán-törzs alakult. Augusztusban a partizánok felszabadították Kameny városát, s a nyár végére a Szlavgorod, Barnaul és Szemipalatyinszk közötti hatalmas területet megtisztították az ellenségtől. Ebben a térségben visszaállították a szovjethatalmat.

Kelet-Szibériában — a taszejevói, a sitkai, a tajseti és a

[18] Krasznij Sztrelok (az 5. hadsereg politikai osztályának lapja), 1919. augusztus 28.

sztyepno-badzseji körzetben — is erősödött a partizánmozgalom. A partizánok felrobbantották a vasúti pályatestet, a hidakat, rongálták az összeköttetést; ezzel zavarták a Kolcsak-hadsereg ellátását (Kolcsakhoz az utánpótlás a Távol-Keletről érkezett), s nagy segítséget nyújtottak a Vörös Hadseregnek. Még a fehérgárdisták is kénytelenek voltak elismerni, hogy a partizánharcok hatalmas lendülettel és eredménnyel folynak. Budberg báró, Kolcsak hadügyminisztere 1919. június 21-én a következőket írta naplójába: „A legnagyobb nehézség a szállítások körül van, mivel a krasznojarszk—tajseti körzetben a felkelések csaknem 2 hónapra leállították az éjszakai vonatközlekedést, s Krasznojarszktól keletre mintegy 140 megrakott tehervonat torlódott össze, hadtáp- és tüzérségi felszereléssel."[19]

Májusban és júniusban a fehérgárdisták és az interveniósok támadást indítottak a kelet-szibériai partizánok ellen. Birtokukba vettek sok községet és falut, elfoglalták a felkelők központjait, Sztyepno-Badzsejt és Taszejevót, s kegyetlenül leszámoltak a lakossággal. Zazubrin, a szibériai polgárháború egyik részvevője így írja le egy jenyiszeji kormányzóságban garázdálkodó büntetőosztag kegyetlenkedéseit.

„A Medvezsjától három versztnyire, Cseremsanovkában a temető felé özönlött a nép. Nagy, újonnan megásott sír szélén hat férfi és egy nő állt. Halálraítéltek. A kivégzőosztag a puskákat töltötte. Egy zömök, rőt szakállú paraszt, fehér ingben, kínnal-keservvel mozgatva kihűlt, szederjes ajkát, így szólt a tiszthez:

— Tiszt uram, hát csak így, minden bíróság, minden vizsgálat nélkül, egyenesen a gödörbe hajítanak? Nem lehet ezt így, kérem! Előbb ki kéne vizsgálni a dolgot. Mire való így elveszejteni az embert? Azt hisszük, nincs olyan törvény, hogy se bíróság, se vizsgálat, és kész!

A tömeg, amely ellepte a szomszédos sírokat, csendben állt, a megriadt, merev tekintetű szemek hunyorogtak. Darja Nyepomnyascsih, a rőt szakállú felesége egy zöld sír-

[19] A polgárháború Szibériában és az északi területen. Moszkva—Leningrád 1927. 149. old. (oroszul).

halmon ült szopós csecsemőjével. Állni már nem tudott, lába remegett és rogyadozott. Már nem sírt, nem jött könny a szemébe.

— No, búcsúzni! Mindjárt lövünk!

Az elítéltek megbiccentették fejüket. A hozzátartozók oda akartak rohanni.

— Vissza!

A tiszt felemelte kezét:

— Azt már nem. Csak távolról. Úgyis mindegy!

Az asszony térdre borult és a mellét verte:

— Tiszt uram, hadd sírjak még utoljára férjem keblén. Jaj, jaj! Hogyan élünk már ezután, kicsi árvám? Tündöklő kis csillagom, Petyenka! Szerencsétlen kis Petyenkám! Jajjaaj!

A kisgyermek felriadt Darja karján, s anyja kiáltásától sírva fakadt. A rőt szakállú elvesztette feleségét szeme elől. Megbabonázva meredt a puskacsövekre, minden elsötétült előtte. Már nem látta szeretteinek arcát, sem a tömeget. Mögötte a sír mélyebb, tágabb lett, s nedvességet lehelt. Az elítélt nő hangosan felsóhajtott, teli tüdőből szívta be a levegőt. Elkábította a föld nehéz illata. Megingott. Mellette álló fivére gyengéden átkarolta.

— Légy erős, Masa!

A férfi szeretetteljes hangon beszélt, de szeme már élettelen volt, üvegesen csillogott, pupillái kitágultak és megmerevedtek. A tiszt, szemével a nő felé intve, valamit súgott a katonáknak. Amazok bólintottak. S a fehér kesztyű az ellenzős sapka fölé emelkedett. Az elítéltek egyszerre, megerőltetéssel, mintha valaki nyakuknál fogva húzná őket, felemelték fejüket, komor pillantást vetettek a finom, ápolt kézre, amely kilátszott a zubbony ujjának hosszú, fehér manzsettájából. A szél lebegtette a fehér kesztyű üres ujjait. Az elítéltekre meredő puskacsövek megrezzentek, szinte egyetlen óriási fekete torokká folytak össze. Tüzes kés villant elő az acélos homályból, s átjárta a hat férfi mellét. Az elgyöngült kezek és lábak, a hátrahanyatlott fejek eltűntek a gödörben. Darja eszméletlenül feküdt. A kisgyermek sírt:

— Oááá, oááá!

— Hol a bíró? — kiáltott a tiszt.

— Itt vagyok. — Kaduskin ősz szakálla remegett a félelemtől.

— Elásni ezeket a rablókat. Meg ne engedje, hogy a hozzátartozók eltemessék. Ellenőrizni fogjuk!

A katonák vállukra vetették a puskát. Lóra ültek.

— Ellenőrizni fogjuk, s ha egy is hiányzik a gódorból, felgyújtjuk az egész falut!

A tiszt vezényszót harsogott. A lovasok vágtatva indultak. A tömeg kétoldalt félreugrott, utat engedett.

Az embereket hallgatás ülte meg. Pcselin felé harcok folytak. Tompa ágyúdörgés remegtette a földet."[20]

Ilyen bestiális módon garázdálkodtak Kolcsakék. Ám a fehérgárdisták nem tudták megsemmisíteni a partizánokat, sőt gonosztetteikkel inkább maguk ellen hangolták az egész lakosságot.

Ősszel a szibériai felkelés újult erővel lángolt fel, és példátlan méreteket öltött. A parasztok, akik bőrükön érezték a Kolcsak-rendszer „áldásait", ezrével léptek a partizánosztagokba. Meggyőződtek arról, hogy csakis a szovjethatalomért folytatott aktív harc mentheti meg őket. 1919 júliusában Lenin ezt mondotta:

„Végtelenül erősek lettünk azért, mert milliók ismerték fel, hogy mit is jelent voltaképpen Kolcsak; Szibéria parasztjainak milliói eljutottak a bolsevizmushoz — ott kivétel nélkül mindenki várja a bolsevikokat —, nem a mi beszédeink és tanításaink, hanem saját tapasztalataik alapján, annak következtében, hogy hívták és hatalomra juttatták a szociálforradalmárokat, s az eszereknek meg a menseviknek ez a hatalomra juttatása a régi orosz monarchia, a régi önkényuralom feltámadására vezetett, ami a »demokrácia« idején a hallatlan erőszakoskodások áradatát zúdította az országra. De a nép ilyen kiábrándulása sokat ér."[21]

Az OK(b)P Központi Bizottsága, számításba véve a szibériai partizánmozgalom hatalmas arányú növekedését és a

[20] *V Zazubrin:* Két világ. Moszkva 1958 93—94 old (oroszul).
[21] *Lenin* Művei 29. kot 478 old.

Vörös Hadseregnek a keleti fronton elért sikereit, külön határozatot hozott a szibériai partizánosztagokról. 1919. július 18-án az OK(b)P Központi Bizottságának Szervező Bizottsága olyan utasítást adott a Szibériai Bizottságnak, hogy a pártszervezetek útján nyújtson anyagi támogatást a partizánosztagoknak. A Politikai Bizottság és a Szervező Iroda július 19-i határozata rámutatott arra, hogy a partizánosztagoknak haladéktalanul meg kell teremteniük az állandó kapcsolatot egymással, össze kell hangolniuk harci cselekményeiket és központi parancsnokságot kell létrehozniuk. A keleti front politikai funkcionáriusait megbízták, hogy dolgozzák ki a Népbiztosok Tanácsának a szibériai partizánokhoz intézendő felhívása téziseit. E felhívás célja az volt, hogy összehangolják a szibériai partizánok és a Vörös Hadsereg tevékenységét.

A partizánmozgalomra vonatkozó párthatározatokat a Szibériai Bizottság továbbította a szibériai és uráli pártszervezetekhez, valamint a partizáncsapatokhoz, amelyeknek létszáma napról napra novekedett.

Augusztusban összeült a taszejevói körzet partizánosztagainak kongresszusa, s az egybegyűltek elhatározták, hogy létrehozzák az észak-kanszki frontot. A partizánosztagokat ezredekbe tömörítették. Csakhamar egész partizánhadsereg alakult ki.

Az Altaj-vidéken is egyesültek a partizánosztagok. 1919 végére ezeknek az osztagoknak a létszáma elérte a 25 000 főt. Az altaji hősi harcokról szól a partizánok dala:

Altaji és orosz
Napszámos és paraszt
Vörös lobogónkra bízva néz fel.

Csatába így megyünk,
Kolcsakra így törünk,
Ezt fogadtuk szent nagy esküvéssel.

Sötét az éj s az ég,
A hold se bújt ki még,
Sötétben is ég a zászlonk lángja.

Október csillagát
Látjuk az éjen át,
A szovjetekért hív hős csatára . . .

Fordította: Brodszky Erzsébet

A hatalmas népi hadsereg, amely Kolcsakék erőit a hátországban rombolta, elég jelentős részét kötötte le a fehérgárdista csapatoknak. Ezzel az uráli és a szibériai partizánok jelentősen hozzájárultak Kolcsaknak, a szovjethatalom egyik legveszélyesebb ellenségének legyőzéséhez.

HARC AZ URÁLÉRT

1919 június közepén a keleti front seregei az északi és a középső szakaszon elérték azt a vonalat, ahonnan a kolcsakisták március elején támadásra indultak a Volga felé. A déli hadseregcsoport, majd a 2. és a 3. hadsereg ellenoffenzívája megteremtette a feltételeket ahhoz, hogy az egész keleti front támadásba menjen át.

A szovjet csapatok nem hagyhatták, hogy a fehérgárdisták lélegzetvételhez jussanak. Támadniuk kellett, hogy felszabadítsák az Urált hatalmas erőforrásaival.

Lenin már május 29-én a következőket írta a Keleti Front Forradalmi Katonai Tanácsának küldött táviratában: „Ha a tél beálltáig nem foglaljuk el az Urált, akkor, véleményem szerint, elkerülhetetlen a forradalom veresége."[22] S a továbbiakban Lenin újra meg újra felhívta a szovjet parancsnokság figyelmét arra, hogy meg kell gyorsítani az uráli offenzíva ütemét, és a legrövidebb időn belül fel kell szabadítani az Urált.

A keleti front parancsnoksága a párt útmutatásait követve már az ufai hadművelet időszakában kidolgozta az uráli offenzíva tervét, és június elején jóváhagyás végett felterjesztette a felsőbb katonai fórumokhoz.

Vacetyisz akkori főparancsnok nem értett egyet a tervvel, úgy vélte, hogy az „nem felel meg a kialakult helyzetnek". Június 6-án utasítást adott arra, hogy a Belaja és

[22] *Lenin* Művei. 35. köt. Szikra 1956. 377. old.

a Káma folyókat építsék ki védelmi vonallá, vagyis lényegében leállította az offenzívát; s ezt követően a keleti front csapatainak zömét Gyenyikin ellen kívánta harcbavetni. Vacetyiszt mindenben támogatta Trockij.

A Keleti Front Forradalmi Katonai Tanácsa azonban határozottan ellenezte ezt a megoldást. Június 9-én Guszev, a Forradalmi Katonai Tanács tagja és Kamenyev frontparancsnok táviratban tájékoztatta Lenint a főparancsnokság hibás intézkedéseiről, s kérte a Központi Bizottságot, hogy vizsgálja ki az ügyet. Egyszersmind közölték, hogy a frontnak megvannak a szükséges erői az Urál felszabadításához.

Az OK(b)P Központi Bizottsága plénumának június 15-i ülésén határozatban utasította a Köztársasági Forradalmi Katonai Tanácsot, hogy ne állítsa le a Kolcsak elleni támadást. E határozat alapján a Köztársasági Forradalmi Katonai Tanács június 17-én parancsot adott a keleti front offenzívájának folytatására. A frontparancsnokságot kötelezték, hogy sürgősen mutassa be jóváhagyás végett a Kolcsak elleni további hadműveletek tervét, amelynek a való helyzetre kell épülnie.

Június 22-én a tervet felterjesztették a Vörös Hadsereg főparancsnokságához. S lényegében ennek a tervnek az alapján folytak az Urál felszabadítására irányuló hadműveletek.

De az ügy ezzel nem zárult le. Trockij és Vacetyisz továbbra is ragaszkodott álláspontjához, s június végén, amikor a szovjet csapatok már megkezdték az Urál felszabadítását, ismét megpróbálta leállítani a támadást a keleti fronton — most már az Urál gerince mentén —, Kolcsak kezén hagyva Jekatyerinburgot és Cseljabinszkot. Az ilyen tényked̈ések nagy károkat okozhattak volna a szovjetköztársaságnak.

Július 3-án a párt Központi Bizottsága részletesen megvitatta a köztársaság katonai helyzetét, és levelet intézett a pártszervezetekhez. Levelében rámutatott arra, hogy az Urálért és Szibériáért indított támadás semmiképpen sem fékezhető. A Központi Bizottság végleg elvetette Trockij és Vacetyisz javaslatait. Ezután Trockij már nem foglalkozott többé közvetlenül a keleti front ügyeivel. Vacetyiszt

felmentették a főparancsnoki tisztség alól; helyébe Kamenyevet nevezték ki.

A párt utasította a keleti front csapatait, hogy a legrövidebb időn belül fejezzék be Kolcsak fehérgárdista seregeinek leverését.

Az Urál mielőbbi felszabadításáról szóló utasításnak megfelelően a front menti övezet párt- és szovjetszervei fokozottabban segítették a Vörös Hadsereget. A vjatkai, az ufai és az orenburgi kormányzóság kommunistái kiterjedt kampányt indítottak ezzel a jelszóval: „Legyen télre az egész Urál a miénk!" Júniusban csupán a front menti körzetek újabb 600 kommunistát küldtek a keleti fronton küzdő vörös egységek soraiba. A nagyszámú kommunista jelenléte lehetővé tette a politikai tömegmunka megjavítását és fokozását az egységeknél.

Az újabb jelentős segítség, amelyet a keleti front 1919 nyarán kapott, valamint azok az intézkedések, amelyeket maguk a csapatok, s különösen a harcoló egységek pártpolitikai szervei tettek, meghozták a kellő eredményt. Június harmadik harmadában Tuhacsevszkij, az 5. hadsereg parancsnoka jelentette Moszkvának, hogy a katonák harci vágytól égnek, s minden nap késedelmet szinte árulásnak tekintenek.

Június végére a keleti front parancsnoksága — miután befejezte az ufai hadműveletet — átcsoportosította a csapatokat az uráli offenzívához. Az ufa—zlatouszti szakaszon küzdő turkesztáni hadsereget feloszlatták: három hadosztályát az 5., egy hadosztályát az 1. hadsereghez csatolták, egy hadosztályt pedig a déli hadseregcsoport tartalékállományába helyeztek.

A keleti front öt szovjet hadseregének létszáma július 1-én 125 000 gyalogos és lovas katona volt; fegyverzetükhöz tartozott mintegy 2600 géppuska, valamint 530 ágyú és aknavető. A veluk szemben álló négy fehérgárdista hadseregnek mintegy 115 000 gyalogos és lovas katonája, körülbelül 1500 geppuskája és 350 ágyúja volt.

Az Urál felszabadításának hadműveleti terve értelmében a keleti front alakulatai a következő feladatokat kapták: a Frunze parancsnoksága alatt álló déli hadseregcsoportnak

(a 4. és az 1. hadseregnek) harcképtelenné kellett tennie az uráli fehérkozáksereget és Kolcsak déli hadseregét; az 5. hadsereg Zlatouszt, majd Cseljabinszk birtokbavételére kapott parancsot; a 2. és a 3. hadsereg Jekatyerinburg irányában támadott. Az Urál felszabadításának legfőbb terhét az 5., a 2. és a 3. hadsereg viselte. A támadás előtt az 5. hadsereg egységeit három csoportra osztották. Közülük az egyik alkotta a rohamcsapatot, amely a balszárnyon, a birszki országút és a Jurjuzany folyó mentén támadott. A hadsereg közvetlen célja Zlatouszt felszabadítása volt.

Június 25-én reggel az 5. hadsereg támadásba lendült. A 26. és 27. hadosztályból álló rohamcsapat megkezdte az átkelést az Ufa folyón.

A fehérgárdisták heves ellenállást tanúsítottak; az átkelést pergőtűzben kellett végrehajtani. Az ellenség sok helyütt gondosan megerősítette a keleti partot, s drótakadályokat állított fel. Ahhoz azonban nem volt ereje, hogy feltartóztassa a szovjet csapatok elsöprő erejű rohamát. A szovjet hadsereg rohama különlegesen erős volt. Különösen kitűntek ebben a harcban a 228. karéliai ezred vöröskatonái. Abdulino falunál az ezred felvette a harcot a számbeli fölényben levő ellenséggel. A falu többször is gazdát cserélt, míg végül az ellenség nem bírta a nyomást, és sietve visszavonult kelet felé. A 228. karéliai ezred hadműveletei biztosították a hadsereg más egységeinek előretörését.

Az Ejhe parancsnoksága alatt álló 26. hadosztály két dandárja, miután átkelt az Ufa folyón, a Jurjuzany folyó elhagyott, nehezen járható, úttalan völgyében folytatta támadását, hogy az ellenség hátába kerülve elvágja az ufa—zlatouszti vasútvonal menti utat védő ellenséges egységeket. A két szovjet dandár álcázott átkarolási manőverén állt vagy bukott a Zlatouszt birtokbavételét célzó hadművelet. A szovjet harcosokra óriási erőfeszítést igénylő feladat várt. Bármi áron ki kellett jutniuk az Ufai-fennsíkra, mielőtt az ellenségnek sikerül felfedeznie a manővert. A katonák három nap alatt 120 kilométeres utat tettek meg hágókon, szakadékokon, hegyszorosokon keresztül, helyenként függőhídon, helyenként a morajló, dermesztően hideg Jurju-

zany folyó medrében, s kijutottak az Ufai-fennsíkra. Menetelés közben maguk vontatták az ágyúkat, cipelték a lövedékeket. A sorkatonákkal együtt meneteltek a katonai biztosok, a politikai munkatársak és a parancsnokok. A vörös katonák három éjszaka nem aludtak, csupán rövid pihenőket tartottak.

A vörösegységek megjelenése az Ufai-fennsíknak a Jurjuzany felőli oldalán, annyira váratlanul érte a fehérgárdistákat, hogy csak két nappal a 26. hadosztály ezredeinek felfedezése után vetettek be ellenük tartalék-egységeket.

Nyiszibas falu körzetében elkeseredett harcok tomboltak. A vörösök helyzete nem volt könnyű. Csaknem körülzárva kellett a harcot folytatniuk, mivel az ellenség háromfelől támadott, s a visszavonulás útját elzárta a folyó. Nyiszibas jó néhányszor gazdát cserélt. A szovjet parancsnokok kiválóan végezték csapataik operatív irányítását. A négy ezredből létesített rohamcsapat csakhamar ellentámadásba ment át, és visszavetette az ellenséget. Kudarcba fulladt a kolcsakistáknak az a kísérlete, hogy feltartóztassák a Vörös Hadsereg egységeit és maguk menjenek át támadásba az Ufai-fennsíkon. A szovjet csapatok fokozták csapásaikat.

A szovjet csapatoknak jelentős segítséget nyújtottak a partizánok és azok a munkásosztagok, amelyeket a Szibériai Bizottság küldött az Urálba.

Ezek közül legnagyobb volt a minyári munkások 57 főből álló osztaga Guzakov és Tumanov vezetésével. Az osztagot 1919 június végén küldték ki. Ebben az időben az Urál déli részén már több mint 10 partizánmunkásosztag tevékenykedett, többnyire a Szibériai Bizottság megbízottainak irányításával. A Szibériai Bizottság összekötők segítségével hangolta egybe az uráli partizánok akcióit az 5. hadsereg alakulatainak hadműveleteivel. Július első napjaiban a minyári gyárért vívott harcok során a gyár partizánjai Guzakov és Tumanov osztagával együttműködve az ellenség mögöttes területén sikeresen tevékenykedtek és közös erővel megverték a kolcsakistákat. Július 2-ra virradó éjszaka a Szibériai Bizottság által kiküldött egyik munkásosztag közreműködésével felrobbantottak egy hidat Kusza állomás közelében.

Július 2-án Ivan Kasirin lovasdandárjának egységei, a szimi munkások partizánosztagával együtt, amelynek Maszlennyikov volt a parancsnoka, heves harcok után felszabadították a szimi üzemet. A munkások nyomban a szovjet csapatok bevonulása után gyűlést hívtak össze, s ott lelkesen üdvözölték a vörösharcosokat. 800 munkás önként belépett a Vörös Hadsereg soraiba. Ugyanaznap a mihajlovszkai és a novo-szerginói gyár partizánjai felrobbantottak egy fehérgárdista vasúti szerelvényt. Az 5. hadsereg előnyomulásának hatására egymás után lángoltak fel a munkások felkelései a déli Urál gyáraiban.

A Szibériai Bizottság vjatkai ügyosztálya által szervezett partizánosztagok és a hátországba küldött harcosok a keleti front északi szakaszán segítették a 2. és 3. hadsereg csapatainak előrenyomulását. Megrongálták az összeköttetési vonalakat, felrobbantották a vasúti töltést, megtámadtak kisebb ellenséges csoportokat. Néha a reguláris Vörös Hadsereg alakulataival együtt vettek részt a harcokban.

Július 3-án Lenin ezt írta: „A Vörös Hadsereg az egy emberként felkelt uráli munkások támogatásával hősiesen nyomul előre az Urálban, közeledik Szibériához, hogy ezt az ottani urak, a kapitalisták hallatlanul kegyetlen járma alól felszabadítsa."[23]

A kolcsakista parancsnokság az Ufai-fennsíkon elszenvedett kudarc után a Zlatousztba vezető felvonulási utakon próbálta megszervezni a védelmet. Ám a szovjet csapatok már július 11-én megkezdték a támadást Zlatouszt irányában. Különösen makacsul védték a fehérgárdisták a Bergyaus—Kusza—Jekatyerinburg frontvasútvonalat. Nagy erőket vontak össze a kuszai vasútállomáson és a kuszai üzemben (Zlatoussztól 20 kilométerre északnyugatra). Az állomást támadó 243. petrográdi ezred a kolcsakisták veszett ellenállásába ütközött. Az ellenséget egy páncélvonat is támogatta, de ez nem riasztotta vissza a vöröskatonákat. Bátran indultak rohamra, s július 11-én a kuszai vasútállomás elesett. Az ütközet folyamán a vöröskatonák sértetlen állapotban kézre kerítették a „Volzsszkij" páncélvonatot, amely nagy mennyiségű tüzérségi lövedékkel és töltennyel

[23] *Lenin* Művei. 29. köt. 445. old.

ellátott négy ágyúval és nyolc géppuskával volt felszerelve. A július 11-éről 12-ére virradó éjszakán az ezred felszabadította a kuszai üzemet. A fehércsapatok maradványai Zlatouszt felé menekültek.

A harcokban tanúsított bátorságért és vitézségért a 243. petrográdi ezredet forradalmi, vörös díszzászlóval tüntették ki.

Július 13-án az 5. hadsereg egységei betörtek Zlatousztba. A fehérgárdisták gyors ütemben özönlöttek vissza Cseljabinszk felé.

Az ellenséget elűzték az Urál gerincéről. A szovjet csapatok előtt megnyílt az út a nyugat-szibériai síkság felé. Az ország visszanyerte az egyik fontos uráli ipari központot. Zlatouszt felszabadításakor a város körzetében levő üzemekben több mint 3 millió pud nyersvasat és acélt, 2 millió pud szenet és 20 000 pud rezet találtak. A Vörös Hadsereg egységei számos foglyot ejtettek, sok fegyvert és lőszert zsákmányoltak.

Július 18-án a Keleti Front Forradalmi Katonai Tanácsa a következőket jelentette a Köztársasági Forradalmi Katonai Tanácsnak: „Az 5. hadsereg dicső csapatai Tuhacsevszkij hadseregparancsnok mesteri vezetésével rendkívül heves harcokban tönkreverték az ellenség emberanyagát és átkeltek az Urálon."[24]

Miközben az 5. hadsereg az Ufai-fennsíkon harcolt, a 2. és a 3. hadsereg hadosztályai Perm és Kungur irányában támadtak. Június végén a 2. hadsereg ezredei, miután a volgai katonai flottilla segítségével átkeltek a Kámán, elérték az Ireny folyót. Az ellenségnek nem sikerült megvetnie lábát a keleti parton: június 29-én a 28. és a 21. hadosztály egységei a fehérgárdisták kegyetlen tüze ellenére átkeltek a folyón.

A kolcsakisták a Kungur felé vezető utakon tanúsították a leghevesebb ellenállást. Az Ireny folyó keleti partján sáncokat ástak, és drótakadályokat állítottak fel. De az ellenség itt sem tudta feltartóztatni a szovjet csapatok támadását. A 21. hadosztály egységeinek éjszakai rohamát teljes siker koronázta. Július 1-én az élővédek bevonultak Kungurba.

[24] CGASZA. 106. fólió, 1. opus. 33. ügyir. 191. old.

Kungur felszabadításának nagy stratégiai jelentősége volt. A 2. hadsereg csapatai számára így lehetővé vált, hogy a Kazány—Jekatyerinburg vasútvonalon kívül a Perm—Kungur—Jekatyerinburg vonalat is felhasználják, s Kungur körzete felől fenyegessék a Permtől keletre, az uráli bánya- és iparvidéken tartózkodó ellenséges hadseregcsoportot.

Az Urál felszabadításáért vívott harcokban a 2. hadsereg egységei nagy hősiességről tettek tanúbizonyságot. Az 5. hadosztály 39. ezredének vöröskatonái július 2-án, a Szaborda folyón való átkelés alkalmával heves ellenállásba ütköztek. Pergőtűzben keltek át a folyón, szuronyrohamra lendültek, s egy teljes fehérgárdista századot kényszerítettek megadásra. Ebben az ütközetben Prohorov, az ezred lovas felderítője betört az ellenséges csatárláncba, lelőtt egy tisztet és két géppuskást, a megzavarodott fehérgárdisták szeme láttára felragadott egy géppuskát, és visszatért vele ezredéhez.

A 2. hadseregtől északra folytatódott a 3. hadsereg sikeres támadása. Június végén ez a hadsereg elérte a Kámát. A folyó partján és magán a folyón súlyos harcok lángoltak fel. A fehérgárdisták megerősítették a keleti partot. Segítette őket a nagy létszámú és jól felszerelt fehér flottilla, amelynek kötelékében harcolt az angol intervenciósok két fölfegyverzett hajója, a „Kent" és a „Suffolk". Később Kolcsak parancsban emlékezett meg az angolok tevékenységéről, háláját fejezve ki a hajók parancsnokainak.

A fehérgárdisták a legkülönfélébb eszközökhöz folyamodtak, hogy késleltessék a Vörös Hadsereg egységeinek támadását. Perm körzetében a fehér parancsnokság a vöröskatonák elrettentése végett buzgón terjesztette azt a hírt, hogy nagy számban érkeznek a frontra a legkorszerűbben felszerelt angol csapatok. Ennek igazolásául néhány kolcsakista ezredet angol egyenruhába öltöztettek és az első vonalba küldtek. Ám az eredmény a legsiralmasabb volt a fehérgárdisták számára. A „Times" című angol lap Perm körzetében tartózkodó tudósítója bosszúsan írta, hogy a szép brit egyenruhák, amelyekbe egyes fehéralakulatokat öltöztettek, csak arra voltak jók, hogy a vörösök még a szo-

kottnál is elkeseredettebben küzdjenek, foglyul akarván ejteni az „angolokat".

A 3. hadsereg támadásának üteme napról napra fokozódott. Július 1-én a 29. hadosztály egységei felszabadították Permet. E hadosztály élén támadott a dicső Putyilovgyári lovasezred, amelynek kötelékében sok petrográdi munkás harcolt. Perm körzetében bátran küzdött ugyanennek a hadosztálynak 256. ezrede. Elfoglalta Levsinót és elvágta a fehérgárdisták visszavonulásának útját. A Köztársaság Forradalmi Katonai Tanácsa a megtisztelő forradalmi vörös zászlót adományozó parancsban így írta le az ezred hadműveleteit: „Az 1919. július 1-re virradó éjjelen az ezred 2. zászlóalja néhány csónakkal zajtalanul átkelt a Csuszovaja folyón, megkerülte és maga mögött hagyta a 3. zászlóaljjal megszállva tartott első magaslatot, majd lecsapott Levsinóra. A támadást az ezred egy része csónakokon hajtotta végre, egy másik rész pedig váratlan, heves puska- és géppuskatűzzel pánikot keltett az ellenség előretolt alakulataiban, amelyeket részben foglyul ejtett, nagyobb részben pedig az ezrednek a Kámán átkelt négy százada semmisített meg. Ezek a századok megállás nélkül tovább nyomultak előre és a menekülő fehérgárdisták nyomában elérték és elfoglalták a levsinói magaslatot, arra kényszerítve az ellenséget, hogy a Levsinótól északkeleti irányban 20 versztnyire levő Ljadiba vonuljon vissza.

Levsino-állomás elfoglalása miatt a fehérek nem tudtak Permből vasúton visszavonulni. A levsinói csata hadizsákmánya a következőkből állt: 3 mozdony, 470 vasúti kocsi megrakva lőszerrel és más hadfelszereléssel, 3 gépkocsi, 15 gőzhajó, 3 motornaszád, több élelmiszerszállító uszály."[25]

A fehérgárdisták visszavonulásuk alkalmával sok hajót és uszályt gyújtottak fel Permnél — köztük 50 élelmiszerrel, petróleummal és ásványolajjal megrakott hajót is. A szovjet csapatok bevonultak az égő, fekete füstfelhőbe burkolt városba. Az ellenséges katonai flottilla csaknem megsemmisült, csupán egy részének sikerült eljutnia a Csuszovaja folyóra, ahol később felgyújtották.

[25] A Vörös Hadsereg csapategységeinek hőstettei (1918—1922). Dokumentumgyűjtemény. Moszkva 1957. 36—37. old.

Perm elfoglalásával végleg füstbe mentek a keleti ellenforradalmi és az északi intervenciós csapatok egyesüléséről szőtt ellenséges tervek. Ezután az intervenciósok helyzete Oroszország északi részén reménytelenné vált.

Lenin rendkívül fontosnak tartotta a szovjet csapatok Permnél és Kungurnál aratott győzelmét. A 3. és a 2. hadseregnek július 1-én küldött táviratában ezt írta:

„Köszöntöm a hős vöröscsapatokat Perm és Kungur elfoglalása alkalmából. Forró üdvözlet az Urál felszabadítóinak. Ezt a feladatot most már mindenáron, gyorsan és teljesen végre kell hajtani."[26]

Az uráli munkások és dolgozó parasztok lelkesen üdvözölték felszabadítóikat. A munkások egy része nyomban a felszabadulás után önként belépett a Vörös Hadsereg soraiba. Megkezdődött a fehérgárdisták által tönkretett közlekedés helyreállítása, hogy ily módon biztosítsák a csapatok további előrenyomulását. A munkások külön fegyverjavító brigádokat alakítottak, üzembe helyezték a gyárakat. Július közepére csaknem valamennyi felszabadított dél-uráli üzem megkezdte a termelést. Az Urál északi részén is hamarosan megindult a termelőmunka.

A Perm és Kungur körzetében elszenvedett csapások gyors visszavonulásra kényszerítették Kolcsak szibériai hadseregét. Ez a kelet felé irányuló visszavonulás helyenként pánikszerű meneküléssé vált. A szovjet csapatok kitartóan üldözték az ellenséget.

A 3. hadsereg parancsnoksága a demoralizált ellenség üldözésére több mint 2000 főnyi hadműveleti csoportot alakított a lovasegysegekből. A csoport parancsnokává Tomint, a dél-uráli partizánok legendás hírű menetének részvevőjét nevezték ki. A szovjet lovasságra az a feladat hárult, hogy megszakítsa Jekatyerinburg és Nyizsnyij Tagil között a vasúti összeköttetést, és ezzel részekre szabdalja az ellenséges hadseregcsoportot. Július 14-én a Kungurtól 100 kilométernyire keletre összevont lovascsoport elindult, hogy betörjön a fehércsapatok közötti résbe. A vöröslovasok három nap alatt mintegy 150 kilométert tettek meg, közben

[26] *Lenin* Művei. 35. köt. 388. old.

sok észak-uráli üzemet szabadítottak fel, s elérték a vasútvonalat. Ennek elfoglalásával a Tomin-csoport elvágta Pepeljajev tábornok északi kötelékeit a szibériai hadsereg többi részétől. Utána a lovascsoport megtámadta a jegorsinói vasútállomást, az egyik fontos vasúti csomópontot.

A vöröslovasok portyázása rémületet keltett a fehérgárdistákban. Amikor a kolcsakisták tudomást szereztek a lovasok közeledtéről, szertefutottak az erdőkben, vagy csoportostul megadták magukat. Július 19-én a szovjet lovasság elfoglalta a jegorsinói vasútállomást, majd felszabadította Irbitet, Kamislovot, Dolmatovot és Kurgant. A lovasok portyája és a 2. hadsereg egyidejű sikeres előrenyomulása teljesen dezorganizálta a szibériai hadsereg szétvert egységeinek irányítását. Ezek az egységek elvesztették az összeköttetést egymással, és megállás nélkül özönlöttek vissza a Tobol folyó felé.

Közben a 2. hadsereg egységei már megközelítették Jekatyerinburgot. Július 14-én késő este a 28. hadosztály 247. ezrede elsőnek vonult be a városba. A dolgozók vörös zászlókkal fogadták felszabadítóikat; mindenütt forradalmi dalok zengtek. Az uráli munkások és parasztok a győzelmet ünnepelték. Július 15-én Lenin ezt írta Krupszkajának: „A keleti frontokon ragyogóan állunk. Ma megtudtam, hogy Jekatyerinburgot elfoglaltuk."[27]

Az észak-uráli sikeres hadműveletért és Jekatyerinburg felszabadításáért az Összoroszországi Központi Végrehajtó Bizottság aranyfegyverrel tüntette ki Sorint, a 2. hadsereg parancsnokát, a régi hadsereg volt tábornokát. Sok vöröskatona és parancsnok kapott értékes ajándékot.

Miközben a szovjet harcosok egyik vereséget a másik után mérték Kolcsak csapataira a keleti front középső és északi szakaszán, a déli szárnyon a Vörös Hadsereg egységeinek vissza kellett verniük az uráli és az orenburgi fehérkozákokat, akik megpróbáltak behatolni a szovjet hátországba. A fehérgárdisták itt számbeli fölényben voltak, s elkeseredett kísérleteket tettek, hogy egyesüljenek Gyenyikin seregeivel. Június 26-án a kozákok elfoglalták Nyi-

[27] *Lenin* Művei. 37. kot. Kossuth Konyvkiadó 1959. 479. old.

kolajevszk (Pugacsov) városát, 65 kilométernyire a Volgától.

Amikor Lenin ezt megtudta, július 1-én táviratozott Frunzénak, a déli hadseregcsoport parancsnokának:

„Az ellenség sikereinek kibontakozása Nyikolajevszk körzetében nagy nyugtalanságot kelt. Pontosan tájékoztasson, elegendő figyelmet fordított-e erre a körzetre. Milyen erőket von össze, és miért nem gyorsítja meg az összevonást? Sürgősen értesítsen minden intézkedéséről."[28]

Frunze azonnal tájékoztatta Lenint arról, miképpen szándékozik vereséget mérni az uráli és az orenburgi fehérkozákokra. Július 5-én a déli hadseregcsoport támadásba ment át, s a 25. hadosztály egységei már 11-én szétfeszítették az ellenséges gyűrűt és bevonultak Uralszkba. A város helyőrsége ezután két és fél hónapon keresztül állta a kozákok dühödt ostromát. Semmi sem törte meg Uralszk védőit, s győztesen kerültek ki a küzdelemből. Uralszk felszabadítása után a 4. hadsereg déli irányban folytatta támadását.

Az Urál felszabadításáért vívott megfeszített harcok időszakában a kommunista párt Frunzét, a tehetséges proletár hadvezért állította az ország keleti részén küzdő seregek élére. 1919. július 13-án Frunzét kinevezték a keleti front seregeinek parancsokává.

Az Urál legnagyobb részének felszabadítása után az arcvonal rövidebb lett, s a szovjet parancsnokság újjászervezte az alakulatokat. A 2. hadsereget feloszlatták; Kolcsak leverését az 5. és a 3. hadseregnek kellett befejeznie.

A fehérgárdista parancsnokság, hogy megállítsa hadseregének bomlását és növelje presztizsét az antant-imperialisták szemében, elhatározta, hogy ellenoffenzívát hajt végre Cseljabinszk körzetében. Feltöltötte a 3. hadsereget (így nevezték akkortól fogva a nyugati hadsereget), Novonyikolajevszkből, Barnaulból, Bijszkből és más szibériai városokból érkezett, új hadosztályokat, valamint tiszti iskolásokat küldött a frontra. Az ellenség Cseljabinszk körzetében kelepcébe akarta csalni az 5. szovjet hadsereget. Terve az volt, hogy a várost átengedi a szovjet egységeknek, s a bal-

[28] Lenin katonai jellegű üzenetváltásai (1917—1920). 159. old.

és a jobbszárnyon mért egyidejű csapásokkal bekeríti, majd megsemmisíti őket. Erre a célra a fehérek 16 000 főnyi rohamcsapatot vontak össze Cseljabinszktól 25—30 kilométernyire északnyugatra, Vojcehovszkij parancsnoksága alatt. A várostól 20—30 kilométernyire délre Kappel 10 000 főnyi csoportja helyezkedett el.

Július 23-án az 5. hadsereg egységei elérték Cseljabinszkot, másnap reggel pedig a 243. ezred és a 242. ezred egy része Vosztrecov volt kovácsnak, a polgárháború hősének parancsnoksága alatt bevonult a városba. A fehérek védőserege állományának több mint felét elvesztette a városért folytatott harcban. Különösen nagyok voltak a fehérek oldalán küzdő szerbek veszteségei; az ő ezreduk itt lényegében megsemmisült.

A Cseljabinszkért vívott ütközetben nagy segítséget nyújtottak a Vörös Hadsereg egységeinek a város munkásai. A felkelő munkások a harc legfeszültebb pillanatában hátulról csapást mértek a várost védő fehérgárdistákra, és segítették a vöröskatonákat az ellenség leverésében. Július 25-én megalakult a városban a forradalmi bizottság, s megkezdte az önkéntesek felvételét a Vörös Hadseregbe. A munkások oly nagy számban özönlöttek a hadseregbe, hogy alig tudták őket elhelyezni.

A szovjet csapatok bevonulása Cseljabinszkba jeladás volt a kolcsakista támadásra. Július 25-én hajnalban a Vojcehovszkij-csoport válogatott egységei támadást indítottak a 35. és a 27. hadosztály érintkezési pontján. Az ellenség, kihasználva a döntő szakaszon meglevő számbeli fölényét és a váratlan támadás okozta meglepetést, estére, heves harcok után, szorongatott helyzetbe hozta a szovjet egységeket. Kappel csoportja is támadásba lendült. Július 28-ára a helyzet rendkívül súlyossá vált. Az ellenség már kezdte átkarolni a várost védő szovjet csapatokat: Cseljabinszk teljes bekerítéséhez a kolcsakistáknak csupán 25 kilométert kellett megtenniük. S ugyanakkor kelet felől is szüntelenül rohamoztak. Július 28-án a fehérgárdisták elérték a város északi peremét. A Vörös Hadsereg egységei háromfelől körülsáncolták Cseljabinszkot, és szívósan visszaverték az ellenséges rohamokat. Már négy napja tombolt éjjel-nappal a

véres ütközet. A kolcsakista parancsnokság harcba vetette utolso tartalékait, hogy a maga javára döntse el a csatát. De hiába volt minden. Július 29-én a vörösök mentek át támadásba, és megkezdték az ellenség visszaszorítását.

A Vörös Hadseregbe éppenhogy bekerült cseljabinszki munkások hősiesen küzdöttek a harcmezőn; az Internacionálét énekelve rohamozták az ellenséget. Augusztus 1-én az 5. hadsereg az egész arcvonalon támadásba ment át. Az ellenség ellenállt ugyan, de már augusztus 2-án sietve visszavonult az arcvonal teljes hosszában a Tobol folyó felé.

A cseljabinszki csata a Vörös Hadsereg fölényes győzelmével végződött. Ez a győzelem elsősorban a szovjet harcosok hősiességének volt köszönhető. A főleg petrográdi munkásokból álló 228. karéliai ezred például két napig viaskodott bekerítve, töltény nélkül. A harcosok szuronnyal vágtak utat, s kitörtek a gyűrűből, több mint 200 foglyot ejtve.

Vitézül harcoltak a 232. ezred vöröskatonái is. Ezt az ezredet forradalmi vörös díszszászlóval tüntették ki a cseljabinszki harcokért. A Köztársasági Forradalmi Katonai Tanácsnak erre vonatkozó parancsa leszögezte:

„A 232. ezred, amelyet a végletekig meggyengített az arcvonal nagy kiterjedése, a vöröskatonákat és a parancsnoki állományt egyaránt ért hatalmas (20 százalékos) veszteségek ellenére elhatározta, hogy az utolsó emberig védekezve, bármi áron feltartóztatja az ellenséges nyomást és visszaállítja az eredeti fronthelyzetet, mivel megértette, mennyire fontos az általa elfoglalt frontszakasz, és milyen súlyos következmények származhatnak az egész hadseregre nezve abból, ha az ezred arcvonalát áttörik, vagy ha az ezred visszavonul. A 232. ezred, miután megvetette lábát a fent jelzett vonalon, azonnal erőteljes ellentámadásba ment át, és szuronyrohamokig, 150 lépés távolságú tüzérségi kartácstűzig fajuló, elkeseredett harcok után (melyek során egyes pontok 10—12 alkalommal is gazdát cseréltek), állandó bekerítési veszély közepette, bátor, odaadó, hősies előrenyomulási törekvésével nemcsak hogy feltartóztatta az ellenséges lavinát, hanem még visszavonulásra is kényszerítette az ellenséget, és visszaállította az előző fronthely-

zetet, biztosítva ezzel a Cseljabinszk körzetében harcoló egész hadseregcsoport helyzetét.

Az ezred ily módon lehetővé tette, hogy végleg biztosítsuk magunknak Cseljabinszkot, a Szibériába, Oroszország éléstárába vezető kaput."[29]

A Kolcsak-haderő cseljabinszki veresége a fehér parancsnokság stratégiájának teljes csődjét jelentette. A cseljabinszki harcokban a fehérgárdisták felhasználták utolsó tartalékaikat; seregeik súlyos, pótolhatatlan veszteségeket szenvedtek. Az ellenség elvesztett egy fontos vasúti csomópontot, s elvesztette utolsó frontvasútvonalát, a Troick—Cseljabinszk—Jekatyerinburg vonalat. A cseljabinszki hadművelet eredményeként a Vörös Hadsereg egységei augusztus 4-én elfoglalták Troick városát. Ezzel a fehérek arcvonala két részre szakadt; a déli hadsereg elszakadt Kolcsak fő erőitől, és délkelet felé vonult vissza, a többi alakulat pedig Szibéria belsejébe, kelet felé tartott. Cseljabinszk bevételével befejeződött az Urál felszabadítása. A Kolcsak-hadsereg legjavát, legfőbb erőit tönkreverte a Vörös Hadsereg.

Augusztus elején a keleti front vöröskatonái a következőket írták Leninnek: „Drága elvtársunk, igaz, kipróbált vezetőnk! Megparancsoltad nekünk, hogy télre foglaljuk el az Urált. Hadparancsodat végrehajtottuk. Az Urál a miénk. Most Szibériába megyünk... Az Urál nem jut többé a szovjetköztársaság ellenségeinek kezére. Ezt mindenki füle hallatára jelentjük ki. Az Urálnak, gabonatermő parasztvidékeivel és munkásokat foglalkoztató üzemeivel, munkás- és parasztkézen kell lennie."[30]

Az Urál felszabadításában különösen fontos szerepe volt az 5. hadseregnek. Hőstettei elismeréséül a Köztársasági Forradalmi Katonai Tanács a hadsereg megalakulásának évfordulóján határozatot hozott arról, hogy az 5. hadsereg nevét a Tanács Vörös Zászló termében levő arany dicsőségtáblán örökíti meg. Tuhacsevszkij hadseregparancsnokot Vörös Zászló-renddel tüntették ki.

[29] A Vörös Hadsereg csapategységeinek hőstettei (1918—1922). 30. old.

[30] Krasznij Sztrelok, 1919. augusztus 9.

A Vörös Hadsereg és az egész szovjet nép 1919 nyarán újabb nagy győzelmet aratott a belső és a külső ellenforradalom felett.

Augusztus 24-én Lenin levelet intézett a munkásokhoz és a parasztokhoz a Kolcsakra mert vereség alkalmából. Levelében leírta, milyen nagy örömmel töltötte el a dolgozókat az Urál felszabadulása és a szovjet csapatok Szibériába való behatolása, s kifejtette, hogy a munkásoknak és a parasztoknak öt alapvető tanulságot kell levonniuk a Kolcsak elleni harc tapasztalataiból.

Az első tanulság: ahhoz, hogy a szovjet állam megvédje a dolgozók hatalmát a fehérgárdistáktól és az interventiósoktól, a földbirtokosok és a tőkések visszatérésétől, hatalmas Vörös Hadseregre van szükség.

„Ezért mindenkinek — írta Lenin —, aki komolyan meg akar szabadulni a Kolcsak-uralomtól, minden erejét, minden eszközt, minden tudását teljes egészében oda kell adnia, hogy a Vörös Hadsereget megteremtsük és megerősítsük. Szívvel-lélekkel végre kell hajtani a Vörös Hadseregre vonatkozó minden törvényt, minden parancsot, mindenképpen erősíteni kell a fegyelmet a hadseregben, segíteni kell a Vörös Hadsereget mindennel, amivel ki-ki segítheti — ez az első, legfontosabb és legfőbb kötelessége minden öntudatos munkásnak és parasztnak, aki nem kívánja a Kolcsak-uralmat."[31]

A második tanulság úgy hangzott, hogy a Vörös Hadsereg nem harcolhatott volna sikeresen nagy állami gabonatartalékok nélkül. S élelem nélkül nem lehetett volna ellátni a munkásokat sem. Ezért — mutatott rá Lenin — aki nem szolgáltatja be gabonafölöslegét az államnak, az Kolcsakot segíti, elárulja a munkások és a parasztok ügyét, nélkülözésre kárhoztatja a hadsereget és a hátországban dolgozó munkásokat.

A harmadik tanulság az alábbi következtetésekben rejlett: Kolcsak és Gyenyikin végleges megsemmisítéséhez a legszigorúbb forradalmi fegyelemre, a szovjethatalom törvényeinek lelkiismeretes végrehajtására van szükség. A

[31] *Lenin* Művei. 29. köt. 571. old.

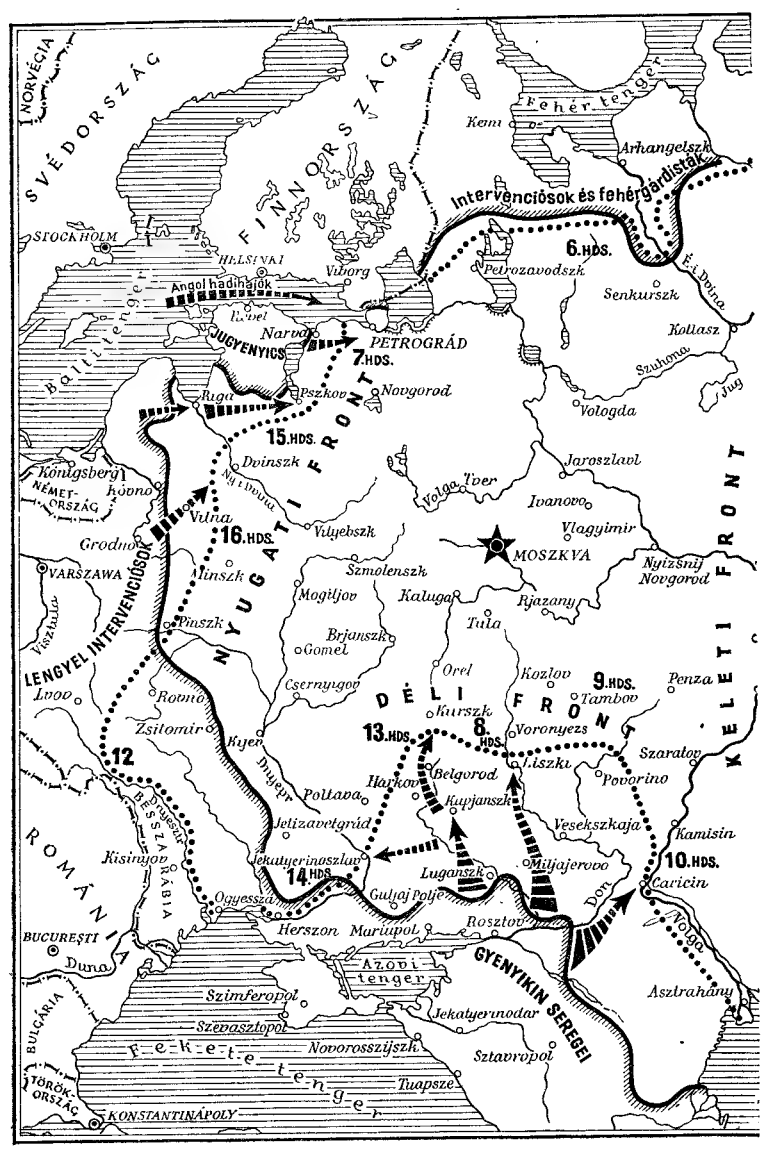
NORVÉGIA
SVÉDORSZÁG
FINNORSZÁG
Fehér-tenger
Kem
Arhangelszk
Intervenciósok és fehérgárdisták
STOCKHOLM
HELSINKI
Viborg
Petrozavodszk
6. HDS.
É. Dvina
Senkurszk
Angol hadihajók
Reval
Narva
JUGYENYICS
PETROGRÁD
7. HDS.
Kollasz
Szuhona
Jug
Vologda
Riga
Pszkov
Novgorod
15. HDS.
Dvinszk
Jaroszlavl
Königsberg
NÉMET-ORSZÁG
Kovno
Volga
Tver
Ivanovo
Vlagyimir
Vilna
16. HDS.
Vityebszk
MOSZKVA
Grodno
VARSZAWA
Minszk
Szmolenszk
Nyizsnij Novgorod
Mogiljov
Kaluga
Rjazany
Tula
Pinszk
Brjanszk
Gomel
Orel
Kozlov
9. HDS.
Penza
Tambov
Lwów
Rovno
Csernygov
Kurszk
6. HDS.
Voronyezs
Zsitomir
Kijev
13. HDS.
Iszkra
Szaratov
12
Dnyepr
Poltava
Harkov
Belgorod
Povorino
Kupjanszk
Jelizavetgrád
Veselkszkaja
Kamisin
Kisinyov
BESSZARÁBIA
Jekatyerinoszlav
14. HDS.
Lugánszk
Miljajerovo
10. HDS.
Caricin
Odessza
Gulaj Polye
Rosztov
Don
Volga
BUCUREŞTI
Herszon
Mariupol
Azovi tenger
Duna
Asztrahány
Szimferopol
Jekatyerinodar
Szevasztopol
Novorosszijszk
Sztavropol
Tuapsze
BULGÁRIA
TÖRÖK-ORSZÁG
KONSTANTINÁPOLY
Fekete-tenger
NYUGATI FRONT
DÉLI FRONT
KELETI FRONT
LENGYEL INTERVENCIÓSOK
GYENYIKIN SEREGEI

AZ INTERVENCIÓSOK ÉS A FEHÉRGÁRDISTÁK KOMBINÁLT HADJÁRATÁNAK KUDARCA 1919 TAVASZÁN ÉS NYARÁN KOLCSAK HADSEREGÉNEK LEGYŐZÉSE

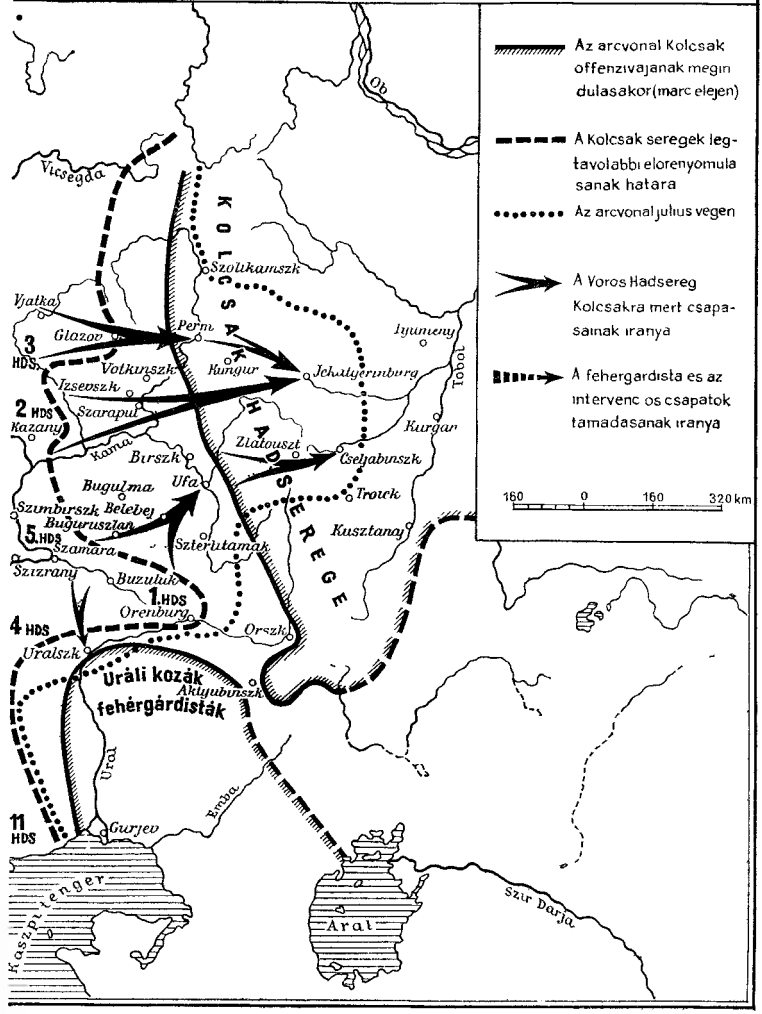

forradalmi törvényesség legcsekélyebb megsértése is az ellenség malmára hajtja a vizet, a tőkéseket és a földbirtokosokat erősíti, támadási felület az ellenforradalom számára.

A negyedik tanulság az volt, hogy a Kolcsakot támogató mensevikek és eszerek ellenforradalmi tevékenységéből le kell vonni a megfelelő végső következtetést. „Oroszországban az öntudatos munkások és parasztok megértették — írta Lenin —, hogy a mensevikek és eszerek a fehérgárdisták szekértolói, egyesek tudatosan és rossz szándékból, mások pedig meg nem értésből és a régi hibák mellett való makacs kitartásból, de valamennyien — a fehérgárdisták szekértolói."[32]

S végül az ötödik tanulság: ahhoz, hogy a szovjetköztársaság végleg megsemmisítse a Kolcsak-uralmat, úgy, hogy az újból talpra ne állhasson, az egész parasztságnak ingadozás nélkül a munkásállam mellé kell állnia, meg kell erősíteni a munkások és a dolgozó parasztok szövetségét. A kérdés így vetődik fel: vagy a földbirtokosok és a tőkések diktatúrája, vagy a munkásosztály diktatúrája. Középút nincs és nem is lehet. A középútról csak azok az „intellektuellecskék, úrfiak" ábrándozhatnak, akik az égvilágon semmit sem értenek a történelem fejlődési törvényeiből, és mit sem tanultak az utóbbi évszázad nagy összecsapásainak történetéből. Az Urálban és Szibériában a munkások és a parasztok kipróbálták a burzsoázia diktatúráját csakúgy, mint a munkásosztály diktatúráját, s megértették, hogy a munkások diktatúrája nélkül nem menekülnek meg Kolcsaktól.

„Le az ingadozókkal, a gerinctelenekkel, a tőkét segíteni akarókkal, mindazokkal, akiket elbűvölnek a tőke jelszavai és ígéretei! Könyörtelen harc a tőke ellen és a dolgozók szövetsége, a parasztok szövetsége a munkásosztállyal — ez a Kolcsak-uralom utolsó és legfontosabb tanulsága"[33] — ezekkel a szavakkal fejezte be Lenin a munkásokhoz és a parasztokhoz írt levelét.

[32] Ugyanott, 577. old.

[33] Ugyanott, 578. old.

Lenin óva intett a túlzott optimizmustól, hiszen az ellenség vereséget szenvedett ugyan, de meg nem semmisült meg. Kolcsak az intervenciósok támogatásával még érzékeny csapásokat mérhetett a Vörös Hadseregre. Nagy erőfeszítésre volt szükség ahhoz, hogy a szovjet haderő a legrövidebb időn belül felszabadítsa Szibériát és végezzen Kolcsakkal. De annak a ténynek, hogy az Urál — hatmillió lakosával, gyáraival, természeti kincseivel — felszabadult, nagy jelentősége volt az ország számára. A csaknem valamennyi nyersanyagforrásától elvágott szovjetország abban az időben igen súlyos hiányt szenvedett szénben, vasban, rézben. A legsúlyosabb hónapokban, amikor Gyenyikin elérte Tulát s nyersanyaghiány miatt üzemek álltak le, az uráli munkások és dolgozó parasztok nagymértékben hozzájárultak az ellenség leveréséhez. 1919. július 1-től decemberig 2 millió pud különböző fajtájú vasat, 115 000 pud félkész árut, 350 000 pud nyersvasat, több mint 10 000 pud rezet és rézből készült terméket szállított az Urál a tulai fegyvergyáraknak. Az izsevszki üzem munkásai hónapról hónapra több puskát, a motovilihinszki üzem munkásai pedig egyre több ágyút állítottak elő.

Az uráli dolgozók a Vörös Hadseregbe való mozgósításnak is lelkesen tettek eleget. Mintegy 200 000-re tehető azoknak a száma, akik 1919 nyarától decemberéig mozgosítás útján vagy önként beléptek a hadseregbe. Hatalmas segítség volt ez a szovjetköztársaság számára a polgárháború legnehezebb hónapjaiban.

GYENYIKIN ÉS JUGYENYICS NEM MENTI MEG KOLCSAKOT!

A Kolcsak-haderő után a legerősebb fehérgárdista hadsereg Gyenyikin serege volt. Igaz ugyan, hogy 1919 tavaszának elején ez a sereg a pusztulás szélén állott, mivel a szovjet csapatok a Fekete-tengerhez szorították. A déli front akkor mindössze 40 kilométernyire volt a Don menti Rosztovtól. Még egy csapás, és a fehérgárdistákat a tengerbe vetik. Ám ez a csapás nem következett be. A déli front

szovjet seregei a több hónapos szakadatlan harcokban súlyos vérveszteségeket szenvedtek, az utánpótlás pedig 1919 tavaszán főképpen a keleti frontra ment.

Közben a fehérgárdisták nem fecsérelték az időt: gyors ütemben újabb mozgósításokat hajtottak végre. S az antant-imperialisták egyre inkább segítették őket fegyverrel és lőszerrel. Gyenyikinék sokkal jobban voltak felszerelve a szovjet csapatoknál; még angol harckocsikat is kaptak. Gyenyikinnek már 1919 májusában több mint 100 000 gyalogos és lovas katonája volt, míg a déli fronton küzdő szovjet csapatok létszáma abban az időben nem haladta meg a 75 000-et. Az ellenség számbeli fölénye különösen megmutatkozott a lovasságnál, s ez nagy előnyt biztosított neki a sztyeppés vidéken folytatott harcban.

Erősen megnehezítette a szovjet seregek helyzetét az, hogy mögöttes területükön a doni kozákok ellenforradalmi lázadást robbantottak ki. S noha a déli front erőinek jelentős részét ellenük vetették be, a lázadást mégsem sikerült teljesen leverni.

Segíthették volna a déli frontot az ukrán front csapatai, ezeknek a zöme azonban Ukrajna nyugati és délnyugati határán tartózkodott, távol a Donyec-medencétől, ahol a döntő harcok kibontakoztak. Emellett egyes ukrajnai katonai vezetők nem értették meg, mennyire szükség van a déli és az ukrán front szoros együttműködésének megteremtésére, s késve indították az utánpótlást a Donyec-medencébe.

Nagy kárt okozott a szovjet csapatoknak az a fehérgárdista lázadás, amelyet Grigorjev volt petljurista tiszt, a 2. ukrán hadsereg egyik hadosztályának parancsnoka robbantott ki május elején. 15 000 gyalogos és lovas katona volt ennek a kalandornak a keze alatt. Grigorjev megpróbálta bevonni a szovjethatalom elleni harcba az ukrán középparasztságot, kihasználva a parasztoknak a természetbeni beszolgáltatás miatt érzett elégedetlenségét. Az események azonban megmutatták, hogy a szovjethatalom ellenségei nem számíthattak a középparaszt valamelyest is jelentős támogatására. A középparasztság nem támogatta Grigorjevet. Kalandját csakhamar felszámolták, de következményei

sokáig éreztették hatásukat a hadseregben, mivel a déli frontnak segítségül küldött ukrajnai ezredeket lekötötte a Grigorjev elleni harc.

Mindez megkönnyítette délen a fehérgárdisták helyzetét. Gyenyikin hatalmas támadó éket létesített a Donyec-medencében, s 1919. május 19-én offenzívát indított a szovjet csapatok ellen, amelyek addig maguk szorongatták az ellenséget. Skuro tábornok lovashadteste Guljaj Polétól délre izzé-porrá zúzta az anarchista Nyesztor Mahno dandárját[34], majd a 13. hadseregre vetette magát. A mahnoisták maradványai, miután védtelenül hagyták a frontot, a hátországba menekültek, s Mahno csakhamar váratlanul szembefordult a szovjethatalommal. A 13. hadsereg bátran harcolt, de az ellenség sokszoros túlerőben volt. A hadsereg ezredei súlyos veszteségeket szenvedtek, és megkezdték a visszavonulást: június 1-én kiürítették Bahmut városát. A szomszédos 8. hadsereg is visszavonult. Az egész Donyec-medence Gyenyikinék kezére került; az arcvonal Harkov felé közeledett.

Gyenyikin, miután jelentős sikereket ért el a Donyec-medencében, keletre helyezte át támadásainak súlypontját, és hatalmas offenzívába kezdett a 9. és a 10. szovjet hadsereg arcvonalán. Ezzel az offenzívával Kolcsak segítségére sietett, remélve, hogy egyesülhet vele a Volgánál.

Május utolsó harmadában Gyenyikin nagy erőket vetett be a 9. és a 10. szovjet hadsereg ellen, áttörte az arcvonalat, egyesült a fellázadt doni kozákokkal, és délkelet felé, Caricin irányában folytatta támadását. Ilyenformán délen — az Azovi-tengertől a Volgáig terjedő fronton — a kezdeményezés ismét az ellenség kezébe került.

Gyenyikin úgy döntött, hogy a fő csapást Caricinra méri. Itt vonta össze legjobb, válogatott seregeit. Június közepén az ellenség elérte Caricint, de az a kísérlete, hogy menet közben betörjön a városba, nem járt sikerrel. A fehérgárdisták hatalmas veszteségeket szenvedtek. Caricinért — akárcsak az előző év nyarán — elkeseredett harcok indultak meg, s a szovjet csapatok szívósan állták az ellenség

[34] Mahno abban az időben a Vörös Hadsereg oldalán harcolt.

rohamait. Vitézül harcoltak Bugyonnij lovashadtestének katonái. Június 26-án Loznó körzetében erős csapást mertek Mamontov fehérgárdista lovashadtestére.

De a fenyegető veszély nem szűnt meg. Az ellenség mitsem törődött a veszteségekkel, s június 29-én tüzerség, páncélvonat, légierő és harckocsik bevetésével megkezdte Caricin ostromát. A fehérgárdista haderő hatalmas technikai fölénye hamarosan eldöntötte az ütközet kimenetelét: június 30-án a fehérek elfoglalták Caricint. Az ellenség nagy árat fizetett a városért. Vrangel tábornok kaukázusi hadseregе, amely Gyenyikinnek alárendelve Caricint elfoglalta, a városért vívott harcok után három hétig rendezte sorait.

S Gyenyikinnek mégsem sikerült elérnie legfőbb célját — nem tudta megsegíteni Kolcsakot. Június végére Kolcsak seregei már annyira eltávolodtak a Volgától, hogy Gyenyikin nem tudott velük egyesülni. Végleg füstbe ment Kolcsak és Gyenyikin Moszkva elleni együttes támadásának terve.

De a déli front helyzete Gyenyikin sikerei következtében súlyos volt. Június 24-én a fehérgárdisták elfoglalták Harkovot. Seregeik egészen közel jutottak az ország központi kormányzóságaihoz. Ebben az időszakban, amikor Kolcsak már súlyos vereségeket szenvedett, Gyenyikin lett a munkás-paraszt állam legnagyobb, legveszélyesebb ellensége.

1919 májusában az antant-imperialisták egy másik kísérletet is tettek Kolcsak megsegítésére: támadásba küldték Petrográd ellen Jugyenyics és Rodzjanko fehérgárdista seregeit. Itt északnyugaton jelentős erői voltak az ellenforradalomnak. A petrozavodszki szakaszon intervenciósok és fehérgárdisták harcoltak, az olonyecin a kétezer főnyi finn, úgynevezett „önkéntes" olonyeci hadsereg. A Karéliai-földszoroson, a határ mentén, finn reguláris egységeket vontak össze. A narvai szakaszon Rodzjanko fehérgárdista északi hadteste (mintegy 6000 gyalogos és lovas katona) és az 1. fehérészt hadosztály (ugyanilyen létszámmal) állomásozott. Pszkovot a 2. fehérészt hadosztály vette célba. A Balti-tengeren 12 cirkálóból, 20 torpedóromboló, 12 ten-

geralattjáróból és egyéb hajókból álló, hatalmas angol hajóraj tartózkodott.

Mindezeket az erőket bevetették Petrográd ellen. A városhoz vezető utakat a 7. szovjet hadsereg és a balti flotta védte; a hadseregnek 15 500 gyalogos és lovas katonája, több mint 400 géppuskája és 162 lövege volt.

Májusban a Petrográd ellen összevont fehérgárdista erők akcióba lendültek. Anglia számításai Finnország esetében ugyan nem váltak be teljesen: Mannerheim finn diktátornak nem sikerült megegyeznie Kolcsakkal Finnország függetlenségének elismerésében. Ilyen körülmények között a finn burzsoázia nem tartotta lehetségesnek a fehérgárdistákkal való együttműködést. Mégis elküldte Karélia meghódítására az „olonyeci hadsereget", amely behatolt az Onyega- és a Ladoga-tó közti területre, és ezzel hátulról fenyegette Petrográd védőit. Eleinte az ellenség még a finn reguláris hadosztályok nélkül is jelentős számbeli fölényben volt.

Az ellenség fő erőinek Petrográd elleni támadása május 13-ára virradó éjjel kezdődött. Rodzjanko fehérgárdista északi hadtestének egyik osztaga vörösalakulatnak álcázva behatolt a 7. hadsereg arcvonala mögé, és szétrombolta a 19. hadosztály egyik dandárjának törzsét. A fehéreknek sikerült foglyul ejteniük Nyikolajev szovjet dandárparancsnokot, a régi orosz hadsereg egykori tábornokát. Megpróbálták rávenni értékes foglyukat, hogy tagadja meg a szovjethatalmat és álljon szolgálatukba, de ezt Nyikolajev kereken elutasította. Végig hű maradt a munkás-paraszt államnak tett fogadalmához. A fehérgárdisták felakasztották a bátor parancsnokot.

Május 13-án reggel az ellenség fő erői támadásba mentek át a narvai szakaszon. A fehérgárdisták áttörték az arcvonalat, és Jamburg felé közeledtek. Erőik egy részét Narva körzetéből a Csud-tó keleti partja mentén délre, Gdov és Pszkov irányába vezényelték. A fehérgárdistákkal együtt a fehérészt hadosztályok is harcba szálltak, s az angol hajók is megkezdték a hadműveleteket a szovjet balti flotta ellen.

A 7. hadsereg heves ellenállást tanúsított az ellenséggel

szemben. Sok parancsnok, politikai munkatárs, egyszerű sorkatona és tengerész vitt véghez peldamutató hőstetteket. Így halt hősi halált a harcok során Tolmacsov, a keleti front 3. hadseregének politikai főbiztosa. Hősiesen küzdöttek annak a kommunista osztagnak a harcosai, amely a csapatok visszavonulását fedezte Jamburgnál, valamint a „Gavriil" torpedóromboló tengerészei, akik harcba bocsátkoztak 4 angol hadihajóval. A harc egyik részvevője később így emlékezett vissza az eseményekre: „A »Gavriil« ágyúi dühösen viszonozták a tüzet. A hajóhídon álló jeladók égési sebeket kaptak, az egyik parancsnok — Butakov — elkábult, arca és ruhája megpörkölődött. De valamennyien helytálltak és megtették a magukét.

A csata tetőfokára hágott. A két szemben álló fél közti távolság 34 kábelhosszra[35] csökkent. Lövedékek és szilánkok süvítve csapódtak be a hajó minden részébe...

A hajókürt visszavonulót fújt. A pihenő matrózok valamennyien felugráltak, hogy még egyszer meglássák az angolokat, akik lógó orral távoztak. A tengerészek elégedetten sereglettek össze a híd körül. Az ellenség nem is volt olyan „rettenetes", mint amilyennek a fehérek beharangozták. Meg kell adni azonban, hogy az angolok meglehetősen jól céloztak: 21 helyen lyuggatták ki közvetlenül a víz fölött a »Gavriil«-t. A megtalált szilánkokat összegyűjtöttük és leadtuk a társalgóba, hogy őrizzék meg emlékül.

Ezután megkérdezték a tüzért, hogy hány lövedéket lőttek ki a „Gavriil"-ra. A tüzér ezt mondta:

— Ha mi 156 lövést adtunk le, és nem is tüzeltünk minden ágyúból, akkor mit gondoltok, hány lövést adott le a negy ellenséges hajó megszakítás nélkül tüzelve valamennyi ágyújából? Körülbelül 1500-at."[36]

A hősiesen küzdő szovjet csapatok mégis kénytelenek voltak meghátrálni a túlerő elől. Május 15-én elesett Gdov, 17-én pedig Jamburg. 25-én a fehérésztek és a fehérgárdisták betörtek Pszkovba.

[35] Tengerészetben használatos hosszmérték = 185,2 m.

[36] Petrográd hősi védelme 1919-ben. (A részvevők visszaemlékezései.) Leningrád 1959. 178—179. old.

Szörnyű veszély fenyegette Petrográdot, a proletárforradalom bölcsőjét. A súlyos fronthelyzet a végsőkig kiélezte az osztályharcot a hátországban és magában Petrográdban. Egyre-másra ütötték fel a fejüket a titkos ellenforradalmi szervezetek. Újabb összeesküvések szövődtek, lázadásokat készítettek elő. Egyes összeesküvők katonai szakértőnek álcázva beférkőztek a vezérkarokba, a hadosztálytörzsekbe. ezredek fölött parancsnokoltak, erődparancsnokok lettek. Rombolómunkát végeztek a csapatok körében, bomlasztották a kevésbé állhatatos egységeket. Egyes ezredekben pánik tört ki. Voltak, akik átálltak az ellenséghez. A fehérgárdista összeesküvőket aktívan segítették a Petrográdban állomásozó külföldi diplomáciai képviseletek tagjai.

Petrográd megvédéséhez sürgős rendszabályokra volt szükség. Május 22-én a párt Központi Bizottsága „Védjük meg Petrográdot!" címmel felhívást tett közé, amely a többi között így szólt: „A Vörös Petrográdot súlyos veszély fenyegeti. A petrográdi front a köztársaság egyik legfontosabb frontja lett.

Szovjet-Oroszország még a legrövidebb időre sem adhatja fel Petrográdot.

Petrográdot mindenáron meg kell védenünk. Rendkívül nagy a jelentősége ennek a városnak, amely elsőként emelte magasra a burzsoázia elleni felkelés zászlaját, és elsőként aratott döntő győzelmet.

A petrográdi munkások, erejüket nem kímélve, a harcosok tízezreit küldték a frontokra. Most egész Szovjet-Oroszországnak Petrográd segítségére kell sietnie."[37]

A Központi Bizottság és a kormány követelésére minden erőt mozgósítottak a forradalmi Petrográd védelmére. A nyugati front petrográdi szakaszán jelentős erősítéseket vetettek harcba. Az OK(b)P Központi Bizottsága és a Honvédelmi Tanács számos felelős pártfunkcionáriust küldött Petrográdba.

Lenin lankadatlan figyelemmel kísérte a petrográdi arcvonalszakasz eseményeit. Idejekorán és határozottan meg-

[37] Pravda, 1919 május 22.

hiúsította az akkori petrográdi vezetésnek Zinovjevvel az élén folytatott kapituláns tényked éseit; Zinovjev ugyanis meg akarta kezdeni az iparvállalatok kitelepítését a városból, s el akarta süllyeszteni a balti flottát.

Június 10-én a párt Központi Bizottsága a legfontosabb arcvonalnak nyilvánította a petrográdi frontot.

Ugyanezen a napon Lenin külön levélben a következőket írta Szkljanszkijnak, a Köztársasági Forradalmi Katonai Tanács helyettes elnökének:

„1. Feltétlenül azonnal indítson vizsgálatot (és járjon is a végére), hogy ki tévesztette meg Önt, a valóságosnál *kisebbnek* tüntetve fel a bajt. Hiszen ez *árulás.*

2. Minden úton-módon biztosítani kell és *külön figyelemmel kell kísérni* a keleti frontról elvont 6 ezred gyors előnyomulását."[38]

Tekintettel a fronton történt árulásokra és a hátországi diverziós cselekményekre, a szovjetköztársaság különleges rendszabályokat léptetett életbe az összeesküvések leleplezése végett. Május 31-én Lenin és Dzerzsinszkij aláírásával felhívás jelent meg: „Óvakodjatok a kémektől!" címmel. Ebben a többi között arról volt szó, hogy „meg kell kettőzni az éberséget, fontolóra kell venni és a legszigorúbban életbe kell léptetni több rendszabályt a kémek és fehér összeesküvők kinyomozása és elfogásuk érdekében"[39]. Mindez fokozta a vöröskatonák és a dolgozók éberségét. Június 14-ére virradó éjjel az Összoroszországi Rendkívüli Bizottság szervei a munkások segítségével tömeges házkutatásokat és razziákat tartottak a burzsoá negyedekben és a külföldi követségek épületeiben. Mintegy 7000 puskát, több mint 140 000 töltényt, több mint 600 pisztolyt és sok más fegyvert koboztak el. A Rendkívüli Bizottság szervei és a munkásosztagok sok kémet és összeesküvőt tartóztattak le Ugyanilyen operációt hajtottak végre Petrográd környékén, többek között Pavlovszkban, ahol különösen nagy számmal rejtőzködtek volt ellenséges tisztek és ügynökök. Az akciót ekképpen álcázták: nagyszabású műsoros előadást rendeztek

[38] *Lenin* Művei 35 köt 380. old.
[39] *Lenin* Művei 29 kot 409 old

széles körű propagandával. A meglehetősen drága jegyeket néhány nap alatt egy szálig eladták. Amikor a balett-táncosnő jutalomjátéka megkezdődött, a Petrográdból titokban megérkezett vörösgárdista osztag behatolt a terembe és megvizsgálta a jelenlevők okmányait. Azonkívül, hogy néhány balerina hisztérikus rohamokat kapott, minden gyorsan és simán zajlott le. A razzia során számos fehérgárdistát letartóztattak, fegyvereiket elkobozták. Ily módon rendet teremtettek a hátországban.

Ez idő alatt megerősítették és feltöltötték a 7. hadsereg egységeit. Május végén és június elején mintegy 500 kommunista érkezett Petrográdba a tveri, a vologdai és az észak-dvinai kormányzóságból. Sok kommunistát küldött Moszkva. És Petrográdban is sikeresen haladt a mozgósítás. A városból 750 kommunista, 800 Komszomol-tag és sok ezer párton kívüli munkás került be a hadseregbe. Az egységeknél fokozták a politikai nevelő munkát. A keleti frontról a 2. lövészhadosztály Petrográd körzetébe érkezett. Ugyanonnan sok gabonával, hússal, zsiradékkal megrakott vasúti szerelvény érkezett a 7. hadsereg katonái és a városi munkások számára.

A segítség, amelyet az ország a vörös Petrográdnak nyújtott, hamarosan meghozta eredményét. A 7. hadsereg megerősödött, és feltartóztatta az ellenséges offenzívát. Június közepén az erőviszonyok már a szovjet csapatoknak kedveztek. A 7. hadseregnek 23 000 gyalogos és lovas katonája volt az ellenséges csapatok 16 500 katonájával szemben. A szovjet csapatok változatlanul nagy fölényben voltak fegyverzet, különösen géppuskák tekintetében. A balti flotta megerősödött; a 7. hadsereg hátországa megszilárdult.

Ami az ellenséges tábor helyzetét illeti, ez a fehérgárdisták sikerei ellenére nemhogy megszilárdult volna, még ingatagabb lett. A támadás ideje alatt az ellenséges csapatok sorai erősen megritkultak. Kiéleződött a viszony a burzsoá észt kormány és a fehérgárdista északi hadtest parancsnoksága között. Az észt burzsoázia — akárcsak a finn — rendkívül elégedetlen volt azzal, hogy a fehérgárdisták hallani sem akartak a volt orosz birodalmi határterületek függet-

lenségének elismeréséről. A fehérgárdisták hátországa korántsem volt szilárd.

Mindez lehetővé tette, hogy a 7. hadsereg június utolsó harmadában döntő támadásba menjen át. Előbb azonban történt a fronton néhány fontos esemény, amely negatív hatással lehetett volna Petrográd védelmére. Június 13-ára virradó éjjel a „Nemzeti Centrum" nevű szervezetbe tömörült fehérgárdista összeesküvők lázadást robbantottak ki a Krasznaja Gorka erődben, amely az egyik legfontosabb láncszeme volt a Petrográd felé vezető utakat védő erődöknek. A lázadás élén Nyekljudov volt főhadnagy, erődparancsnok állt. A lázadók maguk mellé állították a kevéssé öntudatos vöröskatonákat, letartóztatták a kommunistákat, a szovjethatalomhoz hű parancsnokokat és katonákat, s elfogták a Kronstadtból éppen odaérkező kommunista osztagot. Összesen több mint 350 embert tartóztattak le. A foglyokat egy betonpincébe zárták, és másnap 20 felelős beosztottat agyonlőttek a Kovasa folyó partján. A lázadók, midőn elfoglalták az erődöt, rádión közölték az angol intervenciósokkal, hogy Krasznaja Gorka rendelkezésükre áll. Egyszersmind Kronstadthoz és a többi erődhöz fordultak rádión azzal a felszólítással, hogy csatlakozzanak hozzájuk. A lázadók így fenyegetőztek: „Csatlakozzatok hozzánk, különben megsemmisítjük Kronstadtot." A szovjet tengerészek és az erődök katonái azonban elutasították az arcátlan követelést; csak a Szeraja Losagy és az Obrucsov erőd csatlakozott az árulókhoz.

Krasznaja Gorka tűz alatt tartott egy 24 kilométer sugarú szárazföldi és tengeri övezetet. Időközben a fehérgárdisták kihasználták a 7. hadsereg egyes egységeinél történt árulást, előrenyomultak, s már mindössze 7—8 kilométernyire voltak Krasznaja Gorkától.

Sürgősen likvidálni kellett az erődökben kirobbant lázadást. Sietve kidolgozták a legközelebbi akció tervét. A terv az volt, hogy a szárazföld és a tenger felől egyszerre mérnek csapást az erődökre. E célból megalakult a parti hadseregcsoport, amely több mint 2000 tengerészt, gyalogos egységeket, páncélautókat és egy páncélvonatot foglalt magában. A tenger felől a flotta támadott.

A „Petropavlovszk" és az „Andrej Pervozvannij" sorhajók már június 13-án tüzet nyitottak Krasznaja Gorkára. 14-én és 15-én csatlakozott hozzájuk egy cirkáló és néhány torpedóromboló. Ugyanakkor szovjet repülőgépek légitámadást intéztek az erőd ellen. A lázadók eleinte lőtték a szovjet hajókat, de tüzüket a hajók csakhamar elfojtották. Nyekljudov és cinkosai várták az angol flotta segítségét, de az csak nem jött. A fehérgárdista ezredeknek sem sikerült elérniük Krasznaja Gorkát. A lázadókat pánik fogta el, s ez még fokozódott, amikor a parti hadseregcsoport, június 15-én támadásba lendülvén, közeledett az erődhöz. Az árulók hanyatt-homlok menekültek. Június 15-éről 16-ára virradó éjjel a szovjet csapatok birtokba vették Krasznaja Gorkát. Ezt követően bevették a Szeraja Losagy erődöt. Az Obrucsev erőd önként megadta magát.

A fronthelyzet rendeződött, s június 21-én a 7. hadsereg általános offenzívát indított. A Kapor-öböl partja mentén a parti hadseregcsoport támadott, Jamburg felé a 6. hadosztály ezredei törtek előre, majd a 2. hadosztály egységei is harcba szálltak. Június végére a narvai szakaszon a támadás kiterjedt. A fehérgárdisták egyre távolabb kerültek Petrográdtól.

Ugyanebben az időben a 7. hadsereg egységei megkezdték a fehér finn olonyeci hadsereg felmorzsolását. Június 27-én a szovjet hajók megközelítették az ellenség fő támaszpontját, Vidlicát, és tüzérségi tüzet nyitottak. Az ágyútűz lángba borította a parton álló raktárakat. A torpedóhajók egy óra húsz perces tüzelése elegendő volt ahhoz, hogy teljesen demoralizálja az ellenséget. A szovjet ezredek a katonai flottilla partra szálló egységeinek támogatásával elfoglalták Vidlicát, az ellenség legfőbb bázisát. Az épségben maradt „önkénteseket" a határövezeten túlra vetették vissza.

Augusztus 5-én a vörösezredek betörtek Jamburgba, s augusztus 26-án heves harcok után felszabadították Pszkovot. A városért folytatott harcokban különösen kitűnt a 10. hadosztály 87. és 88. ezrede. Szeptember közepére a front stabilizálódott. Az ellenség védekezésbe szorult; már csak egy kisebb szovjet terület maradt a kezén, Gdov városával.

A Petrográd elleni offenzíva kudarcot vallott, s nem volt lényeges befolyással a keleti front eseményeire.

A nyugati fronton azonban mindennek ellenére súlyos helyzet alakult ki. Május 22-én a von der Goltz parancsnoksága alatt álló német alakulatoknak és a lett fehérgárdistáknak sikerült elfoglalniuk Rigát. Ezt követően a szovjet csapatok kénytelenek voltak kiüríteni csaknem egész Lettországot (három járás kivételével). Lettországban visszaállították a burzsoá diktatúrát.

Június elején az ellenforradalmi lengyel egységek is támadásba lendültek, s elérték a régi német sáncvonalat. Az arcvonal Polocktól nyugatra, Baranovicsitől és Pinszktől keletre állapodott meg. A lengyelek azonban már csak akkor vívták ki ezeket a sikereket, amikor a keleti fronton a Vörös Hadsereg döntő győzelmet aratott.

Így tehát 1919 nyarán sem Gyenyikin, sem Jugyenyics, sem a lengyelek, sem más, az antantnak alárendelt ellenforradalmi erők nem tudták megadni Kolcsaknak a szükséges segítséget. Az amerikai, az angol, a francia és a japán imperialisták nem akadályozhatták meg legfőbb támadó erejük, a Kolcsak-hadsereg vereségét.

A Vörös Hadsereg becsülettel teljesítette hazafias kötelességét. Elhárította az egyik legnagyobb ellenséges erő nyomását, amely a szovjetköztársaságra nehezedett. A belső és a külső ellenforradalom súlyos csapást szenvedett. Ebben a harcban még jobban megedződtek a szovjet fegyveres erők, megszilárdult a munkásosztály és a dolgozó parasztság szövetsége.

Nagy volt az elért győzelem. De a szovjetköztársaság még nem vívta ki a legfontosabbat: a békés alkotó munka lehetőségét. Ellenségei még erősek voltak.

Közeledett a döntő ütközetek időszaka.

VI. FEJEZET

GYENYIKIN LEVERÉSE

„A FORRADALOM LEGVÁLSÁGOSABB PILLANATA"

1919 nyarán, amidőn a Vörös Hadsereg Kolcsak legjobb hadtesteit és hadosztályait felmorzsolva diadalmasan tört az Urál felé, Jugyenyics és az intervenciósok seregeit pedig visszavetette Petrográdtól, újabb katonai veszély fenyegette a ,szovjetköztársaságot. A nemzetközi imperializmus újabb kombinált hadjáratra készült.

Az antanthatalmak kormányzata és katonai parancsnoksága számot vetett azzal, hogy Kolcsakba vetett legfőbb reményei — annak májusi és júniusi vereségei után — meghiúsultak. De azért az imperialisták szüntelenül tovább próbálkoztak, hogy újjáteremtsék a Kolcsak-hadsereg harci erejét. Ám ha a kolcsakistáknak sikerült volna feltartóztatniuk a szovjet csapatok előrenyomulását az Urálnál, még akkor is szükségük lett volna lélegzetvételnyi szünetre, hogy ellentámadásba mehessenek át. A Vörös Hadsereg viszont nem adta meg nekik ezt a szünetet.

Az antantnak még két jelentős ellenforradalmi erő állt rendelkezésére: Gyenyikin fehérgárdista serege és a burzsoá-földesúri Lengyelország hadereje. 1919 július elejére délen Gyenyikinnek, nyugaton a fehérlengyeleknek egyformán sikerült jelentős mértékben benyomulniuk szovjet területre, s kedvező pozíciókat megkaparintaniuk a további támadáshoz. Ezek a hadseregek, amelyek részt vettek az antant 1919-es tavaszi kombinált hadjáratában, az új szovjetellenes hadjáratban is fontos szerepet kaptak. S az amerikai, az angol és a francia imperialisták arra is számítottak, hogy az addiginál jóval nagyobb mértékben vonják be az intervencióba a kis burzsoá államokat: Finnországot, Észtországot, Litvániát, Lettországot, Grúziát, Örményországot és Azerbajdzsánt.

1919 nyarán Churchill angol hadügyminiszter felvetette azt a gondolatot, hogy az antant indítsa meg „14 állam hadjáratát" Szovjet-Oroszország ellen. Számításai szerint ennek a hadjáratnak a részvevői szeptemberre Petrográdot, az év végére pedig Moszkvát is elfoglalhatták volna. Mellesleg szólva, nem Churchill volt az egyedüli kiagyalója a szovjethatalom megdöntésére irányuló effajta terveknek. Ugyanilyen elgondolásokon törték a fejüket amerikai és francia kollégái is.

Az a haditerv, amelyet az antant elfogadott, miután az ellenforradalmi csapatok veresége a keleti fronton visszavonhatatlan ténnyé vált, a szovjetellenes erők alábbi elhelyezkedésén alapult: a fő csapást Gyenyikin fehérgárdista hadseregének kellett mérnie a déli fronton, nyugat felől pedig a fehérlengyel csapatok, valamint az észt, a lett, a litván és a finn burzsoá kormány seregei támadtak a szovjetországra. Ezenkívül az imperialisták abban reménykedtek, hogy újra képessé teszik Kolcsak és Jugyenyics fehérseregeit az aktív támadó hadműveletekre.

Gyenyikin csapatai június 20. körül mintegy 113 000 gyalogos és lovas katonát, 400 löveget és több mint 1300 géppuskát, 14 páncélvonatot és 17 harckocsit számláltak.[1] A Gyenyikin-arcvonalon tehát nagyobb erő állt ebben az időszakban, mint a keleti fronton Kolcsak tavaszi volgai támadásának kezdetén. Gyenyikin hadereje három hadsereget foglalt magában: az „önkéntes", a doni és a kaukázusi hadsereget. S a Gyenyikin-seregek már a Herszon, Poltava, Harkov, Kurszk, Voronyezs és Szarátov felé vezető utakon harcoltak. Hátuk mögött volt a Krím, a Donyec-medence, a nagy kiterjedésű doni sztyeppe-vidék és Caricin körzete. A fehérgárdista arcvonal hatalmas ívet alkotott, amely egyfelől a Volga torkolatától nyugatra a Kaspi-tengerre, másfelől Herszontól keletre a Fekete-tengerre támaszkodott, és ékszerűen nyomult be Oroszország központi feketeföldi kormányzóságainak déli részeibe.

Gyenyikinék e pozíciók és hatalmas erőik birtokában azt remélték, hogy sikerül elérniük az áhított célt, amely

[1] A polgárháború története. 2. köt. 492. old.

felé néhány hónappal előbb Kolcsak is törekedett: elfoglalhatják Moszkvát. Az amerikai—angol—francia intervenciósok is számítottak erre az eredményre, hiszen a moszkvai hadjáratra ezúttal olyan fehérgárdista hadsereg vállalkozott, amelynél erősebb nem volt 1919 nyarán Oroszországban. Igaz ugyan, hogy a burzsoá-földesúri Lengyelország fegyveres erőinek létszáma csaknem elérte a félmilliót. De a lengyel csapatok sokkal távolabb voltak Moszkvától és Közép-Oroszország többi nagy iparvidékétől, mint Gyenyikin. Ezenkívül az antanthatalmak vezetői attól tartottak, hogy egy Moszkva ellen irányuló lengyel támadás felébresztheti a nemzeti érzéseket, s az orosz lakosságnak azt a részét is harcba viheti az intervenciósok ellen, amely nem rokonszenvezik a szovjethatalommal vagy ingadozó álláspontot foglal el.[2] A belső ellenforradalom legfőbb bázisa, az orosz burzsoázia és földbirtokos osztály nem is tudta volna összeegyeztetni az „egységes és oszthatatlan" birodalom visszaállításáról szőtt terveit a lengyel tőkések és földbirtokosok hódító céljaival. S ez súlyos szakadást idézett volna elő Szovjet-Oroszország ellenségeinek táborában. Ezért az antant jobbnak látta úgy tekinteni a lengyel csapatok nyugati hadműveleteit, mint amelyek csupán biztosítják a Gyenyikin serege által végrehajtandó fő hadműveletek sikerét.

Az Oroszország déli részén harcoló ellenforradalmi csapatok anyagi ellátására az amerikai, az angol és a francia imperialisták 1919 elejétől kezdve rendkívül nagy gondot fordítottak. Az antant Németország kapitulációja után az egyik legfontosabb arcvonalnak tekintette a szovjetellenes erők déli frontját, s ennek megfelelően látta el mindennel, ami az aktív hadműveleti tevékenységhez szükséges. Júniustól kezdve terjedelemben megsokszorozódtak azok a hadiszállítások, amelyeket a nyugat-európai országok és az Egyesült Államok kormányzati szervei és magáncégei a Gyenyikin-hadsereg részére lebonyolítottak. A fekete-tengeri kikötőkbe ágyút, puskát, géppuskát, lőszert, tankokat,

[2] Ilyesfajta aggodalomnak adott hangot például Churchill 1919 szeptemberében a kabinet ülésén tartott beszámolójában. Lásd *W. Churchill:* Világválság. 169. old.

páncélgépkocsikat és egyéb katonai felszerelést szállító hajókaravánok érkeztek amerikai, angol, francia és olasz zászlók alatt. A Gyenyikin-hadsereg csupán három hónap alatt (1919 júliusától szeptember végéig) több mint 70 000 puskát, több mint 3 millió töltényt, 200 000 srapnell-lövedéket és több mint félmillió pár katonacsizmát kapott az Egyesült Államokból.

Bőkezűen támogatták Gyenyikint az angol imperialisták is. Churchill később így írt erről: „Anglia nyújtotta neki a legnagyobb segítséget; legalább 250 000 puskát, 200 ágyút, 30 harckocsit, valamint hatalmas fegyver- és lőszertartalékot küldtünk a Dardanellákon és a Fekete-tengeren át Novorosszijszkba..."[3] Churchill azt is tanúsította, hogy a Gyenyikin-csapatok megszervezésében több száz angol tiszt (tanácsadó, kiképző és repülő) vett részt.

A francia kormány átadta Gyenyikinnek az orosz hadfelszerelést, amely a világháború után francia területen maradt. Ugyanígy járt el az antant követelésére a bolgár és a román kormány, amelyeknek jelentős hadianyagkészlet, főképpen orosz fegyverzet volt birtokukban.

Ugyancsak nagy erőfeszítéseket tett a nemzetközi imperializmus, hogy helyreállítsa a Kolcsak- és a Jugyenyics-seregek harci erejét, felszerelje a burzsoá-földesúri Lengyelország, Észtország és Finnország hadseregeit, s megteremtse Tariba-Litvánia és Ulmanis-Lettország nemzeti fehérgárdista haderejét.

A szovjetellenes hadjáratok szervezői kénytelenek voltak a balti országokkal és Finnországgal szemben a gazdasági és a politikai nyomás minden eszközét — még a zsarolást és a nyílt fenyegetőzést is — igénybe venni, csak hogy vállalják a harcot Gyenyikin, Kolcsak és Jugyenyics oldalán. A lett, a litván, az észt és a finn földbirtokos osztály és burzsoázia ádáz ellensége volt a szovjethatalomnak, s ezért bizonyos fokig részt vett az intervencióban. Az észt hadsereg 1919 tavaszán együtt támadta Rodzjanko északi hadtestével Petrográdot, s közreműködött a lettországi szovjethatalom eltiprásában. A lett és a litván kulákosztagok

[3] W. *Churchill:* Id. mű. 167. old.

együttműködtek a von der Goltz vezette német csapatokkal, amikor ezek támadást intéztek a Baltikumban. A finn Mannerheim-kormány nem üzent nyíltan hadat, de nemegyszer indított hadműveleteket Szovjet-Oroszország ellen; megpróbálta megkaparintani Karéliát, határincidenseket szervezett, önkéntes fehérosztagokat küldött segítségül az észt és a lett burzsoáziának.

Ámde 1919 nyarán e kis országok kormánykörein kínos ingadozás lett úrrá. A szovjetország elleni háború óriási elégedetlenséget keltett a néptömegekben. A Vörös Hadsereg ereje, amely fényesen megnyilvánult a keleti front tavaszi és nyári ütközetei idején, valamint Petrográdnál, aggodalmat ébresztett a kis országok burzsoáziájában a jövőt illetően. Ráadásul a burzsoázia előtt ott állt a kérdés: tulajdonképpen mit várhat a fehérgárdisták és az antant győzelmétől? Hiszen Kolcsaknak, Gyenyikinnek és Jugyenyicsnak az a célja, hogy visszaállítsa az „egységes és oszthatatlan" orosz birodalmat, a nemzetiségi határvidékekkel együtt. Ami pedig az antanthatalmakat illeti, ők nem siettek elismerni e kis országok szuverenitását, s a hódítókra jellemző arcátlansággal rendelkeztek velük, arra törekedve, hogy intervenciójuk vak eszközévé és jövőbeni európai gyarmataikká tegyék ezeket az országokat. Szovjet-Oroszország volt az egyetlen szomszéd, amely őszintén törekedett a tartós béke megteremtésére. A szovjet kormány nemegyszer bizonyította be a gyakorlatban, hogy tiszteletben tartja a kis nemzetek szuverén jogait.

A balti országok és Finnország burzsoá kormányainak tehát el kellett dönteniük a kérdést: mi a jobb? Kezdjenek béketárgyalásokat az OSZSZSZK-val — amivel magukra vonják ugyan az antant haragját, de megőrzik függetlenségüket — vagy pedig harcoljanak népük akarata ellenére a fehérgárdista tábornokokkal szövetségben Szovjet-Oroszország ellen, anélkül, hogy különösképpen biztosak lennének a győzelemben? Ez a dilemma véget nem érő ingadozást támasztott az érintett országok burzsoáziájában. Az antant unszolására azonban mégis kénytelenek voltak részt venni az újabb szovjetellenes kombinált hadjáratban.

A hadjárat kezdetét Gyenyikinnek 1919. július 3-án Caricinban kelt hadparancsa jelentette be, amely feladatul tűzte ki Moszkva elfoglalását. E célból a fehérgárdista parancsnokság a szövetséges hatalmak katonai köreivel egyetértésben nagyszabású offenzívát szándékozott indítani a déli fronton. A fő csapás Kurszk—Orjol—Tula—Moszkva irányában a Maj-Majevszki tábornok vezette „önkéntes hadseregnek" volt a feladata. A legrövidebb úton kellett volna Moszkva felé nyomulnia a Dnyeper és a Don között, ugyanazon az útvonalon, amelyen évszázadokkal ezelőtt a tatár—mongol hordák garázdálkodtak az orosz földön. Vele együttműködve a doni és a kaukázusi hadseregnek is Moszkva felé kellett törnie. Ezek a hadseregek délkelet és kelet felől, a voronyezsi, a tambovi, a penzai, a rjazanyi és a vlagyimiri kormányzóság elfoglalása révén közelítették volna meg Moszkvát. Ugyanakkor a Gyenyikin-haderő egy részét a balszárnyon Ukrajna, a jobbszárnyon pedig Asztrahany felé irányították. Az ellenség biztos volt a támadás sikerében. Gyenyikinék úgy vélték, hogy hatalmas lavinaként zúdulva előre, gyorsan legyűrik a déli fronton küzdő szovjet csapatokat, és utat nyitnak maguknak Moszkva, az „ősi székesfőváros" felé.

Július első napjaiban a nyugati fronton ismét támadást indítottak a burzsoá-földesúri Lengyelország csapatai. Elfoglalták Vileját, Mologyecsnót, Lunyinyecet, és megközelítették Minszket.

A déli fronton júliusban súlyos harcok bontakoztak ki. Itt öt szovjet hadsereg küzdött a támadó fehérgárdista seregek ellen: a 14. hadsereg az arcvonal jobbszárnyát, a 13. hadsereg a kurszki szakaszt, a 8. hadsereg a voronyezsi szakaszt védte, a 9. hadsereg a Penza és Szarátov felé vezető utat zárta el az ellenség elől, a 10. hadsereg pedig az arcvonal balszárnyát tartotta. Június végén ezek a hadseregek 86 000 gyalogos és lovas katonát számláltak 433 löveggel.[4]

A déli fronton harcoló szovjet csapatok helyzete rendkívül súlyos volt. Az egységeket kimerítették a májusi és

[4] A polgárháború története. 2. köt. 397. old.

júniusi heves védelmi harcok. A hátországban, különösen Ukrajnában kulákbandák garázdálkodtak; a fehérgárdista ügynökök számos szovjetellenes összeesküvést és lázadást készítettek elő.

„Bekövetkezett a szocialista forradalom egyik igen válságos, sőt, minden valószínűség szerint a legválságosabb pillanata"[5] — írta Lenin ezekben a napokban.

1919 tavaszán a déli front seregei igen kevés utánpótlást kaptak. Mint tudjuk, a Volga felé irányuló Kolcsak-támadás idején az ország erőfeszítései elsősorban a keleti front megszilárdítását célozták.

Nagy zavart okozott a partizánkodás. Oroszország déli kormányzóságaiban és Ukrajnában 1918 eleje óta tombolt a polgárháború tüze. E vidékek dolgozó parasztsága kénytelen volt szüntelen harcot folytatni hol a német megszállók és a hetman-uralom, hol a petljuristák és az anarchista kulákbandák végtelen sokasága ellen. A parasztok, igyekezvén biztonságba helyezni önmagukat és vagyonukat a szüntelen ellenséges rajtaütések és a velük járó rablások elől, osztagokba tömörültek, a helyi hatalom megszemélyesítőjéül mindenütt atamánt választottak, s attól kezdve nem ismertek el semmiféle más hatalmat. Ez a helyzet rendszerint ott állt elő, ahol gyenge volt az ipari proletariátus befolyása.

Az 1919-es tavaszi és nyári harcok idején a dél-oroszországi és az ukrajnai parasztok ezrével léptek a Vörös Hadseregbe — ki önkéntesen, ki pedig a mozgósítás során. Közülük nem kevesen voltak tagjai a különböző helyi osztagoknak. Ezek a katonák már meglehetősen tapasztalt harcosok voltak, de magukkal hozták a partizánkodás maradványainak súlyos terhét és az anarchia elemeit. Jelentős időre lett volna szükség ahhoz, hogy a politikai szervek és a pártszervezetek munkája nyomán, a reguláris fegyveres erők életformájának hatására megszokják a fegyelmet, öntudatra és a szocialista haza védőit jellemző szilárdságra tegyenek szert. Az ilyen átneveléshez szükséges lélegzet-

[5] *Lenin* Művei. 29. kót 445. old.

vételnyi szünetről azonban szó sem lehetett az 1919-es esztendő viszonyai között. Ezért azok az ezredek, amelyekben túlsúlyba kerültek a volt partizánok, nem bizonyultak elég állhatatosnak a harcban.

De bármilyen nagyok voltak is a nehézségek, amelyekkel a déli front csapatainak szembe kellett nézniük, az első júliusi ütközetek megmutatták, hogy az ellenség hasztalanul reménykedett könnyű győzelemben. A szovjet csapatok erős ellenállást fejtettek ki a fehérekkel szemben.

Ez adott alapot Leninnek arra, hogy július 4-én, az Összoroszországi Központi Végrehajtó Bizottság, a moszkvai szovjet, a Szakszervezetek Központi Tanácsa és a moszkvai üzemi bizottságok képviseletében jelenlevő küldöttek együttes ülésén kijelentse: délen súlyos helyzet alakult ki, de *„ez a helyzet nem katasztrofális"*[6].

A Gyenyikin-seregek az egész arcvonalon heves ellenállásba ütköztek. Különösen elkeseredett harcok dúltak a kurszki és a voronyezsi szakaszon. Számos helység többször is gazdát cserélt, s az ellenség súlyos veszteségeket szenvedett. A Kamisinért vívott harcokban Bugyonnij hadtestének lovasai tönkreverték a Gyenyikin-haderő egyik legnagyobb lovasalakulatát, Satyilov tábornok összevont hadtestét. Más fehérgárdista egységek is erősen szétzilálódtak. Egy hónapja folytak a harcok, s Gyenyikinéknek nem sikerült közelebb jutniuk Moszkvához.

„A JELEN PILLANAT ALAPVETŐ FELADATA"

Gyenyikin első rohamát visszaverte a szovjet haderő. Világos volt azonban, hogy az ellenség nem fog megállni, s az első ütközeteket további, még hosszabb és véresebb ütközetek követik.

A párt és a szovjetország előtt az a feladat állott, hogy minden eszközzel, a legrövidebb időn belül megerősítse a déli frontot, ugyanúgy, ahogy annak idején a párt, a munkásosztály és a dolgozó parasztság a keleti frontot megerősítette. Ehhez mindenekelőtt arra volt szükség, hogy a

[6] *Lenin* Művei. 29. köt. 474. old.

dolgozó tömegek forradalmi energiája a Gyenyikin-haderő — a háborúnak ebben a szakaszában a legfőbb veszély — ellen irányuljon.

A szovjetköztársaság védelmi képességének további fokozásában fontos szerepet töltött be a párt Központi Bizottságának 1919. július 3—4-i plénuma, amely Lenin közvetlen irányításával zajlott le. Az ülés határozata alapján újjászervezték a legfelsőbb katonai szervet, a Köztársasági Forradalmi Katonai Tanácsot. Tagjainak számát 15-ről 6-ra csökkentették; s a Központi Bizottság kötelezte a Tanács minden tagját, hogy rendszeresen vegyen részt a Vörös Hadsereg és a Flotta kollektív vezetésében. Ugyancsak határozatot hozott az ülés a főparancsnok leváltásáról. Vacetyisz helyére, aki nemegyszer téves és a honvédelem szempontjából káros döntéseket hozott, Sz. Sz. Kamenyevet, a szovjethatalomhoz hű, tapasztalt katonai szakembert nevezték ki, aki a keleti front parancsnoki posztján rászolgált a bizalomra. A Központi Bizottság más központi katonai szerveket és arcvonalbeli forradalmi katonai tanácsokat is megerősített azzal, hogy a legjobb parancsnokokat és politikai munkatársakat helyezte a felelős posztokra. Javaslatára a keleti frontnak Frunze, a déli frontnak Jegorjev, a nyugati frontnak pedig Gittyisz lett a parancsnoka.

Ugyancsak több fontos határozatot hozott a Központi Bizottság a további mozgósításokról. Elhatározta, hogy megfelelő kormányintézkedésekkel fokozza a dolgozók katonai kiképzését, a minimumra csökkenti azoknak az intézményeknek a számát, amelyeknek tevékenysége nem közvetlenül honvédelmi jelentőségű, s a felszabaduló munkaerőt a hadseregbe küldi. Egyszersmind úgy döntött, hogy a jövőben nem hajt végre tömeges pártmozgósítást, mivel a helyi, különösen a falusi pártszervezetek már nagyon meggyengültek, s „a megmaradt tagok behívása a pártszervezetek széthullásával fenyegetett”[7]. Emellett azonban

[7] Beszámoló az OK(b)P Központi Bizottságának 1919. július 1-től szeptember 15-ig folytatott tevékenységéről. Az OK(b)P Központi Bizottságának beszámolói a VIII. kongresszus és a X. kongresszus között eltelt időszakban. Az OK(b)P KB kiadása. 1921. 10. old.

a Központi Bizottság utasítása értelmében nagyobb ütemben folytatódott a felelős párt-, szovjet- és gazdasági vezetők személyes mozgósítása. Őket katonai biztosoknak, politikai munkatársnak, hadtápszervezőnek és más hasonló minőségben küldték a frontra. A Vörös Hadsereg politikai irányító szerve már júliusban több mint 430 felelős pártmunkást vezényelt a frontra; ugyanennyit augusztusban is, szeptemberben pedig 1030 volt az újonnan jött politikai munkatársak száma. A Központi Bizottság meghatalmazottainak jelentős részét a déli kormányzóságokba (a tulai, az orjoli, a kurszki, a kalugai, a tambovi, a voronyezsi és a szarátovi kormányzóságba) helyezték át a megerősített katonai körzetekben végzendő szervező munkára.

A Központi Bizottság júliusi ülésén úgy határozott, hogy összehívja Moszkvában az Összoroszországi Központi Végrehajtó Bizottságnak, a moszkvai szovjetnek, a Szakszervezetek Központi Tanácsának és az üzemi bizottságok képviselőinek együttes ülését. Ennek az értekezletnek az volt a célja, hogy megvilágítsa a párt-, szovjet- és gazdasági aktivisták — a dolgozó tömegek szervezői és vezetői előtt a párt és az állam időszerű feladatait. Az együttes ülés július 4-én zajlott le. A beszámolót a Központi Bizottság megbízásából Lenin tartotta „A szovjethatalom jelenlegi helyzetéről és legközelebbi feladatairól" címmel. „. . . A legközelebbi hónapokban — mondotta — minden erőt a katonai munkának kell szentelnünk. És meg kell mondanunk: ahogy keleten segítettünk, ugyanúgy most is nekigyűrkőzünk, hogy segítséget nyújtsunk délnek, és ott győzelmet arassunk."[8]

Az ülés részvevői felhívást intéztek valamennyi munkáshoz, paraszthoz, vöröskatonához és tengerészhez. Ez a felhívás július 6-án jelent meg a központi lapokban.

És három nappal később, július 9-én a szovjetköztársaság dolgozói a polgárháború korszakának egyik legfontosabb dokumentumát olvashatták a lapokban: a Központi Bizottságnak „Mind egy szálig harcra Gyenyikin ellen!" kezdetű, a pártszervezetekhez intézett levelét, amelyet Lenin írt.

[8] *Lenin* Művei. 29. köt. 474. old.

„A munkásoknak és parasztoknak meg kell feszíteniük minden erejüket, a szovjetköztársaságnak meg kell feszítenie minden erejét, hogy visszaverjük Gyenyikin támadását és legyőzzük őt anélkül, hogy a Vörös Hadsereg győzelmes támadását az Urálban és Szibériában megállítanók. Ez A JELEN PILLANAT ALAPVETŐ FELADATA"[9] — így szólt Lenin és a párt felhívása.

Egyike volt ez a legnehezebb feladatoknak, amelyeket a szocialista forradalomnak valaha is meg kellett oldania. Végrehajtása megkövetelte minden kommunistától, hogy katonásan helytálljon, és minden erőfeszítését a köztársaság védelmére összpontosítsa. A párt Központi Bizottsága újra meg újra hangsúlyozta, hogy az ellenségtől ostromlott szovjetországnak egységes katonai táborrá kell válnia. A Központi Bizottság rámutatott arra, hogy elkeseredett harcok idején fokozni kell az államapparátusban minden egyes munkatárs egyéni felelősségét. A kérdések testületi eldöntésére szükség van a fontos állami ügyekben, de: „A testületi vezetésnek minden esetben és kivétel nélkül minden körülmények között együtt kell járnia azzal, hogy pontosan megállapítjuk *minden egyes* személy egyéni felelősségét valamely *pontosan* meghatározott munkáért. A testületi vezetésre való hivatkozással leplezett felelőtlenség a legveszedelmesebb baj, amely mindenkit fenyeget, akinek nincs igen nagy tapasztalata a gyakorlati testületi munkában, s amely a katonai ügyekben lépten-nyomon elkerülhetetlenül katasztrófára, zűrzavarra, pánikra, egymásnak ellentmondó parancsolgatásra, vereségre vezet."[10]

A Központi Bizottság óva intett a szükségtelen szervezgetéstől, különféle új intézmények létesítésétől, lévén a honvédelem számára tökéletesen elegendő, ha a már meglevő intézményeket háborús vágányra helyezik át.

A Központi Bizottság levele utasította a pártszervezeteket, hogy fokozzák a politikai munkát a tömegek között, s az agitációban és a propagandában arra helyezzék a súlyt, hogy megvilágítsák a nép előtt Kolcsak és Gyenyikin va-

[9] Ugyanott, 445—446. old.
[10] Ugyanott, 447 old.

lódi mivoltát. Fordítsanak különös figyelmet a Vörös Hadseregbe behívottak közötti munkára, gondoskodjanak politikai felvilágosításukról, nevelésükről, a lehető leggyorsabb és legjobb katonai kiképzésükről.

Politikai szempontból igen fontos volt 1919-ben a katonaszökevények közötti munka, a harc azért, hogy a szökött katonák visszatérjenek a hadseregbe. A szökésnek, ennek az 1918-ban és 1919 elején elterjedt szégyenteljes jelenségnek nagyrészt a parasztttömegek felvilágosulatlansága és öntudatlansága, a középparaszti rétegnek a szovjet- és a burzsoá hatalom közötti ingadozása volt az oka.

Az imperialista háborúban kimerült és tönkrement paraszt azonnali béke után sóvárgott. Ezt a békét csak a szovjethatalom biztosíthatta, de az ellenforradalmi erők polgárháborút kényszerítettek rá, s a békét még fegyverrel kellett kiharcolni. Ez volt az, amit sok paraszt nem értett meg, s ebből adódtak a szökések. Emellett a legtöbb szökés rendszerint ott fordult elő, ahol a pártszervezetek gyengék voltak, és nem végeztek kellő politikai munkát a tömegek között.

A VIII. pártkongresszuson a középparaszttal való szövetségről hozott határozat érvényesítése és a falusi politikai munka fokozása megváltoztatta a középparasztság magatartását. 1919 nyarára megszűntek a szökések. A paraszt látta, hogy Kolcsak és Gyenyikin még a cári időknél is rosszabb állapotokat teremt, visszaállítják a munkások és a parasztok rabságát. Felismerte, hogy a fehérgárdista önkénytől csak egyféleképpen menekülhet: ha fegyvert fog a szovjethatalom védelmében.

1919 nyarán a katonaszökevények ezrei tértek vissza önként a Vörös Hadseregbe. Sikeresen folytak a szökések ellen indított felvilágosító kampányok, újabb jelentős utánpótlást adva a frontnak.

A párt Központi Bizottsága utasította a pártszervezeteket, hogy mindenütt helyezzenek nagy súlyt a katonaszökevények közötti munkára, igyekezzenek elérni, hogy a szökött katonák visszatérjenek a hadseregbe. Az utasítás

leszögezte, hogy ez a munka a párt egyik legelső és legéletbevágóbb feladata.[11]

A Központi Bizottság felhívta a munkásokat és a parasztokat, hogy fokozzák a Vörös Hadseregnek nyújtott segítséget, használjanak ki e célból minden erőforrást. Óriási jelentősége volt a kihasználatlan termelési lehetőségek feltárásának és a hadianyagraktárak számbavételének. Sok fegyver és katonai felszerelési tárgy került a lakosság kezébe. Fontos volt, hogy ezeket a fegyvereket felkutassák és átadják a Vörös Hadseregnek. A Központi Bizottság rámutatott arra, hogy „... a különböző helyeken és a különböző munkaterületeken a hadsereg megsegítésének *különböző* formáit kell kipróbálni"[12].

A Központi Bizottság, hogy a legtapasztaltabb szervezőket katonai területre irányítsa, előírta mindazon központi és helyi intézmények számának jelentős csökkentését, amelyeknek tevékenysége nem volt közvetlen összefüggésben a honvédelemmel. Általában szükség volt rá, hogy az ilyen intézményeknél a kommunistákat pártonkívüliekkel, sőt, nemegyszer burzsoá szakemberekkel helyettesítsék. A Központi Bizottság megmagyarázta, hogy ez az intézkedés több száz új politikai munkatársat biztosít a frontnak.

A Központi Bizottság levelében nyomatékosan felhívta a pártszervezetek figyelmét a frontövezetben végzendő munkára. Ez az övezet keleten, délen és Petrográdnál egyaránt szélesedett. A déli fronton, ahol a Gyenyikin-hadsereg — soraiban nagyszámú fehérkozákkal — támadott, villámgyors lovassági rajtaütések, front mögötti lovasportyák, egyes szakaszokon frontáttörések és egyéb kalandos vállalkozások voltak várhatók az ellenség részéről. Mindez pánikot kelthetett a lakosság körében, és nagy kárt okozhatott a frontnak. A bonyodalmak elkerülése végett a frontövezetben az éberség fokozására, a csapatok mögöttes területén vasfegyelemre volt szükség.

A Központi Bizottság, továbbra is követve a VIII. pártkongresszusnak a burzsoá szakemberek tekintetében meg-

[11] Ugyanott, 450. old.
[12] Ugyanott, 451. old.

szabott irányvonalát, ismételten megmagyarázta, miért kell a szovjethatalomnak felhasználnia a Vörös Hadseregben és a Flottánál volt cári tábornokokat, tengernagyokat és tiszteket, mennyire fontos a fiatal szovjet haderő számára, hogy elsajátítsa harci tapasztalatukat és katonai tudásukat. A Központi Bizottság kifejtette, hogy bár e szakemberek közül sokan árulónak bizonyultak, és titkos szabotőrök is voltak közöttük, ez semmiképpen nem adott okot annak felvetésére, „hogy meg kell változtatni katonai politikánk alapelveit"[13].

A Központi Bizottság azonban utasította a kommunistákat, hogy gyorsabb ütemben sajátítsák el a katonai ismereteket, elsősorban a géppuskásoknál, a tüzérségnél és a páncélosoknál megkövetelt szakismereteket, mivel a Vörös Hadseregnek leginkább ilyenfajta szakemberekre volt szüksége.

A „Mind egy szálig harcra Gyenyikin ellen!" kezdetű levélben szó volt a forradalmi éberség fokozásának szükségességéről, és a hátországban garázdálkodó ellenforradalmi elemekkel szembeni kíméletlen harcról. A Gyenyikin-haderő támadása nyomán megélénkült a vereséget szenvedett burzsoá és kispolgári pártok maradványainak szovjetellenes összeesküvő tevékenysége. Igaz, hogy az eszer és a mensevik párt egyszerű tagjai inkább a szovjethatalom felé hajlottak, azonban egyes eszer és mensevik vezetők azt hirdették, hogy nem támogatják a szovjeteket, de nem is hívei Kolcsaknak és Gyenyikinnek, hanem valamiféle „harmadik erőt" képviselnek. A valóságban állásfoglalásukkal a fehérgárdistákat támogatták. A történelem határozottan tette fel a kérdést: vagy burzsoá diktatúra, vagy proletárdiktatúra — harmadik út nincs. Az eszer és mensevik vezérek azzal, hogy szembefordultak a szovjethatalommal, Gyenyikint és a nemzetközi imperializmust segítették.

„Meg kell tízszerezni az éberséget — szögezte le a Központi Bizottság levele —, mert az ellenforradalmi próbál-

[13] Ugyanott, 458 old.

kozások erről az oldalról teljesen elkerülhetetlenek éppen a jelenlegi pillanatban és a közeljövőben."[14]

„Forradalmi módon végzett munka" az ország életének minden területén — ezt követelte a párt Központi Bizottsága minden kommunistától, minden öntudatos munkástól és parasztól. Csakis ennek a követelésnek a következetes teljesítése biztosíthatta a győzelmet.

Napirenden volt az erők mozgósítása az antant új hadjárata ellen. A Központi Bizottság Lenin által megfogalmazott levele ennek a mozgósításnak a harci programja volt. Ez az okmány lett az alapja a párt 1919 nyarán és őszén folytatott gyakorlati tevékenységének.

Amikor a taggyűlések, a pártértekezletek, a pártbizottságok es a szovjetek végrehajtó bizottságai üléseiken megvitatták a Központi Bizottság levelét, nyomban megtették a szükséges gyakorlati intézkedéseket, hogy megerősítsék a déli frontot, és háborús vágányra állítsák át a munkát.

Ennek eredményei már júliusban megmutatkoztak. Ebben a hónapban 137 000 főnyi utánpótlás érkezett a déli frontra a júniusi 36 000 fővel szemben. Július közepén már 166 000 gyalogos és lovas katona védte az arcvonalat 3000 géppuskával és több mint 500 löveggel.

Szakadatlan áradatként haladtak az utánpótlással, fegyverrel és lőszerrel megrakott szerelvények délre, ahol a szocialista forradalom sorsa eldőlt.

FOKOZÓDIK A VESZÉLY

Augusztus első napjaiban, amikor a középső szakaszon feltartóztatták a Gyenyikin-seregek támadását, Ukrajnában fenyegető helyzet alakult ki. Az ellenség itt makacsul előretört, s erősen szorongatta a szovjet arcvonal jobbszárnyát, a 14. hadsereget.

Ez a hadsereg rendkívül nehéz helyzetben volt. Egységei hatszáz kilométeres arcvonalon húzódtak széjjel, háta mögött nacionalista kulákbandák garázdálkodtak. A hadsereg soraiban sok volt az újonc, aki nem kapott kellő kiképzést és még nem szokta meg a katonai fegyelmet.

[14] Ugyanott, 461. old.

Az ellenség arra törekedett, hogy áttörje a 14. hadsereg arcvonalát, és Poltavát, Znamenkát, Jelizavetgrádot elfoglalva Kijev, Nyikolajev és Ogyessza felé nyomuljon. Gyenyikin igyekezett minél gyorsabban birtokba venni Ukrajna gazdag erőforrásait, hogy ezeket is felhasználhassa a Moszkva elleni újabb offenzívához. Emellett összefüggő szovjetellenes arcvonalat akart létesíteni, kapcsolatot teremtve a nyugat felől támadó lengyel csapatokkal. Gyenyikinék azonban nem akarták bátorítani Piłsudskit ama szándékában, hogy Lengyelország határait „a tengertől tengerig" terjessze ki, s ezért arra törekedtek, hogy a lengyelek megérkezése előtt minél nagyobb ukrán területet foglaljanak el.

A fehérgárdisták első nagy ukrajnai sikere Poltava elfoglalása volt, július 29-én.

Ugyanebben az időben nyugat felől a burzsoá-földesúri Lengyelország csapatai törtek a szovjetköztársaságra, a petljuristákkal és az úgynevezett Nyugat-Ukrajnai Népköztársaság (ZUNR) burzsoá nacionalista hadseregének maradványaival együtt. A lengyelek és a petljuristák Kijev felé nyomultak, meg akarván előzni Gyenyikint. Ellenük a nyugati front balszárnyát alkotó 12. szovjet hadsereg szállt harcba. A lengyel és a petljurista csapatok fő csapását a Scsorsz 44. hadosztályának, valamint Jakir 45. hadosztályának hős ezredei fogták fel. (A 45. hadosztály kötelékében harcoló egyik dandárt Kotovszkij, a polgárháború legendás hőse vezényelte.)

Szovjet-Ukrajna két ellenséges hadsereg közé került. S az országon belül még egy front alakult ki: a városokat, a községeket és a falvakat egyik kuláktámadás a másik után érte.

A párt és a kormány mindent elkövetett, hogy megvédje Ukrajnát. A Központi Bizottság utasította a déli és a nyugati front parancsnokságát, hogy minden eszközzel védje az ukrán területeket. A Központi Bizottság Politikai Bizottsága úgy döntött, hogy Ogyesszát és Kijevet a végsőkig kell védeni. „Az egész forradalom sorsa forog kockán"[15] —

[15] *Lenin* Művei 35. köt. 400. old.

írta Lenin augusztus 9-én. A Politikai Bizottság határozata Trockij makacskodása ellenére született meg; ő ugyanis Ogyessza és Nyikolajev feladását javasolta.

A párt Központi Bizottsága és a Honvédelmi Tanács — élén Leninnel — azonnali támadás megindítására utasította a déli front parancsnokságát, hogy megbénítsa Gyenyikin ukrajnai előrenyomulását.

„A támadás halogatása teljesen megengedhetetlen, mert ez a halogatás egész Ukrajnát Gyenyikin kezére juttatja és pusztulásba sodor bennünket. Önök felelnek minden napért, sőt, óráért, amellyel még késleltetik a támadást."[16] — írta Lenin augusztus 10-én a Köztársasági Forradalmi Katonai Tanácsnak.

S három nappal később, augusztus 13-án Lenin az alábbi kérdéseket intézte a Déli Front Forradalmi Katonai Tanácsához: „Haladéktalanul közöljék, elég energikusan folyik-e az átcsoportosítás és a csapatösszevonás, megtettek-e minden szükséges intézkedést meggyorsításukra? Idejekorán megindul-e a hadművelet, vagy pedig késéssel számolhatunk? Mikor kezdik? Nagyon nyugtalanít Ukrajna helyzete."[17]

Ezzel párhuzamosan a Központi Bizottság Politikai Bizottsága utasította a szovjet-ukrán kormányt, hogy szentelje minden figyelmét a honvédelmi feladatoknak. Augusztus 13-án az Ukrajnai Népbiztosok Tanácsának küldött táviratában — amelyet Lenin írt alá — a Politikai Bizottság javasolta, hogy az ukrán központi szerveket egyetlen hivatallá vonják össze, és zárják be a népbiztosságokat (a legszükségesebbek kivételével). „Mozgósítsanak egytől egyig mindenkit katonai munkára — mutatott rá a távirat —, és tekintsék feladatuknak, hogy legalább néhány hétig kitartsanak..."[18]

A Vörös Hadsereg, az ukrán kommunisták és munkások minden tőlük telhetőt elkövettek, hogy visszaverjék a lengyel és a gyenyikinista támadást. Az ellenség azonban hatalmas túlerőben volt. Augusztus második felében a fe-

[16] Ugyanott, 401. old.
[17] Lenin-gyűjtemény. XXXIV. 207. old (oroszul).
[18] Ugyanott.

hérgárdisták elfoglalták Dél-Ukrajnát Nyikolajev, Herszon és Ogyessza városával együtt.

A lengyelek és a petljuristák ezalatt nyugat felől Kijev irányában támadtak, elfoglalták Vinnyicát, Zsitomirt, Bergyicsevet, Belaja Cerkovot és Fasztovot. Augusztus végén megindultak a harcok Kijevért. A Scsorsz-hadosztály és a plasztuni gyalogdandár hős ezredei sokszoros túlerő ellen harcoltak. Az egyik ütközetben elesett Scsorsz is.

Kijevet nem sikerült megvédeni. Augusztus 30-án a petljurista bandák betörtek az ősi fővárosba, s másnap Gyenyikin „önkéntesei" is megjelentek a kijevi utcákon. A gyenyikinista parancsnokság követelésére a petljuristák kénytelenek voltak elhagyni a várost. Ez erősen kiélezte az ukrán burzsoá nacionalisták és a fehérgárdisták viszonyát. De amíg Gyenyikin győzelmeket aratott, addig a gyáva és megvásárolható nacionalista söpredék csupán arra szorítkozott, hogy szavakban megjátssza a fehérgárdisták ellenzékét; és csak később kezdett „háborúskodni" Gyenyikinnel, amikor az „önkéntes hadsereg" a Vörös Hadsereg csapásai nyomán futásnak eredt. A petljuristák úgy vélték, ezzel majd jogot szereznek a nép szemében ahhoz, hogy „Ukrajna felszabadítóinak" nevezzék magukat, s így megkísérelhetik a hatalom megszerzését.

A gyenyikinista és a petljurista csapatok támadása halálos veszéllyel fenyegette a 12. hadsereg balszárnyon levő egységeit, amelyek Ukrajna déli részét védték. Ezek az egységek, amelyeket a 12. hadsereg úgynevezett déli hadseregcsoportjában egyesítettek, Jakir parancsnoksága alatt, el voltak vágva a többi szovjet alakulattól. A hadseregcsoport Forradalmi Katonai Tanácsa — amelynek tagja volt Gamarnyik és Zatonszkij — áttörést határozott el a 12. hadsereg fő erőivel való egyesülés céljából. Ezt a vállalkozást az ellenséges csapatokkal és az ellenforradalmi bandákkal való állandó összetűzések és harcok közepette bonyolították le. Az 58. és 45. szovjet hadosztály ezredei hervadhatatlan dicsőséget szereztek maguknak.

A négyszáz kilométeres út végén a szovjet hadsereg Zsitomirnál súlyos vereséget mért a fehérlengyelekre. Zsitomirt a déli hadseregcsoport és a hős 44. hadosztály szaba-

Szegényparasztokból alakult ezred a keleti frontra indulás előtt

dította föl, amelynek Scsorsz halála után Dubovoj volt a parancsnoka. A déli hadseregcsoport egyesült hadseregével, a 12. hadsereggel. A szovjet kormány nagyra értékelte a déli hadseregcsoport katonáinak hőstettét. A Honvédelmi Tanács javaslatára a 45. és az 58. hadosztályt vörös díszzászlókkal tüntették ki. A katonák, a parancsnokok és a biztosok közül sokan kaptak Vörös Zászló Érdemrendet.

A kitüntetettek közt szerepelt Fegykó hadosztályparancsnok is. Ez volt az első érdemrendje, később még hármat kapott az intervenciósok és a fehérgárdisták elleni ütközetekben véghezvitt hőstettekért. Négy szovjet hadvezér kapott négy ízben Vörös Zászló Érdemrendet a polgárháborúban tanúsított hősiességéért: Bljuher, Vosztrecov, Fabriciusz és végül Fegyko, aki a legfiatalabb volt köztük (1919-ben csak 22 éves volt). Valamennyien szegényparaszt-családból származtak, végigjárták a munkásforradalmárok nehéz iskoláját, mind a négyen kommunisták voltak. A válságos 1919-ben különböző frontokon küzdöttek: Fegyko a déli, Fabriciusz a nyugati és déli, Bljuher és Vosztrecov a keleti fronton. Mind a négyen teljes erejüket és tehetségüket latba vetették, mindnyájuk előtt egy cél lebegett, leverni az ellenforradalom vérszomjas hidráját.

A Vörös Hadsereg egyik legfőbb feladata 1919 augusztusában a déli front csapatainak ellentámadása volt. A szovjet főparancsnokság ily módon kívánta megkönnyíteni Ukrajna védelmét, és felmorzsolni Gyenyikin fő erőit.

Az ellenoffenzíva tervét Kamenyev főparancsnok dolgozta ki, s a párt Központi Bizottsága jóváhagyta. A terv az volt, hogy a fő csapást a szovjet csapatok Gyenyikin arcvonalának jobbszárnyára, a fehérgárdista doni hadseregre mérik. A fő csapás irányának ez a megválasztása abban lelte magyarázatát, hogy az ellenség doni és kaukázusi hadserege gyengébb volt, mint az „önkéntes" hadsereg. És megfordítva, a velük szemben álló szovjet csapatok jóval erősebbek voltak, mint a déli front jobbszárnyán és középső részén harcolók. Ezenkívül a szovjet főparancsnokság arra is számított, hogy ezzel a csapással mindjárt kezdetben kiveri Gyenyikint a Don-vidékről, s megfosztja a fehérgárdistákat egyik támaszuktól, a módos kozákságtól.

A fő csapással a 9. és a 10. hadsereget, valamint Bugyonnij lovashadtestét bízták meg. Ezt a két hadsereget és a lovashadtestet egy különleges hadseregcsoportban egyesítették Sorin parancsnoksága alatt. A Sorin hadseregcsoport támadásának a doni sztyeppéken — a szovjet parancsnokság elgondolása szerint — a fehérgárdista kaukázusi hadsereg megsemmisüléséhez kellett vezetnie, súlyos helyzetbe hozva ezáltal a doni fehér hadsereget. A Sorin hadseregcsoporttal együttműködött a 11. hadsereg, amelynek bázisa Asztrahany volt. A 11. hadseregre az a feladat várt, hogy hátbatámadja a fehérgárdistákat, és északi irányban, Caricin felé nyomuljon előre.

A déli front balszárnyán harcoló különleges hadseregcsoporton kívül a középső arcvonalszakaszon is alakult egy hadseregcsoport a 8. hadseregből és a 13. hadsereg két hadosztályából, Szelivacsev parancsnoksága alatt. Ennek feladata az volt, hogy egy Harkov felé irányuló támadással elvágja egymástól az „önkéntes" és a doni hadsereget, s betörjön az ellenség mögöttes területére.

A szovjet főparancsnokság tervének sikere egyszerre két feladatot is megoldhatott: rákényszeríthette a fehéreket az Ukrajna elleni támadás megszakítására, s egyúttal a front teljes hosszában visszavonulásra késztethette őket.

A párt Központi Bizottsága, a Honvédelmi Tanács és Lenin állhatatosan követelte a főparancsnokságtól, hogy gondosan és gyorsan készítse elő az ellenoffenzívát.

De az előkészületek korántsem folytak olyan ütemben, amilyenre az akkori helyzetben szükség lett volna. Zavart okoztak mind a csapatok anyagi ellátásának nehézségei, amelyek az ország súlyos gazdasági helyzetével függtek össze, mind pedig Trockijnak és híveinek — szabotázscselekményei. Trockij és hívei ugyanis szembehelyezkedtek a főparancsnokság tervével, noha azt a tervet a Központi Bizottság jóváhagyta.

Az ellenség kihasználta a huzavonát. Gyenyikinéknek sikerült jó előre tudomást szerezniük az ellenük készülő offenzíváról, s minden intézkedést megtettek, hogy elhárítsák a csapást. Augusztus 10-én Mamontov lovashadteste Novohoperszk körzetében, a 8. hadsereg balszárnyán át-

törte a szovjet arcvonalat. Az ellenséges lovasság betódult a szovjet csapatok mögöttes területére, s útját mindenfelé szétrombolt utak és hidak, felperzselt falvak, békés szovjet polgárok szétmarcangolt holttestei jelezték. A fehérek Tambov felé törtek. S ugyanakkor egy másik frontszakaszon — Kurszk irányában — megindult a gyenyikinista támadás.

Mamontov erői aránylag nem voltak nagyok: 6000 lovas, 3000 gyalogos és 12 löveg. De a hadtestet nagy mozgékonyság jellemezte. Hadműveletei óriási veszéllyel fenyegették a déli szovjet arcvonal mögöttes területét. Mamontov fehérkozákjai négy központi-feketeföldi kormányzóság — a voronyezsi, a tambovi, a rjazanyi és az orjoli kormányzóság — több mint tíz városának körzetében portyáztak. Az ellenség abban reménykedett, hogy sikerül majd a saját oldalára állítani és a szovjethatalom ellen fellázítani a parasztságot. De a fehérgárdisták elszámították magukat, mert csak a kulákok támogatták őket. A felbőszült fehérkozákok ekkor terrorral és féktelen kegyetlenkedéssel akarták elnyomni a népet, úgy romboltak és garázdálkodtak, ahogy csak tudtak. Szemtanúk állítják, hogy Mamontovék így „magyarázták" meg a lakosságnak eljárásuk értelmét: „Mi mindent elpusztítunk, de utánunk jönnek az angolok és helyrehozzák a károkat." A néptömegek újból meggyőződhettek arról, hogy milyen gyalázatos sorsot szántak Oroszországnak Gyenyikin és Mamontov bandái, milyen gazda szolgálatába szegődtek.

A Honvédelmi Tanács Lenin elnökletével augusztus 23-án külön határozatban rendelte el, hogy a rjazanyi, a tulai, az orjoli, a voronyezsi, a tambovi és a penzai kormányzóságban ki kell hirdetni a hadiállapotot. A városokban és a vasútállomásokon rendkívüli szervek, forradalmi bizottságok alakultak, amelyeket helyi viszonylatban teljhatalommal ruháztak fel.

„E forradalmi bizottságokra — így szólt a Honvédelmi Tanács határozata — háruljon a felelősség azért, hogy a hatáskörükbe tartozó helység tényleges védelmet nyerjen a fehérgárdisták és a kozák bandák támadásaival szemben,

s mindenfajta ellenforradalmi megmozdulást gyökerestől felszamoljanak."[19]

A Vörös Hadsereg frontalakulatain kívül Mamontov ellen bevetették a veszélyeztetett kormányzóságokban a rendelkezésre álló összes erőket. A helyi pártszervezetek sietve újabb kommunista harci osztagokat szerveztek. A forradalmi bizottságok vezetésével a munkások és parasztok különféle egységeket alakítottak. Így például a rjazanyi kormányzóságban működő forradalmi bizottság külön csoportot alakított a ranyenburgi, dankovi, rjazsszki, szapozskovi és szkopini járások fegyveres erőiből.[20]

Ezek a rosszul felfegyverzett, sebtében szervezett osztagok természetesen nem tudták visszaverni Mamontov kozákjainak támadását, de nemegyszer mégis bátran helytálltak. Hősies ellenállást tanúsítottak például az ellenséggel szemben a tambovi kormányzóságban a lebegyanyi megye kommunistái. Ők képezték — szám szerint negyvenheten — a helyi forradalmi bizottság által szervezett csapat magvát. A Lebegyanyba betört fehérgárdista alakulat számbelileg kétszeres, fegyverzetét tekintve pedig még nagyobb túlerőben volt. A védők meghátráltak és a teljes megsemmisülést csak úgy kerülték el, hogy a kommunisták az utolsó pillanatig géppuskatűzzel fedezték a visszavonulást. A 47 kommunistából alig több mint a fele maradt életben.[21]

Mamontovot csak úgy verhették le gyorsan, ha jelentős erőket vetnek be vele szemben. Más megoldás nem volt: Sorin és Szelivacsev hadseregcsoportjaiból kellett csapatokat elvonni. Ennek ellenére a szovjet parancsnokság úgy határozott, hogy mégis megindítja a tervezett ellentámadást. Augusztus 14-én és 15-én Sorin és Szelivacsev hadseregcsoportja támadásba ment át. (A Sorin hadseregcsoporthoz tartozó 10. hadsereg egységeivel együtt küzdött a volga katonai flottilla.) Elsősorban a déli front balszár-

[19] Lenin katonai jellegű üzenetváltásai, 1917—1920. 188. old.

[20] Lásd *V. Alekszejev és A.Komarov:* A polgárháború a központi területeken. Dokumentumok, forrásanyagok, 1918—1919. I. köt. Kommuna 1931. 48. old. (oroszul).

[21] Ugyanott, 167. old.

nyán születtek győzelmek; a Bugyonnij-lovashadtest és a 10. hadsereg hős ezredei elkeseredett harcokban több megsemmisítő csapást mértek a kaukázusi hadseregre, amelynek élén Vrangel báró, a fehérgárdisták egyik tekintélyes vezetője állt. Szeptember elején a szovjet csapatok minden addiginál hevesebb harcokat indítottak Caricinért.

Ezalatt Szelivacsev hadseregcsoportja is jelentős sikereket ért el. Augusztus végére a hadseregcsoport egységei egyes szakaszokon több mint 150 kilométert nyomultak előre, felszabadították Birjucs, Valujki és Belgorod városát, s elérték a Harkovhoz vezető utakat. A szovjet ellenoffenzíva arra kényszerítette az ellenséget, hogy lassítsa az Ukrajna belsejébe való behatolást.

Ámde szeptember elején a helyzet ismét Gyenyikinék javára fordult, elsősorban azért, mert a Vörös Hadsereg mögöttes területén továbbra sem nyugodott Mamontov. Az ellene kivezényelt különleges hadseregcsoport, Laseviccsel az élén, nem tudott megbirkózni feladatával. Mamontov egységei tovább portyáztak. Sikerült elfoglalniuk Tambovot és Kozlovot, ahol a déli front híradós központja és sok katonai raktár volt. Ennek következtében a déli fronton küzdő szovjet seregeknek éppen az ellenoffenzíva idején nem volt összeköttetésük egymással, sem biztonságos útvonaluk fegyver, lőszer és ruházat szállítására.

Tetejébe a Mamontov elleni harc állandóan lekötötte a két rohamcsapat tartalékait, s ezért a csapatok nem tudták fokozni csapásaikat. Baj volt az is, hogy Sorin és Szelivacsev hadseregcsoportjának támadása eltérő irányban haladt, s így a csapatok előrenyomulásával egyre inkább megszakadt köztük az együttműködés. A délnyugati irányban támadó Szelivacsev hadseregcsoport ék alakban tört előre, és szárnyai fedezetlenek maradtak. Különösen veszélyes helyzet támadt a két hadseregcsoport érintkezési pontjánál, ahol a szovjet csapatok sehogyan sem tudtak előbbrejutni. Végeredményben mindkét támadó csoport mélyen beékelődött az ellenséges védelmi vonalakba, s közben kettejük közt ellenséges ék képződött.

A fehérgárdista parancsnokság ki is használta ezt a helyzetet. Csapatai először a Szelivacsev hadseregcsoport szár-

nyait támadták, igyekezvén elvágni és bekeríteni a Kupjanszk és Harkov felé előretört egységeket. A szovjet csapatok súlyos veszteségeket szenvedtek, s kénytelenek voltak megkezdeni a visszavonulást. Néhány nappal később az ellenség a Sorin hadseregcsoportra mért csapást. Itt csak feltartóztatni tudta a szovjet támadást, — ám ez szintén fontos volt Gyenyikin számára. Szeptember közepén a Szelivacsev hadseregcsoport augusztusi támadásának kiindulópontjaira vonult vissza, a Sorin hadseregcsoport szívósan védte kiharcolt frontvonalát, amely körülbelül a Liszki—Caricin körzetben húzódott.

A Sorin hadseregcsoportnak rendkívül kedvezőtlen körülmények között kellett védekeznie. A hátában továbbra is folytatták portyázásaikat Mamontov kozákjai, s ezzel jelentős szovjet katonai erőket kötöttek le. Ilyenformán a Sorin hadseregcsoport úgyszólván tartalék nélkül maradt. Mamontov, a tapasztalt róka ügyesen manőverezett, kitért a fenyegető csapások elől és egyre tovább vonult. Mamontovnak rövid időre még Voronyezst is sikerült elfoglalnia.

A köztársaság egyik legfontosabb arcvonala mögött támadt veszély leküzdéséhez rendkívül sürgős rendszabályokra volt szükség. Mamontov leverésével Bugyonnij lovashadtestét bízták meg. A Vörös Hadseregnek ez a legerősebb lovasalakulata Sorin különleges hadseregcsoportjához tartozott. Távozásával a hadseregcsoport észrevehetően meggyengült. A hadtestnek pedig nem sikerült megoldania feladatát. Mamontov gyors irányváltoztatással el tudta kerülni a csapást.

Szeptember első harmadában tehát újra fenyegetővé vált a helyzet a déli fronton. Az ellenség ismét kezébe ragadta a kezdeményezést. Ez mindenekelőtt a középső frontszakaszon mutatkozott meg. Szeptember 12-én Gyenyikin parancsot adott az újabb támadásra Moszkva ellen. A fehérek legfőbb ütőerőül az „önkéntes hadsereget" szemelték ki. A doni és a kaukázusi hadseregnek az a feladat jutott, hogy lekössék a déli front balszárnyán levő erős szovjet hadseregcsoportot.

Erős ellenséges csapások érték a 13. és a 8. hadsereget. Ezredeik és hadosztályaik a végsőkig kimerültek, vesztesé-

geik nagyok voltak, hiszen közvetlenül azelőtt vonultak vissza heves harcok közepette a Kupjanszk és Harkov elleni sikertelen támadás után.

Különösen súlyos helyzetbe került a 8. hadsereg. Okulova-Tyeodorovics, e hadsereg politikai osztályának volt vezetője így jellemezte az akkori állapotokat: „A hadsereg nélkülözi az ellátást. Ősz van. Az utakat fagyott rögök borítják. Kétoldalt rengeteg lótetem, kimerültségtől elpusztult lovak hullái. Ezek valahogy különös erővel hangsúlyozzák a hadsereg tragikus helyzetét. A hadsereg hol visszavonul, hol támad. Hevesen, kitartóan. A vöröskatonák cipőjéből kikandikál meztelen lábujjuk, amelyből vér szivárog."[22]

Ezekre a szovjet csapatokra zúdult az „önkéntes hadsereg" válogatott, az antant által állig felfegyverzett, szinte kivétel nélkül tisztekből álló ezredeinek támadása. Hátulról Mamontov lovassága támadott. Az arcvonalat áttörték.

Nyolc nappal az offenzíva megindulása után Gyenyikinék elfoglalták Kurszkot. Október 6-án elesett Voronyezs. Gyenyikin seregei Brjanszk, Orjol és Jelec felé törtek, lévén, hogy a fehérgárdista parancsnokság erről a vonalról szándékozott közvetlen csapást mérni Moszkvára.

A déli front szovjet csapatai az ország minden részéből erősítésül érkező kommunistákkal és munkásokkal együtt hősiesen harcoltak. Bármennyire kimerültek a 14., a 13. és a 8. hadsereg egységei a több hónapos szakadatlan harcokban, bármilyen nagyok voltak is veszteségeik, elszántan védtek minden védelmi vonalat, ellenlökéseket hajtottak végre, s hol az egyik, hol a másik szakaszon mértek ellencsapásokat az ellenségre. Ezekben az októberi napokban hervadhatatlan dicsőséget szereztek Bugyonnij lovasai, a lett hadosztály lövészei, a Pavlov-dandár lovasai, valamint a Munkás-Paraszt Vörös Hadsereg más egységei.

Október 12-én a fehérgárdisták elérték Orjolt. A várost a 13. hadsereg egységei védték. Velük együtt harcolt az első vonalban a helyi kommunista pártszervezet által ala-

[22] Dicsőségünk nem múlik el soha (A polgárháború részvevőinek visszaemlékezései.) Moszkva 1958 67. old

kított orjoli munkásezred Medvegyevvel az élén. A vörösalakulatok a végsőkig küzdöttek a városért, másnap azonban kénytelenek voltak elhagyni Orjolt.

A kurszki, az orjoli és a voronyezsi sztyeppéken a fiatal szovjetállamnak, az Októberi Forradalom nagy vívmányainak sorsa forgott kockán.

Abban az időben az egész világ figyelemmel kísérte az Oroszországban dúló polgárháború eseményeit — egyesek gyűlölettel és diadalmámorban, mások nyugtalanul és aggódva. S nem véletlen, hogy 1919 szeptemberében és októberében, az ellenforradalmi erőkkel vívott harc legnehezebb időszakában az angol dolgozók példátlan határozottsággal emelték fel tiltakozó szavukat az oroszországi intervenció ellen. Bányászok, textilmunkások, vasutasok, kohászok, tengerészek, dokkmunkások, kistisztviselők és egyszerű asszonyok — brit katonafeleségek és anyák — követelték: „El a kezekkel Oroszországtól!"

Védelmére keltek a szovjetországnak a francia, az olasz és az amerikai proletárok. „Amerikai munkások!... Jelszavatok ez legyen: »Egyetlen katonát sem a Szovjet-Oroszország elleni háborúra, egyetlen centet, egyetlen puskát sem e háború folytatására!«" — írták egyik felhívásukban az amerikai kommunisták. S felhívásuk visszhangra talált.

Így válaszolt a forradalmi Oroszországban zajló eseményekre a nemzetközi proletariátus.

Másképp fogták fel ezeket az eseményeket a tőkések és a kisebb-nagyobb nyugat-európai és amerikai országok tőkésbérenc kormányai. Ők nem rejtették véka alá Gyenyikin sikerei felett érzett örömüket. A burzsoá lapok washingtoni, londoni, párizsi és római „tekintélyes körök" véleményére hivatkozva a proletárállam bukásáról, a szovjethatalom elkerülhetetlen csődjéről rikoltoztak, sőt, „megbízható" értesüléseket közöltek arról, mikor esik el Moszkva és Petrográd.

1919 őszén a nemzetközi imperializmus minden eszközt latba vetett, hogy az ellenforradalom sötét erőit hiánytalanul mozgósítsa Szovjet-Oroszország ellen. Az amerikai, az angol és a francia imperialisták, amellett hogy nagymértékben növelték a hadiszállításokat Gyenyikin serege

számára, gyors ütemben újra felfegyverezték és feltöltötték Kolcsak és Jugyenyics alakulatait, valamint az észt, a lett, a litván és a finn hadsereget.

Az antant eltökélte, hogy ha törik, ha szakad, ezúttal biztosítja győzelmét.

A frontgyűrű ismét szorulni kezdett a szovjetország körül. Súlyos, véres harcok dúltak a nyugati fronton. A lengyelek még augusztus 8-án elfoglalták Minszket. A szovjet csapatok szívósan harcoltak, de kénytelenek voltak elhagyni a várost. A további ellenséges támadás főképpen a boriszovi, az igumeni és a bobrujszki szakaszon bontakozott ki. Az ellenségnek augusztusban sikerült elfoglalnia Szluckot, Novo-Boriszovot és Igument; ezzel veszélybe került Orsa és Mogiljov.

A szovjet csapatok a Berezina folyó vonalán szervezték meg sebtében védelmüket. A nyugati front parancsnoksága külön védelmi csomópontokat létesített. Az ellenségnek azonban mégis sikerült leküzdenie a szovjet csapatok ellenállását, és a fehérgárdisták több helyütt átkeltek a Berezinán.

Augusztus végén, ugyanabban az időszakban, amikor Gyenyikin seregei Kijev felé közeledtek, a lengyelek hatalmas erőket vetettek támadásba a bobrujszki szakaszon. Bobrujszk elesett, s az ellenség, átkelve a Berezinán, Rogacsev, Zslobin és Recsica felé tört. Így Gomelt is közvetlen veszély fenyegette.

A nyugati front parancsnoksága elhatározta, hogy Mogiljov körzetében összpontosítja minden mozgósítható erejét, és szétzúzza a bobrujszki lengyel hadseregcsoportot. Erre a célra a 15. hadseregből sürgősen átvezényelték a lett hadosztályt. Szeptember 10-ére a Rogacsev és Zslobin felé irányuló ellenséges előrenyomulás megtorpant. A szovjet csapatoknak sikerült a Berezináig visszaszorítaniuk a lengyeleket. A Nyugati Front Forradalmi Katonai Tanácsa arra a következtetésre jutott, hogy ez a siker tovább fejleszthető, ha Minszk irányában támadva a szovjet csapatok olyan csapást mérnek az ellenségre, amely javukra megváltoztatja a fronthelyzetet. Így a szovjet haderő rákényszerítheti az ellenséget, hogy a nyugati front egyéb szakaszain, Vi-

tyebszk és Orsa irányában is megszakítsa a támadást. A hadművelet megindítását szeptember 25-ére tűzték ki. Ám két nappal a megjelölt időpont előtt a nyugati front parancsnoksága parancsot kapott, hogy haladéktalanul engedje át a déli frontnak a lett hadosztályt, a Pavlov-dandárt és az alakulóban levő vöröskozák egységeket. Ezt a parancsot a főparancsnokság a párt Központi Bizottságával egyetértésben adta ki. Az átcsoportosítás a déli front feltöltése végett vált égetően szükségessé. Délen ugyanis ebben az időben döntő események bontakoztak ki, s Gyenyikin legyőzése mellett egy időre háttérbe szorultak más, másodrendű harci szakaszok érdekei. A bobrujszki hadművelet végrehajtásáról most már szó sem lehetett, mivel erre a célra nem maradt elég erő a nyugati fronton.

A nyugati front seregei azonban mégis végrehajtották legfőbb feladatukat a belorusszijai szakaszon: feltartóztatták a lengyelek előrenyomulását. Az ellenség három hónapig tartó heves harcokban — júliustól kezdve — nagy területet foglalt el Mologyecsnótól, Baranovicsitől és Szárnitól Boriszovig, Bobrujszkig és Novográd-Volinszkijig. Ez a siker azonban sokba került neki. S bárhogy is igyekezett a lengyel parancsnokság folytatni az offenzívát az egyes arcvonalszakaszokon, erre az intervenciósoknak már nem volt elég erejük. A szovjet csapatok a védelmi harcokban kimerítették s 1919 őszén megállásra kényszerítették az ellenséget. A belorusszijai szakaszon átmeneti csend állt be.

Az északnyugati körzetben viszont kíméletlen és hosszú harcok lángoltak fel. Októberben, a déli fronton dúló küzdelem tetőpontján Petrográd is veszélybe került. Az antantimperialisták ismét támadásba küldték Jugyenyics északnyugati seregét. Vele együtt újra megmozdult Észtország, váratlanul megszakítva a Szovjet-Oroszországgal szeptemberben megkezdett béketárgyalásokat. S az antant és Jugyenyics környezete azt remélte, hogy Finnország is csatlakozik a hadjárathoz. Szeptember és október folyamán Észtország, Finnország és különösen a Jugyenyics-sereg temérdek fegyvert, élelmiszert és hadfelszerelést kapott az angol—amerikai imperialistáktól. Erősítést kaptak emberanyagban is; Angliában alakított orosz tiszti osztagokat,

Németországban toborzott volt orosz hadifoglyokat, külföldi instruktorokat stb.

Jugyenyics vezérkara úgy tervezte, hogy az offenzíva megindulásakor elterelő csapást mér a 7. hadsereg balszárnyára, Sztrugi Belije, Luga és Pszkov irányában. Ezután kellett a fő erőknek a fő csapást mérniük a Jamburg—Gatcsina—Petrográd országút mentén. Az ellenség arra alapozta számítását, hogy a támadás növekvő ütemben folyik majd, s a szovjet csapatok ellenállása már az első napokban megtörik. Emellett a fehérek nagy reményeket fűztek ahhoz is, hogy a petrográdi védelmet belülről aláássák. Őszre Petrográdban és a 7. hadsereg egységeinél újra megélénkült a nyári kudarc után épségben maradt illegális ellenforradalmi erők tevékenysége. Az összeesküvők ellenforradalmi lázadást készítettek elő Petrográdban.

Szeptember 28-án Jugyenyics csapatai váratlanul támadásba kezdtek a pszkovi, a Sztrugi Belije-i és a lugai szakaszon, s áttörték a 7. hadsereg 10. és 19. hadosztályának arcvonalát. A fehéreknek sikerult elvágniuk Petrográd és Pszkov között a vasúti összeköttetést. A 7. hadsereg törzse elvesztette kapcsolatát a balszárnyi hadosztályokkal. A 7. hadsereg parancsnokságának megítélése szerint az ellenségnek csak korlátozott célja volt: Pszkov visszafoglalása. Az áttörés felszámolására és Pszkov védelmére a jamburgi szakaszról vezényeltek át csapatokat a balszárnyra. A fehérgárdisták tehát jól számítottak: az elterelő támadás elvonta a 7. hadsereg erőit a fő irányból.

Október 10-én a fehérgárdisták angol harckocsik támogatásával megkezdték fő csapásukat. Itt is áttörték a 7. hadsereg arcvonalát. Jamburgot ismét elfoglalta az ellenség. A tengerparti szakaszon a szovjet állásokat észt csapatok támadták, amelyek a Peredovoj és a Krasznoflotszkij erőd felé törtek. Az erődök közvetlen közelében észt intervenciós egységek szálltak partra.

A 7. hadsereg visszafelé özönlött. A szovjet csapatok kiürítették Krasznoje Szelót és Gatcsinát. Az arcvonal a nyikolajevszki (oktyabri) vasútvonal felé közeledett, amely Petrográdot Moszkvával köti össze. Egyes szakaszokon az előretolt osztagok ágyúlövésnyi távolságra közelítették meg

Petrográdot. Október 21-én Jugyenyics parancsot adott csapatainak, hogy foglalják el a pulkovói magaslatot, az utolsó természetes védővonalat, amely az arcvonalat a város déli peremétől elválasztotta. Petrográd előterében döntő utközet folyt.

S ez éppen azokban a napokban történt, amikor délen a Gyenyikin-hordák Moszkva felé törtek.

„Az ellenség még sohasem volt ilyen közel Moszkvához"[23] — írta Lenin 1919 októberében. S az ellenség Petrográdhoz sem jutott még soha ilyen közel. A szovjetköztársaság két legnagyobb politikai és gazdasági központját halálos veszély fenyegette.

Ugyanakkor a keleti fronton, amely a nyár folyamán messze az Urálon túlra húzódott vissza, az antant megpróbálta helyreállítani a Kolcsak-haderő harci erejét. Ez a fehérgárdista haderő a vereségek hatására demoralizálódott, és a szovjet seregek csapásai nyomán a Volga felé irányuló tavaszi támadásának kiindulópontjaitól messze keletre özönlött vissza. Kolcsak azonban nem szenvedett teljes vereséget; meg jelentős katonai erő állt rendelkezésére. Lenin augusztus végén ezt írta a Kolcsak-seregről: „Az ellenség még korántsincs megsemmisítve. Sőt, meg sincs törve véglegesen."[24]

A Kolcsak-hadsereg régi erejének helyreállítására az amerikai imperialisták fordították a legtöbb gondot. „A kormány hivatalosan vállalta azt a kötelezettséget, hogy felszereléssel és élelemmel segíti Kolcsakot" — írta Phillipps amerikai külügyminiszterhelyettes az egyik távolkeleti amerikai diplomatának. A fegyvert, lőszert, hadfelszerelést és egyenruhát gyártó amerikai cégek egyre-másra indították a szállítmányokat Szibériába. A Kolcsak-haderő mögöttes területének védelmét változatlanul a szövetséges intervenciós csapatok látták el.

Kolcsak és vezérkara sietve átcsoportosította a seregeit. A fehérgárdista hatóságok fegyverbe szólítottak mindenkit,

[23] *Lenin* Művei. 30. köt. 32. old.

[24] *Lenin* Művei. 29 kot. 570. old.

aki csak Szibéria lakosságából mozgósítható volt. A hátországban új egységek alakultak.

Mindez csakhamar éreztette hatását a keleti fronton. A szovjet frontparancsnokság augusztusban offenzívát indított Szibéria belseje felé, de ez a vállalkozás nem volt kellően előkészítve. A támadásban az 5. és a 3. hadsereg vett részt. Augusztus utolsó harmadában ezek a csapatok átkeltek a Tobol folyón, és tovább nyomultak előre. De a kolcsakisták ezalatt hatalmas erőket vontak össze az 5. hadsereg ellen. Egy teljes hónapig elkeseredett harcok dúltak, váltakozó sikerrel. S október elején az 5. hadsereg egységei kénytelenek voltak visszahúzódni a Tobol bal partjára. A 3. hadsereg szintén visszavonult a Tobolig.

Kolcsaknak ez az átmeneti sikere nem volt döntő jelentőségű, de mégis megakasztotta a Vörös Hadsereg támadását, és feszült helyzetet teremtett a keleti fronton.

S miközben a déli, majd a nyugati és a keleti fronton a helyzet egyre nehezebbé vált, a szovjet hátországban újból megélénkültek a földalatti ellenforradalmi szervezkedés fészkei. „A földbirtokosok, a kapitalisták és barátaik — írta Lenin 1919 októberében —, Gyenyikin sikerein felbuzdulva, kétségbeesett energiával fokozzák összeesküvő munkájukat, a burzsoázia még görcsösebb erőfeszítéssel igyekszik rémületet kelteni, minden eszközzel alá akarja ásni a szovjethatalom szilárdságát."[25]

Az amerikai, az angol és a francia imperialisták ügynökeinek sikerült összeesküvő szervezeteket létesíteniük Moszkvában és környékén, valamint Petrográdban, Penzában, Szarátovban és más városokban. A vörös fővárosban fehérgárdista lázadást készítettek elő. A lázadás szervezői meg akarták könnyíteni Genyikinnek Moszkva elfoglalását.

Kiderült, hogy az összeesküvés fészke az úgynevezett „Nemzeti Központ", az antant fehérgárdista ügynökeinek diverziós és kémszervezete volt. Az összeesküvésben megrögzött monarchisták, ezenkívül eszerek és mensevikek vettek részt, de a fő szerepet a kadetok játszották. A szovjet-

[25] *Lenin* Művei. 30. köt. 48. old.

ellenes földalatti szervezkedés céljairól a Cseka közleménye a „Pravda" 1919. szeptember 23-i számában a következőket adta hírül: „Most, amikor Gyenyikin hordái be akarnak törni Szovjet-Oroszország szívébe, az antant és a kozák tábornok kémei felkelést keszítettek elő Moszkvában. Mint ahogy annak idején a péterváti fronton feladták Krasznaja Gorkát és kis híján az ellenség kezére játszották Kronstadtot meg Pétervárt, úgy most is azon mesterkednek, hogy megnyissák az ellenség előtt a Moszkva felé vezető kapukat."

A „Nemzeti Központhoz" tartozó összeesküvők letartóztatása még nem jelentette a fővárosi ellenforradalmi darázsfészek teljes felszámolását. A városban tovább fegyverkeztek az anarchista és „baloldali" eszer beállítottságú banditák. „Illegális anarchistáknak" nevezték magukat. Szándékaikat teljesen világosan kifejtették az eszerek egyik írásában, amely az „irányelveket" szabta meg: legfőbb feladatul tűzték ki, hogy kíméletlen terrort szervezzenek a szovjethatalom és a kommunista párt ellen.

Az „illegális anarchisták" egy ideig főként rablásokat követtek el (amiket ők többnyire „kisajátításoknak" neveztek), de a szeptember 20-át követő napokban, a polgárháború legválságosabb pillanatában, nagyszabású terrorista cselekményre határozták el magukat.

Szeptemberben a Rendkívüli Bizottság leleplezte az összeesküvést, és letartóztatta számos aktív részvevőjét. Az ellenforradalmárok azonban nem nyugodtak. Szeptember 25-én a moszkvai pártbizottság épületében két ellenséges bomba robbant egy aktívaülés közben. Az ellenség arra számított, hogy megfosztja a legjobb káderektől a moszkvai pártszervezet sorait. A gyilkosok súlyos veszteséget okoztak a szovjethatalomnak: a robbanásnál tizenkét vezető moszkvai pártmunkás vesztette életét (köztük Zagorszkij, a moszkvai pártbizottság titkára), és sokan megsebesültek. Az osztályellenségnek ez a bűnös támadása a harag és a felháborodás viharát keltette a munkás- és paraszttömegekben.

A proletártömegek kezdeményező készsége és forradalmi energiája jóvoltából a Rendkívüli Bizottság szerveinek még

sok kém- és összeesküvő-szervezkedést sikerült 1919 végén leleplezniük es ártalmatlanná tenniuk. Egyebek közt felderítették a Petrográdban érlelődő összeesküvést is. Itt ugyancsak szovjetellenes lázadást készítettek elő, hogy megnyissák a város kapuit a fehérgárdisták előtt. Az összeesküvés egyik vezetője Ljundekviszt volt, akinek egy időre a 7. hadsereg törzsének főnöki posztját is sikerült megkaparintania. Ugyancsak ő volt a Petrográd elleni Jugyenyics-támadás tervének egyik szerzője. De mégsem került sor fegyveres lázadásra. Kevés részvevő akadt, s ezt a petrográdi összeesküvést is — akárcsak a többit — idejében felszámolták.

Az antant-imperialisták, miközben a fehérgárdista erők támadását szervezték az arcvonalakon és földalatti ellenforradalmi mozgalmat tákoltak össze a szovjet hátországban, egyre szorosabbra vonták a gazdasági blokádot a munkás-paraszt állam körül. E tevékenységük közepette a nyugati nagyhatalmak kormányai semmibe vették kisebb partnereik érdekeit. 1919 októberében kategorikusan követelték Svédországtól, Norvégiától, Dániától, Hollandiától, Svájctól, Finnországtól és más országoktól, hogy szakítsanak meg mindennemű kapcsolatot Szovjet-Oroszországgal (beleértve a kereskedelmi és a pénzügyi kapcsolatokat, valamint a postai összeköttetést). Ugyanezt követelték a győztes jogán Németországtól is. Az antant-imperialisták katonai megtorlással fenyegették a kis országokat arra az esetre, ha nem tartják be az előírt blokádszabályokat.

...1919 októbere. Robbanásoktól remegnek, tűzvészek füstjébe burkolóznak az orjoli harcmezők. Kurjongatva, hangos füttyszóval vágtatnak a voronyezsi sztyeppéken a megvadult fehérkozák-századok. A belorusz falvak jajszótól hangosak: pán Piłsudski légionistái az utolsó értékeket hurcolják ki a parasztudvarokból. Valahol Petrográd közelében a piperkőc adjutáns szolgálatkészen távcsovet kínál Jugyenyics tábornoknak: „Nem parancsol belenézni? Szentpétervár látható." A pirospozsgás arcú, bajuszos tábornok tagadóan rázza a fejét: „Minek? Holnap már úgyis ott leszek a Nyevszkijen!"

Gondolta-e akkor valaki közülük, hogy Orjolnál és Vo-

ronyezsnél összeroppan és izzé-porrá omlik Gyenyikinnek az antant által dédelgetett ereje? S hogy Jugyenyics, az imperialisták másik pártfogoltja soha nem teszi be a lábát a Nyevszkij proszpektre?

Igen, tudták ezt, biztosak voltak benne a Vörös Hadsereg katonái, a tegnapi munkások és parasztok. Görcsösen szorítva puskájukat, életükkel fizetve egy-egy támadás sikeréért az ellenség szemébe kiáltották: „Nem mégy tovább, aljas fehér söpredék!"

Tudta ezt, biztos volt benne a kommunista párt, tudta a nagy Lenin. A párt kipróbált vezetésével a szovjetország erőt gyűjtött a döntő győzelmekre, amelyekről utóbb így vélekedtek: „Ez volt a fordulat a polgárháborúban."

A PÁRT AKARATA — A NÉP AKARATA

Azokban a napokban, amikor Gyenyikin egyre közelebb nyomult Moszkvához, a frontnak nyújtandó segítség lett az ország valamennyi pártszervezetének legfőbb és állandó feladata. Ez a kérdés az üzemi pártsejtekben éppúgy nem került le a napirendről, mint a kormányzósági pártbizottságokban.

A párt Központi Bizottsága valóságos stratégiai vezérkar lett; itt határozták meg a legfőbb hadvezetési feladatokat. A Központi Bizottság megfeszített erővel dolgozott. Ebben az időszakban csaknem valamennyi tagja állandóan kiküldetésben volt; oda siettek, ahol különösen súlyos helyzet adódott. Sokan dolgoztak valamelyik front forradalmi katonai tanácsában, vagy helyi párt- és szovjetszervekben.

Moszkvában rendszerint a Központi Bizottságnak csupán kis része tartózkodott. De azért a Központi Bizottság valamennyi fontos hadvezetési és gazdasági kérdésben kollektív határozatot hozott, a tagok többségének közvetlen részvételével. Csupán a július 1-től október 15-ig terjedő időben két teljes ülés zajlott le, kétszer ültek össze a Központi Bizottság Moszkvában tartózkodó tagjai, kilencszer tanácskozott a Politikai Bizottság, negyvenháromszor a Szervező

Iroda, s hétszer tartott a Politikai Bizottság és Szervező Iroda együttes ülést. A KB apparátusa állandó kapcsolatban volt a helyi pártszervezetekkel, a frontokkal, s folyamatosan tájékozódott az eseményekről.

1919 nyarán és őszén a Központi Bizottság és a Munkás-Paraszt Honvédelmi Tanács figyelmét elsősorban a déli front kötötte le.

Gyenyikin visszaverésének megszervezésével kapcsolatban a legfontosabb határozatokat a Központi Bizottság szeptember 21-től 26-ig tartó teljes ülésén hozta. Az ülésen a Központi Bizottság megvizsgálta a déli front megerősítésének kérdését, különös tekintettel a középső szakaszra, ahol Kurszk elvesztése után közvetlen veszély fenyegette Orjolt, Tulát és Moszkvát, úgy határozott, hogy a hadvezetésnek minden intézkedést meg kell tennie a kurszk—orjoli szakaszon harcoló csapatok megerősítése végett, anélkül, hogy gyengítené a caricini szakaszt, ahol a korábban kidolgozott terv szerint a fő csapást szándékozott mérni az ellenségre. A kurszk—orjoli szakaszra kell irányítani az utánpótlás legnagyobb részét és a nyugati frontról, valamint északról — a 6. önálló hadseregből — átvezényelt csapatokat A Központi Bizottság egyetértett a hadsereg-főparancsnokságnak azzal a javaslatával, hogy a nyugati szakaszokról irányítsák át a déli frontra más egységekkel együtt a lett hadosztályt és a vöröskozák dandárt, Bugyonnij lovashadtestét pedig vezényeljék Novohoperszk mellől a 8. hadsereg körzetébe.

Ugyanezen az ülésen a Központi Bizottság úgy határozott, hogy létre kell hozni az ország központi körzeteinek védelmi rendszerét, s e célból meg kell szervezni a moszkvai és a tulai megerősített körzetet. A Honvédelmi Tanács szeptember 24-én, a Központi Bizottság két tanácskozása között hasonló értelmű határozatot hozott, amely kimondta:

„1. Az illetékes szervek készítsék elő szívós védelemre a Moszkva, Vityebszk, a Dnyepr, Csernyigov, Voronyezs, Tambov, Sack, Moszkva által határolt körzetet.

2. Hirdessék ki ebben a körzetben az ostromállapotot.

3. Alakítsanak a megjelölt körzetben kormányzósági és

járási forradalmi bizottságokat. Ugyancsak alakuljanak forradalmi bizottságok a nagyobb településeken, a jelentős vasútállomásokon stb. a helyi szovjethatalom 3 képviselőjéből, akik közül az egyik a katonai biztos legyen."[26]

Minthogy a déli front középső szakasza a kialakult helyzetben különös jelentőségre tett szert, szükségessé vált a délen harcoló csapatok átszervezése. Egy nappal a Központi Bizottság tanácskozásának befejeződése után a Köztársasági Forradalmi Katonai Tanács utasítást adott, hogy a déli frontot két részre, déli és délkeleti frontra osszák. Az előbbiekhez tartozott a 14., a 13. és a 8. hadsereg, valamint a Bugyonnij-lovashadtest, az utóbbihoz a 9. és a 10. hadsereg.[27]

A Központi Bizottság szeptemberi plénumának javaslata alapján megerősítették a déli front parancsnokságát: Jegorjev helyére Jegorovot, a tehetséges katonai vezetőt nevezték ki frontparancsnoknak, aki később oly nagy érdemeket szerzett Gyenyikin leverésében.

A párt azt követelte, hogy a legjobb parancsnoki és politikai káderek et küldjék a déli frontra. „Valamennyi arcvonalról a lehető legnagyobb számban vezényeljék át a déli frontra a felelős kommunista pártmunkásokat és a parancsnoki állomány legjobbjait"[28] — így szólt a Központi Bizottság szeptember 26-i ülésének határozata.

A Központi Bizottság Lenin javaslatára elhatározta, hogy nagyszámú kommunistát és szimpatizánst irányít át katonai területre a különböző központi intézményekből és hivatalokból, a hadügyi, az élelmezésügyi és a közlekedésügyi népbiztosság kivételével. Moszkvában nyilvántartásba vették a szovjetekben dolgozó kommunistákat.

A Központi Bizottság körlevelet intézett a pártszervezetekhez a küszöbönálló újabb mozgósítással kapcsolatban. Felhívta őket, hogy kétszeres, háromszoros, tízszeres ener-

[26] Lenin-gyűjtemény. XXXIV. 215—216 old.

[27] Októberben a nyugati front átengedte a délinek a 12 hadsereget, a délkeletinek pedig a 11. hadsereget, a volgai—kaspi flottillát és az asztrahanyi megerősített körzet csapatait.

[28] Kommunyiszt, 1956. 12. sz. 64. old.

giával vegyenek részt Szovjet-Oroszország honvédelmének megszervezésében.

„A Gyenyikin elleni harcban — írta a Központi Bizottság — ki kell használnunk a párt minden forradalmi energiáját. Az egész államapparátust annak az egyetlen feladatnak a szolgálatába kell állítanunk, hogy legyőzzük Gyenyikint, megsemmisítve fehérgárdista bandáinak eleven erejét."[29]

A Központi Bizottság olyan embereket kért a pártszervezetektől a front számára, akik politikai munkatársként, különösen ezredbiztosként dolgozhattak. A párt hangsúlyozta, milyen fontos a kialakult helyzetben a párton kívüli munkás- és paraszttömegek közötti munka, mennyire szükséges, hogy a néptömegek minél nagyobb számban részt vegyenek a Gyenyikin elleni harcban. A pártonkívüli dolgozók legjobbjait be kell vonni a gazdasági irányításba — mutatott rá levelében a Központi Bizottság —, hogy helyettesítsék a katonai területre átirányított kommunistákat.

A déli frontnak lovasságra volt szüksége. A sztyeppei övezetben a lovas fegyvernemnek nagy jelentősége volt. Tetejébe még Gyenyikin jobban állt lovasság tekintetében, és ezt ki is használta. Ezért a Központi Bizottság a leghatározottabban sürgette egy erős vöröslovasság megteremtését. Felhívta a körlevélben a pártszervezeteket, segítsék a lovasság megerősítését azzal, hogy felkutatnak kommunista lovas katonákat, és a frontra küldik őket.

A párt kifejezte azt a szilárd meggyőződését, hogy a kommunisták energiájának újabb lendülete meghozza Gyenyikin teljes vereségét.

„Elsőnek, mint mindig, a pétervári munkások válaszoltak a Központi Bizottság felhívására"[30] — mondja a KB egyik dokumentuma az 1919 őszén végrehajtott pártmozgósítás első lépéseiről.

[29] Izvesztyija CK RKP(b) 1919 szeptember 30

[30] Beszámoló az OK(b)P Kozponti Bizottságának 1919. szeptember 15-től október 15-ig folytatott tevékenységéről. Az OK(b)P Központi Bizottságának beszámolói a VIII és a X kongresszus kozott eltelt időszakban Az OK(b)P KB kiadása 1921. 16. old.

Már két nappal a Központi Bizottság ülése után Petrográdból Moszkvába érkezett a mozgósított felelős munkatársak első csoportja. Voltak közöttük városi és kormányzósági pártbizottsági tagok, szovjet végrehajtó bizottsági tagok, szakszervezeti vezetők stb. A párt országszerte ismertette a petrográdiak kezdeményezését.

Október 4-én a „Pravda" hasábjain megjelent Leninnek „A petrográdi munkások példája" című cikke. A proletariátus nagy vezére e szavakkal fordult a szovjetköztársaság valamennyi munkásához:

„Kurszk bevételével és az ellenség Orjol elleni előnyomulásával az a feladat hárul ránk, hogy új erőket vessünk a frontra avégett, hogy itt visszaverjük az ellenséget. A petrográdi munkások megmutatták példájukkal, hogy helyesen látták a feladatot."[31]

Lenin kifejtette, hogy a friss proletár-utánpótlásnak a frontra özönlése elsőrendű jelentőségű a hadsereg sorainak megerősítése szempontjából:

„Amikor ilyen friss erők indulnak hadseregünk megingott egységeinek megszilárdítására, a dolgozó tömegek, a parasztkatonák új vezéreket kapnak saját embereikből, olyan dolgozókból, akik fejlettebbek, öntudatosabbak, szilárdabbak."[32]

Ha a főleg paraszti jellegű Vörös Hadsereg ilyen segítséget kap, ez döntő fölényt biztosít neki az ellenséggel szemben. Hiszen a fehérgárdista hadseregnek, amely többségében szintén mozgósított parasztokból áll, csupán a földbirtokos és a burzsoá csemeték sietnek segítségére, akiknek nincs és nem is lehet semmi közük a parasztokból lett katonákhoz. Ez a „támogatás" — mutatott rá Lenin — „volt Kolcsak veszte, s ez a »támogatás« lesz Gyenyikin veszte is"[33].

Lenin felhívta a szovjetköztársaság munkásait, hogy kövessék a petrográdiak példáját, és bocsássák a legjobb erők maximumát a honvédelem rendelkezésére.

[31] *Lenin* Művei. 30. köt. 31—32. old.

[32] Ugyanott, 33. old.

[33] Ugyanott.

Október első felében Moszkva területén 600 felelős funkcionáriust mozgósítottak. A városi és a kormányzósági pártbizottság, a Szakszervezetek Központi Tanácsa, szakszervezeti központi bizottságok, valamint több más központi intézmény és hivatal munkatársai indultak harcba Gyenyikin ellen. A mozgósítás a moszkvai kormányzóság járásaira is kiterjedt. A kormányzósági pártbizottság elhatározta, hogy a kommunista különítmények tagjainak egy részét a déli frontra küldi. A moszkvai pártszervezet október folyamán összesen mintegy 3500 kommunistát indított a frontra. A pártszervezetnek és valamennyi fővárosi munkásnak a haza védelmében szerzett óriási érdemeit méltatva Lenin ezt írta 1919 végén: „A moszkvai munkásosztályra esett és esik az elienforradalom elleni harc javarésze."[34]

A Szverdlovról elnevezett kommunista egyetemnek 600 hallgatója indult Moszkvából a frontra. Október 24-én Lenin nagy beszédet intézett hozzájuk. Beszéde elején jellemezte a fronthelyzetet és a Vörös Hadsereg harckészségének fokozását célzó feladatokat, majd rámutatott arra, hogy a déli front a köztársaság legfőbb arcvonala, „itt dől el a legközelebbi hetekben, vagy ha nem is a legközelebbi hetekben, de mindenesetre a legközelebbi hónapokban, a háború sorsa"[35].

Nyomban Petrográd és Moszkva után más oroszországi városok és kormányzóságok is elküldték legjobbjaikat a polgárháború legfontosabb, döntő arcvonalára. Tverből 321, Ivanovo-Voznyeszenszkből mintegy 500, Vlagyimirból 342, Penzából 131 kommunista indult harcba Gyenyikin ellen.

Lássunk egy-két lapközleményt, amely az akkori időket jellemzi.

„Vologdában a városi pártbizottság teljes létszámban kimegy a Gyenyikin elleni frontra. Példáját követi a vasúti pártbizottság. Jelenleg a felelős munkatársak idei nyári ötödik mozgósítása folyik."[36]

Ribinszkből jelentették:

[34] Lenin-gyűjtemény. XXXVI. 85. old.

[35] *Lenin* Művei. 30. köt. 67. old.

[36] Bednota, 1919. október 11.

„A vörös Ribinszkben a pártmozgósítást óriási lelkesedéssel fogadta a munkásság. Több mint 200 kommunista indul a frontra, köztük mintegy 50 felelős munkatárs. A járási pártbizottságot ostrom alatt tartják az önkéntesek, akik harcolni akarnak Gyenyikin ellen."[37]

A Központi Bizottság a párt és a szovjet állam több tekintélyes tisztségviselőjét — a proletár tömegek tehetséges és tapasztalt vezetőit, a regi bolsevik gárda tagjait — küldte a déli frontra. Köztük volt Ordzsonikidze, Potyemkin. Kirov és Zemljacska. A legjobb parancsnoki és politikai káderekket vezényelték át a többi arcvonalról a déli frontra. Így például a nyugati fronton küzdő 7. hadseregből délre küldték Szoloduhin hadosztályparancsnokot és Voszkov katonai biztost.

A pártmozgósítással párhuzamosan a szakszervezetek is a front rendelkezésére bocsátották legjobb kádereiket. Október 4-én a Szakszervezetek Központi Tanácsának kommunista frakciója külön határozatot hozott a felelős szakszervezeti munkatársak mozgósításáról. Október 14-én a Szakszervezetek Központi Tanácsának Elnöksége felhívással fordult valamennyi szakszervezeti tanácshoz.

„Ebben az aggasztó helyzetben — így szólt a felhívás —, a szakszervezeteknek oda kell adniuk legjobb erőiket vörös frontunk megerősítésére és ellátásának megjavítására... A frontnak tapasztalt, felelős munkatársak kellenek, tömegmozgósításra jelenleg nincs szükség.

Az idő nem vár, minden óra drága, segítsétek felgyülemlett tapasztalataitokkal, gyakorlati munkátokkal vörös frontunkat, hogy végleg legyőzzük a ránk tört ellenséget."[38]

A helyi szakszervezeti tanácsok számos olyan felelős vezetőjüket küldték a frontra, aki a gazdasági szervező munkában és a tömegmunkában a polgárháború nehéz körülményei között is kiállta a próbát. A front menti nagyvárosokban a szakszervezetek tartalék-munkásezredeket alakí-

[37] Bednota, 1919 október 14.

[38] A szovjet szakszervezetek szerepe a Vörös Hadsereg megteremtésében (1918—1920). Moszkva 1940 178—179. old. (oroszul).

tottak. Ilyen ezredek voltak Petrográdban, Tulában és más városokban.

Október elején ült össze Moszkvában a Kommunista Ifjúsági Szövetség II. országos kongresszusa, amely egyhangú határozatot hozott a Komszomol-tagok mozgósításáról. A határozat úgy szólt, hogy a moszkvai megerősített körzetben minden tagot mozgósítanak tizenhatéves kortól, a többi körzetben pedig a szervezetek tagságuk 30 százalékát küldik a frontra.

A párt Központi Bizottsága azonban — nehogy a fiatal káderek sorra elpusztuljanak a fronton — úgy döntött, hogy „ezt a mozgósítást bizonyos keretek közé kell szorítani, a mozgósítottaknak először csupán kis részét véve igénybe".[39]

Ámde az ifjúságot nehéz, sőt, időnként lehetetlen volt visszatartani. Gyakran egész körzeti Komszomol-szervezetek vonultak ki a frontra, bizottságukkal az élükön. Mentek a fiúk és lányok, edzett ifjúmunkások és parasztfiúk, egyetemi hallgatók és középiskolások. Voltak, akiket már az első kiegészítő parancsnokságról hazaküldtek, s ők titokban meghúzódtak katonai szerelvényeken, hogy azután megkérjék a politikai biztost vagy a parancsnokot, vegye létszámba őket mint önkénteseket.

S a Komszomol-ifjúságot követte a többi fiatal. A front menti városokban és falvakban különösen tömegméretűvé vált ez a mozgalom. Apjától örökölt, régi ellenzős sapkában, derekán szorosra vont szíjjal vagy kötéllel, gondosan keblébe rejtett karéj kenyérrel beállított egy legényke a legközelebbi ezredhez, s így szólt: „Puskát ide, hadd üssem a fehéreket!"

Orjol közelében van Kunag falucska. Itt élt két serdülő testvér, Ványa és Szenya Szidorov. Mindketten megjelentek a 13. hadsereg egyik egységének törzsénél: „Be akarunk lépni önként a hadseregbe!" A törzsnél dolgozó elvtársaknak akkor éppen a legkevésbé rájuk volt szükségük. Megmondták a Szidorov testvéreknek, hogy menjenek haza — kiskorúak ők még ehhez! Beköszöntött az éj. Az egység a

[39] Izvesztyija CK RKP(b). 1919. december 2.

sötétség leple alatt más frontszakaszra vonult S mi történt? A Szidorov testvérek egyszerre csak felbukkantak a harcosok között. Nem volt más hátra, besorozták őket önkéntesi minőségben. S a parancsnokság nem bánta meg elhatározását: a testvérek kitűnő felderítőknek bizonyultak. Bátran léptek át az arcvonalon, és mindig értékes értesülésekkel tértek vissza az ellenség mögöttes területéről. Egyikük harci lovat szerzett magának teljes felszereléssel: elkötötte a fehérektől. Vitézségükért és hősiességükért a Szidorov testvéreket felvették a Komszomolba.

Sok ilyen eset történt a legkülönbözőbb harci szakaszokon.

Nemhiába írta Podvojszkij akkoriban a Komszomol Központi Bizottságának az északnyugati komszomolistákról: „Öntudatos, lelkes és magabiztos ifjúság szállt harcba a tőkések ellen."

A helyi mozgósítások végrehajtásánál a párt Központi Bizottsága az egyes kormányzóságok helyi viszonyaiból indult ki. Oroszország központi és északi körzeteiben a párt maximális számban mozgósíthatta a felelős pártmunkásokat és szovjet vezetőket, erősen csökkentve emiatt minden nem katonai jellegű munkát. E körzetek munkásai és dolgozó parasztjai elég öntudatosak, politikailag elég szilárdak voltak ahhoz, hogy megértsék a pillanat komolyságát és felelősségteljes voltát.

Kisebb mértékben számíthatott káderekre a párt a keleti és a délkeleti országrészekben, amelyek gabonát, fémet, gyapotot adtak a köztársaságnak. Ott (az Urálban, Nyugat-Szibériában) még csak nemrég haladt át az arcvonal, s a szovjethatalmat hosszú fehéruralom után állították helyre, Ezekben a körzetekben erős szovjet közigazgatás megteremtésére és fenntartására, nagyszabású politikai tömegmunkára, s ehhez pártkáderekre volt szükség. Ezért ott helyi viszonylatban több pártmunkást és szovjetvezetőt kellett meghagyni, mint a központban.

A párt, miközben kipróbált kádereit a frontra küldte, s felülvizsgálat útján megtisztította sorait a haszonlesőktől és a besodródott elemektől, egyúttal gondoskodott arról is,

hogy taglétszámát a munkások, parasztok és vöröskatonák legjobbjaival egészítse ki.

Szeptember 26-án a Központi Bizottság elhatározta, hogy országszerte, a hátországban csakúgy mint a fronton, fontos politikai kampányt, párthetet rendez. Ebben az időszakban szélesre tárultak a párt kapui a munkások, a dolgozó parasztok, a Vörös Hadsereg és a Vörös Flotta harcosai előtt. A szovjetköztársaság igen súlyos helyzetben volt, s a pártra óriási felelősség nehezedett: ő volt felelős a proletárdiktatúra államának, a történelem első munkáshatalmának sorsáért. Abban az időben kommunistának lenni elsősorban annyit jelentett, mint a külső és a belső ellenforradalommal vívott harc élvonalába lépni. Aki a pártba lépett, nem várhatott ettől semmiféle személyes előnyt. Az emberek tudták, hogy „a párt tagjaira ... a szokottnál nehezebb és veszélyesebb munka hárul".[40] S a párthétnek mégis hatalmas sikere volt. Városi és falusi dolgozók, frontkatonák százezrei léptek be a pártba. Ezek az emberek, akik önzetlenül szolgálták a szocialista forradalmat, és hajlandók voltak utolsó csepp vérükig védelmezni a szovjethatalmat, kifejezték azt a készségüket, hogy megosztják a kommunista párttal a nehézségeket és bajokat, amelyekhez foghatót még egyetlen ország kormányzó pártjának sem kellett leküzdenie.

„Elvtársak! Soraitokban nem lehetnek közömbösek, öntudatlanok, gyávák! Álljatok be mindnyájan a harcosok közé! Sorakozzatok a párt vörös zászlaja mögé!"[41] — hangzott a „Pravda" felhívása ezekben a napokban.

Moszkvában több mint 14 500 új tag lépett be a pártba. Egy példával szemléltetjük, hogyan zajlott le a párthét a főváros proletár kerületeiben. A Krasznaja Presznya az emlékezetes 1905-ös forradalom idején a munkásság hős fellegvára volt. 1919 októberében a presznyai munkások újból megmutatták, hogy kegyelettel megőrzik dicső forradalmi hagyományaikat. A gyárakban, az üzemekben, a műhelyekben, az étkezdékben és a munkásszállásokon lelkes hangú

[40] *Lenin* Művei. 30. köt. 49. old.
[41] Pravda, 1919. október 10.

gyűlések zajlottak le, összesen több mint 53 000 ember részvételével. Valamennyi dolgozó közösség kinyilvánította, hogy bátran kiáll a haza védelmére a belső és külső ellenséggel szemben. A szónokok izzó gyűlölettel beszéltek Gyenyikinről, a fehér banditákról — akik alávaló módon bombákat dobáltak a Leontyevszki utcában — és az antant-imperialistákról. Veszélyben a szovjethatalom, meg kell védeni. Életre-halálra, utolsó leheletig folyik a harc, tehát ebben a vészterhes órában be kell lépni a kommunista pártba, amely annyiszor ontotta a vérét az orosz munkások jobb sorsáért. Az orosz munkásosztály csak a kommunista párt lenini zászlaja alatt győzhet ebben a heroikus harcban.

„A kommunista párt, a ti szeretett pártotok — fordult a presznyai kerületi pártbizottság a munkásokhoz —, amelyet ezer kötelék fűz össze a dolgozó néppel, azért jött létre, hogy ügyeteket szolgálja és támaszotok legyen.

Vele együtt döntöttétek meg 1917 októberében a megalkuvó burzsoá kormányt, és emeltétek magasra a szovjetköztársaság zászlaját...

Vele együtt vertétek le Kalegyint, Krasznovot és Kolcsakot.

Vele együtt veritek le Gyenyikint, fejezitek be a polgárháborút és biztosítjátok a tartós békét, a szabad munkát..."[42]

A presznyai párthét folyamán (október 8—19) 1800 ember lépett be a pártba. Az új párttagok október 18-án más munkásokkal és vöröskatonákkal együtt felvonultak a moszkvai szovjet épületéhez, ahol Mjasznyikov és Jefremov, a moszkvai pártbizottság titkárai üdvözölték őket. Itt az új presznyai bolsevikok több ezer elvtársuk és testvérük színe előtt ünnepélyesen hűséget esküdtek a pártnak.

„Esküszünk, hogy a Vörös Presznya ugyanolyan rendületlenül halad ezután is a forradalom útján, mint 1905-ben."[43]

Hasonló módon zajlottak le a párthetek a főváros za-

[42] Pravda, 1919. október 8.

[43] *J. A. Poljakov:* A moszkvai dolgozók a szovjet főváros védelmében 1919-ben. 138. old (oroszul).

moszkvorecki, rogozsszko-szimonovszki, zselernodarozsni kerületeiben és más kerületekben is.

Lenin a szovjethatalom és a kommunista párt fényes sikerének tartotta a moszkvai pártheteket. Ez a siker éppen akkor született, amikor a szovjetköztársaság különösen nehéz és válságos helyzetben volt, amikor elkeseredett harcot vívott Gyenyikin ellen, amikor az ellenforradalom ügynökei terrorcselekményeket hajtottak végre a szovjet hátországban, többek között Moszkvában is. Akik Gyenyikin győzelmét óhajtották — a burzsoázia, a volt földesurak és hivatalnokok —, éppen ezekben a napokban igyekeztek minél nagyobb pánikot kelteni, s a szovjethatalom „elkerülhetetlen" bukását jósolgatták. Igen ügyesen használták ki az 1919 október elején kialakult helyzetet arra, hogy a néppel elhitessék az ellenség leverésének lehetetlenségét.

„S mégis, a proletártömegből, amely látta Gyenyikin »sikereit«, és ismerte a nehézségeket, a bajokat, a kommunista névvel és kötelességteljesítéssel éppen most együttjáró veszélyeket, ezren és ezren álltak talpra, hogy megerősítsék a kommunisták pártját, hogy vállukra vegyék az államigazgatás hihetetlenül nehéz terhét...

Ez a siker bebizonyította és szemléltetően megmutatta... az egész köztársaságnak és az egész világnak, hogy éppen a proletariátus mélyén, éppen a dolgozó tömeg igazi képviselőiben van a szovjethatalom erejének és szilárdságának legmegbízhatóbb forrása."[44]

Más városokban és kormányzóságokban rendezett párthét eredményei is megerősítették Leninnek ezt a következtetését.

Petrográdban kétszer rendeztek párthetet. Először — augusztusban — a párthét több mint 8000, másodszor — októberben — a 7. hadsereg katonáival együtt csaknem 6000 főnyi taglétszám-emelkedést eredményezett. A szovjetország 21 kormányzóságában (Szibériát, Turkesztánt, Ukrajnát és a frontokat nem számítva) összesen mintegy 160 000 öntudatos munkás és dolgozó paraszt lett kommu-

[44] *Lenin* Művei 30 köt 56—57. old.

nista. Jelentős utánpótlást biztosítottak a pártnak a frontokon harcoló egységek. Egyes Gyenyikin ellen harcoló hadosztályoknál 900—1500 katona lépett be a pártba a párthét folyamán.

Ez a siker megmutatta, milyen nagy a párt tekintélye a nép szemében, mennyire hisznek a tömegek a párt bölcsességében, milyen határtalan bizalommal viseltetnek a dolgozók élcsapatuk iránt. A kampány eredményeként ugrásszerűen megnőtt a pártlagság létszáma az iparvállalatoknál, falun és — ami különösen fontos volt — a Vörös Hadseregben. A pártmozgósítás és a párthét megerősítette, szilárdabbá tette a hadsereget, és erősen megkönnyítette a Gyenyikin- és a Jugyenyics-seregek, valamint a többi ellenséges erő legyőzését.

A párt és a szovjet állam minden erőfeszítése ebben az időben a Gyenyikin elleni harci front megerősítésére irányult.

A déli front jelentős erősítést — mintegy 50 000 főnyi utánpótlást — kapott szeptember végén és október elején. Október első felében a hétszáz versztnyi déli fronton a szovjet csapatok létszáma több mint 75 000 gyalogos és 13 000 lovas katona volt, 1733 géppuskával és 424 löveggel. A délkeleti fronton ez idő tájt tobb mint 36 000 gyalogos és mintegy 5000 lovas katona küzdött 1127 géppuskával és 263 löveggel. Október elsején, még a párthét előtt, a déli front alakulatainál 14 825, a délkeleti fronton pedig 9480 kommunista volt. Ez azt jelenti, hogy a hadra kelt sereg kommunistáinak mintegy 40 százaléka délen harcolt.

A szovjetköztársaságnak azonban Petrográd védőit is segítenie kellett, hiszen az ellenség a kapuk előtt állt, s már arra készult, hogy betörjön a városba. A párt Központi Bizottsága, a Honvédelmi Tanács és személyesen Lenin feszült figyelemmel kísérte az északnyugaton lejátszódó eseményeket.

Lenin még október 14-én ezt táviratozta a Petrográdi Szovjet Végrehajtó Bizottságának: „A fehérek offenzívája nyilvánvalóan manőver, hogy elvonják az erőket a mi déli előnyomulásunktól. Verjék vissza az ellenséget, irányítsák

csapásaikat Jamburgra és Gdovra. Mozgósítsák az embereket a frontra. Számolják fel az ügyosztályok kilenctized részét... Mielőbb el kell kergetni őket, hogy önök segítséget nyújthassanak délnek."[45]

Október 15-én a Központi Bizottság Politikai Bizottsága határozatában kimondotta: „Petrográdot fel nem adjuk!" A Politikai Bizottság úgy ítélte meg a helyzetet, hogy Petrográd védelme fontosság tekintetében a második harci szakasz a moszkva—tulai körzet után, ahol döntő ütközet folyt a szovjet csapatok és Gyenyikin serege közt. Petrográd eleste súlyos csapás lett volna a szovjetköztársaság számára.

Ám Zinovjev és a Moszkvából érkező Trockij kidolgozták saját „tervüket". Azt javasolták, a szovjet csapatok engedjék be az ellenséget Petrográdba, mert utcai harcokban könnyebb lesz leverni. A terv végrehajtása a város legjobb proletárerőinek tömeges pusztulását, az ipar és a közszolgáltatási intézmények szétrombolását, s végeredményben a fehérgárdisták nagy erkölcsi diadalát jelentette volna.

A Honvédelmi Tanács Leninnel az élén határozottan elvetette Trockij és Zinovjev tervét. Október 17-én hajnalban Lenin a Köztársasági Honvédelmi Tanács alábbi határozatát továbbította közvetlen vonalon Petrográdba:

„Először. A Honvédelmi Tanács 1919. október 16-i határozata alapvető utasításként előírja, hogy tartsák mindenáron Petrográdot az útnak indított erősítések megérkezéséig.

Másodszor. Ennélfogva védjék Petrográdot az utolsó csepp vérig, egy talpalatnyi földet se engedjenek át..."[46]

Jelentős erősítéseket küldtek Petrográdba az ország különböző vidékeiről, még a déli front tulai tartalékából is. Petrográdban és a környező vidéken — akárcsak 1919 tavaszán — megkezdődtek a párt-, a szakszervezeti és a Komszomol-mozgósítások, amelyek a legállhatatosabb, harcos szellemtől áthatott párt- és proletár-utánpótlást biztosítot-

[45] *Lenin* Művei. 36. köt. Budapest 1958. 528. old.

[46] Dokumentumok Petrográd 1919-es hősi védelméről. Ogiz 1941. 98 old. (oroszul).

ták a hadseregnek. A pártmozgósítás nagy méreteket öltött. A városi pártszervezet 250 felelős munkatársat és mintegy 2500 párttagot mozgósított. A kerületi pártbizottságok kommunista különítményeket alakítottak. A kormányzósági pártszervezet hat nap alatt — október 17-től 22-ig — 1168 kommunistát indított útnak az arcvonalra. Számos üzemi és községi pártszervezet teljes egészében mozgósítottnak nyilvánította magát. Az üzemekben munkásosztagok alakultak, és sokan közülük rögtön a frontra mentek.

Októberben özönleni kezdett az erősítés a 7. hadsereghez. Októberben és novemberben 107 katonavonat érkezett Petrográdba. A politikai szervek mintegy 1500 kommunistát küldtek. A petrográdi munkások és az egész ország hősies erőfeszítésével megteremtődtek a Jugyenyics-haderő legyőzésének feltételei. Szükség volt e feladat mielőbbi végrehajtására, hogy a szovjetország biztosítsa a győzelmet a legfőbb harci szakaszon, a déli fronton.

„Nagyszámú sereget küldtünk önöknek — írta Lenin október 18-án a petrográdi pártbizottságnak —, s most minden a Jugyenyics elleni támadás gyorsaságától és Jugyenyics bekerítésétől függ. Igyekezzenek minden erővel meggyorsítani a hadműveleteket. A Kaukázusban, Gyenyikin mögöttes területén kitört hatalmas felkelés, valamint szibériai sikereink a teljes győzelem reményét keltik, amennyiben rohamosan meggyorsítjuk Jugyenyics felszámolását."[47]

Szovjet-Oroszország dolgozói a végső fizikai és szellemi erőfeszítés idejét élték. A polgárháború soha nem látott mértékben kiéleződött, s az ország életének legfőbb tartalma lett. Míg az előző háborúkban, amelyeket az emberiségnek át kellett vészelnie, a front és a hátország fogalma többé-kevésbé világosan elhatárolódott, addig 1919 őszén a front teljesen egybeolvadt a hátországgal. A szovjetköztársaság a szó szoros értelmében katonai táborrá vált, amelynek helyőrségét a munkások és a dolgozó parasztok alkották, élükön a kommunista párttal és a nagy Leninnel.

[47] Lenin katonai jellegű üzenetváltásai (1917—1920). 212. old

Harcosok tízezrei adták életüket a szocialista forradalomért, azokért a nemzedékekért, amelyek meg fogják érni a kommunizmus fényes és örömteli hajnalát. S helyükbe újabb harcosok százezrei léptek. Az első vonalban küzdőknek tüzérségi lövedékre, puskára, katonaköpenyre és kenyérre volt szükségük, s mindezt a szerelvények áradata szállította az arcvonalra.

Hogy milyen eredményeket ért el a szovjetköztársaság 1919 őszén a haditermelés fellendítésében, erről ékesszólóan tanúskodnak az alábbi adatok. Augusztustól októberig a puskagyártás másfélszeresére nőtt; ugyanezen idő alatt a töltények havi termelése 3 millió darabbal emelkedett. A köztársaság legfőbb arcvonala — a déli — októberben és novemberben mintegy 30 000 puskát, 33 millió töltényt, több mint 80 000 tüzérségi lövedéket és nagy mennyiségű hadfelszerelési tárgyat kapott.

Október 17-én a Honvédelmi Tanács határozatot hozott a munka termelékenységének emeléséről. Az ipari üzemekben ideiglenesen bevezették a 12 órás munkaidőt. A határozat előírta a túlórák progresszív bérezését, a premizálást stb.; de sok hadiüzemben a munkások a határozat előtt is önként dolgoztak napi 12—14 órát.

Nézzük például, hogyan dolgoztak a petrográdi üzemek munkásai.

Putyilov-gyár. Itt páncélvonatokat, ágyúkat, vasúti kocsikat, páncélgépkocsikat gyártottak és javítottak. 1919 őszének viharos napjaiban számos műhely termelékenysége háromszorosára emelkedett; pedig éppen ebben az időszakban a munkások jelentékeny része a frontra ment, s a többieknek nemcsak a gépek mellett kellett dolgozniuk, hanem naponta még néhány órán át katonai kiképzésben is részesültek, sáncokat ástak, védelmi vonalakat építettek. A főbb megrendeléseken kívül minduntalan befutottak soronkívüli sürgős igények: hol páncélpajzsokat kértek a narvai kapuhoz, hol valamelyik sürgősen a frontra vezényelt csapategység tüzérségi felszerelését kellett megjavítani, hol pedig egy hadtáposztag lovai vártak patkolásra. Érkeztek időnként olyan megrendelések is, amelyeknek teljesítésére

a gyár műhelyei nem voltak alkalmasak. Ilyenkor működésbe lépett a munkások mindenen győzedelmeskedő kezdeményező készsége és természetes esze. Honnan, honnan nem, előkerítették a szükséges szerszámokat, aztán egy kis átszerelés, egy kis átalakítás — és a front igényeit teljesítették.

Az emberek hetekig nem léptek ki a gyárkapun. S amikor hosszas távolmaradás után végre hazakerültek, az első hívásra éjnek idején ismét a műhelyben termettek. A munka nehéz volt, ennivaló kevés, de minden munkás úgy viselkedett, mintha az első vonalban lenne.

Egy másik üzemben, a Petrográd környéki Kolpino körzetében fekvő Izsor gyárban már igazi fronthelyzet uralkodott. Az ellenség mindössze néhány versztnyire volt; a műhelyek tetején és falain kopogtak a puskagolyók és a lövedékek szilánkjai. A munkások egy része harci osztagok kötelékében az első vonalban küzdött. S az üzem egy percre sem állt le. Itt gyártották a világ egyik legjobb minőségű páncélzatát. Egyik páncélvonat és páncélgépkocsi a másik után került ki a gyárudvarból az ütközetek poklába. Októberben és novemberben az üzem munkásai 27 nap alatt annyit termeltek, mint más időben három hónap alatt.

E két gyár példája nem volt egyedülálló. Ugyanígy dolgoztak számos moszkvai üzem, a tulai, az izsevszki, a votkinszki, a motovilihai hadiüzemek munkásai.

A honvédelem szükségleteire dolgozó iparvállalatok gyors ütemben növelték a termelékenységet. Ehhez igénybe kellett venni az összes erőforrásokat. Nagyszerű eredményeket értek el például az izsevszki fegyverkészítők. Izsevszk nemrég — 1919 júniusában — szabadult fel a kolcsakisták uralma alól. A fehérgárdisták alaposan megrongálták a fegyvergyárat, Oroszország egyik legnagyobb hadiüzemét. A rombolásokon kívül az ellenség erőszakkal magával vitt sok szakképzett munkást és fegyvermestert. A gyárat óriási erőfeszítésekkel sikerült ugyan hamarosan helyreállítani, de a termelékenység eleinte borzasztó alacsony volt: mindössze 2—3000 puska havonta. Ez volt a helyzet júniusban

és júliusban. De a gyár októberben havonta már 21 000, az év végén pedig több mint 171 500 puskát gyártott.

A szovjet hadiüzemek munkatermelékenységének növekedését szemléltetően mutatják a következő adatok: 1919 első felében körülbelül 140 300 töltényt és 201 400 puskát, az év második felében pedig már csaknem 217 000 töltényt és több mint 268 700 puskát gyártottak.[48]

1919 őszén különösen kiéleződött a fűtőanyag-válság. Fűtőanyag-hiány miatt veszély fenyegette a hadiipart, elakadtak a vonatok. Veszélybe volt a hadianyagszállítás, a fegyvergyártás, a városok és a front élelmezése.

„A fűtőanyag-válságot mindenáron le kell küzdenünk, különben nem lehet megoldani sem az élelmezési, sem a katonai, sem az általános gazdasági feladatokat"[49] — hangsúlyozta a Központi Bizottságnak a pártszervezetekhez intézett november 13-i körlevele. A párt a munkások és parasztok ezreit mozgósította a fűtőanyag-válság elleni küzdelemre, s ez csakhamar meghozta az első eredményeket.

Szilárd és megbízható hátországa volt a Vörös Hadseregnek. A háborútól, pusztulástól, éhínségtől, blokádtól sújtott szovjetköztársaság egyre újabb emberi erőt és gazdasági erőforrásokat talált, amelyek biztosították a hatalmas és nagyszámú ellenség, mindenekelőtt az antant-imperialisták feletti győzelmét.

1919 őszén a délen húzódó két arcvonal — a déli és a délkeleti — közül egyre nagyobb jelentőségre tett szert a déli front. Igen sok függött a moszkva—tulai körzetért folyó harc kimenetelétől, s a párt az előtte álló számtalan feladat közül megjelölte a legfontosabbat, ennek végrehajtására mozgósította a tömegeket, és ide összpontosított minden erőfeszítést.

Október 15-én a Központi Bizottság Politikai Bizottsága rendkívül fontos ülést tartott, amelyen Lenin elnökölt. A Politikai Bizottság minden tagját, még a fronton tartózko-

[48] A szovjet nép döntő győzelmei az intervenciósok és a fehérgárdisták ellen 1919-ben. Cikkgyűjtemény Sz. F. Najda és D. N. Kovalenko szerkesztésében, Moszkva 1960. 545., 551. old. (oroszul).

[49] *Lenin* Művei. 30. köt. 126. old.

dókat is hazahívták. Ennek az ülésnek a legfőbb eredménye az volt, hogy lényegében új stratégiai alapokra helyezték a délen folyó küzdelmet. Az új stratégiai terv az október közepén előállott helyzetből következett. Addig úgy vélték, hogy az új délkeleti fronthoz tartozó 9. és 10. hadsereg erőinek kell a fő csapást mérniük Gyenyikinre a caricini körzetből, Novocserkasszk irányában; most viszont nyilvánvalóvá vált, hogy a legnagyobb erőfeszítésnek a középső fehér hadseregcsoport leverésére kell irányulnia. A fő csapás tehát a déli front feladata lett. Itt vonta össze az ellenség legfőbb erőit, innen fenyegette a legnagyobb veszély a köztársaságot. Ezenkívül a Központi Bizottság szeptemberi ülése után a középső szakaszon összpontosították a legerősebb szovjet hadseregcsoportot. Mindez arra vallott, hogy a közeljövőben döntő ütközetnek kell megindulnia azokon a szakaszokon, ahol az ellenség a Moszkva felé irányuló áttörésben reménykedett.

A Politikai Bizottság úgy döntött, hogy a hadsereg-főparancsnokság minden eszközzel erősítse meg Tula és Moszkva védelmét, a tél folyamán pedig készítsen elő általános offenzívát déli irányban.

A délkeleti front seregei ideiglenesen védelmi feladatokat kaptak. A Politikai Bizottság úgy ítélte meg a helyzetet, hogy a nyugati és az északi front hadműveletei háttérbe szorulnak az első rendű feladattal, a moszkva—tulai körzet biztosításával szemben. Az ezután következő legfontosabb harci körzetnek a Politikai Bizottság — mint már említettük — a nyugati front petrográdi szakaszát tartotta.

A Politikai Bizottság útmutatásai alapján más arcvonalakról újabb csapatokat dobtak át, s újonnan mozgósítottakból, elsősorban kommunistákból és munkásokból alakult osztagokat vezényeltek a déli frontra.

E rendkívül fontos határozatok végrehajtását Lenin személyesen ellenőrizte. Figyelemmel kísérte mindenütt a fronthelyzet alakulását, s elérte, hogy idejében és sürgősen vezényeljék az erősítéseket délre és Petrográdhoz.

Közeledett az óra, amikor a Vörös Hadsereg — a párt és

a dolgozó tömegek akaratát teljesítve —, minden addiginál nagyobb erővel sújtott le a szovjethatalom ellenségeire. A frontokon fordulat érlelődött...

A FORDULAT

Október közepén, Orjol eleste után heves harcok lángoltak fel a 13. és a 14. szovjet hadsereg szakaszán. Különösen elkeseredett hadműveletek folytak Orjol irányában, ahol a rohamcsapat egységei vívtak hősies küzdelmet. Ehhez a csapathoz tartozott a lett lövészhadosztály, a Pavlov-dandár és a nyugati frontról átvezényelt vöröskozák gyalogdandár, Primakov vezetése alatt. A Déli Front Forradalmi Katonai Tanácsának meghatalmazottja a rohamcsapatnál Ordzsonikidze volt.

A front Forradalmi Katonai Tanácsa azt a feladatot tűzte a csapat elé, hogy délnyugat felől mérjen csapást az Orjol körzetében összevont ellenséges alakulatokra. A rohamcsapattól jobbra a 14. hadseregnek kellett támadnia. A szovjet egységek csapásai az orjoli fehér hadseregcsoport balszárnyára és mögöttes területére irányultak. Ugyanakkor a 13. szovjet hadsereg azt a feladatot kapta, hogy tartóztassa fel Gyenyikinék északi irányú előrenyomulását, és aktívan működjön együtt a rohamcsapattal.

A történelmi jelentőségű orjoli ütközet, amely a fehérgárdista Gyenyikin-haderő vereségének kezdetét jelentette, október 16-ától 20-áig tartott. Az ellenség részéről válogatott egységek, az „önkéntes hadsereghez" tartozó Kornyilov- és Drozdov-hadosztály egységei vettek részt az ütközetben. Ezek az egységek többször is megpróbálták erős ellenlökésekkel szétszórni a támadó szovjet csapatokat, de sikertelenül.

A fehérgárdista parancsnokság az orjoli ütközetben gyakran alkalmazta az úgynevezett lélektani támadásokat. Amikor a Vörös Hadsereg aránylag gyengébb, rosszul szervezett egységei álltak szemben a fehérgárdisták válogatott és alaposan beidomított ezredeivel, ez a harcmodor sikert hozott az ellenségnek. Az orjoli csatában azonban ez nem

vált be. F. V. Popov, a 13. hadsereg 9. hadosztályának volt lovasdandár-parancsnoka igen szemléltetően írja le visszaemlékezéseiben, hogy a szovjet katonák miként verték vissza az ellenség ilyenfajta támadásait. A dandár október 19-én Orjoltól északkeletre harcolt a várostól mintegy 30 kilométer távolságban. Ekkor a Kornyilov-hadosztály egységei „lélektani" támadást intéztek a dandár egyik ezrede ellen, amelynek parancsnoka a balti matróz, Szavva Pelipejko volt.

„Hajnalban a fehérek — írja Popov — kimásztak az árokból és súlyba tartott puskával, egyetlen lövés nélkül, dobpergés mellett lassan nyomultak előre. Harkovnál, Kurszknál, sőt, még két héttel ezelőtt Maloarhangelszknél is rendkívül nyomasztólag hatottak a kimerült vöröscsapatokra ezek a »lélektani« támadások. Katonáink akkor bizonytalanul, célzás nélkül összevissza lövöldöztek és a fehérek támadásai majdnem mindig sikert értek el. Most azonban másképpen alakult a helyzet. Katonáink lövés nélkül 300 méter távolságig engedték a rendezett sorokban menetelő fehéreket, visszafojtott lélegzettel figyeltek és türelmetlenül várták a parancsot.

A feszült csöndben végre felhangzott a parancs: »Nyugodtan célozni a mellre. Tűz!«

Az első sortűz leterítette a fehérek oszlopának harmadrészét. A felzárkózók az elesetteken átlépve tovább mentek. Csak a harmadik sortűz után ingott meg a fehér gárda, de nem feküdt le, hanem szétzilálva özönlött visszafelé ...

A fehérek megindították második »lélektani« támadásukat ... Ez a támadás még hevesebb, még elszántabb volt. Öt oszlopban nyomultak előre húsz lépésnyi térközökben az oszlopok között. Az emberek szorosan felzárkóztak egymás mellé, valóságos élő falat képeztek. A parancsnokok szorosan az oszlopok mögött mentek, egyik kezükben kardot lengettek, másik kezükben forgópisztolyt tartottak, saját katonáik hátára célozva.

Ismét ott láttuk előttünk a fehér rohamcsapatokat fekete kucsmában, halálfejes fekete köpenyben.

Ekkor az ellenség balszárnyán lovasság tűnt fel. Kivont karddal keresztül ugrattak a horpadáson, hogy bekerítsék

jobbszárnyunkat. Ezt a módszert már jól ismertük. Az ilyen lovasroham eddig gyakran sikerre vezetett. Ha felhangzott a kiáltás: »Kozák lovasság hátulról«, sokszor pánik tört ki a vörösgyalogság soraiban... Most is elkiáltotta magát valaki. »Lovasság jobbról!«, de ez a kiáltás elröppent a reggeli csendben. A dombok mögül szélvészként viharzott előre 2. lovasezredünk Omeljanyenko vezetésével. A két lovasság tömör sziklafalként zúdult egymásra.. A lovak szügye egymásnak feszült. A csengő és szabdaló kardok osztották a halált. A lovak felágaskodtak. De ez a csata csak pillanatokig tartott. Ezúttal dicstelenül ért véget a fehér lovasság támadása.

Kornyilov gyalogosai azonban rendületlenül haladtak tovább. Már hallani lehetett szabályos lépéseiket. Ekkor ismét felhangzott a parancs, ezt követte három sortűz gyors egymásutánban a mi lőállásainkból. Kattogtak a géppuskák. A fehérek megritkult oszlopai bomladoztak, de a mögöttük menetelő sorok nem tágítottak. A vörösök sortüze közti szünetekben a fehérek oldalán olykor pisztolylövés dördült. A parancsnokok agyonlőtték a hátrálni akaró »rohamozókat«.

A negyedik sortűz után a fehérek dicstelenül beszüntették a »lélektani« támadást. Az első három sor, mintegy parancsszóra, lefeküdt, a másik kettő, elérte a földön lapulók vonalát, tétován megállt, majd az ötödik sortűz után rendetlenül, egymást lökdösve, futni kezdett visszafelé. A földön fekvő első sorok követték a példát.

Az újabb fehér lovasroham, mely a horpadásból indult ki, záporozó géppuskatűzbe ütközött. A fehér lovasság a dombokon csoportokba verődött, és visszaözönlött, hátra hagyva a csatatéren a lovasok nélkül ügető paripák tömegét."[50]

Ez csak egy harci epizód volt, amelyhez hasonló ezerszamra fordult elő 1919 őszén a polgárháború döntő ütközeteiben. Az akkori időkre jellemző kép bontakozott ki: az ellenforradalom mindent feltett a kártyára, válogatott ez-

[50] *F. Popov:* Gyenyikin veresége Orjolnál. Orjoli Könyvkiadó 1959. 38—40. old. (oroszul).

redeit, alakulatait is feláldozta, a legagyafurtabb hadi cselvetésekkel próbálta megrendíteni a szovjethatalom védőinek fizikai és erkölcsi erejét. Ám az ellenforradalom csapatai dicstelenül pusztultak el a „lélektani" és egyéb támadásokban, harcászati módszerei egyre hatástalanabbak lettek. Ezzel szemben a munkás-paraszt állam egységei szüntelenül gyarapodtak és erősödtek, a Vörös Hadsereg folytonosan tökéletesítette haditaktikáját. Ez a rendkívül fontos tény világosan megnyilvánult a harc valamennyi szakaszán. Különösen szembetűnő volt az orjoli ütközetben, amely Gyenyikin végleges vereségének kezdetét jelentette.

A szovjet rohamcsapatnak, valamint a 13. hadsereghez tartozó észt és 9. hadosztálynak sikerült észak, nyugat és délnyugat felől bekerítenie Orjolt. A harc a város előterében bontakozott ki. A 13. hadsereg és a rohamcsapat egységeivel együtt küzdött Medvegyev orjoli munkásezrede, amely már a város védelménél is kitűnt. E harcokban hervadhatatlan dicsőséget szereztek a 9. lövészhadosztály katonái. (Parancsnokuk Szoloduhin petrográdi munkás volt, aki már a Jugyenyics elleni nyári harcok idején bebizonyította hadvezéri tehetségét.) A 9. hadosztály egységei október 20-án elsőnek törtek be Orjolba. A fehérgárdisták kénytelenek voltak kiüríteni a várost.

A déli front középső szakaszán a hadászati kezdeményezés a Vörös Hadsereg kezébe került. A súlyos veszteségeket szenvedő és a váratlan vereségtől demoralizált ellenség védekezésbe vonult.

S ugyanezekben a napokban a déli front balszárnyán, a voronyezsi szakaszon is megsemmisítő csapás zúdult az ellenségre. Ez a csapás a Bugyonnij-lovasságtól és a 8. hadsereg csapataitól eredt.

A voronyezsi szakaszon a fehérek a Gyenyikin-sereg legerősebb lovasegységeit, a Skuro- és a Mamontov-lovashadtestet vetették be. E hadtestek a 8. és a 13. hadsereg érintkezési pontjánál támadtak, lévén hogy a fehérgárdista parancsnokság itt akarta áttörni a szovjet védelmet. A Bugyonnij-hadtest támadásának elsősorban ezt a veszélyt kellett elhárítania.

A támadás látszatra igen kedvezőtlen körülmények kö-

zött indult meg. Noha a lovashadtest jelentős erősítéseket kapott a délkeleti front tartalékából, az ellenség változatlanul túlerőben volt. A Bugyonnij-hadtest akkor összesen mintegy 8400, Skuro és Mamontov két hadteste pedig 9500 lovast számlált; a szovjet egységek gyalogos létszáma mindössze 800, míg a fehéreké 2000 volt. Tetejébe még az ellenség csaknem kétszer annyi löveggel is rendelkezett.

Ennek ellenére már az október 13-án megindult támadás első napjai megmutatták, hogy a szovjet lovasok sikeresen birkóztak meg feladatukkal. Négy nap alatt 30 kilométerre közelítették meg Voronyezst, és meghiúsították a fehérgárdistáknak azt a tervét, hogy betörnek a déli front mögöttes területére. Ám az ellenség nem adta fel az eredeti helyzet visszaállításához fűzött reményeit, s megpróbált erős ellencsapást mérni a vörösökre. E próbálkozás azonban siralmas eredménnyel járt: Gorodovikov 4. és Apanaszenko 6. lovashadosztálya tönkreverte a fehérgárdista rohamcsapatot. Ezután indult meg a Bugyonnij-lovashadtest döntő támadása Voronyezs ellen; s a hadtesttel együtt lendültek támadásba a 8 hadsereg lövészhadosztályai.

Egy levél érkezett Skuro főhadiszállására Bugyonnijtól. „Október 24-én reggel 6 órakor Voronyezsbe érkezem — így szólt a levél. — Megparancsolom Önnek, Skuro tábornok úr, hogy sorakoztassa fel az összes ellenforradalmi erőket a körtéren, ahol ön munkásokat akasztott. Megparancsolom, hogy a díszszemlét ön személyesen vezényelje."[51] A levél alján Bugyonnij saját kezű aláírása volt olvasható.

S a szovjet hadvezér megtartotta szavát: október 24-én a vörös lovasság bevonult Voronyezsbe.

A Voronyezs folyó vonalán, a városban és környékén nagy ellenséges erők összpontosultak. A fehérek itt gyűjtötték egybe szétvert egységeik maradványait, megerősítették a helyőrséget, felfegyverezték a helyi burzsoáziát. A védelmi vonal kedvező volt, a szovjet csapatok pedig nem készítettek elő átkelési alkalmatosságokat. A gyenyi-

[51] Dicsőségünk nem múlik el soha. (A polgárháború részvevőinek visszaemlékezései.) Moszkva 1958. 363. old. (oroszul).

kinisták remélték, hogy előnyös helyzetük folytán felőrölhetik a szovjet lovasságot a Voronyezsért folyó harcban. Ilyen körülmények között egy frontális támadás a fehérgárdista állások ellen valóban végzetes lett volna. Ám a szovjet parancsnokságnak kitűnő értesülései voltak a voronyezsi erősítésekről. Az értesülések megszerzését a kitűnő felderítés segítette elő, amelyet a szerb Oleko Dundić, a lovashadtest egyik egységének parancsnoka hajtott végre. Dundić rendkívül találékonyan és ügyesen, fehérgárdista tisztnek álcázva, behatolt a fehérek mögöttes területére és minden szükséges adatot tisztázott.

Gyenyikinék biztosra vették, hogy a legnagyobb veszély kelet felől fenyegeti őket — onnan, ahol a 6. szovjet lovashadosztály erői gyülekeztek. Otrozsek vasútállomás munkásai a szó szoros értelmében a fehérek szeme láttára állították helyre a lerombolt vasúti hidat. A munka a tüzérségi tűz ellenére megfeszített erővel folyt. Október 24-ére virradó éjjel a 6. lovashadosztály két ezrede önként vállalkozó helybeliek kalauzolásával átkelt a folyón, s elérte Voronyezs keleti peremét. A fehérek oda összpontosították fő erőiket. S ekkor észak felől lezúdult a fő csapás az ellenséges védelemre. A vöröslovasok harcba bocsátkoztak a város utcáin, az ellenség háta mögött pedig akcióba léptek a felkelő munkások fegyveres osztagai. A felkelést a kommunista pártszervezet és a voronyezsi forradalmi bizottság irányításával készítették elő.

A Voronyezsben berendezkedett fehérgárdisták Skuro tábornokkal az élen teljes katasztrófa előtt álltak. Akik egy héttel előbb még arra készültek, hogy harangzúgás közepette vonulnak be Moszkvába, most pánikszerűen futkostak ide-oda a voronyezsi utcákon, egérutat keresve. Skuro otthagyta vezérkari szerelvényét, s gépkocsin iszkolt tovább. Alárendeltjei veszni hagyták a tüzérséget, a páncélvonatokat, a hadtápot, a raktárakat, s hanyatt-homlok igyekeztek kifelé a városból, hogy mielőbb átkerüljenek a Don túlsó partjára. A Voronyezsért vívott harcokban Gyenyikin elvesztette legjobb, legmozgékonyabb egységeit: Skuro és Mamontov lovashadtestét.

Orjol és Voronyezs felszabadítása gyökeresen megváltoz-

tatta a helyzetet a déli fronton. Az ellenség kénytelen volt harcba vetni a válogatott, osztályszempontból egységes ezredeket, ahol a személyi állománynak csaknem egyharmada közkatonaként szolgálatot teljesítő hivatásos tisztekből állt. A tiszti ezredben szolgálók nemcsak a legképzettebb és legtapasztaltabb harcosai, hanem — s ez a fő — politikailag is a legszilárdabb káderei voltak a fehér hadseregnek. Ezek a „kornyilovisták", „drozdovisták", „markovisták", akiket elvakított a szocialista forradalommal, a szovjethatalommal, a munkásokkal és a parasztokkal szemben táplált osztálygyűlölet, elkeseredetten viaskodtak, s nem riadtak vissza semmitől. Hiszen ők tulajdonuk; az üzemek, a bányák, a földbirtokok, a bankok és általában mindazon javak visszaszerzéséért harcoltak, amelyeket az Októberi Forradalom a dolgozó osztályok közkincsévé tett. S most a Gyenyikinseregnek e legszilárdabb, legmegbízhatóbb ezredei megsemmisítő vereséget szenvedtek.

Október utolsó harmadában még heves harcok dúltak Orjolnál és Krominál. Az „önkéntes hadsereg" megpróbálta visszaszerezni elvesztett pozícióit a középső arcvonalszakaszon, de a szovjet rohamcsapat, valamint a 14. és a 13. hadsereg egységei visszavertek minden ellentámadást, és súlyos veszteségeket okoztak az ellenségnek. A fehérgárdisták — dühödten védekezve — visszavonultak.

A Vörös Hadsereg utat tört magának Kurszk felé. November elején a 14. hadsereg lovasezredeiből lovas hadseregcsoport alakult; parancsnokává Primakov vöröskozák dandárparancsnokot nevezték ki. A hadseregcsoport azt a feladatot kapta, hogy portyázzon az ellenség mögöttes területein, a Kurszk felé vezető utakon, vágja el az Orjol—Kurszk vasútvonalat, s ezzel tegye lehetetlenné, hogy a fehérek hasznát vehessék. A lovas portya sikerrel járt, fejvesztettséget és pánikot keltett a kurszki szakaszt fedező ellenséges seregekben.

November közepén ugyanez a lovas hadseregcsoport — most már mint 8. lovashadosztály — újabb portyára indult. Ez a portya, amely a Kurszkot, Konotopot és Harkovot összekötő vasútvonalak fontos csomópontja, Lgov ellen irányult, ugyancsak teljes sikerrel zárult. Lgov elvesztése

lehetetlenné tette, hogy az ellenség erősítéseket vezényeljen Kurszkba más frontszakaszokról.

Orjol felszabadítása után a Vörös Hadsereg egy hónapig tartó heves harcokban nagy területet vett birtokába a déli front középső szakaszán, Kromi, Dmitrovszk-Orlovszkij, Fatyezs. Lgov, Tyim, Dmitrijev-Lgovszkij, Szevszk és más városokkal. A 14. és a 13. hadsereg egységei nyugat. észak és kelet felől körülfogták Kurszkot. Kialakultak a kurszki gyenyikinista hadseregcsoport legyőzésének feltételei.

November 18-án éjjel két szovjet hadosztály, a 9. lövészhadosztály és az észt hadosztály ezredei támadásba lendültek. Az ezredek a vörösegységeket önként kalauzoló helyi lakosok segítségével találtak kedvező kiinduló állásokat a rohamhoz. A fehérgárdisták nem bírták a nyomást, és feladták Kurszkot.

Ezzel párhuzamosan a déli front más szakaszain is nagy sikereket értek el a szovjet csapatok.

November elején a 12. hadsereg az arcvonal jobbszárnyán támadásba ment át Csernyigov irányában. Ezen a frontszakaszon haladt a 60. lövészhadosztály Krapivjanszkij parancsnoksága alatt. November 6-án a hadosztály ezredei parancsot kaptak, hogy keljenek át a Gyesznán. Ez nem volt könnyű feladat; végrehajtásához igen nagy bátorságra és találékonyságra volt szükség. Az ellenség minduntalan dühödt ellentámadásokat indított. A 60. hadosztály géppuskásai amennyire csak lehetett, közel engedték, majd szinte közvetlen közelről halomra lőtték a fehérgárdista lovasságot. Az 534. szovjet ezred egyik zászlóalja az Internacionálét énekelve indult rohamra. Ez erősen hatott a fehérgárdistákra, zavart keltett soraikban. Ekkor egy másik szovjet zászlóalj váratlanul oldalba támadta és gyors visszavonulásra kényszerítette őket.

A forradalom második évfordulójának előestéjén. heves harcok után, felszabadult Csernyigov. Hogy megmentse csapatainak maradványait. a fehérgárdista parancsnokság gyorsan átdobta őket a Gyeszna bal partjára. Az ellenség itt akarta megvetni a lábát es feltartóztatni a szovjet 12. hadsereg előnyomulását. A Vörös Hadsereg egységei nem

tudtak azonnal átkelni a Gyesznán, mert az ellenség erős tüzérségi tűz alatt tartotta az átkelőhelyeket. A helyzetet a kozák gyalogdandár mentette meg. Mindent elsöprő rohammal elfoglalták a folyón keresztül vezető hidat, amelyet a fehérek nem tudtak megrongálni. Ezzel biztosították az átvonulást. A szovjet katonák a szüntelen ellenséges géppuska- és ágyútűz közepette is gyorsan hídfőállást foglaltak a Gyeszna bal partján, s tovább szorongatták az ellenséget. November 20-ára a 12. hadsereg egységei felszabadították Bahmacsot, s elérték Nyezsint és Konotopot. A 12. hadsereg sikeres támadása jelentős fehér erőket kötött le Ukrajnában. Ezeket az erőket más körülmények között a középső frontszakaszra vezényelhették volna.

Hatalmas győzelem született ebben az időben a déli front jobbszárnyán, a kasztornajai szakaszon.

Október végén a fehérgárdista parancsnokság jelentős erőket tudott összevonni Kasztornaja vasútállomás körzetében, az „önkéntes" és a doni hadsereg érintkezési pontjánál. A doni átkelőhelyeknél a Skuro- és a Mamontov-hadtestet vetették be, friss erőkkel feltöltve és rendezve sorait — már amennyire ez a voronyezsi vereség után lehetséges volt. Egyre újabb hadosztályokat, valamint páncélvonatokat, tüzérséget és harckocsikat irányítottak Kasztornajába. Az ellenség remélte, hogy sikerül megakadályozni a szovjet csapatok átkelését a Donon, sőt, azt sem tartotta lehetetlennek, hogy ellenoffenzívába mehet át, és újra elfoglalja Voronyezst.

Ámde a Bugyonnij által vezényelt vöröslovasság és a 8. hadsereg hadműveletei keresztülhúzták számításait. Október 28-án a szovjet lovasság két hadosztálynyi erővel átkelt a Donon. Híd nem volt, a fehérgárdisták felrobbantották a hidakat. A szovjet harcosok felhasználtak minden kéznél levő átkelési eszközt: tutajokat, úszóhidakat. A többség azonban átgázolt a folyón, habár a jeges víz szinte marta a bőrüket. Keserves átkelés volt. Minden lovasnak egy tüzérségi lövedéket kellett átvinnie a túlsó partra. Drága volt minden egyes lövedék. Ezért amikor a lovak — a folyó fenekén gödörbe kerülve — megbotlottak, és a harcosok a vízbe estek. akkor sem engedték ki kezükből a lövedéket.

A Don jobb partján szovjet hídfő létesült. A vöröslovasság heves harcok közben előrenyomult, és szélesítette hídfőállását. A fehérkozák ellentámadások kudarcba fulladtak. A Nagy Októberi Szocialista Forradalom második évfordulóján Bugyonnijék már a Kasztornajába vezető utakon harcoltak. A szovjet lovassággal együttműködött a 13. hadsereg gyalogsága és tüzérsége. E harcokban különösen kitűnt a 42. lövészhadosztály 376. és 378. ezrede. A két alakulatot vörös forradalmi díszzászlóval tüntette ki a Köztársasági Forradalmi Katonai Tanács. A kitüntetést közlő parancs így jellemzi az ezredek tevékenységét: „A tűzharcot gyakran kézitusa váltotta fel, s az ellenség által körülfogott zászlóaljak nem adták meg magukat, bátran küzdöttek, szuronnyal törve utat... bár a harc súlyos és egyenlőtlen feltételek mellett folyt."[52]

November 15-én Kasztornaja a vörösök kezére került. A várost védő nagy fehérgárdista hadseregcsoport megsemmisült; Skuro és Mamontov újabb vereséget szenvedett. A páncélvonatok és a harckocsik sem segítettek az ellenségen. Több fehér lovasezred fogságba esett. A Kasztornajáért vívott harcokban Bugyonnij alakulata mintegy 3000 foglyot ejtett, több mint 20 löveget, 4 páncélvonatot és 4 angol harckocsit zsákmányolt.

A déli front szovjet seregeinek 1919 október-novemberi ellentámadása óriási stratégiai sikert hozott. A Vörös Hadsereg több mint 150 kilométert nyomult előre dél felé, s közben felszabadította Voronyezst, Orjolt, Kurszkot, Csernyigovot. Gyenyikin seregei vereséget szenvedtek, és elvesztették a hadászati kezdeményezést. A fehérgárdista rohamegységet, az „önkéntes hadsereget" súlyos csapás érte. Legjobb tiszti ezredei, amelyek valóban önkéntesekből — hétpróbás ellenforradalmárokból — álltak, felőrlődtek.

A déli front seregeinek győzelmei a délkeleti front helyzetét is befolyásolták. A 9. hadsereg október végén súlyos vereséget mért a gyenyikinistákra Povorino vasútállomás körzetében, november közepén pedig átkelt a Hoper folyón.

[52] A Vörös Hadsereg egységeinek hőstettei (1918—1922) Dokumentumgyűjtemény. Moszkva 1957 98 old. (oroszul).

E harcokban kitűnt Blinov lovasosztaga, az összesített lovashadtest, valamint a 23. lövészhadosztály.

Ugyanebben az időben a hadászati kezdeményezés a 10. hadsereg arcvonalán — a caricini szakaszon — és a délkeleti front többi szakaszán is a szovjet csapatok kezébe került.

Az egész déli hadszíntéren fordulat következett be a Vörös Hadsereg javára.

S miközben ez a fordulat végbement, döntő fontosságú események játszódtak le a szovjetköztársaság északnyugati részén, Petrográdnál.

Október 20-án a 7. hadsereg parancsnoksága utasítást adott ellenoffenzíva megkezdésére. A csapatok azt a közvetlen feladatot kapták, hogy mérjenek vereséget a legfőbb ellenséges csoportosulásokra Pulkovónál és Gyetszkoje Szelónál. A hadműveletben nagy szerep jutott a Kolpino-Toszno körzetben létesített erős rohamcsapatnak.

A nyugati front parancsnoksága ezzel párhuzamosan kidolgozta a 7. és a 15. hadsereg általános offenzívájának tervét. Ennek lényege a következőkben foglalható össze: miközben a 7. hadsereg Gatcsina-Voloszovo vasútállomás—Jamburg irányában mér csapást, a 15. hadsereg a fehérek jobbszárnyát támadja a Luga—Pszkov szakaszon. A 15. hadseregnek a 7. hadseregből átvezényelt s a jobbszárnyon elhelyezkedő 10. és 19. hadosztályával kellett a támadást végrehajtania.

Október 21-én reggel a kolpino-tosznai rohamcsapat támadásba lendült. A tengerparti szakaszon a 7. hadsereg 6. hadosztályának egységei törtek az ellenségre. Ezeknek az egységeknek a „Szevasztopol" sorhajó nyújtott tüzérségi támogatást.

Az ellenség a Vörös Hadsereg támadásának ellensúlyozására megpróbálta átcsoportosítani erőit. De ez nem segített rajta. A szovjet seregek csapásai fokozódtak.

Heves harcokra került sor Pavlovszknál és Gyetszkoje Szelónál.

Pavlovszkot a rohamcsoport egységei támadták: a 188. és 189. ezred, valamint az 5. lettországi ezred egyik zászlóalja. Ezek az alakulatok többször is előretörtek, de heves ellen-

állásba ütköztek és visszavonultak. Soraik rendezése után újból támadásba lendültek. Október 23-án a 188. ezred katonái — a 189. ezred és a lett lövészek támogatásával — döntő támadásra indultak. A fehérek a pavlovszki park szélén sáncolták el magukat. Géppuskáik szünet nélkül lőtték sorozataikat a támadó vöröskatonák csatárláncaira. De már nem volt olyan erő, amely fel tudta volna tartóztatni Petrográd védőinek rohamát. A fehérgárdisták megfutamodtak. Pavlovszk felszabadult. Október 25-én Pavlovszktól délnyugatra az ellenség ismét rohamozni kezdte az 5. ezred állásait. A gyalogsággal együtt vésztjósló dübörgéssel nyomult előre két angol harckocsi. A harckocsik akkor még ritkaságnak számítottak és gyakran puszta megjelenésük is pánikot keltett. Ezúttal azonban a tankok sem segítettek az ellenségen. Eleinte ugyan beékelődtek a szovjet védelmi vonalba, de a lett lövészek hamarosan támadást indítottak. A fehérgárdista gyalogosok, amikor látták, hogy a harckocsik nem mentik meg őket a pusztulástól, hátrálni kezdtek, mire az acélszörnyetegek is visszafordultak. A Pavlovszk ellen indított áttörési kísérlet összeomlott.

Október 23-án, vagyis ugyanazon a napon, amikor Pavlovszk felszabadult, a szovjet csapatok Gyetszkoje Szelo felé nyomultak. Az első petrográdi gyalogsági parancsnoki tanfolyamok növendékeinek osztaga elkeseredett harcot vívott a községbe vezető utakon. Novaja faluban erős fehér alakulatokat összpontosítottak, amelyek minden támadást visszavertek. A falu körül sík a terep, s valahányszor a tisztiiskolások századai támadásba lendültek, a géppuskák sortüzei kíméletlenül lekaszálták őket. A tisztiiskolások 2. zászlóaljának parancsnoka, Oszkar Orbet, rettenthetetlen bátorságú, erős akaratú ember, elhatározta, hogy mindenáron elfoglalja a falut. De amint a támadás megindult, megszólaltak a fehérek géppuskái, mire a rohamozó katonák a földre hasaltak. A zászlóaljparancsnok tíz vakmerő harcossal mégis eljutott a faluig. A szélső házaknál ádáz harc bontakozott ki, de ekkorra már odaért az egész zászlóalj, a fehérek ellenállása megtört.

A Vörös Hadsereg és a tisztiiskolások egységei a cserepoveci kommunisták osztagával együtt elfoglalták a Gyetsz-

koje Szeló-i vasútállomást. A harcosok lavinaként nyomultak be Gyetszkoje Szelóba. Az utcákon az ellenség által otthagyott járművek, géppuskák álltak, az utat kidöntött oszlopok zárták el, néhány ház égett. A város közepén, Kocsubej gróf gazdagon berendezett magánvillájában a fehérek csapdát állítottak, váratlanul géppuskatüzet nyitottak, és a vöröskatonák közül sokan az útburkolatra estek. Erre az egész oszlop megrohamozta a villát, és valósággal elsöpörte a föld színéről.

Október 25-én a szovjet csapatok megkezdték a harcot Krasznoje Szelóért. A fehérgárdisták a védelem fontos csomópontjává akarták változtatni a falut, hogy alkalmas időpontban innen indítsanak újabb támadást Petrográd ellen. Itt vonták össze a front különböző szakaszairól érkezett fehérgárdista ezredeket. Csupán Krasznoje Szelo—Gatcsina körzetében öt ellenséges hadosztályt összpontosítottak. A fehérek megerősített támaszpontjaikká alakították át a Krasznoje Szelo körüli falvakat. Közülük az egyik Kaporszkaja falu volt, Krasznoje Szelótól nyugatra. A fehérgárdisták lövészárkokkal és drótakadályokkal vették körül a falut.

A moszkvai tisztiiskolások 7. ezredének egyik zászlóalja, miután több ízben sikertelenül próbált benyomulni a faluba, végül is döntő támadásra szánta el magát. „Hurrá" kiáltásokkal csatárláncban törtek előre. A fehérek pergőtűzzel válaszoltak. A fagyos földet felszaggatva csapódtak be a lövedékek és a gránátok. A rohamozók élén haladt föiegyenesedve Okolo-Kulak zászlóaljparancsnok. Úgy tűnt, mintha csodálatos módon sebezhetetlen lenne. Ez a tudat biztonsággal töltötte el katonáit. A zászlóaljparancsnok mellett azonban hirtelen robbanás hallatszott, elesett, de néhány másodperc múlva újra talpra állt, és kissé ingadozó léptekkel, de elszántan tovább haladt előre. Ekkor a tisztiiskolások útját drótakadályok zárták el, amelyeket igen nehéz volt leküzdeni. Burejev csapatparancsnok azonban áthatolási lehetőséget fedezett fel az akadályon. Előretört az ellenséges lövészárkokig és magával ragadta az egész századot. A fehérgárdisták makacsul kitartottak, de a támadó zászloalj egyik százada megkerülte őket. A szovjet

főiskolások fergeteges rohammal törtek be a faluba, elfoglaltak két fehérgárdista löveget, és lőni kezdték velük az ellenséget. A frontális és oldaltámadás megdöbbentette a fehéreket, akik pánikszerűen menekültek Kaporszkajából.

A Krasznoje Szelo felé hátráló fehérgárdisták felgyújtották az útbaeső falvakat, tönkretették az utakat és hidakat, abban a reményben, hogy így feltartóztatják a szovjet csapatok támadását. De ez a manőver is kudarcot vallott. Október 26-án a 6. hadosztály egységei rohammal elfoglalták Krasznoje Szelót. Ebben a harcban részt vett a kommunista osztagokból összevont petrográdi zászlóalj is.

Krasznoje Szelo dolgozói örömmel fogadták a felszabadítókat. Elmondták, hogy mi mindent kellett átélniuk Jugyenyics uralma alatt. A fehérgárdisták néhány napos garázdálkodásuk során igen sok ártatlan embert öltek meg; kommunistákat, szovjet hivatalnokokat, fogoly vöröskatonákat és valamilyen oknál fogva gyanúsnak tűnő egyszerű munkásokat lőttek agyon. A parasztoktól elvették az ennivalót, elhajtották a jószágot. Visszavonuláskor az agyonlövés fenyegetésével magukkal vitték a katonaköteles korban levő férfiakat. Csak a Vörös Hadsereg csapatainak bevonulása vetett véget a fehérgárdisták garázdálkodásának.

A szovjet csapatok Krasznoje Szeló-i győzelme nehéz helyzetbe hozta Jugyenyics seregét. A Vörös Hadsereg megnyerte a csatát a Petrográdba vezető legközelebbi utakon.

Ezekben a napokban a 7. hadsereg politikai osztálya a következő felhívással fordult a petrográdi munkásokhoz és a vöröskatonákhoz:

„Az ellenséges támadást megállítottuk. A vörös csapategységek támadásba mentek át a fehérek ellen.

De a veszély még nem múlt el.

A Vörös Petrográd veszélyben lesz mindaddig, amíg tönkre nem verjük Jugyenyics északnyugati hadseregét.

Petrográdi munkások! Ne adjátok ki a puskát kezetekből! Álljatok őrt! Ne csökkentsétek az éberséget! Helyezzétek teljes harci készültségbe a várost!

Vöröskatonák! Folytassátok a megkezdett támadást a győzelmes befejezésig! Gyetszkoje Szelo után Krasznoje Szelo és Gatcsina. Utána csak tovább, előre és újra előre.

A le nem vert fehér söpredék még magához térhet. Agyon kell ütnünk!

Egyetlen órát se késlekedjetek!

Megállás nélkül előre!"[53]

Az ellenség még megpróbálta visszaállítani eredeti helyzetét. A fehérek sorozatos ellentámadásokat intéztek Krasznoje Szelo és Gyetszkoje Szelo környékén. Sikerült is feltartóztatniuk a szovjet csapatok előretörését, helyenként még vissza is szorították őket. (Ezekben a harcokban az angol harckocsik is részt vettek.)

Jugyenyics megsegítése céljából támadást indítottak a fehérfinnek. A finn fehérgárdisták egyik osztaga a karéliai földszoroson keresztül behatolt szovjet területre. De az itt elhelyezett vörös hadseregbeli alakulatok és a schlüsselbergi munkások osztaga, Jusztyin Zsuknak, a karéliai megerősített részleg katonatanácsa tagjának vezetésével, keményen visszavágott az ellenségnek és szétverte a fehérfinneket.

Elkeseredett harcok folytak ezekben a napokban a kaporszkajai öböl partvidékén, a Peredovij és a Krasznoflotszkij erőd térségében. A Peredovij egész helyőrsége napokig pihenés nélkül kitartott az ágyúk mellett, visszaverte a frontot áttörni akaró fehérek támadásait. Az angol hajók nagykaliberű ágyúkkal lőtték az erődöt, s a levegőben köröző repülőgépek bombákat dobtak az erődre. Ugyanilyen volt a helyzet Krasznoflotszkijban is. De a szovjet erődök bevehetetlen akadályként álltak az ellenség útjában.

Október 25-én a 15. hadsereg egységei dél felől megrohanták a fehérgárdistákat, három irányban támadva: Luga felé, a Jamburgtól délre eső körzetben és Gdov irányában. A 15. hadsereg támadó egységeinek rendkívül makacs ellenállást kellett leküzdeniük; az ellenség ugyanis mindenáron tartani akarta a pszkov—lugai országutat és vasútvonalat. A szovjet csapatok feladatát némiképpen megkönnyítette ebben a körzetben az, hogy a 7. hadsereg ellenoffenzívájának kezdete után a fehérparancsnokság jelentős

[53] Dokumentumok Petrográd 1919-es hősi védelméről. Ogiz 1941. 111 old. (oroszul).

erőket vezényelt át a lugai és a sztrugi-belijei szakaszról Gatcsina környékére.

Már a 15. hadsereg támadásának első eredményei gyökeresen megváltoztatták a helyzetet. Október 31-én a hadsereg egységei erőteljes rohammal felszabadították Lugát. Kork hadseregparancsnok november 2-i parancsában hangsúlyozta: „Valamennyi egység, a parancsnokkal az élén, tanúsítson különleges energiát a lehető leggyorsabb támadásban . . ."[54] Ámde a két szovjet hadsereg — a 7. és a 15. — együttes offenzívájának megindulásával a Jugyenyics-csapatok helyzete hamarosan katasztrofálissá vált.

A 7. és a 15. hadsereg csapatai Voloszovo vasútállomásnál találkoztak, s november 7-én megkezdték a harcot ezért a fontos vasúti csomópontért. Az ellenség súlyos veszteségeket szenvedett, és kénytelen volt visszavonulni. Ugyanazokban a napokban a szovjet csapatok felszabadították Gdovot.

November 14-én a 7. és a 15. hadsereg egységei bevették Jamburgot, az utolsó nagy települést, amit Jugyenyics 1919 őszén elfoglalt.

A vasútvonalon a „Csornomorec" szovjet páncélvonat támadást indított, legénysége önkéntes tengerészekből állt, akik a balti flotta különböző hajóin szolgáltak. A páncélvonat parancsnoka, I. Gyemenyev, energikus, akaraterős ember volt. A harc hevében állandóan a páncélvonat legfelelősségteljesebb és legveszélyesebb helyein tartózkodott.

Amikor a fehérgárdisták észrevették a „Csornomorecet", egy félig páncélozott vonatot küldtek ellene, de a „Csornomorec" visszaverte a támadást. A jamburgi vasútállomás mintegy két kilométerre volt. A „Csornomorec" ágyúi és géppuskái szüntelenül lőtték a pályatest két oldalán elhelyezett ellenséges tüzelőállásokat. Az ellenség nem bírta a heves tüzelést. A fehérkatonák csoportjai föltartott kézzel, fegyvereiket eldobva, indultak a páncélvonat felé. A Vörös Hadsereg alakulatai behatoltak a városba, megsemmisítették az ellenséges csapatok ellenállást tanúsító egységeit. Legelőször a 7. hadsereg 15. és 478. ezrede tört be

[54] CGASZA. 104. fólió. 4. opus, 93. ügyir. 20. old

Jamburgba. Hősiesen harcolt a 15 hadsereg 92. és 93. lövészezrede is.

Jugyenyics hadserege hamarosan bomlásnak indult. Ez a folyamat nemcsak a katonatömegekben indult meg, hanem a fehérgárdista tisztek között is, akik az északnyugati hadsereg gerincét alkották Egyre gyakrabban fordult elő, hogy ellenséges katonák, sőt tisztek is, átálltak a Vörös Hadsereg oldalára.

A kis burzsoá államok, amelyeket az antant-imperialisták erőszakkal ösztökéltek a fehérgárdistákkal való szövetségre, a harc legfeszültebb pillanatában jónak látták megtagadni a segítseget Jugyenyicstól. Elsőnek Finnország jelentette be elhatározását. Ez meg tíz nappal azelőtt történt, hogy a Vörös Hadsereg bevette Jamburgot. Amikor pedig a fehérgárdista csapatok észt területre özönlöttek, hogy megmeneküljenek az üldözéstől, az észt burzsoázia is viszszarettent szövetségesétől. Attól tartott ugyanis, hogy fellázadnak a néptömegek, amelyek egyre határozottabban követelték a kormánytól, hogy kössön békét Szovjet-Oroszországgal. Szélesedett a sztrájkmozgalom. A dolgozók a városokban tüntetéseket szerveztek. A fehér észt hadsereg katonái is magukévá tették azt a követelést, hogy a kormány szüntesse be a szovjetellenes intervencióban való részvételt. Egyes fehér észt ezredek katonái kereken kijelentették, hogy egyesülni akarnak a vörös észt csapatokkal, és Reval ellen akarnak indulni. A burzsoá Észtország kormánya ilyen körülmények között jobbnak látta kinyilvánítani, hogy felszámolja Jugyenyics északnyugati hadseregét, és béketárgyalásokat kezd az OSZSZSZK-val.

Ilyenformán október-november folyamán Jugyenyics serege, az ellenforradalom egyik legfontosabb támasza egyszer s mindenkorra megszűnt. Végleg kudarcba fulladt az amerikai, az angol és a francia imperialistáknak az a terve, hogy elfoglalják Petrográdot, s a déli frontról erőket vonnak el északnyugatra. Ugyancsak meddőnek bizonyult az a próbálkozás, hogy a kis burzsoá államokat (Finnországot és a balti országokat) felhasználják a Szovjet-Oroszország elleni harcban. Finnország már eleve nem lépett nyílt háborúba, Észtország, Lettország és Litvánia részvétele pedig

nem hozta meg a várt eredményt. A szovjetország nagy győzelme volt ez, része a polgárháborúban bekövetkezett általános fordulatnak.

1919. november 22-én Lenin felszólalásában a következőket mondotta a keleti népek kommunista pártszervezeteinek II. országos kongresszusán: „... most, gondosan számolva az események menetével, minden túlzás nélkül állíthatjuk, hogy a Szovjet Köztársaság ellen indított nemzetközi háborúnak nemcsak az első, hanem második szakasza is kudarccal végződött. Most már csak az van hátra, hogy legyőzzük Gyenyikin seregeit, amelyeket már félig szétvertünk."[55]

DÖNTŐ GYŐZELMEK KÜSZÖBÉN

Gyenyikin végső vereségének előkészítésében óriási szerepet töltött be a Központi Bizottság Politikai Bizottságának november 14-i határozata a déli hadszíntéren küzdő szovjet erők fő csapásának irányáról.

A Központi Bizottság még októberben leszögezte, hogy a Vörös Hadseregnek elsősorban a déli front középső szakaszára kell erőfeszítéseit összpontosítania, s a legfőbb feladat Gyenyikin „önkéntes hadseregének" megsemmisítése. De a hadsereg-főparancsnokság főhadiszállásán más volt a vélemény. Kamenyev főparancsnok és a legfelsőbb hadvezetés néhány más képviselője úgy vélte, hogy a Gyenyikin elleni általános offenzíva idején mégsem a déli, hanem a délkeleti frontnak jut a legfőbb szerep. Ők tehát lényegében azt javasolták, hogy a szovjet hadvezetés térjen vissza Gyenyikin leverésének korábbi — a gyakorlat által megcáfolt — tervéhez, amely a fő csapást a Don és a Kubany videkére irányozta elő, s a doni és a kaukázusi fehérgárdista hadsereg szétzúzását tűzte ki elsőrendű feladatul. A helyzet ilyen újjáértékelésének egyik szenvedélyes híve volt Szmilga, a Köztársasági Forradalmi Katonai Tanács tagja. Ugyanilyen álláspontón volt akkor Guszev is.

A főparancsnokság ezeket a nézeteket érvényesítette a

[55] *Lenin* Művei. 30. kot. 146 old.

gyakorlatban, s ennek megfelelően osztotta el a délre indított erősítéseket is. Ilyenformán a déli front éppen ellenoffenzívájának tetőfokán nem kapta meg a kellő támogatást. A lett lövészhadosztálynak és más kimerült hadosztályoknak pihenésre és utánpótlásra volt szükségük. De erre nem adódott lehetőség.

A Déli Front Forradalmi Katonai Tanácsa élesen tiltakozott a hadsereg-főparancsnokság irányvonala ellen, de eredménytelenül. Ekkor a front Forradalmi Katonai Tanácsának tagjai a Központi Bizottság Politikai Bizottságához és személyesen Leninhez fordultak, hangsúlyozva, hogy célszerűtlen megváltoztatni azt a támadási tervet, amely szerint a fő csapás iránya Harkov — a Donyec-medence — a Don menti Rosztov, mivel a terv az arcvonalon előállott helyzet mérlegelésén alapul.

A Politikai Bizottság november 14-én Lenin elnökletével úgy határozott, hogy a fő csapás iránya Kurszk—Harkov—a Donyec-medence legyen. Ezzel ismét kiemelte a déli front döntő jelentőségét. A Politikai Bizottság felszólította Kamenyev főparancsnokot, hogy a csapatoknak ennek megfelelő parancsot adjon, s ez az elgondolás legyen számára irányadó, amikor az erősítéseket a déli és a délkeleti front között elosztja.

Ily módon, kollektív határozattal végleg elfogadták Gyenyikin leverésének az akkori körülmények közt egyedül helyes tervét. Ez a terv lényegében az 1919-es év végén létrejött alapvető katonai, politikai és gazdasági feltételek figyelembevételén alapult.

A szovjet főparancsnokság — a párt Központi Bizottságának és személyesen Leninnek az útmutatásait követve — tervbe vette a déli front további megerősítését, azzal a szándékkal, hogy 1920 elejére előkészíti az erőket a Gyenyikin vereségét betetőző csapásokra.

November 17-én Kamenyev főparancsnok utasítást adott, hogy néhány hadosztályt át kell vezényelni a déli frontra. A front fő feladata, így hangzott az utasítás, hogy szétverje az „önkéntes hadsereget, és elfoglalja a Donyec-medencét".

Már decemberben megérkeztek a déli frontra a nyugati

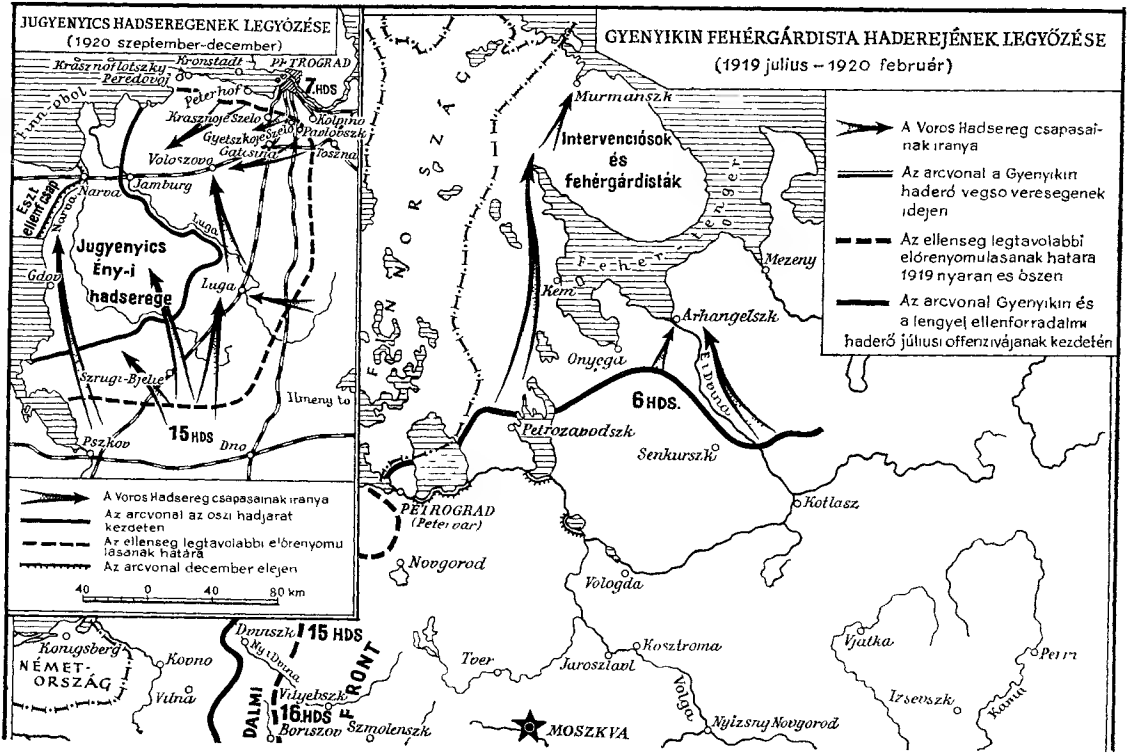
JUGYENYICS HADSEREGENEK LEGYŐZÉSE
(1920 szeptember-december)
Krasznoflotszky
Kronstadt
PETROGRAD
Peredovoj
Peterhof
7.HDS
Finn-obol
Krasznoje Szelo
Kolpino
Gyetszkoje Szelo
Pavlovszk
Gatcsina
Toszna
Voloszovo
Jamburg
Narva
Eszt ellenfőcsap
Narva
Luga
Jugyenyics Ény-i hadserege
Gdov
Luga
Szrugi-Bjelie
Ilmeny to
15 HDS
Pszkov
Dno
A Voros Hadsereg csapasainak iranya
Az arcvonal az oszi hadjarat kezdeten
Az ellenseg legtavolabbi elórenyomulasanak hatara
Az arcvonal december elejen
40 0 40 80 km
GYENYIKIN FEHÉRGÁRDISTA HADEREJÉNEK LEGYŐZÉSE
(1919 julius – 1920 február)
Murmanszk
Intervenciósok és fehérgárdisták
FINNORSZÁG
Feher tenger
Mezeny
Kem
Arhangelszk
Onyega
6 HDS.
Petrozavodszk
Senkurszk
Kotlasz
PETROGRAD
(Petervar)
Novgorod
Vologda
Kosztroma
Jaroszlavl
Tver
Volga
Nyizsny Novgorod
Vjatka
Perm
Izsevszk
Kanin
MOSZKVA
Dvinszk
15 HDS
Ny i Dvina
Vilyebszk
16 HDS
Boriszov
Szmolenszk
DALMI
FRONT
Konigsberg
NÉMET-ORSZÁG
Kovno
Vilna
A Voros Hadsereg csapasainak iranya
Az arcvonal a Gyenyikin haderő vegso veresegenek idejen
Az ellenseg legtavolabbi elórenyomulasanak hatara 1919 nyaran es öszen
Az arcvonal Gyenyikin és a lengyel ellenforradalmi haderő júliusi offenzivájának kezdetén

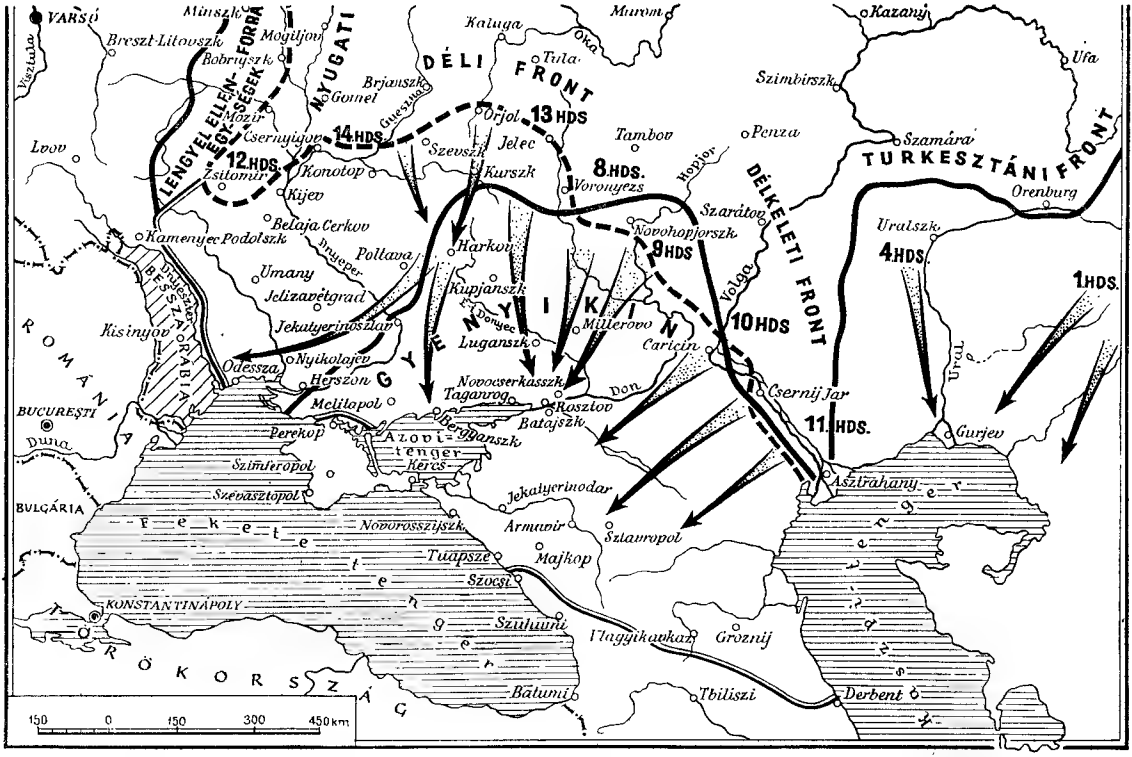

VARSÓ
Minszk
Breszt-Litovszk
Mogiljov
Bobruyszk
Visztula
LENGYEL ELLEN-FORRÁ
EGY-SÉGEK
NYUGATI
DÉLI FRONT
Kaluga
Murom
Oka
Tula
Kazany
Ufa
Szimbirszk
Brjanszk
Gomel
Gueszna
Mozir
Csernyigov
14 HDS.
Orjol
13 HDS
Tambov
Penza
Szamára
TURKESZTÁNI FRONT
Lvov
12 HDS.
Zsitomir
Konotop
Szevszk
Jelec
Kurszk
8 HDS.
Voronyezs
Hopjor
DÉLKELETI FRONT
Orenburg
Kijev
Belaja Cerkov
Szarátov
Novohopjorszk
Uralszk
Kamenyec Podolszk
Dnyeper
Poltava
Harkov
9 HDS
4 HDS.
Umany
Kupjanszk
Volga
1 HDS.
Jelizavétgrad
Donyec
Millerovo
10 HDS
Jekatyerinoszlav
Luganszk
Caricin
Kisinyov
Dnyeszter
BESSZARABIA
ROMÁNIA
Odessza
Nyikolajev
Herszon
GYENYIKIN
Novocserkasszk
Taganrog
Don
Csernij Jar
Ural
Melitopol
Rosztov
Batajszk
11 HDS.
BUCUREŞTI
Duna
Perekop
Bergyanszk
Azovi-tenger
Kercs
Gurjev
Szimferopol
Szevasztopol
Jekatyerinodar
Asztrahany
BULGÁRIA
Fekete tenger
Novorosszijszk
Armavir
Sztavropol
Tuapsze
Majkop
Szocsi
KONSTANTINÁPOLY
Szuhumi
Vlagyikavkaz
Groznij
TÖRÖKORSZÁG
Batumi
Tbiliszi
Derbent
Kaszpi tenger
150 0 150 300 450 km

fronton felszabadult egységek, mivel nyugaton viszonylagos csend állt be Jugyenyics leverése és a lengyel előrenyomulás tartós elakadása következtében. Erősítések érkeztek a keleti és a turkesztáni frontról, s újabb szerelvények jöttek a központi vidékekről is. Mozgósított munkások és parasztok áramlottak a hadseregbe az orjoli, a kurszki, a voronyezsi és a csernyigovi kormányzóság nem sokkal előbb felszabadult városaiból és falvaiból. Már december elején csaknem 100 000 gyalogos katona állomásozott a déli fronton.

Bőséges utánpótlást kapott a délkeleti front is, amelynek fontos szerep jutott a küszöbönálló téli csatákban. A front állománya november közepén 38 700 gyalogos volt.

A lovasság abban az időben a két fronton 26 000 főt számlált. A tűzfegyverek száma is nagy volt: több mint 3800 géppuska és mintegy 900 ágyú. Ez akkor igen nagy erőnek számított.

Nagy gondot fordítottak 1919 őszén lovas egységek alakítására, lovasok kiképzésére, a lóállomány növelésére. A lovasságnak döntő szerep jutott offenzíva idején, amikor a csapatok mozgékonyságára volt szükség, amikor sűrűn alkalmazták az átkaroló, bekerítő mozdulatokat, a mögöttes területre való betörés taktikáját, s a helyzet megkövetelte, hogy a haderő ott mérjen csapást az ellenségre, ahol az a legkevésbé várja. Különösen megmutatkozott ez a sztyeppén, ahol tetejébe még erős ellenséges lovasság is harcolt.

A szovjet hadseregfejlesztésben és hadművészetben fontos lépés volt az 1. lovashadsereg megteremtése. Ezt a hadsereget a Déli Front Forradalmi Katonai Tanácsának 1919. november 11-i parancsa értelmében három (a 4., a 6. és a 11.) lovashadosztályból és egy lövészdandárból alakították. Parancsnokává Bugyonnijt nevezték ki. Vele együtt Vorosilov és Scsagyenko voltak a Forradalmi Katonai Tanács tagjai.

Az 1. lovashadseregnek az volt a sajátossága, hogy bármilyen körülmények között képes volt a legkülönbözőbb operatív és stratégiai feladatok végrehajtására. Erős gyalogsággal és páncélautókkal is rendelkezett, kapott páncél-

vonatokat és légierőt. S a lovashadsereg katonái valóban alkotó módon használták fel mindazt az újat, amit a polgárháború tapasztalatai a lovassági taktikában nyújtottak. Így például felszerelésükhöz tartozott a lóvontatású gépfegyverkocsi, melyet jogosan nevezhetünk a polgárháború szülöttjének. A lovashadsereg gépfegyverkocsija sok ütközet sorsát döntötte el.

Az 1. lovashadsereg története az egyik legjobb, leghősibb vörös alakulat harci útjának története. Megteremtése sokban hozzájárult Gyenyikin leverésének előkészítéséhez. A sereget dicsőség övezi, s a nép számos legendát és dalt költött róla.

Ha Bugyonnij kiáltott,
Vele roptuk a táncot,
Hogy a föld remegett meg az ég.
Aki volt a seregbe
Odanőtt a nyeregbe
S ügetett, ahogyan soha még.

A szovjetország déli részén sorsdöntő események érlelődtek. A kommunista párt, a szovjet állam, a munkásosztály és a dolgozó parasztság minden erejét a Gyenyikin részéről fenyegető veszély megszüntetésére összpontosította.

Ugyanakkor az ellenséges seregben és hátországban is megteremtődtek a Gyenyikin-uralom teljes csődjének az előfeltételei.

Melyek voltak ezek az előfeltételek?

A Gyenyikin-seregben egyre fokozódó és semmiféle eszközzel fel nem tartóztatható bomlási folyamat ment végbe. Ez már 1919 nyarán megindult, de az elszenvedett vereségek kedvező talajt teremtettek ahhoz, hogy a bomlás az év végére katasztrofális méreteket öltsön.

Egy ellenforradalmi hadsereg csak addig lehetett erős, amíg osztályszempontból homogén volt, vagyis zömében a kizsákmányoló osztályok tagjaiból állt, akik feltétlenül ellenségei a szocialista forradalomnak, mivel ez politikai és gazdasági uralmuk ellen irányul.

Csakhogy az ilyen hadsereg nem lehetett nagy létszámú, s állhatatossága, valamint a nemzetközi imperializmus segítsége ellenére sem tudott volna sokáig harcolni a polgárháború kiterjedt frontjain a lakosság többségétől támogatott Vörös Hadsereg ellen. Megértették ezt az ellenforradalom vezérei, Kolcsak, Gyenyikin és Jugyenyics csakúgy, mint a velük egy húron pendülő kadet, eszer, mensevik és egyéb ellenforradalmi burzsoá és kispolgári pártokhoz tartozó cégéres kalandorpolitikusok. Megpróbáltak hát az orosz és ukrán középparasztság, valamint a doni, a kubányi, az uráli és a szibériai dolgozó kozákság ingadozására építeni.

Az Októberi Szocialista Forradalom megadta a dolgozó parasztnak azt, amiről korábban csak ábrándozhatott: földet, felszabadulást a földesúri és a kulák kizsákmányolás alól, széles körű politikai jogokat. De az intervenció és a polgárháború a „hadikommunizmus" merev, rendkívüli politikájának bevezetésére kényszerítette a proletárdiktatúra államát. A középparaszt nem mindjárt értette meg, hogy a gabonamonopólium és az egész gabonafölösleg kötelező beszolgáltatása elengedhetetlenül szükséges a honvédelem megerősítéséhez, ahhoz, hogy a szovjethatalom a dolgozó parasztot megvédje a nyomortól és a jogfosztottságtól. Mielőtt még a Kolcsak- és a Gyenyikin-uralom véres tapasztalataira sor került volna, az eszerek, a mensevikek, az anarchisták, a burzsoá nacionalista pártok és csoportok nem minden eredmény nélkül suttogtak naphosszat a paraszt fülébe alkotmányozó gyűlésről, „kommunisták nélküli szovjetekről", „szabadkereskedelemről", „osztálybékéről", a keresett „harmadik útnak" tüntetve fel a burzsoá hatalom restaurációjának útját. A burzsoázia és a földbirtokosok uszályhordozóinak hamis, provokatív agitációja rendszerint csak ott befolyásolta a parasztságot, ahol a proletariátus gyenge volt, s a kommunista pártszervezetek még épphogy megkezdték működésüket. De az agrár jellegű Oroszországban, ahol az iparvidékek egyenlőtlenül oszlottak meg, számos olyan isten háta mögötti járás volt, ahol 1918-ban és 1919 elején csak elvétve akadtak bolsevikok, s nem volt egyetlen gyár sem, amelynek proletár törzsgárdája lett volna. A szegényparaszt-bizottságok és a helyi szovje-

tek pedig helyenként igen gyengék voltak, vagy kulákelemek férkőztek soraikba.

Még bonyolultabb volt a helyzet a kozák falvakban, ahol a tömegekben erősen éltek a kozák réteg kivételezettségéről (a bevándoroltakkal és a „muszkákkal" szemben), a kozákoknak a „szabad élethez" való különleges jogairól táplált elképzelések. A szegénykozákság, amely időről időre a városba járt bérmunkát keresni, és ott közel került a proletariátushoz, a forradalom első napjaitól kezdve a Vörös Hadseregben harcolt. A közepes módban élő falubeliek s még inkább a gazdagok pedig csapatostól özönlöttek a fehérgárdista seregekbe. Ők alkották e seregek ütőerejét, a lovasságot.

A félrevezetett, politikailag felvilágosulatlan paraszti tömegekből és a kozákság egy részéből alakult ki Kolcsak és Gyenyikin nagy fehérgárdista hadserege. De a mundérba bujtatott középparaszt hamarosan kezdte megérteni, milyen végzetes hibát követett el, amikor a „vörösök" és a „fehérek" közül az utóbbiakat választotta. A botbüntetésen alapuló fegyelem, a régről ismerős „tiszt úr", a paraszt- és munkástestvérekkel szemben alkalmazott tömeges megtorlások, a nyilvánvaló és a hadseregben senki által nem titkolt cél: a cári rend visszaállítása — mindez eléggé felnyitotta a szemét annak a parasztnak, aki tudatlanságában az osztályárulás szennyes útjára lépett. Csakhogy a fehér hadseregben a katonának nem volt könnyű helyrehoznia a hibát. Minden lépését szigorúan ellenőrizték a minden hájjal megkent hivatásos tisztek és tapasztalt kémelhárítók, akik egyet-mást megtanultak a két 1917-es forradalom idején, s a katonaságnál csak úgy hemzsegő kulákfiókák önkéntes segítségére támaszkodtak. Ez a fehér hadsereg képes volt kiterjedt támadó hadműveletek végrehajtására. Az ilyen hadműveletek viszont nagy veszteségeket okoztak, s állandó utánpótlást követeltek.

Gyenyikin legjobb tiszti és önkéntes egységei felmorzsolódtak a harcok során, a polgárháború pedig egyre nagyobb méreteket öltött, a Vörös Hadsereg nyomása mindinkább erősödött.

A fehérgárdista hatóságok ezért mindenütt — Szibériá-

ban, az ország déli és északnyugati részén — kénytelenek voltak tömeges sorozásokat végrehajtani. Egyre újabb ezredeket dobtak az arcvonalra, a harcok poklába, s ezek soraiban csüggedten lépkedtek a fehérgárdista egyenruhába bujtatott parasztok, akik már megízlelték a Kolcsak és Gyenyikin hátországának mélyén folyó „békés" élet minden „gyönyörét", s össze tudták hasonlítani a szovjethatalmat a fehérgárdista kormányzattal.

Az ilyen katonák tulajdonképpen potenciális ellenségei voltak annak a hadseregnek, amelybe erőszakkal sorozták be őket. Gyűlölték tisztjeiket és ez a gyűlölet csak ideiglóráig maradhatott rejtve. A fehérgárdista hivatásos tisztikar — Gyenyikin hadseregének gerince — világosan látta alárendeltjeinek érzelmeit. Ezek a fehér tisztek — főhadnagyok, törzskapitányok, ezredesek és tábornokok — a vereségektől elcsüggedve tehetetlen haraggal tekintettek a forradalomra, a szovjethatalomra, az egész népre, szenvedélyesen gyűlölték az egyszerű katonákat és ezt a gyűlöletet nyíltan is kimutatták. „Mi az elítéltek hadserege vagyunk! — írta naplójában Gyenyikin egyik tartalékos tisztje. — Az ember haja az égnek áll, látva, hogy mi történik a harmadik hadosztálynál. A tisztek újra puskavesszővel verik a katonákat, szinte bottal kényszerítik őket az »Isten, óvd meg a cárt« éneklésére. Istentől elrugaszkodott, végtelenül korlátolt teremtmények. A katonák alkalomadtán úgy lelövik őket, mint a nyulakat..." A továbbiakban teljesen logikusan levonja a következtetést: „Nem messze tőlünk északra már a bolsevikok vannak, s várni lehet, hogy egyszerűen eltörölnek minket a föld színéről. Nem lehet sokáig szélmalomharcot folytatni."[56]

Ez már nem az a hadsereg volt, amely nemcsak sikeresen védekezni, hanem széles arcvonalon támadni is tudott. Ebben a hadseregben a fehér kémelhárítás már nem tudta megelőzni a tömeges szökéseket, egész alegységek és egységek átállását, a felkeléseket, a tisztekkel való burkolt és nyílt leszámolást. A fehér hadsereg szemlátomást bomlásnak indult.

[56] *A. Szegejev:* A Gyenyikin-hadsereg véleménye saját magáról. Moszkva 1920. 21. old.

Még 1919 július elején, amikor Gyenyikin, hadait lelkesítve, bejelentette a moszkvai hadjáratot, Lenin előrelátóan megjegyezte: „... az általános mozgósítás fogja pusztulásba dönteni Gyenyikint, ahogyan pusztulásba döntötte Kolcsakot... A Gyenyikin hadseregébe besorozott parasztok ugyanazt fogják véghezvinni ebben a hadseregben, amit a szibériai parasztok műveltek Kolcsak hadseregében — teljesen felbomlasztották."[57]

Ez volt a helyzet a Gyenyikin-fronton.

Minden eresztékében recsegett-ropogott Gyenyikin hátországa is. Az általa elfoglalt hatalmas dél-oroszországi, ukrajnai és észak-kaukázusi területen létrejött uralom lényegében nem különbözött a szibériai Kolcsak-uralomtól. A nyílt burzsoá-földesúri katonai diktatúra népellenes rendszere a legkülönfélébb politikai színezetű és árnyalatú ellenforradalmi pártok blokkjára támaszkodott. Gyenyikinnél is, akárcsak Kolcsaknál, óriási szerepük volt a külföldi (angol, francia, amerikai) katonai misszióknak. S a helyi hatalmat néhány módosított, militarizált forradalom előtti szerv képviselte, más cégér alatt. Gyenyikin azonban, Kolcsaktól eltérően, megengedte, hogy hátországában autonóm területi „kormányok" működjenek. Ilyen „kormányok" alakultak a kozák területeken: a Don, a Tyerek és a Kubany vidékén. Igaz ugyan, hogy e területek „autonómiája" csupán formális volt, és a kozák „kormányok" Gyenyikinnek tetsző politikát folytattak.

A fehérgárdista alakulatok „tevékenységének" jellegét már abból az érdekes dokumentumból is meg lehet ítélni, amelyet „Kötelező rendelkezés" címmel a kurszki kormányzó írt alá. A dokumentum nyolc pontot tartalmaz és mindegyik ezzel a szóval kezdődik: „tilos". Valamennyi pont megfogalmazása olyan homályos, hogy bármilyen cselekedetet tetszés szerint be lehet sorolni valamelyik pontba. Lényege azonban teljesen világos: a Gyenyikin uralma alatt álló területen tilos olyan dolgokról beszélni, amelyek „közriadalmat keltenek", „ellenséges magatartásra" buzdítanak a hivatalos intézményekkel és személyekkel szemben,

[57] *Lenin* Művei. 29. köt. 470—471. old.

tilos beavatkozni a közigazgatás és az állami őrség (vagyis a rendőrség) rendelkezéseibe, tilos a gyűlések tartása, bármiféle szövetség vagy társaság szervezése stb.[57a] Minden tilos volt és semmi sem volt megengedve. Ugyanígy, a cári önkényuralom legsötétebb hagyományainak szellemében tevékenykedtek Gyenyikin többi satrapái is a fehérek által elfoglalt városokban és kormányzóságokban.

A rendet a hátországban a kémelhárító szervezet és a sok ezer főnyi rendőrség (az „állami strázsa") tartotta fenn, amely lényegében a burzsoázia és a földbirtokosok osztálytartaléka volt. Tömeges kivégzések, kínzások, a dolgozók kirablása adók és rekvirálások útján — ebből állt a „munkamódszere" ezeknek az elnyomó szerveknek. Velük karöltve tevékenykedtek a lakosság ideológiai „megdolgozására" létesült szervek, amelyek a „Tájékoztató Ügynökség" („Oszvag") cégér alatt működő hivatal fennhatósága alá tartoztak. Ennek a „megdolgozásnak" a tartalma szovjetellenes agitáció, valamint a fehérgárdista uralom és a szövetségesek (a külföldi intervenciósok) dicsőítése volt. A helyi „Oszvag"-sejtek, a „tájékoztató és agitációs állomások" egyszersmind adatokat szolgáltattak a kémelhárításnak a lakosság hangulatáról, a „megbízhatatlan" személyekről stb.

A fehérgárdisták által sebtében összetákolt és működésbe hozott államgépezet legfőbb céljának tekintette, hogy a munkásosztályt és a dolgozó parasztságot elnyomja és mindenben alárendelje a burzsoá-földesúri rendnek. Az egész közigazgatási apparátust, a kémelhárító szerveket, az „Oszvag"-ot, az állami strázsát elsősorban azért hívták életre, hogy kiirtsák, kiégessék a szocialista forradalom szellemét, amely a dolgozó osztályokban élt. Egyes fehérgárdista politikusok hajlandók voltak szinte az utolsó emberig kiirtani és külföldről betelepített „megbízható" munkásokkal helyettesíteni a „forradalomtól megfertőzött" munkásosztályt.

Az üzemekbe, a bányákba és az olajmezőkre visszatértek a régi tulajdonosok. A földbirtokosok visszaköltöztek birtokukra. Végtére is értük dolgozott az egész gyenyikini

[57a] *V. Alekszejev* és *A. Komarov*, A polgárháború a... Dokumentumok és anyagok. I. kotet, 187—188. old.

elnyomó gépezet, az ő kedvükért próbálta a Gyenyikin-hadsereg bevenni Moszkvát.

De a földbirtokosok és a tőkések, akik Oroszország „törvényes urainak" szerepében tetszelegtek, 1917 óta sokkal több csalódáson mentek keresztül, semhogy komolyan hittek volna az ellenforradalom gyors győzelmében és helyzetük szilárdságában. Nem azért érkeztek ők a Gyenyikin-hadtáppal, hogy gazdasági tevékenységet folytassanak, hanem hogy raboljanak, spekuláljanak, s mindent elkövessenek, hogy a földet, az üzemeket, ingó és ingatlan vagyonukat minél hamarabb dollár-, font- és frankkötegekké változtassák, ezeket a tőkéket pedig külföldi bankokban helyezzék el, mielőtt még Oroszhonban véget érnek a „zavargások". A külföldi üzletemberek, akik erősen bíztak Gyenyikinben, egy-kettőre összevásárolták jutányos áron a leggazdagabb olajlelőhelyeket, ércbányákat, üzemeket, ipari berendezéseket, s hatalmas nyersanyag-, gabona- és fakészleteket, valamint állatállományt szedtek össze. Dél-Oroszország, Észak-Kaukázus és Ukrajna fokozatosan külföldi tőkések tulajdonává, a nyugati országok európai gyarmatává vált. A Gyenyikin-sereg, amelynek csapatainál virágzott az „önellátás" rendszere, a helyi lakosság rovására vad, féktelen rablásokat vitt véghez. A rablások és a fosztogatások olyan méreteket öltöttek, hogy végül a fehérgárdista vezéreket is nyugtalanság fogta el, mivel ebben a jelenségben már ők is a csapatok bomlásának jelét látták. Vrangel tábornok, akit Gyenyikin 1919 decemberében az „önkéntes hadsereg" parancsnokává nevezett ki, a következőket írta jelentésében:

„A háború a meggazdagodás eszközévé vált, a helyi eszközökkel való ellátásból rablás és spekuláció lett...

Minden egység igyekezett minél többet megkaparintani. Mindent elvittek, ami helyben nem volt felhasználható — a mögöttes területre hurcolták, hogy elcseréljék vagy pénzzé tegyék... A csapatok mozgó tartalékai homéroszi méreteket öltöttek. Egyes kötelékek tartaléka ezredenként a kétszáz vagont is elérte.

Mindazok kezében, akiknek bármilyen módon közük volt az »onellátáshoz«, horribilis pénzösszegek voltak, s ennek

elkerülhetetlen következménye lett a kicsapongás, a hazárdjáték, az ivás . . ."[58]

Ezeknek a rendkívül gazdag vidékeknek a gazdasági élete a legteljesebb hanyatlás állapotában volt: kihalt gyártömbök, ócskavassá váló gépek, fűvel benőtt vasútvonalak, vízzel elárasztott bányák, elnyomorodott és lerombolt falvak — így festett a Gyenyikin-uralom arculata.

Ebben a fehérgárdista pokolban a munkásnak csak egy „joga" volt: az éhhalálhoz való jog. Ugyanez a jog illette meg a parasztot is. A többi emberi jogtól megfosztották a dolgozókat. Demokratikus szabadságjogokról szó sem volt, még burzsoá értelemben sem.

Nézzük például, mi tette nevezetessé a gyenyikinisták tartózkodásának első napjait Jekatyerinoszlávban:

„Az első napon a félig ittas kozákok és csecsencek szétszéledtek a városban. Tömegével lövöldözték agyon és gyilkolták az embereket. A csecsenovkai munkásnegyedben egy éjszaka alatt több mint ezer munkást, sok nőt és serdülőkorú gyermeket tartóztattak le. Csoportonként az Alekszander térre vitték, a kolostorlépcsőhöz vezették, s ott halomra lőtték őket. A többi kerületben is történtek letartóztatások, házkutatások és mészárlások. Az Alekszander Kórház mellett egy szakadékban mintegy kétezer hulla hever . . . A fehérgárdisták itt-tartózkodásuk első háromnégy napja alatt több mint háromezer embert lőttek agyon . . . A rablások és a gyilkosságok nem szűnnek meg, a külvárosokban tombolnak a büntető osztagok."[59]

A fehérek által elfoglalt helységekben a lakosságot éhség és járványok tizedelték. A fehérgárdista hatóságoknak minden idejét elfoglalta a rablás, így eszükbe sem jutott, hogy legalább minimális mennyiségű gyógyszert, élelmiszert, elsőrendű közszükségleti cikket biztosítsanak a lakosság részére. A tulai kormányzóság novoszili járásának forradalmi bizottsága a következőket jelentette közvetlenül Novoszil városának felszabadítása után:

[58] Az orosz forradalom levéltára. VI. köt. Berlin 1922. 134—135. old.

[59] Izvesztyija VCIK. 1919. július 6.

„A forradalmi bizottságnak első dolga az volt, hogy kenyeret biztosítson a város éhes lakóinak, *mivel a lakosság egyetlen font kenyeret sem kapott, amíg a fehérek a városban tartózkodtak.*"[60]

A fehérgárdisták hiánytalanul újjáélesztették a cárizmus nemzetiségi politikáját. Az észak-kaukázusi, az ukrajnai és a moldvai népeknek durva erőszak és gyalázkodás jutott osztályrészül. A gyenyikinisták legfőbb segítőtársai ebben a tömeges bűnözésben az aprócska hegyvidéki fejedelmek és a burzsoá nacionalisták voltak; ők segítették a fehérgárdistákat nemzetük becsületének és szabadságának sárbatiprásában. A gyenyikinisták, mint dühödt antiszemiták között, hagyománnyá vált, hogy az elfoglalt város vagy kisebb helység „birtokbavételét" zsidópogrommal kezdték. A zsidó burzsoázia ennek ellenére fiataljait a fehér hadseregbe küldte. Ugyanilyen aljasul viselkedtek az ukrán nacionalisták is.

A kegyetlen burzsoá-földesúri diktatúra nem biztosíthatott szilárd hátországot a Gyenyikin-hadseregnek — sőt, ellenkezőleg, a dolgozók tömegmozgalmát eredményezte. Ez a mozgalom spontán felkelésekben, szabotázsban, s ami a fő, partizánharcban és szervezett felkelésben nyilvánult meg. 1919 őszén Gyenyikin hátországa sajátos belső hadszíntérré vált.

A munkások és a parasztok Gyenyikin-ellenes harcát a földalatti kommunista szervezetek vezették. Tevékenységüket a párt Központi Bizottsága hangolta egybe és irányította.

A partizán- és a sztrájkmozgalom hulláma végigvonult Ukrajnán. Földalatti kommunista szervezetek működtek a Donyec-medencében, Harkovban, Poltavában, Jekatyerinoszlávban, Kijevben, Ogyesszában, Nyikolajevben, a Krím-félszigeten. A földalatti szervezetekben a helyi bolsevikokkal együtt dolgoztak az Ukrajna Kommunista (bolsevik) Pártjának Központi Bizottsága által odaküldött elvtársak. Voltak Komszomol-szervezetek is, például Ogyesszában.

[60] Központi Pártarchívum (SZRA). 17. fólió, 6. opus. 42. ügyir. 172. old.

A bátor illegális kommunista pártmunkások újságokat, röpiratokat adtak ki, egyik pártsejtet a másik után szervezték az üzemekben és a járásokban, behatoltak az ellenséges hadseregbe és flottába, s aktív munkát végeztek a szakszervezetekben, ahol ezek még léteztek.

1919 őszén az illegális bolsevik szervezetek vezetésével a Donyec-medence bányászainak széles körű sztrájkmozgalma bontakozott ki. Különösen kitartóan és sokáig harcoltak a munkások Makejevkában és Jenakijevóban. A Donyec-medence után a munkássztrájkok hulláma átterjedt Harkovra, Nyikolajevre, Jekatyerinoszlávra, Poltavára, Kremencsugra és Ukrajna más ipari központjaira. Az ukrajnai földalatti kommunista szervezetek tevékenységét az OK(b)P Központi Bizottsága által külön e célból alakított Frontontúli Bizottság irányította, amely közvetlenül a déli front politikai szerveinek és az UK(b)P Központi Bizottsága Ideiglenes Bizottságának volt alárendelve. A Frontontúli Bizottság juttatta el az ukrajnai földalatti szervezetekhez az OK(b)P Központi Bizottságának utasításait és a részükre szóló különféle támogatást. S a Bizottság egyeztette a partizánosztagok tevékenységét a déli front parancsnokságának elgondolásaival.

A partizánharc közvetlen irányítója Ukrajnában a Felkelőmozgalom Forradalmi Katonai Tanácsa és annak az UK(b)P Központi Bizottsága által külön e célra létesített vezérkara volt. E szerveknek voltak alárendelve az úgynevezett körzeti tábori törzsek, amelyek a legnagyobb partizánerők működési területén alakultak.

1919 októberében, a déli front seregeinek ellenoffenzívája idején a Frontontúli Bizottság kiadta az utasítást: „Valamennyi ukrán felkelő csapat azonnal indítson hadműveleteket Gyenyikin ellen."[61]

A Frontontúli Bizottság felhívta a partizánokat, támadják meg a visszavonuló fehérgárdista csapatokat, ne hagyják, hogy a fehérek hasznavehetetlenné tegyék a hidakat és az utakat. A partizánerőknek megadták az ellenség valószínű visszavonulási útjai elleni hadműveletek irányát.

[61] Letopisz Revoljuciji, 1929. 5—6. sz. 283. old.

Harkov vidékének partizánjai a donyec-medencei osztagokkal együtt harcot indítottak az észak-donyeci és a délkeleti vasútvonalakon, s részben megbénították az ellenséges katonai szerelvények mozgását.

A lozovaja-szinyelnyikovói körzetben, valamint a jekatyerinoszlávi kormányzóság több járásában tömegméretű parasztfelkelés kezdődött a helyi partizánvezérkar irányításával. A felkelőknek bizonyos időre még Pavlográd és Novo-Moszkovszk városát is sikerült birtokba venniük. Október végén több mint 40 osztag tartozott a lozovaja-szinyelnyikovói törzshöz. Az osztagok négy dandárt és két hadosztályt alkottak; létszámuk elérte a 20 000, novemberben pedig már a 35 000 főt. A partizánok ellenőrzésüket kiterjesztették a Jekatyerinoszláv—Harkov vasútvonalra.

Erős bázisa volt a partizánmozgalomnak a herszoni kormányzóság. Különösen vitézül harcoltak azok a szegényparasztok, akik Bastanka községben hat ezredből álló nagy partizánosztagot alakítottak. A partizánok teljesen ellenőrzésük alatt tartották az általuk elfoglalt vidéket, és hosszú ideig eredményes harcot folytattak a parasztfelkelés leverésére kivezényelt hatalmas fehérgárdista erők ellen.

Sikeresen harcoltak Kijev, Csernyigov és Poltava vidékének, valamint más ukrajnai körzeteknek a partizánjai. Csapásaik ereje a Vörös Hadsereg közeledtére állandóan fokozódott. A partizánok, a felkelők, az illegális komszomolisták — a reguláris szovjet csapatokkal együttműködve — tevékenyen részt vettek Ukrajna felszabadításában.

Az ukrajnai partizánmozgalom bonyolult körülmények között fejlődött. A kommunistáknak az ellenséges hátországban vívott harc szervezése közben mindig számításba kellett venniük a komplikált ukrajnai politikai helyzetet. Például nem volt könnyű feladat azokat a felkelő osztagokat kommunista befolyás alá vonni, amelyekben „baloldali" eszerek vagy borotybisták (a „Borotyba" című lap köré tömörülő ukrán „baloldali" eszerek. — *Ford.*) voltak a hangadók. A kommunisták azzal, hogy lankadatlan eszmei harcot folytattak ezekkel a pártokkal, és leleplezték kispolgári lényegüket, fokozatosan tekintélyt vívtak ki maguknak, és erősítették befolyásukat a felkelőknél.

Nagy és bonyolult munkát végeztek az ukrán bolsevikok a Mahno-féle „felkelő hadseregben". Feladatuk itt az volt, hogy elszigeteljék az anarchista-kulák vezetést a felkelők zömétől, Mahno „atyuskának" és követőinek demagóg ígéreteitől félrevezetett dolgozó parasztoktól. A párt küldöttei szívós és aprólékos munkával, önzetlen bátorságukkal egész mahnoista egységeket vontak befolyásuk alá. A kommunisták életüket kockáztatták, hiszen a mahnoista főkolomposoktól minden kitelt. Mahno, a Vörös Hadsereg ideiglenes szövetségese a Gyenyikin elleni harcban, egyik percről a másikra veszedelmes ellenséggé válhatott; és szövetségesként sem szégyellt nyíltan leszámolni az osztagaiban levő kommunistákkal. Mégis, amikor a kommunista befolyás több egységben (főleg a gyalogosoknál) megerősödött, Mahno már nem szánta rá magát, hogy kezet emeljen rájuk. A kommunisták üldözése, a Vörös Hadsereggel való szakítás azt eredményezte volna, hogy a felkelő parasztok tömegestől otthagyják a mahnoista osztagokat. 1919 végén és 1920 elején, amikor Mahno végül is rászánta magát, hogy fegyvereit a szovjetköztársaság ellen fordítsa, seregéből több mint 35 000 ember távozott a Vörös Hadseregbe. Ez a kommunisták munkájának eredményét mutatta.

Az illegális ukrán pártmunkások és partizánok felbecsülhetetlen segítséget nyújtottak a Vörös Hadseregnek a déli front csapatainak offenzívája idején.

1919 őszén erősen fellendült a dolgozó parasztok forradalmi harca a Don mentén és Észak-Kaukázusban. Ezeken a vidékeken már 1918 vége óta működött a földalatti kommunista mozgalom. A kommunisták agitációt folytattak a lakosság, sőt, Gyenyikin katonái körében, újságokat, röplapokat, felhívásokat bocsátottak ki, munkássztrájkokat és parasztfelkeléseket szerveztek, fontos felderítő adatokat szolgáltattak a déli és a délkeleti front számára. Ez a munka az OK(b)P Központi Bizottságának segítségével és ellenőrzésével folyt.

A Don-vidék kommunista szervezeteinek közvetlen irányítását a déli front politikai osztályához tartozó Doni Frontontúli Bizottság, valamint az OK(b)P Doni Területi Bizottsága látta el.

Hatalmas munkát végzett az OK(b)P Kaukázusi Határterületi Bizottsága, valamint a novorosszijszki és a jekatyerinodári illegális pártbizottság. Ez utóbbi töltötte be egyúttal az észak-kaukázusi határterületi pártbizottság funkcióit. A hegyvidékiek harcának élén az OK(b)P Dagesztáni Területi Bizottsága állt. Nagy szerepe volt 1919-ben a kaukázusi illegális kommunista mozgalom megszervezésében Kirovnak és Ordzsonikidzének.

Gyenyikin hátországának mélyén, Novorosszijszk és Tuapsze körzetében még nyáron kialakult a partizánmozgalom egyik leghatalmasabb góca, a tizenkétezer főnyi „piros-zöld hadsereg", amely meglehetősen nagyarányú hadműveleteket hajtott végre, és jelentős veszteségeket okozott a gyenyikinistáknak. A fehérgárdista parancsnokságnak nagy erőket kellett tartania ezen a belső arcvonalon.

Sztavropol vidékén is fellángolt a partizánháború. 1919 őszén a sztavropoli partizánok egy egész fehér lovashadosztályt kötöttek le.

Rendkívül nagy méreteket öltött a hegyvidéki dolgozók Gyenyikin-ellenes háborúja Dagesztánban, Csecsnya vidékén, Oszét- és Ingus-földön és Kabardiában. A mozgalom vezetésébe ugyan nemegyszer sikerült beférkőzniük burzsoá nacionalistáknak. A néptömegek szabadságharcának fellendülését több ízben is megpróbálták a maguk javára kihasználni az azerbajdzsáni muszavatisták, a grúz mensevikek és a török ügynökök. Még bonyolultabbá tette a helyzetet a hegyvidéki dolgozók jelentős részének politikai felvilágosulatlansága, s az, hogy élénken éltek körükben a nacionalista és a vallási előítéletek. A kommunistáknak rendkívül rugalmas politikai taktikát kellett követniük, szívós és kitartó munkát kellett végezniük a tömegek között, hogy végleg kivonják őket az osztályidegen elemek befolyása alól.

A kaukázusi partizáncsapatok között jelentős helyet foglaltak el a Csecsnya vidékén és Ingus-földön harcoló osztagok. Számos kaukázusi népcsoport tagjai, valamint vlagyikavkázi és grozniji munkások küzdöttek soraikban. Tekintélyes vezetőjük volt Gikalo, a Kaukázusi Határterületi Pártbizottság tagja és Seripov csecsenc kommunista. A cse-

cseni osztagok 1919 augusztusában egy egész fehérkozák hadosztályt vertek tönkre, és Groznij felé nyomultak előre.

A csecseni partizánok sikerei föllelkesítették Dagesztán és a többi észak-kaukázusi vidék dolgozóit. A 11. hadsereg Forradalmi Katonai Tanácsának segítségével Dagesztánban hatalmas Gyenyikin-ellenes arcvonal jött létre, amely tekintélyes ellenséges erőket kötött le. Nem véletlen, hogy Gyenyikin ebben az időben „forró katlannak" nevezte Észak-Kaukázust.

1920 elején a megerősödött észak-kaukázusi és doni, valamint ukrajnai partizánerők egybeolvadtak a Vörös Hadsereg támadó csapataival, s ez jelentősen meggyorsította Gyenyikin végső leverését.

A Gyenyikin-hadsereg frontjának ingatag jellege és hátországának megbízhatatlansága tehát fontos előfeltétele volt annak, hogy a szovjet csapatok általános támadása az ország déli részén sikerrel járjon. E támadás tervének kidolgozásánál a párt Központi Bizottsága figyelembe vette az ellenséges táborban uralkodó helyzetet.

GYENYIKIN TELJES VERESÉGE

A Vörös Hadsereg déli offenzívája sikeresen haladt előre. November végén az 1. lovashadsereg a 13. hadsereg gyalogságával együtt elfoglalta Novij Oszkolt. Megkezdődött a Valujki felé visszavonuló ellenség üldözése. Ugyanezekben a napokban a 14. hadsereg jobbszárnyán is jelentős győzelem született: felszabadult Szumi városa. A városért folytatott harcban helyi felkelők is részt vettek.

A fehérgárdisták minden erejüket harcba vetették abbeli igyekezetükben, hogy szilárdan megvessék a lábukat és stabilizálják az arcvonalat. Mindenekelőtt a szárnyakon — Kijev és Caricin körzetében — szándékoztak megerősíteni a védelmet. A fehérgárdista parancsnokság a szilárd védelemre való áttérés céljából elhatározta, hogy kiragadja a kezdeményezést a Vörös Hadsereg kezéből, s ellencsapást mér a szovjet erőkre a voronyezsi szakaszon. Az Ulagaj tábornok parancsnoksága alatt álló rohamcsapatot Novij Oszkoltól délre, Valujki körzetében vonták össze, a hát-

ország belsejéből a frontra vezényelt friss kozák egységekkel feltöltve.

December 3-án Ulagaj támadást intézett a 13. és a 8. hadsereg érintkezési pontja ellen, és visszaszorította a szovjet egységeket. De már három nappal később csak elszigetelt alegységek maradtak a fehér rohamcsapatból, s hadtápjukat elhagyva, ezek is gyorsan visszavonultak. Ulagaj ugyanis Volokonovkánál szembe került az 1. lovashadsereggel. Három nap múlva pedig Bugyonnijék bevonultak Valujkiba. December 17-én még egy győzelem született ezen a szakaszon: a 13. hadsereg 42. hadosztályának egységei a partizánokkal együttműködve elfoglalták Kupjanszkot. A fehérek ismét óriási veszteségeket szenvedtek. A szovjet csapatok sok vasúti szerelvényt és három páncélvonatot zsákmányoltak. Dugába dőlt az ellenségnek az a terve, hogy meghiúsítja a szovjet offenzívát.

A Vörös Hadsereg rendkívül széles arcvonalon folytatta támadásait. A párt Központi Bizottsága, a Honvédelmi Tanács és a hadsereg-főparancsnokság lankadatlan figyelmet fordított arra, hogy a csapatok nyomása állandóan fokozódjék.

1919 végére a fehérgárdistákat egyre gyakrabban érték csapások nemcsak a fronton, hanem a hátországban is. Az arcvonal egyre közelebb került azokhoz a vidékekhez, ahol a Vörös Hadsereget hős partizánok támogatták.

December első harmadában a 14. hadsereg megkezdte a harcot a Harkov felé vezető utakon. Az ebben a körzetben működő ellenséges hadseregcsoport egyszerre többfelől szenvedett csapásokat. Északnyugat felől a 14. szovjet hadsereg, északkelet felől a 13. hadsereg támadott, keleten az 1. lovashadsereg harcolt, átkarolással fenyegetve délkelet felől a Harkovban állomásozó fehérgárdistákat. A 14. hadsereg december 11-ére délnyugat felől megkerülte a várost, és elvágta az ellenséges hadseregcsoport visszavonulási útját. A gyenyikinista parancsnokság azonban menteni próbálta hadseregcsoportját, s ezért Konsztantyinográdnál, Harkovtól délnyugatra jelentős fehérgárdista erőket vont össze. Az itt gyülekező erőknek az volt a szándékuk, hogy páncélvonatok támogatásával áttörjenek a város felé.

A terv végrehajtását a helyi partizánok akadályozták meg. Egy vakmerő kis osztaguk váratlanul megtámadta a fehéreket, és pánikot keltett közöttük. A partizánoknak sikerült aláaknázniuk a vasúti hidat. Néhány órával később a híd felrobbant — a Harkov felé vezető utat elvágták. December 11-én a lett lövészek a 8. hadosztály lovasaival és munkásosztagokkal együtt bevették a várost. Ezzel szinte egy időben a 14. hadsereg csapatai és a partizánok kiverték a fehéreket Poltavából.

Mindez kedvező feltételeket teremtett Kijev felszabadításához. A 12. hadsereg 44. hadosztályához tartozó híres Bogun-dandár harcolt ezen a frontszakaszon. Elérte a Dnyepert, de nem tudott rögtön átkelni, mert a folyót vékony jégréteg borította, és így sem átmenni, sem átúszni nem lehetett a túlsó partra. Akkor a brigád elhatározta, hogy elfoglalja a hidakat, de ez nem sikerült, mert az ellenség erősen tartotta az átkelőhelyeket. Így több nap múlt el azzal, hogy keresték az átkelés lehetőségét. Végül az egyik ezred törzsét éjjel felkereste egy helybeli lakos, egy Alekszejev nevű öreg halász. Elmondta, hogy tud egy helyet, ahol olyan szilárd a folyón a jég, hogy biztonságosan átmehetnek rajta a csapatok. A bátor önkéntes kalauz az ezred komisszárjával együtt haladt a felderítő részleg élén. Az éjszakai átkelés sikerült. Hajnalban fellángolt a harc: az egyik ezred villámgyorsan hátbatámadta az ellenséget és elfoglalta a hidakat. A többi szovjet ezred szorosan a nyomában haladt. A fehérgárdistákat pánik fogta el. A 12. hadsereg egységei Kijev felé nyomultak. December 16-án Kijev ismét szovjet kézen volt.

E nevezetes napokban Lenin levelet intézett az ukrán munkásokhoz és parasztokhoz a Gyenyikin felett aratott győzelmek alkalmából. Felhívta őket arra, hogy Ukrajna teljes felszabadításának küszöbén feszítsék meg minden erejüket, és végleg semmisítsék meg az ellenséget, hogy tökéletesen kizárják egy újabb támadás lehetőségét. Lenin azt tanácsolta a dolgozóknak, szívleljék meg a tanulságokat, amelyek a szibériai Kolcsak-uralom hosszú hónapjainak és Kolcsak leverésének tapasztalataiból adódnak.

„Ukrajnában Gyenyikin uralma — írta Lenin — ugyan-

olyan súlyos megpróbáltatás volt, mint Kolcsak uralma Szibériában. Kétségtelen, hogy e súlyos megpróbáltatás tanulságait megszívlelve, az ukrán parasztok és munkások — ugyanúgy, mint az uráli és szibériai munkások és parasztok — világosabban fogják látni a szovjethatalom feladatait és keményebben védik majd a szovjethatalmat."[62]

Különösen hangsúlyozta Lenin a nemzetiségi kérdés helyes megoldásának, a szovjet-ukrajnai és az oroszországi dolgozók egybekovácsolásának szükségességét. A kommunista párt a különböző nemzetiségű dolgozók szoros szövetségének megteremtésére törekedett. De ennek a szövetségnek feltétlenül önkéntesnek kellett lennie, a legteljesebb bizalmon, testvéri egységen kellett alapulnia. Éppen ezért nem valósulhatott meg azonnal. A függő és nem egyenjogú nemzetiségeknek az uralkodó nemzettel szemben táplált bizalmatlansága évszázadok során gyülemlett fel, ezt a bizalmatlanságot szította a cárizmus és a burzsoázia, s nagyra növelte az egész társadalmi rend, amely a kizsákmányolásra és a magántulajdonra épült.

„Ezért, amikor tántoríthatatlanul a nemzetek egységére törekszünk, és könyörtelenül üldözünk mindent, ami elválasztja őket, nagyon óvatosnak, türelmesnek, engedékenynek kell lennünk a nemzeti bizalmatlanság csökevényeivel szemben"[63] — tanította Lenin.

A burzsoá nacionalistáknak, akik kiszolgálták az antantot szovjetellenes harcában, bizonyos ideig sikerült arra a bizalmatlanságra építeniük, amelyet a volt orosz birodalom egyes nemzetiségeinek parasztjai és kisgazdái a nagyoroszokkal szemben éreztek. De a párt által következetesen folytatott lenini nemzetiségi politika elősegítette ennek a bizalmatlanságnak a megszűnését. Igen fontos lépés volt ebben az irányban az, hogy az OSZSZSZK kormánya elismerte a lengyel, a finn, a lett, az észt és a litván állam függetlenségét. A népek — nagyok és kicsinyek — egyenjogúságának elismerésén alapuló szovjet nemzetiségi politika kivívta a kis nemzetek dolgozóinak rokonszenvét, és

[62] *Lenin* Művei. 30. köt. 287. old.
[63] Ugyanott, 289. old.

kudarcra ítélte a nemzetközi imperializmusnak azt a kísérletét, hogy megszervezze a „14 állam hadjáratát".

Nagy jelentőségre tett szert a nemzetiségi kérdés, amikor Ukrajna felszabadult a gyenyikinista elnyomás alól. Az ukrán közéleti személyiségek körében a legkülönbözőbb nézetek uralkodtak. A borotybisták Ukrajna teljes függetlenségéért szálltak síkra; mások az OSZSZSZK és Ukrajna szoros föderatív kapcsolata mellett foglaltak állást; és akadtak hívei az Oroszországgal való teljes egybeolvadásnak is. E kérdéseket az ukrajnai szovjetkongresszusnak kellett eldöntenie. A döntéseknél az orosz és az ukrán dolgozóknak a proletárdiktatúráért, a szovjethatalomért, a külső és a belső ellenforradalom ellen vívott együttes harca volt az első és a legfontosabb. E harc tapasztalatai azt mutatták, hogy feltétlenül szükség lesz az ukrán és az orosz munkások és parasztok szoros katonai és gazdasági szövetségére, bárhogy is oldódjék meg az állami berendezkedés kérdése. Csakis ez a szövetség garantálhatta a két szovjetköztársaság biztonságát. „Aki megbontja a nagyorosz és az ukrán munkások és parasztok egységét és legszorosabb szövetségét, az a Kolcsakokat, a Gyenyikineket, a világ kapitalista rablóit segíti"[64] — írta Lenin.

Lenin hangsúlyozta, hogy az orosz és az ukrán kommunistáknak türelmes, állhatatos, szívós munkával le kell küzdeniük a burzsoázia nacionalista cselszövéseit, a nacionalista előítéleteket, s nem szabad eltűrniük az erők szétforgácsolását és a burzsoáziával való bármiféle megalkuvást. A nagyorosz és az ukrán munkások és parasztok létérdeke az volt, hogy legyőzzék Gyenyikint, megsemmisítsék hadseregét, s lehetetlenné tegyék hasonló támadás megismétlődését.

Lenin levele programja lett az ukrán és az orosz kommunistáknak a felszabadult területeken. E levél alapján folyt a politikai munka a tömegek között, s kovácsolódott egybe a munkásosztály és a parasztság a szovjethatalomért, az ukrán és az orosz nép szoros szövetségéért folytatott harcban.

[64] Ugyanott, 292. old.

Az ukrán pártszervezetek határozottan szembeszálltak mindazokkal, akik ahelyett hogy egyesítették volna az erőket Gyenyikin ellen, az államhatárok és az OSZSZSZK-hoz fűződő állami kapcsolatok kérdésére, vagyis olyan kérdésekre terelték a párt és a dolgozók figyelmét, amelyek csak az ellenség legyőzése után oldódhattak meg.

Az ukrán dolgozók a kommunista párt vezetésével sikeres harcot folytattak a fehérgárdisták és a burzsoá nacionalisták ellen. A támadó Vörös Hadsereg minden segítséget és támogatást megkapott az ukrán munkásoktól és parasztoktól. Kijev, Poltava, Harkov és Csernyigov vidékén, csakúgy, mint Ukrajna más területein, tízezrek harcoltak vállvetve az orosz munkásokkal és parasztokkal azért, hogy kiűzzék szülőföldjükről a gyenyikinistákat és a petljuristákat.

A fronthelyzetről szóló újságközlemények napról napra újabb déli győzelmekről adtak hírt. 1919 decemberében a ROSZTA (Oroszországi Táviratı Ügynökség. — *Ford.)* jelentéseiben már nem szerepelt ez az ijesztő mondat: „Csapataink az ellenséges túlerő nyomása folytán kiürítették . . .” A hadijelentéseket most ilyesféle szavak tarkították: „Csapataink felszabadították . . . megtisztították az ellenségtől . . . bevették . . .” — s a továbbiakban következett azoknak a kisebb-nagyobb városoknak a felsorolása, amelyek fölött már vörös zászló lengett.

Gyenyikin „önkéntes hadserege” a végsőkig legyengülve, megállás nélkül húzódott vissza mind délebbre. A hadosztályokból ezredek lettek, az ezredekből századok, majd aprócska osztagok, soraikban olyan katonákkal és tisztekkel, akiket a vereség demoralizált, akik elvesztették a „fehér ügybe” vetett hitüket.

S minél jobban visszavonultak a „dicső” gyenyikinista önkéntesek, annál veszélyesebbé vált a doni kozák sereg helyzete. A kozákok nem nyújtottak idejében lényeges segítséget szomszédaiknak; a viszony ugyanis feszült volt közöttük, mivel a doniak nem akartak nagyon eltávolodni szülőföldjüktől. Ámde november második felében fenyegető helyzet alakult ki: a doni hadsereg balszárnya egyre fedezetlenebbé vált, az arcvonal felől pedig a délkeleti

front összesített lovashadteste és a 9. hadsereg támadta a doni kozák sereget. Így kénytelenek voltak ők is visszavonulni.

November végére a visszavonuló doni hadsereg már a Hoper folyót, ezt a fontos védelmi vonalat is maga mögött hagyta. A kozákok sietve menekültek a Don túlsó partjára. De a Don vonalát sem sikerült tartós védelemre felhasználniuk. December első felében a 9. szovjet hadsereg csapatai az ellenség elkeseredett ellenállását legyőzve átkeltek a Donon. Vesenszkaja körzetében a 22. szovjet hadosztály 190. ezrede tönkreverte az innenső parton rekedt fehérkozák gyalogdandárt, noha ez háromszoros túlerőben volt. S néhány nappal később az összesített lovashadtest még egy erős csapást mért a fehérgárdista doni hadseregre a Don jobb partján, Bogucsar körzetében.

A fehérgárdisták arra számítottak, hogy Caricin lesz a legfőbb védelmi támaszpontjuk a jobbszárnyon. A szovjet parancsnokság azonban úgy döntött, hogy megkezdi az offenzívát Caricin ellen. A hadműveletben a 10. és a 11. hadseregnek kellett részt vennie. November 29-én megindult a támadás. A 10. hadsereg egységei nem tudták bevenni a megerősített ellenséges állásokat. De a 11. hadsereg november második felében teljesen megtisztította az ellenségtől a Volga bal partját Caricintól délkeletre, a folyó torkolatvidékén, s megsemmisítette az Asztrahanyt sokáig fenyegető kozák egységeket. Ez jelentős siker volt, mivel szabad kezet adott a 11. hadseregnek ahhoz, hogy további hadműveleteket folytasson a caricini szakaszon és Észak-Kaukázus előterében.

A délkeleti front seregeinek azonban december folyamán nem sikerült bevenniük Caricint. A feladat végrehajtása csak akkor vált lehetővé, amikor a déli front csapatai már gyorsan nyomultak a Donyec-medence felé.

1919 utolsó hetében indult meg a küzdelem a Donyec-medencéért. A vidék fehérgárdista erőinek felszámolásában óriási szerepe volt az 1. lovashadseregnek. A fehérgárdista parancsnokság mindent elkövetett, ami csak erejéből telt, hogy birtokában tartsa a Donyec-medencét. Jónéhányszor rohamoszlopba tömörítette és ellentámadásba küldte leg-

jobb hadtesteinek — Mamontov, Skuro, Ulagaj hadtesteinek — maradványait, de mindhiába.

A szovjet csapatokat segítették a bányászok és a munkások. A visszavonuló fehérgárdista egységek kénytelenek voltak védekezni a nagy partizánosztagok támadásaival szemben. Katonai szerelvények siklottak ki, törzsek és hátországi egységek semmisültek meg. A vasutasok megbénították a vonatforgalmat. Égett a talaj a Gyenyikin-hordák lába alatt. Harcosok tízezrei — donyeci bányászok, vérbeli proletár káderek — léptek be a Vörös Hadseregbe.

A fehérek donyec-medencei vereségének óriási stratégiai jelentősége volt. Az „önkéntes hadsereg" maradványai elszigetelődtek a doni és a kaukázusi fehérhadseregtől. Ez utóbbi két hadsereg ugyan nem volt még olyan siralmas helyzetben, mint az „önkéntesek", de az a veszély fenyegette, hogy elveszti hátországi bázisait. Ezért Gyenyikin parancsot adott a kaukázusi hadseregnek, hogy ürítse ki Caricint, és vonuljon vissza a Szal folyó vonalára. Gyenyikin bízott benne, hogy a doni és az „önkéntes" hadsereg erőivel még elállhatja a Rosztovba, Novocserkaszkba és Taganrogba vezető utat. Ez az elgondolás azonban már nem volt megvalósítható.

A fronton az események továbbra is viharos gyorsasággal követték egymást. December 29-én megindult a délkeleti front seregeinek általános offenzívája. 1920. január 3-án a 10. és a 11. hadsereg tönkreverte a caricini fehér hadseregcsoportot, és bevonult Caricinba. Január 7-én a déli front csapatai elfoglalták Taganrogot, ahol már érkezésük előtt helyi felkelő munkásosztagok szálltak harcba a fehérgárdisták ellen, élükön a földalatti kommunista szervezettel. S végül január 10-én az 1. lovashadsereg heves utcai harcok után felszabadította a Don menti Rosztovot, mintegy 11 000 foglyot ejtve és temérdek hadfelszerelést — egyebek közt angol harckocsikat — zsákmányolva. A városért folytatott csatában hervadhatatlan dicsőséget szereztek a Tyimosenko parancsnoksága alatt álló 6. lovashadosztály, valamint a Gorodovikov által vezényelt 4. lovashadosztály katonái.

E nevezetes napon a déli front Forradalmi Katonai Taná-

csa parancsot adott ki a csapatok részére. A parancs a többi között így szólt:

„A déli front alakulatai elé kitűzött legfőbb feladatot — az ellenséges »önkéntes hadsereg« leverését, a Donyec-medencének és Rosztovnak, a déli ellenforradalom legfőbb tűzfészkének birtokbavételét — teljesítettük.

A front dicső csapatai télen, nagy hóban és zord hidegben, nélkülözések közepette végrehajtott támadás és kitartó harcok során, két és fél hónap alatt Orjol vonalától az Azovi-tenger partjáig, több mint hétszáz versztnyire jutottak el.

Az ellenséges »önkéntes hadsereg«, amelyet Mamontov, Skuro és Ulagaj lovasságával erősítettek meg, katasztrofális vereséget szenvedett, maradványai a szélrózsa minden irányába menekülnek. A front hadseregei több mint 40 000 foglyot ejtettek, 750 ágyút, 1130 géppuskát, 23 páncélvonatot, 11 harckocsit, 400 mozdonyt, 12 200 vasúti kocsit, és nagy mennyiségű különféle katonai felszerelési tárgyat zsákmányoltak.

A Déli Front Forradalmi Katonai Tanácsát büszkeséggel tölti el a fronton harcoló vöröshadseregek katonai erejének tudata. A Tanács valamennyi dicső hősnek — vöröskatonának, parancsnoknak, politikai biztosnak — testvéri üdvözletét küldi, és köszönti őket a munkások és a parasztok legádázabb ellensége, a cári tábornokok és a földbirtokosok hadserege felett aratott fényes győzelem alkalmából.

Éljen a legyőzhetetlen Vörös Hadsereg!"[65]

A Don menti Rosztovnak, a déli fehérgárdista uralom politikai központjának eleste után Gyenyikin hadserege nem volt többé egységes egésznek nevezhető. Legfőbb erői megsemmisültek. A csapatok irányítása végképpen megbomlott.

Gyenyikin seregéből ekkor lényegében három elszigetelt csoport maradt: az egyik Silling tábornok parancsnoksága alatt a jobb parti Ukrajna déli részén állapodott meg, a másik Szlascsov tábornok vezényletével a Krím-félszigetre

[65] Pravda, 1935. január 8.

menekült, a harmadik pedig — a legnagyobb — még tartotta magát Észak-Kaukázusban.

A harc új fejleményei megkövetelték a déli szovjet seregek irányításának átszervezését. 1920 januárjában a déli frontot délnyugatinak nevezték el. A délnyugati front három hadsereget foglalt magában: a 12., a 14. és a 13. hadsereget. A frontnak a viszonylag kis létszámú Silling- és Szlascsov-hadseregcsoport felszámolásán kívül biztosítania kellett Ukrajnát Lengyelország felől.

A délkeleti front nevét a harc újonnan kialakult fő irányának megfelelően kaukázusi frontra változtatták. Ide öt hadsereg tartozott: a 8., a 9., a 10. hadsereg, az 1. lovashadsereg és a 11. hadsereg. A kaukázusi fronttal szemben állt a doni és a kaukázusi hadsereg, valamint az „önkéntes hadtest" (a volt „önkéntes hadsereg" maradványa). Ez volt a szovjetföldön megmaradt legerősebb fehér haderő. Összlétszáma csaknem elérte a 45 000 főt.

A Gyenyikin-sereg ukrajnai maradványainak leverése egy hónap alatt befejeződött. A 14. hadsereg február elején felszabadította Nyikolajev és Herszon városát. Az ellenséges erők két csoportra szakadtak: az egyiket Tyiraszpol körzetében a Dnyeszterhez szorították, a másik Ogyesszában maradt. A szovjet parancsnokság megkezdte e hadseregcsoportok részenkénti felszámolását.

1920. február 8-án reggel a 41. és a 45. hadosztály, valamint Kotovszkij lovasdandárjának egységei heves utcai harcok után elfoglalták Ogyesszát. A tyiraszpoli fehér hadseregcsoport kapitulált — Silling tábornok serege nem volt többé.

A krími szakaszon másképp alakult a helyzet. A 13. hadsereg egységeinek itt nem sikerült likvidálniuk Szlascsov tábornok hadseregcsoportját. A fehérek kihasználták a Krím kedvező védelmi adottságait, és erősen megvetették lábukat a félszigeten. Ide áramlottak Gyenyikin többi egységének maradványai; s a 13. hadsereg erejéből nem futotta a krími ellenséges felvonulási terület felszámolására. 1920 nyarán az antant felhasználta ezt a felvonulási területet, hogy még egy utolsó támadást intézzen a szovjetország ellen.

A legelkeseredettebb küzdelem 1920 elején a kaukázusi fronton bontakozott ki. Az ellenség fő erői a Don, a Manics és a Szal folyók vonalán építettek ki szilárd állásokat, Ezek az erők a viszonylag rövid frontszakaszon tömör csoportot alkottak.

A kaukázusi front parancsnoksága, melynek élén Sorin állt, mégis úgy döntött, hogy frontális csapást mér az ellenségre, jóllehet ehhez nem volt elég ereje, a támadó egységek elfáradtak, és elszakadtak mögöttes területeiktől. A fehérek batajszki megerősített állásai ellen intézett sorozatos támadások csak súlyos veszteségeket okoztak az 1. lovashadsereg, valamint a 8. és a 9. hadsereg egységeinek, de nem vezettek eredményre.

Ekkor Kamenyev hadsereg-főparancsnok előterjesztette támadási tervét. De az ő beavatkozása sem bizonyult szerencsésnek, ez a terv is kudarcba fulladt.

A két terv egyik legnagyobb hibája az volt, hogy olyan szerepet szánt az 1. lovashadseregnek, amely nem állt arányban lehetőségeivel. A hadsereg súlyos veszteségeket szenvedett, amikor mocsaras helyen, tüzérségi támogatás nélkül támadott, s olyan feladatokat kapott, amelyeknek végrehajtása közben sehogyan sem érvényesíthette fontos harci tulajdonságát: a nagyfokú mozgékonyságot. A hadsereg Forradalmi Katonai Tanácsa javasolta Sorinnak, próbálja nagyszabású átkaroló mozdulattal birtokba venni a batajszki állásokat. De a frontparancsnok nem vette figyelembe ezt a javaslatot. Ekkor az 1. lovashadsereg Forradalmi Katonai Tanácsa a párt Központi Bizottságához és a szovjet kormányhoz fordult, s jelentésében feltárta a kaukázusi front balsikereinek okait.

A kaukázusi front parancsnokságát csakhamar leváltották. A frontparancsnok Tuhacsevszkij lett, a Forradalmi Katonai Tanácsnak pedig tagja lett Ordzsonikidze. Megkezdődött a támadó hadművelet gondos előkészítése. Ezt megkönnyítették a 11. és a 10. hadseregnek a sztavropoli és a velikijknyazsi szakaszon elért sikerei. A két hadsereg Asztrahany és Caricin felől kiindulva a partizánokkal együtt oldalba támadta az észak-kaukázusi fehér hadsereg-

Bugyonnij lovas hadteste elfoglalja Kasztornaja vasútállomást
(Avilov festménye)

csoportot, és azzal fenyegette, hogy elvágja a Kaukázushoz vezető visszavonulási útjait.

Február közepére a kaukázusi front seregeinek offenzívája gondosan elő volt készítve. Az 1. lovashadsereg áttört a doni és a kubanyi (volt kaukázusi) hadsereg érintkezési pontján, és a 10. hadsereg egységeivel együtt súlyos vereséget mért az ellenségre Torgovajánál. A fehérek megpróbálták tartani magukat. Az „önkéntes hadtest" gyalogos egységei február 20-án váratlanul betörtek Rosztovba. De a 8. hadsereg két nap múlva kiverte őket a városból. Ugyanebben az időben az 1. lovashadsereg és a 10. hadsereg egységei Szrednye-Jegorlikszkaja vasútállomásnál egy másik ellentámadási kísérletet hiúsítottak meg.

A kaukázusi front seregeinek hadműveletei sikeresen haladtak. Február 29-én a 11. hadsereg elfoglalta Sztavropolt; március elején felszabadult Batajszk. Az 1. lovashadsereg Majkop felé nyomult előre. A szovjet csapatok másik része — a 9. és a 8. hadsereg — a Fekete-tenger melléki partizánokkal együtt Gelendzsik és Novorosszijszk irányába támadott. Március 15-én a partizánok felszabadították Gelendzsiket, 27-én pedig a szovjet csapatok elfoglalták Novorosszijszkot, s több mint 20 000 foglyot ejtettek.

A vert fehérgárdista erők üldözése során a Vörös Hadsereg egységei és a partizánok április elejére hatalmas területet szabadítottak fel. Elfoglalták Sztavropolt, a Fekete-tenger mellékét, a Kubanyt, a Tyerek vidékét és Dagesztánt, s mindenütt helyreállították a szovjethatalmat. A déli városok és falvak dolgozói a Gyenyikin-uralom hosszú időszaka után először lélegeztek szabadon. De még sok esztendőre volt szükség ahhoz, hogy a szovjet állam begyógyítsa a történelemben példátlan háború okozta sebeket, helyreállítsa mindazt, amit az ádáz osztályellenség lerombolt, újjáépítse a fölperzselt városokat és falvakat.

A grúz határhoz szorított fehérgárdista csapatok tömegesen megadták magukat. Csak viszonylag kis részük távozott grúz területre.

Gyenyikinnek egyszer s mindenkorra befellegzett.

1920 elejére más fehérgárdista seregek is megsemmisítő vereséget szenvedtek.

1919 novemberében a turkesztáni front szovjet csapatai (a 4. és az 1. hadsereg) Frunze parancsnoksága alatt erőteljes offenzívát indítottak Tolsztov tábornok uráli fehérkozák serege ellen.

A fehérkozákok bázisa Gurjev városa volt. Ez a fehér hadsereg, noha az előző csaták erősen megtizedelték, mégis bizonyos veszéllyel fenyegette a szovjetországot. A sereg több mint 10 000 lovaskatonát számlált, és megfosztotta Oroszország központi vidékeit a Szovjet-Turkesztánnal való közvetlen összeköttetéstől. Ezenkívül Tolsztov csapatai együttműködtek a Gyenyikin-haderő jobbszárnyával, és lekötötték a 11. szovjet hadsereg egy részét.

Az uráli fehérkozákok 1919 nyarán és őszén heves harcot folytattak a Vörös Hadsereg ellen. Szeptemberben a velük vívott ibiscsenszki harcokban halt hősi halált Csapajev. Az általa vezényelt 25. hadosztályt attól kezdve Csapajev-hadosztálynak nevezték. Az alakulat szentül őrizte dicső harci hagyományait annak a sok ütközetnek, amelyben hős parancsnokának vezérletével győzedelmeskedett.

A turkesztáni front szovjet csapatainak novemberi offenzívája kedvezőtlen körülmények között folyt. Az egységek hiányt szenvedtek fegyverben, ruházatban, kenyérben; dühöngött a kiütéses tífusz. De a vöröskatonák bátorsága és kitartása úrrá lett minden nehézségen.

November utolsó harmadában a 4. hadsereg felszabadította Ibiscsenszket és Dzsambejtyinszkaja Sztavkát, a fehérkozákok fontos támaszpontjait.

Az ellenség makacsul ellenállt. Ám hamarosan megváltozott a Tolsztov-hadsereg kozákjainak hangulata. Nagy befolyással volt rájuk a Népbiztosok Tanácsának 1919. december 7-én Frunze előterjesztése alapján hozott határozata. A szovjet kormány teljes biztonságot garantált a kozákoknak, köztük a tiszteknek is, ha leteszik a fegyvert, s egyúttal intézkedett arról, hogy a kozák fálvak háborúsújtotta lakossága anyagi támogatásban részesüljön. Mind-

ez arra késztette a kozákokat, hogy más szemmel nézzék a szovjethatalmat. Sokan közülük, különösen a szegényebbek, nem voltak hajlandók életüket áldozni atamánjaik és a gazdag kozákok érdekeiért.

1919 decemberének utolsó napjaiban megindult a 4. hadsereg támadása közvetlenül Gurjev ellen. Ugyanakkor az 1. hadsereg egységei az Emba vidékén nyomultak előre, hogy elvágják a gurjevi ellenséges csapatok visszavonulási útját. 1920. január 5-én a 4. hadsereg elfoglalta Gurjevet. A tönkrevert kozák seregnek kis része a Mangislak-félszigeten levő Alekszander erődbe menekült, s ott három hónappal később megadta magát a kaspi-tengeri matrózok partra szálló egységének. Tolsztov tábornok Iránba menekült.

Az uráli fehérkozák hadsereg vereségének nagy jelentősége volt Szovjet-Turkesztán felszabadításának megkezdése szempontjából. A belső turkesztáni arcvonalakon hősiesen küzdő csapatok így gyors segítséget kaphattak közvetlenül a szovjetország központjából.

1919 végének és 1920 elejének másik fontos eseménye a Kolcsak-sereg teljes megsemmisítése volt.

A szovjetköztársaságot mindaddig nagy veszély fenyegette, amíg a Kolcsak-haderő megőrizte harckészségét s megszállva tartotta a Toboltól a Csendes-óceánig terjedő óriási térséget. Ezenkívül a keleti front nem csekély erőit kötötte le a Vörös Hadseregnek.

Az antant-imperialisták, különösen az amerikaiak, még mindig remélték, hogy újjáteremthetik a Kolcsak-hadsereget, s mindent el is követtek, hogy ez sikerüljön. A fehérgárdisták mögöttes területén nagy intervenciós erők maradtak. Kolcsakot továbbra is valamennyi fehérgárdista erő fejének, „főkormányzónak" tekintették. Parancsnoksága alá még elég nagy fehérgárdista sereg tartozott.

A keleti front szovjet seregei (az 5. és a 3. hadsereg) 1919 október közepén erőteljes támadásba lendültek a Tobol és az Isim folyó vidékén. A két hadsereg együttes létszáma abban az időben elérte a 67 000 főt.

A kolcsakista arcvonal már a szovjet offenzíva első nap-

jaiban megingott, és kelet felé húzódott vissza. Az 5. hadsereg sikeresen átkelt a Tobolon, és visszavert minden fehér ellentámadást. Heves harcok indultak meg a transzszibériai vasútvonal mentén. Az ellenség még folytatta az ellenállást, de Tobolszk és Petropavlovszk elvesztése után visszavonulása futássá vált. A Kolcsak-seregnek nemcsak az ereje, hanem az erkölcsi szelleme is megtört. Százával adták meg magukat a fehérgárdista katonák, s velük együtt sok tiszt is, olyanok, akik felismerték, hogy a forradalmi nép elleni háború semmi reménnyel nem kecsegtet. Jellemző, hogy bár a fehérgárdisták egyes ütközetekben nagy számbeli fölényben voltak, mégsem tartottak ki, és futásnak eredtek. November 14-én a 27. szovjet lövészhadosztály benyomult Omszkba, a volt kolcsakista „fővárosba", és foglyul ejtette a város tekintélyes számú helyőrségét.

A Kolcsak-haderő demoralizálódása még csak fokozódott, midőn a csapatok, a Vörös Hadsereg szuronyai elől Szibéria belsejébe igyekezve, a partizánháború tüzébe kerültek. „A hátország mélyének" fogalma értelmetlenné vált a fehérgárdisták számára, mindenütt front volt.

A párt Központi Bizottságának útmutatása alapján a különálló partizánosztagok már 1919 nyarán partizánhadseregekké egyesültek. Az egyik ilyen partizánalakulat Nyugat-Szibériában alakult meg 25 000 főnyi létszámmal. Magvát az altáji partizánok alkották. E nyugat-szibériai partizánhadsereget J. M. Mamontov és Gromov szervezte és vezette. Kelet-Szibériában a jenyiszeji kormányzóságban alakult nagy, több mint 15 000 főnyi sereg. Itt Kravcsenko és Scsetyinkin voltak a partizánok vezetői. A Távol-Keleten is számos felkelő- és partizáncsapat alakult. A partizánok felbecsülhetetlen segítséget nyújtottak a Vörös Hadseregnek a visszavonuló fehérek elleni akcióikkal.

Miután a szovjet csapatok elfoglalták Omszkot, az arcvonal lényegesen megrövidült. A fehérek a transzszibériai műút és vasútvonal mentén vonultak vissza, a Vörös Hadsereg itt üldözte őket. Ilyen keskeny szakaszon célszerűtlenné vált két hadsereg egyidejű felhasználása. Ezért a további szibériai hadműveleteket az 5. hadseregre bízták, s ehhez átadtak két hadosztályt a 3. hadseregből. A déli

frontra vezényelt Tuhacsevszkij helyett az 5. hadsereg parancsnokává Ejhét nevezték ki.

Az 5. hadsereg, a partizánokkal együttműködve, Omszk felszabadítása után másfél hónap alatt felszabadította Szemipalatyinszk, Pavlodar, Barnaul, Bijszk, Novonyikolajevszk és Tomszk városát.

Tomszk felszabadítása olyan körülmények között történt, amelyek tökéletesen jellemzik a polgárháborúnak ezt az időszakát. A vörösök odaérkezése előtt a városban tartózkodott Kolcsak 1. hadseregének törzse mintegy 30 000 katonával és tiszttel, jórészt az előző csatákban megvert fehérgárdista hadtestek összeverődött maradványaival. A járványok által megtizedelt, félig megfagyott csapatok alig tudtak eljutni Tomszkig. A katonák nyíltan hangoztatták, hogy véget kell vetni a polgárháborúnak. A tisztekre rá se hederítettek. Pepeljajev tábornok, hadseregparancsnok, mindezt látva, elhatározta, hogy még idejében megmenti a bőrét, s parasztruhában észrevétlenül kereket oldott a városból.

A szovjet 30. hadosztály egyik dandárja december 20-án érte el Tomszkot. Zaharov dandárparancsnok egy lovasszázad kíséretében szánkón nyomult be Tomszkba, s az utcákon végighaladva elért a főtérre. Ott így szólt az ácsorgó lakosokhoz és fehérgárdistákhoz:

„A Vörös Hadsereg csapatai körülzárták Tomszkot. A fehérgárdisták mind egy szálig vonuljanak be és ott rendben várakozzanak, parancsnokaik pedig estére jelentkezzenek nálam."

A szovjet dandárparancsnok szívélyesen üdvözölte a város dolgozóit abból az alkalomból, hogy felszabadultak Kolcsak uralma alól.

Este a dandár főhadiszállásán, az Európa Szállóban egymás után jelentkeztek a fehérgárdista parancsnokok, hogy megadják magukat.

Később, amikor a 30. hadosztály már Krasznojarszk felé tört előre, két idősebb fehérgárdista tábornok kereste fel a hadosztály törzsének főnökét. Egyikük, Kolcsak 2. hadseregének vezérkari főnöke, kérte, hogy közöljék vele a hadsereg fegyverletételének feltételeit.

Mikor a Vörös Hadsereg Szibéria belseje felé közeledett, egyre gyakrabban fordultak elő ilyen esetek.

Az 5. hadsereg támadó egységei közvetlen kapcsolatot létesítettek a jenyiszeji partizánokkal, akik ekkor már nagy területet tartottak birtokukban a vasútvonal két oldalán.

1920 január elején a szovjet csapatok Krasznojarszk felé közeledtek. A városban a földalatti kommunista szervezet vezetésével munkásfelkelés tört ki, s a fehérgárdista helyőrség katonái átálltak a munkásokhoz. A felkelők által alakított forradalmi bizottság megszervezte Krasznojarszk védelmét a város felé visszavonuló Kolcsak-sereggel szemben. Január 7-én az 5. hadsereg egységei bevonultak Krasznojarszkba. Itt 60 000 fehérgárdista adta meg magát.

A Kolcsak-hadsereg a gyakorlatban megsemmisült — a szovjet csapatok és a partizánok együttes erőfeszítéssel végleg legyőzték. Az egyik legnagyobb fehérgárdista hadsereg, amelyet az amerikai, az angol, a francia és a japán imperialisták pénze hívott életre, mindössze tíz hónappal előbb még diadalmenetben vonult az Uráltól a Volga felé, Moszkva meghódítására. Most pedig szánalmas maradványai sietve takarodtak kelet felé. Jóval előttük öt szerelvényen mentették az irhájukat azok, akik felelősek voltak tíz- és százezrek értelmetlen pusztulásáért: Kolcsak „főkormányzó", Pepeljajev „miniszterelnök", a miniszter urak, a vezérkari hatalmasságok, s velük együtt a külföldieknek, az antant képviselőinek kis csoportja. Az egyik szerelvényen volt felhalmozva erős őrizet alatt az orosz aranykészlet.

A Vörös Hadsereg szédítő iramú offenzívája, a partizánmozgalom növekedése, a mindent elborító kelet-szibériai felkelési hullám és a fehérgárdista hadsereg végső bomlása arra kényszerítette az antanthatalmak kormányait, hogy új módokat keressenek kelet-oroszországi pozícióik megtartására. Világos volt, hogy a Kolcsakra épített terv füstbe ment. A nyílt burzsoá-földesúri katonai diktatúra veszedelmesnek bizonyult szervezői és sugalmazói szempontjából.

Az antant képviselői elhatározták, hogy kicserélik a cégtáblát. Kolcsak diktatúrája helyett az eszereket és a men-

sevikeket helyezték előtérbe; így próbálták ismét letéríteni a dolgozókat a szovjethatalomért vívott harc útjáról, s rávezetni arra, hogy alakítsanak „demokratikus" burzsoá köztársaságot a Bajkál vidékén és a Távol-Keleten.

Az antant eszer és mensevik ügynökei ez időtől kezdve fokozottan dörgölőztek a felkelőmozgalomhoz. S amikor a felkelő irkutszki munkások a kommunisták vezetésével 1920. január 5-én felszabadították szülővárosukat, az eszerek új „forradalmi" hatalom álarcában uralomra juttatták politikai központjukat. Tették ezt természetesen az antant „magas megbízottainak" segítségével, akik még volt pártfogoltjukat, Kolcsakot is elárulták az eszerek presztizsének emelése kedvéért: megengedték a cseh intervenciósoknak, hogy büntetlenül letartóztassák Kolcsakot. Ami a cseheket illeti, ők ezt azért tették, hogy megmeneküljenek a nép bosszújától. Kolcsakot és Pepeljajevet az irkutszki börtönbe zárták.

Ámde az irkutszki eszer-mensevik uralom nem sokáig tartott. Január közepére az OK(b)P Irkutszki Bizottsága és a munkás-paraszt felkelőosztagok vezérkara vált — a forradalmi tömegekre támaszkodva — a helyzet urává. Január 22-én a Forradalmi Katonai Bizottság, élén a kommunista Sirjamovval, hivatalosan átvette a hatalmat. A munkás-paraszt felkelőosztagok támogatására Kalandarasvili parancsnoksága alatt partizánok érkeztek Irkutszkba.

A felszabadult Irkutszk helyzete azonban továbbra is aggasztó volt. A Vörös Hadsereg még messze járt, körös-körül pedig számos csehszlovák és lengyel intervenciós egység állomásozott, s ezek nagyon kétszínűen viselkedtek: hol fegyverszünetet kötöttek az 5. hadsereg forradalmi bizottságával és parancsnokságával, hol pedig hirtelen ismét harcba szálltak. Krasznojarszk felől a Kolcsak-haderő maradványai közeledtek — javarészben tisztek, hétpróbás fehérgárdisták, akik úgy döntöttek, hogy a végsőkig folytatják a harcot. Február 7-én a kolcsakisták úgyszólván a város közvetlen közelébe értek. Ebben a helyzetben az irkutszki forradalmi bizottság határozott intézkedést tett: agyonlövette Kolcsakot és Pepeljajevet.

Egy hónappal később, március 7-én a Vörös Hadsereg bevonult Irkutszkba. A Kolcsak-uralomnak vége lett.

A Vörös Hadsereg kelet-szibériai támadásának tetőfokán rendkívül fontos események történtek az Amur vidékén és a Tenger-melléken. A bajkálontúli és az amuri partizánok 25 000 főnyi serege Silov parancsnoksága alatt vereséget mért a japán és az amerikai intervenciósokra, s megsemmisítette a fehérgárdista atamánok bandáit. A Tengermelléken az OK(b)P Távol-Keleti Bizottsága irányította a partizánharcot. A pártbizottság forradalmi katonai vezérkart hozott létre, élén Lazóval, a dicső távol-keleti partizánvezérrel.

Az arcvonal gyorsan haladt Vlagyivosztok felé. Az intervenciósok érezték, hogy kérlelhetetlenül közeledik kalandjuk vége. A front felől a partizánhadsereg fenyegette őket, a hátországban — magában Vlagyivosztokban — pedig minden jel arra vallott, hogy felkelés készül. Az amerikai, a cseh és más külföldi csapatok sietve hajóra szálltak.

1920. január 31-én éjjel a vlagyivosztoki munkások, katonák és tengerészek a bolsevikok vezetésével felkelést robbantottak ki. A városba Szucsanból érkező partizánok nyomultak be.

„Ma leráztuk magunkról a legvérszomjasabb, a dolgozók számára leggyűlöletesebb hatalmat!" — mondotta Lazo a vlagyivosztoki lakosság gyűlésén.

Ámde Vlagyivosztok felszabadítása még nem jelentette a távol-keleti külföldi intervenció felszámolását. Az intervenciósok elleni harc folytatása céljából megalakult a Tengermelléki Forradalmi Hadsereg. Egyik szervezője és vezetője Lazo volt.

1920 február és március havában a szovjetköztársaság még egy történelmi jelentőségű győzelmet ért el: kétéves harc eredményeként felszabadult Oroszország északi része, Arhangelszk és Murmanszk kikötőjével.

Az északi országrész az 1919-es hadműveletek folyamán másodrendű harci szakasz volt; a szovjetország előbb a keleti, majd a déli frontra összpontosította erőinek legnagyobb részét. Ebben az időszakban az ország nem tudott annyi erőt harcba vetni az északi szakaszokon, amennyi szükséges

volt ahhoz, hogy leszámoljon a viszonylag kis létszámú angol. amerikai és francia intervenciós csapatokkal és Miller fehérgárdista hadseregével. De a 6. önálló szovjet hadsereg (parancsnoka Szamojlo, a Forradalmi Katonai Tanács tagjai Vetoskin és Kuzmin voltak) nagy fontosságú feladatot teljesített azokban a harcokban, amelyeket az északi-dvinai folyami és az onyegai tavi flottillával, valamint a partizánokkal együtt északon folytatott: kimerítette az intervenciósokat, és meghiúsította az antantnak azt a tervét, hogy egyesíti az északi ellenforradalmi frontot a keleti Kolcsak-fronttal és a nyugati Jugyenyics-sereggel. Ha ez a terv megvalósul, a szovjetköztársaság még súlyosabb helyzetbe került volna Kolcsak, majd Gyenyikin offenzívája idején.

De a 6. hadsereg sem tudta volna egymaga meghiúsítani az antant tervét, ha nem segítik a keleti és a nyugati fronton harcoló Kolcsakot, Jugyenyicsot és az intervenciósokat tönkreverő szovjet csapatok.

1919 szeptemberében az amerikai, az angol és a francia kormány az intervenciós politika ellen küzdő nyugat-európai és amerikai néptömegek nyomására kénytelen volt kivonni csapatait Észak-Oroszországból. Elhatározásukhoz sokban hozzájárult az a forradalmi erjedés, amely az intervenciós haderőnél megindult.

„Nem folytathatunk tovább ilyen költséges intervenciót egy polgárháborúba keveredett országban. Kivonjuk csapatainkat Oroszországból" — jelentette ki Lloyd-George miniszterelnök 1919. november 8-án egy banketten és melankolikusan fűzte hozzá: „Oroszország veszélyes ország."[66]

De a külföldi csapatok kivonása Arhangelszkből és Murmanszkból még nem jelentette az intervenció végét.

Az antantországok kormányai — elsősorban az angol kormány — továbbra is segítették Miller tábornokot, aki fehérgárdista seregével északon maradt.

1919 végén és 1920 elején, amikor a szovjet csapatok döntő győzelmet arattak Gyenyikin felett, tönkreverték és

[66] A szovjet nép döntő győzelmei az intervenciósok és a fehérgárdisták ellen 1919-ben. 469. old.

kiűzték az országból Judenyics seregét, Kolcsak pedig végnapjait élte, a szovjetország bizonyos mennyiségű friss erőt át tudott csoportosítani a 6. hadsereg megsegítésére. A 6. hadsereg azt a feladatot kapta, hogy rövid időn belül végezzen az északi ellenforradalommal.

1920 februárjában a 6. hadsereg döntő támadást indított Arhangelszk és Murmanszk ellen. Február 21-én a Vörös Hadsereg bevonult Arhangelszkbe. Miller vezérkarával, az „északi területi kormány" tagjaival és a helyi gazdagok maroknyi csoportjával jégtörő hajón külföldre menekült.

Ugyanaznap Murmanszkban kitört a munkások és a katonák felkelése. A hatalmat a forradalmi bizottság vette át. Március 13-án a Vörös Hadsereg egységei bevonultak Murmanszkba. Az északi országrész felszabadult.

Így vallott 1920 elején kudarcot a nemzetközi imperializmus újabb erős támadása.

Egymás után szenvedtek vereséget azok a fehérgárdista seregek, amelyekhez a nemzetközi imperializmus oly nagy reményeket fűzött. A Vörös Hadsereg, a forradalmi munkások és parasztok hadserege, döntő győzelmeket aratott, és erősebbnek bizonyult a kolcsakoknál, a gyenyikineknél, a jugyenyicsoknál és a millereknél, akik mögött ott álltak az európai és az amerikai multimilliomosok.

Meghiúsult az az imperialista terv, hogy felvonultatják Szovjet-Oroszország ellen a vele határos kis burzsoá államokat. A szovjetország mind több barátot szerzett a tőkésországokban s ezek a munkások, parasztok, farmerek és haladó értelmiségiek rokonszenvvel és nagy megbecsüléssel figyelték az oroszországi munkásosztály és parasztság szabadságharcát. Megszilárdult az ország nemzetközi és belső helyzete. Megerősödött a munkásosztály és a dolgozó parasztság szövetsége.

A polgárháború menetében *gyökeres fordulat* következett be.

AZ ANTANT UTOLSÓ HADJÁRATÁNAK CSŐDJE

LÉLEGZETVÉTELI SZÜNET

Elcsitult a felejthetetlen 1919-es esztendő csatazaja. Szibéria, a déli sztyeppék, az északi vidékek hatalmas térségein immár nem basáskodnak fehérgárdista hordák, amelyek eladták az antantnak Oroszországot és népét. Omszk és Ogyessza, Novoszibirszk és Rosztov, Irkutszk és Arhangelszk utcáit nem járják idegen hódítók.

Mi maradt utánuk? Egy halom tarkacímkés konzervdoboz, temérdek üres whiskys- és rumosüveg, gondosan gyalult keresztekkel megtűzdelt katonatemetők, no meg a Vörös Hadsereg hadizsákmányaként mindenféle rendszerű és mintájú külföldi puska, töltény, ágyú, sőt, harckocsi is.

E rablóhordák garázdálkodásából mindörökre megmaradtak a nép emlékezetében a külföldi kémelhárítók kínzókamrái és a megkínzottak tompán kihallatszó jajkiáltásai, a haláltáborok, az utak mentén felállított akasztófa-sorok.

A válogatott Kolcsak-hadtestek szánalmas maradványai csatlakoztak a Bajkálon-túlon portyázó Szemjonov-különítményekhez és kalmük bandákhoz. Félelemmel és dühvel telten menekültek a Krímbe azok a gyenyikinista tisztek, akiket nem terített le a lovashadsereg kardjainak ezüstös villáma, nem kaszabolt le a fürge gépfegyverkocsiról küldött géppuskasorozat.

Gőzhajók haladtak a francia, az angol és az amerikai partok felé, nem mindennapi utasokkal: tábornokokkal, ezredesekkel, kozák- és katonatisztekkel. Az utasok kabátujján kereszt, sapkájukon, kucsmájukon vicsorgó koponya. Íme, a vert fehérgárdista had! Futottak, hogy mentsék az irhájukat, feltöltsék a fehér emigráció sorait, s inkább ott — Párizsban, Lyonban, Marseille-ben, Liverpoolban vagy Rio de Janeiróban — gépkocsivezetők, pincérek, portások vagy

bármi mások legyenek, csak ne kelljen a forradalmi Oroszországban maradniuk. Sokan magukkal vitték a rablott holmit. Szörnyű emléktárgyak voltak ezek: aranyfogakkal, gyűrűkkel, nyakláncon függő keresztekkel teli zacskók, a vad, véres pogromorgiák emlékei. Ezek az urak már nem harcoltak tovább. De remélték, hogy a szövetséges hatalmak hamarosan újabb nagy hadjáratot indítanak a bolsevikok ellen — hiszen csak nem gondolnak arra, hogy megbékéljenek velük?!

A fehérgárdista tábor pusztult és bomlott. A Krímben megtelepedett fehér hadseregmaradványokat már össze sem lehetett hasonlítani a Kolcsak- vagy a Gyenyikin-seregekkel.

De az intervenció folytatódott. Korántsem az egész szovjetföld szabadult még fel az ellenséges iga alól. A Távol-Keleten ott voltak a japánok. Külföldi imperialisták uralkodtak a Kaukázusontúlon, a grúz, az örmény és az azerbajdzsáni burzsoá nacionalistákat használva támaszul. A lengyel intervenciósok kezükben tartották Belorusszija nagy részét.

A nyugati hatalmak képviselői véget nem érő titkos és nyílt tanácskozásokat folytattak Lengyelország, a balti országok és Finnország kormányköreivel. A megbeszéléseken újabb katonai tömbökről, újabb szállításokról, szovjetellenes hadjáratokról volt szó.

De bárhogy is állt a dolog, a szovjetország óriási győzelmet aratott, „olyan nagy győzelmet, hogy talán nem lesz túlzás, ha azt mondjuk: *a legnagyobb nehézségeken már túl vagyunk*"[1] — állapította meg Lenin.

Most békés lélegzetvételi szünet következett.

Az antant, minthogy vereséget szenvedett, kénytelen volt bizonyos engedményeket tenni. Az intervenció ellen küzdő dolgozó tömegek nyomására az angol, a francia és az olasz kormány 1920. január 16-án elhatározta a szovjetellenes blokád megszüntetését. Ez jelentős rés volt az intervenció falán. A Szovjet-Oroszországgal való kereskedelmi kapcsolatokban legfőképpen számos tőkésország burzsoáziája volt

[1] *Lenin* Művei. 30. köt. 198. old.

érdekelt. Különösen vonatkozott ez az angol burzsoáziára, mivel az angol cégeket erősen sújtotta az orosz piac elvesztése.

1920 elején egyes tőkésországok kormánykörei tárgyalásokat kezdtek a szovjet kormánnyal, s ennek nyomán több politikai kérdésben megállapodás jött létre. Így például Anglia és a szovjetország képviselői 1920. január 11-én hadifogolycseréről szóló jegyzőkönyvet írtak alá Koppenhágában. Hasonló egyezményt kötött a szovjet kormány áprilisban Németországgal, Belgiummal és Olaszországgal.

A balti burzsoá köztársaságok kénytelenek voltak normalizálni kapcsolataikat Szovjet-Oroszországgal. 1920. február 2-án befejeződtek a szovjet—észt béketárgyalások. Lenin az orosz munkások által Európa felé vágott ablaknak nevezte az Észtországgal kötött békét. Ezzel egy időben a szovjetköztársaság béketárgyalásokat folytatott Lettországgal, Finnországgal és más államokkal.

Lenin a nemzetközi helyzetet értékelve a következőket mondotta 1920. március 1-én: „... az ellenséges táborban, saját országaikban, Párizsban, Londonban stb. — ahol üldözik a bolsevikokat és éppúgy bánnak velük, mint ahogy a cár idején bántak a forradalmárokkal — a burzsoá értelmiség minden városban ezzel a felhívással lépett fel: »El a kezekkel Szovjet-Oroszországtól.« Angliában a burzsoá értelmiség ezzel a jelszóval rendez népgyűléseket és bocsát ki felhívásokat.

Ezért kellett megszüntetni a blokádot. Észtországot sem tudták visszatartani, aláírtuk a békeszerződést és most felvehetjük a kereskedelmi kapcsolatokat. Ablakot vágtunk a civilizált világ felé. Velünk rokonszenvez a dolgozók többsége, a burzsoázia pedig azon töri a fejét, hogyan kezdhetne mielőbb Oroszországgal kereskedni.

Az imperialisták most félnek tőlünk, és van is mitől félniük, mert Szovjet-Oroszország ebben a háborúban megerősödött."[2]

A szovjet állam belső helyzete is megszilárdult. Kolcsak és Gyenyikin legyőzése megnyitotta az utat az ország leg-

[2] Ugyanott, 392—393. old.

gazdagabb gabonatermő vidékei, fűtőanyag- és nyersanyagforrásai felé. A szovjethatalom ismét az igazi gazda, a munkásság és a dolgozó parasztság kezébe adta Szibéria, Ukrajna, Észak-Kaukázus, a Donyec-medence, Groznij, Baku kincseit. Ez óriási lehetőségeket teremtett a szovjetköztársaság gazdasági helyzetének gyökeres megjavítására.

Erősödött a munkásosztály és a dolgozó parasztság katonai és politikai szövetsége. A munkásosztály jelentős tapasztalatokra tett szert az államvezetésben. Hősies és rettenthetetlen magatartásával, azzal, hogy hajlandó volt bármilyen áldozatot meghozni a forradalomért, kitartásával és állhatatosságával a munkásság igen nagy tekintélyt szerzett a dolgozók körében, s becsülettel kiállta a legsúlyosabb megpróbáltatásokat az ellenséggel vívott harcban a fronton és a gazdasági bomlás elleni küzdelem során a hátországban.

Fokozódott a proletariátus szervezettsége. Ennek mércéje a szakszervezetek taglétszámának szakadatlan növekedése volt. 1917 első felében mintegy 700 000, 1920 első felében pedig már több mint 5,2 millió dolgozó tömörült országszerte a szakszervezetekben, s ebből a számból 4,4 millió esett az ipari és a közlekedési szakszervezetekre. De nemcsak a szakszervezeti taglétszám növekedéséről volt szó. A szakszervezetek ereje abban rejlett, hogy a kommunista párt osztatlan befolyása alatt álltak. Jellemző e tekintetben az Oroszországi Vasmunkás Szövetség III. kongresszusán részt vevő küldöttek politikai összetétele. A kongresszus 1920 április elején zajlott le. S a 247 szavazati joggal felruházott küldött közül 197 kommunista és 5 szimpatizáns volt. A mensevikekre, az eszerekre, az anarchistákra és más pártokra pedig mindössze 16 küldött-mandátum jutott. Ugyanez volt a helyzet a többi szakszervezetben is.

1920 elejére a munkásosztály java, legöntudatosabb és legedzettebb része a Vörös Hadsereg soraiban, az interveciósok és a fehérgárdisták elleni harc frontjain volt.

De a munkásosztály egymagában nem tudott volna döntő győzelmeket aratni a szovjethatalom ellenségei felett, ha nincs vele erős szövetségese, a sokmilliós dolgozó paraszt-

ság. Ebben a szövetségben rejlett, Lenin kifejezése szerint, „az alapja mindannak, amit két év alatt elértünk"[3].

A szocialista forradalom két esztendeje alatt jelentősen megszilárdult a szovjet állam politikai alapja, a szovjetrendszer, amelynek rendkívül fontos szerepe volt az intervenciósokat legyőző erők mozgósításában.

A háborús viszonyok ellenére is rendszeresen megtartották a helyi szovjetek kongresszusait és a végrehajtó bizottságok újraválasztását.

„... Olyan nehéz háborús időben, mikor a századok óta fennálló, a nyugat-európai ember szokásává vált európai alkotmányok hatályát majdnem teljes egészében felfüggesztették, ebben a nehéz időben nálunk a szovjet alkotmányt mindenütt olyan mértékben alkalmazták, mint sehol a világon, mert a néptömegek részt vettek a kormányzásban, a kongresszusokon, a szovjetekben és a szovjet választásokon, részt vettek a kormányzati ügyek önálló eldöntésében"[4] — állapította meg Lenin.

A szovjetrendszernek mint a proletárdiktatúra államformájának a megszilárdítása a kommunista párt egyik legfontosabb vívmánya volt az új, szocialista társadalom felépítéséért folytatott küzdelemben.

Óriási eredményeket ért el a szovjethatalom 1920 elejére a szocialista állam reguláris haderejének a megteremtésében. A Vörös Hadsereg létszáma jelentősen megnövekedett, noha a hadseregnek 1919-ben súlyos harcokat kellett vívnia. 1920 februárjában már 3 millió 148 ezer katona állt fegyverben. Osztályösszetételében a Vörös Hadsereg munkás-paraszt, de elsősorban paraszti jellegű hadsereg volt. Mintegy 15 százalékát munkások, 77 százalékát parasztok alkották; de a proletárréteg forrasztotta egybe sorait az öntudatos forradalmi fegyelemnek és a nép önzetlen szolgálatának szellemével.

A békés lélegzetvételi szünetben a Vörös Hadsereg előtt új feladatok álltak. Reá hárult a szovjet emberek munkájának védelme, meg kellett akadályoznia, hogy az ellenség

[3] Ugyanott, 167. old.
[4] Ugyanott, 228—229. old.

váratlanul rátámadjon a békés alkotó munkával elfoglalt országra.

A köztársaság igyekezett a lélegzetvételi szünet minden napját, minden óráját és percét kihasználni, hogy begyógyítsa a háború okozta sebeket. Megkezdődött a népgazdaság helyreállítása. Lenin felhívta a dolgozókat, szilárdítsák meg a háborúban elért győzelmeket az új, vértelen fronton, a hihetetlen gazdasági összeomlás és elmaradottság — a cárizmus, valamint az intervenció és a polgárháború öröksége — elleni harcban.

A gazdasági romlás valósággal hajmeresztő volt. Egyetlen tőkésországban sem alakult ki az első világháború után olyan gazdasági helyzet, mint 1920 elején Szovjet-Oroszországban.

Az üzemek és a bányák többsége romokban hevert. Sok vasútvonalon állt a forgalom. A pályatesteken rozsdás mozdonyok vesztegeltek, fűtőterükben régen kialudt a tűz. Szétrombolt vasúti kocsik ezrei torlaszolták el az állomásokat. Sín nélküli vasúti töltések, víz nélküli szivattyúházak, felrobbantott hidak — így festett egyes vonalak állapota. S az épségben maradt vonalakon csigalassúsággal cammogtak a zsúfolásig megtelt vonatok, minduntalan hótorlaszokban megrekedve, tüzelőhiány miatt meg-megállva.

Az ország déli részén a harkov—moszkvai vasútvonalon a háború előtt naponta 45, 1920 elején pedig mindössze 4—8 vonatpár közlekedett.

Különösen nagy károkat szenvedett a népgazdaság Szovjet-Oroszország déli részén, Szibériában, Belorusszijában és Ukrajnában, vagyis azokon a területeken, ahol a hódítók garázdálkodtak s a front tűzhulláma keresztülvonult.

A forradalom előtti Oroszország elmaradott műszaki és gazdasági bázisa miatt csak kevés ipari terméket gyártott. De még ez a termelési színvonal is magasnak tetszett az 1920-as színvonalhoz képest.

A Donyec-medencében 1919 folyamán mindössze 338 millió pud szenet termeltek, szemben az 1913. évi 1 milliárd 543 millió puddal. Még súlyosabb helyzetbe került a kohóipar. A vasérctermelés legfőbb forrása a Donyec—Krivoj Rog-i medence volt, amely az ország egész érctermelésének

kétharmadát szolgáltatta. De a gyenyikinisták visszavonulásuk alkalmával hasznavehetetlenné tették a Donyec—Krivoj Rog-i medence valamennyi üzemének berendezését. Az ércbányákat vízzel árasztották el.

A mezőgazdaság is súlyos válságon ment keresztül. A szemes terményekvetésterülete 1920-ig 68 millió hektárra csökkent az 1913. évi 94 millió hektárral szemben. A mezőgazdasági felszerelés erősen elhasználódott a háborús évek alatt.

Új mezőgazdasági gépeket alig helyeztek üzembe, műtrágya nem volt. Hiány volt állami takarmányban is. A mezőgazdasági össztermelés 1920-ban 40—45 százalékra csökkent 1913-hoz képest.

A népgazdaság leromlása súlyosan hatott a dolgozó tömegek, elsősorban a munkásosztály helyzetére. Az ország hiányt szenvedett a legszükségesebb cikkekben; nem volt elég kenyér, hús, zsír, szappan, fűtőanyag, ruha, cipő. Az éhség és a hideg, a gyógyszerhiány és a kórteremnek alkalmas helyiségek hiánya, pusztító járványok elterjedéséhez vezetett. Különösen a kiütéses tífusz dühöngött, emberéletek százait és ezreit követelve áldozatul.

Gazdasági romlás, éhínség, tífusz — a dolgozó nép mindmegannyi ádáz ellensége. Leküzdésükhöz nem kevesebb erőfeszítésre volt szükség, mint a háborús fronton. Ez az oka annak, hogy Lenin 1920 januárjában ilyen követelményeket állított fel: „... Amikor a polgárháborúról új feladatokra térünk át, mindent a munka frontjára kell vetnünk, ide kell összpontosítanunk minden erőt, s minden erőnket maximálisan meg kell feszítenünk, katonai határozottsággal, könyörtelen határozottsággal."[5]

„Mindent a népgazdaságnak!" — ezzel a jelszóval fordult a párt a dolgozókhoz a békés lélegzetvételi szünet időszakában. A párt, mint mindig, most is a legfontosabb harci szakaszra összpontosította a munkásosztály, a dolgozó parasztság, a szovjetek és a szakszervezetek legfőbb erőit. A köztársaság döntő frontja a munka frontja lett. Az antant elleni harc még nem ért véget. De minden csapás, amelyet

[5] *Lenin* Művei. 30. köt. 309. old.

a szovjet nép a gazdasági romlásra mért, egyúttal az antantot és valamennyi ellenforradalmi erőt is sújtotta. Hiszen az éhínség, a tífusz, az áruhiány és a nyomor a nemzetközi imperializmus szövetségesei voltak.

A gazdasági építőmunka jobb irányítása céljából a Munkás-Paraszt Honvédelmi Tanács 1920 március végén Munka és Honvédelmi Tanáccsá alakult át.

A gazdasági feladatok végrehajtásában fontos szerep várt a helyi szovjetekre. Ezért a szovjet kormány 1920 januárjában úgy határozott, hogy feloszlatja a helyi szovjetekkel párhuzamosan működő kormányzósági és járási forradalmi bizottságokat, amelyeket a háborús helyzet rendkívüli körülményei hívtak életre. A forradalmi bizottságok csak azokon az újonnan felszabadított területeken maradtak meg ideiglenesen, ahol még nem állították vissza a helyi szovjeteket. A szovjethatalom megszüntette az 1919-ben több kormányzóságban kihirdetett hadiállapotot, helyi viszonylatban minden hatalmat a szovjetekre ruházott, s ezzel megteremtette a gazdasági vezetés normális feltételeit.

Február elején az Összoroszországi Központi Végrehajtó Bizottság összehívta Moszkvába a kormányzósági és a járási végrehajtó bizottságok képviselőinek értekezletét. Az értekezleten, amelyen Kalinyin elnökölt, Lenin beszámolót tartott azokról a feladatokról, amelyek az új körülmények között a végrehajtó bizottságokra hárulnak. Ez az értekezlet elősegítette, hogy a helyi szovjetek világosabban lássák szerepüket a gazdasági feladatok megoldásában, megtalálják a termelőmunka irányításának szükséges formáit és módszereit.

Február első felében a Központi Végrehajtó Bizottság rendeletet hozott a falusi szovjetekről, március 18-án pedig a járási végrehajtó bizottságokról. Ezek az okmányok a helyi szovjetszervek több mint kétéves fennállásának és gyakorlati tevékenységének tapasztalatain alapultak. A rendeletek törvényesen meghatározták a helyi szovjetek jogait és kötelességeit, s megjelölték legfőbb feladataikat, köztük a gazdasági élet területén rájuk háruló feladatokat is.

A népgazdaság helyreállításában a Vörös Hadsereg is részt vett. Az antant újabb támadásának lehetősége miatt

a szovjethatalom nem csökkenthette a haderő létszámát. A párt Központi Bizottsága és a szovjet kormány úgy döntött, hogy nem szereli le a hadsereget, hanem egyes alakulatait munkahadsereggé alakítja át. A háborúról a békés építőmunkára való áttérés sajátos jellege — mint Lenin rámutatott — abban rejlett, hogy a szovjethatalom nem gyöngíthette haderejét, de egész gépezetét, amely háborúra volt beállítva, át kellett vezetnie a békés gazdasági építés új vágányaira.[6]

A munkahadsereg megteremtése 1920 januárjában kezdődött. A Honvédelmi Tanács január 15-i határozatával a keleti fronthoz tartozó 3. hadseregből megalakította az 1. forradalmi munkahadsereget. A határozat rámutat arra, hogy a hadsereget egységes egészként kell felhasználni a gazdasági fronton, apparátusának fenntartásával; s hangsúlyozza, hogy a 3. hadseregnek ez a beosztása ideiglenes jellegű. Az 1. munkahadsereg működési területe a jekatyerinburgi, a permi, a tyumenyi, a cseljabinszki és az ufai kormányzóságra terjedt ki. Élén a munkahadsereg forradalmi tanácsa állt.

1920. január 21-én a Népbiztosok Tanácsa és az Ukrán Forradalmi Bizottság közös határozatot hozott az ukrajnai szovjet munkahadsereg felállításáról. Ez a munkahadsereg a délnyugati front csapataiból alakult meg. A hadseregre a következő feladatok hárultak: harc a gabonáért, a fűtőanyag- és nyersanyagkitermelés fokozása, az üzemek ellátása munkaerővel.

1920. január 23-án a Honvédelmi Tanács rendeletet adott ki a Kaukázusi Munkahadsereg Tanácsáról. Ennek a hadseregnek a sztavropoli kormányzóságban, valamint a Kubany és a Tyerek vidékén kellett működnie. Elsőrendű feladata élelmiszerbegyűjtés, valamint az iparvidékeknek ásványolajjal való ellátása volt.

Február 10-én a 7. hadsereget is a munka frontjára vezényelték. Belőle alakult meg a petrográdi forradalmi munkahadsereg. Működési területe Petrográdot és a petrográdi kormányzóságot, továbbá a pszkovi és a novgorodi kormányzóság területének egy részét foglalta magában.

[6] Lásd *Lenin* Művei. 30. köt. 330. old.

Ámde az ország munkaerő-szükségletét az sem elégíthette ki teljesen, hogy a hadsereg bekapcsolódott a gazdasági fronton folytatott harcba. Ezért a Népbiztosok Tanácsa január végén bevezette az általános munkakötelezettséget. A rendelet végrehajtására megalakult az Általános Munkakötelezettség Főbizottsága, élén Dzerzsinszkijjel. Helyi viszonylatban pedig megfelelő kormányzósági, járási, sőt, több helyütt még városi bizottságok is alakultak.

Az új helyzet parancsolóan követelte a szocialista építőmunka általános programjának kidolgozását hosszabb időszakra. Ezt a kérdést vitatta meg az OK(b)P IX. kongresszusa, amely 1920. március 29-től április 5-ig ülésezett Moszkvában.

A VIII. és a IX. kongresszus között eltelt időszakban a párt taglétszáma 313 766-ról 611 978-ra, azaz csaknem kétszeresére növekedett. Ez annak volt köszönhető, hogy a pártba 1919 őszén, a Jugyenyics- és a Gyenyikin-haderő elleni harcok legsúlyosabb időszakában rendezett „párthetek" alatt tömegestől léptek be a munkások legjobbjai és a legöntudatosabb dolgozó parasztok. Az új párttagok jellemzése során Lenin rámutatott arra, hogy azok a munkások és parasztok, akik ilyen nehéz időkben jöttek a pártba, a forradalmi proletariátus és a dolgozó parasztság legjobb és legmegbízhatóbb káderei.

A Központi Bizottság beszámolóját a kongresszuson Lenin mondotta el. Mélyrehatóan elemezte a pártnak és a szovjet államnak a VIII. kongresszus óta eltelt esztendőben végzett tevékenységét, s rámutatott arra, hogy a szovjethatalom győzelmei azért váltak lehetővé, mert a párt minden erőt az antant által kirobbantott háborúra összpontosított. Csakis így biztosíthatta a szovjethatalom a győzelmet az ellenforradalommal vívott döntő csatában. E győzelmek lelke a harcedzett bolsevik párt volt.

Arra a kérdésre válaszolva, hogy lényegében mivel magyarázhatók azok a történelmi jelentőségű győzelmek, amelyeket a legyengült és elmaradott szovjetország a világ legerősebb tőkésországai felett aratott, Lenin azt mondotta, hogy a győzelmek alapja a centralizáció, a fegyelem és a

hallatlan önfeláldozás. Ilyen egység, egybeforrottság és centralizáció nem áll és nem is állhat fenn az ellenforradalom táborában, amelyet kibékíthetetlen belső ellentmondások emésztenek.

Ez a körülmény megkönnyítette a szovjetország harcát az intervenciósok és a fehérgárdisták ellen. A feladat most az volt, hogy a proletariátus minden erejét a békés gazdasági építőmunkára összpontosítsa. „Azt nem ígérjük — mondotta Lenin —, hogy egyszerre megszabadítjuk az országot az éhínségtől. Megmondjuk: a harc most nehezebb lesz, mint a háború frontján volt... Ez a harc maximális erőfeszítést, olyan akarategységet követel, amelyről azelőtt is bizonyságot tettünk, és most is bizonyságot kell tennünk. Ha ezt a feladatot megoldjuk, nem kisebb győzelmet aratunk a vértelen fronton, mint aminőt a polgárháború frontján arattunk."[7]

A kongresszus munkájának középpontjában az egységes gazdaság terve állt. Erről a kérdésről a Központi Bizottság nevében Lenin tartott beszámolót. A terv előírta az egész népgazdaság, elsősorban a közlekedés, a kohászat és a szénbányászat fellendítését. Kidolgozásakor a legfőbb figyelem a villamosításra irányult, amelynek megvalósítását Lenin az elkövetkező 10—20 évre kiterjedő nagy programnak tekintette. Lenin elgondolásai alapján és Lenin vezetésével készült el később a híres GOELRO-terv.

Mint a IX. kongresszus határozata hangsúlyozta, elsősorban arra volt szükség, hogy a szovjetország rendbe hozza a közlekedést, megteremtse a szükséges gabona-, fűtőanyag- és nyersanyagkészleteket. A kongresszus jóváhagyta a Központi Bizottság téziseit az ipari proletariátus mozgósításáról, a munkakötelezettségről, a hadigazdálkodás bevezetéséről és a Vörös Hadsereg egységeinek a munka frontján való felhasználásáról. S kötelezte a pártszervezeteket, hogy legyenek a szakszervezetek segítségére abban, hogy nyilvántartásba vegyék a szakmunkásokat, és felhasználják őket az iparban. „Minden szakmunkásnak vissza kell

[7] Ugyanott, 466—467. old.

térnie a szakképzettségének megfelelő munkához'[8] — szögezte le a kongresszusi határozat.

A kongresszus világosan meghatározta a szakszervezetek szerepét és helyét a gazdasági építőmunkában. A szakszervezetek munkája főképpen gazdasági-szervező és nevelési jellegű. A szakszervezeteknek nem öncélú szervezetként, hanem a szovjet állam egyik legfőbb fegyvereként kell működniük, a kommunista párt irányításával. Csakis ilyen módon érhető el a proletárdiktatúra rendszerének maximális szilárdsága — állapította meg a kongresszusi határozat. A kongresszus szembefordult a „demokratikus centralizmus" elnevezésű pártellenes csoporttal, amely az ipar igazgatásában érvényesülő egyszemélyi felelősség, a termelési fegyelem és a munkahadseregek ellen szállt síkra. A „decisták" csoportja és az őket támogató Rikov és Tomszkij lényegében a párt alapvető szervezeti elvét, a demokratikus centralizmust támadta.

A kongresszus, miután visszautasította a „decisták" pártellenes kirohanásait, megadta a gazdasági harc világos programját.

A kommunista párt, midőn hozzáfogott a népgazdaság helyreállításához, rengeteg gazdasági problémával találta szemben magát. De ezek nem voltak egyszerre megoldhatók, lévén az állam lehetőségei igen korlátozottak. Ezért a párt a legfőbb láncszemre összpontosította a dolgozó tömegek legnagyobb erőfeszítéseit. S a legfőbb láncszem a lélegzetvételi szünet időszakában a közlekedés volt. A közlekedés helyreállításától függött a gazdasági bomlás elleni harc sikere.

A párt Központi Bizottsága úgy döntött, hogy ötezer kommunistát mozgósít a közlekedés megmentésére. Felhívásában leszögezte: „Szükséges, hogy *a legközelebbi hónapokban bármi áron újjáteremtsük közlekedésünket.* Ez, és csakis ez a záloga annak, hogy megszabadítsuk a munkásközpontokat az éhség és a hideg pokoli kínjaitól, hogy újjászervezzük iparunkat, s végleg megszilárdítsuk a hazai

[8] Az SZKP kongresszusainak, konferenciáinak és központi bizottsági plénumainak határozatai. I. rész. 558. old.

és a nemzetközi ellenforradalom felett aratott győzelmeinket."[9]

A helyi pártszervezetekben újra felpezsdült a mozgósító munka. Miként egy évvel azelőtt a Vörös Hadseregnek a keleti és a déli front felé tartó csapataiba, úgy özönlöttek most a kommunisták a vasúthoz, hogy helyreállítsák a pályatesteket és a hidakat, rendet teremtsenek a pályaudvarokon, dolgozzanak a fűtőházakban és a főműhelyekben.

1920 tavaszán a hadseregből számos katonai tanácstagot, politikai osztályvezetőt, hadosztálybiztost vezényeltek a közlekedés frontjára. Július 15-ig a párt mintegy hatezer kommunistát küldött erre a munkaterületre.

Nagyobb lelkesedéssel dolgoztak maguk a vasutasok és a gépgyártó üzemek dolgozói is. A közlekedési munkások és alkalmazottak gyűléseiken saját kezdeményezésükre határozatot hoztak a munkaidő meghosszabbításáról és a munka termelékenységének emeléséről. 1920. február 7-én Petrográdban megnyílt a közlekedési dolgozók első kormányzósági konferenciája. A konferencia a petrográdi vasutasok nevében kimondta, hogy a munkások minden erejüket a közlekedés helyreállításának szentelik. A moszkvai rendezőpályaudvar munkásai és alkalmazottai 1920. évi márciusi gyűlésükön elhatározták, hogy a kormány minden olyan rendelkezését és utasítását, amely a közlekedés fellendítését célozza, katonai parancsnak tekintik, és gyorsan, hiánytalanul, ellenvetés nélkül végrehajtják. A tambovi csomópont vasutasai a munkaidő meghosszabbítását határozták el. A jekatyerinburgi kormányzóság nagyezsgyinszki iparvidékének munkásai napi két túlórát és nyolcórás vasárnapi ingyenes rohammunkát vállaltak. A műhelyek, illetve az egyes munkások között munkaverseny indult.

Naponta újabb hírek láttak napvilágot a gazdasági fronton elért eredményekről. Az első győzelmeket a moszkva—kazányi vasútvonal munkásai vívták ki. A munkások meggyorsították az élelmiszerrel és más teherrel megrakott szerelvények forgalmát. A vasútvonalon javult a fegyelem, ritkultak az indokolatlan mulasztások. Március 13-án a

[9] Pravda, 1920. március 4

Honvédelmi Tanács köszönetét fejezte ki a vonal dolgozóinak.

Nagy hősiességet tanúsítottak a munkások a vasúti hidak helyreállításánál. Ez a munka rendkívüli szívósságot és bátorságot követelt, hiszen akkoriban többnyire kézi erővel kellett a nehéz munkákat elvégezni; márpedig a munkásoknak nem sok erejük volt, a tartós rossz táplálkozás éreztette hatását. Éjjel-nappal, télen és ősszel, csontig hatoló szélben, lékekben el-elsüllyedve, életük kockáztatásával dolgoztak. Kevés volt a szerszám, takarékoskodni kellett minden csavarral, minden egyes alkatrésszel.

De a munkások a legnagyobb nehézségek ellenére is győzelmeket értek el. A moszkva—kazányi vonal vasutasai 29 nap alatt helyreállították a kazány—jekatyerinburgi vonalon a Buj folyó lerombolt hídját. Március 29-én befejeződött a jamburgi vasúti híd helyreállítása, és megindult a vasúti forgalom az észt határig. A tartalékhadsereg katonái egy hónappal a kitűzött határidő előtt adták át a Szarápul városa melletti Káma-hidat a forgalomnak. Szibériából megindulhattak a vonatok az ország központja felé. A Honvédelmi Tanács Lenin aláírásával üdvözlő táviratot küldött a tartalékhadsereg Forradalmi Katonai Tanácsának.

A Putyilov-gyár, az Obuhov-gyár, az Izsorszki-gyár és más petrográdi üzemek teljesítették a közlekedés soronkívüli megrendeléseit. A munka termelékenysége 10—30, sőt, helyenként 50 százalékkal is emelkedett. Egyre több mozdony közlekedett a vasútvonalakon. Februárban mintegy 3800, márciusban több mint 4500, áprilisban pedig már több mint 5100 mozdony volt üzemben. A forgalomban levő vasúti kocsik száma is emelkedett: áprilisban 245 300 volt, szemben a februári 190 100-zal. A vasútvonalak szemlátomást megélénkültek.

Fellendülésnek indult a Donyec-medence is. E hatalmas szénközpont helyreállítása szintén egyik elsőrendű feladata volt a szocialista építőmunkának. A szovjet rendszer ellenségei tudták ezt. A gyenyikinisták visszavonulásuk közben barbár módon megsemmisítették a bányaüzemi berendezéseket, romba döntötték a bányákat és a hozzájuk tartozó épületeket. S midőn a Vörös Hadsereg az ellenséget kiűzte

és a Donyec-medencében megindultak a helyreállítási munkálatok, a dolgozók között működésbe léptek az eszer és mensevik ügynökök provokációkat szerveztek, szovjetellenes rémhíreket terjesztettek, megpróbáltak elégedetlenséget és nyugtalanságot szítani az elmaradott munkások körében.

A pártszervezetek a munkásokra támaszkodva léptennyomon leleplezték a szovjetellenes elemek provokációs tevékenységét. A bányászok közötti politikai nevelő munka fokozása céljából a Központi Bizottság határozata alapján 1920 február végén megalakult a donyec-medencei politikai osztály. A politikai osztály különös figyelmet szentelt a donyec-medencei pártszervezetek megerősítésének. Két hónap alatt, márciusban és áprilisban, 52 új kommunista sejt és 10 ifjúsági szövetségi szervezet alakult.

A Donyec-medence újjászületésében nagy szerepe volt a bányamunkások IV. területi kongresszusának is, amely 1920. március 21-én nyílt meg Harkovban. A kongresszus, amelyen több mint 100 000 munkás képviseletében 99 küldött vett részt, túlnyomó többséggel elfogadta a kommunisták által javasolt határozatokat.

A Donyec-medence szakmunkás-utánpótlásának biztosítása céljából a Munka és Honvédelmi Tanács 1920. április 16-án országos vájár mozgósítást rendelt el. Minden 18 és 50 év közötti, bányaipari tapasztalattal rendelkező személyt a donyeci bányákba helyeztek vájárnak, ácsnak, csillésnek vagy gépésznek. A donyeci bányászok sorai feltöltődtek, s a széntermelés is emelkedésnek indult.

A népgazdaság helyreállításáért vívott harc terhét megosztotta a munkásosztállyal szövetségese, a dolgozó parasztság. A falu is részt vett a fűtőanyag-válság megszüntetésében. Parasztok százezrei dolgoztak fakitermelésen, szállították fogataikon a tűzifát az üzemekbe és a vasútállomásokra. Egyes falvak apraja-nagyja kivonult a vasúti töltésre, hogy megtisztítsa a pályát a hótorlaszoktól. Sokszor maguk a parasztok fordultak a szovjetekhez és a gazdasági szervekhez, felajánlva szolgálatukat. Így például a jekatyerinburgi járásban levő Nyikolszkij község parasztjai 1920 március végén küldöttséget menesztettek a kommunista

szombatok megszervezésére alakult uráli bizottsághoz, azzal a kéréssel, hogy bízzák meg őket valamilyen felelősségteljes feladat végrehajtásával. Meg is kapták nyomban a feladatot: egy iskola felépítését.

Óriási segítséget nyújtott a parasztság a munkásosztálynak azzal, hogy egyre több élelmiszert adott. 1920 tavaszán jelentősen fokozódott a gabonabeadás. Míg 1919 május elsejéig az Élelmezésügyi Népbiztosság begyűjtő szervei alig több mint 100 millió pud gabonát vettek át, 1920 május elsejéig már több mint 163 millió pud gyűlt össze, nem számítva az Ukrajnában begyűjtött mennyiséget. Csupán Szibéria közel 16 millió pud gabonát juttatott az államnak.

A szovjetország dolgozó népe szívósan, lelkesedéssel és önfeláldozóan tört utat a boldog, nagyszerű élet felé. Egyelőre még hihetetlenül drága volt a közönséges, rozslisztből készült kétszersült, s egy nyaláb fa a munkás szobájában fényűzésnek számított. De hónapról hónapra több vonat közlekedett a vasútvonalakon, újabb gyárakat, bányákat helyeztek üzembe. Az emberek még rosszul éltek, de minden nap közelebb hozta őket a győzelemhez, amelyért hajlandók voltak továbbra is vállalni a gazdasági bomlás megszüntetésének, a népgazdaság helyreállításának jegyében eltelő súlyos esztendők nélkülözéseit.

Szerafimovics író, aki 1920 elején Petrográdban járt, így beszélte el benyomásait:

„A forradalom óta először voltam Petrográdban. S egy dolog élesen, felejthetetlenül szembeötlik a város utcáin: megjött a gazda.

Megjött a gazda, eltüntette a korábbi, kikent-kifent, hamis fényektől csillogó, a rendnek csupán hamis látszatát keltő, hamis kultúrájú arcot, a cári-burzsoá élet arcát, s megadta a nagyvárosnak saját szigorú, kissé komor, zárkózott arcát, hiszen belül az embertelen erőfeszítéstől remegve lüktet a gigászi munka.

Megjött a Munka.

Az utcákon — akárcsak Moszkvában — mindenki siet, az emberek magukon viselik a gondterheltség, a szakadatlan munka bélyegét... Fűrészt, fejszét, zsákot cipelnek a vállukon.

Az utcák, a Nyevszkijtől kezdve, kérgessé, dolgossá váltak.

A forradalom halad, feltépve és be is gyógyítva a burzsoá rend okozta régi, vérző sebeket."[10]

Országszerte szombati és vasárnapi rohammunkákat rendeztek, munkások és parasztok tízezreinek részvételével. A munkahőstettek csúcspontja volt a május elsejei országos kommunista szombat, amelyet a IX. pártkongresszus határozata alapján tartottak meg. Az önkéntes rohammunkában nem kevesebb mint 15 millió ember vett részt; és csupán ennek az egyetlen napnak az eredményét 237 millió rubelre becsülték.

A május elsejei kommunista szombat lendülete hatalmas volt. Az egyik külföldi újságíró így írt róla: „Micsoda lendítőkereke a munkának az önök csodálatos ünnepe!"

Ámde a lélegzetvételi szünet a vége felé közeledett. A nemzetközi imperializmus ismét erőt gyűjtött egy újabb szovjetellenes hadjáratra.

ISMÉT A CSATÁBA!

Milyen erőkkel rendelkezett az antant 1920-ban a szovjetköztársaság elleni harchoz?

Mindenekelőtt ott volt a burzsoá-földesúri lengyel állam hadserege. Ebbe a hadseregbe helyezték reményeiket az amerikai, a francia és az angol imperialisták, akik még mindig nem mondtak le arról, hogy visszafelé fordítsák a történelem kerekét. Elég erős hadsereg volt, s jelentős tapasztalatokat is szerzett az orosz fronton vívott háborúban. Első vonalai viszonylag közel estek Szovjet-Oroszország központi vidékeihez. A lengyel kormánykörök, Piłsudskival az élükön, ádáz ellenségei voltak a szovjethatalomnak, s az északi tengerektől a déli tengerekig terjedő terület megh ódításáról ábrándoztak. A „Czerwony Sztandar", a lengyel kommunista párt lapja a lengyel kormánykörök imperialista háborús céljait leleplezve azt írta 1920 júniusában, hogy Piłsudski „le akarja győzni a bolsevikokat és Szovjet-Orosz-

[10] Pravda, 1920 március 10

országot... Oroszországot le akarja törölni Európa térképéről, s Ukrajnát, Belorussziját és talán még a Kaukázust is Lengyelország csatlósává akarja tenni."[11]

A lengyel burzsoázia és földbirtokos osztály azt remélte, hogy Szovjet-Oroszország legyőzésével saját országában is megszilárdítja helyzetét, könnyebben elfojtja a munkások és a parasztok forradalmi mozgalmát.

A Piłsudski-hadseregen kívül az antant rendelkezésére álltak még a Gyenyikin-haderőnek a Krím-félszigeten meghúzódó maradványai, amelyeknek parancsnoka 1920 áprilisában báró Vrangel tábornok lett.

Ez a két erő — a burzsoá Lengyelország és Vrangel — volt a Szovjet-Oroszország ellen újabb hadjáratra készülő nemzetközi imperializmus legfőbb támasza. A jelentősebb erő Piłsudski hadserege volt, s így ennek kellett a fő csapást mérnie a forradalmi erőkre.

Az antant-imperialisták megpróbáltak más erőket is bevonni az újabb szovjetellenes hadjáratba, de ez nem járt eredménnyel. Egyebek közt kudarcot vallott az a kísérletük, hogy az 1920-as szovjetellenes hadjáratba bevonják Lettországot, Litvániát, Észtországot, Romániát, valamint a kaukázusontúli burzsoá nacionalista köztársaságokat. Az antantnak nem sikerült nagyobb szovjetellenes katonai tömböt összetákolnia. Ez a szovjet állam hatalmas sikereinek, megnövekedett nemzetközi tekintélyének volt köszönhető. A kis országok burzsoáziája jól tudta, milyen komoly ellenfél a Vörös Hadsereg. Ezenkívül mindegyikük halálosan félt saját népétől; ezek a népek ugyanis egyre aktívabban fordultak szembe minden olyan kísérlettel, amely a szovjet-oroszországi intervenció támogatására irányult. És a szovjetellenes katonai tömb azért sem jöhetett létre, mert az imperialista tábort súlyos belső ellentmondások emésztették. „... Az imperialista hatalmak — mondotta Lenin — valójában egyetlen komoly lépést sem tudnak tenni a politikai kérdésekben anélkül, hogy nézeteltérés ne támadna közöttük... Itt kiáltó érdekellentét van..."[12]

[11] Czerwony Sztandar, 1920 június 6.

[12] *Lenin* Művei. 31. köt. Szikra. 1951. 125. old.

Pilsudski és Vrangel legreálisabb szövetségese a Szovjet-Oroszország elleni 1920-as hadjáratban az imperialista Japán volt. Az Egyesült Államok, Anglia, Franciaország és Japán megállapodása értelmében a távol-keleti fegyveres intervenció végrehajtását teljes egészében a japán imperialisták vállalták. Az amerikai kormány 1920 elején hivatalosan közölte a japán kormánnyal, hogy az Egyesült Államok nem fogja akadályozni Japánt a szovjetország elleni harcban, sőt, még a szükséges anyagi segítséget is megadja neki. A lengyelek és Vrangel közvetlen segítséget természetesen nem kaphattak Japántól, de a japán intervenció lekötötte a Távol-Keleten a szovjetország erőinek egy részét.

A szovjet kormány minden intézkedést megtett annak érdekében, hogy megteremtse a tartós békét minden országgal, elsősorban az Egyesült Államokkal, Angliával és Franciaországgal. A VIII. összoroszországi szovjetkongresszus 1919 decemberében Lenin javaslatára határozatot hozott a nemzetközi helyzettel kapcsolatban, s a határozatban újból hangsúlyozta következetes békepolitikáját és ismételten javasolta az Egyesült Államoknak, Angliának, Franciaországnak, Olaszországnak és Japánnak, hogy együttesen is, és külön-külön is, haladéktalanul kezdjék meg a béketárgyalásokat. Mivel azonban az antant-kormányok továbbra is intervenciós politikát folytattak, nem hallgattak a józan ész szavára.

Különös gonddal igyekezett a szovjet kormány békés kapcsolatokat teremteni a szomszéd államokkal. 1919. december 22-én az OSZFSZK kormánya rádió útján jegyzéket juttatott el a lengyel kormányhoz. A jegyzékben megcáfolta Skrzynski külügyminiszterhelyettesnek a lengyel szejmben elhangzott kijelentését, amely szerint a szovjetköztársaság sohasem tett békeajánlatot. Ez a kijelentés nem felelt meg a valóságnak. A szovjet kormány többször is felhívta Lengyelország kormányát a béketárgyalások megkezdésére. S ez alkalommal Szovjet-Oroszország kormánya újból indítványozta a lengyel kormánynak, hogy üljenek le a tárgyalóasztalhoz, hiszen a béke életbevágóan fontos

mindkét ország számára.[13] De a burzsoá-földesúri, s az antanttal teljes egyetértésben eljáró lengyel kormány hallani sem akart a Szovjet-Oroszországgal való békekötésről, bár saját népe előtt ezt nyíltan nem merte megmondani.

Anglia varsói képviselője, G. Rumbold, akkoriban azt írta, hogy a bolsevikok javaslata „a lengyel kormányt rendkívül nehéz helyzet elé állította, mert a baloldali pártok, mihelyt tudomást szereznek erről, minden tőlük telhetőt elkövetnek majd, hogy a lengyel kormányt rákényszerítsék a béke megkötésére. A lengyelek most vitatják meg a válaszlevél tartalmát, de nem akarják egyhamar elküldeni. A lengyelek kétségkívül el fogják utasítani a bolsevikok javaslatát, csupán az a kérdés, hogy milyen formában adják meg a választ, figyelembe véve a béke híveinek hangulatát Lengyelországban."[14]

A szovjet—lengyel béketárgyalásokat mereven ellenezte az Egyesült Államok kormánya. 1920. január 8-án Lansing külügyminiszter a londoni amerikai nagykövethez intézett táviratában rámutatott, hogy az Egyesült Államok kormánya hiábavalónak tart minden olyan próbálkozást, amely többé-kevésbé kielégítő, kölcsönös megértést akarna elérni a bolsevista Oroszországgal.

„Kormányunk véleménye szerint — írja a táviratban —, az idő előtti elismerés nem kívánatos hatással járna, és esetleg úgy értelmezhetnék, mint a helyeslés és támogatás kifejezésre juttatását azokkal a semmilyen kompromisszumra nem hajlandó, szélsőséges elemekkel szemben, amelyeknek uralmát mindeddig nem sikerült megdönteni."[15]

Lansing kérte a követet, hogy ennek a táviratnak a másolatát juttassa el a varsói, prágai, valamint a helsinki diplomáciai képviseletekhez. Megmutatkozott ebben az Egyesült Államok uralkodó köreinek nyilvánvaló törekvése, hogy nyomást gyakoroljanak Angliára, Lengyelországra,

[13] Lásd A Szovjetunió külpolitikájának dokumentumai. 2. köt. Moszkva 1958. 312—313. old. (oroszul).

[14] Documents on British Foreign Policy. 1919—1939 Edited by E. L. Woodward and Rohan Butler. First series v. III. 1919. London 1949 745 old

[15] FRUS. 1920. III. köt. Washington 1936. 445. old.

Csehszlovákiára és Finnországra, ahol akkoriban erős mozgalom bontakozott ki a Szovjet-Oroszországgal kötendő béke érdekében.

A Wilson-kormány engesztelhetetlen szovjetellenes álláspontja bátorította azokat az európai reakciós erőket, amelyeknek a soraiban Kolcsak, Gyenyikin, Jugyenics, Miller seregeinek megsemmisítése után fejetlenség tört ki. Az Egyesült Államokban láttak újból szilárd támaszt a szovjetország elleni fegyveres harc továbbfolytatására.

1920. január 14-én az antant katonai bizottságának elnöke, Foch marsall, Clemenceau francia miniszterelnök előtt felvetette annak szükségességét, hogy Lengyelország, Románia, a balti államok fegyveres erőit és a fehérgárdista csapatokat készítsék fel a Szovjet-Oroszország elleni együttes katonai akciókra. Foch közölte, hogy a varsói francia katonai misszió vezetője, Henrisse tábornok, tőle kért utasítást arra vonatkozólag, hogy milyen hadműveleteket várnak a lengyel hadseregtől.[16]

Henrisse-szal egyidejűleg javasolta „a lengyel és orosz bolsevikellenes seregek egyesített hadműveleteinek" megszervezését.[17]

Clemenceau-hoz intézett előterjesztésében Foch megjegyezte, hogy nincs értelme tanulmányozni Henrisse tábornok javaslatait mindaddig, míg a szövetséges hatalmak határozottan nem szögezik le oroszországi politikájuk közös célkitűzéseit és azt, hogy véleményük szerint milyen szerep vár e tekintetben Lengyelországra. Foch sürgős döntést kért Clemenceau-tól. Azt írta, hogy Kolcsak, Jugyenics és Gyenyikin akkori helyzetében a Vörös Hadsereg számára megnyílt a lehetősége annak, hogy a közeljövőben jelentős erőket összpontosítson a lengyel frontra, s éppen ezért nem szabad késlekedni az Oroszország elleni újabb támadás megindításával.

A burzsoá-földesúri Lengyelországnak egy újabb szovjetellenes háborúba való bevonása érdekében rendkívül buzgó tevékenységet fejtett ki a varsói amerikai követ, Ch.

[16] Lásd A polgárháború története. 3. köt. 1961: 69. old.
[17] Ugyanott.

Gibson. Egyik táviratot a másik után küldte Washingtonba, s ezekben a Vörös Hadsereg részéről Lengyelországot „fenyegető" támadásról közölt provokációs jellegű értesítéseket.

„Úgy gondolom — táviratozta Gibson 1920. január 17-én —, hogy komoly formában fel kell hívnom a külügyminisztérium figyelmét a lengyelországi helyzetre. Ha nem teszünk azonnali, határozott intézkedéseket, fel kell készülnünk rá, hogy

1. vagy békét köt Lengyelország a bolsevikokkal, és akkor számolni kell az ebből adódó összes következményekkel;

2. vagy pedig a bolsevikok megtámadják és elfoglalják Lengyelországot."[18]

Akárcsak Foch, Gibson is utalt arra, hogy Kolcsak, Jugyenics és Gyenyikin veresége, valamint a szovjet—észt békeszerződés megkötése után Lengyelország szerepe rendkívül fontossá vált a Szovjet-Oroszország elleni háborúban. Nem hallgatta el, hogy Lengyelország számára létkérdés a béke; mégis azt bizonygatta, hogy a békekötés meggondolatlan lépés lenne. A táviratban szó esett arról, hogy a lengyel hadseregnek sürgős szüksége van ruházatra és lábbelire, vasúti gördülőanyagra, hadfelszerelési cikkekre és élelemre, mert a rendelkezésére álló készletek legfeljebb két hónapra elegendők. Gibson hangsúlyozta, hogy az Egyesült Államoknak haladéktalanul anyagi segítséget kell nyújtania Lengyelországnak — amerikai szempontból elfogadható feltételek mellett. Gibson azzal rémítgette az amerikai kormányt, hogy Kelet-Európában és Ázsiában növekszik a szovjetország népszerűsége, s hogy a bolseviki mozgalom szétterjed az egész világon.

Másnap Gibson újabb táviratot küldött Lansingnak, s ebben aggodalommal számolt be Piłsudskival folytatott legfrissebb megbeszéléséről. Piłsudski pesszimista hangulatban volt. Kijelentette Gibsonnak, hogy azok a súlyos gazdasági nehézségek, amelyeken Lengyelország keresztülment, kilátástalanná teszik a nagyobb méretű hadműveletekkel kapcsolatos elgondolásokat. Patek lengyel külügyminiszter

[18] FRUS. 1920. III. köt. 371. old.

már el is utazott Párizsba, hogy megtárgyalja a szövetségesekkel a szovjet kormány békejavaslatait. Amennyiben megtagadják tőle a hathatós és azonnali segélynyújtást — írta Gibson —, a lengyel kormány el van szánva rá, hogy békét köt a bolsevikokkal.[19]

A lengyel reakciós körök — amint a fentiekből kitűnik — tisztában voltak azzal, hogy az antant sokoldalú segítsége nélkül nem tudnák továbbfolytatni a szovjetország elleni háborút. Hogy lesz-e szovjet—lengyel háború, vagy sem, az kizárólag az Egyesült Államok, Franciaország és Anglia uralkodó köreitől függött. A legközelebbi jelentésben, amelyet 1920 februárjában küldött Washingtonba, Gibson közölte, hogy a lengyel kormány úgy fog eljárni Szovjet-Oroszországgal szemben, ahogy a nagyhatalmak kívánják. „Úgy vélem, hogy kívánságaink eldönthetik, milyen utat válasszanak."[20]

A hadjárat előkészítésébe bekapcsolódott az amerikai propagandagépezet. Az egyesült államokbeli burzsoá sajtó és rádió a Lengyelországot fenyegető „vörös veszedelemről" rikoltozott, igyekezett elhitetni Amerika népével, hogy a bolsevikok, miután végeztek Kolcsakkal és Gyenyikinnel, elkerülhetetlenül Lengyelország felé terelik seregeik „vasáradatát".

1919. december 28-án az Egyesült Államok pénzügyminisztere, Carter Glass, jelentést tett a kormánynak, 1920. január 7-én pedig memorandumot terjesztett elő Lengyelországnak, Ausztriának és az ellenforradalmár „dasnakok" (örmény nacionalista ellenforradalmi párt) uralma alatt álló Örményországnak nyújtandó 150 millió dolláros kölcsönről. Az érdeklődés központjában a burzsoá Lengyelország állott. A Piłsudskinak szánt katonai és pénzügyi segéllyel kapcsolatos intézkedések kongresszusi vitája több napon át tartott. Az intervenció hívei, többek között Hoover, Baker hadügyminiszter és Bliss tábornok, vég nélkül hangoztatták a szovjetellenes propaganda fegyvertárá-

[19] Lásd ugyanott, 375. old.

[20] Idézi *A. Berjozkin* Az Egyesült Államok — a Szovjet-Oroszország elleni katonai intervenció tevékeny szervezője és részvevője. 1918—1920. Szikra 1953. 193. old.

ból vett, elcsépelt érveket. Üres fecsegés volt ez az európai civilizáció állítólagos veszélyeztetettségéről, valamint arról, hogy a burzsoá Lengyelországban kell felállítani azt az akadályt, amely gátat vet majd a bolsevizmus továbbterjedésének.

Jellemző azonban, hogy a szovjetellenes „keresztes hadjárat" hirdetői, így többek között Bliss tábornok is, kénytelenek voltak elismerni, hogy ha az Egyesült Államok nem támogatja anyagilag Piłsudski területrabló törekvéseit, az európai szövetségesek részéről a lengyel tábornok semmire sem számíthat.[21] Hosszan tartó vita után a kongresszus elhatározta, hogy 50 millió dolláros kölcsönt folyósít Lengyelországnak.

Foch marsall már 1920. január 31-én utasította a varsói francia katonai missziót, hogy a legrövidebb időn belül „a lehető legerősebb hadsereg" felállítását készítse elő Lengyelországban. Ennek érdekében szükségesnek tartották a hadsereg megszervezését és kiképzését, hadfelszerelési és lőszerkészletek megteremtését, a közlekedés készültségbe helyezését.[22]

Ezekben a napokban, amikor az imperializmus újabb véres kalandra készült, a szovjet kormány minden tőle telhetőt megtett, hogy megakadályozza a háborút.

1920. január 28-án a Népbiztosok Tanácsa rádió útján közölte Lengyelországgal kapcsolatos politikai álláspontját. A nyilatkozat utalt arra, hogy Lengyelország olyan döntés előtt áll, amely igen súlyos következményekkel járhat. A tények mind amellett szólnak, hogy az antant imperialista körei alaptalanul bűnös háborúba akarják sodorni Lengyelországot Szovjet-Oroszország ellen. De kinek áll érdekében ez a háború? Talán bizony szovjet támadás fenyegeti Lengyelországot? A tények pont az ellenkezőjét bizonyítják. Az OSZFSZK Népbiztosi Tanácsa ismételten hangsúlyozta, hogy elismeri a Lengyel Köztársaság függetlenségét és szuverenitását. A Népbiztosok Tanácsának nyilatkozata rámutatott, hogy a Lengyelországgal kapcsolatos szovjet-

[21] Lásd A polgárháború története. 3. köt. 72—74. old.
[22] Lásd ugyanott, 87. old.

orosz politika nem véletlen, ideiglenes katonai vagy diplomáciai kombinációkon, hanem a nemzeti önrendelkezés rendíthetetlen elvén alapszik. Az OSZFSZK kormánya a maga és Szovjet-Ukrajna kormánya nevében kijelentette, hogy a Vörös Hadsereg nem fogja átlépni az általa elfoglalt Drissza — Polock — Boriszov — Ptyics — Csudnov — Gyerazsnya—Bar frontvonalat. Az OSZFSZK Népbiztosi Tanácsa kifejezésre juttatta azt a reményét, hogy minden vitás kérdés megoldódik a két ország közötti jószomszédi megegyezés szellemében.[23]

1920. február 2-án Szovjet-Oroszország újabb békefelhívást intézett Lengyelországhoz, de válasz erre sem érkezett.[24]

Közben gyors ütemben folytak a burzsoá-földesúri Lengyelország háborús előkészületei. Pétain tábornok, aki akkoriban a franciák katonai attaséja volt Romániában, kidolgozta Lengyelország és Románia katonai együttműködésének tervét a szovjetország elleni háború esetére. A francia hadügyminiszter figyelemre méltónak találta Pétain javaslatát, bár elismerte, hogy „nincs semmi komoly jel, amelynek alapján azt lehetne állítani, hogy a szovjet kormány közvetlen támadást készít elő Románia, vagy éppen Lengyelország ellen"[25].

1920. február 10-én az antant katonai bizottságának vezérkari főnöke, Weygand tábornok, kijelentette Lengyelország párizsi képviselőjének, hogy katonai szempontból akkor kell tárgyalásokat kezdeni az OSZFSZK-val, amikor a lengyel hadsereg a fronton elfoglalja majd a támadásra előnyös megindulási állásokat. Weygand egyúttal azt is javasolta, hogy a frontvonalak mögött építsék ki a tartalékok olyan rendszerét, amely hathatós támogatást tud majd nyújtani az első vonalban küzdő csapatoknak.[26] Az antant tehát kifejezetten utasította a lengyel kormányt, hogy csak azután kezdjen béketárgyalásokat a szovjetor-

[23] Lásd A Szovjetunió külpolitikájának dokumentumai. 2. köt. 331—333. old.

[24] Lásd ugyanott, 355—357. old.

[25] A polgárháború története. 3. köt. 91. old.

[26] Lásd ugyanott, 92. old.

sággal, amikor a háborús felkészülést már befejezte, s a lengyel csapatok elfoglalták és kellően előkészítették a támadás megindításához szükséges felvonulási területet.

Lengyelország burzsoá-földesúri kormánya számára parancs volt az antant utasítása. Úgy járt el, ahogy azt az antant vezetői számára előírták. Mindenféle ürüggyel halogatta a szovjet kormánynak adandó választ. Weygand javaslatainak megfelelően a lengyel csapatok 1920. márc. 5-én megindították a támadást Mozir, Recsica és Kalinkovicsi irányában, arra törekedve, hogy elvágják a Vityebszk—Mozir—Kazatyin vasútvonalat. A lengyel főparancsnokság ezzel a támadással készítette elő az Ukrajnára mérendő fő csapás feltételeit. A vasútvonal elvágásával meg akarta akadályozni, hogy vörösegységeket vezényeljenek át Belorusszijából Ukrajnába, amikor itt megkezdődik a lengyel csapatok offenzívája.

Március 6-án a szovjet kormány tiltakozott, de továbbra is hangoztatta azt a reményét, hogy békejavaslataira végül is választ kap a lengyel kormánytól.

A burzsoá lengyel kormány továbbra is kitért a válasz elől. Az Egyesült Államokból, Franciaországból, Angliából és más országokból kapott fegyvereket, lőszert, hadfelszerelési es élelmezési cikkeket. 1920 júniusáig csupán az Egyesült Államok 20 000 géppuskát, több mint 200 harckocsit és páncélgépkocsit, 300 repülőgépet, 3 millió rend egyenruhát és 4 millió pár katonacsizmát s egyéb felszerelési cikkeket juttatott Lengyelországnak.[27] Az antant katonai bizottságának 1920. július 22-én keltezett adatai szerint Anglia 58 000 puskát és 58 millió darab töltényt adott Lengyelországnak minden ellenszolgáltatás nélkül, Olaszország pedig néhány repülőgépet és tábori tüzér üteget. A lengyel hadsereg hadászati előkészítéséből főleg Franciaország vette ki a részét. Ebből a célból szervezték meg Franciaországban a két hadtestből álló Haller-féle hadsereget, amelyet még 1919-ben átirányítottak Lengyelországba. Ezenkívül további 10 hadosztály számára szükséges külön-

[27] Lásd A Szovjetunió külpolitikájának dokumentumai 2 köt 560 old

böző hadfelszerelési tárgyakat és fegyvereket szállítottak Lengyelországnak 375 millió frank értékben. Mindezt hitelbe adták.[28] A burzsoá Lengyelországba irányuló francia hadiszállítások jelentőségét méltatva az antant katonai bizottsága megállapította:

„A lengyel területen rendelkezésre álló hadianyag és hadfelszerelés, s a francia kormány részéről nyújtott jelentős segítség lehetővé tette Lengyelország számára egy körülbelül félmilliós létszámú, 21 hadosztályból álló hadsereg felfegyverzését, továbbá azt, hogy a bolsevikok elleni hadműveletek megkezdésének pillanatában mintegy három hónapra elegendő lőszerkészlettel rendelkezzék."[29]

Kutrzeba tábornok, Piłsudski közvetlen környezetének egyik tagja később a következőképpen jellemezte a nyugati hatalmak szerepét a szovjetellenes lengyel hadjárat előkészítésében: „Segítséget kaptunk külföldről, főleg Franciaországból és Amerikából, ahol hadianyagvásárlást eszközöltünk."[30]

1920 tavaszára befejeződött a burzsoá-földesúri Lengyelország hadseregének előkészítése. A sereg több mint 730 000 jól felszerelt és jól képzett katonát és tisztet számlált.

Ugyanakkor az antant gyors ütemben felszerelte Vrangel fehérgárdista hadseregét. Ebben különösen fontos szerepe volt Angliának.

Nagy-Britannia kormánykörei 1920 tavaszán célul tűzték ki, hogy megakadályozzák a krími fehérgárdista csapatok végleges vereségét. 1920. április 17-én lord Curzon külügyminiszter jegyzéket intézett a szovjet kormányhoz azzal a követeléssel, hogy szüntesse meg a Vörös Hadsereg támadó hadműveleteit a krími arcvonalon. Curzon fenyegetőzött. Azt írta, hogy kormánya „hajókat indított útnak minden szükséges hadművelethez, hogy megvédje a krími hadsereget, és megelőzze a szovjet erők behatolását arra a

[28] Lásd A polgárháború története. 3. kot. 133—134. old.

[29] Ugyanott.

[30] *T. Kutrzeba:* Wyprawa Kijowska 1920 roku. Warszawa 1937. 52 old.

területre, amelyen a dél-oroszországi fegyveres erők tartózkodnak".[31] Ugyanezekben a napokban Long, az angol tengernagyi hivatal első lordja bejelentette az alsóházban, hogy egy angol hadihajó tüzet nyitott a Fekete-tenger partvidékén támadó vörösegységekre. Ugyancsak közölte, hogy „Őfelsége hajói parancsot kaptak Vrangel tábornok támogatására". Angol katonai megbízottak és az angol flotta segítségével mentették át a tönkrevert gyenyikinista ezredeket a kaukázusi partokról a Krím-félszigetre. Vrangel egységeinek szervezését és kiképzését angol tisztek irányították. Feodoszijában brit gépfegyverkezelői tanfolyamok nyíltak, ahol a krími fehérgárdistákat megtanították a felszerelésükhöz tartozó angol gépfegyverek használatára.

A francia kormány — az angolok példáját követve — hivatalosan biztosította Vrangelt arról az eltökéltségéről, hogy minden segítséget megad neki. 1920. április 23-án Mangin tábornok, a krími francia misszió vezetője a következőket írta Sztruve vrangelista „miniszternek": „A francia kormány össze fogja hangolni tevékenységét Nagy-Britannia kormányának cselekedeteivel Vrangel tábornok támogatása céljából, megadva neki minden szükséges anyagi segítséget, amíg nem kap a Szovjettől olyan fegyverszüneti feltételeket, amelyek megfelelő helyzetet biztosítanak hadseregének."[32]

1920. május elsején, amikor a lengyel intervenciós hadsereg már Kijev felé közeledett, Vrangel újabb jegyzéket kapott Franciaországtól, azzal a tanáccsal, hogy ne kössön semmiféle megállapodást a szovjet kormánnyal.

Egy héttel később pedig Paléologue, francia külügyminiszterhelyettes, azt írta Vrangel párizsi megbízottjának: a francia kormány minden erőfeszítést megtesz, hogy Vrangel krími hadseregét a bolsevik támadás elhárításához szükséges élelemmel és anyaggal lássa el, a fekete-tengeri flotta pedig meg fogja akadályozni a Vörös Hadsereg partraszállását a Krím-félsziget partvidékén. Végül abban az eset-

[31] A fehér ügy. VI. köt. Berlin 1928. 46. old

[32] Ugyanott, 47. old.

ben, ha a háborút nem lehetne tovább folytatni, Franciaország segítséget fog nyújtani a félsziget kiürítéséhez.[33]

Az antantországok kormánykörei igyekeztek összegyűjteni Gyenyikin vert hadának maradványait, s azokkal feltölteni Vrangel hadseregét. 1920 folyamán angol és francia hajókon hajtották végre a fehérgárdista csapatok átszállítását a Kaukázusból a Krím-félszigetre. Ezenkívül intézkedtek Bredov fehérgárdista hadtestének a Krím-félszigetre történő áthelyezéséről. Ezt a hadtestet az Ogyessza körüli harcok idején, 1920 januárjában a Vörös Hadsereg csapatai elvágták Gyenyikin főerőitől és a Dnyeszter folyóhoz szorították. 1920 februárjában ennek a hadtestnek jelentős része átmenekült Lengyelországba. Az antant utasítására a lengyel és a román kormány megállapodott egymással abban. hogy a Bredov-féle hadtestet román területen keresztül juttatják el Vrangel hadseregéhez. Július 5-én meg is kezdték az átszállítást.

Ugyanekkor az antant fegyverekkel és más hadfelszerelési cikkekkel támogatta Vrangelt. Jelentős szerepük volt ebben a francia imperialistáknak. A segítséget uzsorafeltételek mellett adták a vrangelistáknak, s e feltételeket a francia kormány és Vrangel titkos szerződésben rögzítették. A szerződés értelmében Vrangel magára vállalta a cári Oroszországnak Franciaországgal szemben fennálló minden kötelezettségét. A kamatok és az évenkénti adósságtörlesztés biztosítékául Franciaország megkapta az összes vasutak üzemeltetésének jogát Oroszország európai részén, a vámilletékek és kikötői díjak beszedésének jogát a Fekete- és az Azovi-tenger összes kikötőiben, s néhány évi időtartamra Ukrajna és a kubanyi terület gabonafölöslegét. Kötelezettséget vállalt Vrangel arra is, hogy Franciaország rendelkezésére bocsátja a kőolaj- és benzintermelés háromnegyed részét, valamint a Donyec-medencében kibányászott szén negyedrészét. Franciaország vállalta az orosz fegyver- és hadfelszerelési gyárak újjáépítésének feladatát. A szerződésben kimondták, hogy Franciaország először is az új ellenforradalmi hadsereget köteles felfegyverezni.

[33] Ugyanott, 89. old.

Az amerikai kormánykörök is erőteljesen támogatták a „fekete bárót". Nem véletlenül utasította Vrangel a nyugati országokban levő képviselőit, hogy „használják ki minden eszközzel azt a jóindulatú magatartást, amely az amerikaiak részéről az utóbbi időben megnyilvánul". Háborús előkészületei közben Vrangel számított „az Egyesült Államok diplomáciai, a jövőben pedig pénzügyi támogatására is"[34].

Az amerikai, a francia és az angol imperialisták erőfeszítéseinek eredményei nem késtek. Amikor a támadás a Krím felől megindult, Vrangel 125—150 000-es létszámú, jól kiképzett és kiválóan felszerelt hadsereggel rendelkezett.

Az antant tehát 1920-ban összesen csaknem egymillió főnyi haderőt készített elő a tervezett szovjetellenes hadjáratra. Műszaki felszerelés tekintetében ezek a csapatok felülmúlták a Vörös Hadsereg erőit.

Az antantnak ez a hadjárata, akárcsak az előzőek, a munkás-paraszt állam megsemmisítésére, Oroszország feldarabolására irányult. Az imperialisták gyarmatukká akarták tenni az országot. „Ez a háború — mondotta Lenin 1920. május 5-én — az egyik láncszem azoknak az eseményeknek hosszú láncolatában, amelyek azt jelentik, hogy a nemzetközi burzsoázia eszeveszett ellenállást tanúsít a győzelmes proletariátussal szemben, hogy a nemzetközi burzsoázia eszeveszett kísérleteket tesz Szovjet-Oroszország megfojtására, arra, hogy bármi áron, bármilyen eszközzel megdöntse az első szovjethatalmat."[35]

Végtére is mire számítottak a lengyel tőkések és földbirtokosok, amikor 1920-ban hadjáratot indítottak Szovjet-Oroszország ellen? Hogyan történhetett, hogy Kolcsak és Gyenyikin dicstelen vége, valamint a szovjetellenes harcokban szerzett saját tapasztalataik nem hűtötték le harci hevüket? Szovjet-Oroszország elég meggyőzően bebizonyította, hogy katonai erejét nem olyan egyszerű megtörni.

A lengyel militaristák azt remélték, hogy a szovjetorszá-

[34] Ugyanott, 82. old

[35] *Lenin* Művei. 31. köt 123 old.

got kimerítette a hosszú polgárháború, a gazdasági bomlás, s Kolcsak es Gyenyikin leverese után már nem kepes olyan szívósan védekezni, mint azelőtt. Piłsudski és környezete nem értette meg, hogy az antant győzelmi esélyei 1919 óta erősen csökkentek, mivel Szovjet-Oroszország a harcokban nem gyengült, hanem inkább megerősödött.

„Tudjuk — mondotta Lenin 1920 májusában —, hogy Lengyelország támadása — töredéke annak a régi tervnek. amely valamikor egyesítette az egész nemzetközi burzsoáziát, és ha akkor nem sikerült ez a nagyszabású terv, amely tisztán katonai szempontból feltétlen sikerrel kecsegtetett, úgy most a terv még ebből a szempontból is reménytelen."[36] Ezt nem voltak hajlandók megérteni a lengyel militaristák és francia—angol—amerikai sugalmazóik. Elvakította őket a szovjet rendszerrel szemben érzett osztálygyűlölet. A hódítási vágy felülkerekedett bennük a valóságérzéken, s véres kalandokba kergette őket.

A lengyel kormányköröknél süket fülekre találtak a szovjet kormány ismételt békeajánlatai. A szovjet kormány pedig nemegyszer kijelentette, hogy baráti kapcsolatokra törekszik minden országgal, tehát Lengyelországgal is, függetlenül társadalmi és államrendjétől.

A cári elnyomás alatt sínylődő lengyel nép felszabadulását is csak a Nagy Októberi Szocialista Forradalom tette lehetővé. 1918. augusztus 29-én a Népbiztosok Tanácsa történelmi jelentőségű dekrétumot adott ki Lenin aláírásával; ennek értelmében hatályukat vesztették mindazok a Lengyelország felosztásáról szóló szerződések és egyezmények, amelyeket egykor a cári Oroszország, Poroszország és az Osztrák—Magyar Monarchia kötött, mivel ellentétben álltak „a nemzetek önrendelkezésének elvével és az orosz nép forradalmi jogérzékével, lévén hogy az orosz nép elismeri a lengyel népnek az önállósághoz és az egységhez való elidegeníthetetlen jogát".[37] Ez a dekrétum szilárd alapot teremtett a lengyel nép szabad és független fejlődéséhez, le-

[36] Ugyanott, 125. old.

[37] A Munkás-Paraszt Kormány törvényeinek és rendeleteinek tára 1918. 64 sz. 698. cikk.

hetővé tette, hogy a lengyel területek akadálytalanul egységes nemzeti államban egyesüljenek.

1919-ben, amikor a lengyel csapatok behatoltak ukrán és belorusz földre, a szovjet kormány továbbra is arra törekedett, hogy békét kössön nyugati szomszédjával. De a Piłsudski-kormány hallani sem akart a békéről, sőt, igyekezett befeketíteni a szovjet békepolitikát a lengyel közvélemény előtt.

A szovjet kormány, hogy az újabb vérontást elkerülje, nagy területi engedményeket tett: beleegyezett, hogy a határ jóval keletebbre húzódjék annál a vonalnál, amelyet az antant a párizsi békekonferencián Lengyelország számára kijelölt.

Csak 1920. március 27-én, Patek lengyel külügyminiszternek Gibson varsói amerikai nagykövettel folytatott tanácskozása után kapott választ a Külügyi Népbiztosság. Patek rádiótáviratban közölte, hogy a lengyel kormány beleegyezik a béketárgyalások megkezdésébe, a tárgyalások színhelyéül azonban Boriszovot jelölte meg. Ez nyilvánvalóan elfogadhatatlan feltétel volt a szovjet fél számára. A város ugyanis lengyel megszállás alatt állt, s a hadműveleti területhez tartozott. A boriszovi tárgyalások alatt a lengyel csapatok akadálytalanul támadhattak volna Ukrajnában, a Vörös Hadsereg viszont nem folytathatott volna aktív hadműveleteket a belorusz frontszakaszon. A szovjet kormány ezt a megoldást nem fogadhatta el, s javasolta, hogy a tárgyalások színhelye ne Boriszov, hanem bármely semleges ország bármely városa legyen. A lengyel kormány elutasította ezt a javaslatot.

Így hát hajótörést szenvedett a szovjet kormány minden kísérlete, amely arra irányult, hogy békés kapcsolatokat teremtsen Lengyelországgal, s tárgyalások útján rendezze a vitás kérdéseket. A lengyel burzsoá-földesúri kormány és az antant-imperialisták a gyengeség jelének tekintették a szovjet állam békés kezdeményezéseit.

De a szovjet kormány békejavaslatai hatalmas visszhangra találtak a lengyel népben. A lengyel kommunisták egyik dokumentuma megállapítja: „A szovjet kormány lengyelországi békekampánya erősen hatott a munkástömegekre,

s egyszersmind a burzsoá kormánykörök belső antagonizmusának kiéleződéséhez vezetett."[38] A harc élén Lengyelországban a munkásosztály és legjobbjai, a kommunisták álltak. A Lengyelországi Kommunista Munkáspárt még 1919 februárjában tudtára adta a világnak:

„A lengyel munkásosztály szövetségesének tekinti Szovjet-Oroszországot, s nem háborúra törekszik ellene, hanem a legszorosabb baráti szövetségre."[39]

1920 januárjában a Lengyelországi Kommunista Párt Központi Bizottsága röpiratot bocsátott ki, melyben felhívta a lengyel munkásokat és parasztokat, álljanak ki Szovjet-Oroszország mellett. A Központi Bizottság felszólította a dolgozókat, harcolják ki, hogy a lengyel kormány elfogadja a szovjet békejavaslatokat.[40]

A lengyel munkásosztály és a dolgozó parasztság egyhangúlag felemelte szavát a szovjetellenes háborúra készülő antanttal és Piłsudski klikkjével szemben. A varsói munkások 1920 februárjában megtartott kerületközi konferenciája síkra szállott azért, hogy a lengyel kormány haladéktalanul indítsa meg a béketárgyalásokat Szovjet-Oroszországgal.[41]

Február 17-én tartották meg gyűlésüket a gorlicki kerület munkásai és parasztjai. A gyűlés részvevői tiltakozásukat fejezték ki a háború folytatása ellen és követelték, hogy a lengyel kormány haladéktalanul kezdjen béketárgyalásokat Oroszországgal „a szovjet kormány javaslatai alapján". „A lengyel nép — így szólt a határozat — a szuronyokon és a lövészárkokon keresztül baráti kezet nyújt Oroszországnak és békét akar."[42]

Február 22-én került sor a poznani hadiüzemek munkásainak gyűlésére. Az ott elfogadott határozatokban kimondták:

„Mi, a hadiüzemekben foglalkoztatott munkások, szám

[38] CPA IML 63. fólió, 1. opus. 179. ügyir. 22. old.

[39] KPP Uchwały i rezolucje t. 1. Warszawa, 1953. str. 66.

[40] Lásd A polgárháború története. 5. köt. Moszkva 1960. 60. old. (oroszul).

[41] Lásd ugyanott, 61. old.

[42] Robotnyik, 59 sz. 1920. február 29.

szerint mintegy 3000 ember, követeljük az azonnali fegyverszünetet és a nyilvánosság színe előtt folyó béketárgyalások megkezdését Szovjet-Oroszországgal az önrendelkezési jog elve alapján.

Az itt egybegyűltek bejelentik, hogy amennyiben a lengyel kormány kitérne a béketárgyalások elől, vagy beavatkozna Oroszország belügyeibe, s ezzel meghiúsítaná a tárgyalásokat — ami határozott törekvése a lengyel burzsoázia egy részének —, akkor a lengyel munkásosztály minden rendelkezésére álló eszközt fel fog használni annak érdekében, hogy a béketárgyalások ne álljanak meg félúton."[43]

Országszerte meghallották Tomasov város munkásainak harsány hangját. Február 22-én itt ötezer főnyi tömeg tartott nagygyűlést. Az egyhangúlag hozott határozatban kimondták, hogy „az egybegyűltek megbélyegeznek minden olyan kísérletet, amely az orosz nép belügyeibe, vagy Oroszország jogaiba való beavatkozásra irányul"[44].

Lengyelországban a munkások határozottan elítélték a reakciós uralkodó osztály népellenes, hazafiatlan politikáját és megalázkodását az antant előtt. A jeruszalimszki kerület munkásainak február 28-án hozott határozata leszögezte, hogy „az endekek (lengyel naconalista párt tagjai) által képviselt lengyel burzsoázia szándékosan igyekszik megakadályozni a békekötést és tovább akarja folytatni a vesztünket okozó háborút, s függő helyzetbe hozza Lengyelország politikáját az antanttól, ami szégyent hoz ránk és aláássa tekintélyünket. Az egybegyűltek tiltakozásukat fejezik ki és követelik, hogy a kormány a széles néptömegek akaratát, békevágyát tartsa szem előtt, s ne a Lengyelország kárára tevékenykedő endekek akaratát."[45] Szilárd elszántsággal harcoltak a békéért a szénbányák munkásai. 1920. március 22-én tört ki a chrzanówi szénmedence munkásainak általános sztrájkja. A chrzanówi városparancsnokság a krakkói rendőrkapitánysághoz tett jelentésében meg-

[43] Robotnyik, 57. sz. 1920. február 27.

[44] Robotnyik, 59. sz. 1920. február 29.

[45] Robotnyik, 60. sz. 1920. március 1.

említette, hogy a sztrájk oka: „a munkások követelik az azonnali békekötést a bolsevikokkal"[46].

A lengyel munkások több helyen a burzsoá-földesúri kormányzat megdöntésének és a lengyelországi munkás-paraszt hatalom megteremtésének a követelésével léptek fel. Így például Minszk-Mazoveck város munkásai 1920. február 29-i gyűlésükön határozatot hoztak, amelyben „új szejm-választások tartását és munkás-paraszt kormány megalakítását követelték"[47].

A lengyel dolgozók a szovjetország munkásaiban és parasztjaiban testvérüket és barátjukat látták, akik megmutatták nekik a felszabadulás útját az imperialisták igája alól, és valóban népi, független, szabad államot hoztak létre.

A lengyel munkások harca világosan kifejezte a lengyel és a szovjet nép érdekközösségét, egységét és a proletár nemzetköziség elvén alapuló barátságát. De a lengyel munkásosztály akkor nem tudta megakadályozni a háborút. Ennek legfőbb oka a lengyel jobboldali szocialisták egységbontó tevékenysége volt. A szocialista párt jobboldali vezetői újra elárulták a lengyel munkásosztály érdekeit, s így a lengyel proletariátus békemozgalma nem volt egységes.

De a lengyel néptömegek forradalmi harcának 1920-ban, az antant szovjetellenes hadjárata előestéjén, a balsiker ellenére is nagy politikai jelentősége volt. Megmutatta, hogy az antant nem számíthat a lengyel néptömegek támogatására az újabb szovjetellenes kalandnál. A lengyel dolgozók háborúellenes harca gyengítette a szovjetellenes tábort, ingataggá tette a lengyel militaristák hátországát. Ezért a lengyel burzsoázia és földbirtokos osztály háborús készülődései folyamán fokozta megtorló intézkedéseit a néppel szemben, arra törekedve, hogy elfojtsa a forradalmi mozgalmat az országban.

Mivel a lengyel kormánykörök politikája világosan megmutatta, hogy nem hajlandók béketárgyalásokat folytatni, a szovjet kormány kénytelen volt állandóan erősíteni a nyugati frontot. 1920 februárjában Lenin részletes jelentést

[46] A polgárháború története. 3. köt. 792. old.

[47] Robotnyik, 64. sz. 1920. március 5.

kért a Nyugati Front Forradalmi Katonai Tanácsától a fronthelyzetről. Február 23-án Gittyisz frontparancsnok és Unsliht, a Forradalmi Katonai Tanács tagja megküldte ezt a jelentést Leninnek. Jelentésükben részletes adatokat közöltek a nyugati front csapatainak állapotáról és az ellenséges erők csoportosulásáról, beszámoltak a belorusszijai lengyel csapaterősítésekről, a frontparancsnokságnak lengyel támadás esetére tett intézkedéseiről. A Forradalmi Katonai Tanács arra kérte Lenint, küldessen sürgősen tartalékokat a frontra.

Lenin gondosan tanulmányozta a jelentést és néhány megjegyzést írt rá. Nem értett egyet a Nyugati Front Forradalmi Katonai Tanácsának azzal a követelésével, hogy e front megerősítését az Ukrajnában állomásozó csapatok rovására kellene végrehajtani. Ugyanakkor felfigyelt a jelentésnek egy másik részére, amely arról szólt, hogy a nyugati front csapatait sürgősen ki kell egészíteni, nehogy veszendőbe menjen azoknak az egységeknek ép, hadrafogható személyi állománya, amelyik váltás nélkül az első arcvonalban tartózkodott. Ezt a jelentest Lenin a Köztársasági Forradalmi Katonai Tanácshoz továbbította ezzel az utasítással: „Szklanszkijnak a főparancsnokság részére a mai (február 23-i) megbeszélés témájához."

Február 28-án az antant-támadás veszélyét megvitatta a párt Központi Bizottsága. Lenin a Központi Bizottság és a Honvédelmi Tanács nevében megfelelő rendelkezéseket adott ki. Utasította a Köztársasági Forradalmi Katonai Tanácsot, hogy minden figyelmét a nyugati front megerősítésére összpontosítsa, s tegyen rendkívüli intézkedéseket „annak érdekében, hogy Szibériából és az Urálból mindent, amit csak lehet, gyors ütemben átszállítsanak a nyugati frontra ... Ki kell adni a jelszót: felkészülni a Lengyelország elleni háborúra"[48] — írta Lenin. Március 11-én Lenin ismét felhívta a Köztársasági Forradalmi Katonai Tanács figyelmét a háborús előkészületek abszolút szükségességére, s rámutatott, hogy el kell készülni a legrosszabbra.[49] Egyszersmind táviratot küldött Unslihtnek, a nyugati front-

[48] *Lenin* Művei 35 köt. 422. old.

[49] Lásd Lenin-gyűjtemény. XXXIV. 275 old.

ra. „Úgy látszik, a lengyelek harcolni fognak — írta táviratában. — Mindent elkövetünk, hogy megerősítsük a védelmet. Ugyancsak rendkívüli mértékben fokoznunk kell a lengyel nyelvű agitációt."[50]

A Köztársasági Forradalmi Katonai Tanács — a párt Központi Bizottságának útmutatásait követve — március 19-én megvizsgálta a nyugati front megerősítésének kérdését. Kamenyev főparancsnok és a katonai szállítások irányításával megbízott Markov azt a feladatot kapta, hogy három napon belül állítson össze tervet a kaukázusi front egyes hadosztályainak nyugati átcsoportosítására. „A főparancsnok még holnap állapítsa meg a Közlekedésügyi Népbiztossággal együtt a 6. hadseregből a nyugati frontra vezénylendő hadosztályok szállításának rendjét"[51] — így szólt a határozat.

Trockij ellenezte a Központi Bizottság és a szovjet kormány irányelveit. 1920. március 25-én a XVI. moszkvai kormányzósági pártkonferencián kijelentette, hogy a nyugati front passzív, a frontnak nincs önálló katonai jelentősége, mert ott „kis államok" állnak szemben a szovjetországgal.

A párt csírájában elfojtotta az ilyenfajta, Trockij által teremtett demobilizáló hangulatot. Lenin rámutatott arra, hogy a háborúban nincs annál veszélyesebb, mint ha lebecsüljük az ellenség erejét. Ez vereséghez vezet.[52]

A támadás megkezdésekor a lengyel csapatok 6 hadsereget vontak össze az egész fronton, s a Dnyeper folyó (a mogiljov—podolszki kerületben)—Mozir—Boriszov—Driszsza vonalán helyezkedtek el, éspedig az északi (belorusz) frontszakaszon a 7., 1. és 4., a déli (ukrajnai) szakaszon a 2., 3. és 6. lengyel hadsereg. A lengyelek keleti frontján összesen 148 500 gyalogos és lovas katona állt, s e csapatok felszerelése egyebek közt: 4157 géppuska, 894 löveg, 302 gránátvető, 49 páncélkocsi és 51 repülőgép volt.[53]

Ezekkel a csapatokkal szemben szovjet részről a követ-

[50] Lenin katonai jellegű üzenetváltásai (1917—1920). 228. old.
[51] CGASZA. 4. fólió, 1. opus, 188. ügyir. 11—12. old.
[52] Lásd *Lenin* Művei. 31. köt. 169 old.
[53] Lásd A polgárháború története. 3. köt. 269. old.

kező erők álltak: Belorusszijában a nyugati front alakulatai· a 15. és 16. hadsereg 49 600 főnyi gyalogos és lovas katonasággal, 1976 géppuskával és 430 löveggel. Ukrajnában a délnyugati front alakulatai: a 12. és a 14. hadsereg, összesen 15 600 fő gyalogos és lovas katonával, 1232 géppuskával és 236 löveggel. E csapatok teljes létszáma 65 200 fő harcosból állt, 3208 géppuskával és 666 löveggel.[54]

Ilyenformán a lengyel csapatok 2 és félszeres számbeli fölényben voltak a szovjet nyugati és délnyugati front erőivel szemben. Ukrajnában, ahol az ellenség támadni készült, több mint négyszeres túlerővel találták magukat szemben a szovjet csapatok.

Piłsudski 1920. április 17-én adta ki hadseregének a parancsot az Ukrajna elleni támadásra.

Április 25-én a burzsoá-földesúri Lengyelország csapatai széles arcvonalon előrenyomultak, azzal a szándékkal, hogy elfoglalják Ukrajnát és vereséget mérjenek a 12. és a 14. szovjet hadseregre. A támadási irány megválasztásában fontos szerepe volt annak a körülménynek, hogy a lengyel kormánykörök Ukrajna elfoglalásával akarták megjavítani országuk katasztrofális gazdasági helyzetét. Ukrajna megkaparintása érdeke volt a francia imperialistáknak is, akiknek az Októberi Forradalom előtt nagy tőkebefektetései voltak Dél-Oroszországban és Ukrajnában.

A terv az volt, hogy az ukrajnai hadjárat befejezéséig a többi lengyel arcvonal védelemben marad. Mihelyt végeznek Ukrajnával, ott petljuristákat hagynak hátra, a lengyel csapatok pedig folytatják támadásukat kelet felé, de most már Belorusszijában, hogy megsemmisítsék a Vörös Hadsereg fő erőit.

Az ellenséges offenzíva kezdetéig a szovjet főparancsnokságnak nem sikerült a támadás elhárításához szükséges erőket összevonnia a nyugati és a délnyugati arcvonalon. A csapatok tervbe vett átcsoportosítását megnehezítették a nagy távolságok és a leromlott közlekedés. A délnyugati fronton küzdő szovjet csapatok mindjárt az első napokban heves ellenállást fejtettek ki a hódítókkal szemben, de a

[54] Lásd A polgárháború története. 5. kot 63 old.

túlerőben levő ellenség nyomása elől kénytelenek voltak visszavonulni.

Lengyelország Kommunista Munkáspártja, amely a legszigorúbb illegalitásban volt, elszántan küzdött a háború ellen, s felhívta a tömegeket a népellenes kormány megdöntésére, Szovjet-Oroszország védelmére. A lengyel kommunista pártnak a világ proletárjaihoz intézett kiáltványa leszögezte, hogy a lengyel munkásoknak semmi közük a lengyel militarizmus szovjetellenes támadásához, s a leghatározottabban elítélik ezt a háborút, amely nem Lengyelország függetlenségének, hanem a világtőke uralmának védelméért folyik. A lengyel munkások — hangsúlyozta a kiáltvány — a Vörös Hadseregben nem a hódítót látják, hanem szövetségesüket a forradalmi szabadságharcban.[55]

Szovjet-Oroszország dolgozói jól tudták, ki robbantotta ki a háborút. „Számunkra nem kétséges — állapította meg Lenin —, hogy a lengyel kormány saját munkásainak akarata ellenére indította meg ezt a támadó háborút."[56]

A szovjetország elleni háborúban a lengyel intervenciósoknak szövetségesei voltak az ukrán burzsoá nacionalisták, az ukrán dolgozók legádázabb ellenségei. 1920. április 21-én Piłsudski lengyel államfő és Petljura, az ukrán burzsoá nacionalisták vezére együttműködési szerződést írt alá. A lengyel kormányköröknek szükségük volt erre a szövetségre, hogy politikailag álcázzák agressziójukat. Ám Piłsudski és Petljura szövetsége nem vált javára az intervenciósoknak. Ez a szövetség, mint Lenin rámutatott, „még nagyobb elkeseredést váltott ki az ukrán népesség körében, a szerződés megkötése után a félburzsoá és teljesen burzsoá elemek egész sora még fokozottabb mértékben állt át Szovjet-Oroszország oldalára"[57].

Az ellenség a fő csapást Kijevre, a mellékcsapást Ogyesszára irányította. A 12. és a 14. szovjet hadsereg kis létszámú és rosszul felszerelt egységei súlyos harcokat vívtak.

[55] Lásd Lengyelország Kommunista Pártja az ország függetlenségéért folytatott harcban. Dokumentumok. Lengyel eredetiből fordítva Moszkva 1955. 41. old.

[56] *Lenin* Művei. 31. köt. 113. old.

[57] Ugyanott, 168. old.

Április 26-án elesett Zsitomir, Korosztyeny és Radomiszl. Másnap az ellenséges lovasság betört Malinba és Kazatyinba. Május 7-én az intervenciósok elfoglalták Kijevet, átkeltek a Dnyeperen, s erős állásokat építettek ki a várostól keletre. De az ellenségnek nem sikerült elérnie legfőbb célját: a 12. és a 14. hadsereg bekerítését és teljes megsemmisítését.

Az ukrán városokat és falvakat ismét elborították a tűzvész lángjai. A megszállt területen intervenciósok és petljuristák garázdálkodtak.

Az antant-imperialisták rohamcsapatává lett lengyel intervenciós seregek új offenzívája véget vetett a békés lélegzetvételi szünetnek. Az intervenciósok győzelmei (elfoglalták csaknem az egész jobb parti Ukrajnát Kijevvel együtt), a délnyugati front szovjet alakulatainak visszavonulása, valamint a krími Vrangel-sereg offenzívájának lázas előkészületeiről szóló hírek a végsőkig kiélezték a szovjetország helyzetét.

A szovjetköztársaságban ismét a háborús feladatok kerültek előtérbe. „... Ha már háborúra került sor, mindent alá kell rendelni a háború érdekeinek, az ország egész életét alá kell rendelni a háborúnak, ezen a téren nem szabad tűrni a legkisebb ingadozást sem"[58] — mondotta Lenin 1920. május 5-én az Összoroszországi Központi Végrehajtó Bizottság, a moszkvai szovjet, a szakszervezetek és az üzemi bizottságok együttes ülésén. A „Mindent a frontnak! Mindent a háborúért!" ismét a legfőbb jelszó lett. A párt Központi Bizottsága felhívta a dolgozókat, „feszítsék meg minden erejüket és mozgósítsanak minden anyagi eszközt a végső győzelemért"[59]. A Központi Bizottság 1920. május 23-i beszámolója megemlítette, hogy a lengyel offenzívára való tekintettel a Központi Bizottság elsősorban a köztársaság védelmének kérdéseit vitatta meg. A hozott határozatokat haladéktalanul végrehajtották.

Április 30-án a Központi Végrehajtó Bizottság és a Nép-

[58] Ugyanott, 128 old.

[59] Az OK(b)P Központi Bizottságának beszámolói a VIII. és a X. kongresszus között eltelt időszakban. 29. old.

biztosok Tanácsa felhívással fordult Oroszország valamennyi munkásához, parasztjához és becsületes állampolgárához. A felhívást Lenin, a Népbiztosok Tanácsának elnöke és Kalinyin, az Oroszországi Központi Végrehajtó Bizottság elnöke írta alá. S május 23-án a párt Központi Bizottsága közzétette „A lengyel arcvonal és feladataink" című téziseit.

Ezek az okmányok világosan feltárják a külföldi imperialisták újabb szovjetellenes hadjáratának céljait és a szovjetország háborújának igazságos, felszabadító jellegét.

A tézisek hangsúlyozzák, hogy „a harc életre-halálra megy, s a végsőkig megfeszített és kíméletlen lesz"[60]. A Központi Bizottság rámutatott arra, hogy a lengyel intervenció elleni harc nem csupán a nyugati frontra vár, hanem az egész munkás-paraszt Oroszország legfőbb feladata; s utasította a pártszervezeteket, a szovjeteket és a szakszervezeteket, hogy haladéktalanul kezdjenek széles körű felvilágosító munkát a dolgozók körében. A Központi Bizottság a gazdasági szerveknek kötelességévé tette, hogy minden eszközzel biztosítsák a front közvetlen szükségleteinek kielégítését, a közlekedés helyreállítását és az alapvető iparágak fejlesztését. Valamennyi népbiztosság azt a feladatot kapta, hogy haladéktalanul dolgozzon ki intézkedéseket a front megsegítésére.

Szükséges volt, hogy a munka frontján foglalkoztatott katonai alakulatok többségét azonnal visszarendeljék, s mielőbb útnak indítsák a hadműveleti területre. A helyi pártszervezeteknek és szovjeteknek minden eszközzel segíteniük kellett a nyugati frontot. A Központi Bizottság javasolta, hogy hívják össze mindenütt a párton kívüli munkások és parasztok értekezletét, rendezzenek gyűléseket, s ott vitassák meg a burzsoá-földesúri Lengyelországgal folytatott háború kérdését, alakítsanak bizottságokat a nyugati front segítésére. 1920. május 12-én az országban kihirdették a hadiállapotot.

A párt és a kormány felhívásai országszerte hatalmas

[60] A Szovjetunió Kommunista Pártja a Szovjetunió fegyveres erőiről. Dokumentumgyűjtemény. (1917—1958). - Moszkva 1958. 168 old. (oroszul).

visszhangra találtak a munkások és a dolgozó parasztok körében. Mindenütt népes gyűléseket tartottak. A gyűléseken Lenin, Kalinyin, Mjasznyikov, Lunacsarszkij, valamint a párt és a szovjet állam más vezető személyiségei, helyi pártmunkások és szovjetvezetők mondottak beszédet.

Akárcsak 1918-ban és 1919-ben, most is a kommunisták álltak élére a harcnak. „Valahányszor nehéz helyzetbe kerültünk a háborúban — mutatott rá Lenin —, a párt mozgósította a kommunistákat, s ők hullottak elsőkként az első sorokban, pusztultak ezrével Jugyenyics és Kolcsak frontján; elhullottak a munkásosztály legjobb fiai, feláldozták magukat, mert megértették, hogy ők elpusztulnak ugyan, de nemzedékeket mentenek meg, megmentik a munkások és parasztok ezreit és ezreit."[61]

1919 végén nem kevesebb, mint 200 000 párttag harcolt a Vörös Hadsereg soraiban.

1920 május elején a Központi Bizottság úgy döntött, hogy 3000 kommunistát mozgósít a front megerősítésére és az ukrajnai szovjetszervek megszilárdítására. A pártszervezetek addigra már igen sok kommunistát küldtek a hadseregbe, a fűtőanyag-válság elleni küzdelem és a közlekedés frontjára. A helyi szervezetek többségében alig maradtak fiatalok. Ezért most elsősorban a 30 és 40 év közötti kommunistákat kellett mozgósítani. S emellett a hátországban sem gyengülhetett a pártmunka.

A pártbizottságok ismét katonai vezérkarhoz hasonlítottak. A „Pravda" így számolt be a moszkvai kormányzósági pártszervezetben végrehajtott mozgósítás első napjairól: „A kerületekből önkéntesek tömeges jelentkezéséről kapunk híreket, de a kerületi pártbizottságok arra kényszerülnek, hogy kategorikusan megtagadják az elvtársaktól a bevonulási engedélyt, mert különben meggyengülnek a pártszervezetek; mindazonáltal már az első csoport is csaknem felerészben önkéntesekből áll. Egyes pártvezetőségek teljes egészében a kormányzósági pártbizottság rendelkezésére bocsátották magukat."[62]

[61] *Lenin* Művei. 30. köt. 506. old.
[62] Pravda, 1920. május 4.

Május 8-áig 280 párttagot indítottak útnak Moszkvából és a moszkvai kormányzóságból a frontra. A Központi Bizottság utasítását maradéktalanul végrehajtották, de még sok kommunista volt, aki ragaszkodott hozzá, hogy őt is engedjék a frontra. Ezért a moszkvai pártbizottság pótmozgósítást hirdetett.

A párt moszkvai szervezete kipróbált bolsevikokat, a kommunizmus ügyének rendíthetetlen harcosait küldte a frontra, akik értettek a tömegek megszervezéséhez. Köztük volt Tuljakov, a moszkvai szovjet végrehajtóbizottságának tagja, Lobahin, a narofominszki kerület végrehajtóbizottságának elnöke, aki 1906 óta volt tagja a pártnak, Barisnyikova, az orehovo-zujevói Morozov-gyár szövőnője, 1917 óta párttag és mások.

Május 5-én Moszkvából vörös csapattestek indultak a nyugati frontra. A Színház téren (a mai Szverdlov téren) tartották a moszkvai helyőrségi csapatok díszszemléjét, amelyen moszkvai önkéntesek és a frontra induló petrográdi kommunisták is jelen voltak.

A Nagy Színház előtt szónoki emelvény állt. Ide szegeződött a vöröskatonák és mindazok tekintete, akik akkor a téren tartózkodtak. Lenin beszélt.

„Elvtársak! Tudjátok, hogy az antant által felbujtott lengyel földbirtokosok és tőkések újabb háborút erőszakoltak ránk. Ne feledjétek, elvtársak, hogy nekünk nincs ellentétünk a lengyel parasztokkal és munkásokkal, mi a lengyel függetlenséget és a lengyel népköztársaságot elismertük és elismerjük."

Vlagyimir Iljics szólt azokról az erőfeszítésekről, amelyeket a szovjet kormány tett, hogy elkerülje a Lengyelország elleni háborút. S lelkére kötötte a vöröskatonáknak, bizonyítsák be a lengyelek iránti magatartásukkal, hogy a munkás-paraszt köztársaság katonái nem elnyomóként, hanem felszabadítóként lépnek földjükre.

„Éljenek a szabad, független lengyel köztársaság parasztjai és munkásai! Le a lengyel pánokkal, földbirtokosokkal és tőkésekkel! Éljen Vörös Munkás-Paraszt Hadsere-

günk!"[63] — mondotta befejezésül Lenin. Szavai elvesztek a lelkesedés viharában.

„Ez a harc lesz a végső, csak összefogni hát,
És nemzetközivé lesz holnapra a világ!"

— zúgta a tömeg a hatalmas téren.

Az előző évekhez hasonlóan, most is példát mutattak a forradalom és a szocialista haza szolgálatában a petrográdiak. Már május 4-én este 360 kommunistát vagonírozták be a frontra induló egyik vasúti szerelvénybe. Búcsúztatásukra a petrográdi dolgozók tízezrei gyűltek össze, és tüntetésükkel bizonyították készségüket arra, hogy munkapadjukat puskával felcserélve, bármely pillanatban szembeszálljanak az ellenséggel.

Bár a további mozgósítások következtében a petrográdi pártszervezet ugyancsak meggyengült, még mindig talált soraiban új erőket ahhoz, hogy kommunista különítményeket küldjön a nyugati frontra. Július 1-ig Petrográd összesen mintegy 700 kommunistát adott a Vörös Hadseregnek.

Nagy lelkesedéssel hajtották végre a kommunisták mozgósítását a tulai pártszervezetben, amely május elejéig 107 embert küldött a frontra.

Május 25-én Tverből 400 kommunista utazott a frontra. A szamárai kormányzóság katonai parancsnoksága jelentette a párt Központi Bizottságának, hogy kommunisták, pártonkívüli munkások, vöröskatonák valósággal ostromolják a pártbizottságokat, követelve, hogy vezényeljék őket az intervenciósok elleni arcvonalra. 100 kommunista máris elindult a frontra. A szimbirszki kormányzósági pártszervezet május 14-ig 95 kommunistát mozgósított.

S az uráli pártszervezetek sem maradtak el Moszkvától, Petrográdtól és Közép-Oroszország más ipari központjaitól. A Központi Bizottság figyelembe vette azokat a rendkívül bonyolult feladatokat, amelyek az uráli kommunistákra Kolcsak veresége után hárultak, s utasította őket, hogy „különös óvatossággal hajtsák végre a határterületi pártmozgósítást"[64]. És az uráli bolsevikok — ügyes erő-

[63] *Lenin* Művei 31 köt. 121—122. old.

[64] Az uráli kommunisták a polgárháború éveiben. Szverdlovszk 1959. 463. old (oroszul).

elosztással — jelentős számban tudtak kommunistákat a frontra küldeni.

„Elvtársak — így szólt a permi pártbizottságnak az antant újabb hadjáratával kapcsolatban közzétett felhívása —, halljátok meg pártunk Központi Bizottságának harci riadóját! A Központi Bizottság a nyugati front megerősítésére, a párttagság sürgős mozgósítására szólít fel bennünket; teljesítsük becsülettel ezt a parancsot, hajtsuk végre három napon belül, s egyúttal fejtsünk ki nagyszabású felvilágosító munkát a dolgozók között a szabad köztársaságunk polgárait, békés munkájukat ért újabb támadásról. Azok az elvtársak, akik idehaza maradnak, kötelesek még jobban emelni a munka termelékenységét, mert munkával és a fronton vívott ütközetekkel végleg leverjük az ellenséget. Munkával a győzelmek, a béke felé!"[65]

Májusban az uráli pártszervezetek mintegy 900 kommunistát küldtek a frontra. Ugyanilyen sikeresen ment végbe a pártmozgósítás az ország egyéb területein.

Nagy munkát végzett Ukrajna Kommunista Pártja. Az 1920-as év folyamán az ukrán pártszervezetek az OK(b)P Központi Bizottsága segítségével megerősödtek, s megtisztították soraikat a pártellenes elemektől. Április 27-én az UK(b)P Központi Bizottsága teljes egészében mozgósította a kijevi, a volinszki és a podolszki kormányzóság pártszervezeteit. A mozgósítottak a 12. hadseregbe, valamint falusi pártpolitikai munkára mentek. Egy részük laktanyai készültségben maradt.[66] Ugyanezen a napon a kijevi kormányzósági szovjetkongresszus is frontszolgálatra mozgósította küldötteinek egy részét.

Az ukrán dolgozók küzdelmének megszervezésében nagy szerepe volt a IV. ukrajnai szovjet kongresszusnak, amely 1920. május 16-án nyílt meg Harkovban. A kongresszus kiáltványban hívta fel a parasztokat, a munkásokat, a Vörös Hadsereg katonáit és Ukrajna valamennyi dolgozóját, hogy szenteljék minden erejüket az intervenciósok legyő-

[65] Ugyanott, 465. old.

[66] Lásd Kommunyiszt (az UK(b)P Központi Bizottságának és Harkovi Kormányzósági Bizottságának lapja), 1920. április 28.

zésének. „Az orosz munkások és parasztok segítségünkre sietnek — hangsúlyozta a kiáltvány. — A munkás-paraszt Oroszországgal kötött testvéri szövetségünk még jobban megerősödik és megedződik a harcban."[67]

A pártmozgósítás mindenütt sikeresen folyt. Csupán májusban 4563 kommunistát mozgósítottak, s közülük 3600-at a frontra küldtek, 787-et pedig ukrajnai munkára. Az OK(b)P Központi Bizottságának előirányzata másfélszeresen teljesült. Az 1920-as év folyamán többször is mozgósítottak kommunistákat. Áprilistól novemberig öt mozgósításra került sor. A párt Központi Bizottsága összesen több mint 24 000 kommunistát irányított a frontra, nem számítva azokat, akiket Ukrajna és a többi frontövezet küldött.

A hadsereg politikai szervei igyekeztek a legjobb parancsnokokkal és sorkatonákkal gyarapítani a párt taglétszámát. 1920. augusztus elsejéig a kommunisták száma a hadrakelt seregben 120 185-re nőtt. Ugyanezen időpontban összesen mintegy 300 000 párttag és tagjelölt, az egész akkori párttagságnak csaknem a fele katonai szolgálatot teljesített.

1920-ban több mint 12 000 Komszomol-tagot és 14 000 szakszervezeti tagot is mozgósítottak a hadseregbe. A párt Központi Bizottsága tekintélyes pártvezetőket küldött a lengyel arcvonalra. A délnyugati front mögöttes területének irányítója Dzerzsinszkij, az OK(b)P Központi Bizottságának tagja lett. A nyugati front politikai osztályának vezetésével Mjasznyikovot bízták meg, a 14. hadsereg Forradalmi Katonai Tanácsának tagjaivá Ruhimovicsot és Gorbunovot, a 13. hadsereg Forradalmi Katonai Tanácsának tagjává Zatonszkijt, az UK(b)P Központi Bizottságának tagját nevezték ki. A frontra ment többek között Gyemjan Bednij költő, hogy agitációs munkát végezzen a csapatoknál. A kommunisták újabb nagy osztagának, a párt és a kormány tekintélyes vezetőinek, a legjobb munkásoknak, szakszervezeti aktivistáknak és Komszomol-tagoknak a frontra érkezése erősen fokozta a szovjet csapatok harckészségét.

[67] Kommunyiszt, 1920. május 22. (Harkov.)

A Központi Bizottság és a kormány különös gondot fordított a tartalékok megteremtésére. Az 1920-ban eszközölt újabb behívások jelentős utánpótlást biztosítottak a frontnak.

A párt Központi Bizottsága és a szovjet kormány nagy figyelmet fordított a tartalékok biztosítására. 1920-ban újabb katonai behívások voltak, amelyek jelentős utánpótlást adtak a frontnak.

1920. május 10-én a Munka és Honvédelem Tanácsa szükségesnek látta a Szibériában, Turkesztánban és más területeken élő, nem orosz nemzetiségű állampolgárok katonai behívását az OSZFSZK többi polgáraival fennálló egyenjogúság elve alapján.[68] Ennek a határozatnak, mint a nemzetek közötti teljes egyenjogúságot ténylegesen megvalósító egyik intézkedésnek, nagy politikai jelentősége volt.

A Munka és Honvédelem Tanácsának rendelkezése osztatlan helyeslésre talált a szovjetország minden nemzetiségi körzetében. Jellemző erre az a távirat, amelyet 1920 június 10-én a szir-darjai terület egyik megyei értekezletének részvevői intéztek Leninhez és az OK(b)P turkesztáni határterületi pártbizottságához.

A szir-darjai területhez tartozó Turkesztán megyei értekezlete — olvasható a táviratban —, mérlegelve azt a rendelkezést, amely „mozgósítja a muzulmán lakosságot a Vörös Hadsereg sorainak kiegészítése céljából, táviratban üdvözli Önöket, kedves elvtársak, s üdvözli a mozgósításban kifejezésre jutó elvi felfogást a megye muzulmán lakossága nevében. Kijelentjük, hogy a muzulmán proletariátus fiai méltók lesznek a Vörös Hadsereg jó hírnevéhez, teljesítik majd a rájuk bízott feladatokat úgy, miként azt mindenkor teljesítette az orosz proletariátus. Éljen a kommunizmus eszméiért küzdő Vörös Hadsereg! Éljen a felszabadult Vörös Kelet! Éljenek a petrográdi és a moszkvai élenjáró harcosok!"[69]

[68] A Munkás-Paraszt Kormány törvényeinek és rendeleteinek tára 1920. 42. sz. 185. cikk.

[69] A polgárháború története. 3. köt 209—210 old.

1920. június 12-én tartották meg Aulije-Atyinszk megye járási végrehajtó bizottságainak és a megye muzulmán lakosságának küldöttertekezletét, amelyen ünnepélyesen megtárgyalták a muzulmanoknak a Vörös Hadseregbe történő behívását. Az OK(b)P turkesztáni határterületi pártbizottságához címzett táviratban az értekezlet részvevői a következőket írták:

„Üdvözöljük az Önök személyében a munkás-paraszt szovjethatalmat, amely a muzulmánok mozgósításának bejelentésével megadja nekünk, egykor elnyomott nemzetnek, azt a megtisztelő jogot, hogy fegyverrel a kézben felsorakozzunk a szocialista forradalom vívmányainak aktív védelmezői közé."[70]

A turkesztáni muzulmánok Vörös Hadseregbe való behívásával kapcsolatos valamennyi feladatot a Központi Bizottság turkesztáni bizottságának és a turkesztáni határterületi pártbizottságnak a vezetése alatt hajtották végre. Kiküldték a helyszínre az OK(b)P határterületi, városi és megyei pártbizottságainak megbízottait. Értekezleteket, gyűléseket tartottak mindenütt, s megmagyarázták a nem orosz nemzetiségű lakosság katonai behívásáról szóló kormányrendelet jelentőségét. 1920. július 9-én Andizsanból táviratilag jelentették, hogy a muzulmán lakosság mozgósítása sikeresen folyik.

„Jelentjük — így szólt a szir-darjai területi pártbizottság távirata —, hogy területünkön a muzulmánok mozgósítása kielégítően halad."[71]

Ellenforradalmi elemek kísérletet tettek a muzulmánok behívásának megakadályozására; tervük azonban kudarcba fulladt. 1920. szeptember 10-en Leninhez küldött jelentésében Frunze közölte, hogy Turkesztánban 24 000 muzulmán dolgozót hívtak be a Vörös Hadseregbe.

Az 1920-as év folyamán több mint egymillió ember öltötte magára a Vörös Hadsereg egyenruháját.

A front fegyver-, lőszer- és élelmiszer-ellátása a háború

[70] Ugyanott, 210 old.

[71] Az Üzbegisztáni Kommunista Párt párttörténeti intézetének archívuma. 60. fólió, opus 1. 1016. ügyirat, 23. old.

folyamán egyre nagyobb erőfeszítéseket követelt. 1920. április 30-án a Munka és Honvédelem Tanácsa utasította a népbiztosságokat, hogy készítsenek hetenként rövid jelentést arról, hogyan segítik a nyugati frontot. A népbiztosságok és a hadra kelt sereg ellátásával foglalkozó hivatalok munkája a Munka és Honvédelem Tanácsa szigorú ellenőrzése alá került.

Bővült a haditermelés. A Munka és Honvédelem Tanácsa határozata értelmében 1920-ban megkezdődött egy új tölténygyár építkezése az Urálban. Más hadiüzemekben új műhelyek és osztályok nyíltak.

Az üzemekben nagy volt a munkáshiány. A polgárháború alatt a legjobb proletárkáderek a frontra, az élelmiszerbegyűjtő osztagokba, szovjet- és pártszervekhez kerültek, s ezért a kormány visszahívta a Vörös Hadseregből a legfontosabb termelési ágak szakembereit. A Munka és Honvédelem Tanácsa határozata alapján 1920-ban 48 000 kiválóan képzett szakmunkást irányítottak a Vörös Hadseregből a legfontosabb iparágakba. Elsősorban a hadi üzemek megerősítésére volt szükség. Mivel pedig emberben és felszerelésben elég gyakran volt hiány, be kellett zárni a kevésbé jelentős üzemeket. A legfontosabb iparvállalatok munkásait és alkalmazottait ettől fogva ugyanakkora élelmiszerfejadag illette meg, mint a vöröskatonákat.

A moszkvai és a petrográdi munkások, a tulai fegyverkovácsok, az ivanovo-voznyeszenszki takácsok, az uráli kohászok, valamint más ipari központok munkásai önfeláldozóan dolgoztak a győzelemért.

A hatalmas forradalmi lendület, a munkásosztály törhetetlen akarata és elszántsága volt az az erő, amelynek segítségével a szovjethatalom leküzdötte a nehézségeket és biztosította a haditermelés szakadatlan emelkedését. A puskagyártás az áprilisi 17 649 darabról májusban 26 300-ra, júniusban 33 994-re, a tölténygyártás pedig 21 millióról 29, majd 35 millió darabra emelkedett.

1920-ban különösen tért hódítottak a kommunista szombatok; s immár nemcsak kommunisták és Komszomol-tagok, hanem a dolgozók legkülönbözőbb rétegei is részt vettek a rohammunkában.

A munkások példájára a parasztok is rendeztek kommunista szombatokat.

Az új háborús veszély még szorosabban egybeforrasztotta a dolgozó parasztságot a munkásosztállyal a párt és a szovjethatalom zászlaja alatt. Ennek egyik mércéje a falusi pártszervezetek fejlődése volt. A kommunista parasztok együttes száma 1920 szeptemberében meghaladta a 150 000-et. Ez rendkívül megkönnyítette a parasztok mozgósítását a Vörös Hadseregbe, valamint az élelmiszer-begyűjtést.

A szovjetország 1920-ban jóval több gabonát kapott a mezőgazdaságból, mint a polgárháború előző éveiben. Az 1920-ban begyűjtött élelmiszerkészletek lehetővé tették a szükséges táplálkozási minimum biztosítását a hadsereg, a front és a hátországi munkások számára.

A párt óriási politikai felvilágosító munkát fejtett ki a dolgozók között a hátországban és a fronton. Az agitációs munka irányítására a Központi Bizottság 1920. május 4-én külön bizottságot alakított a Köztársasági Forradalmi Katonai Tanács politikai osztályának keretében. A külön bizottság tagjai voltak Merhlovszkij, Kerzsencev és mások.

A párt vezetésével a szovjetköztársaság rövid idő alatt megteremtette a szükséges anyagi és politikai feltételeket ahhoz, hogy a Vörös Hadsereg védelemből nagyszabású offenzívába menjen át.

A nyugati és a délnyugati front seregeinek támadását a hadvezetés a párt Központi Bizottságának útmutatásai alapján és ellenőrzése mellett készítette elő. Lenin közvetlenül részt vett az offenzíva tervének kidolgozásában. Kamenyev főparancsnok később azt írta visszaemlékezéseiben, hogy több változat vetődött fel, mielőtt a lengyel hadjárat végleges terve testet öltött volna. „A változatokról beszámoltunk Vlagyimir Iljicsnek. A beszámolót Lebegyev vezérkari főnök tartotta, Szkljanszkij elvtárs és az én jelenlétemben, Vlagyimir Iljics szobájában. Vlagyimir Iljics a részletek felől érdeklődött. Különös részletességgel referáltunk a vasútvonalak állapotáról."[72]

A terv végleges változatát a Központi Bizottság Politikai

[72] Emlékezés Vlagyimir Iljics Leninre. 2. rész. 263. old.

Bizottságának április 28-i ülésén vitatták meg. A tervet jóváhagyták. Alapgondolata az volt, hogy a szovjet csapatok több egybehangolt hadművelettel vereséget mérnek Piłsudski seregeire, s felszabadítják Ukrajnát és Belorusszziját, a fő csapást a nyugati front erői hajtják végre Belorusszijában, az Erdővidéktől északra. A frontparancsnok Tuhacsevszkij volt, a Forradalmi Katonai Tanács tagja pedig Unsliht. A mellékcsapás végrehajtását a délnyugati front seregei kapták feladatul, éspedig Rovno—Breszt irányában. A délnyugati front parancsnoka Jegorov, a Forradalmi Katonai Tanács tagja Berzin és Sztálin voltak. A frontok offenzívájának a legszorosabb együttműködés jegyében kellett végbemennie.

Fontos volt, hogy a délnyugati front hadműveletei is nagyszabásúak és határozottak legyenek, noha a terv csak kisegítő szerepet szánt nekik. Erre a frontra friss erők vezénylését tervezték. Különösen jelentős volt az 1. lovashadsereg átvezénylése a Kaukázusból. A hadvezetőség úgy tervezte, hogy mihelyt a szovjet seregek túljutnak az Erdővidék erdőségein és mocsarain, amelyek elválasztják a nyugati frontot a délnyugatitól, s a Vörös Hadsereg eléri a breszti délkört, a két front közös parancsnokság alá kerül.

A hadsereg belorusszijai támadását május 14-ére tűzték ki. A fő csapást a 15. hadseregnek kellett mérnie az ellenségre a Vityebszktől nyugatra eső körzetből. A 16. hadsereg — a nyugati front másik hadserege — mellékcsapást hajtott végre az igumeni szakaszon.

A nyugati front hadosztályainál a megsemmisítő erejű ellenoffenzívára utolsó előkészületek folytak. A szovjet állam nem idegen földek meghódítása és kifosztása végett indította útnak csapatait nyugat felé. A szocialista forradalom jövőjéről, a sokmilliós belorusz, ukrán és orosz dolgozó tömegek szabadságának és függetlenségének megvédéséről volt szó. „... Nem voltak hódító terveink — mondotta Lenin. — De ha már ránk kényszerítették a háborút, győzelmesen kell azt befejeznünk."[73]

[73] *Lenin* Művei. 31. köt. 310. old.

Május 14-én a nyugati front szovjet seregei megkezdték az offenzívát. Már a támadás első napja nagy győzelmet hozott: a Kork parancsnoksága alatt álló 15. hadsereg áttörte az ellenséges védelmi vonalat, s a szovjet csapatok 6—20 kilométert nyomultak előre. A lengyel légiók elkeseredetten ellenálltak. Megpróbáltak erős védelmi állásokat kiépíteni a Berezina folyó, valamint mellékfolyói és mocsaras völgyei mentén. Ám a vörösezredek rohamai minden akadályt elsodortak.

Az 5. lövészhadosztály 43. ezrede, élén parancsnokával, Csujkovval (aki később a Szovjetunió marsallja, a Nagy Honvédő Háború ünnepelt hőse lett), Lepelnél támadta az ellenséges állásokat. Ennek a kis városnak már az 1919-es hadjárat idején is fontos szerep jutott a lengyel főparancsnokság terveiben. Az ellenség felkészült rá, hogy a végsőkig védje a várost, de a 43. ezred rohama olyan váratlan és megsemmisítő erejű volt, hogy az ellenség pánikszerűen visszavonult. Heves utcai harcok után Lepel hamarosan felszabadult. Május 19-én támadásba ment át a 16. hadsereg Szollogub parancsnoksága alatt. A Vörös Hadsereg két hét alatt 100—130 kilométert nyomult előre nyugat felé.

Ámde ezalatt az ellenségnek sikerült tartalékokat összevonnia és ukrajnai erőinek egy részét átcsoportosítania. A lengyel főparancsnokság több belorusszijai frontszakaszon elérte, hogy csapatai számbeli fölénybe kerültek. Hatalmas ellencsapások zúdultak a szovjet csapatokra. S mert a nyugati frontnak nem volt elég tartaléka, a 15. hadsereg kénytelen volt a túlerőben levő ellenség nyomása elől ismét a Berezina folyóig, vagyis csaknem eredeti állásaiba visszavonulni.

A Vörös Hadsereg májusi belorusszijai offenzívája balsikerrel végződött ugyan, de mégis jelentős ellenséges erőket kötött le. Ez megkönnyítette Ukrajnában a helyzetet, s megteremtette a feltételeket a délnyugati front ellentámadásának előkészítéséhez. Május 25-én megérkezett a frontra az 1. lovashadsereg. Egységei az Észak-Kaukázusból megtett ezerkilométeres út után Umany körzetében gyü-

lekeztek. Félelmetes erő volt ez. Harci kötelékei több mint 16 000 lovas katonából álltak, s felszerelésükhöz tartozott 362 géppuska, 48 löveg, 5 páncélvonat és 8 páncélgépkocsi. Az 1. lovashadsereget jelentős mértékben megerősítették. Május közepén a hadseregben 126 pártsejt működött, mintegy 3400 kommunistával. A támadás előtti napon az 1. lovashadseregnél tartózkodott Kalinyin.

Május végére a délnyugati front többi seregének, a 12., a 13. és a 14. hadseregnek is észrevehetően fokozódott a harckészsége. A párt Központi Bizottsága nagyszámban küldött erre a frontra politikai munkatársakat, a hadseregek friss utánpótlást, sok fegyvert és lőszert kaptak. Többek között a délnyugati frontra vezényelték a híres Csapajev-hadosztályt, a Vörös Hadsereg egyik legerősebb egységét, amelynek parancsnoka abban az időben Kutjakov, Csapajev harcostársa volt.

Június 5-én hajnalban a novo-fasztov—pusztovarovkai arcvonalszakaszon lovassági támadás zúdult az ellenséges állásokra. Zuhogott az eső, a harcmezőt sűrű köd lepte el. A szovjet lovasok észrevétlenül foglalták el kiinduló állásaikat, s váratlanul, lavinaszerűen özönlöttek előre. Az ellenség tüzérségi és géppuska-pergőtűzzel igyekezett visszaverni a támadást. De a drótakadályokat már elsöpörték, s az egykori bányász, Korotcsajev parancsnoksága alatt álló 4., majd nyomban utána a Parhomenko vezette 14. hadosztály lovasai betörtek a lövészárkok első vonalába.

Az 1. lovashadsereg benyomult a 3. lengyel hadsereg mögöttes területére, két részre szakítva az ukrajnai ellenséges hadseregcsoportot. Június 7-én, az offenzíva harmadik napján a lovashadsereg 4. hadosztálya tönkreverte a zsitomiri intervenciós helyőrséget, s betört a városba. Ugyanaznap a 11. lovashadosztály felszabadította Bergyicsevet. A fasztovi hadseregcsoport Jakir parancsnoksága alatt elfoglalta Belaja Cerkovot és Fasztovot. A hadseregcsoport kötelékébe tartozó, Kotovszki vezette lovasdandár felszabadította Szkrivát.

A 12. hadsereg az arcvonal jobb szárnyán támadott, parancsnoka Mezsenyinov volt. Egyik rohamcsapata Kijevtől északra átkelt a Dnyeperen. Csakhamar jelentős erősítést

kapott: megérkeztek a Csapajev-hadosztály ezredei. A dnyeperi katonai flottilla pedig tüzérségi tüzével támogatta a szárazföldi csapatokat.

Június 9-én az 1. lovashadsereg Kijevnek fordult. Ugyanakkor Knagnyickij vezetése alatt az 58. lövészhadosztály is Kijev irányában támadott, éspedig kelet felől.

Az intervenciósok körülzárástól félve, úgy döntöttek, hogy kiürítik Kijevet. Erre a szovjet délnyugati front parancsnoksága nyugat felé terelte az 1. lovashadsereg támadását, hogy elvágja a lengyelek Kijevből Korosztyenybe vezető visszavonulási útjait. Június 12-én a 12. hadsereg egységei és a dnyeperi flottilla folyamőrei bevonultak Kijevbe. A 3. lengyel hadsereg pánikszerűen menekült. A 14. hadsereg Uborevics parancsnoksága alatt június 13-án felszabadította Gajszint. Június utolsó harmadában a Vörös Hadsereg már a Zsitomir—Bergyicsev—Kazatyin—Vinnyica vonalon állt. Az ukrajnai lengyel intervenciós seregek súlyos veszteségeket szenvedtek. Feltöltésük végett az ellenséges főparancsnokság kénytelen volt meggyengíteni belorusszijai védelmét.

Ilyen körülmények között az antanthatalmak úgy látták, hogy csak egy módon nyújthatnak sürgős segítséget a lengyel csapatoknak: ha nyomban bevetik Vrangel fehérgárdista hadseregét. Vrangel törzse a krími francia, angol és amerikai missziókkal együtt már 1920 májusában kidolgozta a szovjetország elleni offenzíva tervét. Az antant képviselői — különösen Mangin francia tábornok — ragaszkodtak hozzá, hogy a fehérgárdista csapatok a lengyel hadsereggel és az ukrán burzsoá nacionalistákkal folytassák hadműveleteiket. De éppen ez a változat bizonyult csaknem kivihetetlennek, mivel Lengyelország és Vrangel érdekei nagyon is különböztek egymástól, kölcsönös bizalmatlanságuk túlságosan nagy volt ahhoz, hogy együttműködjenek.

A szovjethatalom elleni harcban Vrangel — mint később maga írta — hajlandó volt „bármilyen segítséget igénybe venni, s együttműködni a lengyel és az ukrán erőkkel"[74]. A végső cél azonban, amit Vrangel (akárcsak előtte Kolcsak

[74] A fehér ügy. VI. köt. 85. old.

és Gyenyikin) szem előtt tartott, annak az „egységes és oszthatatlan" orosz birodalomnak a visszaállítása volt, amely annak idején kiterjesztette hatalmát Lengyelországra és a már önálló állammá vált többi kis országra is. A fehérgárdistáknak semmi kifogásuk sem volt azellen, hogy győzelmük biztosítására felhasználják Lengyelország katonai segítségét, de közben arra gondoltak, hogy később majd végeznek a lengyel függetlenséggel.

A szövetségi együttműködés ilyenfajta értelmezése természetesen nem elégíthette ki a lengyel burzsoáziát és földbirtokosokat. Ők messzemenő célt követtek ebben a háborúban: gyarapítani kívánták területeiket Oroszország rovására. Ennyire különböző érdekeket az antant-imperialisták nem tudtak összeegyeztetni. „... Az történt — mondotta Lenin —, hogy amikor a három szövetséges ellenünk készülődött, azzal kezdték, hogy hajbakaptak egymással. És azt, amit Franciaország akar, nem akarja sem a lengyel paraszt, sem a lengyel munkás, azt pedig, amit Vrangel akar, még csak egyetlenegy lengyel földbirtokos sem akarja."[75]

Az antant terve szerint Vrangel csapatainak az 1920-as nyári hadjárat első szakaszában el kellett foglalniuk a Donyec-medencét, valamint a Don és a Kubany vidékét. Az intervenciósok és a fehérgárdisták véleménye szerint ezzel Vrangel megfosztotta volna a szovjethatalmat legfőbb szén- és gabonaforrásaitól, s egyszersmind megteremtette volna a szovjetország központi területei elleni nagyszabású offenzíva gazdasági bázisát. Az ellenség arra is számított, hogy a doni és a kubanyi kozáklakosság fontos utánpótlási forrása lesz majd Vrangel hadseregének.

Vrangel első offenzívája június 6-ától 24-éig tartott. A 13. szovjet hadsereg csapatai heves ellenállást tanúsítottak, de az ellenség két és félszeres számbeli fölényben volt, s felszerelése is jóval felülmúlta a 13. hadseregét. A fehérgárdista csatárláncok előtt harckocsik és páncélgépkocsik nyomultak, megsemmisítve a drótakadályokat. Június 7-én elkeseredett harcok indultak meg a perekopi és a csongari

[75] *Lenin* Művei. 31. köt. 330. old.

szakaszon. A szovjet csapatok — különösen a lett hadosztály — szívósan küzdöttek, mégis kénytelenek voltak visszavonulni. Ennek következtében a 13. hadsereg két részre szakadt. Az egyik rész a Dnyeper jobb partján a Herszon—Nyikopol vonalon épített ki állásokat, a másik a folyótól keletre, a Vasziljevka—Bolsoj Tokmak-vonalon és tovább délkelet felé Berdjanszkig. A szovjet főparancsnokság a 13. hadsereg támogatására bevetette a délnyugati front tartalékait: a Zsloba parancsnoksága alatt álló lovashadtestet és egy lövészhadosztályt. Vrangel támadását sikerült feltartóztatni, de a fehérgárdisták jelentős területet foglaltak el Ukrajna déli részén. Ez veszélyeztette a délnyugati fronton, a lengyel szakaszon harcoló szovjet csapatok mögöttes területét, s arra kényszerítette a szovjet főparancsnokságot, hogy jelentős tartalékokat vonjon el arról a szakaszról, holott a tartalékokra szükség lett volna a délnyugati fronton, hogy segítségükkel a csapatok tovább fejleszthessék az ukrajnai támadás során elért sikereket.

Ennek ellenére tovább folytak a délnyugati front támadó hadműveletei a lengyel intervenciósok ellen. A Vörös Hadsereg csapásai nyugat felé űzték az ellenséget. A délnyugati front ukrajnai győzelmei kedvező feltételeket teremtettek ahhoz, hogy a szovjet csapatok új offenzívát indítsanak Belorusszijában. Ez az offenzíva július 4-én kezdődött. S ettől fogva az egész arcvonal mentén kibontakozott a Vörös Hadsereg általános támadása a Piłsudski-seregek ellen. Július 11-én a szovjet csapatok felszabadították Minszket.

A lengyel főparancsnokság arra számított, hogy az imperialista háborúból származó, régi német sáncállásokban feltartóztatja a nyugati front szovjet seregeinek offenzíváját. Ezek az állások jól kiépített védelmi vonalat alkottak, betonfedezékkel, számos futóárokkal, géppuskafészkekkel, tüzérségi állásokkal. (Köztudomású, hogy a német császári seregek művészei voltak a „beásásnak".) Ámde Piłsudski és tábornokai hiába reménykedtek abban, hogy ezek a megerősített védelmi vonalak megállíthatják a Vörös Hadsereget.

A lengyel védelem egyik legerősebb szakaszát, Vilnától

délkeletre, a Kikvidzéről elnevezett 16. hadosztály egységei támadták. A hadosztály 48. dandárja Fabriciusznak, a polgárháború hősének parancsnoksága alatt Szmorgony falucskánál áttörte az ellenséges védelmi vonalat. Ugyanezen hadosztály egyik ezrede Osmjani városánál sikeresen rohamozta az intervenciósok állásait.

Az ellenség védelmi vonalát egyszerre több arcvonalszakaszon törték át. Június 14-én a 10. lovashadosztály Tomin parancsnoksága alatt felszabadította Vilnát. Öt nappal később Gáj 3. lovashadteste heves csata után kiverte az ellenséget Grodnóból.

Ugyanakkor a délnyugati front seregei is jelentősen előretörtek nyugat felé. Az 1. lovashadsereg 4. és 11. hadosztálya még július 10-én elfoglalta Rovnót, amelyet a lengyelek fontos védelmi támaszpontjukká építettek ki. A Rovnótól nyugatra vívott harcokban kapott halálos sebet Oleko Dundić, az 1. lovashadsereg egyik tehetséges és vitéz parancsnoka.

A szovjet lovasság kitartóan üldözte a visszavonuló ellenséget. Július 10-én a délnyugati front a Szárni—Rovno—Proszkurov—Kamenyec—Podolszk vonal mentén húzódott; másfél héttel később pedig az arcvonal kötelékei elérték a Zbrucs és a Sztir folyók mentén levő állásokat.

Július utolsó harmadáig Ukrajna és Belorusszija csaknem teljesen felszabadult.

A Vörös Hadsereg az ellenség üldözése közben kénytelen volt a szovjet állam védelme érdekében lengyel területre is átvinni harci tevékenységét.

A lengyel dolgozók a Piłsudski-klikk politikája elleni küzdelmükkel segítették Szovjet-Oroszországot az intervenció leverésében. A háború, az éhezés, az uralkodó osztályok terrorja napról napra fokozta a néptömegekben az elégedetlenséget. A hadseregben is nyugtalanság ütötte fel a fejét. A harctéri egységeknél elszaporodtak a szökések. Júliusban már Piłsudski is kénytelen volt elismerni, hogy az erkölcsi szellem hanyatlása az országban a hadsereg harci szellemének hanyatlását idézi elő. Később Piłsudski az 1920 júliusi helyzetet értékelve azt írta, hogy a Vörös Hadsereg offenzívájának és a lengyel csapatok balsikereinek hatá-

sára a külső arcvonal mellett egyre jobban kibontakoztak az uralkodó osztályok számára mindennél veszélyesebb belső arcvonal körvonalai.

A lengyel uralkodó osztályok, hogy valamiképpen megnyugtassák a néptömegeket és a demokratizálás látszatát keltsék, 1920. július 24-én koalíciós kormányt alakítottak, élén Vitosszal, a „Piast" nevű kulákpárt vezérével. A kormányban helyet kaptak valamennyi ellenforradalmi párt képviselői, a nyíltan imperialista pártoktól kezdve a jobboldali szocialistákig. Az országban nagyszabású szovjetellenes, nacionalista kampány indult meg. A koalíciós kormány példátlan arányú ellenforradalmi terrort vezetett be, elsősorban a munkásosztály, a kommunisták, valamint mindazok elnyomására, akik bármilyen formában elégedetlenségüket fejezték ki a fennálló rendszerrel szemben.

A lengyelországi burzsoá-földesúri diktatúra legfőbb támaszai az antant-imperialisták voltak. A Vörös Hadsereg offenzívája és a lengyel csapatok balsikerei riadalmat keltettek párizsi, londoni és washingtoni kormánykörökben. A lengyelországi burzsoá-földesúri rendszer támogatása lett a legfontosabb témája a francia, az angol és az amerikai diplomaták tárgyalásainak. Az antant-tábornokok, akik egy évvel előbb azon gondolkodtak, hogyan mentsék meg Kolcsakot, mi módon támogassák Gyenyikint és Jugyenyicsot, most azon törték a fejüket, miként állíthatják meg a Visztula és Varsó felé irányuló szovjet előrenyomulást.

Július 5-én Spaa belga városban megnyílt az antant-államok konferenciája, amelyen a lengyel kormány képviselői is megjelentek, és részletesen beszámoltak a fronton és az országban kialakult helyzetről. A beszámoló hatására a konferencia részvevői úgy döntöttek, hogy haladéktalanul diplomáciai nyomásnak vetik alá a szovjetköztársaságot.

Július 12-én Curzon angol külügyminiszter jegyzéket intézett a szovjet kormányhoz. A jegyzék ultimátumszerű volt ugyan, de egyszersmind visszatükrözte a szovjetellenes hadjárat szervezőinek zavarát. Curzon a szövetségesek nevében követelte a Vörös Hadsereg offenzívájának megszüntetését; fegyverszüneti demarkációs vonalnak a Grodnón, Jalovkán, Nyemirovon, Breszt-Litovszkon, Usztyilugon ke-

resztül, Rava-Russzkajától nyugatra és Przemysltől keletre a Kárpátokig húzódó határvonalat javasolta. Ez a vonal lényegében megfelelt Lengyelország keleti néprajzi határának, s jóval nyugatabbra húzódott annál a vonalnál, amelyet korábban a szovjet kormány jelölt meg Lengyelországhoz és szövetségeseihez intézett békejavaslataiban. Akkor azonban az antant és Piłsudski hallani sem akart semmiféle tárgyalásról, még számukra nyilvánvalóan kedvező feltételek mellett sem. Curzon azt is javasolta, hívjanak össze békekonferenciát az OSZFSZK, Lengyelország, Finnország és a balti államok részvételével.

Az angol kormány Vrangel számára is fegyverszünetet követelt, azzal a feltétellel, hogy serege visszavonulhasson a Krím-félszigetre. Megfigyelőként Vrangelt is meghivták Londonba, a hadseregének sorsát megvitató konferenciára. A szovjet kormány egy heti határidőt kapott a jegyzékre adandó válaszra. Az antant azzal fenyegetőzött, hogy a közölt feltételek elutasítása esetén minden rendelkezésére álló eszközzel segíteni fogja a burzsoá-földesúri Lengyelországot.

Az engedményeket és fenyegetéseket egyaránt tartalmazó Curzon-jegyzéket korántsem békés szándékok diktálták. Igazi célja az volt, hogy időt nyerjen, lélegzethez juttassa a lengyel csapatokat és Vrangel seregét, lehetővé tegye, hogy az ellenforradalmi erők felkészüljenek az újabb csatákra.

Nem véletlenül határozta el az antant a szovjet kormányhoz címzett angol jegyzék elküldésével párhuzamosan, hogy különleges angol—francia missziót bíz meg „Lengyelország erkölcsi és technikai megsegítésével".[76] Július 25-én az angol—francia misszió Weygand tábornokkal az élén meg is érkezett Varsóba.

A nyugati hatalmak nyílt hivatalos beavatkozása megmutatta, hogy Piłsudski hadseregének hatalmas kudarcai és vereségei súlyosan érintik az egész imperialista tábort, s veszélyeztetik az antanthatalmak létérdekeit. Lenin

[76] A béke követe. Szemelvények Lord A'Abernon naplójából. I. köt. Moszkva 1931. 60. old. (oroszul).

nemegyszer rámutatott arra, hogy a burzsoá-földesúri Lengyelország ellen viselt háborúban a szovjetország közvetlenebbül szembekerült az antanttal, mint a Kolcsak, Gyenyikin és Jugyenyics elleni előző háborúk folyamán. „Amikor... Lengyelországot támadjuk — hangsúlyozta Lenin —, ezzel magát az antantot támadjuk; amikor szétverjük a lengyel hadsereget, azt a versailles-i békét borítjuk fel, amelyen a mostani nemzetközi viszonyok egész rendszere nyugszik."[77]

Az OK(b)P Központi Bizottsága július 16—17-i teljes ülésén külön megvitatta a Curzon-jegyzéket. Az ülés részvevői elfogadták Lenin javaslatait a Curzonnek adandó válasz irányelveiről.

A szovjet kormány július 17-én küldte el válaszát. Ebben kifejtette, hogy a szovjetország óhajtja a békés, jószomszédi viszony megteremtését Lengyelországgal, s hajlandó is erre, jóllehet Lengyelország minden indok nélkül megtámadta az OSZFSZK-t, az Ukrán és a Belorusz Szovjet Szocialista Köztársaságot. A jegyzék rámutatott arra, hogy amennyiben a lengyel kormány békejavaslatokkal fordul a szovjet kormányhoz, ez utóbbi a legnagyobb jóindulattal fogja megvizsgálni ezeket a javaslatokat: a béke kérdését a szovjet kormány csak a Lengyelországgal folytatandó közvetlen tárgyalások útján tartja megoldhatónak; ez esetben hajlandó beleegyezni abba, hogy a lengyel—szovjet határt a „Curzon-vonaltól" keletre állapítsák meg. A Curzonnek adott válasz ismét bebizonyította a népek — nagyok és kicsik — jogainak és érdekeinek tiszteletbentartásán alapuló szovjet külpolitika békés jellegét.

Öt nappal később a lengyel kormány azzal a javaslattal fordult az OSZFSZK kormányához, hogy a két ország kössön fegyverszünetet és kezdjenek béketárgyalásokat egymással. Válaszjegyzékében a szovjet kormány javasolta Lengyelországnak, hogy július 30-ára küldje el teljhatalmú megbízottait a fegyverszünet és a preliminális (előzetes) béke aláírására. Augusztus elsején a lengyel küldöttség megérkezett Baranovicsiba. Itt azonban kiderült, hogy a

[77] *Lenin* Művei. 31. köt. 309. old.

küldöttség olyan meghatalmazásokkal van ellátva, amelyeket csak a katonai főparancsnokság írt alá, nincs tehát felhatalmazva arra, hogy a lengyel kormány nevében tárgyaljon. A lengyel kormánykörnek ez a magatartása arról tanúskodott, hogy korántsem a béketárgyalásokat és a háború megszüntetését, hanem csupán az időnyerést tűzték ki célul.

Ennek megfelelően a szovjet kormány a maga részéről megtette a szükséges intézkedéseket.

„A békére és a népek testvériségére való őszinte törekvéstől s egyszersmind a világimperializmussal szemben táplált mélységes bizalmatlanságtól áthatva, kettőzött erővel markoljuk forradalmi fegyverünket — hangzott a Népbiztosok Tanácsának felhívása Oroszország és Ukrajna dolgozóihoz. — A szocialista köztársaságunk védelméért, megszilárdításáért és felvirágoztatásáért vívott harcot végigvisszük minden ellenséggel szemben, s ugyanakkor segíteni fogjuk a lengyel munkásokat és parasztokat, hogy megszabaduljanak lengyel és idegen elnyomóiktól."[78] A szovjet kormány figyelmeztette a dolgozókat, hogy az antant a kelet-európai béke megteremtéséről szóló hamis frázisok mögé bújva „veszett erőfeszíteseket tesz, hogy véres háborúba sodorja Romániát és a többi velünk szomszédos államot"[79].

A párt Központi Bizottsága július 16-án megbízta a KB Szervezési Irodáját es a Köztársasági Forradalmi Katonai Tanácsot, hogy a Curzon-jegyzékkel kapcsolatban dolgozzák ki a Vörös Hadsereg hadműveleteinek biztosításához szukseges intezkedéseket.

Piłsudski az antant segítségével sietve előkészítette vereséget szenvedett katonai egységeinek megerősítését. Július és augusztus folyamán több mint 320 000 katona és tiszt vonult be a lengyel hadseregbe. Az újonnan behívott egységek műszaki felszerelését Franciaország, az Egyesült Államok, Anglia és más nyugati államok szállították. A lengyel kormány minden eszközzel igyekezett megszilárdítani

[78] A szovjet külpolitika dokumentumai. III. köt. Moszkva 1959 59 old.

[79] Ugyanott.

az ország belpolitikai helyzetét. A csendőrség egyik razziát a másik után tartotta a munkásnegyedekben, általános házkutatásokat rendezett, s őrizetbe vette a kommunistákat és a velük rokonszenvezőket. A papok szentbeszédeikben felszólították a „jó katolikusokat", hogy harcoljanak az „antikrisztusi fajzat", a „vörösök" ellen, indítsanak keresztes hadjáratot „a vallásért és a hazáért". A burzsoá lapok szennyes rágalmazó koholmányokat terjesztettek Szovjet-Oroszországról, a kommunistákról, a Vörös Hadseregről. A szovjetellenes kampányt — amellett, hogy általában soviniszta szellemű volt — az jellemezte, hogy propagandistái megpróbálták Szovjet-Oroszország nyakába varrni a cári birodalom elnyomó rendszerét jellemző aljas vonásokat, amelyeket a lengyel nép annyira gyűlölt. Ez a provokatív propaganda azt a célt szolgálta, hogy gyűlöletet szítson Oroszországgal és általában mindennel szemben, ami orosz, s ily módon aláássa a lengyel, az orosz, az ukrán és a belorusz dolgozók osztályszolidaritását. A soviniszta, szovjetellenes propaganda mételye megzavarta a kézművesek, a parasztok és a katonák legelmaradottabb részét, sőt, egyes munkásokra is hatással volt.

Közben folytatódott a Vörös Hadsereg támadása. A szovjet csapatok gyors ütemben nyomultak előre. Július 19-én és 20-án a lengyel intervenciósok sikertelenül próbálták feltartóztatni a nyugati front seregeit a Nyeman és a Sara folyó vonalán. A Vörös Hadsereg átkelt a folyókon, s július 23-án elfoglalták Pinszket, egy nappal később pedig Volokoviszkot.

A támadás igen nehéz körülmények között folyt. A lengyelek visszavonulásuk során elpusztították a vasútvonalakat, a pályaudvarokat, a szivattyúházakat, a hidakat. Ez nagyon megnehezítette a szovjet csapatok ellátását. A támadó egységek hadtápterülete július végére messze elmaradt az első vonaltól.

Délen is kiéleződött a helyzet. Július 25-én, abban az időszakban, amikor nyugaton döntő harcok folytak, Vrangel újabb nagyszabású támadást indított.

Vrangel offenzívája az antant utasítására a burzsoá-földesúri Lengyelország támogatása céljából indult meg. A tá-

madásban 35 500 gyalogos és lovas katonát számláló fehérgárdista erő vett részt, 178 ágyúval és 33 repülőgéppel. Ezenkívül Vrangelnek mintegy 14 000 gyalogos és lovas katonája volt tartalékban. A tábornok jelentős segítséget kapott az ellenforradalmi szervezetektől, amelyek szovjetellenes lázadásokat robbantottak ki a Kubany vidékén.

Mindez rendkívül bonyolulttá tette a helyzetet a délnyugati front krími szakaszán. A frontparancsnokság kénytelen volt a legfőbb figyelmet a Vrangel elleni harcra összpontosítani. A fehérek valamennyi támadását visszaverték, augusztus 6-án pedig a szovjet csapatok lendültek támadásba. A fő csapást Kahovka körzetében mérték az ellenségre. A heves összecsapások augusztus végéig tartottak, s a támadás eredményeként a Vörös Hadsereg egységei hídfőállásra tettek szert Kahovkánál, a Dnyeper bal partján.

Ez a bonyolult hadihelyzet rendkívüli körültekintést követelt a Vörös Hadsereg főparancsnokságától. A siker most a nyugati és a délnyugati front zavartalan együttműködésétől, az erősítések késedelem nélküli szállításától és a csapatok ellátásának helyes megszervezésétől függött. Csakhogy a főparancsnokság éppen ezeket a kérdéseket oldotta meg helytelenül.

A Köztársasági Forradalmi Katonai Tanács, élén Trockijjal, valamint a hadsereg főparancsnoksága és a tábori törzs nyilvánvalóan túlbecsülte a Vörös Hadsereg győzelmeit. Július 22-én Kamenyev főparancsnok Szmolenszkba érkezett a nyugati front vezérkarához, s azt a feladatot tűzte a csapatok elé, hogy legkésőbb augusztus 12-én foglalják el Varsót.

Ámde a nyugati front alakulatainak gyors ütemű, szinte akadálytalan előrenyomulása korántsem jelentette azt, hogy az ellenségnek már nincs ereje a támadás visszaverésére. A valóságban másképp festett a helyzet. A burzsoá-földesúri Lengyelország katonai ereje még nem tört meg.

Az ellenséges erőkről alkotott helytelen elképzelés egy másik tévedést is eredményezett, a Legfelsőbb Katonai Parancsnokság részéről, s ez a nyugati és a délnyugati front

együttműködésének megszakításához vezetett Történt pedig ez a következőképpen.

A Délnyugati Front Forradalmi Katonai Tanácsa (Jegorov, Sztálin) július 22-én azt javasolta, hogy a fő csapás súlypontját a front alakulatai az északnyugati (breszti) szakaszról a délnyugatira (a lvovi) szakaszra, azaz a galíciai határra helyezzék át. S a főparancsnokság hozzájárult ehhez a javaslathoz.

A délnyugati front parancsnoksága, miután megkapta a főparancsnokság jóváhagyását, azt a feladatot tűzte seregei elé, hogy legkésőbb július 29-ig foglalják el Lvovot. A nyugati és a délnyugati front rohamcsapatainak ettől kezdve eltérő irányban, egymástól egyre jobban elszakadva kellett küzdeniük, s ez csökkentette a szovjet csapatok átütő erejét a lengyel fronton.

A lengyel hadsereg viszont időközben megerősödött, létszáma július folyamán és augusztus első felében csaknem egymillióra emelkedett. Augusztusban 23 lengyel hadosztály állt szemben a Vörös Hadsereggel. Közülük — annak a tervnek megfelelően, amelyet a lengyel főparancsnokság Weygand francia tábornokkal együtt kidolgozott — 20 hadosztályt a varsói szakaszra vezényeltek, s ugyanitt vetették be a tüzérség nagy részét.

A lengyel hadsereg főparancsnokság Weyganddal együtt úgy tervezte, hogy mindenáron tartja Varsót, s ugyanakkor délebbre, a lublini szakaszon erőteljesen hátba és oldalba támadja a nyugati front fő erőit, amelyek Varsót megkerülve nyomultak előre északnyugat felől. A Varsóért vívott harcok idején az ellenség a lvovi arcvonalszakaszt másodrendűnek tekintette.

A két szovjet arcvonal együttműködése megszakadt, s ez kedvező helyzetet teremtett az ellenség tervének végrehajtásához. A szovjet nyugati front parancsnoksága a főparancsnokság jóváhagyásával legfőbb erőit Varsó északi irányú átkarolására összpontosította, s a többi, összesen mintegy 160 kilométer hosszú frontszakaszon egy gyenge hadseregcsoportot hagyott. Az ellenség itt a mindössze 3—4000 gyalogost számláló moziri hadseregcsoport szakaszán különösebb erőfeszítés nélkül áttörhette az arcvonalat. Te-

tejébe még a nyugati front egységei általában nagyon meggyengültek a varsói hadművelet kezdetére. Súlyos veszteségeket szenvedtek a szakadatlan harcokban, a katonák a végsőkig kimerültek, friss utánpótlás nem érkezett, a hadtáp 200—400 kilométerre elmaradt, megszakadt az ellátás. Mindebből az következett, hogy a döntő visztulai ütközet idejére az ellenség már jelentős fölényben volt.

Augusztus 5-én a párt Központi Bizottsága megvitatta a harctéri helyzetet. A Vörös Hadsereg lengyelországi offenzívája elkerülhetetlennek bizonyult. Világos volt, hogy a lengyel intervenciósok és imperialista sugalmazóik nem óhajtják a békét, s tovább akarnak háborúskodni. Meg kellett törni az ellenség ellenállását. De a Központi Bizottság azt is látta, hogy a legfőbb stratégiai feladat — a varsói ellenséges hadseregcsoport leverése — csak úgy oldható meg, ha nemcsak a nyugati, hanem a délnyugati front erőit is erre a célra összpontosítja.

A Politikai Bizottság már néhány nappal a Központi Bizottság ülése előtt úgy határozott, hogy Vrangellel szemben létrehozza a déli frontot, a lengyel csapatok ellen küzdő seregeket pedig egyetlen nyugati frontban egyesíti. Leninhez intézett táviratában, augusztus 3-án Sztálin nyersen ezt a kijelentést tette: „. . . a Politikai Bizottságnak nem kellene ilyen jelentéktelen dolgokkal foglalkoznia". Lenin türelmesen megmagyarázta Sztálinnak, hogy álláspontja téves. Az OK(b)P Központi Bizottsága az augusztus 5-i ülésén hozott határozatával elrendelte, hogy a délnyugati frontról két hadsereget a nyugati front parancsnokságának rendelkezésére bocsássanak. Ez a két hadsereg az 1. lovashadsereg és a 12. hadsereg volt.

A varsói offenzíva azonban nem jelentette azt, hogy a szovjet kormány elzárkózik a Lengyelországgal való békés kapcsolatok megteremtésétől. Augusztus 8-án Moszkva ismét hivatalos nyilatkozatot tett közzé a lengyel állam szuverén jogainak és néprajzi határainak teljes elismeréséről. „A szovjet csapatok támadása — hangzott a nyilatkozat — pusztán katonai jellegű, s nem lesz ártalmára az eljövendő békeszerződésnek, nem fenyegeti a lengyel állam függetlenségét és területi sérthetetlenségét néprajzi határain be-

lül. A tárgyalások megkezdődnek, mihelyt e célból visszatérnek a lengyel küldöttek."[80] S ez nem pusztán deklaratív nyilatkozat volt. Már folyt a Vörös Hadsereg varsói offenzívája, amikor Lenin írásban közölte Csicserin külügyi népbiztossal, hogy a tárgyalások újrafelvétele esetén Danyisevszkijnek, a Minszkbe küldött szovjet békedelegáció vezetőjének azzal kell kezdenie a tárgyalásokat, „hogy ünnepélyesen kinyilatkoztatja

a) a függetlenséget és a szuverenitást;

b) a Curzon-vonaltól *keletre* eső határt;

c) mindennemű hadisarc mellőzését"[81].

A szovjet kormány még akkor is az igazságos, demokratikus, területi annexió és hadisarc nélküli békéért szállt síkra, amikor a Vörös Hadsereg Varsó kapuja előtt állt. De a béketárgyalások nem kezdődtek újra, mivel a lengyel kormány és az antant nyilvánvalóan nem óhajtotta a tárgyalásokat.

A legfelsőbb hadvezetés — a párt Központi Bizottságának útmutatásait követve — utasította a délnyugati front parancsnokságát, hogy készítse elő a 12. hadseregnek és az 1. lovashadseregnek a nyugati frontra vezénylését. Augusztus 11-én Kamenyev újabb utasítást küldött a délnyugati frontnak: „A nyugati front döntő csapást fog végrehajtani az ellenség leverése és Varsó körzetének elfoglalása céljából. Ennélfogva most egy időre le kell mondanunk arról, hogy az önök frontján birtokba vegyük a lvovi körzetet."

Az utasítás meghatározta, mennyi időn belül bocsássák a két hadsereget a nyugati front parancsnokának rendelkezésére. Technikai okok folytán a főparancsnokság utasítását csak megkésve, augusztus 13-án hozták tudomására a délnyugati front parancsnokságának. Ez utóbbi azt válaszolta a főparancsnokságnak, hogy „a délnyugati front hadseregei teljesítik fő harci feladatukat, Lvov—Rava Russzkaja körzetének elfoglalását. ... A hadsereg fő harci fel-

[80] A szovjet külpolitika dokumentumai III. köt 95 old.
[81] Lenin-gyűjtemény. XXXVI. 1959. 119. old.

adatainak megváltoztatását az adott körülmények között már nem tartom lehetségesnek."

A főparancsnokság még aznap megismételte a parancsot. Sztálin kereken megtagadta a parancs továbbítását, vagyis azt, hogy a 12. hadsereget és az 1. lovashadsereget átvezényeljék a nyugati arcvonalra; Sztálin tehát szembehelyezkedett a Központi Bizottság és Lenin utasításaival. A főparancsnokság újabb felszólítására augusztus 13-án Sztálin helyett az arcvonal Forradalmi Katonai Tanácsának másik tagja, Berzin, írta alá a parancsot. Másnap Sztálin a következő tartalmú táviratot kapta az OK(b)P Központi Bizottságától: „A súrlódások a főparancsnokság és Ön között odáig mentek, hogy ... azok tisztázása és kölcsönös megbeszélése végett személyesen kell találkoznunk; ezért kérjük, hogy a lehető legsürgősebben jöjjön Moszkvába." Sztálin augusztus 17-én utazott Harkovból Moszkvába, és azzal a kéréssel fordult az OK(b)P Központi Bizottságának Politikai Bizottságához, hogy mentsék fel őt a hadügyi feladatok alól. Kérését a Politikai Bizottság szeptember 1-én tárgyalta meg Lenin részvételével, s úgy határozott, hogy Sztálint felmenti a Forradalmi Katonai Tanács tagságának tiszte alól. A délnyugati front Forradalmi Katonai Tanácsának tagjává Guszevet nevezték ki.

A délnyugati front hadseregeinek átcsoportosítása elhúzódott.

Az 1. lovashadsereget csak augusztus 20-án indították útnak Lvov környékéről. S akkor már késő volt ahhoz, hogy bevessék a nyugati front támogatására. A Vörös Hadsereg varsói hadműveletе addigra már kudarcba fulladt.

Augusztus 16-án és 17-én az ellenség ellentámadást indított, s több erős csapást mért a harcokban megtizedelt, kimerült szovjet csapatokra. A lengyelek már augusztus 16-án áttörték az arcvonalat a moziri hadseregcsoport szakaszán.

A nyugati front seregei visszavonulásra kényszerültek. S miután az 1. lovashadsereg elhagyta a délnyugati frontot, csakhamar ennek a frontnak az alakulatai is kénytelenek voltak harcolva visszavonulni kelet felé. „... A hadsereg hallatlan és példa nélkül álló hősies erőfeszítések után tel-

jesen kimerült"[82] — így értékelte Lenin a varsói ütközet időszakában előállott helyzetet.

A Vörös Hadsereg visztulai vereségének a legfőbb oka az volt, hogy a gazdasági romlástól sújtott szovjetországnak ismét olyan ellenféllel kellett megütköznie, amelynek háta mögött a tőkés világ leggazdagabb nagyhatalmai álltak. Tetézték ezt a körülményt a súlyos hibák, amelyeket a szovjet hadvezetés az offenzíva időszakában elkövetett. Túlbecsülték az ellenségre mért vereséget, a két támadó arcvonal a döntő pillanatban elszakadt egymástól, az elfoglalt vonalakat nem erősítették meg, a hadtáp mindenütt lemaradt, s az offenzíva az utolsó szakaszban úgyszólván ellátás nélkül folyt. A balsiker egyik oka az, hogy elhúzódott a 12. hadsereg és az 1. lovashadsereg átvezénylése a nyugati frontra.

„Támadásunk során azzal, hogy túlságos gyors ütemben csaknem Varsóig nyomultunk előre, kétségtelenül hibát követtünk el. . . . és ennek a hibának az volt az oka, hogy túlbecsültük erőfölényünket."[83] — mutatott rá Lenin. Nem csekély szerepe volt annak is, hogy a délnyugati front mögött Lengyelország szövetségese, Vrangel hadműveleteivel a Vörös Hadsereg erőinek egy részét elvonta a lengyel arcvonalról.

A varsói kudarc azonban nem jelentette a szovjet állam vereségét a burzsoá-földesúri Lengyelország elleni háborúban. A szovjetországnak megvolt minden szükséges erőforrása a háború folytatásához és győzelmes befejezéséhez.

„Ha kénytelenek leszünk belemenni a téli hadjáratba, kimerültségünk és fáradtságunk ellenére sem kétséges, hogy mi győzünk"[84] — állapította meg Lenin 1920. szeptember 22-én az OK(b)P IX. összoroszországi konferenciáján.

Más helyzetben volt a burzsoá-földesúri lengyel állam. Lengyelország az antant segítsége ellenére kimerítette gazdasági erőforrásait. Pénzügyei kaotikus állapotba kerültek.

[82] *Lenin* Művei. 31. köt. 314. old.
[83] *Lenin* Művei. 32. köt. 175. old.
[84] *Lenin* Művei 31. köt. 281. old

Az ország belpolitikai helyzete rendkívül bonyolult és veszelyes volt a kormánykörök szempontjából. A jobboldali pártok demagógjainak és a katolikus papoknak sikerült a lengyel lakosság egy részét soviniszta, szovjetellenes métellyel elkábítaniuk. De öntudatos varsói és lodzi munkások, a dombrovói medence bányászai, a szegényparasztok 1920 nyarán úgy várták a Vörös Hadsereget, mint felszabadítójukat. E munkások és parasztok közül soknak kinyílt a szeme, amikor az első világháború éveiben katonáskodott. S éppen ezeket a munkásokat és szegényparasztokat kellett tényleges katonai szolgálatra behívni, amikor a lengyel hadsereg legmegbízhatóbb egységei felmorzsolódtak a júliusi és az augusztusi csatákban.

1920-ban ugyanaz történt Piłsudski hadseregével, ami annak idején Kolcsak és Gyenyikin fehér seregeivel: megváltozott az osztályösszetétele. Lengyelországnak nem volt ereje a Szovjet-Oroszország elleni háború folytatásához.

Október 12-én a szovjet és a lengyel küldöttség aláírta Rigában az előzetes békefeltételeket.

Füstbe ment a nemzetközi imperializmusnak az a terve, hogy Lengyelországot katonai támadóerőnek használja fel a szovjetország ellen.

A lengyel militaristák súlyos leckét kaptak. A szovjet kormány 1920 elején a Rigában aláírt egyezménynél jóval kedvezőbb feltételek mellett ajánlott békét Lengyelországnak. Az októberben elfogadott rigai feltételek szerint a szovjet—lengyel határ a szovjetország által áprilisban javasolt határvonaltól nyugatra húzódott. S tetejébe még a háború néhány hónapja alatt Lengyelország olyan súlyos veszteségeket szenvedett és annyira tönkretette gazdaságát, hogy évekbe telt, míg úgy-ahogy rendbe hozta az ország gazdasági helyzetét.

A szovjethatalom újabb nagy győzelmet aratott a polgárháborúban. A munkásosztálynak és a dolgozó parasztságnak azonban még további erőfeszítéseket kellett tennie ahhoz, hogy végképp befejezze a háborút: feladata volt még, hogy legyőzze Vrangelt, felszabadítsa a Távol-Keletet, és megsemmisítse a kaukázusontúli ellenforradalmi erőket.

A Lengyelországgal megkötött béke mindaddig nem lehetett tartós, amíg Vrangel, a „fekete báró" hadserege létezett. „A Vrangel-front — a lengyel front, a Vrangel ellen folytatott háború kérdése, és ahhoz, hogy a Lengyelországgal kötött előzetes békét végleges békévé változtassuk át, a legrövidebb időn belül végeznünk kell Vrangellal — állapította meg Lenin. — Ha ezt nem tesszük meg, nem lehetünk biztosak benne, hogy a lengyel földbirtokosok és tőkések a francia földbirtokosok és tőkések nyomására és azok segítségével nem igyekeznek még egyszer ránk erőszakolni a háborút."[85]

Az antant-imperialisták nagy jelentőséget tulajdonítottak a krími fehérgárdistáknak. Az amerikai kormány már 1920 augusztus első felében hivatalosan kijelentette, hogy minden eszközzel támogatni fogja Vrangelt. A Krímben megalakult fehérgárdista „kormányt" Franciaország Dél-Oroszország kormányának ismerte el. Az antant katonai bizottságának szeptember 6-i jelentése megállapította, „hogy a lengyel hadsereg ellentámadása és Vrangel sikerei kedvező helyzetet teremtettek, s ezt ki kell használni arra, hogy megkíséreljük a szovjet rendszer végleges felszámolását"[86]. Ebben az antant Vrangel hadseregének szánta a döntő szerepet. A lengyel csapatokat ugyanis utasították, hogy Vrangellal egybehangoltan hajtsák végre hadműveleteiket, így az ő szerepük most másodlagos volt. A lengyelekre az a feladat hárult, hogy védekező hadműveletekkel a lehető legnagyobb mértékben lekössék a Vörös Hadsereg erőit Lengyelország keleti határainál.

Vrangel legyőzése lett 1920 őszén a Vörös Hadsereg és az egész szovjet nép legfőbb feladata. Erre az arcvonalra áradt az utánpótlás, elsősorban a pártmozgósítással az arcvonalra küldött kommunisták özöne. Csupán szeptemberben mintegy kétezer kommunista indult erre a frontra az OSZFSZK-ból és Ukrajnából. Külön pártmozgósítással te-

[85] Ugyanott, 338. old.
[86] A polgárháború története. 3 kot 150 old

A frontra induló petrográdi kommunisták (1920)

remtették meg a kommunista utánpótlást a lovasság számára. Csupán Oroszország központi kormányzóságaiból 1700 párttag vonult be a lovassághoz.

Vrangel leverésének előkészítésében tevékenyen részt vettek a szovjet szakszervezetek. Augusztus végén a Szakszervezetek Központi Tanácsa felhívást intézett az ország valamennyi szakmai szervezetéhez.

„Szükség van a déli front támogatására, az öntudatos, aktív szakszervezeti funkcionáriusok újabb mozgósítására" — hangzott a felhívás. A Szakszervezetek Központi Tanácsa felhívta a figyelmet arra, hogy a szakszervezeteknek olyan embereket kell a frontra küldeniük, akik „át tudják vinni a proletariátus lelkesedését és energiáját az egész Vörös Hadseregre"[87].

A legaktívabb szakszervezeti tagok tízezrei indultak harcba Vrangel ellen. Az Oroszországi Kommunista Ifjúsági Szövetség Központi Bizottságának határozata alapján októberben több mint háromezer Komszomol-tagot mozgósítottak az OSZFSZK területén. Ezenkívül kétezer ukrán komszomolista érkezett a frontra.

A harcosoknak ruházat és lábbeli is kellett. Beköszöntött az ősz, közeledett a hideg, a sáros talaj és a járhatatlan utak időszaka, s a csapatoknak nem volt meleg ruhájuk és jó minőségű lábbelijük. Az a csekély egyenruhakészlet, amivel az ország akkoriban rendelkezett, nem volt elég a hadsereg szükségleteinek kielégítésére.

Ezért a Munka és Honvédelem Tanácsa Lenin elnökletével szeptember 3-án határozatot hozott a Vörös Hadsereg ruházati készleteinek sürgős kiegészítéséről és az egyéb hadfelszerelési tárgyakkal való ellátás fokozásáról.

Október elején Moszkvában összeült a bőripari munkások és alkalmazottak kongresszusa, amelyen Lenin is részt vett. Lenin kifejtette az egybegyűltek előtt, hogy a szovjetköztársaság legfőbb feladata Vrangel legyőzése, de ehhez a munkások és szakszervezeteik óriási energiájára van szük-

[87] A szovjet szakszervezetek szerepe a Vörös Hadsereg megteremtésében (1918—1920). 214. old.

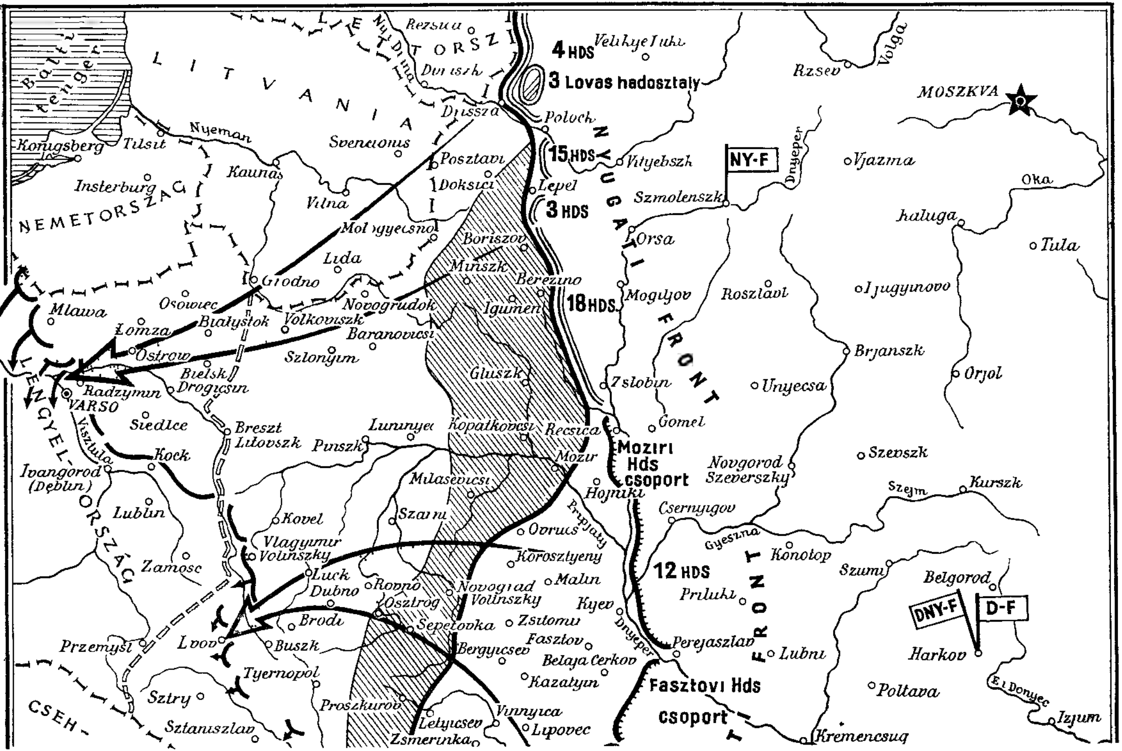

Balti tenger
LITVÁNIA
NEMETORSZÁG
LENGYEL-ORSZÁG
LETTORSZ
CSEH-
Königsberg
Tilsit
Nyeman
Insterburg
Kaunas
Vilna
Svencionis
Rezsica
Dunaszk
Dvina
Disszia
Posztavi
Doksici
Molodyecsno
Lida
Grodno
Osowiec
Mlawa
Lomza
Bialystok
Volkoviszk
Novogrudok
Baranovicsi
Szlonyim
Ostrow
Bielsk
Drogicsin
Radzymin
VARSO
Visztula
Siedlce
Kock
Ivangorod (Deblin)
Lublin
Zamosc
Breszt Litovszk
Pinszk
Luninyec
Kopatkovicsi
Recsica
Mozir
Milasevicsi
Szarni
Kovel
Vlagyimir Volinszky
Luck
Dubno
Rovno
Osztrog
Brodi
Lvov
Buszk
Przemysl
Tyernopol
Sztry
Sztanisztav
Proszkurov
Letyicsev
Zsmerinka
Vinnyica
Lipovec
Sepetovka
Bergyicsev
Novograd Volinszky
Zsitomir
Fasztov
Belaja Cerkov
Kazatyin
Korosztyeny
Malin
Ovrucs
Kijev
Dnyeper
Pripjaty
Hojniki
Minszk
Boriszov
Berezino
Igumen
Gluszk
Lepel
Polock
Velikye Luki
4 HDS
3 Lovas hadosztaly
15 HDS
3 HDS
18 HDS
NYUGATI FRONT
Vityebszk
Orsa
Mogiljov
Zslobin
Gomel
Mozirı Hds csoport
Szmolenszk
NY-F
Dnyeper
Roszlavl
Unyecsa
Novgorod Szeverszky
Csernyigov
Gyeszna
12 HDS
Priluki
Perejaszlav
Fasztovi Hds csoport
FRONT
Konotop
Lubni
Szumi
Szejm
Kurszk
Szevszk
Brjanszk
Orjol
Ljugyinovo
Vjazma
Rzsev
Volga
MOSZKVA
Oka
Kaluga
Tula
Belgorod
DNY-F
D-F
Harkov
Poltava
Kremencsug
E. Donyec
Izjum

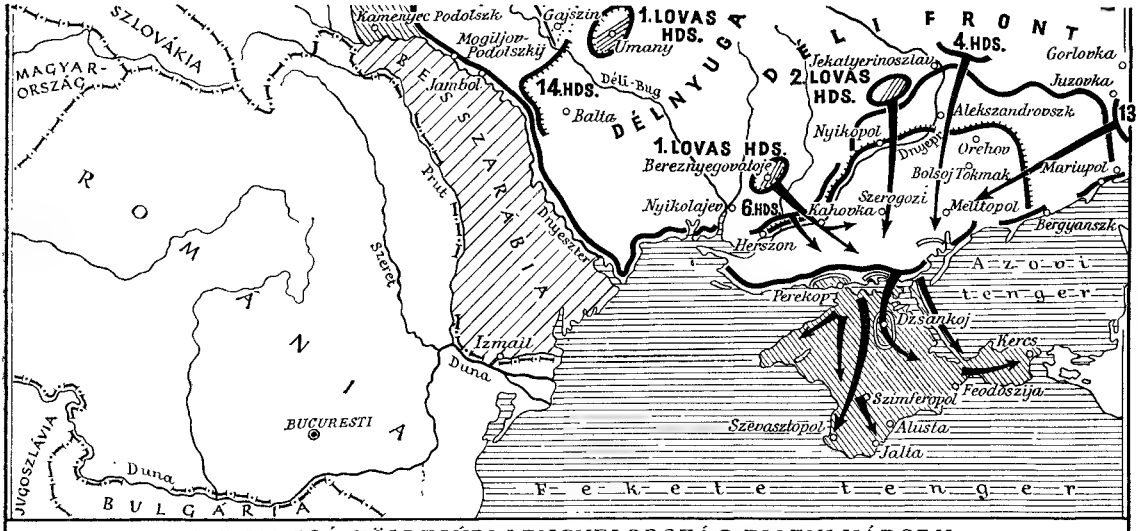

A BURZSOÁ-FÖLDESÚRI LENGYELORSZÁG ELLENI HÁBORU ÉS A FEHÉRGÁRDISTA VRANGEL-HADERŐ LEGYŐZÉSE 1920-BAN

- A Vörös Hadsereg egységeinek helyzete 1920 ápr. 24-én.
- A nyugati és a délnyugati front főcsapásainak iránya
- A délnyugati front csapatainak helyzete május 26-án
- A nyugati front csapatainak helyzete július 4-én
- A Vörös Hadsereg egységeinek helyzete augusztus 10-én
- A Curzon-vonal, amelyet az antant a Vörös Hadsereg offenzivájának határául megjelölt
- A Vörös Hadsereg által 1920-ban felszabadított nyugati és déli területek

100 0 100 200 300 km

ség. Különösen azoktól a szakszervezetektől követel nagy erőfeszítést a helyzet, amelyek közel állnak a hadiiparhoz. A legtöbb nehézség — mondotta Lenin — nem a hadsereg létszámának növelésében, hanem a hadsereg megfelelő ellátásában rejlik. Mindenekelőtt kópenyre és csizmára van szükség A legdiadalmasabb offenzíva is elakadhat a rossz ellátás miatt.

„Elvtársak! Önöktől függ, hogy a Vrangel elleni küszöbönálló támadást, amelyre minden erőnkkel felkészülünk, a lehető legsikeresebben és leggyorsabban hajtsuk végre. Önöktől fugg ez azért, mert azok a rendszabályok, amelyeket a szovjethatalom és a kommunista párt foganatosít, nem elegendők... szükség van a szakszervezetek segítségére is"[88] — hangsúlyozta Lenin.

A kongresszus elhatározta a tízórás munkaidő bevezetését a bőripari üzemekben.

Ugyanígy jártak el más iparágak munkásai is. A munkások úgy érezték, hogy az első vonalban harcolnak, ahol egyetlen balfogás, a legcsekélyebb figyelmetlenség sok bajtárs életébe kerulhet. Újra elborította az országot a kommunista szombatok hulláma; s a munkában minden egyes alkalommal nagyobb tömegek vettek részt.

A petrográdi és a moszkvai munkások kezdeményezésére október első napjaiban megkezdődött a meleg holmi gyűjtése a hadsereg számára. A párt támogatta ezt a kezdeményezést.

A Munka és Honvédelem Tanácsa elhatározta, hogy az egész koztársaságban megrendezi a meleg ruhanemű és lábbeli gyűjtését. A dolgozók gyakran lemondtak a legszükségesebbről, csak hogy segítsék a Vörös Hadsereget. A munkások, a parasztok, az alkalmazottak a legkülönfélébb holmikat és élelmiszereket adományozták a frontnak. Pedig nehéz idők jártak. Már nem egy esztendő telt el olyan körülmények között, hogy szinte lehetetlen volt egy inget vagy egy pár cipőt venni, s egy morzsányi „fejadagokra" fel nem osztott, egész cipó fényűzésnek számított. De az emberek az utolsó darabjukat is odaadták.

[88] *Lenin* Muvei 31 kot 316 old.

A parasztok is nagy segítséget nyújtottak a frontnak. Az 1920-as őszi élelmiszerkampány sikeresebb volt bármely előzőnél. Az állami szervek két hónap alatt — augusztusban és szeptemberben — 6,5 millió pud gabonát gyűjtöttek be (ez sokszorosan felülmúlta 1915 hasonló időszakának gabonabetakarítását, pedig 1915-ben még nem volt olyan szörnyű a gazdasági romlás, és a szibériai, az ukrán, a volgamelléki, a kubanyi gabonaföldek még nem váltak hadszíntérré).

Október 2-án Lenin azzal a felhívással fordult az ukrán parasztokhoz, hogy minden erővel segítsék a Vörös Hadsereget. Egyetlen dolgozó paraszt se vonuljon félre, ha a munkások és parasztok ügyéről van szó, ne maradjon tétlen vagy közömbös, amikor családjának megmentéséről, a paraszti föld és a szovjethatalom védelméről van szó — írta Lenin.

Az ukrán dolgozó parasztság önkéntesek ezreit adta a frontnak, ellátta a csapatokat élelemmel, harcolt a Vörös Hadsereg mögöttes területén garázdálkodó fehérgárdista nacionalista bandák ellen.

A párt és a nép erőfeszítései igen gyorsan eredményre vezettek. A délen küzdő szovjet csapatok félelmetes erejű hadsereggé váltak. A főparancsnokság gyalogsági és lovassági alakulatokat vezényelt a Kaukázusból, Szibériából, Turkesztánból és az ország más vidékeiről Vrangel ellen.

A szeptember 21-én létrejött déli fronton három hadsereg küzdött: a 6. és 13., valamint a 2. lovashadsereg. Rövid időn belül megalakult itt a 4. hadsereg is. Ide vezényelték át ezenkívül az 1. lovashadsereget.

A párt Központi Bizottsága és a szovjet kormány kipróbált káderekkel erősítette meg a déli frontot. Lenin javaslata alapján a dicső proletárhadvezért, Frunzét, állították a déli front élére. 1920. szeptember 8-án a Köztársasági Forradalmi Katonai Tanácshoz küldött üzenetében Lenin hangsúlyozta: „Frunzét kellene megbízni a Vrangel elleni front főparancsnokságával, s azonnal oda kellene őt küldeni. Kértem Frunzét, mielőbb beszélje meg Önökkel a dolgot. Azt mondja, már tanulmányozta a Vrangel-frontot, felké-

szült az arcvonal parancsnokságának átvételére, jól ismeri (még az Urál-vidékről) a kozákok elleni harc módszereit."[89]

A Központi Bizottság szeptember 20—21-i teljes ülésén hozott határozat értelmében a déli front főparancsnokává Frunzét, a Forradalmi Katonai Tanács tagjává pedig Guszevet nevezték ki. Valamivel később megerősítették tisztségében a Déli Front Forradalmi Katonai Tanácsának másik tagját, a nagy tekintélyű magyar kommunistát, Kun Bélát.

A déli front hadseregeinek alakulatainál erős pártszervezeteket hoztak létre: 713 pártsejtben összesen 11 576 párttag és több mint 5000 tagjelölt tömörült.[90] Megvolt a szilárd, kommunista mag, s ez tette lehetővé a csapatoknál a pártpolitikai munka hatékonyságának emelését, a fegyelem megszilárdítását és a harckészség fokozását.

A párt Központi Bizottságának utasítása úgy szólt, hogy még a tél beállta előtt fel kell szabadítani a Krím-félszigetet.

Szeptember 20-án, mielőtt Frunze elindult volna a déli frontra, Lenin fogadta őt.

Másnap Frunze ismét találkozott Leninnel a Népbiztosok Tanácsának épületében. Lenin sietett valahova. Arra kérte Frunzét, írjon és haladéktalanul értesítse mindenről. „Szerencsés utat! — mondotta búcsúzóul. — Eredményes munkát kívánok, és hiszem, hogy mielőbb igen kedvező híreket kapok öntől."[91]

Frunze, miután a frontra érkezett és megismerkedett a helyzettel, arra a megállapításra jutott, hogy az ellenség alkalmasint megsejtette a veszélyt. Vrangel úgy döntött, hogy az aktív hadművelet az egyetlen eszköz, mellyel akadályozhatja a Vörös Hadsereg átcsoportosítását s megzavarhatja a döntő csapás előkészületeit.

A déli fronton szakadatlan, rendkívül heves harcok dúl-

[89] A polgárháború története. 5. köt. 199. old.

[90] Ugyanott.

[91] *Sz. A. Szirotyinszkij:* Arszenyij útja, Frunze életrajza. Vojenizdat 1959. 192 old (oroszul).

tak. Különösen szeptember közepén éleződött ki a helyzet. A fehérgárdista parancsnokság nagy offenzívát tervezett a jobb parti Ukrajna ellen, de a 2. szovjet lovashadsereg és a 6. hadsereg útjában állt. Vrangel úgy döntött, hogy mielőtt lesújtana ezekre a hadseregekre, előbb tönkreteszi a Donyec-medencét fedező 13. hadsereget, mivel a jobb parti Ukrajna elleni támadás közben a 13. hadsereg a fehér arcvonal jobbszárnyára zúdíthatta csapásait. Az ellenség elhatározta, hogy elejét veszi ennek a veszélynek.

Szeptember 14-én a Vrangel-haderő megkezdte a 13. hadsereg elleni támadást. A nyomás erős volt, s a szovjet csapatoknak harcolva vissza kellett húzódniuk észak és északkelet felé. Az ellenség elfoglalta Alekszandrovszkot, Volnovahát és Marjupolt. Előrenyomulása veszélyeztette a Donyec-medencét, s bár ezt a veszélyt csakhamar elhárították, Vrangel támadása igen bonyolulttá tette a harctéri helyzetet. A 13. hadsereg kénytelen volt elhagyni előbbi állásait.

Október 6-án Vrangel újra támadásba küldte egységeit, ezúttal közvetlenül a jobb parti Ukrajna ellen. A fehéreknek az volt az elgondolásuk, hogy egyesülnek Piłsudski seregeivel, s így próbálják meghiúsítani a szovjet—lengyel béketárgyalásokat.

Október 9-étől 15-éig heves harcok dúltak a Dnyeper jobb partján, Aposztolov, Nyikopol és Tok vasútállomás körzetében. A 2. lovashadsereg, valamint a 13. és a 6. hadsereg egységei visszaverték a támadó fehérgárdista csapatokat. De Vrangelék tovább támadtak. Október 14-én és 15-én megrohanták a Kahovka körzetében levő szovjet állásokat, amelyeket a Bljuher vezette 51. hadosztály védelmezett. Ám az ellenség itt is vereséget szenvedett.

A jobb parti Ukrajna elleni fehéroffenzíva kudarcba fulladt. Ezzel füstbe ment az antantnak az a terve, hogy Vrangel és a burzsoá-földesúri Lengyelország erőit közös frontban egyesíti s ezáltal újból felszítja a szovjet—lengyel háborút. A szovjet csapatok dnyeperi győzelmei nemzetközi jelentőségre tettek szert.

De bármilyen nagy győzelmeket aratott délen a Vörös Hadsereg, a küzdelem java még hátra volt.

Lenin utasítására Kamenyev főparancsnok jelentést terjesztett az OK(b)P Központi Bizottsága elé, s ebben vázolta a Vrangel feletti végleges győzelem érdekében szükséges, legfontosabb intézkedéseket. Jelentésében javasolta, hogy az ország katonai tartalékainak nagyobb részét a déli hadszíntérre irányítsák, ugyanitt kell bevetni a nyugati front fegyveres erőinek és harci eszközeinek egy részét is, érintetlenül hagyva azonban a délnyugati frontot.

A főparancsnok azt javasolta, hogy a nyugati frontról elvonandó csapatokat és harceszközöket részben a déli fronton, a Vrangel elleni közvetlen harcban vessék be, részben pedig erősítsék meg velük a fekete-tengeri partvidéket és a Kaukázus védelmét, mert Vrangel és az antant ezekre a területekre is kiterjeszthetik hadműveleteiket.

„Befejezésül — így szólt a főparancsnok jelentése —, szükségesnek tartom ismételten hangsúlyozni azt a legfőbb gondolatot, amely az ismertetett elhatározásomhoz vezetett: amikor egyidejűleg folytattunk harcot Lengyelország és Vrangel ellen, nem sok sikerrel jártunk; elkerülhetetlen a haderő és a harci eszközök gyors összpontosítása e két ellenség egyike ellen, mégpedig Vrangel ellen, ezt követeli meg az általános harci helyzet; ezzel a megoldással magától értetődően együtt jár az a kockázat, hogy gyengítjük erőinket Nyugaton, de félmegoldás esetén sem lehet egészen kiküszöbölni ezt a veszélyt, mert semmi biztosíték nincs arra, hogy a délvidéki harcokkal egy időben meg tudnánk adni a nyugati frontnak a teljes védelmi képessége helyreállításához szükséges harci eszközöket.[92]

Lenin 1920. október 13-án áttanulmányozta a jelentést, s a Központi Bizottság Politikai Bizottságának többi tagjához a következő véleménnyel továbbította: „Szerintem egyet kell érteni a főparancsnokkal . . .” Emellett lényegesen ki is egészítette a főparancsnok elgondolásait. Javasolta, hogy haladéktalanul kezdjék meg a hadosztályok átvezénylését a nyugati frontról, nem várva be a lengyel békeszer-

[92] A polgárháború története. 3. köt. 408 old.

ződés aláírását. Erre azért volt szükség, hogy még a tél beállta előtt, amilyen gyorsan csak lehet, leszámolhassanak Vrangellal.

Hogy a Vrangel feletti győzelem megszervezésében közreműködjenek, a párt Központi Bizottsága a déli frontra küldte Kalinyint, az Összoroszországi Központi Végrehajtó Bizottság elnökét, Lunacsarszkij művelődésügyi népbiztost, Kurszkij igazságügyi népbiztost, Szemasko egészségügyi népbiztost, valamint Kamenyev főparancsnokot. Az elvégzett munkáról és a déli front csapatainak helyzetéről a Központi Bizottság kiküldöttei mindennap tájékoztatták Lenint, aki feszült figyelemmel kísérte, hogyan haladnak előre a Vörös Hadsereg döntő támadásának előkészületei. Október 16-án Lenin az alábbi táviratot küldte Frunzénak:

„Megkaptam Guszev és az Ön ujjongó táviratát, de félek, túlságosan derűlátók. Ne feledjék, hogy ha törik, ha szakad, a visszavonuló ellenség sarkában be kell nyomulni a Krímbe. Készüljenek fel minél alaposabban, ellenőrizzék, hogy felderítették-e az összes gázlókat a Krím elfoglalásához."[93]

Lenin nagy figyelemmel kísért mindent, ami ezekben a napokban az arcvonalon történt. Állandó kapcsolatban állt a déli front parancsnokságával, gondosan tanulmányozta az onnan érkező jelentéseket és közleményeket. Október 18-án Frunze értesítette Lenint, hogy a csapatokat kiinduló állásokba vonják össze a támadáshoz. Másnap ismét jelentést tett Leninnek a helyzetről, s közölte vele elképzeléseit a küszöbönálló hadműveletről. A déli front parancsnokságát nyugtalanította az a körülmény, hogy a fehérek támadás esetén a melitopoli megerősített állások mögé vonulhatnak vissza. Ez a visszavonulás volt ugyanis Vrangel egyetlen kiútja; ez esetben elkerülhette volna a megsemmisítést Észak-Tauriában, s megbújhatott volna a Krím-félszigeten.

A szovjet parancsnokság számításba vette ezt, s meggyorsította az ellentámadási előkészületeket. Fékezően hatott, hogy az 1. lovashadsereg még nem érkezett meg a frontra. Vrangel október 21-én megkezdte keleti hadseregcsoportjának visszavonását. Mihelyt ezt felfedezték, Frunze

[93] *Lenin* Művei. 35. köt 441. old.

utasította a 13. hadsereg parancsnokát, Uborevicsot, hogy erőinek egy részével haladéktalanul vegye üldözőbe az ellenséget.

Miután Lenin értesült az ellenség visszavonulásáról, október 24-én az alábbi táviratot küldte az 1. lovashadsereg Forradalmi Katonai Tanácsának:

„Vrangel nyilvánvalóan visszavonja csapatait. Lehetséges, hogy már most megpróbál megbújni a Krímben. A legnagyobb bűn lenne egérutat hagyni neki. A küszöbönálló csapás sikere jelentős mértékben az 1. lovashadseregtől függ. Utasítjuk az 1. lovashadsereg Forradalmi Katonai Tanácsát, hogy a leghősiesebb erőfeszítésekkel mielőbb vonja össze az 1. lovashadsereget."[94]

Két nappal később az 1. lovashadsereg megérkezett a déli frontra. Egységei Beriszlav és Kahovka körzetében gyülekeztek. A szovjet csapatok most már megindíthatták az offenzívát. Október 26-án Frunze aláírta a támadás megkezdéséről szóló parancsot. A csapatoknak ezzel a hadművelettel meg kellett akadályozniuk, hogy a fehérek visszavonuljanak a Krím felé, és ott erős védőállásokat építsenek ki. A déli front valamennyi hadseregének az volt a feladata, hogy az ellenség észak-tauriai fő erőit megsemmisítve, a menekülők sarkában benyomuljon a félszigetre.

A déli front szovjet alakulatai akkor már gyalogságban több mint négyszeres, lovasságban pedig csaknem háromszoros fölényben voltak az ellenséggel szemben. Csaknem két és félszer annyi ágyújuk és másfélszer annyi géppuskájuk volt, mint a fehérgárdistáknak.

A támadás október 28-án kezdődött, s az ellenséget már 30-án valamennyi arcvonalszakaszon kiűzték állásaiból. A 13. hadsereg egységei, köztük a Kasirin vezette 3. lovashadtest, kiverték a fehérgárdistákat a melitopoli megerősített állásokból, s elfoglalták Melitopol városát. A körülzárt Vrangel-seregek megpróbáltak kitörni a szovjet csapatok gyűrűjéből, hogy visszavonuljanak a Krímbe. Október 30-ától november 3-áig az 1. lovashadseregnek egyedül kellett állnia az ellenséges erők nyomását, mivel a 4. és a 13. had-

[94] Ugyanott, 444. old.

sereg nem tudott idejében eljutni a megjelölt körzetbe. Az ellenség létszám és műszaki felszerelés tekintetében kétszeres túlerőben volt az 1. lovashadsereggel szemben. Ennek ellenére a vöröslovasok erős csapást mértek rá.

„Egységeink — emlékezett vissza Vrangel erre a csatára — súlyos veszteségeket szenvedtek halottakban és sebesültekben! Sokan megfagytak s nagy volt a foglyok száma."[95]

Az észak-tauriai győzelem előhirnöke volt Vrangel végső vereségének és a Krím felszabadításának. 1920. november 3-án Lenin a politikai felvilágosítási dolgozók országos értekezletén a következőket mondotta:

„A Vrangel fölött aratott győzelmek, amelyekről tegnap olvastunk, és amelyekről ma és valószínűleg holnap olvasni fognak, azt mutatják, hogy a harc egyik szakasza vége felé közeledik, hogy egész sor nyugati országgal sikerült békét kötnünk, márpedig minden egyes győzelem, amelyet a katonai fronton kivívunk, felszabadít bennünket a belső harc, az államépítés politikája számára. Minden lépés, amellyel a fehérgárdisták legyőzése felé közeledünk, fokról fokra a gazdasági politikára helyezi át a harc súlypontját."[96]

Most már csak az volt hátra, hogy a szovjet csapatok legyőzzék a fehérgárdista alakulatok maradványait a Krímben. Ez azonban nem volt könnyű feladat.

A Krím-félszigetet a keskeny perekopi földszoros köti össze a kontinenssel. Ezenkívül két híd volt — a szivasi vasúti híd és a csongari híd —, de ezeket a fehérgárdisták felrobbantották. Az ellenség erős védelmi berendezéseket épített a perekopi földszoroson és a Csongar-félszigeten, s a legharcképesebb fehérgárdista tiszti egységeket, a „kornyilovistákat", „markovistákat", „drozdovistákat" és junkereket osztotta be oda szolgálatra. Perekop a legtapasztaltabb külföldi szakértők véleménye szerint áttörhetetlen volt. Vrangel az antant képviselőivel együtt arra számított, hogy a Krímbe vezető utakon folytatott védelmi harcokban sikerül megtizedelnie a déli front szovjet seregeit, s azután döntő vereséget mérhet rájuk. És abban

[95] A fehér ügy. VI. köt. 226. old.
[96] *Lenin* Művei. 31. köt. 383. old.

a hiszemben, hogy a Vörös Hadseregnek sok időre van szüksége egy újabb offenzíva előkészítéséhez, a tábornok megkezdte seregeinek átcsoportosítását.

Ámde a déli front parancsnoksága úgy döntött, hogy nem hagyja Vrangelt lélegzethez jutni, nem ad időt neki ahhoz, hogy rendbe hozza szétzilált egységeit. Szükséges volt tehát, hogy a szovjet alakulatok váratlanul megrohamozzák Perekopot és Csongart, nem várva be a gyors északi-tauriai előrenyomulás idején elmaradt hadtáposztagok és nehéztüzérség érkezését.

A fő csapást a perekopi szakaszon a 6. hadsereg hajtotta végre. A terv az volt, hogy a hadsereg egyik része átkel a Szivason, s hátba támadja a perekopi ellenséges állásokat, másik része pedig frontális támadást intéz a Török Sánc ellen. Ezután a 6. hadseregnek Jevpatorija, Szimferopol és Szevasztopol irányában kellett előrenyomulnia. A 2. lovashadsereget a 6. hadsereg rendelkezésére bocsátották.

A csongari szakaszon a 4. hadsereg harcolt, elvonva Vrangel erőit. Az 1. lovashadsereget a perekopi szakaszon vetették be.

A roham előkészítése szakadatlan ellenséges tűzben folyt. Már fagyott, csontig hatoló szél fújt, és sok katona még nem kapott meleg ruhát és lábbelit. A harcosoknak szinte állandóan a szabad ég alatt kellett tartózkodniuk. Az élelmezés sem volt megfelelő. Ám az emberek ezekben az órákban vajmi keveset gondoltak a nehézségekre. Példátlan hőstettet vártak tőlük — s ők készen álltak a harcra.

1920. november 7-éről 8-ára virradó éjjel — a Nagy Október harmadik évfordulójának éjszakáján — megkezdődött Perekop ostroma. November 7-én este 10 órakor a szovjet csapatok átkeltek a Szivason. Az élővédekkel együtt haladt Olencsuk, egy helybeli paraszt, aki vállalkozott rá, hogy kalauzolja a vörösegységeket. A koromsötét őszi éjszakában három órán keresztül tartott ez a nem mindennapi átkelés a Szivas csúszós medrén, ágyú- és géppuskatűzben. Amint partot értek, nyomban harcba lendültek a csapatok. A vörösrohamok lavinája végigsöpört a Litovszkij-félszigeten, s reggelre csaknem teljesen megtisztította a fehérektől. A 15. és az 52. hadosztály az ellenséges kubanyi dandár

leverése után délelőtt 10 órára átkarolta a perekopi állásokat, s a jusunyi erődítések felé tört előre.

A Törös Sánc elleni támadást azonban a sűrű köd miatt elhalasztották, s így ez november 8-án reggel helyett csak délben kezdődött meg. Az ellenséges erődvonal áttörésére irányuló első kísérletek kudarcot vallottak. A katonákat földhöz tapasztotta az ellenséges tűz a Török Sánc drótakadályai előtt.

Közben a csongari szakaszon még folytak az előkészületek a Szivason való átkelésre. A 9. lövészhadosztály egységei N. V. Kujbisev parancsnoksága alatt előretörtek az Arabatszkaja Sztrelka (a Szivast az Azovi-tengertől elválasztó keskeny homokos földnyelv — *Ford.*) mentén, de az ellenséges hajók tüze megállította őket. A harctéri helyzet bonyolulttá vált. A szél irányt változtatott, s a Szivas vize elöntötte a gázlót. Az átkelés abbamaradt. A Litovszkij-félszigeten harcoló egységekkel megszakadt az összeköttetés.

Frunze — hogy megmentse a helyzetet — elhatározta, hogy azonnal felújítja a Török Sánc elleni frontális támadást. Az akció végrehajtását a Bljuher által vezényelt 51. hadosztályra bízta. A közeli falvak lakóit a frontparancsnokság mozgósította a gázlókon végzendő biztonsági munkákra, a 3. lovashadtest 7. hadosztályát a Litovszkij-félszigeten harcoló egységek támogatására küldte a Szivason keresztül, s valamivel később ugyanoda vezényelte a 2. lovashadsereg 16. hadosztályát. November 9-ére virradó éjjel megkezdődött a perekopi erődítmények újabb, immár negyedik ostroma. Ez mindössze félóráig tartott — a vörösegységek birtokba vették a Török Sáncot.

November 9-én reggelre a 7. és a 9. lovashadosztály átkelt át a Szivason. Az átkelés alkalmával rendkívüli hősiességet tanúsítottak a 15. lövészhadosztály 127. Mcenszki ezredének harcosai, parancsnokai és politikai beosztottai. Az ezred ellenséges tüzérségi és gépfegyvertűzben kelt át a Szivason, nyomban támadásba lendült, s négy ágyút zsákmányolt, kezelő legénységüket pedig foglyul ejtette. De november 9-én hajnalban az ellenség lovasegységeket vetett támadásba ezen a szakaszon. A támadást a 127. Mcensz-

ki ezred fogta fel. Az ezred állta a rohamot. Este az ellenség tüzérségi támogatással újabb támadást intézett. Ezt a segítségül küldött 128. tulai ezred verte vissza, amelynek magvát tulai munkások alkották. A fehérek ismét kénytelenek voltak visszavonulni. De csakhamar újra megpróbálták elérni céljukat. Ezúttal harckocsiktól és lovasságtól támogatott gyalogság támadt a vörösökre. Az ellenséget jól irányzott puska-, géppuska- és tüzérségi tűz fogadta. A fehérgárdisták földhöz lapultak. Ezt kihasználva, a vörösezredek maguk lendültek támadásba, s végleg visszavetették az ellenséget.

A szovjet katonák a fehéreket üldözve betörtek a jusunyi erődítmények első vonalába. De tovább nem juthattak. November 10-én reggel ismét fellángoltak a harcok. Estére az 51. hadosztály egységei elfoglalták a második erődvonalat, s elérték a harmadikat. Vrangel azonban összeszedte válogatott hadtesteinek maradványait, s visszaszorította a szovjet ezredeket.

A perekopi szakaszon támadó egységek helyzetének megkönnyítése végett Frunze parancsot adott a csongari ellenséges erődítmények ostromának megkezdésére. November 11-ére virradó éjjel a Grjaznov parancsnoksága alatt álló 30. lövészhadosztály támadásba lendült. Elsőnek az Urálvidéki pártaktívából alakult 266. ezred kezdte meg az átkelést a Szivas déli partjára. S a 30. hadosztály csakhamar elfoglalta a fehérek mindhárom csongari védővonalát. Az ellenség megkezdte a visszavonulást. A 30. hadosztály győzelme nyomban éreztette hatását Perekopnál.

A fehéreket kiverték a jusunyi állásokból. A vrangelisták visszavonultak; üldözésükre a 2., majd nyomban utána az 1. lovashadsereget vetették be.

November 12-én Frunze részletes jelentést küldött Leninnek és a párt Kozponti Bizottságának a kivívott győzelmekről.

„Tanúsítom — írta —, hogy hős gyalogságunk részéről a legnagyobb fokú vitézség nyilvánult meg Szivas és Perekop ostrománál. Az egységek keskeny átjárókon, gyilkos tűzben haladva támadták az ellenséges műszaki zárakat...

A front hadseregei teljesítették a köztársaság iránti kö-

telességüket. Az oroszországi ellenforradalom utolsó fészke romba dőlt, s a Krím ismét szovjet kézre került."[97]

November 13-án a Vörös Hadsereg csapatai felszabadították Szimferopolt, másnap Feodosziját, november 15-én Szevasztopolt, 16-án pedig Kercset.

A szovjet offenzíva befejező szakaszában nagy segítséget kapott a Vörös Hadsereg a krími partizánoktól. November közepén a déli front seregei a krími partizánok közreműködésével megsemmisítették a Vrangel-haderő maradványait, s teljesen felszabadították a Krím-félszigetet.

A Vrangel-haderőnek, a fehérgárdisták utolsó védőbástyájának megsemmisítése „a Vörös Hadsereg történetének egyik legragyogóbb lapja"[98]. A külső és a belső ellenforradalom olyan vereséget szenvedett, hogy ezután már nem volt ereje az intervenció és a polgárháború folytatására.

December 24-én a Munka és Honvédelem Tanácsa Lenin elnökletével történelmi jelentőségű határozatot hozott, amely leszögezte: „Az OSZFSZK a déli front seregeinek határtalan bátorsága folytán megszabadult az oroszországi ellenforradalom utolsó támaszától. A délen küzdő csapatok hősi erőfeszítései révén felszabadult a Krím, Vrangel a tengerbe szorult, s erői végleg szétszóródtak. Az ország végre megpihenhet a fehérgárdisták által ráerőszakolt hároméves polgárháború után, hozzáláthat számtalan sebének begyógyításához, s helyreállíthatja az utóbbi években oly sokat szenvedett népgazdaságát."[99]

„ÉS A CSENDES-ÓCEÁNNÁL VÉGET ÉRTEK A CSATÁK..."

Még javában folytak a csaták a lengyel és a Vrangel-arcvonalon, amikor a szovjet állam a Vörös Hadsereg erőinek egy részét a közép-ázsiai, a kaukázusontúli és a távolkeleti ellenforradalmi tűzfészkek felszámolására vetette be.

[97] M. V. Frunze a polgárháború arcvonalain. 443. old.

[98] *Lenin* Művei. 31. köt. 504. old.

[99] Lenin katonai jellegű üzenetváltásai (1917—1920). 260. old.

A szovjet csapatok óriási segítséget nyújtottak az intervenciósok és a burzsoá nacionalisták elnyomó uralma ellen fellázadó kaukázusontúli és közép-ázsiai népeknek.

Közép-Ázsia 1919 végén és 1920 elején megfeszített harc színtere lett. A szovjet csapatok legfőbb feladata ebben az időszakban a Kaspi-tengeren túli vidék és vele együtt Krasznovodszk kikötő felszabadítása volt. A feladat végrehajtása a szovjetország számára azt jelentette, hogy hozzáférhetővé válnak a legfontosabb ásványolajforrások, jelentős segítséget nyújthat a turkesztáni dolgozóknak, s kedvező összeköttetés létesül a Kaukázusontúllal a Kaspi-tengeren keresztül.

A Kaspi-tengeren túli vidék felszabadítása a Frunze parancsnoksága alatt álló turkesztáni front seregeinek feladata volt. Az offenzívát különleges hadseregcsoport hajtotta végre V. V. Kujbisevnek, a Forradalmi Katonai Tanács tagjának vezetésével. A szovjet egységek 1919. december 2-án indították meg a támadást. A fő erők délkelet felől, Kizil-Arvat vasútállomástól a vasútvonal mentén törtek előre Krasznovodszk irányában. S minthogy az ellenség meglehetősen nagy erőkkel rendelkezett a krasznovodszki szakaszon, a szovjet parancsnokság úgy döntött, hogy megkerüli az ellenséges hadseregcsoportot. Ehhez százkilométeres utat kellett megtenni a Kara-Kum sivatagon át. A szovjet csapatokat krasznovodszki munkások, Golcev és Kurocskin vezették át a sivatagi utakon. Négy napon keresztül éjjel-nappal, megállás nélkül vonultak a Vörös Hadsereg menetoszlopai a végtelen homoksivatagban, élükön Kujbisevvel, a halhatatlan bolsevikkal, a lánglelkű forradalmárral.

„Ha az ellenség valamiképpen felfedez bennünket, mind egy szálig ott veszünk — írta később Kujbisev. — Az útviszonyok, különösen nappal, iszonyúak voltak... kevés volt a víz, fejenként három pohár jutott naponta — ebben a hőségben nem is gondolhattunk rá, hogy mosakodással frissítsük fel magunkat, hiszen a víz még szomjúságunk csillapítására sem volt elég. Különösen a gyalogság menetelt szörnyű viszonyok között: a hosszú hadtáposzlopok el-

lenére sem tudtunk mindent a lófogatokra és tevékre rakni, s a vöröskatonák rengeteg holmit cipeltek."[100]

De a szovjet csapatok mindezeket a nehézségeket leküzdötték, s váratlanul két erős csapást zúdítottak a fehérgárdistákra: az egyiket Kazandzsik, a másikat Ajgyin vasútállomásnál. Számos foglyot és nagy hadizsákmányt ejtettek; egyebek közt 1 páncélautó és 2 páncélos szerelvény, 9 löveg, 30 géppuska, nagy mennyiségű puska, lőszer és töltény került szovjet kézre, valamint 18 sértetlen mozdony és 9 vasúti szerelvény rakománnyal együtt.

Az ellenséges erők ajgyini veresége eldöntötte a Kaspi-tengeren túli offenzíva kimenetelét. De Krasznovodszknak, az utolsó és legfontosabb Kaspi-tengeren túli ellenséges támaszpontnak az elfoglalásához még mintegy két hónapra volt szükség. Krasznovodszk 1920. február 6-án szabadult fel. A Krasznovodszkért vívott harcokban a Vörös Hadsereg csapataival együtt vett részt a 2. turkesztáni ezred, amelynek állományában oroszok (50 százalék), üzbégek és kirgizek (40 százalék), valamint osztrákok és magyarok is voltak.

A Kaspi-tengeren túli fehérgárdisták legyőzése után, a turkesztáni front minden ereje a ferganai és a szemirecsjei ellenforradalom elfojtására irányult. A Vörös Hadsereg megerősítésére a Turkesztáni Kommunista Párt határterületi bizottsága 3000 kommunistát mozgósított. 1920 tavaszán a Vörös Hadsereg egységei a turkesztáni dolgozók támogatásával helyreállították a szovjethatalmat a Szemirecsje (Hétfolyó) síkságon. De a Ferganai medencében, ahol nagy baszmacs erők garázdálkodtak, elkeseredett harcok indultak meg. A baszmacsok mozgalma burzsoá nacionalista ellenforradalmi mozgalom volt, amelynek osztálybázisát a helyi kulákok (a bájok), a feudális-nemzetségi arisztokrácia képviselői (a manapok), a muzulmán papság és a kereskedők alkották. A baszmacs bandákba elmaradott, a politikában járatlan parasztok is bekerültek, akiket megtévesztett a burzsoá nacionalista propaganda. A burzsoá nacionalisták harcba hívták a népet „a nemzeti függetlenségért", „az isz-

[100] *Kujbisev:* Epizódok az életemből. Moszkva 1957..72. old. (oroszul).

lám védelmében", a „hitetlen" oroszok ellen. Ám a valóságban a burzsoá nacionalisták és a baszmacs vezetők korántsem voltak hívei a közép-ázsiai népek nemzeti függetlenségének, hanem eladták népeiket az angol imperialistáknak, akikkel szoros kapcsolatuk volt. Ami pedig az oroszgyűlöletet illeti, ez csak azokkal szemben érvényesült, akik a szovjethatalom mellett szálltak síkra. A fehérgárdista tábornokokkal és a fehérkozák atamánokkal a baszmacs vezérek és a burzsoá nacionalisták régóta egy húron pendültek. A baszmacsok és eszmei irányítóik a dolgozók legádázabb ellenségei voltak.

A párt és a szovjethatalom óriási munkát fejtett ki, hogy leleplezze a dolgozó tömegek előtt a baszmacs mozgalom osztályjellegét, nép- és nemzetellenes jellegét. Fontos szerepük volt azoknak a politikai intézkedéseknek, amelyeket a kommunista párt és a szovjet kormány Turkesztánban tett. 1920. március 23-án megjelent a Turkesztán önkormányzatáról kiadott rendelet. A közép-ázsiai dolgozók megnyerése szempontjából nagy jelentősége volt az OK(b)P turkesztáni feladatairól szóló 1920. június 29-i párthatározatnak, amely rámutatott annak szükségességére, hogy a párt kiküszöbölje a nemzeti egyenlőtlenség mindennemű megnyilvánulását, s gyökeresen felszámolja a határterületen a feudális csökevényeket és a cárizmus közép-ázsiai politikájának minden következményét.

A szovjethatalom egyik legfontosabb feladata Turkesztánban a Központi Bizottság véleménye szerint az volt, hogy haladéktalanul földhöz juttassa a föld nélküli parasztokat (a dekhanokat), s bevonja a helyi dolgozókat a határterület közigazgatásába.

A szovjethatalom politikájának eredményeképpen az ellenforradalmi elemek elszigetelődtek a néptömegektől, amelyek a gyakorlatban győződtek meg arról, hogy csakis a szovjethatalom hozza meg nekik az igazi nemzeti és társadalmi felszabadulást s menti meg őket az imperialista gyarmati rabságtól.

Még 1919 novemberében zászlót bontott a hivai dolgozók forradalmi mozgalma. Hivában Dzsunaid kán, a külföldi imperialisták bérence uralkodott. A dolgozók élén a fiatal

hivai kommunista szervezet állott. A fellázadt hivaiak Szovjet-Turkesztánhoz és a Vörös Hadsereg parancsnokságához fordultak segítségért.

Hodzsamammedovnak, az „ifjú bokharai mozgalom" tagjának vezetésével Hivából küldöttség érkezett Taskentbe. Frunze fogadta a küldöttséget, és kijelentette, hogy a Vörös Hadsereg mindenkor támogatja a szabadságukért küzdő elnyomott népeket.

„Hivai barátaink — mondotta Frunze —, mindig számíthatnak támogatásunkra."[101]

A Központi Végrehajtó Bizottság turkesztáni bizottságának és az OSZFSZK Népbiztosok Tanácsának megbízásából 1919. november 20-án Hivába utazott a turkesztáni front Forradalmi Katonai Tanácsának tagja, Izmajlov. Az volt a feladata, hogy segítséget nyújtson a hivai forradalmi erőknek a káni uralom megdöntéséért vívott fegyveres harc megszervezésében.

1919. december 22-én a szovjet kormány parancsot adott a Vörös Hadsereg egységeinek, hogy nyújtsanak segítséget a hivai dolgozóknak. Erre Sajdakov parancsnok, valamint a hivai kommunista Atasev parancsnokhelyettes vezetésével a szovjet hadseregcsoport 1920. február 1-én bevonult Hivába. A feudális reakció erői vereséget szenvedtek.

A Vörös Hadsereg egységei és a hivai forradalmi osztagok vállvetve harcoltak Dzsunaid kán bandái ellen. E harcok során férfias bátorságban és hősiességben példát mutatott sok kommunista, többek között Atodzsanov, Gulimamedov, Lucenko, Primbetov, Szijackij, Hodzsanyijazov. A hatalmat ideiglenes forradalmi népi kormány vette át, s az áprilisban összeült I. horezmi népi kurultáj (parlament) kikiáltotta a Horezmi Népi Szovjetköztársaságot. 1920. szeptember 13-án Moszkvában szövetségi szerződés jött létre a Horezmi Népi Szovjet Köztársaság és az OSZFSZK között.

1920 tavaszán a szovjet csapatok a turkesztáni dolgozók

[101] Az OK(b)P turkesztáni határterületi pártbizottságának és a turkesztáni Központi Végrehajtó Bizottságának tudósításai. 136. sz. 1920. június 22.

támogatásával fokozták a harcot a baszmacsok ellenforradalmi, burzsoá nacionalista mozgalma ellen, amely különösen Ferganában öltött nagy méreteket. A ferganai baszmacs bandák megsemmisítésében fontos szerepe volt a 2. turkesztáni hadosztálynak Verevkin-Rohalszkij, illetve 1920 januárjától kezdve Konovalov parancsnoksága alatt. 1920 júniusában a baszmacsok súlyos vereséget szenvedtek. Sok katona, parancsnok és politikai megbízott bizonyította be ezekben a harcokban sziklaszilárd jellemét és hősiességét, ami náluk a hadművészetben való jártassággal párosult. Ezek közé tartozott: Ibrahimov, Klementyev, Csanisev, Ikramov, Karimov, Rahimbajev, Szalikov, Furmanov, Ahunbabejev, Szokolov, Usakov, valamint a nemzetközi dandár parancsnoka: Kuzsella cseh kommunista.

1920 augusztusában népi forradalom tört ki Bokharában. A forradalmi tömegeket az 1918 őszén alakult bokharai kommunista párt vezette. A párt alapítói és vezetői: Abduszamadov, A. Alijev, H. Alijev, Poltorackij, Haszainov és Jakubov voltak. A bokharai nép azonban saját erejéből nem lett volna képes felülkerekedni a bokharai kán haderején, mert ez utóbbit támogatták az imperialisták. A bokharai dolgozók segítséget kértek a szovjet kormánytól. Ezt a kérést 1920. augusztus 25-én vitatta meg a Központi Végrehajtó Bizottság turkesztáni bizottsága és az OSZFSZK Népbiztosainak Tanácsa. Határozatot hoztak a bokharai népnek nyújtandó fegyveres és egyéb segítségről. Augusztus 28-án Frunze kiadta a támadási parancsot a turkesztáni front csapatainak a bokharai kán több mint 16 000 gyalogost és lovast számlálo fegyveres erői ellen. Az ellenséggel együttműködtek a bokharai területi kormánycsapatok, összesen 27 000 fővel. Szeptember 1-én indult meg a támadás Bokhara ellen, s Frunze már másnap ezt táviratozta Leninnek:

„A vörös bokharaiak és egységeink együttes rohamával ma bevettük az ősi Bokhara erődjét. A bokharai népámító és reakciós terrorrendszer utolsó támasza is elesett... Az emir megmaradt követőivel együtt elmenekült, elfogására megtettük az intézkedéseket. Közép- és Észak-Bokharában már létrejött a forradalmi rendszer. Az oroszországi és a

bokharai Vörös Hadsereg csapatai köszöntik Turkesztán és egész Oroszország munkásait és parasztjait az örömhír alkalmából."[102]

Október 6-án az I. bokharai kurultáj kikiáltotta a Bokharai Népi Szovjet Köztársaságot.

A hivai és a bokharai forradalom jellegénél fogva nem szocialista, hanem népi demokratikus forradalom volt, amely véget vetett a féljobbágyi, feudális állapotoknak, s megmentette a népeket az imperialista gyarmati rabság veszélyétől. A hatalmat a nép ragadta kezébe. A népi szovjetköztársaság a szocialista köztársaságot megelőző, átmeneti forma volt.

1920-ban és 1921-ben a szovjethatalom óriási győzelmeket aratott a Kaukázusontúlon. Erősen hozzájárult a kaukázusontúli dolgozók forradalmi harcának fellendüléséhez Gyenyikin veresége.

1920 április végén helyreállt a szovjethatalom Azerbajdzsánban. Itt csaknem két évig uralkodtak az intervenciósok és a burzsoá nacionalisták, ám a kommunisták vezette munkások és parasztok harca a szabadságért, a szovjethatalomért egyetlen napig sem szünetelt.

A dolgozók egybekovácsolásában fontos szerepet töltött be Azerbajdzsán Kommunista Pártjának megalakulása. A párt szerves része volt az OK(b)P kaukázusi határterületi szervezetének. Megalakulása az azerbajdzsáni kommunista pártszervezetek I. kongresszusán történt, amely 1920. február 11-én nyílt meg Bakuban. A kongresszus megválasztotta az AK(b)P Központi Bizottságát, amelynek tagja lett többek közt Bajramov, Buniatzade, Huszejnov, Hadzsijev és Karajev. A KB elnökségének elnökévé Huszejnovot választották meg. A kongresszus a fegyveres felkelés előkészítését tűzte ki a kommunisták feladatául. A forradalmi harc legfontosabb központja Baku volt. A fegyveres felkelés előkészítésének közvetlen irányítására forradalmi vezérkar alakult. A bolsevikok vezetésével mindenütt harci egységek és felkelő osztagok, munkásosztagok létesültek.

Azerbajdzsán Kommunista (bolsevik) Pártjának Központi

[102] M. V. Frunze a polgárháború arcvonalain. 330. old.

Bizottsága szoros kapcsolatot teremtett a 11. szovjet hadsereg Forradalmi Katonai Tanácsával, amelynek tagja volt Ordzsonikidze és Kirov. 1920. április 22-én a kommunisták értekezletet tartottak Bakuban a 11. hadsereg képviselőinek részvételével, s ott elhatározták, hogy április 27-én déli 12 órakor ultimátumot küldenek a muszavatista kormánynak, követelve lemondását, majd nyomban megkezdik a fegyveres felkelést.

Az OK(b)P Kaukázusi Határterületi Bizottsága, valamint az AK(b)P Központi Bizottsága és Bakui Bizottsága április 24-i határozatával Azerbajdzsán egész területén harci készültségbe helyezte a pártszervezeteket.

Április 27-én reggel a bakui munkások fegyverkezni kezdtek. A katonai flottilla a kommunisták vezetésével kifutott, ágyúit a kormány székházára és a parlamentre irányította. A Szultanov vezette kommunista küldöttség április 27-én pontosan 12 órakor átnyújtotta az ultimátumot a muszavatistáknak. A kormány úgy döntött, hogy megvitatás vegett a parlament elé terjeszti az ultimátumot. A felfegyverzett munkásosztagok azonban éjjel két órára már elfoglalták a legfontosabb bakui kormányépületeket. Április 28-ára virradó éjjel a muszavatista kormány feloszlott. A felkelő nép kikiáltotta az Azerbajdzsáni Szovjet Szocialista Köztársaságot. Megalakult az ideiglenes forradalmi bizottság, élén Narimanovval. A bizottság a következő nyilatkozattal fordult Leninhez:

„Minthogy egyedül nem tudjuk feltartóztatni a külső és a belső ellenforradalom egyesült bandáinak támadását, az Azerbajdzsáni Ideiglenes Forradalmi Bizottság javasolja az Oroszországi Szovjet Köztársaság kormányának, hogy lépjen vele testvéri szövetségre a világimperializmus ellen, s kéri, nyújtson haladéktalanul gyakorlati segítséget a Vörös Hadsereg egységeinek a helyszínre küldése útján."[103]

A segítség nyomban meg is jött. A felkelő azerbajdzsáni nép támogatására a 11. hadsereg kapott parancsot. A hadsereg páncélvonatai Jefremov parancsnoksága alatt már április 28-án reggel benyomultak Bakuba. Velük együtt

[103] A polgárháború története. 3. köt. 462—463. old.

érkezett a városba Mikojan, és csakhamar lelkesen fogadta a nép a 11. hadsereg bevonuló gyalogos egységeit. Április 30-án Ordzsonikidze és Kirov is Bakuba érkezett.

Május 5-én Lenin a következő táviratot intézte Szovjet-Azerbajdzsán kormányához:

„A Népbiztosok Tanácsa üdvözli a független Azerbajdzsán Köztársaság dolgozó tömegeinek felszabadulását és szilárdan meg van győződve arról, hogy a független Azerbajdzsán Köztársaság, szovjet kormány vezetésével, az Oroszországi Szocialista Föderatív Szovjet Köztársasággal vállvetve, megvédelmezi szabadságát és függetlenségét a keleti elnyomott népek esküdt ellenségével, az imperializmussal szemben.

Éljen a független Azerbajdzsán Szovjet Köztársaság!...

Éljenek Azerbajdzsán munkás- és parasztttömegei.

Éljen Azerbajdzsán és Oroszország munkásainak és parasztjainak szövetsége!"[104]

Az azerbajdzsáni szovjethatalom helyreállítása nagy befolyással volt az örményországi és a grúziai forradalmi eseményekre.

1920 februárjától kezdve Örményország dolgozói fokozottan készültek a forradalmi felkelésre. Februártól áprilisig a kommunisták vezetésével több megmozdulás zajlott le Jerevánban, Alekszandropolban, Szarikamisban és Karszban. Márciusban vasutassztrájk tört ki. A dolgozók követelték a szovjethatalom megteremtését. Nőtt az örményországi bolsevik szervezet tekintélye. Ennek egyik mércéje a taglétszám növekedése volt: az 1919 szeptemberi 400 taggal szemben 1920 áprilisában mintegy 3000 volt a tagok száma.

1920 nyarán Örményországban és Grúziában az OK(b)P szerves részeként megalakult a kommunista párt.

Az örmény forradalmi erők készen álltak a fegyveres harcra. Harckészségük próbája az 1920 május elsejei ünnep volt. Az OK(b)P Örményországi Bizottsága a májusi seregszemlét értékelve a következőket állapította meg a kaukázusi határterületi pártbizottságának küldött jelentésében:

[104] *Lenin* Művei. 31. köt. 129. old.

„A május elsejei megmozdulások sikere mindenütt szemléltetően mutatta, milyen mély gyökerei vannak a pártnak a tömegekben, köztük a katonatömegekben is... Ezen a napon nem a hatalom megragadása volt a feladatunk, de ettől a naptól kezdve már világos volt, hogy ez a kérdés a legközelebbi jövő kérdése."[105]

Az OK(b)P Örményországi Bizottságának, valamint az alekszandropoli, a karszi, a szarikamisi, a dilizsani és a kjavtarlai pártszervezeteknek a képviselői május 7-én Alekszandropolban megvitatták a fegyveres felkelés előkészítését, s megalakították a Forradalmi Katonai Bizottságot.

1920. május 10-én a forradalmi osztagok elfoglalták Alekszandropolt, s kikiáltották Örményországban a szovjethatalmat. A munkásokat a környező falvak parasztjai segítették. Szarikamisban, Karszban, valamint a nor-bajazeti és a dilizsáni járásban megkezdődött a fegyveres felkelés.

A dasnakok pánikszerűen kapkodtak. Segítségért fordultak az antanthoz, s az ellenforradalomnak sikerült levernie a dolgozók felkelését. Sok kommunistát elfogtak és börtönbe vetettek. Ám a dasnak-uralom vége elkerülhetetlen volt, s napról napra közeledett.

1920 szeptemberében háború tört ki Törökország és Örményország között. A török csapatok rövid idő alatt elfoglalták Örményország jelentős részét, Szarikamissal, Karsszal és Alekszandropollal együtt. A dasnakok az amerikai, az angol, a francia és az olasz kormányhoz fordultak segítségért. Ezek a kormányok azonban megtagadták a segítséget.

Az örmény népet a fizikai megsemmisülés veszélye fenyegette. Ez a háború ismét meggyőzte az örmény dolgozókat arról, hogy csakis úgy találhatnak kivezető utat súlyos helyzetükből, ha megdöntik a burzsoá nacionalista uralmat, megteremtik a szovjethatalmat és szövetséget kötnek Szovjet-Oroszországgal. 1920 októberében és novemberében a forradalmi megmozdulások hatalmas hulláma újból végigsöpört Örményországon.

[105] Idézi *G. B. Garibdzsanjan:* Az örmény kommunista szervezetek harca a szovjethatalom győzelméért. Jerevan 1957. 237—238 old.

A szovjet kormány és az OK(b)P Központi Bizottsága nagy figyelemmel kísérte a kaukázusontúli eseményeket. November 27-én a Központi Bizottság Politikai Bizottságának ülésén megtárgyalta a kaukázusontúli helyzetet.

Az OK(b)P Központi Bizottsága javasolta az örmény kommunistáknak, hogy készüljenek a fegyveres felkelésre. A Központi Bizottság Kaukázusi Bizottsága és Örményország Kommunista (bolsevik) Pártjának Központi Bizottsága kidolgozta a felkelés részletes tervét. A felkelésnek az északi, Azerbajdzsánnal határos vidéken kellett megkezdődnie.

1920. november 29-én az idzseváni és a dilizsáni munkások és parasztok a bolsevikok vezetésével fegyveres akciót hajtottak végre a kormány ellen. A dasnak hatóságok katonaságot vetettek be, a katonák azonban a forradalom mellé álltak. Megalakult az Örményországi Forradalmi Katonai Bizottság. Elnöke Kaszjan lett, tagjai pedig Mravjan, Tyer-Gabrieljan, Bekzadjan, Nuridzsanjan és Dovlatjan. A forradalmi bizottság a néphez intézett nyilatkozatában november 29-én közhírré tette:

„A kommunista párt által vezetett felkelő örmény tömegek akaratának megfelelően szocialista szovjet köztársaságnak nyilvánítjuk Örményországot."[106]

November 30-án az örmény forradalmi bizottság táviratban kérte Lenint, hogy segítse az örmény népet forradalmi harcában. S december 2-án a Vörös Hadsereg egységei már bevonultak Jerevánba.

A szovjethatalom katonai és politikai sikereit értékelve Lenin 1920 decembereben, a VIII. szovjetkongresszuson megállapította:

„Az elmúlt év folyamán politikánk Keleten is nagy sikereket aratott. Üdvözölnünk kell a Buharai, Azerbajdzsán és Örmény Szovjet Köztársaság megalakulását és megszilárdulását, amely országok visszaszerezték teljes függetlenségüket, sőt, ezekben az országokban a munkások és a parasztok vették kezükbe a hatalmat. Ezek a köztársaságok azt bizonyítják, azt tanúsítják, hogy a szovjethatalom eszméi

[106] A polgárháború története. 3. köt. 497. old.

és elvei nemcsak az ipari tekintetben fejlett országokban találnak megértesre és valósíthatók meg azonnal, amelyekben olyan társadalmi erőre támaszkodnak, mint a proletariátus, hanem olyan országokban is, amelyekben a parasztságra támaszkodnak. A paraszt-szovjetek eszméje győzött."[107]

1920 végére megteremtődtek a szovjethatalom grúziai győzelmének feltételei. A grúziai dolgozók forradalmi felkelése Lori körzetében kezdődött 1921. február 12-ére virradó éjjel, s hamarosan átterjedt a gori, a borcsalini, a racsini, a lecshumi és a többi járásra. Megalakult a Grúziai Forradalmi Bizottság, amelynek tagja volt Maharadze, Orahelasvili, Eliava, Gegecskori és Kvirkvelia. A forradalmi bizottság szovjet szocialista köztársaságnak nyilvánította Grúziát. Február 25-én a forradalmi osztagok és a Vörös Hadsereg egységei bevonultak Tifliszbe, március 4-én pedig Szuhumba. Március 17-én Lenin utasította a 11. hadsereget, hogy teremtsen kapcsolatot a Grúziai Forradalmi Bizottsággal.

A szovjethatalom kaukázusontúli győzelmével, valamint az azerbajdzsáni, az örmény és a grúz szocialista köztársaság megalakulásával csapást mért a nemzetközi imperializmus erőire.

A közép-ázsiai és a kaukázusontúli ellenforradalmi tűzfészkek felszámolása után már csak a Távol-Keleten maradtak szervezett ellenforradalmi erők: intervenciós csapatok. De ott is egyre bizonytalanabbá vált a szovjethatalom ellenségeinek helyzete.

A Lengyelországgal és a Vrangellal vívott háború megakadályozta a Vörös Hadsereget abban, hogy közvetlenül a Kolcsak-uralom bukása után befejezze a Távol-Kelet felszabadítását. 1920 februárjában Lenin figyelmeztette a Köztársasági Forradalmi Katonai Tanácsot: „Idióták lennénk, ha hagynánk, hogy elragadjon bennünket az ostoba előretörés Szibéria belsejébe, miközben Gyenyikin feléled és a lengyelek támadnak. Ez bűn lenne."[108] Épp ezért a szovjet kormány tekintettel a bonyolult helyzetre, igyeke-

[107] *Lenin* Művei. 31. köt. 506. old.
[108] Lenin-gyűjtemény XXXVI. 97 old.

zett elkerülni a háborút Japánnal. A párt Központi Bizottsága és a kormány úgy döntött — s ez volt az egyedüli helyes döntés a fennálló körülmények között —, hogy úgynevezett ütközőállamot létesít a Távol-Keleten. A Központi Bizottság utasította a távol-keleti pártszervezeteket, hogy kerüljék az összeütközést a japánokkal, s létesítsenek ideiglenes forradalmi népi hatalmat, a bolsevikok vezetése alatt.

A Távol-Keleti Köztársaságot 1920. április 6-án kiáltották ki Verhnyeugyinszkban, a nyugat-bajkálontúli dolgozók és partizánok kongresszusán. A köztársaság területe a Bajkáltól a Csendes-óceánig terjedt, s magában foglalta a Bajkálontúlt, az amuri területet, a Tengermelléket, Kamcsatkát és Észak-Szahalint. 1920. május 14-én az OSZFSZK az egész távol-keleti határterület kormányának ismerte el a Távol-Keleti Köztársaság kormányát.

A Távol-Keleti Köztársaság politikai irányítását a párt Központi Bizottsága által megalakított Távol-Keleti Bizottság látta el, amelynek különböző időpontokban tagjai voltak többek között Anohin, Bujko, Gubelman, Krasznoscsekov, Kubjak, Nyikiforov és Petrov.

Japán kénytelen volt tárgyalásokba bocsátkozni a Távol-Keleti Köztársaság ideiglenes kormányával. A tárgyalások 1920 május végén fejeződtek be. A japán kormány hivatalos nyilatkozatban közölte, hogy elismeri a Távol-Keleti Köztársaságot s kivonja csapatait a Bajkálontúlról és a habarovszki körzetből. Ez a szovjet külpolitika hatalmas sikere volt.

1920 október közepén a japán csapatok kénytelenek voltak elhagyni a Bajkálontúlt. Október 21-én a Távol-Keleti Köztársaság Forradalmi Néphadserege kiűzte Csitából Szemjonov atamán fehérgárdista bandáit.

A japán imperialisták azonban makacsul igyekeztek beavatkozni az új köztársaság belügyeibe. Céljuk az volt, hogy a helyi burzsoá elemekre, valamint az eszerekre és a mensevikekre támaszkodva olyan ellenforradalmi kormány alakuljon, amely teljes egészében Japántól függ. Ám 1921 januárjában a Távol-Keleti Köztársaságban lebonyolított alkotmányozó gyűlési választásokon a kommunisták döntő győzelmet arattak. Ekkor Japán elhatározta, hogy

felvonulási területet létesít a távol-keleti agresszió kiterjesztése céljából. 1921 májusában a fehérgárdisták a japán intervenciósok segítségével lázadást robbantottak ki Vlagyivosztokban. A Tengermellék déli részén nyílt fehérgárdista diktatúra létesült. Ide gyűltek a Szemjonov-bandák és a Kolcsak-hadsereg maradványai. S 1921. november 5-én a fehérgárdisták offenzívát indítottak a Távol-Keleti Köztársaság ellen. Decemberben az ellenség elfoglalta Habarovszkot és Volocsajevkát. Megkönnyítette az ellenséges hadműveleteket az, hogy abban az időben folyt a forradalmi néphadsereg egységeinek újjászervezése.

A forradalmi néphadsereg, amelynek parancsnokává 1921 második felében Bljuhert nevezték ki, csak 1922 februárjában tudott aktív hadműveleteket indítani.

A támadás súlyos körülmények között folyt. Zord tél volt negyven fokos fagyokkal. Az ellenség jól megerősítette állásait. Különösen erős védelmi berendezések épültek Volocsajevka vasútállomásnál. Három napig dúlt a harc. 1922. február 12-én a vörösök rohammal bevették Volocsajevkát. Nyeronov, a 2. amuri hadsereg volt katonája így beszéli el a volocsajevkai harcokat:

„Az állomást az Ijuny-Karany-hegy választotta el tőlünk, a hozzá vezető utakat a fehérek több sor szögesdróttal, sáncokkal és csapdákkal látták el. A kitűnően felfegyverzett, jóllakott és melegen öltözött fehérgárdisták jól kiépített fedezékekben és lövészárkokban lapultak, hátulról páncélvonatok védték őket...

Volocsajevka ostroma február 10-én reggel kezdődött ... Február 11-én kisebb rohamcsapatok alakultak azzal a feladattal, hogy rejtve, kúszva megközelítsék a fehér állásokat, tüzérségi tüzünket az ellenséges tüzelési pontokra helyezzék, s átjárókat vágjanak a drótakadályokon keresztül...

Ezzel telt el a nap...

Hajnalban ágyúink dörgése, majd az ellenséges tüzérség hangja, a volocsajevkai erődítmény újabb ostromának kezdetét jelezte...

A fagy lélegzetelállító volt, megbénította a harcosok kezét, de bajtársaink dühe percről percre nőtt csata közben...

Néhány lövészezredünk a harc legfeszültebb pillanataiban elfoglalta Verhnye- és Nyizsnye-Szpasszkojét, a lovasegységek pedig átkaroló mozdulattal hátba támadták az ellenséges erődítéseket.

Ezt a váratlan, hatalmas kettős csapást a fehérgárdisták nem bírták, s gyorsan visszavonultak."[109]

Így esett el egy újabb fehérgárdista „Verdun".

Mondaként él tovább az emlék
Mint tűzláng, mely ég, lobog
Rólatok szpasszki roham éjszakái
S rólatok, volocsajevki napok.

— így szól a népdal a felejthetetlen harcokról.

Még az ellenség is kénytelen volt elismerni a Vörös Hadsereg hősiességét.

„György-kereszttel tüntetnék ki minden egyes vöröskatonát, aki részt vett Volocsajevka ostromában" — jelentette ki a fehér seregek parancsnoka.

Két nappal később, február 14-én felszabadult Habarovszk. Ezután hosszabb szünet állt be a hadműveletekben. A forradalmi néphadsereg útjába japán csapatok kerültek, amelyek még nem hagyták el a Távol-Keletet. El kellett kerülni az összeütközést Japánnal, s gondosan fel kellett készülni a fehérgárdisták teljes leverésére.

1922 tavaszán és nyarán sokat romlott Japán nemzetközi és belső helyzete. A csendes-óceáni befolyási övezetekért vívott harc erősen kiélezte Japán és az Egyesült Államok viszonyát. A háború utáni gazdasági válság súlyos csapást mért a japán gazdasági életre. Fokozódott a munkanélküliség, erősödtek a munkás- és parasztmegmozdulások. Ebben az időszakban alakult meg Japán Kommunista Pártja, s a párt megszervezte az Oroszországi Intervenció Ellen Küzdők Harci Szövetségét.

Ilyen körülmények között az OSZFSZK kormányának kitartó követelésére a japán imperialisták kénytelenek voltak megkezdeni csapataik kivonását a Távol-Keleti Köztársaság területéről. Emellett azonban igyekeztek minden

[109] Izvesztyija, 1960. február 23.

szükségessel ellátni a fehérgárdistákat, hogy azok tovább harcolhassanak a szovjethatalom ellen.

De ez nem mentette meg a fehérgárdisták maradványait a végső megsemmisüléstől. Az 1922. október 7-e és 9-e között lezajlott harcokban a fehérek súlyos vereséget szenvedtek Szpasszkojénál. Október 17-én a forradalmi néphadsereg egységei bevonultak Nyikolszk-Usszurijszkijba, 1922. október 25-én pedig Vlagyivosztokba. Az óriási győzelem alkalmából Lenin október 26-án az alábbi üdvözlő táviratot küldte a Távol-Keleti Köztársaság kormányának.

„A győzelmes Októberi Forradalom ötödik évfordulójára Vörös Hadseregünk még egy döntő lépést tett abban az irányban, hogy teljesen megtisztítsa az OSZFSZK és a vele szövetséges köztársaságok területét a külföldi megszállók csapataitól: A Távol-Keleti Köztársaság forradalmi néphadserege Vlagyivosztok elfoglalásával újra egyesíti Oroszország dolgozó tömegeivel azokat az orosz állampolgárokat, akik a japán imperializmus súlyos járma alatt szenvedtek. Amikor ez újabb győzelem alkalmából üdvözlöm Oroszország minden dolgozóját és a hős Vörös Hadsereget, kérem a Távol-Keleti Köztársaság kormányát, adja át a felszabadított területek és Vlagyivosztok minden munkásának és parasztjának az OSZFSZK Népbiztosok Tanácsának üdvözletét."[110]

1922. november 13-án a Távol-Keleti Köztársaság Csitában összeült országgyűlése elhatározta, hogy az orosz Távol-Keleten kikiáltja a szovjethatalmat, és felkéri az Oroszországi Központi Végrehajtó Bizottságot, hogy egyesítse újból a Távol-Keletet az OSZFSZK-val. 1922. november 16-án a Központi Végrehajtó Bizottság határozata alapján a Távol-Kelet újból egyesült az OSZFSZK-val.

Így tűnt el a külföldi intervenció és a polgárháború utolsó tűzfészke. A Vörös Hadsereg befejezte győzelmes csendes-óceáni hadjáratát. Beköszöntött az a várva-várt óra, amikor Szovjet-Oroszország munkásai és parasztjai minden erejükkel hozzáfoghattak a legigazságosabb társadalom, a nemzedékek álmát megtestesítő kommunizmus építéséhez.

[110] *Lenin* Művei. 33. köt. Szikra 1953. 380. old.

Elcsitult a polgárháború harci zaja. Oroszország dolgozói több mint három évig tartó súlyos nélkülözések és véres áldozatok árán kivívták maguknak azt a jogot, hogy hozzáfogjanak a békés munkához.

Több mint negyven esztendő választ el bennünket e zord és hősi napoktól. A nép azonban nem felejtette el a volgai és az uráli harcokat, az orjoli ütközetet, Petrográd védelmét, a legendás Kahovkát, a volocsajevkai napokat és Perekop ostromát.

Nagy győzelmet arattak a szovjetország munkásai és dolgozó parasztjai az intervenciósok és a fehérgárdisták leverésével. Elsősorban a nemzetközi imperializmus veresége volt ez, hiszen az imperialisták szították fel a polgárháború tüzét, a szovjet rendszer pusztulását remélve. Az imperialista tervek kudarcba fulladtak. A tőkés hatalmak és az akkori idők egyetlen munkás-paraszt állama közötti háborús összetűzés a dolgozók államának győzelmével végződött.

A külföldi intervenció és a polgárháború súlyos megpróbáltatást jelentett Szovjet-Oroszország számára. Ez a háború egy gazdaságilag elmaradott és tönkrement ország harca volt a külső és a belső ellenforradalmi erőkkel, amelyek a legerősebb, legnagyobb, rendkívül fejlett gazdasággal, hatalmas hadseregekkel és korszerű haditechnikával rendelkező tőkésállamok: az Egyesült Államok, Anglia és Franciaország segítségére támaszkodtak.

Egymást érték a Szovjet-Oroszország elleni imperialista hadjáratok, egyik támadás a másikat követte, egyre újabb arcvonalak keletkeztek. A frontok gyűrűje fojtogatta a munkás-paraszt köztársaságot. Az ország beláthatatlan déli, északi, keleti és nyugati térségei hosszú időre hadszíntérré váltak s ez százezrek halálát, városok és falvak pusztulását,

üzemek, bányák, vasutak és parasztgazdaságok megsemmisülését okozta. Az ellenséges lövedékek és bombák számos üzemet, városi és falusi lakóházat tettek romhalmazzá. A külföldi intervenciósok, valamint a hazai tőkések és földbirtokosok kirabolták az országot. A munkások és a parasztok eme ádáz ellenségei, érezvén, hogy szovjetföldön ég a lábuk alatt a talaj, igyekeztek külföldre hurcolni minden kezük ügyébe eső értéket: gabonát, jószágot, fát, prémet, szenet, ásványolajat, vasércet, mangánércet, rezet, ezüstöt, platinát, aranyat, hajókat, ipari berendezést. A rablók semmitől sem riadtak vissza. Ugyanazzal a kapzsisággal ragadták el a kincset érő orosz aranykészletet, mint a szegényes paraszti ruhát. S amit az ellenség nem tudott magával vinni, azt egyszerűen megsemmisítette. Az anyagi kár, amelyet az intervenciósok és a fehérgárdisták Szovjet-Oroszországnak okoztak, a korántsem teljes hivatalos adatok szerint több mint 39 milliárd rubel, valójában pedig mintegy 50 milliárd rubelre tehető.

A külföldi katonai intervenció és a polgárháború javarészben elpusztította az ország termelőerőit. Évekbe telt, amíg a szovjetország munkásai és parasztjai önfeláldozó, hősies munkával helyreállították a népgazdaságot.

A szovjet állam az intervenciósokkal és a fehérgárdistákkal vívott súlyos és szívós harcokban megvédte függetlenségét. A földkerekség egyhatodán tartósan megszilárdult az új, szocialista társadalmi és államrend. A külső és a belső ellenségen aratott győzelem lehetővé tette, hogy a szovjet nép áttérjen a békés építőmunkára, s valóra váltsa a proletárdiktatúra államának nagy alkotó céljait.

Megszilárdult a fiatal szovjet állam nemzetközi helyzete is, nagyot nőtt a tekintélye a világ dolgozói előtt. Az imperialisták kénytelenek voltak számolni a szovjetköztársasággal. „Kivívtuk magunknak azokat a feltételeket, amelyek lehetővé teszik, hogy fennmaradhassunk a tőkés hatalmak mellett, amelyek most kénytelenek kereskedelmi kapcsolatokra lépni velünk — hangsúlyozta Lenin. — E harc folyamán kivívtuk magunknak a jogot az önálló létre.

Eszerint, ha egy pillantást vetünk nemzetközi helyzetünk egészére, azt látjuk, hogy óriási sikereket értünk el,

hogy most már nemcsak lélegzetvételi szünetünk van, hanem olyasvalamink, ami annál sokkal komolyabb... egészen új időszakba léptünk, mert kivívtuk magunknak az önálló nemzetközi lét jogát a tőkésállamok hálózatában."[1]

Szovjet-Oroszország munkásainak és parasztjainak ellenségei, akik a katonai intervenciót és a polgárháborút kirobbantották, jelentős katonai káderállománnyal, nagy létszámú, kiképzett hadseregekkel, nagy mennyiségű elsőrendű fegyverzettel, lőszerrel és felszereléssel rendelkeztek.

Az intervenciós és fehérgárdista csapatok támadásának megkezdésekor Szovjet-Oroszországnak nem volt jól képzett hadserege. A Vörös Hadsereget a polgárháború folyamán teremtették meg. Ennek a hadseregnek akkor még nem voltak népi származású, tapasztalt katonai káderei; régi katonai szakemberek szolgálatait kellett igénybe vennie, akik közül többen politikailag megbízhatatlanok voltak, s nemegyszer át is álltak az ellenség oldalára. A vörösparancsnokok csak a polgárháború folyamán nevelődtek ki tízezrével a munkások és parasztok soraiból, a katonai szakemberek többsége pedig akkor kezdte lelkiismeretesen teljesíteni kötelességét a Vörös Hadseregben, miután meggyőződött arról, hogy a szovjethatalom tartós és híven szolgálja a haza, a nemzet érdekeit.

Az ellenség elvágta Szovjet-Oroszországot a nagy fontosságú élelmiszer- és nyersanyag-termelő területektől. Abban az időben a külföldi betolakodók és a fehérgárdisták kezében volt az ország háromnegyed része — Ukrajna, Belorusszija, a Volgavidék, a Kaukázus, Közép-Ázsia, az Urál. Szibéria, a Távol-Kelet. A szovjethatalom elpusztított nemzetgazdaságot kapott örökségül, s elmaradott volt a hadiipar is. A fegyver-, lőszer- és hadfelszerelési készletek jelentős részét az intervenciósok és a fehérgárdisták kaparintották kezükbe, számos hadiüzemet át kellett telepíteni, s ezek még útban voltak új telephelyükre.

A blokád miatt, amelyet az antant nagy gonddal és következetességgel valósított meg, Szovjet-Oroszországnak nem állt módjában más országoktól beszerezni sem fegy-

[1] *Lenin* Művei. 31. köt. 424—425. old.

vereket, lőszert, hadifelszerelési cikkeket, sem élelmet. Szovjet-Oroszország lakossága ehezett. Mindezek ellenére a Vörös Hadsereg szétverte az intervenciósok és a fehérgárdisták fegyveres erőit.

Mivel magyarázható, hogy a szovjetország győzelmet arathatott a fehérgárdisták és intervenciósok fölött? Mire tanítanak a Szovjetunióban lezajlott polgárháború tanulságai?

Az oroszországi munkások és parasztok győzelme mindenekelőtt a Nagy Októberi Szocialista Forradalomból született szovjet társadalmi és államrend hatalmas erejével magyarázható.

A győztes proletariátus izzé-porrá zúzta a régi burzsoá-földesúri államgépezetet, s megteremtette a proletárdiktatúra államapparátusát, amely szoros kapcsolatban áll a dolgozó tömegekkel, s a munkásosztály önzetlen támogatását élvezi. A proletariátus kezébe ragadta az ország gazdasági kulcspozícióit, s ezzel gyökerestől aláásta a burzsoázia és a földbirtokosok gazdasági és politikai erejét. A polgárháború folyamán a szovjethatalom rákényszerült, hogy a nagyipar mellett a középipart is államosítsa, megtiltsa a magánkereskedelmet, bevezesse az élelmiszerjegy-rendszert és az általános munkakötelezettséget. Ez még inkább gyengítette a belső ellenforradalom pozícióit, s fokozta a proletárdiktatúra államának gazdasági és politikai erejét.

A polgárháború tanulsága igazolta annak a marxista—leninista tételnek az igazságát, amely szerint nem elegendő a földesurak és a kapitalisták hatalmának a megdöntése. Ezenfelül szükséges, hogy a munkások és a parasztok magukhoz ragadják a hatalmat, megteremtsék a proletárdiktatúra államát s az államhatalmat felhasználva elnyomják a megdöntött kizsákmányoló osztályok ellenállását, visszaverjék az imperialista hatalmak támadását, bevonják a szocialista építőmunkába az összes dolgozókat és így felépítsék a szocializmust. Lenin arra tanított, hogy „a szocializmushoz nincs más út, mint a proletariátus diktatúrája és a kizsákmányolók uralmának kíméletlen eltiprása".[2]

[2] *Lenin* Művei. 26. köt. 474. old.

Az oroszországi munkások és parasztok polgárháborúja a külföldi intervenciósok és a hazai burzsoá-földesúri fehérgárdista erők ellen igazságos, felszabadító háború volt. És megfordítva: az intervenciósok és a fehérgárdisták mélységesen igazságtalan ellenforradalmi terrorhadjáratot folytattak a földesurak és a tőkések hatalmának visszaállítását nem kívánó sokmilliós nép ellen. Éppen ezért megsemmisítő ellenállásba ütköztek, s példátlan lendületű népi háborúval találták magukat szemben, amely nemcsak az arcvonalon, hanem hátországukban is folyt.

Az oroszországi munkások és parasztok polgárháborúja az intervenciósok és a fehérgárdisták ellen folytatása volt a kizsákmányoló osztályok uralmának megdöntésére, a tőkés rabság jármában sínylődő dolgozók felszabadítására irányuló politikának. A háború a proletariátus és élcsapata, a kommunista párt köré tömörítette a néptömegeket. Ilyenformán természetes, hogy a fegyveres összecsapás a szovjet rendszer megszilárdulását eredményezte, nem pedig összeomlását, mint az ellenség remélte.

Szovjet-Oroszország megbízható, szilárd hátországra támaszkodott. És megfordítva: ellenségeinek ingatag és veszélyes hátországgal kellett számolniuk. Az ingatag hátország és az osztályellentétek kiéleződése a nyugati országokban arra kényszerítette az antant-imperialistákat, hogy kivonják csapataikat Szovjet-Oroszországból. A fehérgárdisták háta mögött partizánháború lángjai csaptak fel, népfelkelések robbantak ki. Az intervenciósok és a fehérgárdisták nagy veszteségeket szenvedtek a szovjethatalom elleni háborúban, sorra pusztultak el az osztályszempontból megbízható katonai kádereik. S veszteségeiket csak úgy tudták pótolni, hogy mozgósították hátországukban a munkásokat és a parasztokat. De az ilyen összetételű alakulatok már nem voltak megbízhatók, mivel a munkások és a parasztok nem kívántak harcolni a szovjethatalom ellen.

Más volt a helyzet a szovjet államban. Ez az állam meríthette erőit a munkások és a parasztok köréből, vagyis azokból az osztályokból, amelyeket a kapitalizmus elnyomott, s amelyek mindenütt a lakosság túlnyomó többségét

alkotják. A szovjet hátország mindig szilárd támasza és kimeríthetetlen erőforrása volt a Vörös Hadseregnek.

„Ez kétségtelenül gyakorlati bizonyítéka annak — mondotta Lenin —, hogy a kapitalisták igájától megszabadult munkások és parasztok, ha összefognak, igazán csodákat művelnek. Ez gyakorlati bizonyítéka annak, hogy a forradalmi háború, ha valóban bevonja és érdekeltté teszi az elnyomott dolgozó tömegeket, ha tudatosítja bennük, hogy a kizsákmányolók ellen harcolnak, az ilyen forradalmi háború annyi energiát vált ki, hogy az csodákra képes."[3]

A szovjet állam döntő ereje a belső és a külső ellenforradalommal vívott harcában a munkásosztály és a dolgozó parasztság. valamint a többi dolgozó réteg szövetsége volt.

„Ebben a szövetségben — mondotta Lenin — van a szovjethatalom legfőbb ereje és támasza, ez a szövetség a záloga annak, hogy a szocialista átalakulás ügyét, a tőke fölötti győzelem ügyét, minden néven nevezendő kizsákmányolás kiküszöbölésének ügyét győzelemre fogjuk vinni."[4]

A háború nagy áldozatokat követelt a munkásosztálytól. A munkásosztagok elsőnek indultak a frontra, hogy erősítsék a Vörös Hadsereget. Tízezrével küldték falura a munkásokat, hogy a szovjetek köré tömörítsék a szegény- és a középparasztságot. Az üzemekben éjjel-nappal pezsgett a munka, készült a fegyver a Vörös Hadsereg számára. De az éhség, a túlfeszített munka, a szakadatlan harcok és menetelések nem törték meg a munkásosztály forradalmi energiáját. S az a tény, hogy a munkásosztály hajlandó volt a legsúlyosabb nélkülözésekre és áldozatokra, biztosította számára a dolgozó parasztság támogatását. A parasztság is hatalmas áldozatokat hozott a győzelemért. A Vörös Hadseregben és a partizánosztagokban túlnyomórészt parasztok harcoltak, ők adták az országnak a kenyeret, s részt vettek a fűtőanyag-válság elleni harcban.

A Szovjetunióban lezajlott polgárháború tapasztalatai igazolják azt a lenini tételt, hogy a történelem összecsapásaiban az az osztály győz, amely maga mögé tudja állítani

[3] *Lenin* Művei 30. köt. 140. old.
[4] *Lenin* Művei. 29. köt. 247. old.

a lakosság zömét. Az oroszországi munkásosztály a gyakorlatban bebizonyította, hogy magával tudja ragadni az ország lakosságának többségét — a dolgozó parasztságot —, s ez biztosította győzelmét az intervenciósokkal és a fehérgárdistákkal szemben.

„Győztünk — mondotta Lenin —, mert az egész munkásosztály és az egész parasztság legjobbjai példátlan hősiességet tanúsítottak ebben a kizsákmányolók elleni háborúban, mert a bátorság csodáit művelték, hallatlan nélkülözéseket viseltek el, feláldozták magukat, könyörtelenül kiűzték soraikból a haszonlesőket és a gyávákat."[5]

A polgárháború ideje alatt hiánytalanul megmutatkozott a lenini nemzetiségi politika világtörténelmi jelentősége. A Nagy Októberi Szocialista Forradalom megszüntette a nemzeti elnyomást, s megteremtette a nemzetiségek igazi egyenjogúságát. Ennek alapján a szovjetország valamennyi szabad népének dolgozói önként egyesítették erőiket a szocialista forradalom vívmányainak védelmében, és szilárd katonai és politikai szövetség alakult ki a szovjetköztársaságok között.

A különböző nemzetiségű dolgozók családjában a vezető erő az orosz proletariátus volt, amely a legfőbb terhet viselte az intervenciósok és a fehérgárdisták, az éhínség és a gazdasági romlás elleni harcban. Moszkva, Petrográd, Ivanovo-Voznyeszenszk, az Urál és a többi orosz iparvidék hős munkásosztálya önzetlen bátorságot és rendíthetetlen szilárdságot tanúsított ebben a harcban. Az orosz munkások és parasztok önfeláldozóan segítették a belorusz, az ukrán, a balti, a turkesztáni, a kaukázusontúli dolgozókat a szovjethatalom kivívásában és megszilárdításában, az intervenciósok és a burzsoá nacionalista ellenforradalom, az éhínség és a gazdasági romlás elleni harcban. Az ukrán, a belorusz, a balti, a kaukázusontúli, a közép-ázsiai munkások és dolgozó parasztok pedig valamennyi arcvonalon ott küzdöttek a Vörös Hadsereg soraiban, hősiesen harcoltak az ellenséges hátország partizánosztagaiban.

Lenin rendkívül fontosnak tartotta a szovjetország kü-

[5] *Lenin* Művei 30. köt. 440. old.

lönböző nemzetiségű dolgozóinak a polgárháború tüzében megszilárdult harcos együttműködését, s kíméletlen harcot hirdetett minden ellen, ami árthat ennek az együttműködésnek. Hangsúlyozta, hogy aki ezt a szövetséget megsérti, az antantot és csatlósait segíti.

Hatalmas eszköze volt a győzelemnek a hős Vörös Hadsereg, a dolgozók izig-vérig népi, forradalmi hadserege.

Öntudata, fegyelme, a néppel való szoros, hús-vér kapcsolata, kitartása és rendíthetetlen szilárdsága a Vörös Hadsereget sokkal erősebbé tette az ellenségnél.

A Vörös Hadsereg nem más országok megtámadására, más népek leigázására alakult. Harcos útjának első napjától kezdve világos cél volt előtte: arra törekedett, hogy megvédje a nép nagy forradalmi vívmányait és a szocialista hazát az imperialista államok, valamint a hatalmát vesztett földbirtokos és tőkésosztály támadásától. A dolgozó tömegek, a nép iránti hűség és odaadás különböztette meg a Vörös Hadsereget a burzsoá államok hadseregeitől.

„A Vörös Hadsereg szervezetében — mondotta Lenin — a munkásoknak és a dolgozó parasztságnak a kizsákmányolók összessége ellen irányuló szövetségén belül nagyszerűen érvényesült a következetes és szilárd proletár vezetés."[6]

A Vörös Hadsereg kivívta magának a nép legnagyobb fokú szeretetét és gondoskodását. Az egész nép féltő gondoskodása és támogatása kiapadhatatlan forrása volt a Vörös Hadsereg dicső győzelmeinek.

Az ország elnyomott népei a Vörös Hadseregben kezdettől fogva azt a hadsereget látták, amely felszabadítja őket a gyarmati és a nemzeti elnyomás alól, ezzel ellentétben a burzsoá hadseregek a gyarmati elnyomás eszközéül szolgálnak. A Vörös Hadsereg kiűzte az idegen betolakodókat Ukrajnából, Belorusszijából, a Kaukázusontúlról, Közép-Ázsiából, és biztosította az ország különböző nemzetiségű dolgozóinak a szabad, nemzeti fejlődést és az új, szovjet társadalmi és államrend felépítését. Ezért a szovjetország különböző nemzetiségű munkásainak és dolgozó parasztjainak milliói minden erejükkel támogatták a hadsereget.

[6] *Lenin* Művei. 31. köt. 513. old.

A párt a Vörös Hadsereget kezdettől fogva a proletár internacionalizmus szellemében nevelte, amely minden nép megbecsülését, az országok közötti béke fenntartását és megszilárdítását tűzi ki célul. Ebben rejlik a másik lényeges különbség a Vörös Hadsereg és a burzsoá hadseregek között; ez utóbbiakat a más népek iránti megvetés és gyűlölet szellemében nevelik. A szovjet katonák, s általában a szovjet emberek megadják a tiszteletet a dolgozóknak, s osztálytestvéreiket látják bennük, bármilyen fajhoz tartozzanak is. Éppen ezért a Vörös Hadsereg méltán élvezte és élvezi ma is a világ dolgozó tömegeinek megbecsülését.

Nagy jelentőségű volt a Vörös Hadsereg harckészségének fokozása szempontjából az, hogy minden katonája felismerte az intervenciós és a fehérgárdista csapatok ellen vívott háború igazságosságát. Ez váltotta ki a Vörös Hadsereg katonái és parancsnokai részéről azt a hősiességet, amire a történelemben még nem volt példa.

„A győzelmet — mondotta Lenin — minden háborúban végeredményben azoknak a tömegeknek harci szelleme határozza meg, amelyek a csatatéren vérüket ontják. Az a meggyőződés, hogy a háború igazságos, annak tudata, hogy fel kell áldoznunk életünket testvéreink boldogulásáért, fokozza a katonák harci szellemét és hallatlan nehézségek elviselésére készteti őket... Minden egyes fegyverbe szólított munkás és paraszt tudja, miért harcol és tudatosan ontja vérét az igazság és a szocializmus diadala érdekében.

Az a körülmény, hogy a tömegek ismerik a háború céljait és okait, óriási jelentőségű és biztosítja a győzelmet."[7]

A polgárháború éveiben, a szovjet haza ellenségeivel vívott ádáz harcok során a Vörös Hadsereg fejlődött és erősödött, harci tapasztalatokkal gazdagodott, hasznosan hozzájárult a szovjet haditudomány fejlődéséhez. A szovjet haditudomány, hadászati stratégia és taktika alapjai Lenin műveiben, s a kommunista párt határozataiban nyertek megfogalmazást. Lenin művei mutattak rá a tömegek döntő szerepére a hadviselésben, a háború győzelmes befejezésé-

[7] Ugyanott, 131. old.

ben, és minden oldalról megvilágították a hátország és az erkölcsi tényező jelentőségét a háborúban.

Lenin a fegyveres harcot a politikai harc más eszközökkel való folytatásának tekintette, de ugyanakkor művészetnek is, amelyben sajátos törvényszerűségek érvényesülnek. Ezek ismerete nélkül nem lehet kivívni a győzelmet az ellenség felett.

Lenin mindenkor helyesen és mélyrehatóan elemezte a stratégiai helyzetet; a szocialista haza megvédésének érdekében a hadvezetésben mindig azokat a megoldásokat alkalmazta, amelyek összhangban álltak a háború adott szakaszában kialakult erőviszonyokkal és tárgyi feltételekkel.

Lenin többször is hangsúlyozta, hogy nem elég csak ismerni, hanem bizonyos feltételek között alkalmazni is kell az ellenfél hadvezetési módszereit. Ostobán jár el, sőt vétkes az a hadsereg — mondotta —, amely nem hajlandó elsajátítani az ellenség birtokában levő, vagy nála feltételezhető összes fegyverfajták, harci eszközök és fortélyok gyakorlati alkalmazását.

A Vörös Hadsereg parancsnokai és politikai megbízottai a marxista—leninista elmélet megvilágításában eredményesen tanulmányozták a polgárháború katonai tapasztalatait, magukévá tették a hadművészet legkiválóbb korabeli eredményeit, s elvetették mindazt, ami idejét múlta, elavult. A szovjet haditudomány alapjait a Vörös Hadsereg és a Vörös Flotta vezető katonai szakemberei teremtették meg, úgy, hogy elméletileg értékelték a szovjet csapatok gyakorlati harci tapasztalatait, s ezeket egybekapcsolták a múlt legkiválóbb hadművészeti értékeivel.

A szovjet haditudomány, amely a háborúról és a hadseregről szóló marxista—leninista tanítás szilárd talaján épült fel, fontos eszköz volt a Vörös Hadsereg katonai káderei kezében az ellenség felett aratott győzelem szervezett előkészítése során.

Nagy szerepe volt az ellenforradalommal vívott harcban a partizánmozgalomnak. A partizánok váratlan, erőteljes csapásaikkal közlekedési utakat tettek hasznavehetetlenné, dezorganizálták a fehérgárdista arcvonal ellátását. A partizánháború riadalmat és bizonytalanságot keltett az ellenség

soraiban, s aláásta az ellenséges csapatok erkölcsi szellemét. A partizánok hősi harcukkal jelentős ellenséges erőket kötöttek le, s ezzel felbecsülhetetlen segítséget nyújtottak a Vörös Hadseregnek.

A szovjetország nem volt egyedül nagy harcában. A világ dolgozói rokonszenveztek a szovjethatalommal, s védelmére keltek. A nemzetközi proletariátus látta, hogy az oroszországi munkások és parasztok a világproletariátus osztályérdekeiért is harcolnak, midőn szocialista hazájukat védelmezik, s a tőkésországok munkásai azzal, hogy követelték az intervenció megszüntetését és síkraszálltak a Szovjet-Oroszországgal való béke mellett, saját kizsákmányolóik ellen is harcoltak. Az a forradalmi fellendülés, amely Európát az első világháború befejeződése után magával ragadta, jócskán meggyengítette, ingataggá tette az imperializmust. A legnagyobb tőkésországokban megalakultak és megkezdték működésüket a kommunista és munkáspártok. S miközben az imperialisták csapásaikat zúdították a szovjetköztársaságra, szervezték hadjárataikat a „vörös veszedelem" ellen, ugyanez a „vörös veszedelem" messze a hátuk mögött is felütötte a fejét.

„Mit jelent a »kommunizmus veszélye«, amely ellen a kapitalisták már több mint száz éve harcolnak? A történelem bebizonyította, hogy ez a veszély nem kívülről fenyeget, valamelyik más országból, hanem magában a kapitalista országok belső szervezetében rejlik"[8] — mondotta N. Sz. Hruscsov.

Nagy gyakorlati segítséget nyújtott a szovjetországnak az a nemzetközi mozgalom, amely „El a kezekkel Oroszországtól!" jelszóval működött. A mozgalomban Franciaország, Anglia, Olaszország, az Egyesült Államok, Lengyelország, Németország és sok más tőkésország munkásai vettek részt. Ezek a munkások sztrájkokat szerveztek, tiltakozásul a Szovjet-Oroszországba irányuló csapatszállítások ellen. Az Oroszországban tartózkodó külföldi proletárok tízezrével léptek önként a Vörös Hadseregbe.

[8] *N. Sz. Hruscsov:* A békés egymás mellett élésért. Kossuth Könyvkiadó 1960. 522. old.

A tőkésországok munkásosztálya azzal, hogy kifejezte osztályszolidaritását, felbecsülhetetlen segítséget nyújtott az oroszországi munkásoknak és parasztoknak az intervenciósok és a fehérgárdisták elleni harcban.

„Mihelyt a nemzetközi burzsoázia kezet emel ránk — mondotta Lenin —, saját munkásai fogják le a kezét."[9]

A győzelem kivívásához sokban hozzájárult a szovjet állam bölcs külpolitikája. A szovjethatalom fennállásának első napjától kezdve, szüntelenül harcolt a békéért és azért, hogy kapcsolatokat teremtsen valamennyi külföldi országgal. A kommunista párt által irányított szovjet külpolitika a különböző társadalmi és gazdasági rendszerű államok békés egymás mellett élésének lehetőségéről szóló lenini tételen alapult.

Ez a politika biztosította a szovjet állam számára a tőkésországok dolgozóinak együttérzését és támogatását. Ez tette lehetővé, hogy a szovjet állam az imperialista tábor belső ellentmondásait kihasználva gyengítse az intervenciósokat és erősítse a szovjetország pozícióit. A kommunista párt és a szovjet kormány kihasználta az imperialista hatalmak széthúzását, hogy akadályozza vagy ideiglenesen lehetetlenné tegye Szovjet-Oroszország rovására való megegyezésüket.

Ez a politika vezette sikerre a harcot, amelyet a szovjethatalom a breszti béke megkötésének időszakában az imperialista háborúból való kiválásért folytatott. Eredményei 1919-ben is megmutatkoztak, amikor füstbe ment az antantnak az a terve, hogy bevonja a háborúba a Szovjet-Oroszországgal határos kis államokat. S ez a politika húzta keresztül az antant számításait 1920-ban, amikor megszervezte a lengyel intervenciósok és Vrangel hadjáratát a szovjetország ellen.

A külső és a belső ellenség legyőzésének megszervezésében döntő szerepe volt a Lenin vezette kommunista pártnak.

A polgárháború ideje a tömegek vezetésére igényt tartó kispolgári pártok (mensevikek, eszerek, anarchisták stb.)

[9] *Lenin* Művei. 31. köt. 314. old.

politikai csődjének időszaka volt. A szovjetország munkásai és parasztjai tapasztalatból meggyőződtek arról, hogy ezek a forradalmi köntösben tetszelgő pártok a valóságban ellenforradalmi, népellenes szervezetek, amelyek segítik a külföldi imperialistákat és az oroszországi tőkéseket a szovjethatalom eltiprásában, a régi burzsoá-földesúri rend visszaállításában, az ország nemzeti vagyonának elrablásában. A szovjetköztársaságok munkásai és parasztjai látták, hogy Oroszország akkori pártjai közül csakis a Lenin vezette kommunista párt képviseli a nép érdekeit.

A kommunista párt maga köré tömörített minden haladó forradalmi erőt, felkeltette a munkásokban és a parasztokban az alkotó, kezdeményező szellemet, a kimeríthetetlen forradalmi energiát, s a dolgozók egyre nagyobb tömegeit vitte harcba az intervenciósok és a fehérgárdisták ellen. Legjobb erőit a párt a Vörös Hadseregbe küldte. A polgárháború éveiben a párttagságnak mintegy fele szolgált a szovjet fegyveres erők kötelékében. A kommunisták vállára nehezedett a legnagyobb teher a hátországban és a fronton egyaránt. Mintegy 50 000 kommunista esett el ezekben az években a proletárforradalom győzelméért vívott harcban.

„Mihelyt a harctéri helyzet fenyegetővé vált, pártunk meghirdette a kommunisták mozgósítását. S frontunk minden ilyen mozgósítás után újjászületett. Ugyanazok a vöröskatonák, akik tegnap még szertefutottak az első ellenséges támadásnál, ma, amikor közéjük özönlött a kommunista munkások éltető áradata, hőssé váltak, a legnagyobb hőstetteket hajtották végre, versenyezve egymással bátorságban és vitézségben."[10]

A párt ezer és ezer hű fia szívós, hősies harcot vívott az intervenciós és fehérgárdista hadseregek arcvonalai mögött. A polgárháború éveiben kommunista földalatti szervezetek működtek Ukrajnában, Belorusszijában, a Baltikumban, az Urálban, Szibériában, a Távol-Keleten, a Don mentén, a Kaukázusban és más körzetekben is, ahova az ellenség behatolt. A külföldi és a fehérgárdista kémelhárító osztagok

[10] Izvesztyija CK RKP(b). 1920 március 2.

kegyetlen, dühös hajszát folytattak a földalatti pártszervezetek tagjai ellen. Közülük igen sokat bestiális kegyetlenséggel megkínoztak a hóhérok az ellenforradalom vérès kínzókamráiban. De az elesettek helyébe újak léptek. Semmiféle terror nem tudta megtörni a bolsevikok földalatti mozgalmát, amely harcolt, megszervezte és felvilágosította a tömegeket, s a szocialista forradalom kegyetlen ellenségeinek a hátában lángra lobbantotta a népi háború tüzét.

A párttagok önfeláldozó munkája és katonai erényei növelték a párt tekintélyét, megszerettették a pártot a dolgozókkal.

A kommunista párt megteremtette és a harcok során edzetté kovácsolta a hatalmas Vörös Hadsereget, lelkesedést öntött belé, s honvédő háborúba vitte az intervenciósok és a fehérgárdisták ellen, szilárd és megbízható hátországot biztosított számára, biztosította az ország dolgozóinak legteljesebb támogatását.

A szovjetország védelmét, a Vörös Hadsereg életét és harci tevékenységét a párt, a Központi Bizottság irányította, élén Leninnel. A Központi Bizottság a következőket írta egyik beszámolójában: „A honvédelemmel összefüggő kérdéseket elsőnek vitattuk meg, s a hozott határozatokat haladéktalanul érvényesítettük a gyakorlatban."[11] A Központi Bizottság idejében feltárta az intervenciósok és a fehérgárdisták elgondolásait, helyesen határozta meg a hadvezetés stratégiai terveit a polgárháború minden szakaszában, s a dolgozók és a hadsereg minden erőfeszítését a tervek végrehajtására összpontosította.

A hadseregnek Lenin kezdeményezésére létesített politikai szervei és pártszervezetei biztosították a katonák és a parancsnokok forradalmi öntudatát, szigorú fegyelmét és rendíthetetlen erkölcsi szilárdságát.

A fronton harcoló kommunisták olyan erkölcsi tulajdonságokat és olyan küzdőszellemet honosítottak meg a katonák között, hogy azok a harcban nem ismertek félelmet, s készek voltak utolsó csepp vérükig harcolni a haza ellenségei ellen. A kommunisták igyekeztek megértetni minden

[11] Izvesztyija CK RKP(b). 1920. május 23.

egyes katonával, hogy a haza sorsát, a háború kimenetelét az ő fegyvere, helytállása, bátorsága dönti el.

Lenin és a párt legtekintélyesebb vezetői közvetlenül foglalkoztak a Vörös Hadsereg politikai nevelésével. Lenin gyakran volt látható a Vörös Hadsereg összejövetelein, gyűlésein és értekezletein. Barátságosan, meghitten elbeszélgetett a katonákkal és parancsnokaikkal, érdeklődött szükségleteik iránt, nagy gondot fordított a Vörös Hadsereg életének minden területére. Lenin felhívta a pártot, tudatosítsa minden egyes munkásban és parasztban, minden parancsnokban és vöröskatonában, „hogy az ő bátorságától, elszántságától és áldozatkészségétől függ a háború befejezése."[12] Megkövetelte a hadsereg politikai szerveitől és pártszervezeteitől, hogy elszántan küzdjenek a kishitűség és az ingadozás ellen. „Bátorságot kell önteni a szívekbe, állhatatosságra kell buzdítani, növelni kell a tudatosságot és meg kell szilárdítani az elvtársias fegyelmet."[13]

Harc közben a párt úgy vigyázott sorainak egységére, mint a szeme fényére, leleplezte és meghiúsította a lenini vezetés ellenségeinek minden olyan kísérletét, amely a szovjet államnak és fegyveres erőinek gyengítésére irányult. A párt olyan egyöntetű közösségként végezte munkáját, amelyet az akarat és a cselekvés egysége, valamint a vasfegyelem kovácsolt egybe.

A szovjet nép történelmi tapasztalatai arra tanítanak, hogy „az egész népet megszervezni és a szocializmus győzelmére vezetni csak olyan párt tudja, amely rendületlenül érvényesíti a proletár osztálypolitikát, fel van vértezve az élenjáró forradalmi elmélettel, egységbe forrott és szoros kapcsolatot tart fenn a tömegekkel"[14].

A párt, amelyet a tömegekhez fűződő kapcsolata, sorainak egysége és a marxista tanításhoz való hűsége erőssé tett, mozgósítani tudta az ország minden erejét a szocialista haza védelmére, s biztosította a haza ellenségeinek megsemmisítő vereségét. „És csakis azért — mondotta Lenin —,

[12] *Lenin* Művei. 29. köt. 325. old.

[13] Ugyanott, 276. old.

[14] Az SZKP XXII. kongresszusa. Kossuth Könyvkiadó 1962. 724. old.

mert a párt résen volt, mert a pártban a legszigorúbb fegyelem uralkodott, és mert a párt tekintélye minden hatóságot és intézményt egyesített és a KB jelszavát tízek, százak, ezrek és végeredményben milliók egy emberként követték, és mert hihetetlen áldozatokat hoztak érte — csakis ezért történhetett meg az a csoda, amely megtörtént. Csakis ezért tudtunk győzni az antant és az egész világ imperialistáinak kétszeri, háromszori, négyszeri hadjárata ellenére is."[15]

A polgárháború győzelmes befejezése megmutatta, milyen kolosszális, valóban kimeríthetetlen szellemi és anyagi erő birtokosa az a nép, amely kezébe ragadta a hatalmat, s a kommunista párt lenini zászlaja alatt tömörült.

„Sohasem fogják legyőzni azt a népet, amelynek munkásai és parasztjai nagy többségükben felismerték, megérezték és tisztába jöttek vele, hogy saját hatalmukat, a szovjethatalmat — a dolgozók hatalmát védelmezik, hogy azt az ügyet védelmezik, amelynek győzelme nekik és gyermekeiknek biztosítja a kultúra minden áldását, mindannak élvezetét, amit az emberi munka létrehozott"[16] — mondotta Lenin.

Ez a lenini tétel még inkább beigazolódott az 1941—1945-ös Nagy Honvédő Háború idején, amikor a szovjet nép óriási lelkierőt árult el s újra megmutatta a világnak a szovjet rendszer hatalmas erejét. Szégyenletes kudarcba fulladt az imperialista hatalmak mindkét kísérlete, amely arra irányult, hogy megsemmisítse a munkás-paraszt államot, a szocializmus országát. Komoly történelmi lecke ez az agresszorok számára.

A hatalmas Szovjetunió, miután meghiúsította a vesztére törő világimperializmus minden gyilkos próbálkozását, biztos haladt a kommunizmus felé. Ma már a Szovjetunió nem maradt meg egyetlen ország keretei közt, hanem világrendszerré vált, amelyben a szocializmus és a kommunizmus útján haladó szabad, szuverén népek barátsága ölt testet. „A szocialista tábor egyesült ereje megbízható biztosí-

[15] *Lenin* Művei. 30. köt. 450. old.
[16] *Lenin* Művei. 29. köt. 322. old.

tékot nyújt mindegyik szocialista országnak az imperialista reakció merényleteivel szemben."[17]

A Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetsége a haladás, a demokrácia és a béke legfőbb támasza lett. A szovjet emberek büszkék hazájukra, amely magabiztosan tör utat az emberiség számára a kommunizmus tündöklő magaslatai felé, és híven őrzik szívükben a nagy korunkat megnyitó hősi évek harcainak és győzelmeinek emlékét.

[17] Az SZKP XXII. kongresszusa. 726 old

TARTALOM

A szovjet kiadás előszava 5

I. FEJEZET
FRONTOK GYŰRŰJÉBEN

Az intervenció előestéjén 19
A támadás 27
A tűzbe borult Távol-Kelet 37
A csehszlovák hadtest lázadása 42
Az intervenció mind nagyobb méreteket ölt 49
A fehérterror 59

II. FEJEZET
HIV A SZOCIALISTA HAZA!

A szövjetköztársaság védelme a forradalom életkérdése . . 72
A keleti front — a köztársaság fő arcvonala 90
Az első győzelmek 98
Harcok a déli fronton 121
A német megszállás vége 132

III. FEJEZET
ELVETTÜK AZ ANTANT KATONÁIT

Ellenséges erők forgatagában 147
Mindent a frontnak! 163
Az antant déli terveinek kudarca 180
A keleti és az északi front 191

IV. FEJEZET
„ÓRIÁSI GYŐZELMEKET ARATTUNK"

A nemzetközi küzdőtéren 206
Nagy elhatározások 215

V FEJEZET

KOLCSAK ELLEN!

Az antant kombinált hadjárata 231
„Le tudjuk győzni Kolcsakot” 239
Kolcsak hátországában 253
Harc az Urálért 264
Gyenyikin és Jugyenyics nem menti meg Kolcsakot! 283

VI FEJEZET

GYENYIKIN LEVERÉSE

„A forradalom legválságosabb pillanata” 295
„A jelen pillanat alapvető feladata” 302
Fokozódik a veszély 309
A párt akarata — a nép akarata 328
A fordulat 347
Döntő győzelmek küszöbén 364
Gyenyikin teljes veresége 382

VII FEJEZET

AZ ANTANT UTOLSÓ HADJÁRATÁNAK CSŐDJE

Lélegzetvételi szünet 403
Ismét a csatába! 419
A nyugati hadjárat 454
Vrangel veresége 472
„És a Csendes-óceánnál véget értek a csaták...” 487
A szovjet nép legyőzhetetlen! 503

Megjelent a Kossuth Könyvkiadó és a Politvidáv Ukrájini közös kiadásában. Felelős kiadó a Kossuth Könyvkiadó igazgatója. A borító és a kötésterv Darvas Sándor munkája. Műszaki vezető: Szécsi Andor. Műszaki szerkesztő: Heszberger Ede. A szedést 1963. V. 2-án kezdték meg. Megjelent 4300 példányban. Terjedelme $32^{3}/_{4}$ (A/5) ív + $1^{1}/_{2}$ ív melléklet.

63—1849. Szikra Lapnyomda, Budapest

Készült az USZSZK Művelődésügyi Minisztérium Könyvkiadó Főosztályának »Oktyabrj« nyomdájában. Kijev, Artyom út 23.

Підписано до друку з матриць 27/VIII 1964 р Формат 84×$108^{1}/_{32}$. Фіз.-друк. арк. $16^{3}/_{8}$+ +13 вкл. Обл.-вид. арк. 27,56+13 вкл. Тираж 5540. Зам. 1837. Ціна в оправі 85 коп.

Видавництво політичної літератури України Київ, Володимирська, 42.

Київська книжкова фабрика «Жовтень» Державного Комітету Ради Міністрів УРСР по пресі, Київ, Артема, 23.